

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Filozofická fakulta

Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou

PRAVĚKÁ A RANĚ STŘEDOVĚKÁ HRADIŠTĚ
V ZÁPADNÍCH ČECHÁCH
(textová část)

Magisterská práce

PRAHA 2008

MILAN METLIČKA

Prohlašuji, že jsem magisterskou práci vytvořil samostatně a uvedl veškerou použitou literaturu.

V Plzni dne 27. dubna 2008

Milan Metlička

Obsah

I. Úvod	5
II. Úkoly a cíle práce	5
III. Prostorové vymezení oblasti	6
IV. Historie výzkumu výšinných poloh	7
V. Terminologie	9
VI. Typologie výšinných poloh	10
VII. Kvalita pramenné základny	11
VIII. Zpracování katalogu lokalit	12
VIII. 1. Lokalizace hradišť	12
VIII. 2. Popisy hradišť a dokumentace fortifikace	13
VIII. 3. Geodetické práce	14
VIII. 4. Charakteristika přírodního prostředí	14
VIII. 5. Historie bádání na lokalitách	15
VIII. 6. Nálezový fond	16
VIII. 7. Vztah hradiště k osídlení v okolí	16
VIII. 8. Dokumentace	17
IX. Frekvence obsazování výšinných poloh	17
IX.1. Neolit	17
IX.2. Eneolit	18
IX.3. Doba bronzová	18
IX.4. Doba halštatská	19
IX.5. Mladší doba železná	20
IX.6. Doba římská a stěhování národů	20
IX.7. Raný středověk (střední až mladší doba hradištní)	20
IX.8. Vrcholný středověk	20
X. Celková charakteristika pravěkých hradišť a raně středověkých hradů v jihozápadních Čechách	21
X. 1. Typy osidlovaných poloh	21
X. 2. Opevněná plocha hradišť	23
X. 3. Délka zjištěné fortifikace hradišť	24
X. 4. Klimatické podmínky hradišť	25
X. 5. Vztah hradišť k rekonstruované původní vegetaci	26

X. 6. Dostupnost vodního zdroje	27
X. 7. Nadmořská výška hradišť	28
X. 8. Relativní převýšení hradišť nad krajinou a toky	29
XI. Charakteristika hradišť chamské kultury	30
XII. Charakteristika hradišť BrA2-BrB1	31
XIII. Charakteristika hradišť mladší doby bronzové	32
XIV. Charakteristika hradišť nynické kultury (HaB2-3)	32
XV. Charakteristika hradišť pozdní doby halštatské (HaD2-3)	37
XVI. Charakteristika hradišť v LtC-LtD	43
XVII. Charakteristika hradišť střední a mladší doby hradištní	43
XVIII. Závěr	50
XIX. Katalog lokalit	55
XX. Použitá literatura	210

II. díl (obrazové přílohy)

XXI. Mapové a tabulkové přílohy

I. Úvod

Pravěká hradiště a raně středověké hrady jsou výrazným fenoménem evropského pravěku. Představují důležitý pramen pro poznání pravěkých společností a jedním z mála, který nám dává možnost hlouběji nahlédnout do struktury tehdejších společenstev s možností podchytit širší společenské vazby. Zároveň jde o archeologické nemovité památky, jejichž pozůstatky byly a dodnes jsou patrné v terénu, což vedlo již od počátku oboru k zájmu o ně. Zbytky opevnění, hluboké příkopy nebo kamenné a sypané valy jako pozůstatky kdysi pevných hradeb vybízely k tomu, že tato místa byla v lidové tradici spojována s určitými událostmi ať postavenými na historických základech nebo zcela smyšlenými. Na mnohá místa, kde i dávno před dobou historickou stávala pravěká hradiště a raně středověké hrady nás upozorňují pomístní názvy. Zcela jednoznačně vypovídající jsou názvy „Hradiště“, „Na Hradišti“, „Zámek“ „Na Zámku“, nebo méně výstižné „Ohrada“, „Zahrada“. O existenci fortifikace vypovídají názvy „Příkopy“ nebo „Na Valu“ v mladších dobách pak byla místům dávana pojmenování jako „Šance“, „Vojenský tábor“ a „Švédské šance“. Mnohdy právě tato pojmenování byla jediným dokladem existence opevnění jako v případě Dolního Hradiště a hradiště u Bořic, kde dlouhodobé zemědělské využívání ostrožny vedlo k rozorání valů a zasypání příkopů. Jejich existenci pak znovu potvrdila až letecká archeologie, která i v jihozápadních Čechách je výrazným pomocníkem při vyhledávání a dokumentaci tohoto druhu archeologických nalezišť.

Dodnes nedoceneným zdrojem informací jsou staré mapy, dnes z velké části zpřístupněny na internetu. Stav z druhé poloviny 18. století ukazují mapy I. vojenského mapování (josefského) z let 1764-68 a rektifikace z let 1780-83. Pro stav z 1. pol. 19. století je možné využít mapy II. vojenského mapování (Františkovy) z let 1836-52 a pro 2. polovinu téhož století mapy III. vojenského mapování z let 1877-88 (Čechy). Daleko nejvíce informací však poskytují mapy stabilního katastru v měřítku zpravidla 1:2880 pro Čechy z let 1826-43. Příkladem jejich využití může být hradiště v Hradci u Stoda, kde se díky mapě stabilního katastru podařilo prokázat rozsáhlé terénní úpravy na akropoli hradiště spojené se stavbou jihozápadní dráhy, která přes hradiště vede. Samostatná parcela ukazující průběh valu pak odhalila i původní umístění a klešťovitý typ brány.

II. Úkoly a cíle práce

Tato předkládaná práce by měla navazovat na výše uvedenou tematiku z trochu jiného pohledu. Je zaměřena pouze na hradiště, tj. na lokality s prokázaným stabilním opevněním tj. valy a příkopy. Stranou mého zájmu tak zůstávají neopevněná či lehce (palisádou) opevněná výšinná naleziště. Jsem si plně vědom, že tím přicházím o lokality, které mohly a mnohdy také v některých obdobích a v některých regionech plnit stejnou společenskou, hospodářskou, obchodní a možná i kultovní funkci jako hradiště. Na rozdíl od neopevněných výšinných sídlišť je ale tato skupina lokalit přesněji definována a v terénu vymezena (viz oddíl terminologie).

Nejsložitějším úkolem bylo shromáždění potřebných dat, které by bylo možné využít při dalším zpracování. U nalezišť chybělo ve více jak polovině případů jakékoli zaměření. U mnoha dalších bylo při průzkumech zjištěno, že plány neodpovídají skutečnosti nebo jsou neúplné, a to u všeobecněji známých lokalit jako jsou Brezina nebo Dolní Hradiště. Společně s pracovníky oddělení prehistorie jsem tak provedl pomocí totální stanice geodetická měření a jejich zpracování, které vedlo k vytvoření plánů opevnění nalezišť. Ty pak posloužily při výpočtech ploch a délek opevnění. Plány jsou také doplněny

podle délky a charakteru fortifikace 1 až 9 nivelačními profily přes opevnění. Nedílnou součástí geodetické dokumentace je i slovní popis polohy a charakteru opevnění.

Terénní práce ale byly pouze začátkem daleko časově náročnějšího zpracování podkladů pro charakteristiky přírodního prostředí, historie naleziště a zvláště shromáždění dostupného nálezového fondu, který je, kromě nálezově bohatých lokalit jakými jsou hradiště Starý Plzenec, Litice u Plzně, Darmyšl, Bílenec a Hradec u Stoda vyobrazen kompletně (viz obrazové přílohy). Výjimky také tvoří slovanská hradiště Tasnovice a Dolní Hradiště, z nichž byl materiál již publikován. Vedle nálezového fondu byla také shromážděna fotografická dokumentace, která byla zvláště u dlouhodobě známých nalezišť, jako je např. Starý Plzenec, důležitým zdrojem poznatků o stavu lokality v minulosti.

Cílem mé práce není zabývat se v detailech všemi aspekty hradišť ve sledované oblasti, ale rozborem materiálu, jeho četnosti a dalších dnes dostupných informací o nalezišti se snažím rozlišit období, kdy byla ta která lokalita osídlena a pro které z těchto období můžeme předpokládat, že byla i opevněna stabilní fortifikací. Jednoduché to je u lokalit s jednofázovým osídlením, kterých však je ve studovaném vzorku minimum (viz tab. 117). Složitější je situace u lokalit s více fázemi osídlení a další komplikace nastává u lokalit, které jsou rozčleněna na akropoli a předhradí. U těchto lokalit nemusel být využíván vždy celý areál. Takovým příkladem jsou např. hradiště u Darmyšle, Záhořic a Lhovic. Takto vyhodnocená naleziště (lokality) se snažím zhodnotit, dále sledovat na základě statistických metod a najít v nich rozdíly, které by pomohly stanovit určité charakteristické vlastnosti a vazby pro hradiště jednotlivých období. Jsem si zároveň vědom, že tuto charakteristiku nebude možné v širším měřítku zevšeobecnovat

III. Prostorové vymezení oblasti

Západní Čechy nejsou z hlediska geomorfologického jednotným celkem. Skládají se ze tří různých geografických oblastí, které můžeme ztotožnit s povodími největších západočeských řek. Jádrem je povodí Berounky, zabírající největší rozlohu v centrální části včetně vlastní Plzeňské kotliny, která se nachází přibližně v jejím středu. Na jihovýchodě zasahuje do jihozápadních Čech svým horním tokem Otava, inklinující kulturně daleko více k jižním Čechám a na severozápadě představuje zcela odlišný region povodí Ohře, které má úzké vztahy k Čechám severozápadním.

Povodí Berounky vytváří v západních Čechách oválnou kotlinu, jejíž delší osu představuje tok Radbuzy a od Plzně k Praze tok Berounky. Její okraje zaplňují toky dalších tří větších řek Mže, Úhlavy a Úslavy, které se spolu s Radbuzou stékají ve středu Plzeňské kotliny.

Sledované území od Poohří odděluje poměrně široký pás Slavkovského lesa, Doupovských hor a Tepelské vrchoviny. Nejsnazší průchod do Poohří představuje Tachovská brázda, která však má díky své střední nadmořské výšce 520 m poměrně nepříhodné klimatické podmínky. Nejvyšší bod brázdy přesahuje nadmořskou výšku 600 m n.m. Snazší je průchod do Pootaví, kde přechod přes Horažďovickou a Nepomuckou pahorkatinu má nejvyšší bod něco málo přes 550 m a terén zde není zdaleka tak členitý jako na severu. Morfologicky a klimaticky je nepříhodnější spojení s Rakovnickem a jeho prostřednictvím se středními a severozápadními Čechami. Úzký, silně se klikatící kaňon Berounky byl pravděpodobně nepříhodnější spojnici se středními Čechami.

Široké údolí bavorské řeky Regen dosahuje až k našim hranicím a mnohé potoky do ní ústící pramení již na našem území. Cesta Všerubským průsmykem převyšuje jen v krátkém úseku nadmořskou výšku 500 m. Z tohoto vyplývá, že byl druhým nejsnazším přechod směřující k jihu do Podunají. Tok Dunaje je od Všerubského průsmyku a pohraničních hor vzdálený něco málo přes 70 km.

Geologické procesy v západních Čechách vymodelovaly svébytnou oblast tvořící důležitou spojnicí mezi středními Čechami a bavorským Podunajím. Geografické ohraničení regionu samozřejmě vedlo k odlišnému vývoji oblasti jak v pravěku, tak v raném středověku.

IV. Historie výzkumu výšinných poloh

V terénu viditelné pozůstatky opevnění vedly k velkému zájmu o tyto památky již od počátků archeologie, a to nejen v předminulém století, ale dokonce již od konce století osmnáctého. Mezi nejstarší patří popisné topografické dílo J. Schallera vydávané v letech 1785-1796 pod názvem „*Topographie des Königreichs Böhmen*“, kde jsou zaznamenána mnohá hradiště, zejména raně středověké hrady. Druhé takové dílo vycházelo ve 30. a 40. letech 19. století (1833-1849) pod názvem „*Das Königreich Böhmen*“ a jeho autorem je J. G. Sommer, kterému byly při jeho zpracování poskytnuty hlášení z dotazníkové akce z 20. let uložené v NM pod názvem tzv. Eichlerova sbírka. Prvním dílem s již čistě archeologickou tematikou je dílo Kaliny z Jäthensteinu „*Böhmens heidnische Opferplätze, Gräber und Alterthümer*“ (1836).

Z dalších autorů nemůžeme opomenout J. E. Vocela, který se tomuto tématu věnoval v několika pracích (viz literatura 1865; 1868; 1870) a především ve svém stěžejním díle „*Pravěk země České*“ (1868), kde jsou publikovány i první plánky několika západočeských hradišť. Menší význam pak má práce J. N. Woldřicha „*Beiträge zur Urgeschichte Böhmens I-V*“ (1883-1893), kde jsou také četné odkazy na nálezy a hradiště ve sledovaném regionu. I z dnešního pohledu poskytuje mnoho důležitých informací na svoji dobu zcela komplexní dílo J. L. Píče „*Starožitnosti země České*“ kde byl pravěkým a raně středověkým hradištěm věnován III. díl „*Čechy za doby knížecí*“, svazek 1. vydaný v roce 1909. Toto bezesporu neobyčejně rozsáhlé a ve své době vyčerpávající dílo jako by na dlouhou dobu téma komplexního zájmu o tento typ lokalit vyčerpalo. Objevují se jen práce zabývající se jednotlivými lokalitami či úzce prostorově zaměřené, nebo hodnotící aktuální archeologické výzkumy.

Kromě syntetických prací autorů 19. století a počátku 20. století, kteří hradiště zpracovávali v rámci celých Čech, se začínají objevovat práce věnované regionům nebo výzkumům jednotlivých lokalit. Na své předchůdce navázali C. Streitová (1934; 1937) a B. Dubský (1932; 1949), kteří menšími sondážemi ověřili stáří řady západočeských a jihočeských opevněných výšinných lokalit.

Z výzkumů slovanských hradišť nemůžu nevzpomenout výzkumy na hradišti Hůrka nad Starým Plzencem. V letech 1906-1909 zde prováděl rozsáhlý výzkum B. Horák, který se pokusil kombinací větších odkryvů, sondáží a sběrů o souvislé poznání hradu. Odkryl základy kostela sv. Vavřince na akropoli a část řadového pohřebiště, zkoumal východní valové opevnění, kde prokázal dřevohlinitou konstrukci tělesa. Na předhradí u rotundy sv. Petra objevil kostrové hroby a během poslední sezóny v roce 1909 byly na tzv. východním předhradí odhaleny reliktů základů kostela sv. Kříže. Sondoval také na jižním podhradí a zkoumal val jižního suburbia s roštovou konstrukcí (Horák, 1908; 1909).

V letech 1920-25 prováděl na lokalitě výzkum A. Friedl, koncipovaný jako výzkum

revizní. Znova byly odkryty základy obou kostelů, několik dalších hrobů a v průběhu let 1921-22 proběhl velký odkryv na západním předhradí raně středověkého hradu *Friedl*, 1921; 1925; 1976).

Druhým hradištěm, které bylo zkoumáno je Bezením. V letech 1949-50 prozkoumal J. Kudrnáč čtyři slovanské mohyly v předpolí hradiště a jihovýchodní přepažující val s vnějším příkopem sondou dlouhou 27 a širokou 4 metry. Výzkum prokázal, že opevnění zaniklo mohutným požárem (*Kudrnáč 1951, 185-190, 198-200, 217*).

Nový zájem o pravěká hradiště v jihozápadních Čechách přinesla až přehledná práce J. Maličkého „Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách“ (PA 1950). Její význam tkví především v tom, že autor všechny uváděné lokality navštívil a z mnohých získal první datující materiál, i když zařazení hradišť do jednotlivých období bylo ovlivněno stavem tehdejšího poznání. J. Maličský vyčlenil skupinu opevněných výšinných lokalit z pozdní doby halštatské i časné doby laténské a odlišil je tak od starších hradišť knovízské kultury, kam zařadil i většinu pozdně bronzových hradišť nynické kultury z jihozápadních Čech.

V oblasti rozšíření milavečské kultury mladší doby bronzové se podařilo rozpoznat západočeskou nynickou skupinu pozdní doby bronzové až na základě vyhodnocení hrobových nálezů (*Šaldová 1965*). Archeologický výzkum opevněného výšinného sídliště z pozdní doby bronzové na Hradišťském vrchu nad Okrouhlým Hradištěm (*Šaldová 1981*) byl významným krokem pro poznání sídlištní keramiky druhé poloviny stupně HaB a umožnil rozlišení dalších opevněných pozdně bronzových výšinných sídlišť v západočeské sídelní oblasti. Podařilo se také vyčlenit 12 hradišť z pozdní doby halštatské (*Šaldová 1977; 1984*). V letech 1975-76 zrealizoval Archeologický ústav v Praze menší sondážní výzkum na opevněném výšinném sídlišti z pozdní doby bronzové i pozdní doby halštatské v Podražnici v poloze „Na Zámku“, okr. Domažlice, kde byla prozkoumána část vnitřní plochy za valem a proveden řez opevněním (*Čujanová-Jílková 1998, 105-115; Šaldová 1998, 116-126*).

Opevnění raně středověkého hradu bylo zkoumáno J. Justovou roku 1972 v Hradci u Stoda, kde přepažující západní val předhradí měl čelní kamennou plentu a těleso s hlinitodřevěnou roštovou konstrukcí se zachycenými pěti vrstvami roštů v odstupech 20-30 cm. Zachovaná šířka tělesa hradby v sondě byla 3,60 m (*Justová 1979, 168-173*). Toto hradiště je od roku 1994 sledováno autorem, který zde uskutečnil více jak 10 záchranných výzkumů, které významně změnily pohled na tento raně středověký hrad. Doložena jsou tři pohřebiště a dvě sídliště tvořící zázemí hradu (viz katalog lokalit).

Další významným obdobím zájmu o výšinné lokality a potažmo i hradiště přinesla prospekční aktivita manželů Baštových v 80. letech minulého století, kdy došlo k objevení více jak 20 nových hradišť a několika desítek výšinných sídlišť. Zároveň s tím probíhaly i zjišťovací a revizní sondáže na mnohých lokalitách s cílem určit jejich stáří. Výsledkem práce bylo několik studií zpracovávajících osídlení v povodí některých významných západočeských toků jako jsou Střela (*1984*), Úterský potok (*1986*) nebo výrazných mikroregionů jakým je např. Sedmihoří (*1988b*). Jiným pohledem na stejné téma je zaměření se na hradiště a neopevněná výšinná sídliště jednoho období – na počátky a vývoj slovanských hradišť v západních Čechách (*1988*). Podnětem tohoto zpracování byly sondáže na raně středověkém hradu Tasnovice-Štítary u sv. Vavřince v letech 1984-1988 (viz katalog; *Bašta – Baštová, 1988; Baštová – Bašta 1990*).

V letech 1985-1993 provedl Archeologický ústav v Praze záchranný výzkum kamenolomem ničeného hradiště z pozdní doby bronzové i pozdní doby halštatské Svržno „Černý vrch“ okr. Domažlice (*Chytráček 1991; 1992; 1993; 1994; 1995; 1996; 1997*;

2000; 2002) a téměř současně probíhal v letech 1988-91 a 1993 záchranný výzkum palisádou ohrazeného výšinného sídliště z doby halštatské v k.ú. Štítary nad Radbuzou - Hostětice, okr. Domažlice (*Chytráček 1994, 1996, 1997, 2002a*). Geodetická měření zbývajících pravěkých a raně středověkých fortifikací pak byla zrealizována až v souvislosti s řešením programového projektu Ministerstva kultury prehistorického oddělení Západočeského muzea v Plzni (*Metlička 1998*) a také ještě v rámci navazujícího grantového projektu Grantové agentury ČR Archeologického ústavu AV ČR v Praze.

Zatím poslední syntézou hodnotící využívání výšinných lokalit v jednom časovém horizontu v jihozápadních Čechách je práce zaměřená na lokality doby halštatské a laténské, která se snažila také sledovat návaznosti na osídlení v okolí *M. Chytráček – M. Metlička: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. Praha 2004*. Pro hradiště pozdní doby halštatské v sousedních jižních Čechách představuje srovnávací údaje práce P. Hrubého (*1998*) o výšinných lokalitách pozdní doby halštatské a časně doby laténské.

Raně středověké hrady zůstávaly z pohledu celkového zpracování dlouhou dobu opomíjené. Ze 70. a 80. let jsou obecně shrnuty významná hradska střediska v práci R. Turka Čechy v raném středověku (*1982*) a v práci M. Šolleho Staroslovanské hradisko (*1984*). Významným shrnutím problematiky raně středověkých hradů ve středních a pak celých Čechách jsou dvě práce J. Slámy, které podávají zcela nový pohled na slovanská hradiště z historicko-archeologického pohledu (*Sláma 1986 a 1988*). Zvláště pro střední Čechy práce poskytují neocenitelné shrnující informace.

Také problematika pravěkých hradišť na tom s celkovým zpracováním není dobře. Zatím byla komplexně zpracována pouze oblast severozápadních Čech mimo oblast severně od Teplic a východně od Labe v pracích Z. Smrže (*1991; 1992; 1995*). Tyto práce mi poskytly metodický návod jakým způsobem postupovat při zpracovávání pravěkých a raně středověkých nalezišť v jihozápadních Čechách a jsou také jedinými pracemi, které poskytují srovnání pro jiné než pozdně halštatské období. Bohužel tyto práce dosud zůstávají osamocené.

V. Terminologie

Terminologie užívaná v této práci vychází ze studií Z. Smrže (*1991, 1992, 1995*). Pojem **výšinné lokality** chápe všechny lokality s náhlým převýšením 20-30 m, které jsou tímto převýšením ze tří stran vyčleněné z okolního terénu. Výšinné lokality v obecném smyslu dělí na **hradiště**, kde je přírodní opevnění doplněné umělou stabilní fortifikací zpravidla vizuálně a nebo archeologicky zjištěnou a **výšinná sídliště** pouze s přírodním opevněním. Horská sídliště nebyla v jihozápadních Čechách na Šumavě a v Českém lese zjištěna. **Naleziště** chápe Z. Smrž v rovině empirie jako větší seskupení objektů či skupin objektů v konkrétním prostoru a pojem **lokalita** jako časoprostorově a materiálově vyhodnocené naleziště. V úrovni interpretace chápe pojem **sídelní areál** jako prostor činnosti jedné komunity a oblast aktivity obcí. V popisném katalogu hradišť mi pojem lokalita významově splývá s pojmem hradiště, a to z důvodů čistě stylistických. Ve zhodnocující části jsou pak pojmy hradiště, lokalita, naleziště (*Smrž 1991, 63*) důsledně rozlišovány.

Pojmem, kterým se Z. Smrž nemusel zabývat, je **raně středověký hrad**. Z hlediska čistě archeologického nevidím rozdíl mezi pravěkým a raně středověkým hradištěm a chápu ho spíše jako termín historicko-archeologický. Většinu lokalit takto také není možné bez datujícího materiálu rozlišit (viz příklad hradiště u Chyše) a mnohá pravěká hradiště

byla následně využita v raném středověku. Pokud mluvím o hradištích, tak tento pojem užívám pro všechny lokality v pojetí Z. Smrže a termín raně středověký hrad pouze pro časově a materiálově vymezená hradiště raného středověku. Termín **val** chápám jako záměrně navršený násep a nebo jako destruovanou hradbu, kterou není možné bez archeologického výzkumu prokázat a ani rozlišit. Pojem **hradba** používám v případě, že jde o výzkumem prokázanou kamennou nebo hlinitodřevěnou hradbu (tzn. je zřejmě složitější vnitřní konstrukce). Samotný výzkum opevnění neznamena automatické přiřazení pojmu hradba.

VI. Typologie výšinných poloh

Výšinné polohy rozmanitě situované v krajině a odlišným způsobem chráněné více či méně výraznými přírodními překážkami ukazují značnou různorodost a naznačují, že výběr jejich někdejších uživatelů mohl být veden sledováním různých záměrů, které se projevovaly preferencí nestejných požadavků na hledané místo. Proto, aby bylo možné srovnání typů výšinných poloh i s jinými dříve zpracovanými oblastmi, vycházím při jejich klasifikaci především z prací Z. Smrže (1991, 63; 1992, 89; 1995, 38) a částečně M. Zápotockého (2000, 205) a P. Hrubého s O. Chvojkou (2002, 583).

V jihozápadních Čechách rozlišuji tři základní typy výšinných poloh (V- vrchol kopce, O - ostrožna, S – spočinek či terasa na úbočí kopce) a jejich níže charakterizované varianty. Na rozdíl od publikace M. Chytráčka a M. Metličky (2004) nepovažují za potřebné další podrobnější dělení na základě relativního převýšení a to ze dvou důvodů. Jedním je těžkost stanovení v některých případech samotné převýšení nad okolní krajinou a druhým důvodem je, že sama poloha již předurčuje výšku relativního převýšení nad okolím. Zřejmé je největší převýšení u hradišť budovaných na vrcholcích kopců, zatímco u ostrožen je zpravidla uváděno převýšení nad vodním tokem a ne nad okolním terénem jako u poloh vrcholových. U ostrožen tak může paradoxně dojít k tomu, že mohou být níže než okolní krajina a přitom mít nad hlubokým kaňonovitým údolím poměrně výrazné převýšení.

V - vrchol kopce (výrazné převýšení ze všech stran).

U tohoto typu polohy rozdělují na dvě varianty:

- V-1 – hradiště situované na plochem vrcholku kopce, případně na stolové hoře, kde opevnění probíhá po hraně vrcholové plošiny.
- V-2 – hradiště situované na kuželovitém vrcholku kopce bez větší vrcholové plošiny, kde fortifikace běží na svazích pod vrcholem.

O - ostrožna

Tento typ výšinných poloh dělím na čtyři varianty, podle geomorfologie terénu:

- O-1 – ostrožna nad soutokem dvou potoků či řek, její podélná osa je zpravidla rovnoběžně či šikmo k hlavnímu toku, výrazněji vystupuje do údolí.
- O-2 – ostrožna nad dvěma soutoky tří toků, případně nad společným soutokem tří toků (i občasných vodotečí), ostroh je zpravidla orientován podélnou osou kolmo k hlavnímu toku (toku vyššího řádu); výrazněji nevystupuje z terasy údolí hlavního toku.
- O-3 – ostrožna v meandru řeky či potoka, její špice se zpravidla rozevírá a výrazněji snižuje směrem k ohbí meandru, k hradišti je možný přístup z meandru po překonání řeky.

O-4 – ostrožná poloha na oblém návrší. Na rozdíl od předchozích tří poloh nemá po bocích výraznou hranu a na temeni plošinu.

S – stupeň, spočinek nebo terasa na úbočí (svahu) výrazného kopce, případně nižší vrcholek větší hory.

VII. Kvalita pramenné základny

Kvalita pramenné základny není zatím příliš vysoká. Dosavadní možnosti poznání jednotlivých lokalit jsou velmi různorodé, odvíjejí se většinou od charakteru a rozsahu výzkumu. Většina poznatků byla získána nedestruktivními prospekčními metodami, povrchovými průzkumy a mikrovrypy či drobnými sondážemi, které pouze poskytly datovací materiál, ale nijak neosvětlily charakter osídlení a jeho strukturu. V mnoha případech byly lokality v průběhu pravěku i rané doby dějinně osídleny několikanásobně a bezpečné datování, mnohdy opakovaně zakládané nebo jen částečně obnovované fortifikace, tak bývá bez rozsáhlého terénního odkryvu zcela nemožné. A ani při uskutečnění tohoto náročného výzkumu, nemusí být získané informace o stáří opevnění nebo ohrazení vždy zcela jednoznačné.

U celého shromážděného souboru 74 hradišť bylo opevnění zkoumáno jen na 11 (Bezemin, Bílenec, Bukovec, Hradec u Stoda, Hradiště u Plzně, Okrouhlé Hradiště, Planá, Podražnice, Starý Plzenec, Svržno a Záhořice. Ještě složitější je situace při sledování vnitřní zástavby a struktury osídlení na hradištích. Z pravěkých nalezišť proběhl větší odkryv na Okrouhlém Hradišti, Svržně a drobná sondáž menších rozměrů na Podražnici, Bílenci a nově na Záhořicích – Vladaři. Z raně středověkých nalezišť pak starší sondáž na Starém Plzenci s málo přesvědčivou dokumentací, dále nedokumentované staré výzkumy na Březině a Bukovci. Z novějších výzkumů pak sondáž na sv. Vavřinci u Tasnovic, která také nemohla nijak přispět k řešení otázky vnitřní zástavby. Jediným výzkumem částečně osvětlující tuto problematiku je zatím nezpracovaný výzkum z Hradce u Stoda v roce 2003.

Důkladná revize výšinných lokalit s nálezy z doby halštatské a laténské byla provedena na počátku tohoto tisíciletí (Chytráček – Metlička 2004), přesto dnes musíme některé lokality revidovat. Nově bylo pozdně halštatské osídlení zjištěno na hradišti u Lhovic a též na hradišti Hodovíz. Podobná situace byla i při původní revizi osídlení. Z původního soupisu 38 výšinných lokalit charakterizovaných jako výšinná sídliště a hradiště pozdně halštatského a časně laténské období (*Bašťová – Bašta 1991*, 66, obr. 2) tehdy byly zcela vyloučeny lokality Pňovany „Burda“ (časně laténská jáma v trati „Am Radischken“ nebyla zjištěna na kopci „Burda“, ale na parcele č.266/2 a Hradiště u Boříkov (zcela chybějí nálezy doby halštatské nebo laténské: *Braun –Frýda –Soukupová 1982*, 34; *Hrubý 2000*, 54). V soupisu k roku 2004 uvedené lokality Přetín, Starý Plzenec a Střápole a zařazení do pozdní doby halštatské buď nemají vůbec prokazatelné nálezy z daného období, nebo jde o jednotlivé zlomky jako v případě Starého Plzence, což nemůžeme na tak frekventovaném nalezišti pokládat za doklad sídlení.

Tato situace ukazuje jak přes veškerou pečlivost a snahu o co nejpřesnější určení může dojít k chybám. Stejně i tento katalog 74 hradišť obsahuje 2 naleziště, která zcela neodpovídají původnímu zadání, protože jejich opevnění nejspíše pochází až z rozhraní 12. a 13. století. Jde o hradiště Mítov „Na Hradě“ s doklady chamského a středověkého osídlení a hradiště Oprechtice „Příkopy“, které jsou stále pokládány za starší lokalitu, jak tvrdil R. Turek, ale ani nálezy z jeho výzkumu to nepotvrzují. Přesto charakter této lokality daleko více odpovídá hradišti (raně středověkému hradu) než hradu vrcholně středověkému. Nejspíše bude nutné ji zařadit mezi hrady přechodného typu (*Durdík 2007*).

V zásadě bychom kvalitu získaných informací mohli hodnotit podle následujícího klíče (*Chytráček – Metlička 2004*, 17), který je však pro celkové statistické zhodnocení hradišť málo vhodný: 1. Vzorkování mikrovrypy; 2. Sběr v narušeném terénu na vnitřní ploše; 3. Sondáž malého rozsahu (do 4m²) na vnitřní ploše s dokumentací; 4. Vícenásobná sondáž většího rozsahu (4m² -100m²) na vnitřní ploše bez dokumentace; 5. Vícenásobná sondáž většího rozsahu (4m² -100m²) na vnitřní ploše s dokumentací; 6. Plošný odkryv (nad 100m²) na vnitřní ploše s dokumentací; 7. Geodetické zaměření opevnění; 8. Řez opevněním bez dokumentace; 9. Řez opevněním s dokumentací. S kritikou dostupných

pramenů jsem se vypořádal v katalogu jednotlivých lokalit, kde informuji o nestejně úrovni vypovídacích schopností zkoumaných lokalit.

Opevnění představují významnou kategorii archeologických pramenů a při komplexním, zvláště kritickém vyhodnocení mohou pro jednotlivá období (*Filip 1978, 420; Sláma 1986, 9*) ukazovat odraz historického vývoje i naznačovat tehdejší strukturu společnosti. Jádrem historického procesu je ovšem i při komplexním všestranném přístupu archeologickými metodami jen obtížně poznatelné. Z historie výzkumu v jihozápadních Čechách zřetelně vyplývá, jak celkové rozložení i hustota hradišť úzce souvisí s dnešním stavem výzkumu. Nápadná je především souvislost s dlouhodobou aktivitou několika generací archeologů, kteří měli možnost pracovat v některých regionech více než v jiných a shromáždili tak poměrně značné množství informací ovšem nerovnoměrně rozložené v prostoru vymezeného území. Tato skutečnost nápadně vystupuje při srovnání množství dat, které se během minulých let podařilo získat v jednotlivých regionech Plzeňského kraje.

VIII. Zpracování katalogu lokalit

Katalog lokalit byl zpracováván autorem v průběhu posledních dvanácti let, přičemž každé hradiště bylo nejméně dvakrát navštíveno. Nejprve byly konfrontovány starší popisy a charakteristiky se skutečností a dnešním stavem a následně z těchto výsledků byla provedena samostatná dokumentace hradišť tak, aby získaná data měla odpovídající úroveň. Jen u malého počtu sledovaných výšinných poloh bylo využito starších zaměření, která bylo nutné revidovat.

VIII. 1. Lokalizace hradišť

Je prováděna slovně většinou ve vztahu k obci, na jejímž katastrálním území se zpravidla nachází, nebo výjimečně k nejbližší obci. V posledních několika letech došlo v souvislosti se změnou správního uspořádání České republiky ke změnám, při kterých vznikla nová katastrální území jako např. Podzámčí, okr. Domažlice (původně Kout na Šumavě), nebo část území jednoho katastru byla přiřazena ke katastru jinému jako se to stalo u hradiště Planá-Radná, dříve patřící nelogicky k obci Planá, okr. Plzeň-sever, která leží na protějším břehu Berounky. Dnes hradiště patří pod k.ú. Olešná u Radnic, okr. Rokycany. Podobná je situace i s hradištěm Šipín (dříve Pakoslav, okr. Plzeň-sever), které dnes nelogicky patří pod k.ú. Okrouhlé Hradiště na protějším břehu Úterského potoka. U lokalit dříve objevených, kde je jejich název již ustálený jsou ponechána pod starým názvem, u lokalit mladších je jejich název upraven podle stávajícího správního uspořádání.

Pokud je hradiště přírodně jednoznačně vymezeno např. soutoky řek a potoků nebo pomístním názvem je tento určujícím pro další identifikaci lokality. Dále je poloha lokalit vymezena i koordináty na mapách ZM 1:10 000 tak, jak je užíváné při prostorové identifikaci archeologických nalezišť Archeologickým ústavem a Státním ústavem památkové péče. Pro účely památkové ochrany je katalog doplněn také katastrálními čísly parcel.

VIII. 2. Popisy hradišť a dokumentace fortifikace

Nejdůležitější součástí jsou popisy opevnění vizuálně sledovaných v terénu. Nejprve je popsán terén, na kterém bylo hradiště vybudováno, tj. zda jde o ostrožnu, dominantní kopec, jaký má temeno kopce tvar, jaké jsou svahy zda strmé příkré, či jde o skalní stěnu atd. Uváděno je i převýšení nad údolím nebo nad okolním terénem, to podle typu polohy a nadmořské výšky vrcholu.

Dále je pozornost věnována popisu linií opevnění, valů a příkopů. Popisován je průběh ve vztahu ke světovým stranám a změny v jednotlivých úsecích. Obvykle je uváděno vnitřní převýšení koruny valu nad plochou hradiště a vnější převýšení, tj. převýšení koruny valu nad přirozeným terénem na vnější straně. Identicky jsem postupoval i při popisování příkopů. U příkopů, které sledují v těsné blízkosti průběh valu je uváděno převýšení koruny valu nade dnem příkopu. Zvláštní pozornost jsem věnoval bránám. Mnohdy jsou původní vstupy v terénu nepozorovatelné nebo zničené mladšími zásahy. Časté je druhotné proražení linie opevnění pro mladší přístupovou cestu. Vzniká tak dojem brány a v některých případech se jen stěží rozlišuje, co jsou skutečné brány a co druhotná porušení. V popisech jsem se zajímal i o začleňování přírodou vytvořených bariér do opevnění.

Z geodetického zaměřování vychází i výpočet plochy hradiště. U členěných hradišť je vedle celkové rozlohy uváděna zvlášť rozloha akropole a předhradí či více předhradí. Stejně jsem postupoval i při výpočtu délky opevnění. Komplikace nastávaly u linií opevnění, která nebyla v terénu dostatečně zřetelná, nebo kde asi chyběla záměrně, neboť k obraně dostačovala přírodní ochrana, např. skalní stěna. V takových případech je uváděna pouze doložená délka opevnění, stejně u kombinace valu a příkopu je uváděna pouze délka valu. Složitější je to u zdvojení opevnění dvěma valy. V takovém případě šlo dozajista o jedinou linii, kterou bylo třeba hájit, ale pro stavbu takového opevnění bylo třeba dvojnásobného úsilí.

VIII. 3. Geodetické práce

Pro terénní geodetické práce bylo využito materiálního vybavení ZČM v Plzni, kde je k dispozici totální geodetická stanice (Sokkia), stejně jako mapové podklady pro celý Plzeňský kraj. V terénu prováděli zaměření vždy tři pracovníci (měřič, figurant a zapisovatel). Po zaměření nejméně na dva pevné body v terénu vyznačené na mapě, byly nejčastěji zaměřovány kóty, rozhraní parcel, cest a rohy staveb. Ve výjimečných případech byla hradiště chycena na jediný bod a na určení severu. Pak byly zaměřovány nadzemní relikty opevnění (příkopy a valy) a to vždy byly měřeny koruny valů, nebo dna příkopů. V místech s nejvýraznějšími relikty byly kolmo k průběhu opevnění měřeny jejich nivelační profily. Geodeticky byl zaměřen začátek a konec profilu zpravidla vytyčeného nataženým pásmem. Nivelační profily byly měřeny po jednom, někdy po dvou metrech podle tvaru a délky profilu.

Veškerá měření byla zapisována do připravených formulářů, kam byly zapisovány jednotlivé měřičské body. Na pracovišti pak byly zápisy přepsány do formulářů v počítači. Všechna měření jsou přiložena k jednotlivým lokalitám.

Problematické bylo v některých případech sesazení průběhů opevnění do mapových podkladů. Jako podklady byly vedle map 1:10 000 využívány i mapy 1:5000. Často se stávalo, že mapové podklady neodpovídaly terénu. Nejvýrazněji se to projevovalo u vrstevnic. Přesvědčilo nás o tom zejména zaměření Bílence „Vlčí hory“, okr. Louny, kde jsme za pomoci Okresního úřadu v Rakovníku nechali provést zaměření temene kopce geodetickou firmou. Při konfrontaci s mapou 1:10 000 jsme v průběhu vrstevnic zjistili výškové rozdíly až 10 m. V námi vytvořených mapových podkladech jsme se snažili

vyretušovat veškeré pozdější zásahy do krajiny ať šlo o cesty, mosty, železniční tratě, obce atd. Ne ve všech případech jsme byli schopni toto stoprocentně dodržet.

Vzhledem k nedostatku místa v této syntéze nejsou do katalogu lokalit k jednotlivým hradištím přidány celkové plánky hradišť stejně jako dokumentované nivelační profily opevnění.

VIII. 4. Charakteristika přírodního prostředí

Život pravěkého obyvatelstva byl úzce svázán s okolní přírodou poskytující mu podmínky k obživě. Pro svá sídla si vždy vybíral místa, která mu v souhrnu všech pro a proti nejvíce vyhovovala. Proto je potřebné u každé lokality sledovat i přírodní prostředí. Daleko více než pro rovinné zemědělské osady to platí právě pro hradiště. Vedle blízkosti zdroje vody zde vystupovala do popředí potřeba ochrany. Vybírána jsou taková místa, která poskytovala co nejlepší přírodní ochranu, splňovala podmínky prostoru, vodního zdroje a kontroly okolního terénu atd.. V různých obdobích vystupovaly ty či ony požadavky do popředí a přistupovaly k nim i další.

To jsou zhruba důvody, které mě vedly k podrobnějšímu sledování přírodního prostředí jednotlivých hradišť. Jedním ze základních je zdroj vody a jeho dostupnost. Mnohá hradiště měla vlastní zdroj jako např. Okrouhlé Hradiště „Hradišťský vrch“, Okrouhlé Hradiště-Šipín, Pavlovsko „Ždár“ nebo Bílenec „Vlčí hora“. Pro jiná, zejména ostrožná hradiště, byla nejbližším zdrojem řeka tekoucí pod ním.

Dalším faktorem, který jsem zjišťoval byly klimatické podmínky. Využíval jsem studie *Evžena Quitta: Klimatické oblasti Československa. Studia geographica 16. Brno 1971*. V ní je celé území rozděleno podle dlouhodobých měření do tří klimatických oblastí dále členěných na jednotky. Jejich stručné slovní charakteristiky jsou uvedeny v příloze. Slovní charakteristika jednotlivých klimatických rajónů užitých v textu je převzatá z výše uvedené publikace E. Quitta..

V ní byly charakteristiky klimatu rozděleny na tři oblasti. Teplá oblast, která není v západních Čechách zastoupena, byla rozdělena na 5 jednotek (T1-T5), kdy T5 je nejteplejší a nejsušší a T1 je nejchladnější a nejvlhčí. Mírně teplá oblast se dělila na 11 jednotek, kde opět MT11 je nejteplejší a nejsušší a MT1 nejchladnější a nejvlhčí. V západních Čechách jsou zastoupeny stupně 2, 3, 4, 5, 7, 10 a II mírně teplé oblasti. Chladná oblast se dělila na 7 jednotek, z nichž CH1 je nejstudenější a CH7 nejteplejší (Quitt 1971, 9-10). Kromě nejvyšších vrcholů Krušných hor a Šumavy, kde je klima charakterizováno stupněm CH4, jsou pro srovnání klimatických podmínek hradišť potřebné maximálně dva nejteplejší stupně chladné oblasti CH6 a CH7.

U hradišť uvádím geomorfologickou příslušnost do jednotlivých okrsků a podcelků. Vycházím jednak ze Zeměpisného lexikonu ČSR (*Demek, J. a kol. Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Praha 1987*) a jednak z drobné brožury Břetislava Balatky „*Regionální členění reliéfu Západočeského kraje*“. *Plzeň 1979*. Při určování geologického podloží pro jednotlivé lokality pokud nejsou přímo charakterizovány ve výše uvedeném lexikonu využívám geologických map 1:50 000 vydávaných Českým geologickým ústavem Praha. Pro určení typů půd používám rovněž mapy 1:50 000 stejného vydavatele. Bohužel k dispozici je asi jenom polovina map pro západočeský region. Pro území, z nichž pedologické mapy dosud chybí, bylo využito publikace *M. Tomáška. Půdní mapa České republiky (Praha 2000)* s přehlednou, ale málo podrobnou mapou půdních poměrů.

Důležitým prvkem přírodního prostředí byla pro stavitele hradišť také původní vegetace na lokalitě a v jejím okolí, poskytující stavební materiál i zdroj obživy.

Při charakteristice přírodního prostředí lokalit i celé oblasti jsem vycházel z několika studií. Původní vegetace byla určována podle rekonstrukční *Geobotanické mapy ČSSR. 1. České země. R. Míkyšky a kol. (1968-1972)*. Ač většinu původní vegetace tvořily acidofilní doubravy a na Domažlicku i borové doubravy, výběrem strategických vyvýšených poloh, a to jak na vrcholcích kopců, tak na ostrožnách nad vodními toky, mají lokality často jinou původní vegetaci než okolní krajina. Poloha lokalit na hranicích geobotanických oblastí znamenala větší výběr druhů dřev různých vlastností pro různé činnosti. Zajímavé by např. bylo v budoucnu sledovat materiály pro stavbu opevnění, chat, hospodářských objektů v konfrontaci na okolní vegetaci. Z tohoto díla jsou také čerpány údaje o úhrnech průměrných ročních srážek a průměrných ročních teplotách. Rekonstruovaná původní vegetace je doplněna popisem dnešního pokryvu lokality.

VIII. 5. Historie bádání na lokalitách

Další část jednotlivých popisů je věnována historii lokality. V této části jsem v plné míře využíval bohatého archivu zpráv o lokalitách a hlášení z výzkumů uložených na prehistorickém oddělení Západočeského muzea. Z nich jsem se snažil získat co nejucelenější pohled na historii bádání o dané lokalitě. Snahou bylo zjistit nejstarší zprávy, kdo ji objevil, nejzajímavější popisy lokality, vyčíst informace o již zničených reliktech atd. Uvádím nejdůležitější zmínky včetně citací, a soustředil jsem se na archeologické vykopávky, které přinesly důležitá zjištění stejně jako nálezy, o které se opírá i naše datace. V případech, kde nebylo známo stáří hradiště a u nově objevených lokalit jsem se rovněž pokusil především začištěním vývrátů a odkrytých situací získat datovací materiál. Na závěr každého popisu hradiště je uvedena základní literatura. Další literatura mající obecnější charakter je uvedena na konci práce.

VIII. 6. Nálezový fond

Datace hradišť vychází z keramického materiálu získaného výzkumy a sběry. Bohužel, větší výzkumy byly provedeny jen na několika západočeských hradištích. Většina souborů nálezů pak pochází především ze sběrů a drobných zjišťovacích sond a mikrovrypů. Kromě případů, kdy jsem se sám snažil získat určující zlomky keramických nádob, vycházím při dataci především z bohatého nálezového fondu, který je součástí pravěké sbírky ZČM v Plzni. Podle inventárních knih a podle karet jsem musel vyhledat množství materiálu, kulturně ho roztřídit a určit dataci nalezišť. Zajímavé je zjištění, že více jak polovina opevněných poloh byla využívána vícekrát po sobě. V takových případech není možné bez výzkumu určit, v kterých dobách šlo o lokalitu opevněnou a kdy jen o výšinné sídliště. Na základě dosavadních výsledků se kloníme spíše k názoru, že pokud již opevnění bylo jednou vybudováno, nebylo velkým problémem jej obnovit a využívat. Ukazuje na to i ta skutečnost, že pokud byly vybírány výšinné polohy, je předpoklad, že to bylo z důvodu ochrany. V průběhu pravěku máme několik období, kdy byla hradiště budována (např. pozdní doba bronzová, pozdní doba halštatská, doba hradištní) a naopak období, ze kterých neznáme ze západočeské oblasti doposud jediné.

Přestože naprostá většina archeologického materiálu z hradišť je uložena v Západočeském muzeu v Plzni, byl zdokumentován veškerý dostupný archeologický materiál i z ostatních muzeí v regionu (M Karlovy Vary, M Rokycany, M Blovice, M

Stříbro, M Klatovy). V poznámkách za každou lokalitou je podle inventárních čísel uveden soupis známého materiálu a jeho uložení.

VIII. 7. Vztah hradiště k osídlení v okolí

Vzhledem k počtu hradišť a zpravidla jejich osídlení v několika fázích byla tato část zpracování provedena pouze výběrově, a to tak, že byly vybrány lokality s několikanásobným osídlením v různých částech studovaného regionu a zároveň s různou intenzitou osídlení. Spíše než o různou intenzitu skutečného obrazu osídlení však jde o odraz stavu poznání toho kterého regionu.

Pro nejlépe probádanou oblast Plzeňské kotliny bylo vytipováno hradiště na k.ú. Hradiště u Plzně osídlené na počátku střední doby bronzové (BrA2-BrB2), nynickou kulturou a v pozdní době halštatské a centrální správní raně středověký hrad na Hůrce u Starého Plzně. Z území poměrně ještě dobře poznaného pak hradiště na řece Berounce u Plané s osídlením HaB, HaD a střední doby hradištní a západně od Plzně hradiště u Lipna nade Mží se stejnými fázemi osídlení. Z okrajových území bylo na severu vybráno hradiště u Ostrova u Bezdržic s osídlením opět v HaB, HaD a také na konci starší doby hradištní. Ve sledovaném území jde o nejstarší slovanskou lokalitu s možnou návazností osídlení na hradišti Bezemín a Okrouhlé Hradiště-Šipín. Ze západního okraje hradiště v Sedmihorí na Chlumu u Darmyšle s osídlením v BrA2-BrB1, HaB, HaD/LtA a sporadickými doklady osídlení ve střední době hradištní. Na jihozápadním okraji oikumeny nejlépe prozkoumané naleziště na Svržně „Černém vrchu“. Pro doplnění osídlení ve střední a mladší době hradištní bylo na Domažlicku vybráno hradiště u Bořic, rovněž s nejstarším hradištním osídlením v tomto regionu. Pro všechny fáze osídlení a všechna hradiště byly kromě popisného zhodnocení osídlení zhotoveny mapy s vynesemím jednotlivých dokladů osídlení v okolí centrálního místa do vzdálenosti 5 km s rozlišením typů nálezů.

Pro období středního eneolitu (chamskou kulturu) byla návaznost na osídlení vyhodnocena pro 4 lokality Nadryby-„Korečnický mlýn“, Ondřejov, Sulislav a Svojší. U hradišť tohoto období však v okolí můžeme zjistit pouze jiné výšinné sídliště, tedy archeologickou lokalitu v podstatě stejného typu. Proto také nebyly pro chamská hradiště zpracovány mapy.

VIII. 8. Dokumentace

Současně se zaměřováním byla u většiny hradišť provedena fotografická dokumentace nadzemních reliktnů a celkových pohledů na polohy. Je tak zachycen současný stav těchto památek. Byla prováděna jak na negativní, tak pozitivní (diapozitivy) film a takto získaný soubor bude v budoucnu využíván jak pro ochranu archeologického nemovitého dědictví při vyhledávání archeologických památek, tak při přednáškách a muzejní činnosti. Zhruba polovina lokalit byla dokumentována i letecky. Letecké snímkování prováděl P. Braun z oddělení záchranných archeologických výzkumů Západočeského muzea. Byly tak získány jedinečné pohledy na polohy lokalit, zvláště výmluvné jsou pak snímky hradišť v intravilánech obcí, kde je průběh opevnění v nepřístupných pozemcích těžko sledovatelný. V případě nově objevené lokality Bořice „Na hradišti“ prokázala letecká fotografie existenci již zničeného a v terénu nezjistitelného opevnění. Zároveň byly z fondu pomocné evidence diapozitivů a negativů vypsány všechny starší terénní snímky lokalit. Jejich soupis podle inventárních čísel je rovněž uveden v poznámkách za každým hradištěm.

IX. Frekvence obsazování výšinných poloh

Revize dosavadních nálezů a nálezových situací a nová zjištění na dokumentovaných lokalitách zřetelně ukázala, jak často byly v průběhu pravěku, a raného středověku, ale i později výšinné polohy osidlovány a často také znovu opevňovány. Opakované obsazování lze v různé intenzitě registrovat v jednotlivých periodách od neolitu až po vrcholný středověk. Obraz, který dostaneme, budeme-li ve stručném přehledu sledovat frekvenci obsazování všech dosud známých západočeských hradišť ukazuje v menší a větší míře vyhledávání přírodně chráněných poloh kromě doby římské a počátků raného středověku v průběhu celého pravěku. Dosud známe z jihozápadních Čech 76 hradišť, přičemž do této práce je zahrnuto 74 lokalit. Zbývající dvě (Plzeň-Radčice „V Jamách“ a Habartice „Harant“) byly objeveny v průběhu minulého roku a dosud nebyly vyhodnoceny a zaměřeny.

IX.1. Neolit

Období nástupu a rozšiřování zemědělství vedlo k usedlému způsobu života s budováním trvalých obydlí. V posledních letech došlo v západních Čechách k výraznému nárůstu počtu neolitických lokalit a projevuje se nápadné rozšíření osídlené oikumeny i mimo samotnou Plzeňskou kotlinu, a to proti toku Úhlavy až na Přešticko a podél Radbuzy až na Domažlicko (*Metlička 2000; Břicháček – Metlička 2001*). Přesto, že za posledních 10 let vzrostl počet neolitických sídelních areálů z 20 na 42, nedošlo k nárůstu výšinných lokalit, a to i přes objevení mnoha nových výšinných sídlišť. V souladu s pozorováními v širší středoevropské oblasti dochází i v západních Čechách k největšímu územnímu rozšíření v mladším (III.) stupni kultury s lineární keramikou. V této době je již otevřena cesta za bavorským pruhovaným rohovcem přes Domažlicko do bavorského Podunají. Právě z tohoto období známe doklady o osídlení dvou výšinných poloh. Obě lokality Druzťová, hrad Věžka a Milínov, hrad Lopata jsou situovány na skalních sucích. Z kultury s vypíchanou keramikou a lengyelského horizontu neznáme žádné výšinné polohy

IX.2. Eneolit

Proti předchozímu období je pro eneolit osídlování výšinných poloh více než typické. Dnešní stav poznání tohoto úseku ukazuje, že počet výšinných (známe jich 6) a rovinných sídlišť (známe jich 15) je v poměru 1:2,5. Na výšinných lokalitách zatím nelze prokázat opevnění či ohrazení, pouze ojedinělé nálezy z období časného/starého eneolitu přinesly sběry a drobné sondáže v Krsech-„Polínském vrchu“, Kříženci-„Homoli“, Liticích a v Bdeněvsi-ostrožně Z od obce. Na Černém vrchu u Svržna se podařilo odkrýt několik zahloubených objektů michelsberské kultury a ve Štítarech n.R.-Hostěticích byly staroeneolitické nálezy michelsberské kultury zjištěny pouze v zahloubených objektech z mladšího pravěkého osídlení (*Chytráček 1993, 121; 2000, 127*).

Situace se výrazněji mění ve prospěch výšinných lokalit v následujícím období středního eneolitu, kdy jsou západní Čechy osídleny s chamskou kulturou. Z 64 dnes známých chamských sídlišť je pouze jediné (Město Touškov) rovinné, zbývající jsou sídliště výšinná. Na 8 polohách byl ve vrcholném středověku postaven hrad. Jedná se nejčastěji o polohy situované na úzkých skalnatých hřbetech, které vybíhají nad toky potoků (cca 50%). V menší míře se setkáváme s lokalitami na skalnatých sucích (cca 20%), nebo na vrcholcích kopců či stolových hor (cca 20%), jen 10% výšinných sídlišť je položeno na širších ostrožnách. V mladším období pravěku pak nebyly chamské polohy zřejmě pro svoji malou rozlohu většinou vyhledávány, výjimku tvoří výšinná sídliště

s osídlením stupně HaD (Litice-hrad, Nové Městečko-„Preitenstein“, Plasy-„Hrádek“, Skupeč-Vinice). Ze 74 hradišť jsou na 14 doklady chamského osídlení a na sedmi registrují relikty nadzemního opevnění (val, příkop), které dávám do přímé souvislosti s chamským osídlením

IX.3. Doba bronzová

Počátek doby bronzové se v regionu nejeví příliš zřetelně. Únětická kultura na území jihozápadních Čech zřejmě nezasáhla (starší době bronzové lze snad přisoudit ojedinělý nález dvou hřiven z Lhoty u Chříče). Znamky výrazného osídlení se projevují až na přelomu starší a střední doby bronzové (BrA2-BrB1) v tzv. staromohylovém horizontu. Vedle mohylových pohřbů a rovinných sídlišť je doloženo také 5 výšinných nalezišť jižně od Plzně (Darmyšl, Meclov-Mašovice, Hradiště u Plzně, Podražnice, Podzámčí a Svržno) s poměrně intenzivním osídlením. Českofalcké mohylové kultuře stupně BrB/C lze přisoudit některé nálezy z Luhova. Vedle stálého počtu mohylových pohřebišť v poslední době výrazně roste počet rovinných sídlišť mohylové kultury.

Severně situované hradiště Bílenec-„Vlčí hora“ očividně nepatří do oblasti rozšíření staromohylového horizontu v jihozápadních Čechách, ale podle keramiky výrazně inklinuje k oblasti severozápadních Čech.

Z následujících stupňů BrD-HaB1 milavečské kultury je známo 91 rovinných sídlišť (Hůrková 2002, 9-87), ale jen minimum výšinných lokalit. Mladě bronzové nálezy známe z 7 hradišť (Bílenec, Bukovec, Luhov, Nadryby, Starý Plzenec, Svržno a Záhořice), z nichž jen na dvou (Nadryby a Luhov) můžeme uvažovat o možnosti jejich opevnění v tomto období.

Na horním toku Radbuzy se podařilo získat nové informace o sídelních aktivitách v období HaA1-2 (Chytráček 1996, 73; 2002, 113) na v těchto obdobích neopevněných výšinných polohách v k.ú. Štítary n.R-Hostětice a Svržno. Předobraz pozdějšího vývoje mohou prozrazovat nálezy HaA/HaB1 z výšinných lokalit Luhov a Nadryby „Kozel“, kde je v případě Nadryb doloženo i osídlení v pozdní době bronzové (HaB2-3).

Mladší a pozdní doba bronzová představovala jeden z vrcholů co do hustoty osídlení oblasti v pravěku. Společensko-ekonomické podmínky a strukturalizace společnosti vedly v pozdní době bronzové k budování rozlehlých opevněných výšinných sídlišť na vrcholcích dominantních kopců a menších opevněných na ostrožnách (Šaldová 1977). Docházelo ale také k obsazování drobných strategických poloh, na nichž nemáme doklady nadzemního stálého opevnění.

V současnosti evidujeme 19 hradišť a 6 neopevněných výšinných lokalit s nálezy HaB2-3. Neopevněné výšinné lokality registrujeme ve 4 případech na ostrožnách, v jednom na vrcholu kopce a jednom při okraji říční terasy. Datování fortifikace do pozdní doby bronzové je doloženo výzkumem pouze na třech hradištích (Okrouhlé Hradiště, Podražnice a Svržno).

IX.4. Doba halštatská

Z 54 západočeských výšinných lokalit s nálezy z pozdní doby halštatské a časně doby laténské rozlišujeme 30 hradišť a na dalších 5 hradištích máme doklady osídlení, ale nepředpokládám, že v této době byla lokalita aktivně opevněna. Můžeme je tak přiřadit k 15 neopevněných lokalitám, čímž jejich počet vzroste na 20. U čtyř dalších ohrazených

výšinných lokalit je doložen základový žlab pro ohrazení palisádou, chybějí ale jakékoli nadzemní reliktů stabilního opevnění a proto je řadím mezi výšinné lokality, takže jejich celkový počet vzroste na 24.

Datování nálezů a nálezových situací zjištěných na výšinných lokalitách tvoří základ pro následnou interpretační rovinu vyhodnocení, která je nepochybně odvislá od kvality shromážděné pramenné základny. Nedávno provedená revize nálezů pozdní doby halštatské až časně laténské umožnila detailní relativně chronologické zařazení opevněných, neopevněných a ohrazených lokalit (*Chytráček – Metlička 2004, tab. 4-6, graf 2, 4, 6*). Výšinné lokality z období HaC1-2 nejsou v západních Čechách doloženy. Ze závěru stupně HaC nebo z HaD1 známe již 4 výšinná sídliště (Dolní Hradiště, Hošovský Týn-“sv. Anna”, Milínov, Štítary n.R.-Hostětice), z nichž pouze Dolní Hradiště řadím mezi hradiště. Největší počet lokalit s doloženou sídelní aktivitou patří stupni HaD (40 výšinných sídlišť). V rámci celého pravěku byly výšinné polohy v pozdní době halštatské (*Chytráček – Metlička 2004, mapa 7-8*) osídlované nejčastěji hned po období chamské kultury. Starší fázi stupně HaD (HaD1-HaD1/2) lze pravděpodobně rozlišit u 6-ti výšinných lokalit (Litice, Meclov-Mašovice, Miřkov-Malý Křakovský vrch, Ostrov u Bezdržic, Otročin, Štítary n.R.-Hostětice), z nichž jsou 4 hradiště. Fáze HaD2-3/LtA se zřetelně projevuje u 21 výšinných sídlišť, z nichž 13 řadím mezi hradiště (Blížejov, Buková, Darmyšl, Dolní Hradiště, Holýšov, Krchleby, Litice, Planá, Hradiště u Plzně, Podražnice, Svržno, Štáhlavy a Záhořice), zbývající počet lokalit lze zařadit jen obecně do HaD, jde o 13 výšinných sídlišť a 14 hradišť.

Datování fortifikace do doby halštatské (HaD2-3) lze jednoznačně doložit jen u 2 opevněných výšinných sídlišť (Svržno, Podražnice), základové žlaby pro palisádu můžeme datovat (HaC/HaD, HaD1) pouze v případě 2 ohrazených výšinných sídlišť (Štítary n.R.-Hostětice, Horšovský Týn-“sv. Anna”).

IX.5. Mladší doba železná

Ojedinelý nález spony LtC2 pochází ze Svržna-Černého vrchu, zatím nepočtené zlomky keramických nádob z LtC/D nalezeny na dalších dvou hradištích a jednom neopevněném sídlišti výšinném (Hradiště u Plzně, Milínov-Lopata a Záhořice-Vladař), přitom pouze na posledně jmenovaném můžeme předpokládat, že v této době zde mohla existovat fortifikace. Zjištěná situace odráží obraz, který prozatím poskytují rovinná sídliště doby laténské. Početné osídlení v závěru stupně LtA prudce řídne a zřejmě v důsledku náhlých změn odchází část obyvatelstva. Počet lokalit pak mírně vzrůstá až ve stupních LtC-D.

IX.6. Doba římská a stěhování národů

Teprve v posledních letech bylo v jihozápadních Čechách objeveno několik rovinných sídlišť z doby římské a z počátků doby stěhování národů (přešťovický horizont). Nálezy z přelomu 4./5. stol. po Kr. z konce doby římské a počátku doby stěhování národů (*Zavřel 2000, 154*) známe pouze z jediného hradiště Albrechtice-Sedlo, které již leží v povodí Otavy mimo zájmovou oblast.

IX.7. Raný středověk (střední až mladší doba hradištní)

Budování mohutných opevněných sídel jako charakteristický prvek raného středověku dalo tomuto období název – doba hradištní. Dnes evidujeme ve sledované oblasti 22 hradišť s doklady různě intenzivního osídlení. Na dalších 9 hradištích dokládá výskyt hradištní keramiky využívání polohy, ale nepočítáme zde s fungující fortifikací (Bílenec, Malechov, Darmyšl, Mítov, Nadryby, Okrouhlé Hradiště, Radkovice, Sklená Huť a Svržno). Na několika opevněných nalezištích tvoří nálezy hradištní keramiky jediný keramický zlomek (Radkovice, Nadryby-Korečnický mlýn, Malechov, Mítov). V některých případech bylo ke krátkodobějšímu sídlení pouze využito zaniklé pravěké fortifikace, která nebyla obnovována. Jako strážní body byly zřejmě vyhledávány drobné výšinné polohy bez viditelného opevnění. Známe jich celkem 15, často jsou na místech s osídlením chamské kultury, méně frekventované bývají polohy na vrcholcích kopců s širokým rozhledem do krajiny.

IX.8. Vrcholný středověk

Podobně jako v pravěku a raném středověku představovala hradiště výrazné dominanty v kraji, ve vrcholném středověku tuto úlohu přejímají vrcholně středověké hrady. V naprosté většině byly také zakládány na strategických polohách, pro jejich stavbu byly příhodné skalnaté suky a hřbety dříve již často osídlené chamskou kulturou (8 výšinných lokalit). Ve sledované oblasti známe celkem 74 hradišť, tj. výšinných nalezišť se stálým opevněním a na osmi z nich byly následně postaveny vrcholně středověké hrady (Černíkov, Druzťová, Lhota u Chříče, Litice, Mítov, Oprechtice, Podzámčí, Štěnovice). Na třech hradištích můžeme doložit stopy zřejmě krátkodobého užívání v době vrcholného středověku (Darmyšl, Pernarec a Buková) pravděpodobně jako dočasná strážišť.

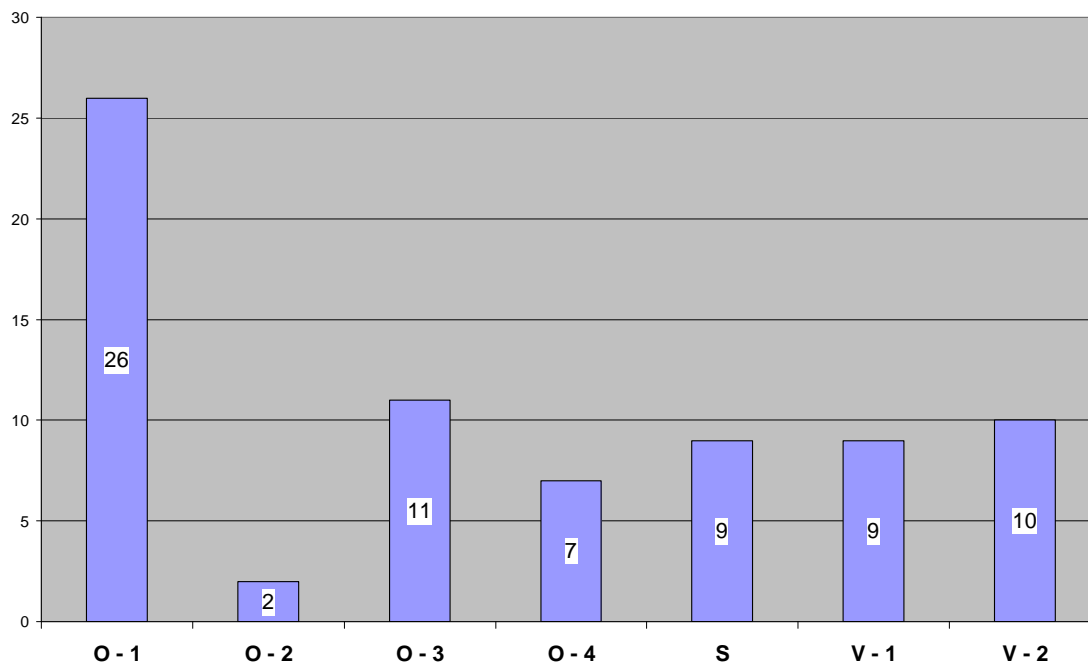
X. Celková charakteristika pravěkých hradišť a raně středověkých hradů v jihozápadních Čechách

Tato kapitola slouží vedle toho, že je celkovým přehledem o hradištích ve sledovaném území, hlavně jako srovnávací kapitola pro následující oddíly, kde jsou stejnými statistickými metodami zhodnocena hradiště jednotlivých období.

V jihozápadních Čechách je z povodí Berounky zpracováno 74 opevněných výšinných poloh se stabilním opevněním tj. hradišť (podle terminologie zavedené Z. Smržem). 74 nalezišť zastupuje 97 lokalit, tj. časově, prostorově a materiálově vyhodnocených nalezišť (*Smrž 1991, 63*). Z tohoto počtu je 10 lokalit blíže nedatovaných a u dvou předpokládáme vznik opevnění nejdříve na přelomu 12. a 13. století, tj. v době, která již leží mimo oblast této studie (viz tabulka 117).

X. 1. Typy osidlovaných poloh

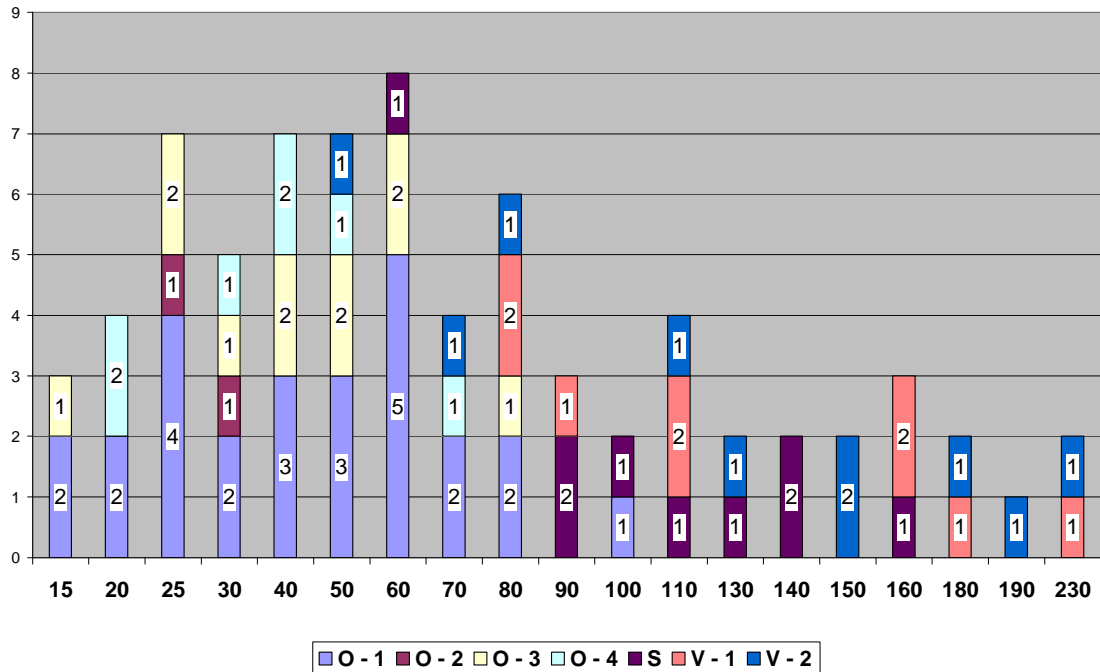
Hradiště a raně středověké hrady byly rozděleny podle typů poloh charakterizovaných v kapitole IV. 2. do tří skupin a 7 podskupin (graf 1). Nejpočetněji jsou zastoupena hradiště na ostrožnách (O) 46 nalezišť, tj. 62,2 %, následují hradiště na vrcholcích kopců (V) 19 nalezišť tj. 25,7 % a hradiště na spočincích či stupních (S), 9 nalezišť, tj. 12,1 %).

Graf 1. Četnost typů poloh všech opevněných nalezišť.

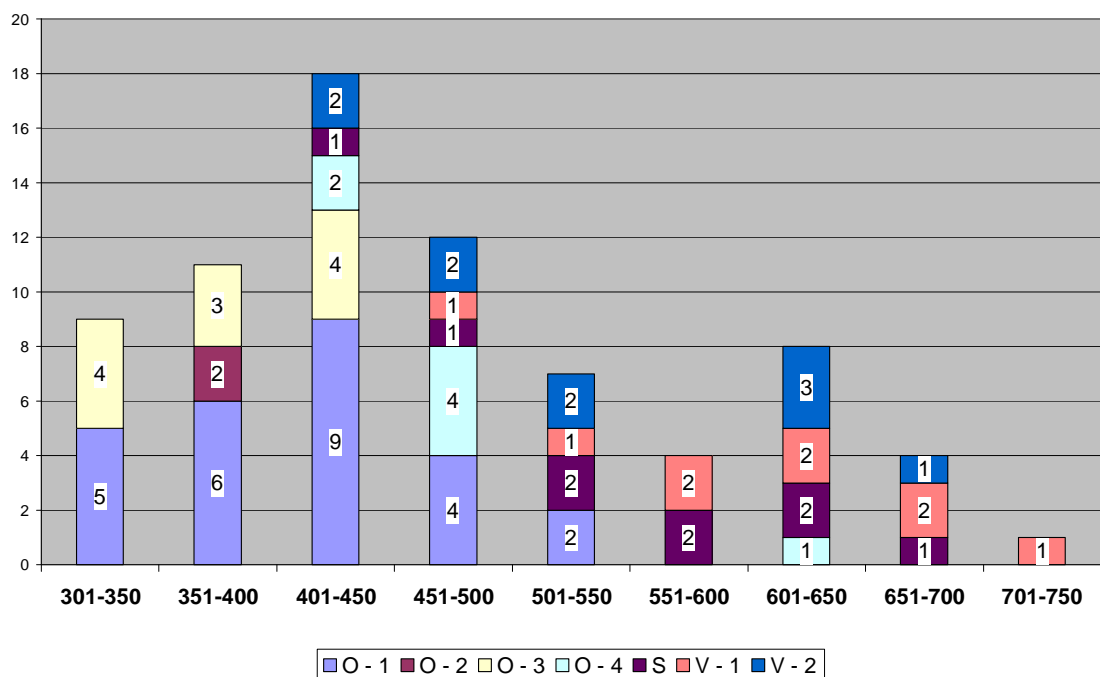
V rámci rozdělení do podskupin jsou mezi ostrožnami nejčastějším typem ostrožny nad soutokem dvou toků (26 nalezišť, tj. 35,1 % ze všech poloh), následují ostrožny v meandru řeky (11 nalezišť, tj. 14,9 %), ostrožné polohy na oblých návrších (7 nalezišť a nejméně zastoupené jsou naleziště na ostrožnách nad soutokem 3 toků (2 naleziště, tj. 2,7 %). Z nalezišť na vrcholcích kopců se 9 nachází na kopcích s plochým temenem (12,1 %) a 10 na kopcích s kuželovitým vrcholem a valem na svahu (13,5 %). Na stupních a spočincích rozlehlejších kopců pak výše uvedených 9 hradišť (12,1 % všech nalezišť).

Za zcela nepodstatné považuji podrobnější členění poloh podle relativního převýšení. V této kategorii jsou spojovány dvě naprosto rozdílné hodnoty. Pro ostrožné polohy je uváděno převýšení nad tokem, zatímco u nalezišť převýšení nad okolním terénem. Z grafu 10 vyplývá, že dostatečným převýšením pro výšinnou polohu bylo převýšení od 20 m, což je v souladu s charakteristikou výšinných poloh jak ji uvádí Z. Smrž (1991, 63). Toto náhlé převýšení bylo pro poskytnutí přirozené ochrany dostatečné. Větší převýšení pak již mělo spíše význam symbolický a vizuální než praktický. Převýšení větší než uvedená hodnota tak spíše je odrazem geomorfologie terénu toho kterého regionu, než že by hrála při výměru místa nějakou výraznější roli. Daleko větší význam ale měl tvar a velikost plochy vhodné pro sídlení.

Graf 2. Vztah typů poloh k relativnímu převýšení naleziště

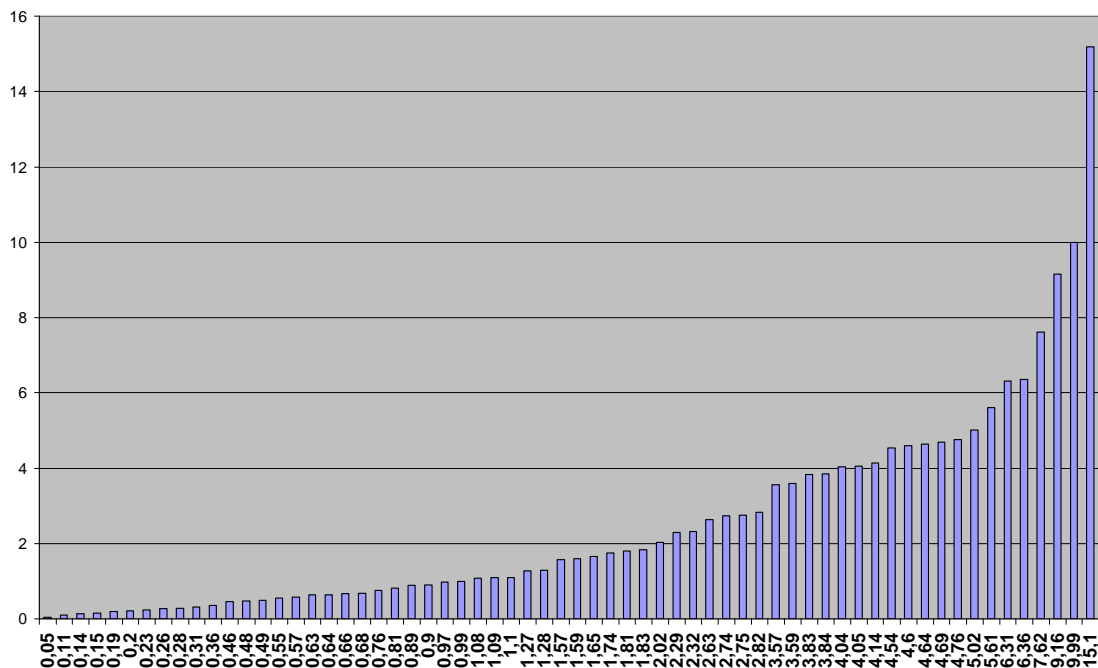
Graf 2 ukazuje vzájemný vztah mezi typem polohy a relativním převýšením. Vyplyvá z něj, že ostrožné polohy (O 1 až 4) mají převýšení nad toky do 80 m, zatímco polohy na vrcholcích kopců a spočincích či stupních vrchů od 90 do 230 m. Podobný obraz dostaneme ze srovnávacího grafu typů poloh a nadmořské výšky (graf 3). Ostrožné polohy se zcela logicky vyskytují do nadmořské výšky 500, případně 550 m a typy poloh na vrcholcích kopců a spočincích nebo stupních vrchů od nadmořské výšky 500 m do 750 m.

Graf 3. Vztah typů poloh k nadmořské výšce naleziště.

X. 2. Opevněná plocha hradišť

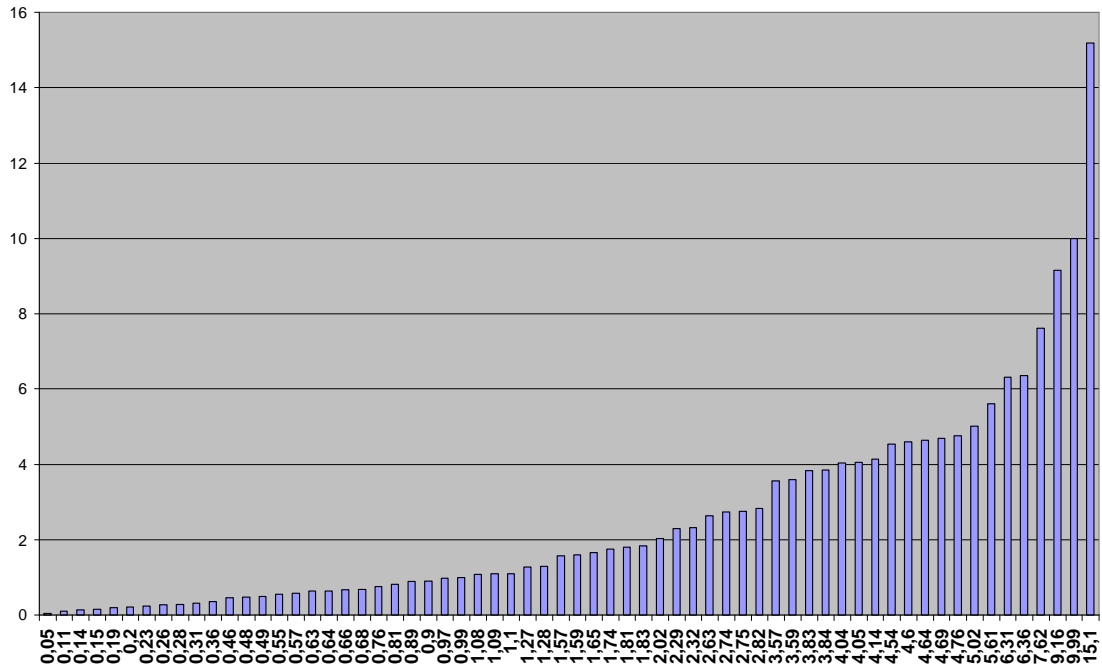
Důležitým kritériem pro další zpracování hradišť po jednotlivých časových obdobích je opevněná plocha naleziště. Ta je na rozdíl od délky opevnění, která je deformována níže uvedenými faktory skutečným obrazem původní opevněné plochy. I v místech, kde nebyla linie opevnění patrná, se dal rozsah plochy stanovit podle konfigurace terénu a dochovaných úseků opevnění v sousedství. Do grafu 4 nebyla pro

Graf. 4. Celková opevněná plocha všech nalezišť bez rozlišení kultur.

přehlednost zahrnuta tři nejrozlehlejší naleziště, jejichž plocha byla oproti předchozí lokalitě vždy výrazně větší. Jde o hradiště na Žďáru u Pavlovska (27,38 ha), na Hradišťském vrchu u Okrouhlého Hradiště (51,1 ha) a na Vladaři k.ú. Záhořice (148 ha). Na grafu pak výrazně vystupuje pouze plocha slovanského hradiště u Tasnovic na „sv. Vavřinci“ s plochou 15,18 ha. Od hradiště s nejmenší plochou hodnoty zprvu lineárně stoupají, ale u několika posledních lokalit parabolicky narůstají a pokračováním této křivky by byly i tři nezahrnutá naleziště.

Plocha hradiště na Vladaři (148 ha) nebyla také započtena při výpočtu průměrné plochy na jedno hradiště, která činí 3,20 ha. Pro zajímavost uvádím, že plocha všech sledovaných hradišť včetně Vladaře v jihozápadních Čechách je 391 ha.

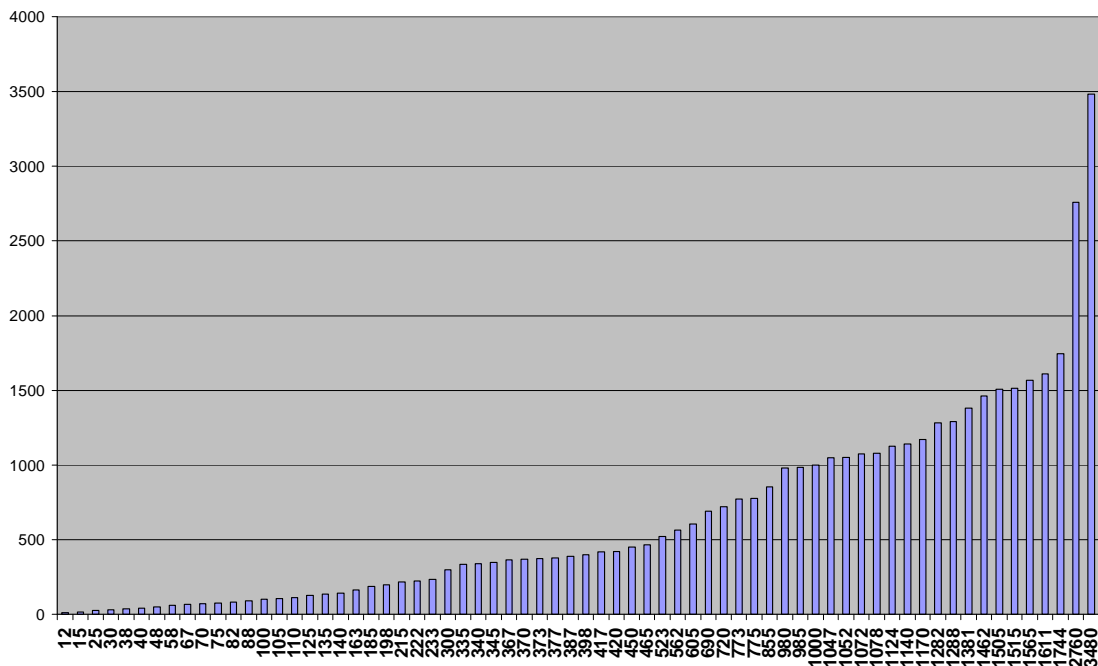

Graf. 4. Celková opevněná plocha všech nalezišť bez rozlišení kultur.

X. 3. Délka zjištěné fortifikace hradišť

Ze srovnání rozlohy opevněné plochy (graf 5) a délky fortifikace (graf 6) je logická a zřejmá přímá vazba. Obecně můžeme říci, že platí rovnice, čím větší plocha, tím delší opevnění. Na druhé straně jde o kategorii statisticky značně problematickou z několika důvodů. Délky uváděných opevnění jsou deformovány především dvěma proti sobě působícími hledisky. Za prvé jde o to, že mnohé úseky opevnění, ač je zde můžeme právem předpokládat, nebyly již v terénu patrné (byly v mladších dobách rozebrány, nebo se opevnění svezlo po svahu či bylo úplně zničeno zemědělskou či jinou činností). Naproti tomu délka linií opevnění narůstá o úseky se zdvojenou fortifikací nebo různě probíhající linie opevnění z různých období.

Zároveň jsou zde různě složitá opevnění (jednoduchý val nebo příkop, val s vnějším příkopem, dva souběžné valy, příkop se dvěma valy aj.) různé velikosti a složitosti stavební konstrukce (sypaný hlinitý val, kamenitý val, kamenná hradba, hradba s vnitřní dřevěnou konstrukcí atd.).

Gra

f. 5. Celková zjištěná délka opevnění nalezišť.

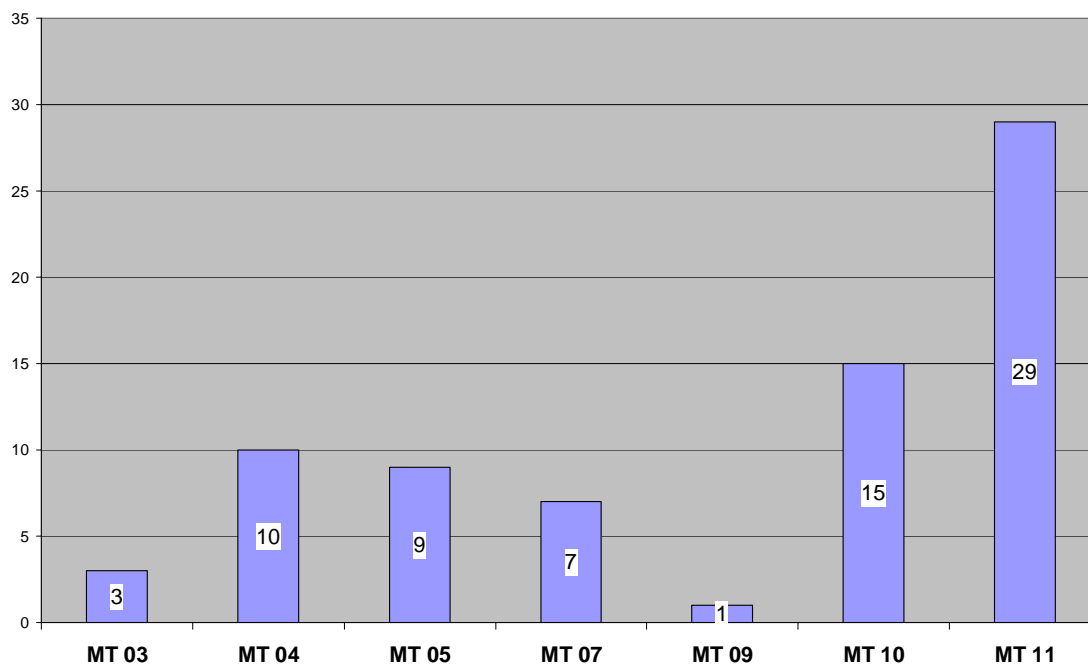
Přesto stojí za uvedení několik údajů, které poskytla celková tabulka hradišť (tab. 117) a graf 5. Do grafu nebyla zahrnuta délka opevnění hradiště na Vladaři na k.ú. Záhořice, která byla předběžně spočtena na 8500 m a výrazně by deformovala průměrné hodnoty ostatních lokalit. Na grafu 5 jsou dobře patrné další dvě výrazně vystupující hodnoty a to délka opevnění nynického hradiště u Okrouhlého Hradiště na „Hradišťském kopci“ (délka 3480 m) a délka fortifikací slovanského hradiště na sv. Vavřinci u Tasnovic (délka 2760 m). Kromě dvou menších skoků mezi 855-980 délkovými metry a 233-300 metry, které mohou být způsobeny výše uvedenými důvody je linie grafu poměrně plynulá. Průměrná délka opevnění na jedno hradiště (bez délky na Vladaři) je 630 m. Pro zajímavost můžu také uvést celkovou délku pravěkých a raně středověkých fortifikací v jihozápadních Čechách, která společně s Vladařem činí 54,470 km.

X. 4. Klimatické podmínky hradišť

Klimatické oblasti zpracované E. Quittem (1971) představují komplexní vyhodnocení klimatických dat zahrnujících nadmořskou výšku, srážky, naměřené teploty, dobu trvání sněhové pokrývky, počty letních, mrazových a ledových dnů, počty jasných a zamračených dní atd. Ve studii bylo vyhodnoceno na 210.000 hodnot, které daly podklad pro vytvoření klimatických oblastí. Základní oblasti nacházející se v jihozápadních Čechách jsou popsány v kapitole VIII.4. Charakteristika přírodního prostředí.

Všechna sledovaná hradiště se nacházejí v mírně teplé oblasti (MT), ani jedno neleží v horských pohraničních a vnitrozemských oblastech chladné oblasti a teplé oblasti nížin, které do jihozápadních Čech nezasahuje. Nejvíce hradišť a raně středověkých hradů leží v nejpříhodnější mírně teplé oblasti MT 11 (29 hradišť; 39,2 %). Druhým nejpočetněji zastoupeným rajonem je ještě velmi příhodná kategorie MT 10 (15 hradišť; 20,3 %). Jediné naleziště leží v rajonu MT 9 (1,3 %), v rajonu MT 7 se nachází 7 hradišť (9,5 %), v MT 5

pak 9 hradišť (12,2 %), v MT 4 dokonce 10 nalezišť (13,5 %) a v nejméně příhodném rajonu MT 3 jen 3 hradiště (4 %) (viz graf 6).

Graf 6. Četnost hradišť v klimatických rajonech podle Quitta 1971.

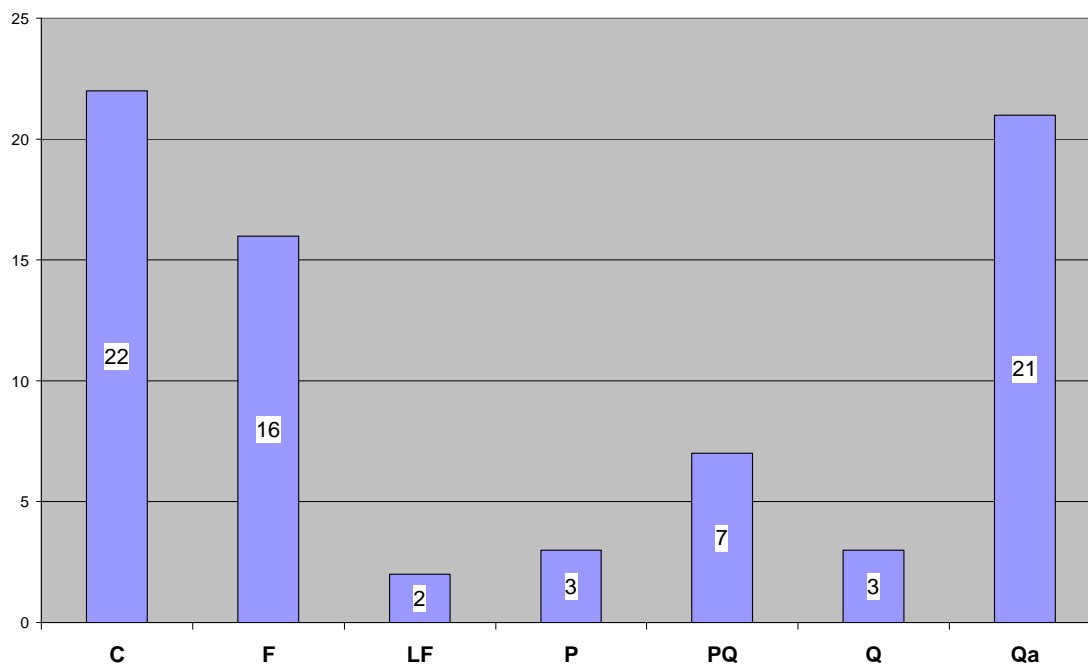
Tato statistika pro jihozápadní Čechy zdánlivě ukazuje, že preferovány byly oblasti s nejlepšími klimatickými podmínkami MT 11 a 10, zarážející je již jen jediné naleziště oblasti MT 9 a pak se počet v dalších 3 rajonech (MT 7, 5, 4) drží na vzájemně blízkých hodnotách (graf 4). Při vyhodnocení uvedených dat se nejprve musíme podívat na mapu 2 (viz příloha), kde jsou vyznačena všechna hradiště bez rozlišení kultur. Hradiště jsou v podstatě rovnoměrně rozložena po celém regionu, jenom je nápadná jejich absence v půlkruhu kolem okraje Plzeňské kotliny od Sřely přes dolní tok Mže, střední až dolní Radbuzu, Úhlavu a Úslavu. Příčinou je bezesporu geomorfologie terénu, údolí jsou zde široká otevřená, bez výrazných kopců a ostrožen.

Srovnáme-li poměrnou rovnoměrnost rozložení hradišť v jihozápadních Čechách s rozsahem jednotlivých rajonů (viz mapa 1) pak se ukáže, že největší územní rozsah mají rajony MT 11 a 10, rajon MT 9 je jen úzký pás na západě oblasti a rajony MT 4, 5 a 7 mají opět větší územní rozsah. Z toho nutně vyplývá, že klimatické rajony mírně teplé oblasti stanovené E. Quittem nehrály při výběru místa žádný význam. Neosídleny však dosud zůstávají chladné oblasti pohraničních hor, Doupovských hor, Tepelská vrchoviny a Brd, které částečně leží také v rajonu MT 3.

X. 5. Vztah hradišť k rekonstruované původní vegetaci

Porost lokality vybrané pro stavbu hradiště byl jistě jedním z prvků, který rozhodoval o výběru vhodné lokality. Těžko zodpověditelnou otázkou je, jakou roli hrála vegetace u hradiště již jednou osídleného. K opětovnému plnohodnotnému zalesnění docházelo podle odhadů až za 200 let. Tato doba odpovídá hiátům mezi jednotlivými fázemi osídlení hradišť. Druhým nesnadným problémem je otázka, zda po vykácení (spotřebaování) původního pokryvu a opuštění hradiště došlo na změněných půdách a mikroklimatických podmínkách k opětovnému zalesnění stejným typem lesa.

Předpokládám, že kromě extrémnějších poloh je to vzhledem k rozšíření semen z okolí vysoce pravděpodobné.

Graf 7. Rekonstruovaná původní vegetace na nalezištích.

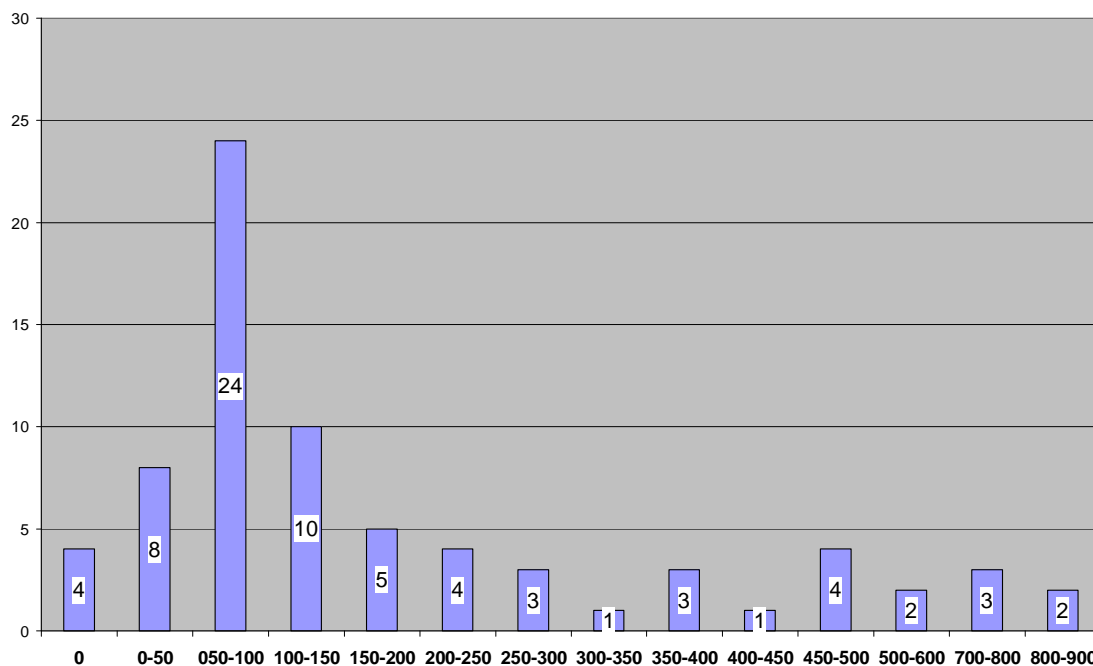
Co se týká jihozápadních Čech naprosto převládají hradiště budovaná na polohách porostlých třemi druhy lesa (graf 7). Nejčastěji jsou zastoupené polohy na dubo-habrových hájích (C) – 22 hradišť (29,8 %), dále na acidofilních doubravách (Qa) – 21 hradišť (28,4 %) a květnatých bučinách (F) – 16 hradišť (21,6 %). Sedm hradišť (9,5 %) bylo postaveno na nalezištích porostlých borovými doubravami (PQ), ostatní druhy lesa jsou zastoupeny jen 2-3 polohami, subxerofilní doubravy 3 naleziště (4 %), acidofilní bory 3 naleziště (4 %) a bikové bučiny 2 naleziště (2,7 %). Tyto hodnoty se však vztahují přímo k dané lokalitě. Vztah k původní vegetaci v blízkém okolí hradišť je uvedený u jednotlivých lokalit v charakteristice přírodního prostředí.

X. 6. Dostupnost vodního zdroje

Největší význam pro stavitele a obyvatele hradiště měl možná zdroj vody. Ukazuje to příklad čtyř nalezišť, které měla do areálu hradiště začleněny i prameny. Na rozsáhlém (148 ha) hradišti na Vladaři k.ú. Záhořice byla jedna cisterna s pramenem na temeni stolové hory a další tři na svazích v jednotlivých areálech předhradí. Stejně i hradiště na stolové hoře „Hradišťský kopec“ u Okrouhlého Hradiště měl tři prameny začleněny do areálu. Na zbývajících dvou (Bílenec „Vlčí hora“ a Pavlovsko „Zďár“) byl do opevněné plochy začleněn jeden pramen. Kromě rozsáhlého a impozantního naleziště na Vladaři se v ostatních případech nachází prameny vždy v prostoru těsně za valem a v případě Bílence a Pavlovska val záměrně sbíhá až do prameniště.

Při hodnocení vodních zdrojů je důležitá také skutečnost, zda hradiště využívalo pouze jediného zdroje, nebo zdrojů několik. Prameny v blízkosti naleziště byly rozhodně nej kvalitnějším zdrojem pitné vody, ale hrozilo u nich vyschnutí v případě delšího sucha.

Potoky byly zdrojem stálejším, ale kvalita vody nebyla tak vysoká, při deštích docházelo k častému zakalení vody.

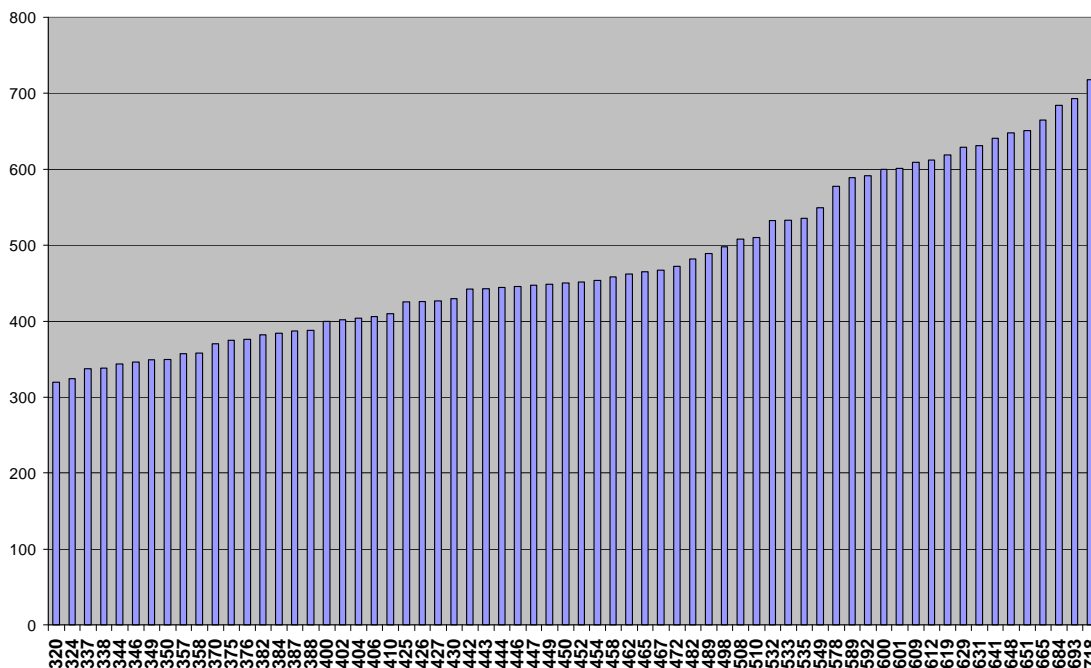

Graf 8. Dostupnost vodního zdroje.

Pomineme-li naleziště, která měla pramen přímo v areálu, tak stejně více jak polovina (42 lokalit, tj. 56,7 %) jich měla vodní zdroj do vzdálenosti 150 m, nejvíce (26 nalezišť, 32,4 %) jich mělo vodu ve vzdálenosti 50-100 m. Zarážející pak je skupina 7 nalezišť, kde zdroj vody byl ve vzdálenosti nad 500 m, ve dvou případech ve vzdálenosti 800-900 m (viz graf 8). Ve všech případech jde o hradiště na vrcholcích kopců. U všech těchto případů byl vodní zdroj stanoven podle nepřesných základních map a v okolí by povrchový průzkum mohl odhalit bližší pramen. Podobně se to stalo u hradiště na Chlumu u Darmyšle, kde původně byl vodní zdroj vzdálený 700 m a až na jaře 2008 byl 300 m od akropole (v sousedství opevnění předhradí) objeven na svahu vrchu pramen.

X. 7. Nadmořská výška hradišť

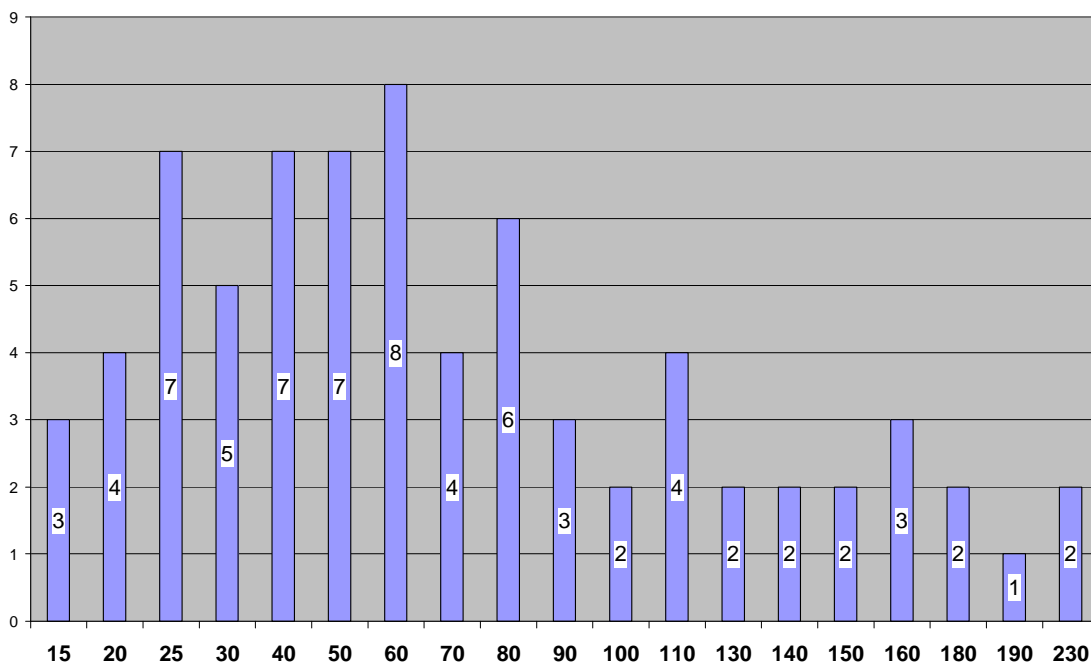
Dosažená nadmořská výška nalezišť v obecném měřítku nevykazuje žádné zvláštnosti (graf 9). Křivka grafu neukazuje výrazné skoky, které byly znamenaly preferenci určitých nadmořských výšek a je tak odrazem reliéfu krajiny. Nadmořské výšky odpovídají geomorfologickému charakteru oblasti a nadmořské výšce. Nejnižší situovaná hradiště leží na ostrožnách na okrajích údolí Berounky a dolní Střely, naopak nejvýše položená naleziště na okrajích sledovaného území. Průměrná nadmořská výška hradišť je 473 m.

Graf 9. Dosažená nadmořská výška nálezů.

X. 8. Relativní převýšení hradišť nad krajinou a toky

Graf 10 relativního převýšení nálezů odráží převahu poloh situovaných na ostrožnách, u nichž je převýšení menší. Více než cokoliv jiného ukazuje na členitost krajiny v jihozápadních Čechách. Nejvíce poloh má převýšení v rozmezí 25-80 metrů, v těchto případech jde zpravidla o ostrožné polohy, převýšení nad 80 m mají hradiště na stupních a vrcholcích kopců. Průměrná hodnota převýšení je 75 m.

Graf. 10. Relativní převýšení nálezů.

XI. Charakteristika hradišť chamské kultury

Chamská výšinná sídliště jsou výrazným fenoménem nejen studované oblasti, ale i v rámci celých Čech. Jde o drobná výšinná sídliště o ploše nejčastěji od několika desítek metrů čtverečních plochy vhodné k sídlení po 0,5 ha. Jejich polohy můžeme rozdělit na jiné typy poloh, než byla v této práci rozdělena hradiště. V naprosté většině jde o polohy, kde je dominantním prvkem skála zabírající již beztak malou plochu vhodnou ke stavbě obydlí. Ze 64 chamských sídlišť můžeme pouze jediné charakterizovat jako sídliště rovinné situované na hraně říční terasy (Město Touškov). Ze zbývajících počtu výšinných lokalit je 29 na ostrožnách (46%), 6 (9,5 %) na nepravých ostrožnách (ostrožné polohy na terasách či úbočích kopců), 19 (30,1%) na skalnatých sucích a hřbetech, 5 výšinných sídlišť (7,9 %) na vrcholech špičatých vrchů, jen 3 (4,7) na stolových horách a jedno (1,6 %) na ostrožné poloze v meandru řeky.

Ze 74 hradišť je chamské osídlení doloženo na 14 nalezištích (18,9 %), ale jen na 6 (8,1 % všech hradišť) důvodně předpokládám vznik opevnění již v tomto období. Na pěti je doloženo pouze osídlení v této době a z Nadryb pochází pouze jediný hradištní keramický zlomek. Ze zatím nedatovaných lokalit bychom chamské kultuře mohli přiřadit ještě hradiště Věvrov II, které má stejný charakter opevnění jako Svojsín. Také na hradišti u Hodovíze patří naprostá převaha materiálu střednímu eneolitu, ale opevnění můžeme spíše datovat až do doby halštatské. Hradiště u Mítova s osídlením i ze 13. století má příkop a val tak mohutný, že skutečně nejspíše pochází až ze středověku, ale drobnější starší fortifikaci zde nemůžeme vyloučit a zřejmě ji nebude možné ani nikdy doložit. Podobná je situace na hradišti Druztová, kde bylo výzkumem zjištěno opevnění v sedle skalnatého suku s hradem, ale jeho chamský původ není možné prokázat. Ostatní hradiště s eneolitickými nálezy zaujímají větší plochu, a proto na nich předpokládám osídlení jen na špicích ostrožen (Lipno, Litice, Starý Plzenec, Bukovec) bez opevnění.

Šest chamských hradišť je statisticky a graficky nevyhodnotitelných, a proto na tomto místě provedu pouze slovní shrnutí výsledků. Z uvedeného počtu jsou 4 situována na ostrožnách nad soutokem dvou toků, jedno nad soutokem 3 toků (Pernarec) a jedno na spočinku úbočí kopce (Řakom). Rozloha opevněné plochy se pohybuje v rozmezí 0,05 do 0,49 ha (průměrná rozloha je 0,22 ha) a přitom musíme počítat že podstatnou část této plochy tvoří skalní výchozy. Délka opevnění je od 12 do 198 m (kromě této extrémní hodnoty do 30 m) a průměrná délka opevnění 51 m je deformovaná extrémní hodnotou na Řakomi (198 m). Relativní převýšení je od 15 m do 50 (u Řakomi 100 m), stejně vodní zdroj je do vzdálenosti 100 m a opět u Řakomi 300-350 m a klimatické podmínky jsou v nejpříhodnějších dvou rajonech (MT 11 a 10) jen Řakom MT 4. Také nadmožská výška se u chamských lokalit pohybuje v rozmezí 344-426 m a u Řakomi je 600 m. Původní vegetací jsou 3 lokality vázány na dubohabrové háje, 2 na borové doubravy a 1 na acidofilní doubravy. Z uvedeného přehledu skoro ve všech sledovaných kategoriích vybočuje hradiště u Řakomi. Kdybychom však provedli srovnání se všemi chamskými výšinnými sídlišti, nebyly by rozdíly zdaleka tak výrazné.

Rozložení v rámci sledovaného území (mapa 3) ukazuje, že kromě Řakomi leží všechna chamská hradiště v jeho severní části. Malý počet lokalit nedovoluje sledovat vzájemné vzdálenosti mezi nimi. K řešení této otázky nepomůže ani vymapování chamských lokalit v okruhu 5 km kolem hradišť, protože zde můžeme zachytit pouze další výšinnou lokalitu, tedy lokalitu podobného významu. V tomto období zřetelně nebyl výraznější rozdíl mezi neopevněným a opevněným výšinným sídlištěm (hradištěm),

protože se hradiště ve svých parametrech nijak nevymykají od neopevněným výšinných sídlišť. Návaznost na osídlení v okolí chamských hradišť je uvedena v katalogu lokalit. U dvou (Řakom, Sulislav) není do okruhu 5 km známo žádné chamské sídliště, u dvou (Pernarec, Svojsín) se nachází po jednom, v jednom případě (Nadryby) jsou známa dvě výšinná sídliště a v okolí Ondřejova-Vrážného jsou do 5 km známa 4 sídliště a do okruhu 5,3 km dokonce 6 výšinných lokalit. V tomto případě však narážíme na několik dalších problémů. Jedním je poměrně dlouhá doba trvání této kultury, druhým malý počet nálezů nedovolující přesnější časové zařazení a třetím samotné dosud podrobněji nerozpracované vnitřní členění chamské kultury pro jihozápadní Čechy. Snad i přes tyto nedostatky můžeme konstatovat, že vzdálenost mezi současnými chamskými výšinnými sídlišti nemusela být nijak veliká, odhaduji na 2-5 km.

XII. Charakteristika hradišť BrA2-BrB1

V západočeské terminologii je tento úsek pravěkých dějin označován několika názvy jako přechodný horizont, předmohylový horizont (což není příliš výstižné, protože pro toto období jsou mohylové pohřby typické) a staromohylový horizont (BrA2-BrB1), který nejlépe toto období charakterizuje. S vazbou k jihozápadním Čechám známe ze sledované oblasti bezpečně zatím dvě (3,6 % všech) hradiště (Darmyšl a Hradiště u Plzně). Na dalším (Luhov) není zatím možné rozhodnout zda nálezy patří tomuto horizontu nebo období klasické českofalcké mohylové kultury (BrB2-BrC). Poslední lokalitou je hradiště u Bílence, které v této době bylo skutečně již opevněno, jak prokázal nedávný záchranný výzkum, ale nálezy ukazují, že lokalita kulturně inklinuje k oblastem ležícím severněji (mapa 4). Proto tuto lokalitu ponechávám stranou, i když by si vzhledem k poloze a prstenci mohylových pohřebišť v těsném okolí zaslouhovala bližšího studia.

Obě hradiště staromohylového horizontu (Darmyšl a Hradiště u Plzně) se výrazně odlišují ve všech sledovaných parametrech (viz tab. 117). Zatímco Hradiště u Plzně situované v meandru Úhlavy (337 m n.m.) leží v centrální části území, tak Darmyšl rozložené na vrcholcích Velkého a Malého Chlumu (609 m n.m.) a na svazích, leží na jejím jihozápadním okraji. První je jednodílné a má rozlohu 1,65 ha, druhé je členěné na akropoli a předhradí s celkovou rozlohou 9,16 ha. Zcela odlišné jsou i relativní převýšení, klimatické podmínky a rekonstruovaná vegetace. Nasnadě je otázka, proč tomu tak je. Přesvědčivě nám nepomůže, ani když si vezmeme na pomoc ostatní hradiště s nálezy tohoto horizontu, u nichž nepředpokládáme, že byly v této době opevněny (Podražnice, Svržno a Podzámčí), ale mohou nám napomoci již samotným výběrem polohy. U posledně jmenovaného, stejně jako u Luhova, nevíme, zda se nálezy vztahují k tomuto horizontu nálezů nebo k vlastní českofalcké mohylové kultuře. Hradišti u Plzně je typologicky a velikostí blízké lokalitě u Podražnice a hradišti u Darmyšle zase lokality Svržno, případně Podzámčí. Důvodem vzniku hradiště na Chlumu u Darmyšle by mohly být blízké surovinové zdroje cínu a případně mědi.

Na základě dnešních poznatků je také neřešitelná otázka zázemí obou lokalit. V okolí Darmyšle (mapa 11) je známé pouze jediné mohylové pohřebiště, ze kterého však nálezy spíše patří až vyvinuté mohylové kultuře střední doby bronzové. Dosavadní absence v terénu poměrně nápadných mohylových pohřebišť je zatím v kontrastu s intenzitou a rozlohou hradiště. Při pohledu na mapu zázemí Hradiště u Plzně (mapa 14) se situace jeví jako příhodnější. Tři zjištěná sídliště v okruhu 5 km však byla rozpoznána z malých souborů nálezů často získaných sběrem, které nedovolují bližší zařazení, tj. není možné

rozhodnout, zda patří sledovanému staromohylovému horizontu nebo klasické českofalcké mohylové kultuře.

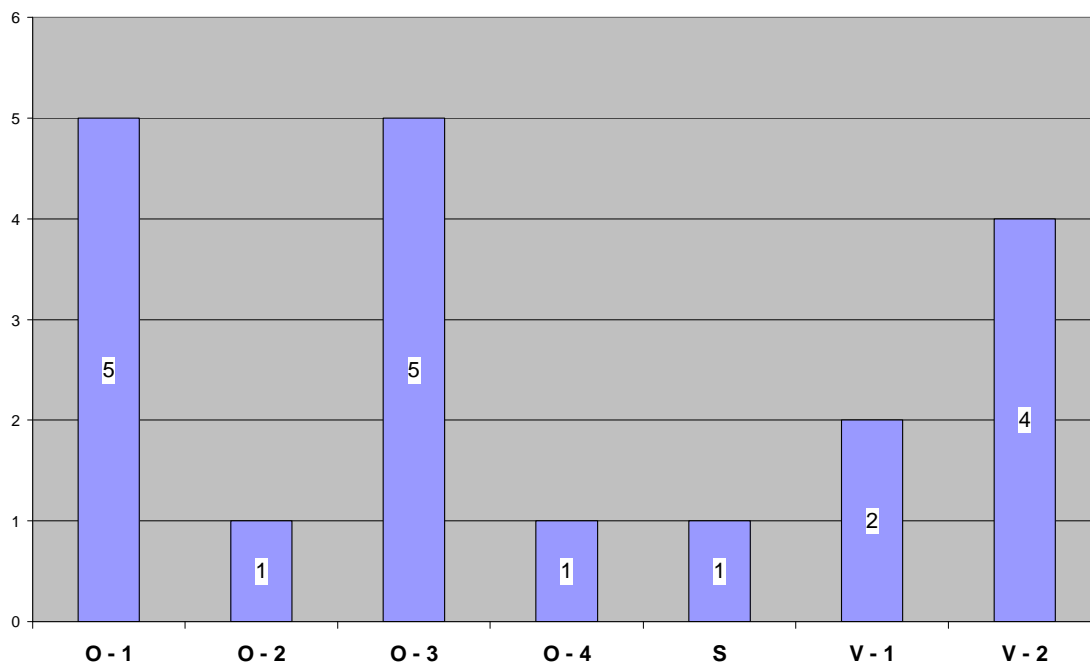
XIII. Charakteristika hradišť mladší doby bronzové

Z definovaných jihozápadních Čech známe z mladší doby bronzové nálezy ze 7 výšinných lokalit (9,4 % všech hradišť; mapa 5). Problematické je srovnání vzhledem k rozšíření dvou (i když velmi blízkých) kultur; milavečké na Plzeňsku a zásahu knovízské kultury od severu (Záhořice a Bílenec). V jižní části osídlené lidem milavečské kultury známe nálezy z 5 hradišť (viz tab. 117), přičemž existenci opevnění v mladší době bronzové předpokládám maximálně na dvou (Luhov, Nadryby-„Kozel“). Obě hradiště mají mnoho společných prvků. Rozkládají se na rozlehlých plochých ostrožnách, jsou jednoduchá, výrazněji se liší jen rozlohou (Luhov 9,99 ha a Nadryby 4,54 ha), ale délka opevnění se tak výrazně neliší 1565 m Luhov a 1282 m Nadryby. Vzhledem k poloze na SZ respektive SV okraji Plzeňské kotliny se výrazněji neliší nadmořskou výškou a převýšením nad toky 402 m n.m., převýšení 60 m Luhov a 376 m n.m., převýšení 80 m Nadryby-„Kozel“. U obou je vzdálenost vodního zdroje 50-100 m, klima MT 11 a původní vegetace rekonstruuje acidofilní doubravy. Zvláštní je, že kromě výšinných lokalit, které zastupují mladěbronzové nálezy na ostatních hradištích (nepředpokládáme na nich opevnění z mladší doby bronzové) neznáme zatím žádné neopevněné výšinné sídliště tohoto období.

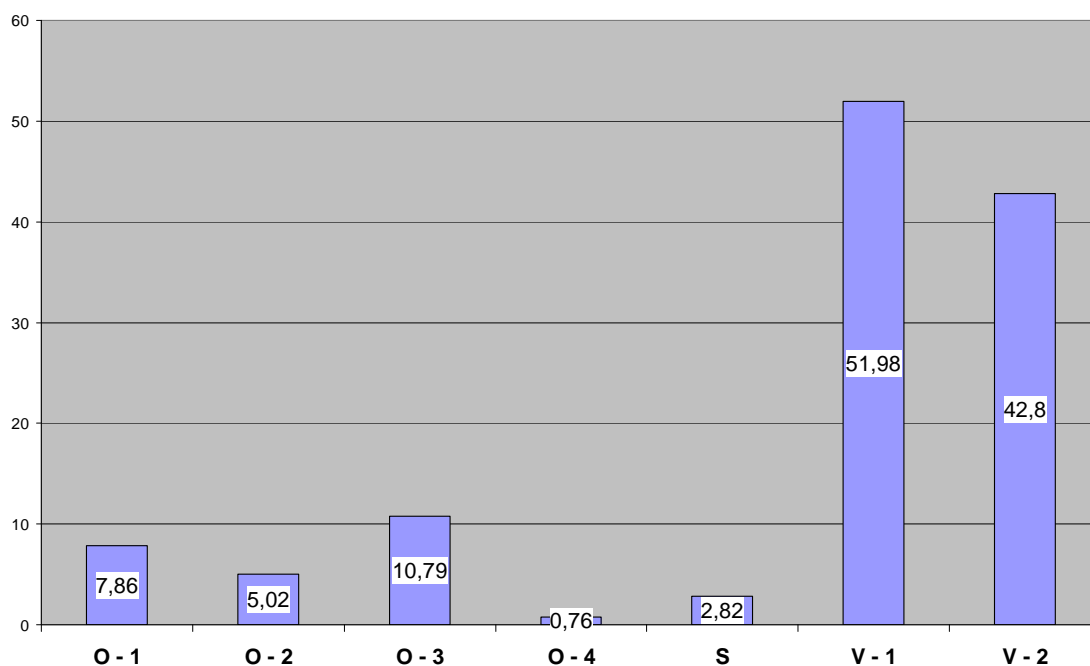
XIV. Charakteristika hradišť nynické kultury (HaB2-3)

Významným obdobím budování hradišť byla pozdní doba bronzová, kdy se v jihozápadních Čechách zformovala nynická kultura mající kulturní vztahy k bavorskému Podunají. Když V. Šaldová vyčlenila nynickou kulturu na základě výsledků výzkumu polykulturního pohřebiště v Nynicích (1965, 1968, 1971) zařadila ji do stupně HaB2-3 s tím, že většina sídlištních nálezů inklinuje ke starší fázi, zatímco nálezy z hradišť k fázi HaB3. Vývoj podle autorky také znamenal určitý hiát v osídlení ve fázi HaB1. Vývoj sledovaný na keramice závěru milavečské a počátku nynické kultury vykazuje blízkou příbuznost na jejímž základě můžeme předpokládat kontinuální vývoj a plynulý přechod, i když pod silnými jihozápadními vlivy a tím i osídlení regionu v HaB1. V současné době známe v regionu 19 hradišť, které můžeme podrobit statistickému vyhodnocení. Z nich 12 bylo nečleněných, jednoduchých (63,1 %) a 7 bylo členěno na akropoli a jedno až na tři předhradí (36,9 %).

Stejně jako v celkovém přehledu osídlovaných poloh (graf 1) jsou v HaB2-3 (graf 11) nejpočetněji zastoupena hradiště na ostrožnách (O) 12 hradišť, tj. 63,1 %, následují hradiště na vrcholcích kopců (V) 6 nalezišť tj. 31,6 % a hradiště na spočincích či stupních (S) jsou zastoupeny 1 (5,3 %). Podrobný popis jednotlivých podskupin poloh nepřinese důležitější zjištění, zajímavou hodnotou jsou pouze ostrožná hradiště v meandrech řek (O-3), která tvoří 23,6 % všech pozdně bronzových lokalit. Daleko významnější je srovnání ostrožných a vrcholových hradišť ve vztahu k jejich rozloze (graf 12).

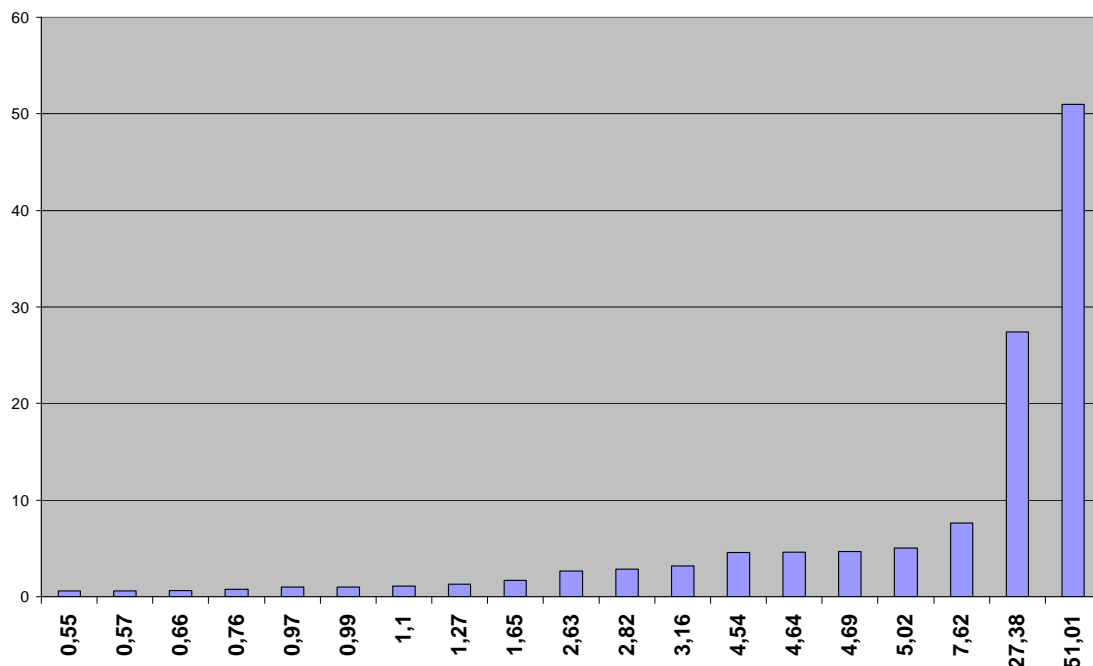

Graf 11. Typy osidlovaných poloh v HaB2-3.

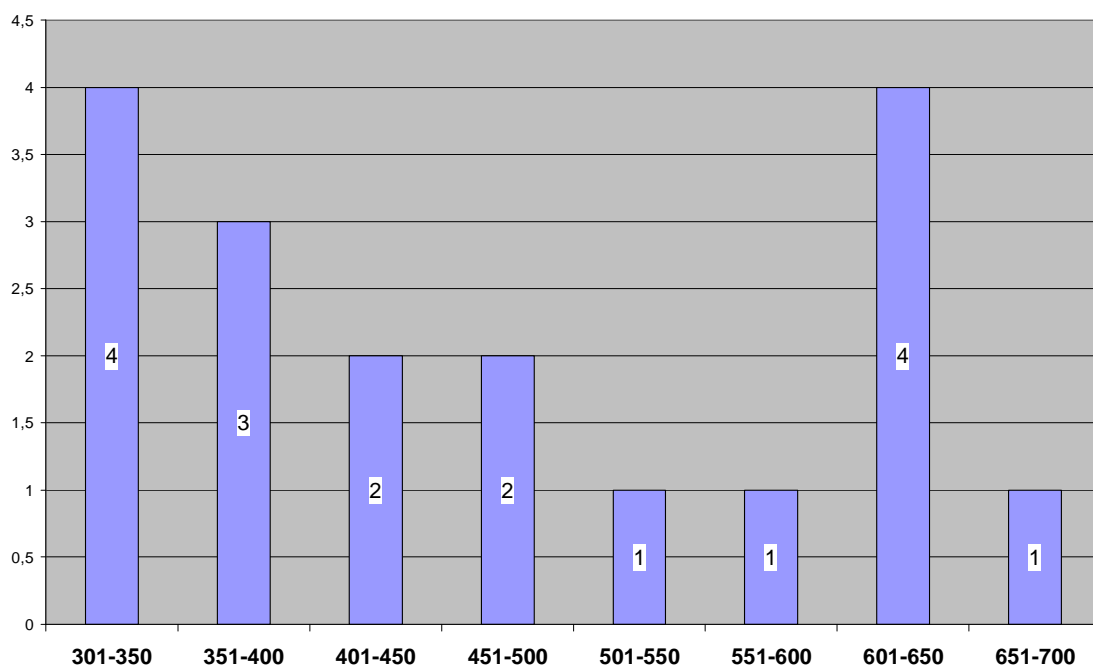
Graf 12. Vztah typů poloh hradišť HaB2-3 k jejich celkové rozloze.

Ze srovnání grafů 11 a 12 zřetelně vyplývá rozdíl v opevněné ploše mezi hradišti ostrožnými a na vrcholcích kopců. Stranou ponechávám jedinou polohu na stupni či spočinku kopce. Dvanáct ostrožných hradišť má celkovou plochu 24,4 ha, tj. 2,03 ha na jedno hradiště, zatímco 6 vrcholových hradišť má celkovou opevněnou plochu 94,78 ha, tj. 15,9 ha na jedno hradiště. Jasně se zde ukazuje, že hradiště na vrcholcích dominantních kopců měla jiný charakter než hradiště na ostrožnách.

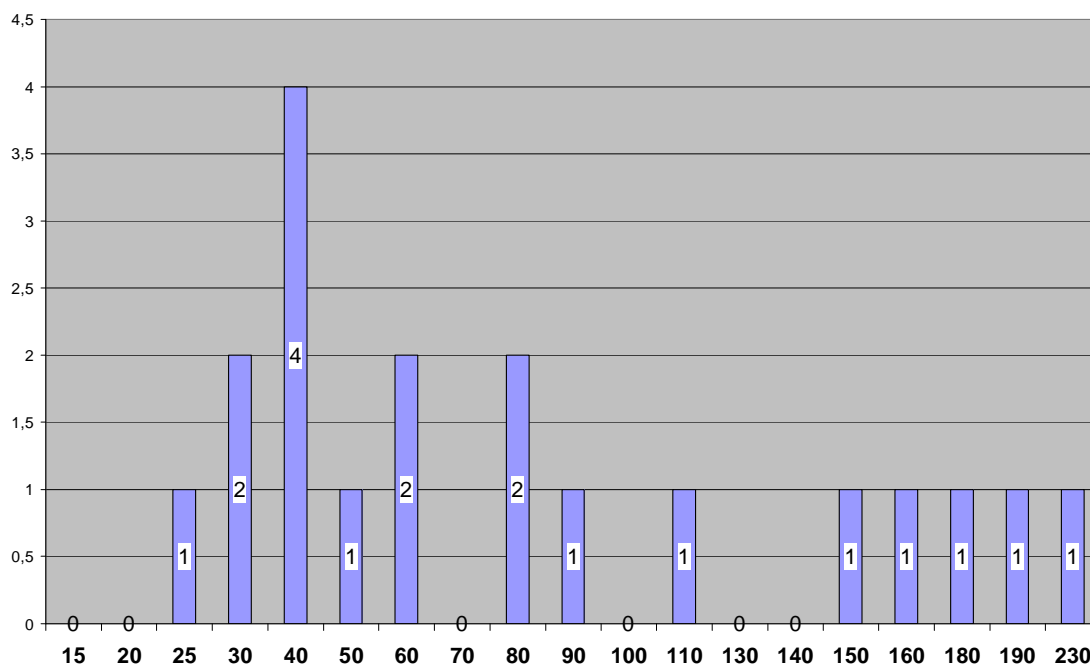
Graf 13. Opevněné plochy pozdně bronzových hradišť (HaB2-3).

Poslední graf věnovaný plochám nynických hradišť (graf 13) ukazuje, že vysokou hodnotu plochy vrcholových hradišť výrazně ovlivňují rozlohy hradiště na Hradišťském kopci u Okrouhlého Hradiště (51,01 ha) a u Pavlovska 27,38 ha. I bez nich by rozloha hradišť na vrcholcích kopců byla zřetelně vyšší, než u ostrožných. Průměrná rozloha na jedno pozdně bronzové hradiště činí 6,4 ha a průměrná délka opevnění 878 m.

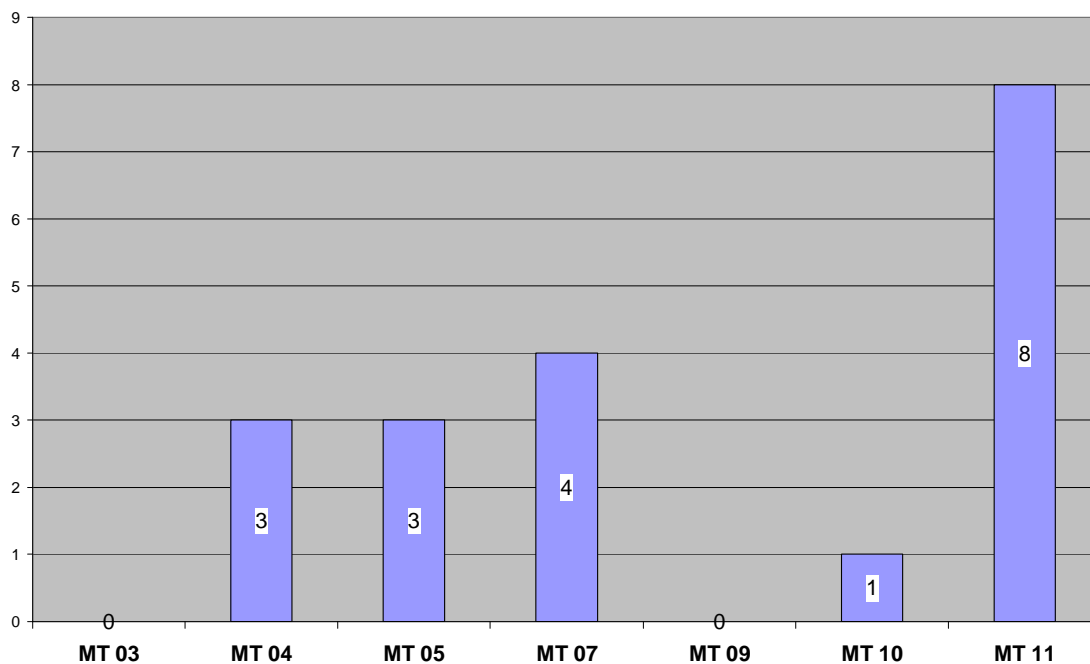
Graf 14. Nadmořská výška hradišť HaB2-3.

Poměrně zajímavým je graf 14 sledující vztah hradišť k nadmořské výšce. Je na něm patrný klesající počet lokalit se stoupající výškou až k hodnotě 600 m n.m., kdy výrazně vzrůstá a vyrovnává se s nejvyšší hodnotou hradišť v nadmořské výšce 301-350 m. Podobná je i situace, kterou znázorňuje graf 15 sledující relativní převýšení hradišť nad toky a okolní krajinou. Počet lokalit zpočátku logicky stoupá a klesá až k převýšení 110 m, kterou můžeme považovat za přelomovou hodnotu, protože kolem této hodnoty jsou prázdné intervaly. Pak od relativního převýšení 150 m se ale objevuje další skupina pěti hradišť.

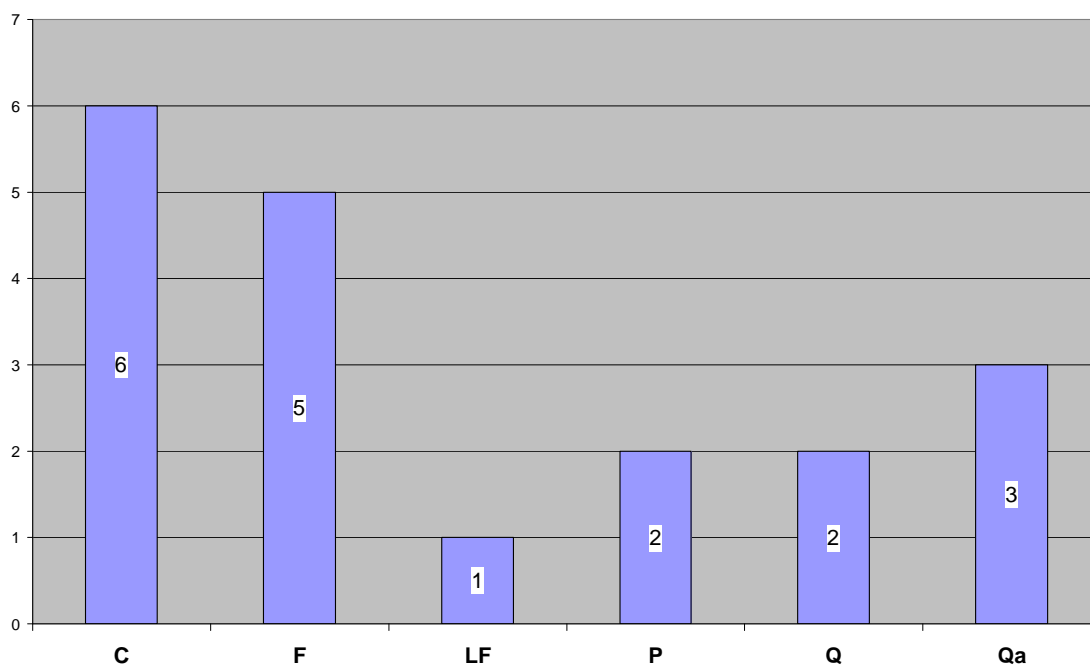
Graf 15. Relativní převýšení hradišť HaB2-3.

Polohy hradišť v jednotlivých klimatických oblastech (graf 16) v podstatě odpovídají grafu celkového výskytu všech hradišť bez rozlišení kultur (graf 6). Z grafu je však patrné rozdělení hradišť na dvě skupiny, hradiště v nejpříhodnějších klimatických rajonech MT 11 a 10 reprezentující širší oblast Plzeňské kotliny (9 lokalit, tj. 47,4 %) nynických hradišť a hradiště v území s horšími klimatickými podmínkami na okraji sídelní oikumeny MT 4-7 (10 lokalit, tj. 52,6 %).

Graf 16. Výskyt hradišť HaB2-3 v klimatických oblastech stanovených podle Quitta 1971.

Co se týká vazeb na rekonstruovanou původní vegetaci (graf 17) jsou v daleko menší míře než ukazuje celkový přehled (graf 7) zastoupena hradiště s vazbou na acidofilní doubravy (Qa; jen 3 lokality, 15,8 %), odpovídá vazba na dubohabrové háje (C; 6 lokalit, 31,6 %) a v o něco větší míře jsou zastoupena hradiště na květnatých bučinách (F; 5 lokalit, 26,3 %) pozdně bronzových hradišť, což opět ovlivnily lokality na vrcholcích dominantních kopců.

Graf 17. Rekonstruovaná původní vegetace (podle Mikyška 1968-72) na hradištích HaB2-3.

Jak bylo uvedeno, řadím do období nynické kultury (HaB2-3) 19 hradišť a k nim přiřazuji jednu lokalitu, kde není osídlení a existence opevnění v tomto období zatím jednoznačně prokázána (Luhov), i když charakter lokality by tomu nasvědčoval. Podíváme-li se na mapu prostorového rozložení hradišť HaB2-3 v jihozápadních Čechách (mapa 6) zjistíme, že kromě středního toku Radbuzy, kde je možné, že hradiště zatím nebylo objeveno, jsou lokality poměrně rovnoměrně rozloženy po celém území osídleném nynickou kulturou.

Jak ukázaly výše uvedené grafy, tak se z hradišť tohoto období vyčleňuje skupina lokalit na dominantních kopcích situovaných na okraji území. Pro objektivnost musím zdůraznit, že v centrální části oblasti (Plzeňská kotlina) bychom taková hradiště ani najít nemohly, protože zde neexistují odpovídající polohy. Zároveň rozloha těchto hradišť, která se výrazně odlišuje od rozlohy ostrožných lokalit, ukazuje, že nejspíše plnily jinou funkci.

Pro sledování zázemí bylo vybráno 7 centrálních lokalit rozložených po celém území a zastupující oba typy hradišť. U hradišť na dominantních kopcích (Darmyšl, Okrouhlé Hradiště a Svržno) zatím neznáme do vzdálenosti 5 km žádné rovinné sídliště. U Svržna (mapa 29) je jediným dokladem ojedinělý nález bronzové sekery, z okolí Darmyšle (mapa 12) pochází ojedinělé nálezy keramiky HaB ze sousedního výšinného sídliště na Racovském vrchu a v okolí Okrouhlého Hradiště (mapa 20) se nachází rovněž jen 2 nynická hradiště (Ostrov u Bezdržic a Okrouhlé Hradiště-Šipín). Lepší je situace u hradišť ve střední části sídelní oikumeny, i když nesmíme opomenout, že je z velké části ovlivněna rozdílným stavem poznání jednotlivých regionů. V okolí hradiště u Podražnice (mapa 26) bylo zjištěno jedno sídliště u Semošic (viz katalog), v okolí hradiště u Lipna (mapa 17), pomineme-li pro toto období nejistou lokalitu u Luhova byla na okraji vymezeného okruhu zjištěna 3 rovinná sídliště, ale blíže samotné lokalitě zatím žádné (viz katalog). Podobný obraz poskytuje zázemí hradiště Planá (mapa 23), odkud známe z protějšího břehu Berounky kromě eponymního pohřebiště u Nynic dvě pozdně bronzová sídliště (viz katalog)

Nejbohatší obraz osídlení poskytuje Hradiště u Plzně (mapa 15), ležící v archeologicky nejlépe zmapovaném území. V okruhu jsou známa 4 rovinná sídliště, dvě výšinná sídliště a depot bronzového štítu z Plzně-Jíalky (viz katalog). Obraz, který poskytuje zázemí tohoto hradiště, by mohl být reálný i pro ostatní hradiště v centrální části území. Otázkou je, jakou funkci měla hradiště na dominantních kopcích na okraji území, jaké byly důvody jejich vzniku a zda u nich můžeme počítat s určitou „gravitací“ hradišť která přebrala funkce rovinných sídlišť a soustředila je do svého areálu (*Smrž 1995, 76*). Této teorii by sice odpovídala rozloha těchto hradišť a poloha 2 na stolových horách, ale není možné ji uplatnit u dalších hradišť na špičatých kopcích typu V-2.

XV. Charakteristika hradišť pozdní doby halštatské HaD2-3)

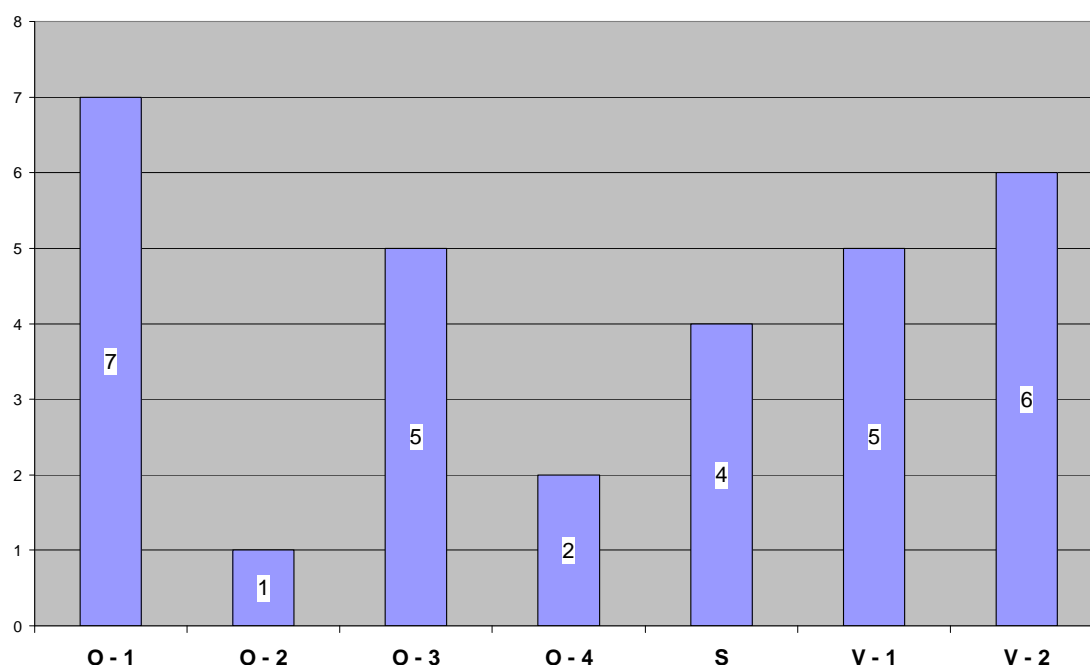
Nejčastěji byly výšinné polohy opevňovány v pozdní době halštatské; v jihozápadních Čechách přesněji od přelomu HaC/HaD po počátek LtA, ale všechna alespoň částečně existovala i v HaD2-3. Komplexně byly tyto opevněné výšinné lokality již podrobně zpracovány společně s četnými neopevněnými výšinnými lokalitami (*Chytráček – Metlička 2004*). V této práci bylo také u jednotlivých lokalit podrobně zpracováno jejich zázemí a ve vybraných širších regionech komplexně všechny doklady osídlení (*Chytráček – Metlička 2004, 97-123*). Proto se v této kapitole budu věnovat hlavně statistickému vyhodnocení a upozorňovat hlavně na odchylky oproti předchozímu zpracování. V této práci došlo k drobným změnám v klasifikaci některých lokalit, některé bezpečně

nedatované lokality byly vypuštěny a jiné nově objevené byly do tabulek a grafů doplněny (např. Lhovice).

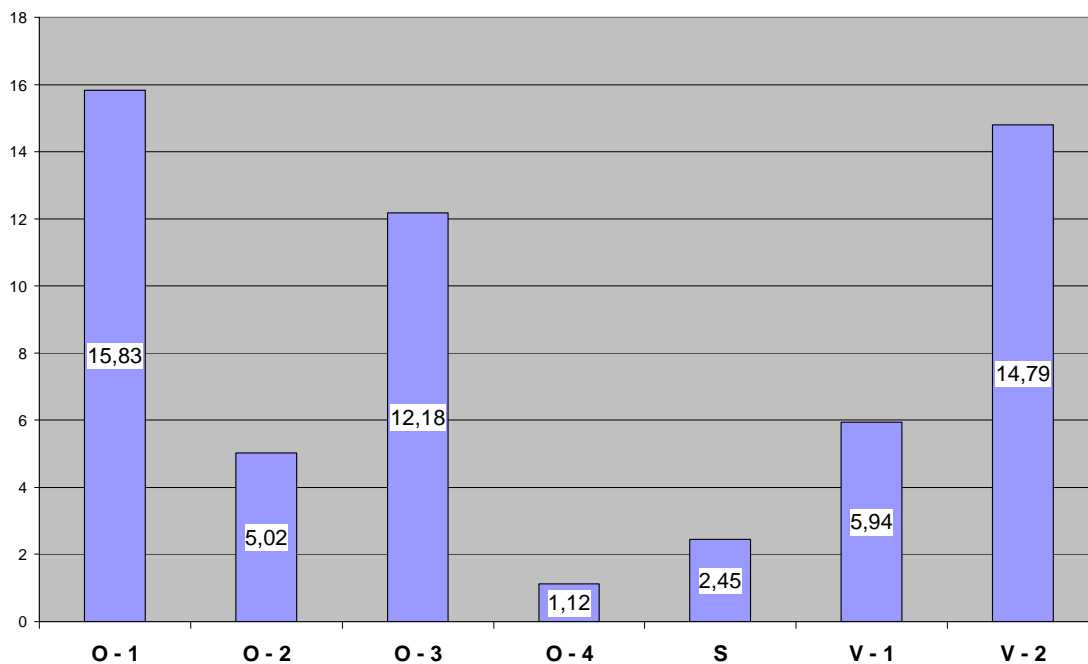
Blíže musím na tomto místě osvětlit problematiku Vladaře u Záhořic. Nedávný terénní výzkum potvrdil na akropoli intenzivní osídlení z pozdní doby halštatské, ale nedatované zatím zůstává mohutné opevnění na svazích a úpatí stolové hory. Vzhledem k celkové rozloze 148 ha, která by výrazně ovlivnila výsledky statistiky, proto toto hradiště z některých statistik záměrně vynechávám. Podle mého názoru je pravděpodobné, že v pozdní době halštatské existovalo opevněné hradiště pouze na akropoli.

V současnosti eviduji 30 hradišť a 5 výšinných lokalit, u kterých v této době opevnění nepředpokládám, zejména z důvodu malé intenzity osídlení (Březina, Chyše, Luhov, Starý Plzenec, Tasnovice). Kromě Luhova se ve všech případech jedná o hradiště datovaná do doby hradištní. To zároveň nevylučuje možnost, že tyto polohy byly již v HaD opevněny, ale bez cíleného archeologického výzkumu to nebude možné zjistit.

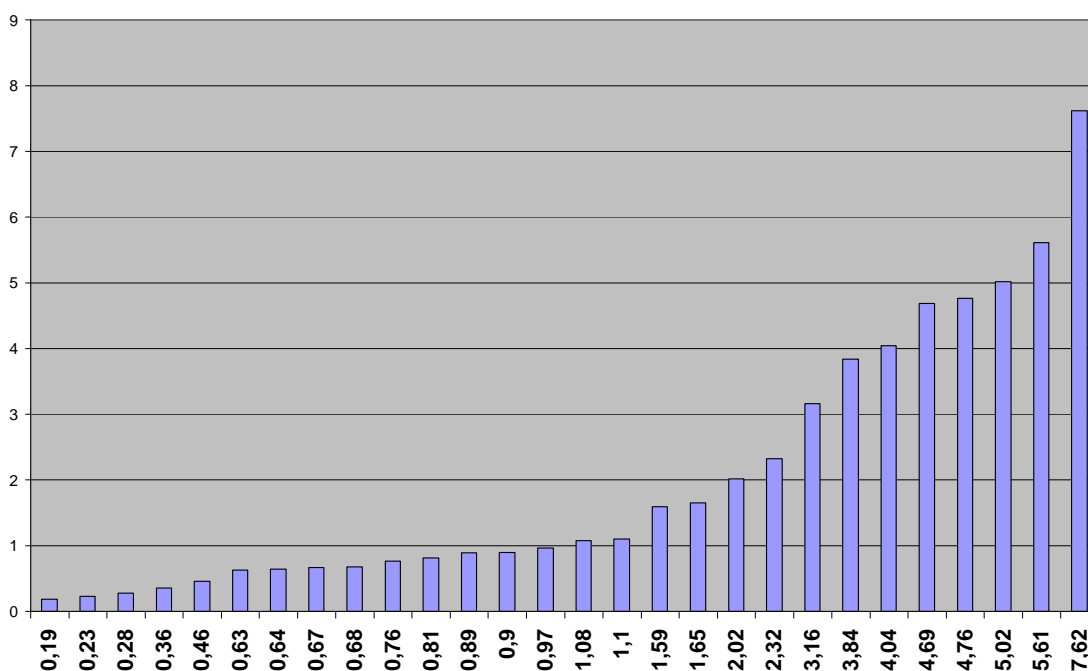
Z celkového počtu 30 hradišť je 20 lokalit nečleněných (66,6 %) a 10 členěných na akropoli a jedno nebo dvě předhradí (33,3 %).

Graf 18. Frekvence výběru poloh hradišť v době halštatské (HaD).

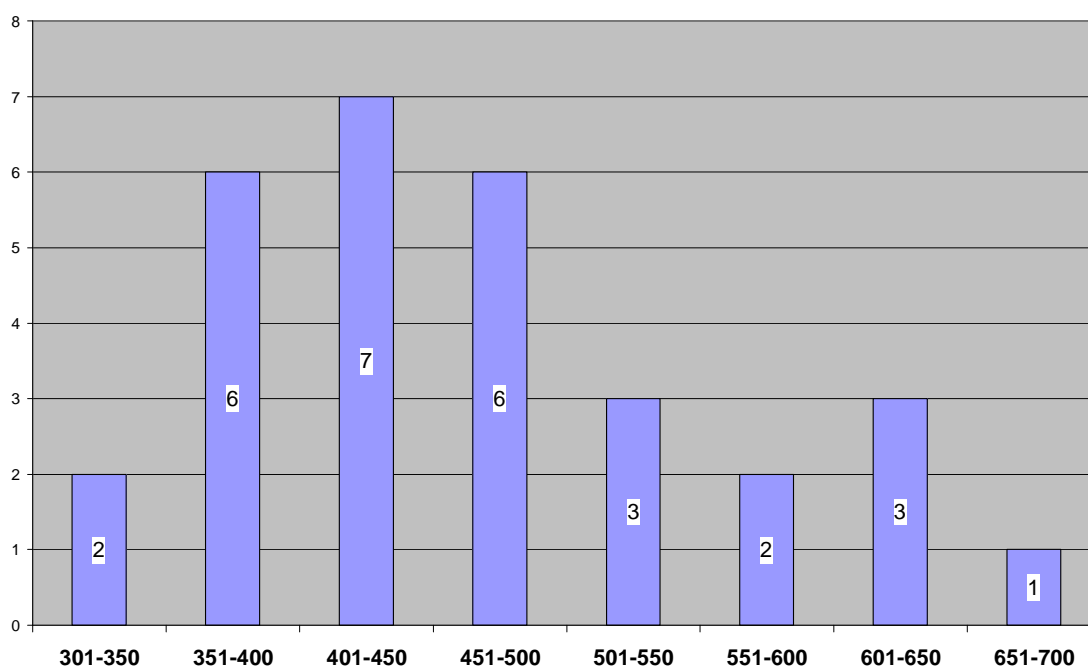
Graf 19. Vztah typů poloh a jejich celkové rozlohy pro hradiště HaD (bez Vladaře u Záhořic).

Graf 20. Plochy hradišť HaD (bez Vladaře u Záhořic).

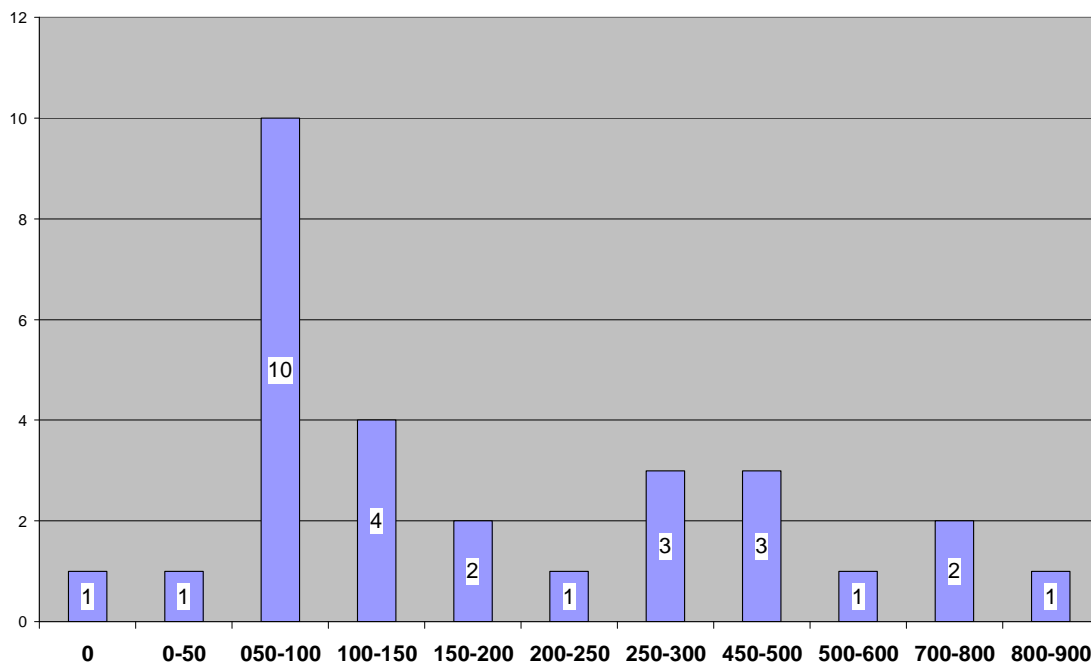
Co se týká výběru jednotlivých typů poloh (graf 18) jsou halštatská hradiště nejvyrovnanějším souborem. Na ostrožnách (O) je situováno 15 hradišť (50 %), na stupních a spočincích kopců 4 hradiště (13,3 %) a na vrcholcích kopců 11 hradišť (36,7 %). Nejčastěji byla budována na ostrožnách nad soutokem dvou toků (7 hradišť, tj. 23,3 %), nad soutokem tří toků bylo postaveno 1 hradiště (3,3 %), na ostrožnách v meandrech řek 5 hradišť (16,6 %), na vrcholcích kopců typu stolová hora či s plochým vrcholem 5 hradišť

(16,6 %) a na kopcích s kuželovitým vrcholem 6 hradišť (20 %). Rovněž co se týká vztahu poloh k jejich celkové rozloze není pro hradiště HaD (graf 19; bez Vladaře u Záhořic) žádného podstatnějšího rozdílu, kromě jediného hradiště u Plané (poloha O-2, celková rozloha 5,02 ha), které však bylo rovněž osídleno v pozdní době bronzové a době hradištní a není u něho prokázané, zda všechny 3 jeho části (akropole a dvě předhradí) byly využívány a opevněny také v době halštatské. Průměrná rozloha pozdně halštatského hradiště v jihozápadních Čechách je 1,97 ha a průměrná délka opevnění připadající na jednu lokalitu je 842 m. Průměrná nadmořská výška je 470 m (u všech hradišť 473 m) a průměrná hodnota relativního převýšení 81 m. Graf 20 ukazuje, že hradiště HaD mají rozlohu (kromě problematického Vladaře) od 0,19 ha po 7,62 ha, většina z nich (17 lokalit, 56,6 %) má rozlohu však do 1,1 ha, což je výrazný rozdíl oproti hradištím nynické kultury (srovnej výše).

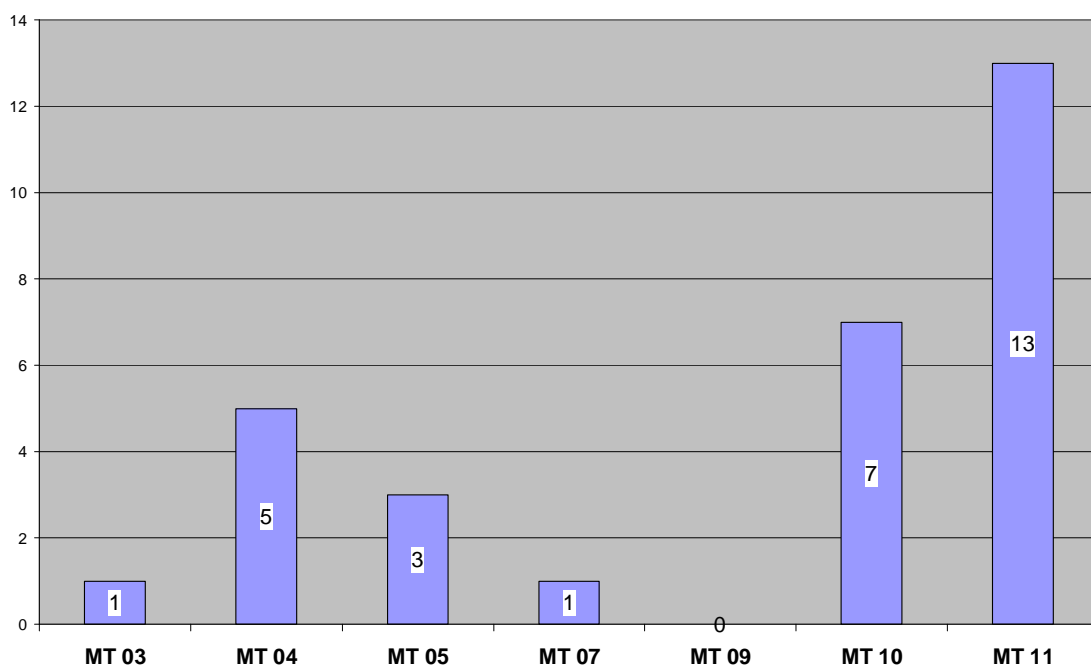

Graf 21. Nadmořská výška hradišť pozdní doby halštatské.

Podle grafu 21 byly preferovány polohy s nadmořskou výškou do 500 m, kde je lokalizováno 21 hradišť (70 %), ale zanedbatelný není ani počet hradišť v nadmořské výšce nad 500 m (9 lokalit, 30 %), a akropole hradiště na Vladaři u Záhořic leží v nadmořské výšce 693 m. Zvláštní situaci ukazuje graf 22 znázorňující vzdálenost od vodního zdroje. Stejně jako u celkového grafu převládají lokality s dostupností vody ve vzdálenosti 50-100 m (10 hradišť, 33,3 %), ale od vzdálenosti 150 m až do extrémní vzdálenosti 800-900 m je počet lokalit skoro vyrovnaný. Naznačuje to, že rozhodující byla poloha a že dostupnost vodního zdroje nehrála až tak velkou roli.

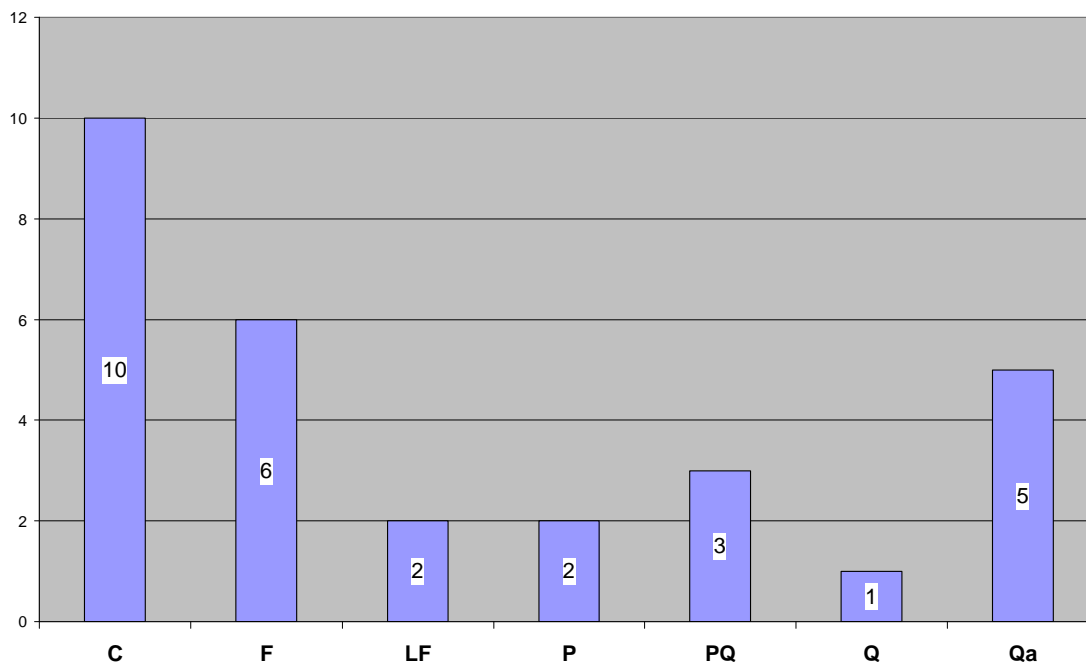

Graf 22. Vzdálenost vodního zdroje pro hradiště pozdní doby halštatské.

Graf 23. Pozdně halštatská hradiště a klimatické rajony stanovené podle Quitta 1971.

Podobný obraz zobrazuje i graf 23 klimatických podmínek. Dvě třetiny hradišť leží v nejpříhodnějších oblastech MT 10 a 11 (20 hradišť, 66,6 %), které však také územně zabírají největší část zpracovávané oblasti. Stranou však nezůstávají ani nepříhodné rajony MT 3-5 v hornatých oblastech. Vazba na původní vegetaci odpovídá grafu 7 celkového přehledu s výjimkou menšího poměrného zastoupení lokalit vázaných na acidofilní doubravy (Qa; graf 24).

Graf 24. Rekonstruovaná původní vegetace (podle Mikyšky 1968-72) na hradištích pozdní doby halštatské.

V celkovém rozložení hradišť tohoto období ve sledovaném území nejsou patrné žádné uskupení či koncentrace. Hradiště jsou rozmístěna jak na okrajích oikumeny, tak v jejím středu. Jediným zarážejícím zjištěním je skutečnost, že se nenachází v jihovýchodní části území na hranicích s jihočeskou sídelní oblastí, která poskytuje v pozdní době halštatské podobný obraz osídlení jako jihozápadní Čechy (*Hrubý 1998, John 2002*).

Jak bylo napsáno v úvodu této kapitoly, byly vazby pozdně halštatských lokalit na osídlení v okolí již zpracovány a jsou uvedeny u jednotlivých lokalit v katalogu. Pro přehledné srovnání bylo vybráno 7 hradišť stejně rozmístěných jako lokality pozdní doby bronzové. Obraz osídlení je opět značně různorodý a odráží především stav poznání. Jsou hradiště na okraji území jako Ostrov u Bezdržic (viz katalog) na Úterském potoce (mapa 21) odkud neznáme v okruhu do 5 km žádné doklady osídlení, ale také hradiště na okraji, kde se díky intenzivnímu zájmu podařilo alespoň částečně tento obraz změnit. Mezi taková patří Svržno (mapa 30, viz katalog), kde bylo jižně ve vzdálenosti 2,5 km zjištěno rovinné sídliště a severozápadně tři mohylová pohřebiště s doklady pohřbívání i v pozdní době halštatské. Obraz osídlení doplňuje o něco starší dvorec Štítary nad Radbuzou-Hostětice. Ne zcela jasný obraz zatím podává mikroregion Sedmihoří, kde neproběhly žádné povrchové průzkumy. Z okruhu 5 km známe hradiště na Malém Křakovském vrchu a výšinné sídliště na Rozsoše, obě lokality na vrcholcích Sedmihoří na k.ú. Miřkov. Jihovýchodně pak leží mohylové pohřebiště s nálezy i z pozdní doby halštatské až časně doby laténské u Přesu.

Z hradišť uvnitř sledovaného území bylo vybráno hradiště u Podražnice (viz katalog) dobře poznané díky výzkumu E. Čujanové (mapa 27). Ve vymezeném okruhu se nachází dvě rovinná sídliště a jedno mohylové pohřebiště, ale hned za jeho hranicemi další rovinné a výšinné sídliště. Bohatší zázemí vykazují hradiště ležící na okrajích Plzeňské kotliny. V okolí Lipna (mapa 18; viz katalog) se kromě 1,7 km vzdáleného hradiště u Třebobuzi nalézá také nejspíše v této době neopevněné výšinné sídliště u Luhova vzdálené

2,4 km. Ve větší vzdálenosti pak leží další výšinné sídliště u Bdeněvsi a 3 rovinná sídliště. Osídlení doplňuje ploché pohřebiště v Újezdě nade Mží. Z okolí hradiště u Plané (viz katalog) na ostrožně nad Berouňkou známe kromě rozsáhlého plochého pohřebiště u Nynic další ploché pohřebiště u Radnic a dvě mohylová pohřebiště u Břas a u Újezda u sv. Kříže. Rovinné sídliště bylo zatím zjištěno pouze jediné u Nynic.

Posledním vymapovaným územím je okolí Hradiště u Plzně v meandru Úhlavy (mapa 16; viz katalog) v centrální části Plzeňské kotliny. Toto hradiště naznačuje jak bohaté mohlo být osídlení i v okolí ostatních pozdně halštatských hradišť pomineme-li lokality na okrajích studované oblasti. Tři km JZ se nachází v sousedním povodí Radbuzy hradiště v Liticích, 4 rovinná sídliště, čtyři plochá pohřebiště a dvě pohřebiště mohylová.

XVI. Charakteristika hradišť v LtC-LtD

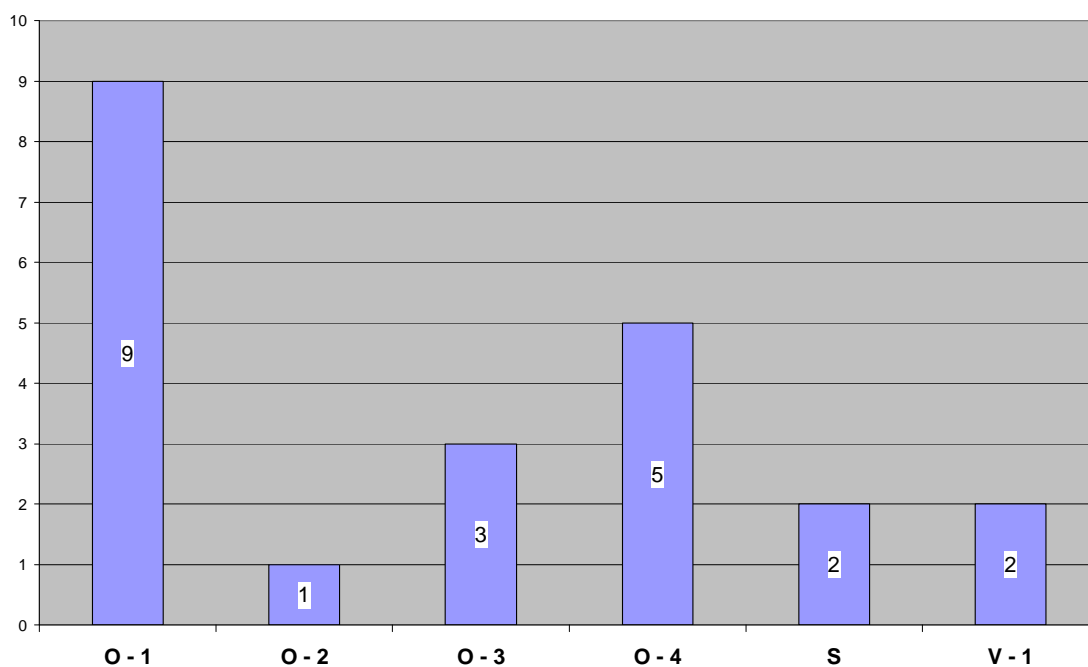
Na konci stupně LtA dochází k výraznému snížení hustoty osídlení, které bývá dáváno do souvislosti s odchodem části keltského obyvatelstva. Postupný nárůst osídlení můžeme sledovat následně ve stupních LtC-D, ale hustota osídlení zdaleka nedosáhla stavu na přelomu HaD/LtA. Nálezy LtC-D známe pouze ze dvou hradišť (Hradiště u Plzně a Záhořic 2,7 %), přitom jen v případě hradiště na Vladaři u Záhořic můžeme uvažovat o opevnění. Celková problematika této lokality není zdaleka dořešena, i když v poslední době dochází k výraznému posunu v poznání tohoto impozantního hradiště (*Chytráček – Šmejda 2005*), o němž se někdy uvažuje i jako o možném keltském oppidu.

XVII. Charakteristika hradišť střední a mladší doby hradištní

Druhým obdobím, kdy byla hradiště nejčastěji budována, je jak sám název napovídá doba hradištní. Jde o poměrně dlouhé období raného středověku, zhruba 500 let od 8. do 12. století. Z vyhodnocovaného území známe 22 slovanských hradišť a na dalších 9 hradištích sice máme doklady osídlení (Bílenec, Darmyšl, Malechov, Mítov, Nadryby-„Korečnický mlýn“, Okrouhlé Hradiště-„Hradišťský vrch“, Radkovice, Sklená Huť a Svržno), ale je nanejvýše nepravděpodobné, že v době hradištní byly aktivně opevněny. Na mnohých se doklady osídlení omezují na jediný typický keramický zlomek (Radkovice, Malechov, Mítov, Nadryby-„Korečnický mlýn“) či jen blíže nedatovatelnou atypickou hradištní keramiku (Sklená Huť).

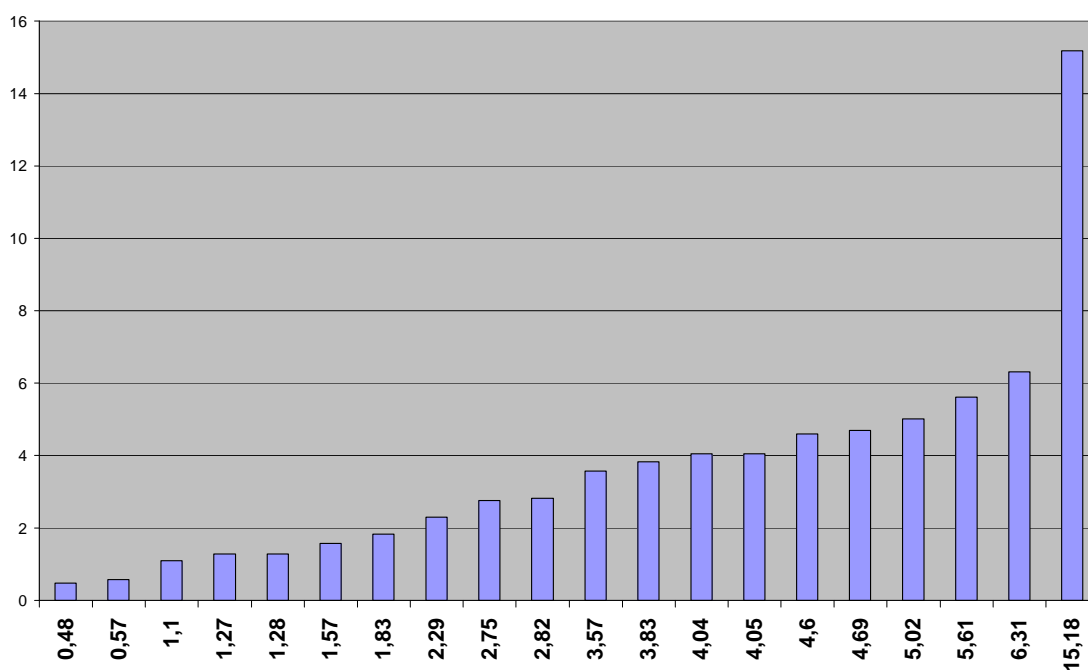
Z celkového počtu 22 raně středověkých hradů je 11, ale spíše 12 (54,5 %) jednoduchých. V tomto ohledu je problematické hradiště Štěnovice, kde nemůžeme rozhodnout, zda příkop na špici vznikl až ve vrcholném středověku, nebo měl svého předchůdce již v době hradištní. Ještě složitější je situace u členěných raně středověkých hradů, kterých známe 10 (45,5 %). Jednoznačně můžeme říci u Bezemína a Hradce u Stoda, že byly členěny na akropoli a předhradí, u Starého Plzně, že bylo členěno na akropoli, západní předhradí, opevněné jižní podhradí (suburbium) a s velkou mírou pravděpodobnosti na neopevněné východní předhradí. U ostatních, která byla již osídlena v pravěku je situace nepřehledná. Lipno bychom spíše mohli zařadit mezi lokality jednoduché, protože malé předhradí spíše sloužilo k obraně než sídlení. Raně středověký hrad u Březiny má torzovitě dochované předhradí, ale jeho málo výrazný kamenitý val neodpovídá ani zdaleka mohutnosti opevnění akropole, navíc vnitřní plocha akropole je rovněž rozčleněna na dvě části. Bukovec a Žinkovy jsou rozčleněny na akropoli a předhradí a snad minimálně u Žinkov můžeme předpokládat (hradištní nálezy pochází i z předhradí), že bylo dvoudílné. Nejsložitější jsou Dolní Hradiště a Planá, obě mají

akropoli bezpečně osídlenou v raném středověku a dvě předhradí. Snad u obou můžeme uvažovat alespoň o dvoudílné dispozici.

Gra

f 25. Frekvence výběru jednotlivých typů poloh v době hradištní.

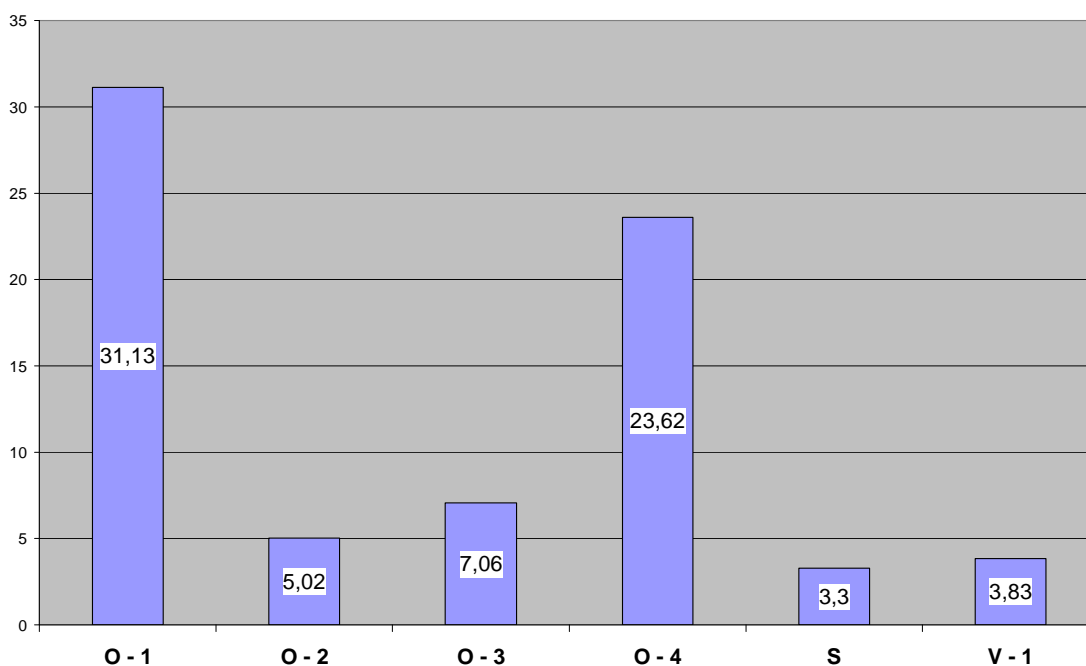

Graf 26. Celkové rozlohy opevněných lokalit doby hradištní.

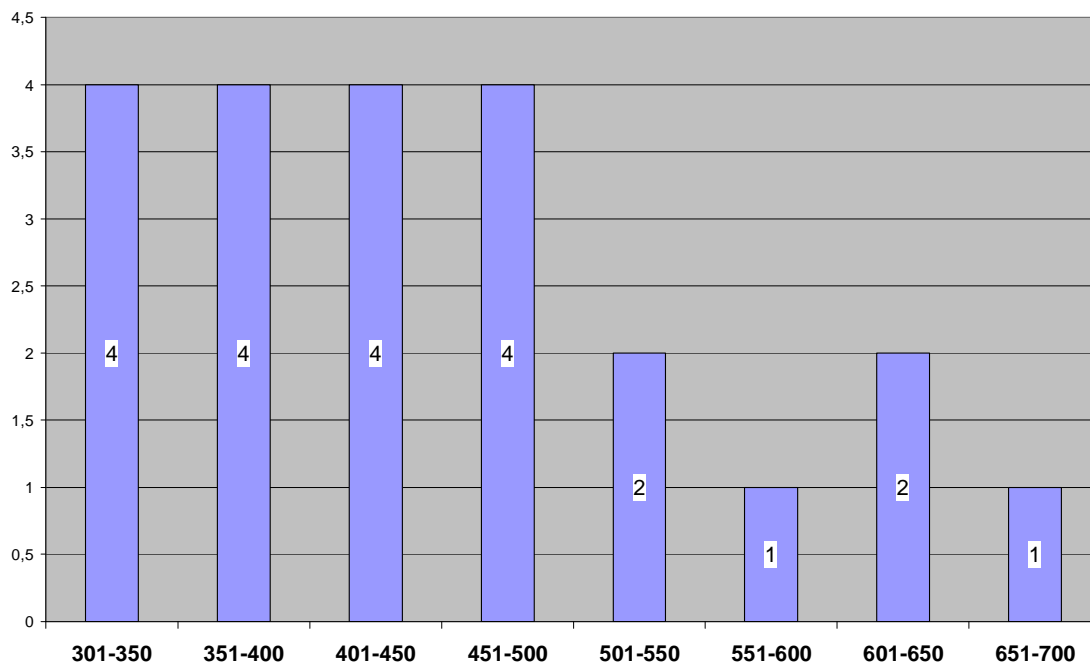
Výběr jednotlivých typů poloh (graf 25) ukazuje, že raně středověké hrady stojí nejčastěji na ostrožnách (O), kde je situováno 18 hradů (81,8 %), na stupních a spočincích

kopců (S) 2 raně středověké hrady (9,1 %), stejně jako dva (9,1 %) na vrcholcích kopců s plochým temenem (V-1). Nejčastěji byla budována na ostrožnách nad soutokem dvou toků (O-1; 9 lokalit, tj. 40,9 %), nad soutokem tří toků (O-2) bylo postaveno jediné hradiště (4,5 %), na ostrožnách v meandrech řek 3 raně středověké hrady (13,6 %) a na ostrožných polohách s oblým návrším 5 lokalit (22,8 %).

Jak znázorňuje graf 26, jsou známy raně středověké hrady od rozlohy 0,5 ha, linie znázorňující velikost plochy skoro plynule stoupá až do hodnoty 6,31 (Starý Plzenec). Dvě hodnoty ukazující plochu 5, 61 ha (Dolní Hradiště) a 5,02 (Planá) jsou již zmíněně problematické lokality s pravěkým osídlením. Výrazný skok pak představuje hradiště na sv. Vavřinci u Tasnovic s plochou 15,18 ha. Na grafu stejně jako u předchozího období je vypuštěno hradiště u Záhořic, kde v době hradištní můžeme počítat maximálně s osídlením akropole, ale i ta má samotná rozlohu 13,4 ha. Průměrná rozloha raně středověkých hradů je bez Vladaře u Záhořic 3,52 ha. V tomto ohledu není ani výraznějších rozdílů mezi při sledování vztahu mezi typem polohy a rozlohou hradiště graf 27). Mírně větší průměr je jen u typu O-4 (ostrožné polohy na oblých návrších), kde tuto odchylku způsobuje rozlehlá lokalita Tasnovice. Průměrná délka opevnění jednoho hradu je 914 m, což je oproti halštatskému (842 m) a pozdně bronzovému (878 m) období poněkud více, ale příčinou toho nejspíše bude daleko lepší dochování fortifikace raného středověku.

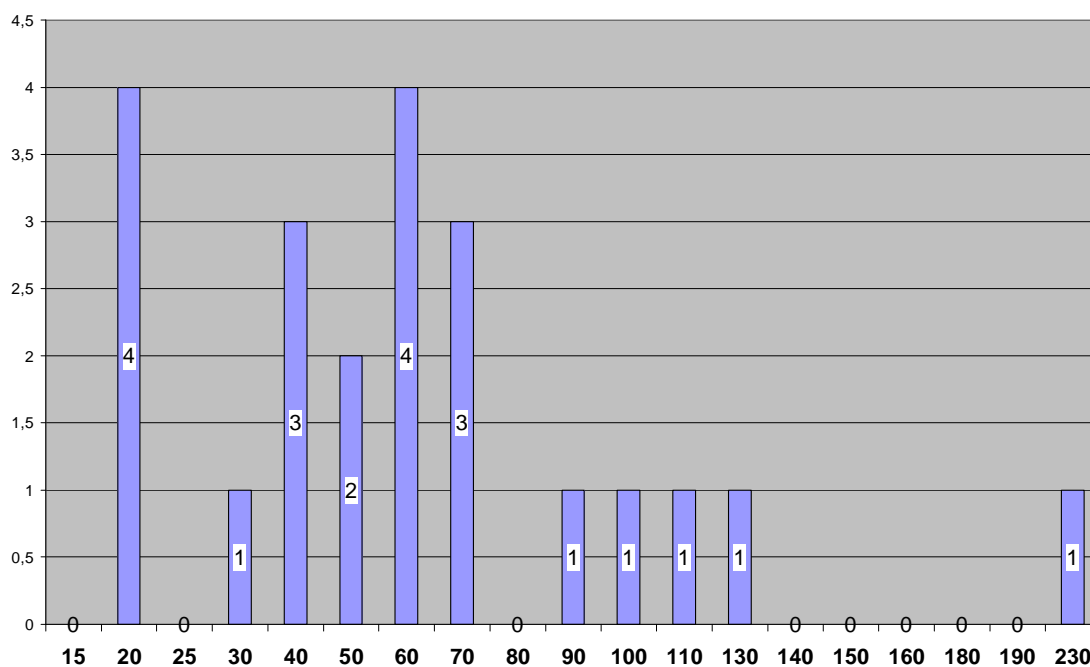

Graf. 27. Vztah typů poloh k rozlohám raně středověkých hradů.

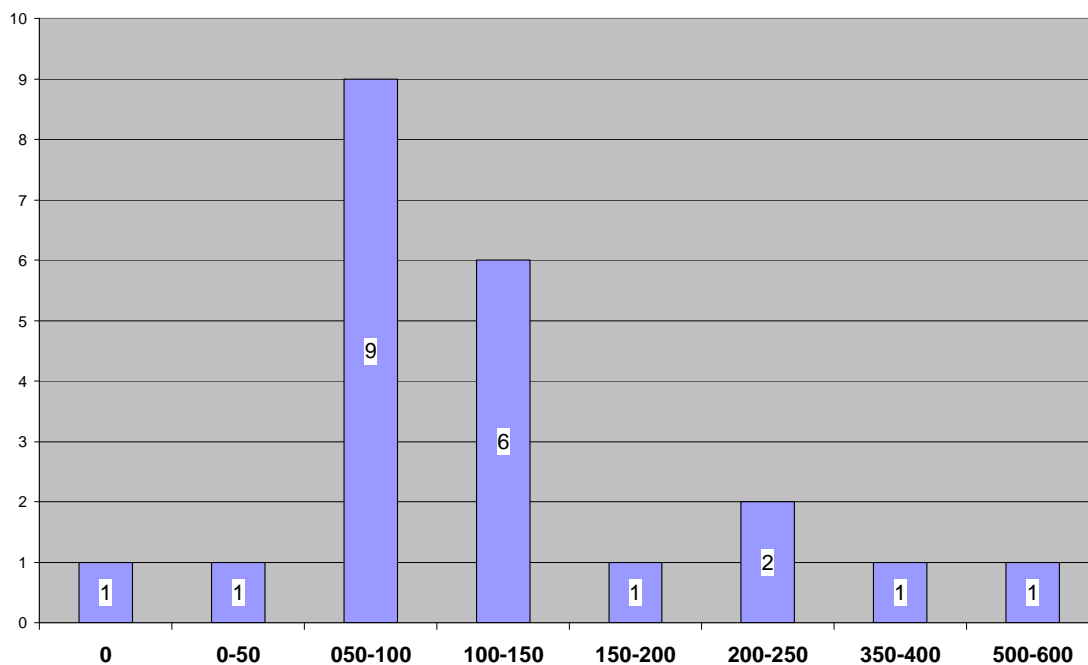
Graf 28. Nadmořská výška raně středověkých hradů.

Nejčastěji byly budovány v nižších nadmořských výškách (graf 28) do 500 m n.m, v úrodnějších oblastech regionu, ale vyskytují se i v nadmořských výškách nad 600 m (Březina, Ústaleč). Nejvýše položeným je opět problematický Vladař na k.ú. Záhořice. Průměrná nadmořská výška lokalit tohoto období je 456 m, což je asi o 15 méně než u pozdní doby halštatské a bronzové.

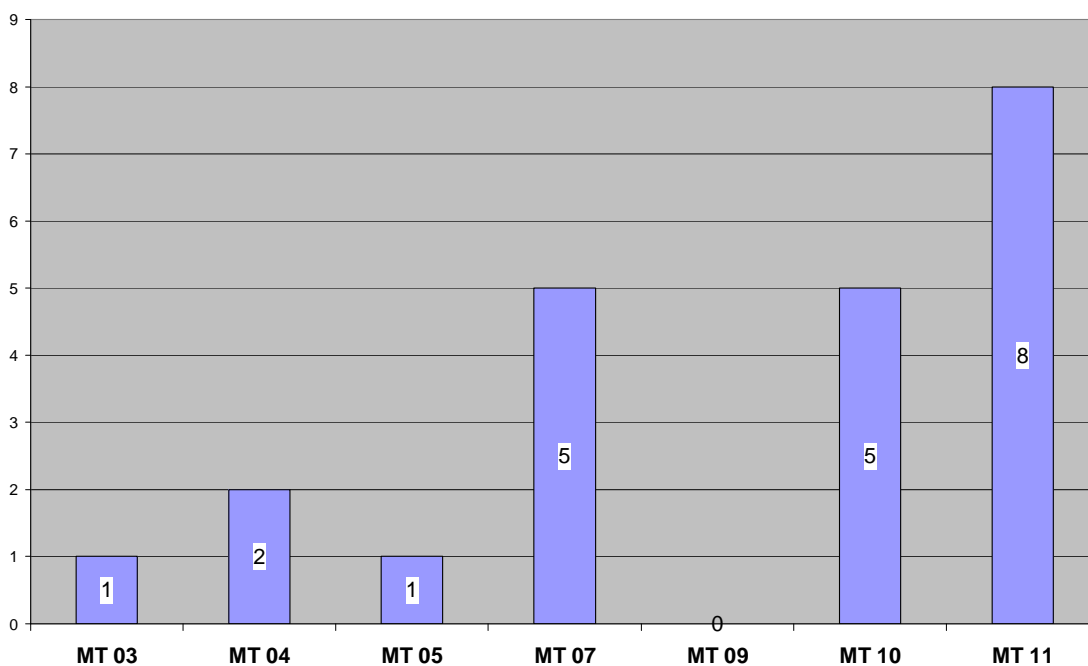

Graf 29. Relativní převýšení raně středověkých hradů.

S výše uvedeným průměrem nepřímo koresponduje graf 29, zobrazující relativní převýšení. Nejvíce lokalit (17, 77,2 %) má převýšení do 70 m a jen 5 má převýšení větší než 90 m. Tomu odpovídá i naprostá převaha ostrožných poloh, které obecně mají menší převýšení než lokality situované na vrcholcích kopců. Stejně těmto poznatkům odpovídá i vzdálenost vodního zdroje (graf 30), který je u 17 raně středověkých hradů (77,2 %) do vzdálenosti 150 m.

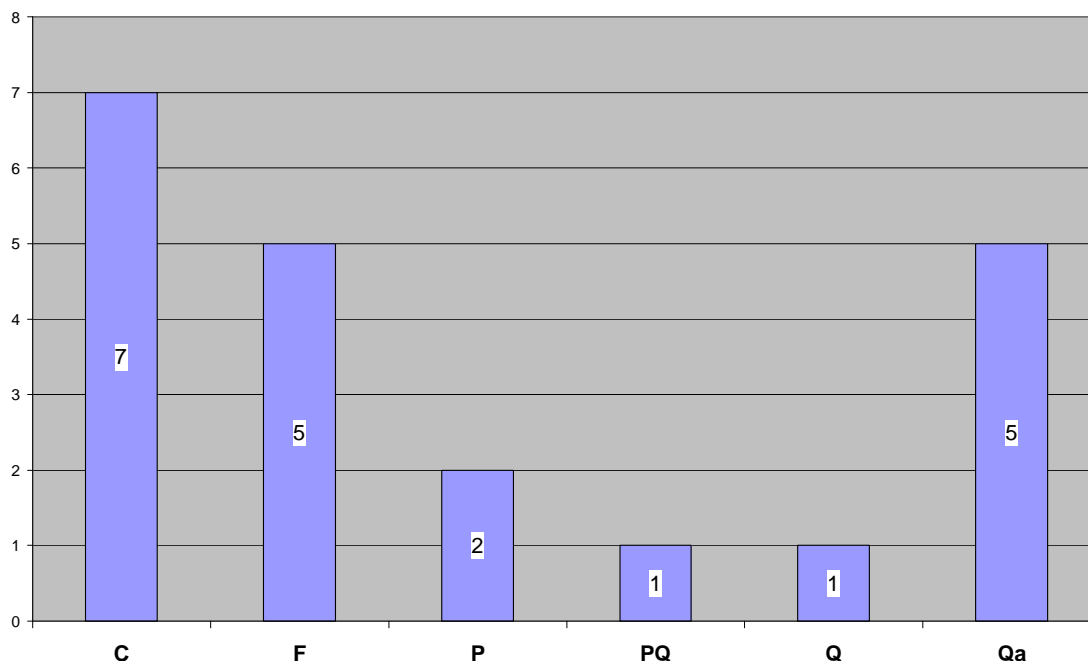
Graf 30. Vzdálenost od vodního zdroje pro raně středověké hrady.

Graf 31. Rozložení raně středověkých hradů v klimatických rajonech podle Quitta 1971.

Nejvíce raně středověkých opevněných lokalit se nachází v klimaticky nejvhodnějších oblastech (graf 31) stejně jako tomu bylo u všech sledovaných pravěkých

kultur. Třináct (59 %) z 22 leží v rajonech MT 11 a 10, poměrně příhodné mají podmínky ještě v okrajových oblastech se nacházející raně středověké hrady v MZ 7 a 5 (6 hradů, 27,2 %), ale graf ukazuje, že nepovšimnuty nezůstaly ani oblasti málo klimaticky vhodné (3 lokality, 13,8 %).

Graf. 32. Vztah raně středověkých hradů k rekonstruované původní vegetaci (podle Mikyšky 1968-72).

V jihozápadních Čechách převládají raně středověké hrady v místech rozšíření dubo-habrových hájů (C), kde stálo 7 hradů (31,8 %), následují acidofilní doubravy Qa) a květnaté bučiny (F), v nichž bylo postaveno po pěti raně středověkých opevněných lokalitách (22,6 %). Dva raně středověké hrady stojí v oblasti původního rozšíření acidofilních borů (P; 9,0 %) a po jednom (4,5 %) v místech porostlých borovými doubravami (PQ) a subxerofilními doubravami (Q). Uvedená rekonstruovaná původní vegetace se vztahuje přímo k dané lokalitě. Vztah k původní vegetaci v blízkém okolí hradišť je uvedený u jednotlivých lokalit v katalogu v oddíle věnovaném charakteristice přírodního prostředí. Vzhledem k naprosté převaze ostrožných poloh v tomto období můžeme u naprosté většiny lokalit počítat s dostupností míst porostlých luhy a olšinami.

V raném středověku nebyly jihozápadní Čechy bezvýznamným okrajovým územím. Procházela tudy důležitá zemská stezka spojující střední Čechy s Bavorskem zejména významným Řeznem. Prostorové rozložení raně středověkých hradů ve vymezeném území (mapa 9) ukazuje skutečnost pozorovanou již pro pravěké kultury. Kromě skutečně okrajových území nám hradiště chybí v půlkruhu po okrajích Plzeňské kotliny. Od severozápadu k jihovýchodu, jsou údolí dolních toků čtyř významných plzeňských řek široká otevřená a neposkytují vhodné přírodně chráněné polohy. Jinak jsou raně středověké opevněné lokality rozmístěny po celém sledovaném území, ale nápadné jsou dvojice blízkých raně středověkých hradů (Bezemín – Okrouhlé Hradiště-Šipín; Bořice – Spáňov; Krtín – Hradec u Stoda), které tvoří jakási jádra jednotlivých regionů (viz dále).

Pro sledování vztahu mezi raně středověkým hradem a jeho zázemím bylo vybráno pět lokalit, mezi nimiž nechybí nejvýznamnější správní hrad Starý Plzenec-„Hůrka“ v centrální části, na jihozápadním okraji oblasti dvojice hradišť Bořice – Spáňov, na

severozápadní periferii dvojice Bezemín – Okrouhlé Hradiště-Šipín a dále dvě lokality opevněné již pravěku – Planá a Lipno. Především hradiště u Plané (mapa 25) na Berounce leží na území s výraznějším seskupením hradištních výšinných lokalit, přesto je samotné zázemí na doklady osídlení chudé (viz katalog). Do střední doby hradištní je datován jen nález jediného zlomku z 5 km vzdáleného hradiště Nadryby-„Korečnický mlýn“ a z doby hradištní snad pochází sousední hradiště u Střapole. Z mladší doby hradištní známe z obce Plané hrobové nálezy od kostela a z Čivic doklady sídlištních aktivit. Zajímavější obraz dává hradiště u Lipna (mapa 19), z jehož okolí známe jedno blízké (1,6 km) vzdálené rovinné sídliště a další 2-3 sídliště na okraji 5 km kruhu. Stavem výzkumu a prospekční aktivitou výšinných poloh je ovlivněno okolí hradiště Ostrov u Bezdužic (mapa 22). Do centra byla tato lokalita vybrána záměrně jako nejstarší v mikroregionu. Současné jsou s ní nálezy keramiky na stolové hoře „Hradištský kopec“ u Okrouhlého Hradiště. Mladší jsou nálezy z raně středověkého hradu a mohylového pohřebiště u Bezemína a nejmladší nálezy z hradiště Šipín. Z mikroregionu známe tak blízko sebe tři raně středověké hrady, jedno hradiště, jedno mohylové pohřebiště, ale žádné rovinné sídliště. Kontrast, který musí být zapříčiněn jedinečným stavem archeologického poznání.

Dalším raně středověkým mikroregionem bylo vybráno území dvojice hradišť Bořice – Spáňov, z nichž jako centrální bylo vybráno starší u Bořic (viz katalog; mapa 10). Na východním okraji oblasti se ještě nachází drobné, nespíše strážní hradiště na Dmoutu u Havlovic. Pro středohradištní období nemáme výraznější doklady osídlení, jedinečným nálezem je korálek z Nevolic a jeden keramický zlomek z Havlovic. Pro mladohradištní období se obraz výrazněji mění. Centrem se stává raně středověký hrad u Spáňova (u Smolova), dále pokračuje osídlení hradiště u Havlovic a první doklady osídlení máme z Domažlic z poloh „Hvízdalka“ a „U Svatých“. Problematické je označení lokality „Hvízdalka“ jako výšinného sídliště. Mladohradištní sídlištní nálezy známe z Milavčí a Radnic na okraji okruhu. Otázku absence středohradištního osídlení můžeme spojit se stavem výzkumu, stejně jako chybějícího mladohradištního osídlení v blízkosti centrální lokality.

K rozboru osídlení byl záměrně také vybrán správní hrad na „Hůrce“ nad Starým Plzencem (viz katalog; mapa 28), který je často uváděn v literatuře a o jehož zázemí se zpravidla mluví jen v souvislosti se sídelní aglomerací pod hradem, která se rozkládala jak na Malé straně, tak na protějším břehu Úslavy v severní části dnešního města. Někdy bývá zmiňována ještě mladohradištní osada u kostela sv. Blažeje západně od města. Mladohradištní charakter má blízké menší hradiště u Štěnovic a nově učiněné sídlištní nálezy u Tymákova. Mladohradištní nálezy pochází také z nově objevených rovinných sídlišť v Sedlci a ve Starém Plzenci - při silnici do Koterova. Tím je současný obraz mladohradištního osídlení úplný. Ze střední doby hradištní jsou známy nálezy z Malé strany a pak z nově objevených sídlišť u Sedlce a Starého Plzence, při silnici do Koterova. Zdaleka jih hradiště nepůsobí izolovaně jako ještě v nedávné době. Podobný nárůst lokalit můžeme očekávat i v okolí dalších raně středověkých hradů.

XVIII. Závěr

Předložená práce měla za úkol shromáždit veškeré dostupné informace o pravěkých hradištích a raně středověkých hradech, revidovat jejich starší zaměření a charakteristiky a případně provést změny v jejich plánech. Více jak polovina ze 74 opevněných nalezišť neměla žádné zaměření a u všech chyběly nivelační profily opevnění. Společně s plánky lokalit byly i nivelační profily zpracovány, ale pro nedostatek místa byly vypuštěny. Zaměřením a výpočty byly získány údaje o ploše hradišť, délce opevnění a z mapových

podkladů byly získány údaje o nadmořské výšce, převýšení lokalit, vzdálenosti vodního zdroje (viz tab. 117).

Zvláštní pozornost byla věnována přírodnímu prostředí, které bylo zpracováno velmi podrobně. Pro získání údajů o geomorfologických celcích a podcelcích byly použity publikace věnované geomorfologickému členění (*Balatka 1979; Demek a kol. 1987*) pro sledování klimatických podmínek byla vybrána nejpodrobnější, i když starší publikace E. Quitta (*1971*), která byla v některých ohledech konfrontována s novější prací Z. Neuhäuselové (*2001*). Údaje o průměrné roční teplotě a průměrném ročním úhrnu srážek, které nebyly zahrnuty do přehledné tabulky, byly čerpány z geobotanické rekonstrukční mapy R. Mikyšky (*1968-72*). Z této práce byla získána data o původní vegetaci na hradištích a v jejich těsném okolí. Údaje o geologických a pedologických podmínkách vychází z geologických map 1:50 000, v případě pedologie také z publikace M. Tomáška (*2000*).

Popisy opevnění a charakteristiky jednotlivých nalezišť vycházely z terénních záznamů a fotografické dokumentace, která byla zároveň prováděna při průzkumech a geodetickém zaměřování opevnění. Při zpracování historie naleziště bylo v plné míře využito archivu nálezových zpráv a hlášení oddělení prehistorie ZČM v Plzni. Datace jednotlivých hradišť a raně středověkých hradů byla prováděna na základě shromážděného a kresebně zdokumentovaného (zpravidla kompletního) nálezového fondu. Výjimku tvoří lokality, které by si zasluhovaly monografického zpracování jako Starý Plzenec-„Hůrka“ a Hradec u Stoda. Rozsáhlé nálezové soubory z Bílence, Darmyšle a Litic u Plzně byly dokumentovány jen výběrově (viz příloha). Z několika dalších byly již kolekce některých nálezů publikovány jako např. Dolní Hradiště, Planá, Tasnovice, Záhořice“Vladař“ nebo se právě zpracovávají (Svržno). Pro vybraná naleziště byla také zpracována návaznost na osídlení v okolí do vzdálenosti 5 km. Ve vymezené oblasti jsou popsány veškeré známé doklady osídlení. U hradišť osídlených ve více periodách bylo toto zpracování území prováděno po jednotlivých obdobích. Katalog je také doplněn základní literaturou k jednotlivým lokalitám a oddílem dokumentace s odkazy na uložení, inventární čísla nálezových fondů archeologického materiálu a fotografické dokumentace.

Takto zpracovaná data byla z katalogu lokalit převedena do přehledné celkové tabulky 117, která se stala východiskem pro statistické zhodnocení a po úpravách i pro statistické vyhodnocení lokalit jednotlivých období (viz grafy)

Trochu zklamáním jsou poznatky získané z rozborů přírodních podmínek. Rozhodně nebyly zejména pro pravěk rozhodujícím kritériem. Nebyly pozorovány žádné vazby na geologické podloží a půdy v okolí opevněných nalezišť. Také klimatické podmínky neukázaly výraznějšího rozdílu. Základním poznatkem je známá skutečnost, že hradiště nebyla v jihozápadních Čechách budována v chladné oblasti (*podle Quitt 1971*), na vrcholových partiích pohraničních hor, Brd, Doupovský hor, Tepelské vrchoviny a Slavkovského lesa. Hradiště postavená na vrcholcích kopců s nadmořskou výškou nad 600 m nejsou zejména v pozdní době bronzové (HaB2-3) a pozdní době halštatské (HaD2-3) výjimečná. Podobně se nepodařilo prokázat větší vazby na druh původní vegetace.

Shrneme-li poznatky vztahující se k jednotlivým obdobím, je možné významnější shrnutí provést pouze pro tři období. Nynickou kulturu pozdní doby bronzové, pozdní dobu halštatskou a střední a mladší dobu hradištní. V ostatních obdobích je pramenná základna výrazně pod prahem statistické pravděpodobnosti. U chamské kultury středního eneolitu není možné provádět samostatné vyhodnocení hradišť, kterých známe 6 bez ostatních výšinných, kterých je včetně hradišť známo dnes 64. Získané poznatky plně korespondují i

s charakteristikou neopevněných výšinných osad. Opevnění zřejmě nehrálo žádnou významnější roli, ani se neukázalo, že by tyto lokality plnily nějakou významnější funkci ať profánní či kultovní.

Stejně problematické je zhodnocení hradišť z období staromohylového horizontu BrA2-BrB1, ze sledovaného území známe tři lokality. Hradiště u Bílence na Vlčí hoře výrazně inklinuje k oblasti únětické kultury. U zbývajících dvou můžeme konstatovat, že se odlišují skoro ve všech sledovaných parametrech. Stejně jako u kultury chamské nemůžeme provést ani srovnání s okolními územími jižních a severozápadních Čech.

Pro srovnání s následujícím obdobím mladší a pozdní doby bronzové máme k dispozici zpracované výšinné lokality území severozápadních Čech (*Smrž 1995, tab. 13*). Zatímco pro knovízskou kulturu známe 2 hradiště a 22 lokalit výšinných, známe z jihozápadních Čech pouze dvě hradiště, a to ještě s nedatovaným opevněním a milavečské nálezy z dalších tří výšinných lokalit. Ze dvou přitom pochází jediný typický keramický zlomek. Mezi hradišti ze severozápadních Čech (Mukov, Černovice) a hradišti z jihozápadních Čech (Nadryby-„Kozel“, Luhov) jsou nápadné shody co se týká jejich rozlohy.

Jiný je také obraz v pozdní době bronzové. Ze severozápadních Čech známe z pozdní doby bronzové (štitarského stupně knovízské kultury) jediné hradiště a 12 výšinných sídlišť (*Smrž 1995, Abb. 13*). Zcela opačný je poměr mezi hradišti a výšinnými sídlišti v jihozápadních Čechách, odkud známe 19 hradišť a jen 2 neopevněná výšinná sídliště. Nadmořská výška hradišť pozdní doby bronzové (473 m) odpovídá na metr průměru nadmořské výšky všech opevněných nalezišť, průměrné převýšení je 87 m a průměrná délka opevnění 878 m. Samotná hradiště HaB2-3 v jihozápadních Čechách pak můžeme rozdělit na dvě rozdílné skupiny. Hradiště na ostrožnách, které mají průměrnou rozlohu 2,03 ha a známe jich 12 a hradiště na vrcholcích kopců ať s plochým či kuželovitým vrcholem, kterých známe 6 a která mají v průměru rozlohu 15,9 ha. Na rozhraní mezi oběma typy pak stojí hradiště Žinkovy-„Obrovo hradiště“ na výběžku podkovovitého masivu (poloha S), které má charakter vrcholového hradiště, ale rozlohu hradiště ostrožného. Zajímavé je v tomto ohledu také rozložení hradišť na vrcholcích kopců, které již pozorovala V. Šaldová (*1977, 1981*) na menším tehdy známém vzorku opevněných lokalit. Zjistila, že tato hradiště jsou situována na okrajích tehdejší sídelní oikumeny. Opomenout tak nemůžeme úvahu, zda neměla alespoň částečnou obrannou funkci, a nebo zda přes ně nebyl organizován dálkový obchod.

K obdobím, kdy byly výšinné polohy nejčastěji osidlovány, patří pozdní doba halštatské. Z vymezené oblasti známe 30 hradišť a 24 výšinných sídlišť. Hradiště jsou situována jak na ostrožnách, tak na vrcholcích kopců s nadmořskou výškou nad 600 m a jsou poměrně rovnoměrně rozložena po celém území. Hradiště tohoto období mají poměrně jednotný charakter, ať se rozkládají na ostrožnách nebo na vrcholcích kopců. Jejich průměrná rozloha pro jihozápadní Čechy je 1,97 ha, průměrná délka opevnění připadající na jednu lokalitu je 842 m. Průměrná nadmořská výška je 470 m (mírně nižší než průměr všech hradišť 473 m) a průměrná hodnota relativního převýšení 81 m. Hradiště mají rozlohu od 0,19 ha po 7,62 ha, většina z nich (17 lokalit, 56,6 %) má však rozlohu do 1,1 ha, což je výrazný rozdíl oproti hradištím nynické kultury.

Pro srovnání s okolními oblastmi máme k dispozici jak severozápadní Čechy odkud známe 14 výšinných sídlišť, z toho 7 hradišť (*Smrž 1992*). Hradiště jsou zde rozložena stejně jako v mnou hodnoceném území poměrně rovnoměrně (*Smrž 1992, Abb. 1*), jejich větší průměrná rozloha (4,2 ha) je však poněkud vyšší než pro náš region. Ke srovnání

máme také oblast jižních Čech (*Hrubý 1998*). Z ní je známo 19 hradišť a 6 výšinných sídlišť, hradiště mají průměrnou rozlohu 2,2 ha (tedy hodnotu velice blízkou jihozápadním Čechách) a výšinná sídliště rozlohu 3,8 ha. Průměrné převýšení je u jihočeských hradišť 77,5 m (*Hrubý 1998, 13*). Přes mírně menší hustotu jsou hradiště stejně jako na území jihozápadních Čech rozložena poměrně rovnoměrně, i když jejich větší koncentrace je patrná v severní části. Vynesení poloh výšinných sídlišť do společné mapy (*John 2002, obr. 1*) ukazuje dvě poměrně rovnocenné oblasti oddělené pásem bez výšinných lokalit na pomezí mezi jižními a jihozápadními Čechami. Podobnou samostatnou enklávu představují severozápadní Čechy ohraničené kromě přírodního prostředí také územím s tradicí lužického okruhu popelnicových polí, odkud výšinné lokality prakticky neznáme (*Smrž 1992, 101*).

Zpracování raně středověkých hradů v jihozápadních Čechách přesahuje rozsah této práce a vydalo by na samostatnou studii. Proto se omezím jen na základní shrnující údaje a budu se věnovat nově získaným poznatkům, které přineslo zpracování katalogu a jejich prostorové rozložení ve sledovaném území. Pro stavbu hradů byla proti pravěku vybírána území daleko lépe zemědělsky využitelná, polohy nad 600 m byly osidlovány jen výjimečně. Jedinou výjimkou z lokalit „centrálního významu“ tvoří hradiště u Březiny (619 m n.m.). Také průměrná nadmořská výška 455 m raně středověkých hradů je oproti průměrné výšce všech opevněných nalezišť (473 m) poněkud nižší.

Rozlohou nejde o opevněné lokality nijak výjimečně rozlehlé, pro sledované území je průměrná rozloha 3,52 ha. Výjimku tvoří hradiště na sv. Vavřinci u Tasnovic s opevněnou plochou 15,18 ha. Jde o lokalitu ležící na staré větvi zemské stezky vedoucí do sousedního Bavorska. Nebudeme asi daleko od pravdy, pokud budeme toto hradiště, kromě toho, že bylo důležitým správním střediskem regionu, pokládat za hraniční pevnost, u které mohlo dojít k „tzv. gravitaci“, kdy do svého areálu zahrnula i zemědělská sídliště, možná na přechodnou dobu jen obyvatelé těchto sídlišť.

Co se týká opevnění, mělo různý vnější charakter, jsou známé valy kamenné hlinité i „spečené“ (zaniklé požárem). Opevnění bylo zkoumáno odpovídajícím způsobem pouze na Bezemíně a v Hradci u Stoda, z ostatních lokalit (např. Starý Plzenec) máme pouze jeho popis. Hradba byla v doložených případech tvořena čelní kamennou plentou z nasucho kladených kamenů a vnitřní konstrukce tělesa hradby byla hnitodřevěná s roštovou konstrukcí. Před plentou pak byla v doložených případech berma. Opevnění hradbou bylo na vnější straně doplněno zpravidla mohutným příkopem. Mezi bránami v naprosté většině převažují brány ulicové (11 prokázaných) ku 4 klešťovým.

Podle intenzity a délky osídlení byly vyhodnoceny raně středověké hrady, které měly z pohledu archeologických nálezů významnou, pravděpodobně i správní funkci (mapa 9). Jednoduchá situace je dvojice hradišť, kde mladší přebírá funkci staršího, které zpravidla zaniklo násilnou cestou. Mladší je zbudováno v sousedství staršího a využívá bezesbytku starší struktury osídlení. Zřejmým příkladem je dvojice Bořice – Spáňov, kdy nový raně středověký hrad byl postaven v sousedství staršího, což kromě hospodářských výhod přinášelo, alespoň z počátku i určitý psychologický aspekt. Pohled na pusté a zničené původní sídlo vládnoucí vrstvy mohl vést obyvatelstvo k pokoře a poslušnosti. Tato dvojice však není samotná. Dokonce tři opevněné raně středověké lokality v nevelké vzdálenosti od sebe jsou u Bezemína. Nejstarší je Ostrov u Bezdržic, který byl nejspíše pro nevyhovující polohu opuštěn a osídlení se přesouvá na Bezemín. Ten zaniká stejně jako Bořice mohutným požárem a je opuštěn a opevněná lokalita vzniká na protější straně údolí na ostrohu, kde se dnes rozkládá osada Šipín. Podobnou dvojici snad také tvoří Hradec u Stoda s nedalekým Krtínem „Hradišťanským vrchem“. Krtínské hradiště má krátké trvání,

zřetelně bylo založeno nevýhodně stranou zemské stezky vedoucí po Radbuzě a po požáru bylo opuštěno. Vzniká raně středověký hrad na ostrožně přímo nad Radbuzou v Hradci u Stoda. Nové výzkumu ukázaly, že ani toto hradiště nemělo původně podobu jakou ukazují dnešní zbytky fortifikace. Prokázány byly dvě fáze jeho budování, první hrad byl nejspíše budován jako jednoduché hradiště a vznikl, jak ukazují dendrochronologické rozborů kolem r. 870. K jeho zániku dochází opět jako u Krtína mohutným požárem a na ostrožně je, se zcela novou dispozicí, postaven nový hrad, nyní členěný na akropoli a předhradí (viz podrobněji katalog).

Další dvojice vykazující kontinuitu osídlení se nově ukazuje na raně středověkém hradu u Žinkov. Známé odsud nálezy již z konce starší doby hradištní, nálezy ze střední doby hradištní máme doložené i na předhradí, zatímco nálezy mladohradištní se opět soustřeďují na akropoli hradiště. Patrný je postupný zánik hradiště někdy v průběhu 11. století. V té době však vzniká na druhém konci podkovovitého hřbetu mladší hradiště menších rozměrů, které je dnes z velké části zničené vrcholně středověkým hradem Potštejn. O centrální funkci raně středověkého hradu nad Starým Plzencem nemůže být pochyb, stejně jako o úloze hradiště nad Březinou s osídlením nejméně již od počátku střední doby hradištní. Dalším významným centrem bylo nejspíše hradiště založené na dolní Střele na ostrožně východně od Dolního Hradiště. Mohutné opevnění akropole, dnes značně roznesené, stejně jako rozloha a členění na akropoli a tři předhradí, ukazuje na význam lokality. Všechna předhradí a fortifikační linie nemusí patřit době hradištní, ale mohou pocházet i z doby předchozího osídlení v době halštatské. Zcela nově se pak rýsuje další oblast na rozhraní se severozápadními Čechami (Chyšě, Záhořice-„Vladař“) na horní Střele, ale v tomto případě musíme být zatím obezřetní.

Jsem si vědom, že předložená práce zdaleka není vyčerpávajícím zhodnocením, ale původně bylo hlavním úkolem skutečně jen shromáždit a kriticky zhodnotit pramennou základnu pro studium opevněných poloh v jihozápadních Čechách. Také jsem si vědom, že ani katalog nezůstane delší dobu uzavřenou pramennou základnou, ale bude nutné jej upravovat a dále doplňovat.

XIX. Katalog lokalit

1. BABINA - DOLNÍ HRADIŠTĚ, okr. Plzeň-sever

„V Dubinách“

Poloha lokality

Hradiště leží od lokality Koryta „Mlýniště“ na protilehlém, levém břehu velkého meandru Střely. Je situováno přibližně 1,3 km západně až jihozápadně od jádra obce Dolní Hradiště. Leží na dvou katastrálních územích okresu Plzeň-sever, jeho větší část na území Dolní Hradiště, na lesní parcele kat. č. 341/5 a jeho menší západní část na území Babina, na lesní parcele kat.č. 1046/2. Koordináty na mapě ZM 12-31-18 je vymezeno spojnici následujících bodů se souřadnicemi měřenými od Z:J sekční čáry: 1) 170:062, 2) 181:065, 3) 200:058, 4) 174: 020, 5) 157:019 a 6) 150:030 mm.

Charakteristika a popis lokality

Na západě až jihovýchodě ostroh obtéká Střela, na západě až severozápadě prudce spadá k Lesnímu (Čečínskému) potoku, levobřežnímu přítoku řeky. Z šíje široké 100 m se ostrožna k jihu rozevírá na cca 300 m a dvěma nevysokými stupni klesá. Stejně jako na severozápadě jsou i na jihovýchodě prudké srázy, které však blíže ohybu meandru klesají ze 40 m na pouhých 15 m. Na severozápadním boku ostrožny pak opět stoupají a skalnatý sráz zde dosahuje výšky až 45 m. Nejvyšší bod hradiště má nadmořskou výšku 349 m a jeho převýšení nad tokem Střely činí 59 m. Nejbližším vodním zdrojem byla řeka, která je od nejnižšího stupně s doklady osídlení vzdálena 100-150 m s nevýrazným převýšením, Lesní potok pro značné převýšení zřejmě jako zdroj vody využíván nebyl.

Ostrožna je oddělena sedlovou šíjí širokou přibližně 100 m, kterou v místech, kde se terén již pozvolna zvedá, přepažuje skoro rovný val, který je na dvou místech proražen lesními cestami. Západní probíhá těsně při hranici katastrálních území Babina a Dolní Hradiště, kterou zde vymezují vedle řídky dochovaných mezníků mělký příkúpek a valík z vykopané zeminy. Přepažující val je u paty široký 12-14 m, z vnější strany má převýšení 2,5m, nejvyšší je v západní části, kde dosahuje až 3,0 m. Z vnitřní strany má maximální převýšení 1,5 m, většinou pak 1,0 m. Vnější příkop není patrný, svým složením je hlinitokamenitý s četnými křemennými valouny a bloky spečeného tělesa valu, tzv. „spečený val“. Na západě tvoří obvod plošiny nevýrazná hrana snad alespoň v úseku blíže přepažujícímu valu zbytek valu obvodového. Terén je zde skalnatý, prudce spadající k řece, hradiště zde nebylo nutné silněji opevňovat. Východní konec přepažujícího valu se na hraně svahu lomí a přechází v severovýchodní obvodový val. V terénu je viditelný jako cca 5 m široký ochoz zvýrazněný starší lesní cestou, hrana je ostrá a sráz prudký. Složení valu se v tomto úseku nepodařilo zjistit a nemůžu ani vyloučit, že hrana svahu vznikla až v souvislosti s úpravou cesty. Na jihovýchodě val vybíhá ke skalnímu hřbetu, kde se v pravém úhlu lomí a v úseku dlouhém 60m je sledovatelný jako ostrá hrana svahu, pak se stáčí k jihu a klesá na první terasovou plošinu a snad i zde jej ještě můžeme vidět jako nevýraznou hranu. Jeho průběh je značně problematický stejně jako jeho další průběh na jižním obvodu první plošiny. Na jihozápadě nejbliže ohybu meandru, asi o 15m níže je ještě jedna plošina, kde je předpokládán obvodový val patrnější. Na druhé terasové plošině je jihozápadní val prořat na třech místech rozvětvlující se lesní cestou a příkúpkem vyznačujícím hranici katastrů. Na severozápadě předpokládáme, že val stoupá po hraně srázu, ale jeho průběh je značně problematický. Z celého hradiště je zcela zřetelný a neoddiskutovatelný pouze přepažující val, existence obvodového opevnění je nejasná. Nálezy keramiky však naznačují, že první terasa stejně jako druhá těsně nad řekou, byla součástí osídlené plochy hradiště. Délka přepažujícího valu je 110 m. Daleko přesnější je určení osídlené plochy, vrcholová plošina má rozlohu 1,20 ha a s osídlenými terasovými stupni dosahuje hradiště rozlohy 2,63 ha. Bránu se nepodařilo zjistit, obě přerušení přepažujícího valu lesními cestami jsou mladší a val v těchto úsecích částečně zničily.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky lokalita náleží okrsku Kozlanské plošiny, která zaujímá západní a jihozápadní část podcelku Kralovické pahorkatiny. V těsném sousedství lokality probíhá hranice s okrskem Hornobřízské pahorkatiny. Kozlanská plošina má ráz členité pahorkatiny na proterozoických břidlicích, drobách, fylitech, ojedinele spilitech. Je charakterizována plochým erozně denudačním reliéfem s erozními údolími v povodí Berounky, Třemošné a Střely (*Demek a kol. 1987, 293*). Geologické podloží tvoří hrubé diluviální štěrkopísky se značně velkými křemennými valouny. Klimaticky lokalita patří do stupně MT 11 s dlouhým, teplým a suchým

létem, krátkým přechodným obdobím s krátkou zimou s krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 13, mapa*), úhrn ročních srážek do 500mm a průměrná roční teplota 8°C. Geobotanickou mapou jsou na lokalitě rekonstruovány dubo-habrové háje a v údolí Střely luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1969, List M-33-XX Plzeň*). Dnešní pokryv tvoří vzrostlý jehličnatý les s převahou borovice a zastoupením smrku, jedle a modřínu. Ojedinele se vyskytne bříza a na svazích i dub. Na první plošině je nová výsadka borovice, terén byl pře osázením zorán branami.

Historie naleziště

První zpráva o hradišti pochází z roku 1940 a to hned ze dvou zdrojů. Na dotazníkovou akci tehdy odpověděl V. Engelmaier a místní škola. Obě zprávy uvádějí nález spečených valů na ostrožně v poloze „V Dubinách“ (*ARÚ Praha, čj. 1946/40 a 2202/40; Charvátová - Spurný - Venclová 1992, 40*), přesto mu nikdy nebyla věnována pozornost a kusé informace s jeho chybnou datací do doby halštatské byly mnohými autory považovány za mylné, či vztahující se k druhému hradišti u Dolního Hradiště v poloze „Příkopy“. Zpráva o hradišti se objevuje i u K. Sklenáře, který většinu popisovaných lokalit sám navštívil. Uvádí, že leží na ostrožně nad levým břehem říčky Střely, při ústí Čechánského potoka a pochází z pozdní doby halštatské (*Sklenář a kol. 1993, 67*).

V roce 2000 hradiště na upozornění hajného lokalizovala E. Kamenická z Národního památkového ústavu v Plzni. Na jaře téhož roku provedlo ZČM v Plzni jeho geodetické zaměření a pokusilo se o jeho dataci v místě nově osázeném stromky a předtím zoráném lesními bránami (*Kamenická - Metlička 2000, 9*).

Nálezy, datace lokality

Sběry na první terasové plošině zoráné lesními bránami se nám podařilo získat ndatující soubor nálezů čítající však jen několik desítek zlomků nevýrazné keramiky. Další kolekce byla získána prohrabáním hlíny ze staršího zarostlého porušení výkopem za přepažujícím valem. Očištěním stěn se ukázalo, že dočervena propálená hlína je (i přes vzdálenost 8-9 m od koruny valu) destrukcí tělesa valu. Jeho profilace a patrně i vnitřní konstrukce je stejná jako na přepažujícím valu na hradišti Nadryby „Kozel“. Získána zde byla jen ojedinelá nevýrazná keramika. Drobná kolekce, ale s určujícími zlomky, byla získána z vývratu při jihozápadní hraně na druhé plošině v blízkosti řeky. Na základě keramických zlomků řadím hradiště do nynické kultury pozdní doby bronzové (HaB2-3), tedy do stejného období jako přes řeku ležící opevněnou lokalitu Koryta „Mlýniště“.

Současné osídlení v okolí lokality

Nejbližší nynickou lokalitou je již zmíněné hradiště Koryta „Mlýniště“, které navzájem odděluje pouze tok Střely. Obě jsou situované v meandru řeky, chráněné na přístupových stranách mohutnými přepažujícími valy, bez prokazaného obvodového opevnění a s vnitřní plochou svažující se k ohbí společného meandru, ke zdroji vody. Protější břehy ohybu meandru vytvářejí nepřístupný několik desítek metrů vysoký skalní amfiteátr. Přístupné jsou pouze ty strany obou poloh směřující k protější lokalitě. Stejná trasa byla daleko později využita pro brod přes Střelu. Obě lokality tak nejsou jakoby chráněny proti napadení po řece. Jde však o dvě současně osídlené opevněné lokality ležící v bezprostředním sousedství. Jako by zde neplatilo pravidlo, že v těsné blízkosti nemohou existovat dvě naprosto současné opevněné polohy. Nabízí se jediné vysvětlení, a to že nejde o dvě lokality, ale o jediné hradiště tvořené dvěma částmi situovanými na dvou vzájemně přístupných, ale na protilehlých březích položených ostrožnách v meandrech Střely. Vysvětluje to absenci obvodového opevnění, zvláště v úsecích od řeky. Pokud by útočník napadl hradiště po řece, sám by se dostal do kleští bez možnosti ústupu, přičemž by byl ohrožován z obou opevněných poloh. Jedinou další lokalitou je rovinné sídliště zjištěné 4,5 km jižně ve výkopu plynovodu východně od Jarova (*Baštová – Bašta 1989b, 67*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 63.071-63.086.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.610-6.620.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.364-3.374.

Základní literatura

Kamenická, E. - Metlička, M. 2003: Babina, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 2000, str. 9.
Sklenář, K. a kol. 1993: Archeologické památky, Čechy, Morava, Slezsko. Průvodce. Opava.

2. BEZEMÍN, okr. Tachov

„Švédské šance“

Poloha lokality

Slovanské hradiště bylo zbudováno na široké ostrožně jižně nad soutokem Úterského potoka a pravobřežního přítoku Hadovky. Lokalita je vzdálena 2,6 km severovýchodně od Bezemína a 1,3 km severozápadně od Mydlovar a na různých mapách je poloha označována názvy „Švédské šance“, „Brandl“ či „Pohřebiště“. Celé hradiště leží na lesní parcele kat. č. 651/1 území Bezemín a koordináty na mapě ZM 11-44-01 je vymezeno spojnicí mezi následujícími body měřenými od Z:J sekční čáry: 1) 273:221, 2) 286:224, 3) 284:219, 4) 287:223, 5) 297:226, 6) 302:221, 7) 303:213, 8) 307:209, 9) 291:196, 10) 289:199, 11) 290:210 a 12) 285:217 mm.

Charakteristika a popis lokality

Nejvyšší bod opevněné polohy leží v nadmořské výšce 465 m a relativní převýšení nad údolími se pohybuje mezi 65 a 75 metry. Ostrožnu obtéká od západu k severu dvěma sevřenými oblouky Hadovka a na severovýchodě až východě Úterský potok. Její boky jsou značně strmé skalnaté stejně jako boky samostatně opevněného výběžku vybíhajícího k západu nad ohyb Hadovky. Oba toky jsou nejbližším vodním zdrojem vzdáleným jen 100-150 m, ale s nutností překonání značného převýšení. Na několika místech vystupují ze srázů menší skalnaté výběžky, které obvodový val centrální části hradiště zavírá při jejich patě. Na jihovýchodě se ostroh široce rozevírá do okolní krajiny. Právě v tomto předpolí se rozprostírá slovanské mohylové pohřebiště.

Hradiště je dvoudílné s větší centrální částí nepravidelně obdélného půdorysu o rozloze 3,54 ha a menší samostatně opevněnou plochou západně na špici výběžku o ploše 0,51 ha. Celková opevněná plocha pak činí 4,05 ha. Délka fortifikace centrální části včetně zdvojení valu na jihozápadě dosahuje délky 848 m a délka obvodu na západním výběžku je 292 m s tím, že na severu a částečně i na jihu je jeho průběh neznatelný. Celková délka opevnění pak dosahuje 1140 m.

Centrální část hradiště je na přístupové jihovýchodní straně, kde se vrcholová plošina ostrožny otevírá do krajiny, opevněna přepažujícím valem, který je v jihozápadním rohu zdvojený. Ač je toto zdvojení dáváno do souvislosti se vstupní bránou, jeví se i přes pozdější lesní cestu vnější linie fortifikace nepřerušena. Vnitřní val spojující přeponou západní obvodový a jihovýchodní přepažující val je u paty široký 10-12 m s max. převýšením na obou stranách max. 1 m. Na severozápadě vychází z obvodového valu a směrem k přepažujícímu se jeho výška zmenšuje až je u samotného valu přerušen. Vnější val je zde okolo 10 m široký s vnitřním převýšením 1,0-2,0 m a vnějším 2,0-2,5 m, kde směrem k severovýchodu je opevnění mohutnější. Podél vnější paty valu probíhá 1-2 m široký žlab (příkop) hluboký max. 0,5 m, který k severovýchodu mohutní v regulérní příkop. Časté je jeho porušení divokými prasaty, v jejichž jámách je patrné hlinitokamenité složení valu. Blíže již k severovýchodnímu ohybu vytváří val ulicovou bránu, kde severovýchodní zakončení valu je cca o 5,5 m vysunuto před konec druhý. V místě vstupu, je průchod přehrazen nízkým náspem a v místě příkopu je rozlehlé porušení. Případné zavření vstupu, případně i přesunutí brány do jihozápadního rohu opevnění by naznačovalo vícefázové budování, které ale výzkum J. Kudrnáče neprokázal (*Kudrnáč 1951, 188-190*). V jihovýchodním ohybu, kde se val stáčí a běží po hraně ostrožny je opevnění nejmohutnější. Val je zde v průměru u paty široký 8-10 m s vnitřním převýšením 1,8-2,5 m s vnějším příkopem širokým v rozmezí 8-12 m a hlubokým 1,0-1,4 m. Výškový rozdíl mezi korunou valu a dnem příkopu je 4,0-4,5 m. O vnitřní konstrukci valu přinesl informace průkop provedený v roce 1950. Do hloubky 1,6 m se nacházela do červena vypálená vrstva břidličného prachu a spečených kamenů, pod ní byla 0,9 m mocná vrstva hlíny spočívající na původním povrchu vyznačeném vrstvičkou tmavé země a uhlíků. Na vnitřní straně byla nad vypálenou vrstvou kamenná suť promísená tmavou zemí. Čelo valu tvořila téměř 1m široká kamenná zeď z velkých na sucho kladených břidlicových kamenů. Kamenná suť čelní zdi vyplňovala vnější stranu dnešní destrukce a částečně zaplňovala i přilehlou část příkopu. Vnitřní konstrukce byla roštová z dřevěných trámů položených kolmo k průběhu valu, z které se zachovalo několik ohořelých trámů. Ve vzdálenosti 3,40 m za čelní zdi navazovala rovnoběžně vrstva uhlíků a zuhelnatělých trámů - zbytků po zadní stěně hradby. Příkop byl v místě výzkumu 9,0 m široký a 1,5 m hluboký (*Kudrnáč 1951, 188-189*). Jeho stěny byly šikmé, z nichž vnitřní byla strmější a dno rovné či mírně mísovitě prohnuté. Berma neprokázána nebyla, dokumentace ukazuje jednu fázi budování opevnění.

Za jihovýchodním ohybem v místech, kde navazuje na hranu srázu je druhotně proražen lesní cestou. Výška obvodového východního valu se z vnitřní strany postupně snižuje a dosahuje vnitřního převýšení většinou okolo 1,0 m, místy až 1,5 m a u paty je široký 4-6 m. V místech, kde před opevnění vystupují skalnaté hřbety, je vždy opevnění mohutnější. Je to dáno, pravděpodobně tím, že v místech, kde val běží po hraně svahu se jeho těleso zčásti svezlo po svahu. Podobně vyhlíží i severní obvodový val s tím, že k západu se vnitřní převýšení zvyšuje až na 2,0 m. Opevnění centrální části uzavírá západní val, který má vnitřní převýšení většinou 1,0-1,5 m a u paty je široký 5-6 metrů. Stejně jako přepažující val nesou i obvodové valy stopy spečení či přepálení a měly dřevěnou vnitřní konstrukci.

K západu nad ohyb Hadovky vybíhá z plošiny ostrožny samostatně opevněný výběžek s vrcholovou plošinou skloněnou k jihu. Od centrální části hradiště jej oddělují dva valy, mezi nimiž běží cca 2 m široký příkop, jehož dno je na úrovni původního terénu. Oba jsou u paty široké 6-7 m a jejich převýšení kolísá v rozmezí 1,1-1,5 m. Stejně je vnitřní převýšení z plošiny výběžku. Oba konce tohoto východního valu se stáčí, jižní ještě asi 20 m pokračuje jako obvodový a končí u skalky. Většina jižního obvodového valu je spadlá po svahu, na severu poskytuje dostatečnou ochranu skalní stěna. Na západním konci je pokračující svažující se hřbet výběžku přepažen poměrně výrazným 4-5 m širokým a z vnitřní strany cca 0,4 m vysokým obloukovým valem, delším na severní straně, který však má vnější převýšení 2,0-3,0 m, snad s náznakem vnějšího příkopu. I ten nese stopy spečení. Výzkum z roku 1950 prokázal, že z opevnění západního výběžku, postaveného na skálu, zůstala jen spodní část kamenné čelní zdi, za kterou byly odkryty ohořelé trámký, bližší uložení příčné a vzdálenější podélně. Hlinitokamenitá skladba hradby se zachovala pouze do výšky 30 cm a opevnění zde bylo původně asi 3,5 m široké (*Kudrnáč 1951, 189*).

Přírodní podmínky

Geomorfologicky lokalita leží v okrsku Pernarecké pahorkatiny, která se rozkládá v severní části podcelku Stříbrské pahorkatiny. Jde o členitou pahorkatinu na proterozoických fylitech s ojedinělými vložkami spilitů. Tvoří erozně denudační reliéf nevýrazné kerné stavby (*Demek a kol. 1987, 401*). Geologické podloží vlastní ostrožny tvoří fylitické břidlice. Lokalita klimaticky patří do stupně MT 7 mírně teplého pásma s normálním až dlouhým létem a normálně dlouhou zimou (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrné roční srážky se pohybují mezi 500-550 mm, průměrná roční teplota 7°C, geobotanická mapa přepokládá borové doubravy v sousedství acidofilních doubrav a bikových bučin (*Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnešní pokryv tvoří listnatý středně vzrostlý monokulturní dubový les ve střední části les borový. V 50. letech zde byl vzrostlý smrkový les.

Historie naleziště

O opevněné poloze zvané Švédské šance u Bezemína máme první zmínky datované k roku 1826. Pochází z fondu rukopisných zpráv označovaných jako tzv. Eichlerova sbírka, která je uložena v archivu Národního muzea (*Sklenář 1996, 160-161*). Jako archeologickou památku lokalitu objevil v 30. letech minulého století L. Bittner, který provedl první výzkumy na hradišti a mohylovém pohřebišti (*Bittner 1935*) a který v roce 1934 zhotovil podrobný plán jak hradiště, tak sousedního pohřebiště. Popis hradiště a pohřebiště byl následujícího roku publikován včetně náčrtu a nálezů v Unesere Heimat (*Lerch 1936, 139-142, Abb. str. 139, 140*).

V letech 1949-50 navázal na práci L. Bittnera rozsáhlejší výzkum jak hradiště, tak čtyř mohyl pohřebiště, Státního archeologického ústavu v Praze pod vedením J. Kudrnáče. Na hradišti byl především zkoumán jihovýchodní přepažující val a příkop sondou dlouhou 27 a širokou 4 metry. Výzkum prokázal, že opevnění zaniklo mohutným požárem, o čemž svědčí dočervena přepálené a spečené kameny z tělesa valu. Dočervena přepálené kameny byly zjištěny také na jiných místech, kde došlo k porušení valu a to včetně tzv. akropole na západním výběžku. Vzhledem k tomu, že nikde nebyly zjištěny stopy po jeho obnově, můžeme požár spojit se zánikem hradiště.

Další dvě sondy o rozměrech 10x2m byly položeny na vnitřní ploše. Jedna na nejvyšším místě a druhá v jeho jižní části. Dvěma sondami byla zkoumána také plocha samostatně opevněného západního výběžku a to sondami o rozměrech 7x2m a 9x1m, kde však nebyly zjištěny žádné doklady osídlení (*Kudrnáč 1952*). Drobné sběry byly na lokalitě provedeny při výzkumu dalších čtyř mohyl uskutečněném Západočeským muzeem v Plzni v letech 1989-90 a naposledy při revizním průzkumu K. Nováčka v roce 1998.

Nálezy, datace lokality

Jaroslav Kudrnáč datuje hradiště na základě materiálu z výzkumu do 8.- pol. 9. století. Podle mého názoru ukazuje materiál přesah osídlení i do 10. století. Výzdobné prvky a charakter keramiky naznačují příbuznost s nálezy z hradiště u Zabrušan. Svoji polohou stálo na hranicích mezi slovanskými kmeny Doudlebů, Sedličanů a Lučanů. Bezemín v poloze "Švédské šance" je zatím v západních Čechách jediným slovanským hradištěm, u něhož máme v předpolí prokázané příslušející stejně staré mohylové pohřebiště.

Kopletní kolekce nálezů získaná doposud z hradiště u Bezemína je vyobrazena na tab. 1-3. Mezi starší výzdobné prvky objevující se v souboru patří především dva hřebenové pásy vlnic pod sebou (tab. 1:8, 11, 15), chronologicky málo citlivá je zpravidla výzdoba na flaškách (tab. 1:4), i když výzdoba tohoto exempláře působí rovněž archaicky. Mezi mladší prvky výzdoby patří jednoduché vlnice (tab. 3:1, 4, 5, 7, 11, 17) a složitěji profilované okraje, především vzhůru, dolů nebo oboustranně vytažené (např. tab. 3:1, 2, 20, 21). Soubor zlomkové keramiky doplňují drobná železná kování (tab. 1:1,2) a dvojkónický přeslen (tab. 1:9).

Současné osídlení v okolí lokality

Ve vzdálenosti asi 170 m jižně od hradiště se nachází skupina více jak 45 raně středověkých mohyl. Ty tvoří několik skupin rozptýlených na ploše 650x400 metrů. U většiny se průměr pohybuje od 4,9 do 6,5 m a výška od 50 do 80 cm. Jednu z mohyl (označenou jako XXII; viz Bittnerův plán) prokopali v roce 1934 L. Bittner (1935). Čtyři mohyly prokopali v roce 1949 J. Kudrnáč (1951, 185-188) a čtyři nejvíce porušené těžbou dřeva byly prozkoumány v letech 1989-1990 prehistorickým oddělením Západočeského muzea v Plzni (Svobodová 1992, 15, táž 1995, 19-20).

Z nejbližšího okolí připomeňme 500 m východně vzdálené hradiště na protilehlém břehu Úterského potoka na Šipíně (Baštová 1984, 498-504), starohradištní fázi hradiště nad Hlaváčkovým mlýnem u Ostrova u Bezduřic (Baštová 1986, 15-16) situovaného na ostrožně 2,7 km severně proti toku Úterského potoka, ojedinělé nálezy z 3,0 km SZ vzdáleného Hradišťského vrchu u Okrouhlého Hradiště (Šaldová 1967, 22, obr. 14:14; 1981, 101, Taf. R:7), případně nový nález středo- až mladohradištní keramiky na 7 km severozápadně vzdáleném vrchu s hradem Krasíkov (Švamberský).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 24.269-24.270, P 41.925-41.982, P 46.599-46.602, P 69.990-70.000.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 4.453, N 4.913-4.914, N 4.917-4.921, N 5.171-5.180, N 6.713-6.721.

ZČM, Plzeň, dia. č.: P 747-748, P 1.667, P 1.669-1.670, P 1.788-1.789, P 2.560, P 3.464-3.475.

Základní literatura:

Bittner, L. 1935: Bezemín. NZ č. j. 79/35 (archiv ARÚ Praha).

Kudrnáč, J. 1951: Slované v západních Čechách. AR III, str. 185-190, 198-200, 217.

- 1952: Bezemín. NZ č. j. 4706/52 (archiv ARÚ Praha).

Lerch, F. 1936: Unsere Heimat. Eine Heimatkunde des Weseritzer Gerichtsbezirkes. Chomutov.

Sklenář, K. 1996: Archeologické lokality plzeňského kraje v tzv. Eichlerově sbírce. Sborník ZČM. Historie XIII, str. 160-164. Plzeň.

Svobodová, H. 1992: Bezemín, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1988/89, str. 15.

- 1995: Bezemín, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1990/92, str. 19-20.

3. BÍLENEC, okr. Louny

"Vlčí hora"

Poloha lokality

Kopec Vlčí hora s pravěkým hradištěm na temeni leží přibližně 1,5 km jihovýchodně od obce. Poloha nepatří mezi výrazné dominantní polohy, vrch výrazněji vystupuje při pohledu od jihu a západu. Plocha hradiště leží na parcele kat. č. 442 katastru Bílenec, na mapě 1:10 000, ZM 12-13-13 je lokalita vymezena následujícími koordináty měřenými od Z a J sekční čáry: 1) 210:229, 2) 229:232, 3) 243:232, 4) 246:229, 5) 243:225, 6) 232:221, 7) 226:216 a 8) 214:215 mm.

Charakteristika a popis lokality

Lokalita leží na kopci přibližně trojúhelníkového tvaru s vrcholem na východě. Z této strany je na hradiště rovněž nejsnazší přístup. Nejvyšší bod kopce leží na špici kamenného bloku vysokého zhruba 8 m a dosahuje nadmořské výšky 482 m. Směrem k východu se rozevírá ve dva hřebeny zakončené skalkami a samostatnými balvany, z nichž jižní, vyšší sleduje vrstevnici 473 m a severní vrstevnici 461 m. Mezi oběma vrcholy vznikla proláklina klesající pozvolna k západu až k vrstevnici 454 m. Dále na západ svah prudce klesá do údolí Bíleneckého potoka. Vodním zdrojem byl pramen v úžlabí na západní straně hradiště, případně tok Voleneckého potoka vzdálený 150 m západně.

Vrchol kopce má relativní převýšení nad potokem 80 m, nad okolní krajinou je však nižší, pohybuje se mezi 40-60 m. Na celé vrcholové plošině a zejména na svazích vystupují drobné i větší skalky i jednotlivé kameny, které jsou na hranách svahu, kudy zpravidla probíhá obvodový val, jsou zabudovány do systému opevnění.

Hradiště je s největší pravděpodobností dvoudílné, i když opevnění akropole na západě, kde odděluje předhradí, není výrazné. Přírodní hradba z balvanů a skalek a na ni navazující zvlnění terénu spojuje dva výrazné skalní suky, jeden ležící při severní a druhý při jižní hraně svahu. Snad lze přece jen v této části uvažovat alespoň o lehčím opevnění. Vstup na akropoli z předhradí byl snad průrvou v pásu skal v severní části. Akropole leží ve V části hradiště při nejvyšším bodě kopce s kótou 478 m a má stejně jako celé hradiště trojúhelníkový tvar. Na východě, kde je svah pozvolnější a přístup nejsnadnější je opevnění zdvojeno. Vnější val má délku 90 m, vybíhá na severním svahu od skalky a probíhá přibližně po vrstevnici 470 m. V terénu se projevuje jako terasa s vodorovnou úrovní případně s vnitřním převýšením do 1 m. Vnější převýšení se pohybuje okolo 2,5 m. Ve východním úseku jsou oba valy porušeny starší a novější přístupovou cestou. Jihovýchodní konec vnějšího valu se stáčí proti svahu a postupně vyznívá. Napojení na vnitřní obvodový val není patrné. Ten na severu akropole probíhá mezi skalisky a v terénu je viditelný jako ostrá hrana, místy je patrné vnitřní převýšení. Na východě, kde je nejvyšší, dosahuje 0,7 m. V místech porušení obou valů starou a novou lesní cestou můžeme vyloučit existenci brány, protože konce valu v obou porušeních ukazují na druhotné porušení a ani nenaznačují určité zahnutí, či překrývání. Jižní fortifikace akropole je v terénu zřetelná jako ostrá hrana. Druhotně bylo valu využito pro lesní cestu, dále na západ nasedá na výrazný skalnatý suk na jihu. Akropole zaujímá plochu 0,67 ha, délka opevnění včetně předpokládané fortifikace na západě a zdvojením na východě činí 340 metrů. Do délky opevnění jsou zahrnuty i skalky a samostatné balvany.

Předhradí leží v rozšiřující se části vrcholové plošiny kopce nad údolím Bíleneckého potoka. Na severu vybíhá val ze skalního suku, mírně klesá po svahu a dál sleduje vrstevnici 464 m v západním úseku přibližně vrstevnici 461 m. Val je zřetelný jako nešírokový terasovitý ochoz nebo jako ostrá hrana s nepatrným vnitřním převýšením. Na dvou místech je val přerušen, zda jde o pozůstatky původních bran, nebo jejich druhotné proražení pro lesní cestu nelze říci. Na západě se val pravouhle lomí a běží po hraně srázu a pak klesá do prolákliny mezi oběma hřbety. V jižním úseku pak vybíhá po svahu až ke skalnatému suku jižního hřbetu. Val je zde ze sypaných kamenů, má vnitřní převýšení do 0,5 m a vnější do 1,5 m. Kamenný val byl v tomto úseku nutností, protože v případě silnějšího deště a při předpokládaném odlesnění, stékala veškerá voda z prolákliny k valu. Zatímco kamenný val postupně propouštěl vodu, hlinitý nebo hlinitokamenitý by veškerou vodu zadržoval a při větším náporu by došlo k proražení valu. Na vnitřní straně za opevněním ve vzdálenosti cca 10 m jsou patrné zbytky hlinité hráze sloužící pravděpodobně k zachycování dešťové vody. S určitostí můžeme v tomto prostoru předpokládat existenci cisterny. Nelze ani vyloučit její napájení dnes vyschlým pramenem. Zdroj vody tak byl v chráněném prostoru předhradí. Na jižním hřbetu opevnění běží mezi skalními suky, na jeho jižní straně sleduje vrstevnici 473 m a u akropole se napojuje na skalní suk. Je v terénu pozorovatelné jako ostré zalomení hrany plošiny, místy je vidět nevelké vnitřní převýšení.

Předhradí má rozlohu 2,92 ha a délku valového opevnění včetně skalek 640 m. Celkově má hradiště rozlohu 3,59 ha a celková délka opevnění měří 980 metrů.

Když jsme vyloučili přístup na hradiště od východu přímo do prostoru akropole a naznačili přístup od západu z předhradí průrvou mezi skalisky, zbývá vyřešit otázku přístupu na předhradí. V úvahu přicházejí tři místa, dvě na severním a jedno na jižním obvodu. U všech je val úmyslně přerušen, nebo porušen mladšími zásahy, což nelze v terénu rozhodnout. Pravděpodobně se podle

konfigurace jeví brány u severních přerušení, kde je vchod z vnější strany chráněn jakoby předsunutými skalisky.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je Vlčí hora součástí okrsku Petrohradská pahorkatina, která leží ve východní části Žihelské pahorkatiny. Je charakterizována erozně denudačním reliéfem se sníženým zarovnaným povrchem v různých výškových úrovních a žulovými vrchy a sukly s výraznými tvary zvětrávání a převážně mělkými rozevřenými údolními (*Demek a kol. 1987, 402*). Vlčí hora je výrazný protáhlý suk budovaný biotitickou žulou s typickými tvary zvětrávání. Jde o destruované skalní město s balvanu a bloky rozvlečenými po svazích (*Demek a kol. 1987, 548*). Klimatické podmínky nejsou příliš příhodné, mikroregion patří do mírně teplé oblasti, do stupně MT 4 s krátkým, mírným a mírně suchým létem a zimou normálně dlouhou s krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 12, mapa*). Průměrná roční teplota je 7°C a úhrn ročních srážek je 550 mm. Rekonstrukce vegetace předpokládá na lokalitě a v jejím okolí květnaté bučiny (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XIV Teplice*). Dnešní pokryv tvoří vzrostlý smíšený les, s převahou listnáčů s majoritním zastoupením buku a na jižním svahu s převahou jehličnanů, zejména borovice.

Historie naleziště

První zprávy o nálezech na Vlčí hoře uvádí ve svých Dějinách Jesenicka místní učitel Karel Fibiger. Těžko dostupnou publikaci vydal Městský národní výbor v Jesenici v roce 1969. Autor prováděl po 2. světové válce větší amatérské výkopy na vrcholku kopce, ale bohužel bez jakékoli dokumentace. Nálezy předával Muzeu v Jesenici, kde se však většinou neinventovaný materiál ztratil nebo byl zamíchán mezi ostatní předměty archeologické sbírky. Podle ústního sdělení pamětníků šlo zřejmě o bohatou kolekci nálezů.

Průzkum a menší sběry provedl na základě sdělení K. Fibigera v roce 1963 E. Neustupný a následně v roce 1973 A. Beneš a D. Koutecký. Posledně jmenovaný provedl rovněž soupis materiálu pocházejícího z výšinného sídliště a uloženého v muzeu. Jak sám uvádí, byly nálezy smíchány a dnes tvoří soubor, v němž se skrývají nálezy nejen z Vlčí hory, ale i z dalších lokalit (*Koutecký 1993, 588, obr. 1 a 2*). Na základě této nálezové zprávy (*NZ čj. 363/76 Most*) uvádí Z. Smrž hradiště u Bílence v soupisech výšinných lokalit osídlených v neolitu, eneolitu, starší, střední a mladší době bronzové (*Smrž 1991, 79-80*).

V roce 1993 jsme byli ředitelkou Muzea v Jesenici paní E. Hrbkovou-Skálovou upozorněni na divoké výkopy na ploše hradiště. Průzkumem bylo skutečně zjištěno několik porušení terénu s hromádkami nezdobené keramiky na okraji jam. Jak nám bylo sděleno, provádí zde neznámý výkopce tuto činnost již několik let.

Ve spolupráci s Lounským muzeem jsme provedli v září 1994 sondáž v místech nejrozsáhlejšího porušení na akropoli poblíž vrcholu kopce při hraně severního svahu. Sonda I o rozměrech 7x4 m byla protažena za hranu svahu aby zachytila případnou obvodovou fortifikaci. Výzkum doložil existenci hlinitokamenitého obvodového valu z velké části destruovaného po svahu. Z vlastního tělesa valu se zachovala řada základových kamenů na vnější straně osazená do zahlobeného žlabu. Za ní se dochovaly zbytky rozpadlé kamenitohlinité konstrukce. Následně na tuto akci bylo ve spolupráci s Okresním úřadem v Rakovníku provedeno v květnu 1996 detailní zaměření lokality a položena sonda II, tentokrát na severním hřbetu na předhradí, na západě lokality při výrazném balvanu vysokém přibližně 3,5 m. Sonda o rozměrech 3x3,6 m byla položena těsně u balvanu. Pod kulturní vrstvou silnou 35-45 cm byly do rostlého terénu vyhloubeny tři menší jamky s drobnými zlomky spálených kostí. Jak můžeme z polohy objektů v nevelké sondě vyčíst, tvořily jamky zřejmě kruh kolem balvanu. Tuto hypotézu však musí ověřit případný další výzkum.

Nálezy, datace lokality

Materiál získaný z obou sond dokládá nejbohatší osídlení z konce starší doby bronzové. Této fázi také s určitostí patří první fáze opevnění lokality. Dataci opevnění opírám o nálezy výlučně této pozdně starobronzové keramiky z vrstvy nasedající z vnitřní strany k tělesu valu. Z horních vrstev sondy I pochází několik méně výrazných mladě bronzových, pozdně halštatských a ojediněle se vyskytla i středohradištní keramika. Vztah těchto nálezů k opevnění nelze prozatím určit. Při zkoumání valu nebyly žádné náznaky vícefázové přestavby opevnění zjištěny. Zatímco věteřovskou keramiku jsme našli na celé ploše hradiště, zlomky ostatních kultur pochází doposud jen z akropole.

Nejstarším dokladem osídlení jsou nálezy z konce starší doby bronzové (tab. 4-6), mezi nimiž na předním místě stojí džbánec s vysokým prohnutým hrdlem a třemi pupky (tab. 4:1), chronologicky citlivější je výzdoba s vpichy vyplňovanými trojúhelníky (obr. 4:7,8) a mezi zajímavé nálezy patří kamenný nůž (tab. 5:9) a kamenný amulet (tab. 6:5). Nálezy z ostatních období (tab. 7) ukazují na osídlení v mladší době bronzové (tab. 7:1-8), době halštatské (tab. 7:9-15) a také ve střední době hradištní (tab. 7:16-18).

Současné osídlení v okolí lokality

Starší doba bronzová

V těsném sousedství hradiště jsou známy od konce 60. let minulého století tři skupiny mohyl (*Koutecký 1993, 586-587; Blažek - Štauber 1993, 6-7*). Největší skupina čítající 6 mohyl leží 450 m jihovýchodně od Vlčí hory v těsném sousedství Rudolfovy myslivny, druhá se dvěma mohylami leží 300 m východně od hradiště u přístupové cesty a poslední se třemi mohylami je vzdálena 350 m jihovýchodně. Dvě mohyly byla prozkoumány v letech 1866 a 1867 v lese Kněžeháji asi 1,7 km SSZ (*Foedisch 1866, 339-340, tab. 13; 1868, 391-395; 1869, 152-159, 196-201*) a zbytky po dvou zcela rozkopaných byly zjištěny při průzkumu ZČM v roce 1996 na JV úpatí Vlčí hory vzdáleném necelých 100 m.

Skoro všechny byly již v minulém století prokopány, nálezy z nich však nejsou blíže identifikovatelné, nejpřesnější popis jejich obsahu podává K. Sklenář, který je datuje do střední doby bronzové (1992, 20-21). Zde je uvedena i nejpodrobnější literatura. Zda existuje přímý vztah mezi hradištěm a těmito mohylníky rozkládajícími se kolem Vlčí hory, nelze zatím s určitostí prokázat, i když je to vzhledem k jejich poloze nejvýše pravděpodobné. Jiné doklady osídlení okolí na konci starší doby bronzové se nepodařilo zjistit.

Knovízská kultura a doba halštatská.

V okolí hradiště byla doposud zjištěna pouze 2 rovinná sídliště, obě 3,7 km západně, u Petrohradu. V okolí nádraží SZ od obce se rozkládají dvě pravěké lokality, jedna v hliníku nad nádražím a druhá v chmelnici pod nádražím. Na obou (mohlo by jít o jediné naleziště) bylo zjištěno osídlení knovízskou kulturou a z halštatského období (*Koutecký 1993, 600-602*). Halštatské nálezy jsou datovány do HaD1 a tak je pravděpodobně nelze dávat do přímé souvislosti s osídlením hradiště.

Dokumentace

Uložení nálezů:

M Louny, inv. č.:

Městské muzeum Jesenice, bez inv. čísel.

ÚAPP Most, př.č.: 66/73.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 5.477, N 5.479-5.494, N 5.863-5.866.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 2.763-2.764.

Základní literatura

Fibiger, K. 1969: Dějiny Jesenicka. Jesenice.

Koutecký, D. 1993: Halštatské osídlení v severozápadních Čechách. Nálezy z doby bronzové, halštatské a laténské na Podbořansku III. AR 45, 585-611.

Smrž, Z. 1991: Výšinné lokality mladší doba kamenné až raného středověku v severozápadních Čechách. AR 43, 63-89.

4. BLÍŽEJOV, okr. Domažlice.

"Hora"

Poloha lokality

Opevněná poloha se nachází na jazykovitém spočinku vybíhajícím k severozápadu z kopce zvaného Hora, který se rozkládá v jihovýchodním sousedství obce Blížejev. Od ní je oddělen tokem Zubřiny, která obloukem obtéká kopec od jihozápadu k severu a pro hradiště představuje nejbližší zdroj vody vzdálený vzdušnou čarou 300 m. Nad nivou otevřenějšího údolí, na jehož pravém břehu lokalita leží, má převýšení 60 m, výběžek s hradištěm má nadmořskou výšku 427 m. Osídlená plocha je na mapě ZM 21-24-01 vymezena následujícími body měřenými od Z a J sekční čáry: 1) 027:026, 2) 034:027, 3) 036:020 a 4) 028:021 mm a leží na lesní parcele kat. č. 716. katastrálního území Přívozec.

Charakteristika a popis lokality

Nižší výběžek je od vlastního kopce oddělen širokým sedlem. V místech, kde se již sedlo opět mírně zvedá je přeřato obloukovitě probíhajícím valem s vnějším příkopem dlouhým 88 metrů. Probíhá ve směru sever-jih, šikmo k ose výběžku, má vnitřní převýšení do 0,8 m, u paty šířku okolo 3,0 m, příkop je široký 2,0-3,5 m a jeho zahloubení činí 0,4-0,7 m. Ze dna příkopu po korunu valu pak převýšení kolísá mezi 1,2 a 1,7 m. Bránu na opevněnou plochu se nepodařilo zjistit, sypaný hlinitý val je v celém průběhu nepřerušen. Volný přístup na plochu je po obou koncích přepažujícího valu s vnějším příkopem. Ten končí jakoby znenadání na nepřiliš prudkých svazích. Svahy na jihozápadě a severu jsou málo příkré, než aby poskytovaly bez obvodového opevnění dostatečnou ochranu. Nejprudší je svah na západní straně výběžku. Plocha se stopami osídlení má rozlohu cca 0,63 ha.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je součástí okrsku Domažlické pahorkatiny, jižní částí podcelku Chodská pahorkatina a leží při rozhraní se Staňkovskou pahorkatinou (*Demek a kol. 1987, 166*). Podloží vlastní lokality tvoří v pásech zelená břidlice střídající se s biotitickým fylitem (*Geologická mapa ČSR 1987, list 21-24 Klatovy*), půda je hnědá, silně kyselá (*Půdní mapa ČSR 1989, list 21-24 Klatovy*). Klimaticky patří v západních Čechách do druhé nejprůhodnější oblasti MT 10 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrná roční teplota je 7°C a průměrný úhrn ročních srážek je 550 mm. Geobotanická mapa rekonstruuje na lokalitě acidofilní doubravy (*Mikyška a kol. 1968, mapa M-33-XIX Mariánské Lázně*). Dnešní pokryv tvoří, kromě zmíněného severního svahu s novou výsadbou, na jihovýchodě vzrostlý smrkový a na severozápadě a severovýchodě listnatý les s převahou dubu.

Historie naleziště

Hradiště objevili při průzkumu v roce 1987 na základě studia mapy manželé Baštovi, kteří položili za valem sondu o rozměrech 1x1 m, z níž získali pravěkou keramiku a mazanici bez možnosti bližšího datování (*Baštová - Bašta 1989c, 20*). Severní část plochy hradiště byla v roce 1997 osázena mladými stromky, před výsadbou ale byla upravena tzv. švédskými branami. V jejich brázdách byla nalezena poměrně početná, ale většinou nezdobená, zlomková keramika dokládající rozsah osídlené plochy. Ta neklesá hlouběji po nechráněných svazích a omezuje se na vrcholovou plošinu.

Nálezy, datace lokality

Keramické nálezy dokládají osídlení v pozdní době halštatské (tab. 98:21-28) a na dvou místech byly zjištěny koncentrace střepů (vždy z jedné nádoby), která dokládá využívání i v mladší až pozdní době hradištní snad jako občasné strážišť (tab. 98:29-31). Pro pozdní dobu halštatskou je charakteristický především zlomek misky zdobený vlešřovanou mřížkou (tab. 98:23) a zlomek s rastrovým pásem na vnitřní straně (tab. 98:26).

Současné osídlení v okolí lokality

V okruhu 3 km se nacházejí nedatovaná mohylová pohřebišť, osídlení z doby halštatské nebo časně laténské nebylo zatím zjištěno.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 28.966-28.968, P 46.277-46.288.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.119-6.126.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 2.882.

Základní literatura

Baštová, D. - Bašta, J. 1989c: Blížejov, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 20.

5. BOŘICE, okr. Domažlice.

„Na Hradišti“

Poloha lokality

Nově objevené hradiště leží v jihozápadním sousedství obce a od jejího středu je vzdáleno cca 300 m. Na existenci opevněného sídla upozorňoval již sám pomístní název „Na Hradišti“. Rozprostírá se na polní parcele kat. č. 400/1 katastrálního území Bořice u Domažlic, jeho severní val z části běží po hraně parcely 379/1-4 a část je na západní straně zničena lomem s kat.č. 443 a 442/1. Plochu hradiště vymezuje na mapě ZM 21-23-15 spojnice bodů určených následujícími

koordináty od Z:J sekční čáry: 1) 300:007 mm, 2) 308:016 mm, 3) 328:016 mm, 4) 326:005 mm, a na mapě ZM 21-23-20 koordináty: 5) 309:373 mm.

Charakteristika a popis lokality

Návrší s oblým temenem a pozvolnějším svahem na jihu je výraznější ze západní strany, kde nevýrazně vystupuje nad široké údolí Smolovského potoka a částečně nad hladinu dnešního Smolovského rybníka. Potok obtéká návrší na západě, na severu pak pramení v dnešní obci bezejmenná levobřežní vodoteč. Jak potok, tak vodoteč jsou nejbližším vodním zdrojem, jsou snadno přístupné a vzdálené 250 metrů od hradiště. V horní části jsou svahy na bocích pozvolnější, hlouběji značně strmé. Na východě je návrší odděleno širokým mělkým sedlem. Na západě až jihozápadě je již nevyužívaný lom, který svým okrajem zasáhl až do areálu hradiště. Nejvyšší bod hradiště představuje kóta 454 m, převýšení nad potokem je okolo 40 m.

Jde o jednodílné hradiště v identické poloze jako jižně ležící, 700 m vzdálené, hradiště u Smolova (kat. území Spáňov). Obě zaujímají oblé oválné temeno návrší nad hladinou Smolovského rybníka. Bořické má delší osu ve směru východ-západ a od okolní krajiny na východě jej odděluje mělké nevýrazné sedlo. V místě, kde se terén již zvedá k vrcholu, byl po čerstvé orbě výrazně odlišený tmavý až černý pruh přepažující sedlo. Při bližším ohledání bylo zjištěno, že jde o zasypaný přepažující příkop. Za ním byly v terénu pozorovatelné dvě terénní vlny, z nichž vnitřní je s určitostí val vymežující plochu hradiště. Roznesen je do šířky 25-30 m, dnes má výšku jen 0,5 m. Vnější vlna je méně zřetelná, snad jde rovněž o zbytek valu, jehož průběh je omezen délkou příkopu. Všechny relikty opevnění jsou bohužel téměř zcela zničeny.

Vnitřní přepažující val zabíhá na severozápadě do lesíka, kde je poměrně výrazný a dále na západ přechází v ostrou hranu zvýrazněnou asi i pozdější orbou. Jeho existence je na této straně nejistá, stejně jako na jihozápadě, v místě, kde je terén zničen lomem. Z vrcholu směrem k jihu se terénní vlna prozrazující průběh vnitřního přepažujícího valu ztrácí a o jeho směru vypovídá pruh tmavé hlíny splavený a zachycený za valem. Tmavý pruh se obloukem stáčí k jihovýchodu a hlouběji klesá po svahu. Na jeho vnější straně byla v několika úsecích vidět přepálená zem s vyoranými kameny - zbytky „spečeného“ valu. Na jihu se napojuje na jižní hranu a ta mizí ve stěně lomu. Vnitřní plocha jednodílného hradiště měla kruhový až mírně oválný tvar (poničením lomem na jihozápadě) o rozloze 2,75 ha. Zjištěná a dochovaná délka opevnění dosahuje 367 m, délku vnějšího předsunutého příkopu a valu odhaduji cca na necelých 100 m, přičemž zbytky valu byly zaměřeny v délce 35 m, příkop sledován v délce 88 m).

Přírodní podmínky

Geologické podloží lokality tvoří na svazích biotitický fylit, na temeni pak zelená a grafitická břidlice, půda je kyselá, hnědá, na špici pseudoglej. Geomorfologicky leží v Domažlické pahorkatině, která zaujímá jižní část Chodské pahorkatiny. Vytváří členitou pahorkatinu z proterozoických dvojslídnych svorů s tělesy a vložkami žul, amfibolitů a spilitů (*Demek a kol. 1987, 166*). Podloží v místě lokality tvoří biotitický fylit s vložkou epidotického amfibolitu (*Geologická mapa ČSR 1986, list 21-23 Domažlice*) a půda je hnědá kyselá (*Půdní mapa ČSR 1990, list 21-23 Domažlice*). Klimaticky leží na rozhraní ještě poměrně příznivých podmínek mírně teplých oblastí MT 9 a MT 10 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrné roční srážky jsou 650 mm a průměrná roční teplota 7°C. Geobotanická mapa předpokládá acidofilní doubravy (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*). Do roku 2001 byla plocha zemědělsky obdělávaná, dnes je využívána jako pastvina, na svazích je smíšený les s křovinami.

Historie naleziště

První náznaky existence hradiště pochází z počátku 20. století, kdy se v souvislosti se Smolovem (Spáňovem) mluví o protějším návrší Hradiště směrem k Bořicům, které je ze tří stran chráněno prudkými svahy (*Vaněk - Hostaš 1902, 108; Píč 1909, 383*). První sběry na lokalitě provedl P. Břicháček v roce 1986, ale teprve při průzkumu ZČM v roce 1998 jsme rozpoznali existenci opevnění a identifikovali lokalitu jako hradiště. V té době se na čerstvě zoraném poli zřetelně rýsovala černá výplň příkopu a za vnitřním valem tmavý pás splavené hlíny. Hned následujícího dne situaci letecky vyfotografoval P. Braun, čímž jsme získali přesnější představu o průběhu opevnění. Ukazuje se, že zdejší raně středověká sídelní aglomerace byla snad sto let chráněna současně dvěma hradišti.

Nálezy, datace lokality

Z pásu tmavé splavené hlíny byla sebrána kolekce zvířecích kostí a keramických zlomků, které lokalitu datují. Počátky můžeme klást do konce 9. století a její zánik nejpozději do 11. století. Pro přesnější dataci se doposud nepodařilo získat bohatší kolekci nálezů, protože plocha je v současnosti využívána jako pastvina. V souboru nálezů (tab. 8; 9:1-12) se vyskytují jak prvky středohradištní (pásky hřebenových vlnic a vpichů), tak prvky mladší jako jsou jednoduché vlnice (tab. 8:2, 10), či propletené hřebenové pásky (tab. 8:3). Nálezy byly podrobněji popsány v jiné stati (*Břicháček – Metlička 1999*).

Současné osídlení v okolí lokality (viz. mapa 10)

Necelých 700 m JJZ se nachází mladší hradiště u Spánova v poloze „Na Kopci“ (viz katalog lokalit), s nímž je spojován název oblasti „Tuhost“. Doloženo je osídlení od 2. pol. 10. století do konce 12. století (*Břicháček – Metlička 1999, 267*). Tato lokalita se stává po zničení hradiště u Bořic nejvýznamnějším centrem oblasti. Časově odpovídajícím nálezem s hradištěm Bořice je v okolí jediné nález olivovitého korálu v terénním zásahu v roce 1951 u MNV v Nevolicích vzdálených 2,7 km JZZ (*Břicháček – Metlička 1999, 267*) a 5,2 km východně vzdálené hradiště Havlovice „Na Zámku“ (viz. katalog).

S existencí mladšího hradiště u Spánova by mohly souviset sídlištní mladohradištní nálezy na návrší (výšinné sídliště) „Hvízdalka“ v Domažlicích vzdáleném 2,6 km SV (*Bašta-Baštová 1990, 36-38; Procházka 1987, 43*) a jižně od této polohy se uvnitř dnes zaniklého kostela sv. Jakuba Většího podařilo zachytit středověké pohřby s mladohradištní keramikou ve výplni a zbytek kulturní (?) vrstvy (*Břicháček 1997, 49*). Z pískovny „V Potocích“ západně od Domažlic (5,5 km SZZ) pochází sídlištní keramika mladší doby hradištní (*Břicháček – Metlička 1999, 265*). Kulturní vrstva s mladohradištní keramikou (11.-12. stol.) byla zachycena ve vodovodní rýze v jádru 3,8 km SV vzdálených Radonic (*Břicháček 1997a, 264*) a mladohradištní sídliště (12.-13. století) bylo zkoumáno JV od Milavčí (vzdálenost 4,5 km SSV) ve výkopu vodovodu, kde bylo zdokumentováno několik jam a polozemnice. Jako příměs byly z objektů a sběry získány i zlomky středohradištní tradice (*Břicháček 1997, 147-148*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 46.552-46.585.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.209-6.216.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 2.959-2.965, P 2.984-2.988.

Základní literatura k lokalitě

Břicháček, P. - Metlička, M. 1999: Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku.

Archeologie ve středních Čechách 3, str. 259-282. Praha.

6. BŘEZÍ U MECLOVA, okr. Domažlice

„Na Skále“

Poloha lokality

Hradiště je situováno na výrazné ostrožně nad pravým břehem Mračnického potoka, přibližně 900 m severně od obce Březí. Karel Sklenář (*1993, 53*) jej uvádí v poloze „Skála“ (správně „Na Skále“), která se však na mapě vztahuje k méně dominantní ostrožně ležící o 500 m jižněji. Hradiště leží na lesní parcele kat. č. 642 katastrálního území Březí u Meclova. Koordináty na mapě ZM 21-23-04 vymezují plochu hradiště spojnice následujících bodů měřených od Z:I sekční čáry: 1) 232:008, 2) 236:013, 3) 224:020 a 4) 214:018 mm.

Charakteristika a popis lokality

Jde o jednoduché, rozlohou malé, hradiště na skalnaté ostrožně nad pravým břehem Mračnického potoka, který obtéká lokalitu od jihu až k severu. Ostroh vybíhá k západu, na bocích (jihu a severu) je chráněno skalnatými srázy, jediný přístup pak je od východu, kde se v předpolí hradiště ve vzdálenosti cca 300 m nalézá v poloze „Kamein“ dnes „Nad Lojdou“ skupina pravěkých kulturně neurčených mohyl. Směrem k západu poloha vybíhá do vzdálenosti 150 m, zužuje se, až přechází v úzký hřbet se třemi skalnatými výchozy přerušeny mělkými sedly. Nejvyšší bod hradiště leží v nadmořské výšce 430 m a srázy na obou stranách jsou vysoké 24-28 m. Vodní zdroj představoval tok potoka vzdálený přístupnou cestou asi 100 m. Na skále na samé špičce je postavena dřevěná trampská chatrč přilepená ke skalce.

Z přístupné východní strany je poloha chráněna výrazným přepažujícím valem s vnitřním příkopem, který je ve středu zničen procházející lesní cestou, ale není výrazněji porušen. U paty je široký 10-12 m, vnitřní převýšení z koruny valu na dno příkopu dosahuje 1,5 m, vnější pak 2-4 m. Vnitřní příkop vznikl pravděpodobně navršením valu a je na přepažující straně široký 3-5 m podle konfigurace terénu. Jeho stavbu můžeme podle situace ve vývratech, které jej porušují určit jako hlinitokamenitou, bez konstrukčních prvků.

Na jižní straně se jeho konec stáčí ke špici a končí po 10 m ve srázu. Na tomto místě by mohl být vstup na hradiště, neboť jinde není linie opevnění přerušena, či je terén zcela neschůdný. Severní konec se rovněž v pravém úhlu stáčí k západu a dále běží po svahu ke špici, do poloviny délky ostrožny, kde končí ve skále. Tento severní val probíhá asi 4-7 m pod hřbetem, u paty je široký od 6 do 8 m, jeho převýšení ze dna vnitřního příkopu na korunu valu je nejvíce 0,6 m a valem vytvořený příkop je pak široký 4-5 m. Vnější převýšení dosahuje 3-5 m s destrukcí materiálu do vzdálenosti až 6 m. Konstrukcí je hlinitokamenitý stejně jako přepažující úsek. Délka opevnění je 105 m a plocha hradiště 0,20 ha, která však není pro skalnatý terén zdaleka celá vhodná k sídlení.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky leží v Poběžovické kotlině zabírající střední část Chodské pahorkatiny. Je to plochá tektonická sníženina protěkaná středním tokem Radbuzy se zbytky třetihorního zarovnaného povrchu s ojedinělými suký a široce rozevřenými údolími vodních toků (*Demek a kol. 1987, 408*). Skalní ostroh tvoří muskovit-biotitická pararula (*Geologická mapa ČSR 1986, list 21-23 Domažlice*), půda hnědá silně kyselá – kyselé parahorniny (*Půdní mapa ČR 1990, list 21-23 Domažlice*). Klimaticky lokalita leží na rozhraní mírně teplých oblastí MT 9 a MT 5 (*Quitt 1971, 12-13*) s možností výraznějších ročních výkyvů. Průměrný roční úhrn srážek se pohybuje mezi 600-650 mm a průměrná roční teplota je 7°C. Geobotanicky jsou na lokalitě rekonstruovány acidofilní doubravy a při potoce luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*). Dnešní porost tvoří vzrostlý borový les, na S svahu pod valem je les smrkový. Křovinatý podrost je ojedinělý, v předpolí jsou nově vysázené modřiny a je zde mladší bukový a dubový les.

Historie naleziště

Doposud nebyl z opevněné polohy získán žádný materiál, který by ostrožnu alespoň rámcově datoval. K. Sklenář soudí, že by val mohl pocházet z mladší až pozdní doby bronzové (*1993, 53*). V předpolí ostrožny se v lese nachází ve vzdálenosti 300 m východně nedatované mohylové pohřebiště v poloze „Nad Lojdou“.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: bez archeologických nálezů.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.374-6.389.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.116-3.124.

Základní literatura

Sklenář, K. a kol. 1993: Archeologické památky, Čechy, Morava, Slezsko – průvodce. Opava.

7. BŘEZINA, okr. Rokycany.

"Hradiště"

Poloha lokality

Lokalita leží východně od obce ve vzdálenosti asi 1,2 km na temeni vrchu Hradiště s kótou 619 m n. m.. Jde o rozsáhlý masiv zvedající se plynule nad obcí, z něhož ostře vystupuje vlastní temeno s opevněnou polohou. Na jihu a severu jsou skalnaté srázy značně nepřístupné, na severovýchodě až východě jsou pozvolné, přecházející v ploché nevýrazné sedlo, za kterým se již zvedají svahy vrchu Rumpál. Na západě, kde leží pod temenem předhradí, svah z temene nejprve prudce spadá, pak se vyrovnává do pozvolnější plošiny mírně skloněné k západu. Převýšení nad krajinou u Březiny je 100-120 m. Nejbližším vodním zdrojem je pramen vodoteče nacházející se ve vzdálenosti necelých 200 m jižně od obvodového opevnění. Celé hradiště včetně předhradí leží na parcele kat. č. 799/1 území Březiny. Koordináty na mapě ZM 12-33-10 vymezují akropoli následující body měřené od Z:J sekční čáry: 1) 201:071, 2) 210:081, 3) 219:081, 4) 223:077, 5) 220:072, 6) 208:066 a k ní přisedající předhradí na západě je vymezeno těmito body: 7) 205:066, 8) 193:063, 9) 184:069, 10) 190:075 a 11) 206:075 mm.

Charakteristika a popis lokality

Hradiště je dvoudílné, jak uvádí již starší zprávy, s akropolí na temeni vrchu a předhradím v západním sousedství. Akropole je obklopena mohutnými kamennými valy, které využívají vystupujících skalek a konfigurace terénu. Na jihu má val vnitřní převýšení cca 2-3 m, u paty je široký 10-12 metrů a na vnější straně je jeho kamenná destrukce vidět až 15 m od koruny valu. Na východě, kde není z vnější strany prudký sráz je val u paty široký 12-16 m, vnitřní převýšení je 4 m a vnější cca 5 m. Na severní straně obvodu probíhá na hraně prudkého skalnatého srázu, vnitřní převýšení je 1,5-2,5 m a destrukce z vnější strany ukazuje na výšku 4-8 metrů. V západním úseku valu, vizuálně stejném jako severní, jsou na koruně viditelné zbytky čelní plenty z nasucho kladených kamenů. Na severu až severozápadě vně obvodu jsou výrazné stopy po mladší těžbě, které značně pozměnily původní vzhled.

Vstup na akropoli o rozloze 1,91 ha byl dvěma bránami. Na jihozápadě, v místě kde se napojuje obvodový val předhradí, byla ulicová brána s ven vyhnutým západním koncem jižního valu, na západě pak byla brána klešťová s rameny valu zahnutými dovnitř s výrazněji zahnutým severním křídlem. V centrální části hradiště, blíže východnímu valu, jsou patrné reliktů obdélné zděné stavby o rozměrech 16x8 m, která je s největší pravděpodobností pozdějšího data. Na severozápadě byla na vnější straně valu upravena na počátku 19. století hrabětem Šternberkem kruhová vyhlídková plošina.

Předhradí, navazující na opevnění akropole na západě, je opevněno daleko skromněji, místy se jeho průběh až ztrácí. V odborné literatuře je ale zachyceno již v 19. století. Vzhledem vysokému travnatému podrostu, kryjící v letních měsících jeho průběh, jej nebylo možné při zaměřování akropole M. Doubovou rozpoznat. Na jižní straně akropole vychází od jihozápadní brány (dnes jeho průběh využívá lesní cesta), dále prudce klesá po svahu, kde je vidět jako 9 m široká a max. 0,5-0,7 m vysoká kamenitá terénní vlna. Dále k západu běží po hraně plošiny, kde je patrná jako její ostrá kamenitá hrana. Nejméně zřetelný je průběh na západě. Zde bylo těleso valu využíváno jako zdroj kamene, navíc je terén značně porušen stopami po mladší těžbě a jinými zásahy. Stejně poničená je i celá vnitřní plocha předhradí. Na severní straně obvodu je jeho průběh nejzřetelnější. Kamenitý val je zde u paty široký 8 m a dosahuje z vnější strany výšky až 1,0 m a z vnitřní je převýšení o něco menší. Při úpatí svahu strmě se zvedajícího k akropoli je linie valu esovitě zvlněna a přerušena. Je pravděpodobné, že zde byla brána předhradí. Dále je val v terénu méně viditelný, běží šikmo proti svahu a ústí do severozápadního obvodového valu akropole v místě silně porušeném těžbou.

Hradiště zaujímá celkovou rozlohu 3,83 ha, z čehož akropole 1,91 ha a předhradí 1,92 ha. Mohutné opevnění akropole je dlouhé 562 m, předhradí pak 485 m a linie opevnění dosahuje celkové délky 1047 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je vrch součástí členité Radečské vrchoviny ležící v jihozápadní části Zbirožské vrchoviny. Je tvořena ordovickými břidlicemi a křemenci spočívajícími na podloží křemenných porfyrů (*Demek a kol. 1987, 429*). Temeno s akropolí leží na řevnických křemencích, zatímco předhradí již na ryolitu. Klimaticky lokalita leží na rozhraní mírně teplých jednotek MT 7 a MT 10 (*Quitt 1971, 12-13, mapa*), průměrné roční srážky jsou 600 mm a průměrná teplota 7°C, geobotanická mapa rekonstruuje květnaté bučiny obklopené bikovými bučinami (*Mikyška 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnes je temeno porostlé listnatým lesem se zastoupením dubu, buku, habru a na předhradí lesem smíšeným, u obou je podrost travnatý.

Historie naleziště

První písemná zpráva pochází od topografa J. Schallera (1788, 228), který o lokalitě mluví v rámci tehdejší terminologie jako starém hradu. Větší pozornost hradišti věnovali Kalina z Jäthensteinu a P. V. Krolmusem, kteří zde v roce 1832 a 1834 společně kopali. Charakteristiku, výsledky výkopů a výběr materiálu pak publikoval Kalina (1836, 96-98). Z jeho podnětu vypracoval v r. 1837 silniční inženýr K. F. Brantl první plán hradiště (*Sklenář 2002, 169, obr. 4*), kde je zaznamenáno i později opomíjené předhradí. Jeho následovník J. E. Vocel několikrát popisuje ve svých dílech hradiště, i když je na rozdíl od svého předchůdce nespojuje s Kosmovou horou „Osseca“ a dokonce je považuje za před slovanské (*Vocel 1865, 257-258; 1868, 106-108, 319*).

Dalšího zájmu se lokalitě pak dostalo až po 90 letech. V roce 1956 byly na ploše vnitřního hradiště provedeny povrchové sběry M. Doubové, které přinesly keramické nálezy datující hradiště do střední doby hradištní. Některé zlomky je možné datovat až do období starohradištního (Doubová 1972, 18-22). Doposud nejrozsáhlejším výzkumem bylo položení sondy o rozměrech 2x2 m v místě porušení za valem na jihozápadě hradiště D. Baštovou a J. Baštou v roce 1988. Výzkum přinesl množství středohradištní a mladohradištní keramiky (Bašta 1992, 20).

Hradiště u Březiny bylo v době svého největšího rozkvětu důležitým hospodářským a obchodním centrem, které leželo na spojnici mezi středními a západními Čechami. Je jediným slovanským hradištěm na Rokycansku a mezi ostatními stejně starými hradišti v západních Čechách vyniká zejména mohutností opevnění akropole.

Nálezy, datace lokality

Poměrně bohatou kolekci nálezů z hradiště (tab. 9:13-22; tab. 10-17) není na tomto místě možné podrobně rozebrat. Starší nálezy byly podrobně rozebrány již M. Doubovou (1972, 18-22). Ze souboru stojí za uvedení především dva pozdně halštatské zlomky (tab. 9:13, 14), pak zlomky starší fáze zdobené meropovým ornamentem (tab. 16:3,6) stejně jako zlomky s hřebenovými vpichy (tab. 10:9, 10, 19; 16:11, 18; 17:10). Nejmladší horizont nálezů představují zlomky zdobené šroubovicí (tab. 12:1, 2, 24, 27, 28; 14:1, 5) či jednoduchými vlnicemi (např. tab. 14:19, 22, 25; 15:16 aj.) a složitěji profilované vřůru vytažené či kalichovité okraje (tab. 12:4-6, 10; 15:1-3, 5, 6, 7, 14; 14:11; 17:4-6, 16-17 aj.). Z kovových předmětů stojí za uvedení zlomek nejspíše třmenu (tab. 11:19) a železný nůž (tab. 17:19).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 2.807-2.935, P 29.322-29.451, P 46.409, P 58.236-58.242, P 63.862.

M Rokycany, inv. č.: 4.405-4.406, 19.603, 19.605-19.606.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 656, N 947-963, N 967, N 971-973, N 1.995-1.999, N 2.053-2.060, N 2.166, N 2.549, N 2.589, N 2.778, N 4.763, N 5.231-5.251, N 6.523-538.

ZČM, Plzeň, dia. č.: P 10-11, P 483, P 741, P 1.480, P 2.601-2.615, P 3.266-3.281, HA 239-243, HA 434, HA 1080.

Základní literatura

Bašta, J. 1992: Březina, okr. Rokycany. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 20.

Doubová, M. 1972: Březina, okr. Rokycany. Výzkumy v Čechách 1969, str. 18-22.

Píč, J. L. 1909: Čechy za doby knížecí. Satrožitnosti III, sv. 1, str. 211, 248, 358. Praha.

Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Prehistorie a protohistorie. Praha. - 2002: Hradiště nad Březinou a první archeologická úvaha o hranicích „Slavníkovy říše“.

Sborník ZČM, Historie 16, str. 167-181. Plzeň.

Vocel, J. E. 1865: Keltické ohrady. PA 4, str. 257-258.

8. BUKOVÁ, okr. Plzeň-jih.

"Srncí vrch"

Poloha lokality

Hradiště v dominantní poloze ve vzdálenosti 1,8 km východně od obce na temeni kupovitého suku zvaného "Srncí vrch", který dosahuje nadmořské výšky 535 m. Převýšení nad údolní nivou s Bukovským potokem činí 150 m. Ten je pro lokalitu nejbližším vodním zdrojem vzdáleným vzdušnou čarou 800 metrů. Kromě jihovýchodní strany, kde svah je pozvolnější, jsou zbývající srázy prudké, místy s vystupujícími skalkami. Na svazích jsou výrazné stopy po úpravách malých plošin pro stavbu snad milířů. Koordináty na mapě ZM 21-22-23 jeho celkový obvod vymezují spojnice následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 444:138, 2) 447:125, 3) 443:123 a 4) 437:129 mm. Kopec leží na jediné lesní parcele kat. č. 826/1 katastrálního území Buková.

Charakteristika a popis lokality

Pravěké hradiště je při vrcholu obehnáno obvodovým valem, který je kamenitý, místy hlinitokamenitý. Z vnitřní strany je převýšení nepatrné, nebo žádné, ve většině svého průběhu se jeví jako ochoz na hraně vrcholové plošiny. Z vnější strany je dobře zřetelná kamenná destrukce

valu, která je místy pozorovatelná až do vzdálenosti 6 m od jeho koruny. Vnější převýšení se v průměru pohybuje mezi 2 až 3 metry v místech, kde jsou do linií opevnění začleněny i skalky, je vyšší. Na východě je svah kopce nejprudší, většina valu se po něm svezla, zbytek valu je viditelný jako ostré zalomení hrany vrcholové plošiny.

Na severu, kde je svah pozvolnější, bylo zjištěno malé předhradí s ulicovou branou. Vnější val zde vybíhá z prudkého východního svahu a stáčí se dovnitř předhradí. Pod ním začíná druhá část ulicové brány běžící po vrstevnici k západu a dále až k jihozápadu, kde je sledovatelný až ke skalce z větších balvanů. V prudším jihozápadním svahu s množstvím roztroušených balvanů po svahu se průběh valu nepodařilo vysledovat. Na jižní straně, kde je svah velmi pozvolný, se jej také nepovedlo prokázat, ač zde byly ve vývratech, stejně jako na severním opevněném předhradí, nalezeny zlomky mazanice a keramiky. Na severním předhradí je vnější val, který je hlinitokamenitý dobře viditelný v severním úseku, kde se jeví podle terénu jako ochoz nebo zalomení hrany svahu. Na západě je porušen několika mladšími zásahy. Zda bylo opevněno i jižní předhradí, kde není situace zřetelná, není možné bez většího výzkumu rozhodnout.

Hradiště má celkovou rozlohu 0,68 ha s tím, že osídlená plocha byla ještě o něco větší. Akropole z celkové rozlohy zabírá 0,33 ha a severní předhradí pak zbývajících 0,35 ha. Linie opevnění dosahuje celkové délky 370 m, obvodový val akropole je dlouhý 213 m a opevnění severního předhradí 157 metrů.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je součástí členité Roupovské pahorkatiny, která zaujímá jihovýchodní část podcelku Merklínské pahorkatiny. Jde o členitou pahorkatinu na proterozoických břidlicích s pruhy spilitů a buližníků. Srnčí vrch je budovaný proterozoickými spility, dvojslídnu žulou a porfyrovými žilami. Kupovitý suk je ve vrcholové části asymetrického strukturního hřbetu s vyššími západními svahy na pravé straně údolí Bukovského potoka. (*Demek a kol. 1987, 439-440, 471*). Půdy jsou na lokalitě illimerizované půdy s půdami oglejenými a hnědé půdy kyselé (*Tomášek 2000, mapa*). Průměrný roční úhrn srážek je 600 mm, průměrná roční teplota 7°C. Klimaticky patří k druhé nejteplejší a nejsušší jednotce mírně teplé oblasti v západních Čechách MT 10 (*Quitt 1971, 13*). Geobotanická mapa rekonstruuje na temeni vrchu dubo-habrové háje (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Dnes je porostlý vzrostlými akáty, duby a v menší míře habry, a níže po svazích převažují jehličnany.

Historie naleziště

Hradiště objevili v roce 1986 při průzkumu povodí Merklínky manželé Baštovi, kteří zde také provedli sběry v odkrytých situacích a položili zjišťovací sondu 0,5x0,5 m. Získaný soubor nálezů datuje hradiště jednoznačně do pozdní doby halštatské (*Baštová - Bašta 1989d, 25*). Na nejvyšším bodě vrchu je plošina o rozměrech cca 15x10 m oválného tvaru, která je pravděpodobně uměle upravená. Na ní získali Baštovi vrcholně středověkou keramiku datovanou do poloviny 15. století, kterou považují na základě analogie s dříve objeveným strážištem na vrchu Rozsoše u Miřkova, okr. Domažlice za doklad strážního bodu z doby válek Jiřího z Poděbrad (*Baštová - Bašta 1989d, 25*). Další nálezy keramiky, mazanice a zvířecích kostí byly získány z vývratů při zaměřování průběhu opevnění prehistorickým oddělení Západočeského muzea v Plzni v roce 1997. Náš průzkum nálezy keramiky a mazanice prokázal, že nebyla osídlena jen vrcholová plošina s akropolí hradiště, ale také severní a jižní svah. Na prvně jmenovaném jsme navíc prokázali valového opevnění a zřejmě i existenci brány. Nepodařila se nám zatím vyřešit otázka vstupu na akropoli.

Nálezy, datace lokality

Doposud získaný materiál (tab. 18) lokalitu jednoznačně datuje do HaD2-3. Charakteristické jsou především zlomky misek se zalomenou stěnou (tab. 18:1, 10, 20) a typická výzdoba tuhovanými a vlešťovanými pásy (tab. 18:11, 23) nebo vlešťovanou mřížkou (tab. 18:1-3, 7). Klasickým pozdně halštatským tvarem jsou také misky se zataženým okrajem (tab. 18:6, 13-17, 21). Užitková keramika je zastoupena kyjovitě rozšířeným okrajem s kónickým hrdlem (tab. 18:12) s horní plochou prožlabenou.

Současné osídlení v okolí lokality

Ve vzdálenosti 4 km JV od hradiště se nachází v k.ú. Biřkov mohylové pohřebiště v lese „Zderaz“ s nejméně 16 mohylami, z nichž 9 v roce 1896 prokopali J. Szombathy.

Jedna mohyla náležela halštatské mohylové kultuře (Šaldová 1975, 217).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 28.492-28.497, P 46.321-46.346.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.084-6.089.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.227-1.228, P 2.846-2.851.

Základní literatura

Baštová, D. - Bašta, J. 1989d: Buková, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 25.

9. BUKOVEC, okr. Plzeň-město.

„Holý vrch“

Poloha lokality

Hradiště v Plzni-Bukovci leží přibližně 300 m východně od obce v poloze zvané Holý vrch nebo též Spálený vrch, Ovčí vrch či Pustá ves. Jde o hradiště ostrožné vypínající se nad soutokem Berounky, která jej obtéká po delší severozápadní straně, s bezejmennou pravobřežní vodotečí pramenící v Zábělě. Ta obtéká ostroh na jihu až jihozápadě. Hradiště se rozkládá na lesní parcele kat. č. 128 území Bukovec a koordináty na mapě ZM 12-33-12 je vymezují následující body měřené od Z:J sekční čáry: 1) 406:028, 2) 412:036, 3) 417:036, 4) 416:041, 5) 431:048, 6) 436:040, 7) 434:029, 8) 427:028, 9) 422:030, 10) 419:029, 11) 414:019 a 12) 409:020 mm.

Charakteristika a popis lokality

Nejvyšší bod 375 m n. m. leží na západním přepažujícím valu akropole. Na severozápadě chrání hradiště prudké srázy s menšími skalkami vysoké 60 m, převýšení vrcholu nad Berouňkou dosahuje 70 metrů. Na jihu až jihozápadě nejsou srázy tak prudké ani nedosahují takové výšky, převýšení nade dnem rokle činí cca 40 m. Holý vrch leží na pravém břehu Berounky v místech, kde se údolí řeky v Plzeňské kotlině otevřeně zužuje do úzkého kaňonu. Na severovýchodě se ostroh rozevírá do širokého rovinatého terénu. Nejbližším vodním zdrojem je bezejmenná vodoteč vzdálená 100-150 m jižně.

Opevněný areál tvoří dvě části, na západě, na špici ostrožny je ve tvaru nepravidelné osmičky akropole o ploše 1.46 ha a východně ležící předhradí o ploše 2.58 ha je lichoběžníkové. Celková plocha hradiště pak činí 4,04 ha. Obvod opevnění akropole měří 435 m, délka obvodového opevnění předhradí dosahuje 550 m, se zdvojeným úsekem na jihovýchodě akropole 648 metrů. Celková délka opevnění hradiště pak činí 1083 m. Při budování hradiště bylo dovedně využito morfologie terénu, zvláště je tato skutečnost patrná u opevnění akropole, kde využívá skalních výchozů na svazích a začleňuje je do linie opevnění. Ta je chráněna tzv. spečeným valem, jehož stopy spečení jsou vidět nejen na přepažujícím, ale i na obvodovém valu nad příkrými srázy. Nejmohutnější je přepažující val, který obloukem přetíná ostrožnu. Z vnitřní strany se terén umělým zvýšením max. do 1,0 m v šířce cca 10-12 m postupně zvedá až ke koruně valu, vnější násep valu je prudký vysoký 3,5-4,0 m. Před valem je místy náznak malé deprese, bez výzkumu jej však nemůžeme považovat za doklad příkopu. V tělese valu jsou mladší zásahy, stopy po těžbě, některé mohou pocházet i z výzkumu J. Strnada. Obvodový val na bocích akropole se dnes jeví pouze jako ostrá hrana nad srázy ostrožny. Pouze na jeho jihovýchodním obvodu má val i vnitřní převýšení do 0,5 m. Opevnění je zde na několika místech porušeno. Pod valem v délce cca 50 m probíhá 3-6 m široký ochoz navazující na jižní opevnění předhradí. Bohužel, poničení několika menšími lomečkami znesnadňuje možnost identifikace brány, ale zdvojení opevnění tomu jednoznačně nasvědčují. Zároveň není možné na jiném místě se vstupem počítat. Proto plně souhlasím s názorem A. Beneše, který předpokládá vstup na předhradí okrajovou mezerou v linii předhradí, cesta by pokračovala v mírném oblouku podél jižního obvodu předhradí až k jihovýchodní frontě hradby akropole po zmíněném ochozu, kde lze podle starších plánů předpokládat v dnes porušených místech jednoduchou bránu. Příchozí by tak byl vystaven vůči obráncům nechráněným pravým bokem (Beneš 1979, 7). Vnitřní plocha hradiště má rovinu pouze v pásu při přepažujícím valu, dále k jihozápadu se plocha tímto směrem sklání až o 15 m.

Lehčeji je opevněno předhradí, které je chráněno obloukovitým valem s mělkým příkopem na vnější straně přepažujícím ostrožnu od severovýchodu k jihu v délce 210 m. Příkop před valem je široký přibližně 4,0 metry a hluboký 0,5 m. Ze dna příkopu ke koruně valu je převýšení maximálně 1,8 metru. Těleso valu se stejně jako na vnitřním hradišti pozvolna zvedá ve vzdálenosti

6-8 m a dosahuje vnitřního převýšení maximálně 0,8 m. Na jižním konci je oblouk přepažujícího valu jakoby nedokončen, mezi jeho koncem a začátkem jižního obvodového valu předhradí je mezera široká asi 20 m. Na bocích předhradí je průběh opevnění nejméně zřetelný, přesto je možné sledovat ostré zalomení terénu nad prudce klesajícím svahem a interpretovat jej jako zbytky tělesa valu. Severní obvod opevnění se v místě napojení na linii akropole stáčí dovnitř a jeho průběh zde vyznívá, jižní hrana přechází ve zmíněný jihovýchodní ochoz probíhající pod valem akropole.

Zda opevnění bylo vybudováno již v době halštatské, nebo zda v té době tu bylo jen neopevněné výšinné sídliště, nemůžeme na základě dosavadních informací rozhodnout. Pravděpodobnější je, že na ploše akropole existovalo již v pozdním halštatu menší hradiště, jehož fortifikace bylo využito v době hradištní při přebudování opevnění akropole. Zatím se nepodařilo bezpečně zjistit výskyt hradištní keramiky na předhradí a v souladu s tím je i vzhled přepažující fortifikace, kterou bych spíše přisoudil pozdně halštatskému období.

Hradiště mělo bezesporu strategický význam, protože leželo na okraji Plzeňské kotliny nad jedinou vodní cestou spojující západní Čechy se středočeskou oblastí. Význam hradiště spočívá v době hradištní, protože soubor dochovaných archeologických nálezů jednoznačně datuje počátek slovanské fáze osídlení do starohradištního období do 2. poloviny 8. století a jeho největší dobu slávy klade do 9. století. Bukovecké hradiště je tak nejstarším slovanským centrem v západních Čechách a jsou s ním spojeny počátky slovanského osídlení celé této části.

Přírodní podmínky

Holý vrch morfologicky patří do Klabavské pahorkatiny, která vyplňuje západní a jižní část Rokycanské pahorkatiny a která na severu sousedí s Kozlanskou plošinou a na západě s Plzeňskou kotlinou. Jde o členitou pahorkatinu složenou převážně z ordovických břidlic s křemenci (*Demek a kol. 1987, 266-267*). Geologické podloží vlastní svahové kupy s hradištěm tvoří metabazalt, metatuf („spilit“) s vložkou broby (*Geologická mapa ČR 1994, list 12-33 Plzeň*), půdní pokryv představují hnědé půdy se surovými půdami (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nejteplejšího stupně mírně teplého pásma MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrné roční srážky jsou 500-550 mm, průměrná roční teplota 7-8°C a geobotanická mapa předpokládá jako původní vegetaci na lokalitě dubo-habrové háje (*Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnešní pokryv tvoří v souladu s původní vegetací převahou listnatý les s duby a habry, a v malé míře jsou zastoupeny jehličnany - borovice a smrk, ojediněle modřín. V severní polovině předhradí je nově vysázený borový porost s výskytem břízy. Ve spodní části svahů má zastoupení i akát.

Historie naleziště

Hradiště bylo odborně rozpoznáno roku 1836, kdy horníci hraběte Kašpara Šternberka našli při hledání železné rudy spečenou hmotu z valů a popsáno následujícího roku báňským inspektorem prof. F. X. M. Zippem, který lokalitu uvádí jako první příklad hradiště s tzv. pečenými valy v Čechách (*Beneš 1979, 8; Sklenář 1992, 169*). První plánec (snad vypracovaný F. X. M. Zippem) zveřejnil K. B. Preusler (*1841, 82, 92-94, tab. I/16*). Roku 1864 podal popis lokality Archeologickému sboru J. Šobr, který také předal do NM v Praze vzorky spečeného valu (*Šobr 1864, 36*). Hradiště pak uvádí i J. E. Vocel (*1868, 114; 1870, 322*) a J. E. Foedisch (*1868; 1872, 195*).

Nejrozsáhlejší výzkum proběhl na této lokalitě v 90. letech předminulého století pod vedením J. Strnada. Ten na několika místech prokopával val a odkryl část plochy na akropoli. Pozůstatky jeho sond jsou dodnes patrné mezi dalšími porušeními na přepažujícím a jihovýchodním valu vnitřního hradiště. Bohatá kulturní vrstva (s bohužel nerozpoznanými pozůstatky objektů) se podle J. Strnada táhla hlavně při jihozápadním obvodu vnitřního hradiště v pásu dlouhém 90 m a širokém 6 m. Podobný pruh na severozápadní straně byl menších rozměrů (*Beneš 1979, 13*). Zřejmě z té doby (konec 19. stol.) pochází i plánec lokality uložený v ZČM v Plzni. Z bohatého materiálu, který výzkum přinesl se bohužel dochoval do dnešních dnů ve sbírce ZČM jen nepatrný výběr torz nádob, větších zdobených zlomků a zejména soubor deseti slovanských železných nožů. Menší sondáž provedl v roce 1949 na akropoli také J. Maličský (*1950, 34*).

Nálezy, datace lokality

Materiál z výzkumů ukazuje, že hradiště bylo osídleno v pozdní době halštatské a ve starohradištním až středohradištním období. Nejasné jsou zatím doklady osídlení špice ostrožny již v eneolitu, kdy zde mohlo být chamské výšinné sídliště. Tomuto období můžeme zatím přiřadit jediný zlomek zdobený protáhlými trojúhelníkovými vrypy na podhrdlí (obr. 19:2).

Nejcharakterističtějším nálezem z pozdní doby halštatské je přeslen zdobený otisky prstů (obr. 19:8), zlomek misky oblých stěn (obr. 19:3) a okrajový zlomek větší užitkové nádoby s prohnutým hrdlem (obr. 19:1). Ostatní zlomky (obr. 19:4-7) již nejsou tak charakteristické, zvláště zlomek zdobený kanelováním (obr. 19:7) je možné zařadit do mladší doby bronzové.

Bohužel z výzkumu J. Strnada se dochoval jen výběr materiálu, zastoupené jsou jen zdobené a větší zlomky nádob (tab. 19:9-15; tab. 20-24). Proto jsou v souboru zřejmě také málo zastoupené pravěké nálezy. Mezi nejstarší zlomky patří dva mísovitě tvary zdobené kruhovými kolkami (obr. 19:10, 11), zlomky s vysoko v hrdle položenými hřebenovými vlnicemi (obr. 19:9, 12) a zlomek s široce rozevřeným hrdlem se zaobleným okrajem rovněž s vlnicemi vysoko na podhrdlí (obr. 20:1). Ostatní zlomky již můžeme zařadit do středohradištního období (obr. 20-24). V kolekci je zastoupeno také 10 železných nožů (obr. 19:14; 20:3, 4, 8-12; 21:2; 22:5) a železný hrot s křídélkou a tulejkou (obr. 20:7). Slovanské osídlení hradiště tak spadá do konce 8. století a můžeme jej sledovat do konce 9. století, možná až do počátku 10. století.

Současné osídlení v okolí lokality

Pozdní doba halštatská

Ve vzdálenosti 2,7 km Z od hradiště se nachází pozdně halštatské ploché pohřebiště v Plzni-Bílé Hoře, z něhož bylo prozkoumáno 20 žárových hrobů (Šaldová, 1955, 76-100), 2,5 km JZ je zachyceno povrchovými sběry sídliště v Plzni-Doubrovce „U sv. Jiří“ (Braun 1989, 133), v roce 1912-14 byly v Plzni-Doubrovce ve stejné vzdálenosti v hliništi zničeny pozdně halštatské hlubinné hroby se skleněnými žlutými korálky s modrobílými očky (Šaldová 1971, 69), necelý 1 km východně se nachází mohylové pohřebiště s 20 mohylami v Plzni-Újezdě v poloze „Kostelík“. V roce 1894 bylo prokopáno 8 mohyl s výbavou HaC1 (Šaldová 1965, 74-76, obr. 53-57), 1,7 km V od hradiště se nachází v poloze „Černá myt“ středobronzové mohylové pohřebiště s 55 mohylami, mohyly 48 a 51 pochází z pozdní doby halštatské. Obsahovaly keramické nádoby, železná kopí a nože (Franc 1906, 204-205, tab. XIV). V Plzni-Červeném Hrádku 2,5 km JV byly porušeny v roce 1931 tři mohyly. V mohyle 2 byl kostrový pohřeb se dvěma bronzovými turbany, 14 bronzovými náramky a 5 nádobami (Šaldová 1957, 679-682, obr. 287-288).

Starší až střední doba hradištní

V předpolí hradiště jsou uváděné slovanské mohyly (kat. ú. Chrást). Teprve výzkum v roce 2004 vyvolaný těžbou dřeva prokázal, že nejde o slovanský mohylník, ale o zaniklou středověkou vesnici (Metlička – Uherský 2007, 116-137).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 1.600-1.655, P 1.658, P 19.091-19.092, P 30.466-30.473, P 46.350-46.359.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 2.952-2.954, N 5.149-5.158, N 6.879-6.881.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 28-31, P 268-271, P 751, P 1.028-1.029, P 2.538-2.547, P 3.574-3.579.

Základní literatura

Beneš, A. 1979: Zastávka 1 - hradiště Bukovec. Naučná lesnická stezka Zábělá, str. 5-14. Plzeň.

Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách. PA 43 (1947/48), str. 34.

Šobr, J. 1864: Bukovecké valy u Plzně. PA 6 (1866-67), str. 36.

10. ČERNÍKOV, okr. Domažlice.

"Velký Kouřim"

Poloha lokality

Relikty halštatského hradiště se nachází na temeni dominantního kopce Korábské vrchoviny vysokého 641 m a zvaného „Velký Kouřim“. Většina plochy hradiště byla ve vrcholném středověku zničena stavbou hradu Ruchomperk. Lokalita leží 1,5 km severozápadně od obce Černíkov na lesní parcele kat.č. 1540/1 stejnojmenného katastrálního území. Zvláštností hradiště je již jeho poloha, protože z vrcholu kopce je rozhled pouze k severu do vnitrozemí do údolí Srbského potoka, zatímco z vyššího vrcholu, paradoxně zvaného Malý Kouřim (659 m) a vzdáleného 700 m a odděleného jen 30 m hlubokým sedlem, je panoramatický rozhled jak do vnitrozemí, tak na pohraniční hory a průsmyky. Podobnou polohu má i hradiště „Příkopy“ u Oprechtic z přelomu raného a vrcholného středověku. Lokalita je na mapě ZM 21-24-12 vymezena spojnicemi

následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 417:102, 2) 421:104, 3) 423:097, 4) 422:091 a 5) 416:091 mm.

Charakteristika a popis lokality

Pravěké hradiště „Velký Kouřim“ a středověký hrad Ruchomperk se vypíná nad okolní krajinu na severu o 160 m, od východu k jihozápadu jej obklopují kopce Korábské vrchoviny. Nejbližším vodním zdrojem byl pro obyvatele pramen na východním svahu kopce vzdálený sice jen 250 m, ale ležící zhruba o 80 m níže.

Vhled temene kopce je výrazně pozměněný stavbou dvoudílného areálu hradu Ruchomperka, který překryl podstatnou část plochy hradiště. Podle konfigurace terénu, průběhu opevnění hradu a zbytků pravěkého opevnění můžeme soudit, že hradiště zaujímalou celou nevelkou vrcholovou plošinu, bylo s největší pravděpodobností jednodílné chráněné pouze obvodovým valem a mělo obdélný nebo oválný tvar s delší osou ve směru sever-jih a předpokládanou vnitřní plochou kolem 0,9 ha. Východní strana byla přirozeně chráněna strmým srázem, kde nebylo zbudováno ani středověké opevnění. Na jihu a západě je svah pozvolněji a snáze přístupný. Na jihu se zachovala část areálu pravěkého hradiště s obvodovým valem. Na severu a západě byla obvodová fortifikace zničena vnějším středověkým valem. Důvodně pak můžeme předpokládat, že probíhá v místech pravěkého opevnění. V jižním úseku západního valu hradu vybíhá zpod středověkého opevnění zbytek pravěké fortifikace využívající velkých vystupujících balvanů. Val je patrný směrem k jihu v délce asi 50 m, pak se lomí k východu a běží až na hranu prudkého východního srázu, kde se stáčí k severu, mírně stoupá a ztrácí se v porušeních terénu pod vnějším středověkým valem. V celém zjištěném průběhu je pravěký val kamenitý, na západě je méně výrazný a v terénu patrný spíše jako terasa s vnějším převýšením do 1,0 m, ze které vystupují velké balvany (základ valu?). Nezachovalejší je těleso valu na jižní straně, kde je kamenitá destrukce široká 9-10 m a jeví se jako nevýrazná terénní vlna s vnějším převýšením 1,0-1,5 m. Můžeme předpokládat, že kameny z halštatského valu byly využity při stavbě hradu.

Žádné přerušení průběhu valu v dochovaném úseku, které by ukazovalo na možnost brány, kromě zmíněných druhotných porušení na východě, nebylo zjištěno. Délka dochovaného pravěkého opevnění je 125 m, jeho celková délka mohla dosahovat 370 m a celková opevněná plocha mohla být kolem 0,9 ha.

Přírodní podmínky

Vrch „Velký Kouřim“ je kuželovitý amfibolitový suk se svahovými sutěmi, který je významným bodem Korábské vrchoviny. Ta leží ve střední a okrajové části Chudenické vrchoviny, má ráz členité vrchoviny vytvořené na algonkických spilitech, břidlicích a fylitech. Má kerná charakter a reliéf s rozsáhlými hřbety se suky vidlicového tvaru (*Demek 1987, 283, 538; Balatka 1979, 40-41*). Pedologická mapa na lokalitě uvádí hnědou půdu kyselou nevyvinutou (Půdní mapa ČSR 1989, list 21-24 Klatovy). Klimaticky patří do méně příhodné mírně teplé oblasti MT 4 charakterizované krátkým, mírně suchým létem, s krátkým přechodným obdobím a zimou normálně dlouhou mírně chladnou (*Quitt 1971, 12, mapa*). Průměrná roční teplota je 6-7°C a úhrn ročních srážek dosahuje 650-700 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa na lokalitě předpokládá květnaté bučiny (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*), dnešní pokryv tvoří smíšený les se zastoupením smrku a buku.

Historie naleziště

Jako pravěké hradiště lokalitu objevili manželé Baštovi a Z. Procházka v roce 1989, kteří zde sondovali za účelem získání datovacího materiálu hradu. První sondu (A) o rozměrech 80x150 cm a hloubce 40 cm položili v severní části hradního areálu na plošině při východním okraji. Splachová vrstva v hloubce 25-35 cm obsahovala zlomky keramiky zachycené v prohlubeninách podloží. Převážná část z 27 fragmentů patřila pravěkému osídlení – pozdní době halštatské. Druhá sonda (B) o rozměrech 47x260 cm byla založena při západním okraji severní části hradu. Na západním konci zasáhla rozpadající se těleso vnitřního valu či tarasu a na opačném konci zasahovala do sondy destrukce objektu lehké hlinitodřevěné konstrukce. V této sondě pak byly nalezeny pouze středověké zlomky datované do konce 12. až 1. pol. 13. století (*Procházka 1991, 75-76*). Autor také již dobře rozpoznal místo průběhu zbytků pravěkého opevnění (*Procházka 1991, 67*). Nejpodrobněji vývoj a historii hradu shrnuli (*Procházka 1991, 67-78; Durdík 2007, 164-173*). V roce 2003 byl pracovníky ZČM pod vedením autora geodeticky zaměřen rozpoznávaný úsek

dochovaného pravěkého opevnění. Zároveň byly provedeny sběry ve dvou vývratech za obvodovým opevněním, které přinesly i typickou keramiku.

Nálezy a datace lokality

Větší soubor stěpů s velkými zlomky poskytla jen sondáž z roku 1989, která však neposkytla spolehlivý datovací materiál. Nepočtené nálezy z roku 2003 ukázaly, že hradiště skutečně s největší pravděpodobností pochází z pozdní doby halštatské (HaD), ale bližší časové zařazení na základě současného nálezového fondu není možné. Této dataci odpovídá i charakter lokality, její poloha a menší rozloha.

Současné osídlení v okolí lokality

Asi 800 m severovýchodně od vrcholu se při jeho úpatí na okraji lesa u silnice z Němčic do Bezpravovic nachází skupina nejméně 4 větších mohyl, z nichž jedna je neporušená.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 34.717-34.719, P 67.193-67.196.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.722-6.729.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.476-3.485.

Základní literatura

Chytráček, M. - Metlička, M. 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA – Supplementum 16. Praha.

Procházka, Z. 1991: Postavení hradu na Velkém Kouřimu ve vývoji českého hradního stavitelství. Castellologica Bohemica 2, str. 67-78. Praha.

Durdík, T. 2007: Hrady přechodného typu v Čechách. Praha.

11. DARMYŠL, okr. Tachov.

"Chlum"

Poloha lokality

Hradiště s polokulturním osídlením se rozkládá na vrchu „Chlum“ 1,2 km jižně od obce. Lokalita leží na lesní parcele kat.č. 1855 katastrálního území Darmyšl. Plochu akropole vymezují spojnice následujících bodů s koordináty na mapě ZM 21-21-09: 1) 116:000, 2) 117:006, 3) 119:022, 4) 109:026, 5) 094:014 a předpokládanou plochu předhradí 6) 080:007, 7) 070:018, 8) 044:012, 9) 047:000 a na mapě ZM 21-21-14: 10) 047:380, 11) 063:365 a 12) 116:380 mm od Z:J sekční čáry.

Charakteristika a popis lokality

Hradiště se nachází na výrazném asymetrickém kupovitém suku „Chlum“ s vrcholovou kótou 609 m, který se nachází na severozápadním okraji půlkruhovitého hřbetu Sedmihoří otevřeného k východu a svírající Mezholezskou kotlinu. Převýšení nad toky Darmyšlského potoka na severu a Mezholezského potoka na jihu se pohybuje mezi 140-160 m. Nejbližším vodním zdrojem je pramen v severní úžlabině mezi Velkým a Malým Chlumem vzdálený 300 m z akropole na vrcholu kopce, vydatným zdrojem je 700 m vzdálený Darmyšlský potok.

Kopec má ledvinovitý tvar se třemi snižujícími se vrcholy o výšce 609 m n. m. (Velký Chlum), 582 m n. m. (Malý Chlum) a vrchol s kótou 571 m n. m.. Stopy pravěkého osídlení a zbytky fortifikací byly zjištěny na vrcholcích jak Velkého, tak Malého Chlumu. Na vrcholové plošině Velkého Chlumu výrazněji skloněné k severu, leží vlastní opevněný areál akropole sestávající z jednoduchého obvodového valu dobře patrného na severním a západním obvodu a zdvojeného na nejpřístupnější severovýchodní straně, kde je svah vrchu nejméně prudký.

Na nejsnáze přístupném a zvolna klesajícím severovýchodním výběžku areálu, který se dále svažuje až do sedla k nižšímu Ovčímu vrchu, je obvodová fortifikace zdvojena necelých 100 m dlouhou linií šíjového opevnění, které tvoří val a náznak vnějšího příkopu. Vnější přepažující val je u paty široký 6 m a v terénu rozpoznatelný jako 4-5 m široký ochoz s vnějším převýšením 1,0-2,0 m. Na vnější straně je náznak příkopu širokého 1,0-1,5 m s hloubkou do 0,3 m. Jeho severní konec končí u skalky, severní úsek běží jen 2-3 m pod vnitřním přepažujícím valem, na severovýchodě jsou obě fortifikace od sebe vzdáleny 10 m a na jihovýchodní straně vnější val končí na prudkém srázu, kde se zpět přímýká k vnitřnímu opevnění. Zhruba v polovině délky je průběh obou linií

porušený používanou přístupovou cestou. Vnitřní přepažující (obvodový val) je u paty široký 5,5-7,0 m, z vnitřní strany dosahuje maximálního převýšení do 0,4 m, ale častěji je zřetelný jako ochoz s vnější výškou 1,5-2,0 m. Podle četných vývrátů z jara 2008 je val kamenitý prosypaný pískem.

Na jihovýchodě se vnitřní linie opevnění stáčí k jihu, stoupá proti svahu a patrná je jako ostré zalomení hrany plošiny, dále běží po vrstevnici, prohýbá se podle tvaru hrany plošiny přes mírnou depresi a na jihovýchodním konci, kde se v pravém úhlu stáčí k západu a je zřetelný jako 4 m široký ochoz, který na západě průběhu končí u přírodní hráze z balvanů. Za skalkou začíná asi o 3 m výše po svahu a je možné zde předpokládat možný vstup. Jižní obvodový val je málo zřetelný, protože jsou viditelné jen jeho krátké úseky spojující vystupující skalky a velké balvany. Místy je rozpoznatelný jako ochoz mezi četnými mrazovými sruby a balvanovými proudy běžící asi 4 výškové metry pod vrcholem plošiny.

V jihozápadním úžlabí se jeví jako 4 m široký ochoz, který je druhotně porušený strmě stoupající lesní cestou. Západní úsek obvodového opevnění je nejzřetelnější a také nejmohutnější, u paty je široký 7-8 m s vnitřním převýšením do 0,5 m a s vnějším zpravidla 2,0 m. Zajímavé je, že vnější mrazové sruby nejsou do fortifikace začleněny. Na západě se obvodový val obloukem stáčí, klesá šikmo po svahu a dále běží mezi balvany jako nevýrazná hrana. Do linie fortifikace je začleněn velký plochý balvan, který tvoří ostrý ohyb v linii opevnění. To strmě spadá po spádnici s řadou velkých balvanů až k dalšímu výraznému kameni. Pod ním můžeme podle konfigurace terénu s velkou pravděpodobností předpokládat druhý vstup na akropoli hradiště – jednoduchou bránu se vstupem širokým asi 3,0 m. Za branou opevnění v krátkém úseku běží ještě rovně a pak se v pravém úhlu lomí a pokračuje víceméně po vrstevnici. Fortifikace zde vede asi 25 m pod vrcholem a je zřetelná jako kamenitý ochoz široký 2-3,5 m, místy je vidět i vnitřní převýšení koruny do 0,2 m, vnější pak dosahuje 1,5-3,0 m podle tvaru terénu. Výrazný je také severní obvodový val v prudkém svahu, kde se projevuje jako asi 2,0 m široký ochoz s vnějším převýšením okolo 2,0 m.

V popisu jsem naznačil, kde je možné předpokládat brány umožňující vstup na akropoli. Dříve uváděné polohy bran (*Chytráček – Metlička 2004, 157, Abb. 25*), zvláště, kdyby ležely tak blízko sebe se zdají být vysoce nepravděpodobné. U dříve uváděného vstupu jde zřetelně že jde o porušení mladší lesní cestou a s vysokou pravděpodobností také u druhého vstupu je přerušení opevnění způsobeno mladším zásahem. Plocha vlastního hradiště (akropole) je přibližně 3,16 ha a délka obvodového opevnění byla přibližně 650 m.

Na tuto poměrně dobře patrnou fortifikaci navazuje na západě další opevnění, které je hůře patrné. Val je zde nízký kamenný sbíhá po svahu do sedla k Malému Chlumu, kde je v délce 35 m dobře patrný. Dále vybíhá po východním svahu na Malý Chlum. Na jižní hraně vrcholové plošiny, která je mírně skloněná k západu, je dobře zřetelný kamenný val, který má podobu 6 m širokého pásu kamenů s max. převýšením 0,5 m z obou stran. Obloukem se stáčí k severozápadu, kde v rovné linii směřuje dolů po strmějším srázu vrchu, kde náhle jakoby končí u skalního výchozu. Kamenitý val je tu široký 4-5 m a jeho výška z obou stran dosahuje maximálně 0,7 m. V severozápadním úseku využívá zaniklá fortifikace několik výrazných skalních suků a je tvořena většími kameny. Val je zřetelně zachován v celkové délce 205 m.

Při průzkumu na jaře 2008 jsem zjistil, že méně výrazná kamenná mulda pokračuje pod skalkou a klesá svahem dolů (kde jím prochází dvě lesní cesty) až k jihozápadní hraně plochého výběžku. Pak běží jako nevýrazná hrana po jejím severním okraji, obloukem se stáčí až do úžlabiny mezi Velkým a Malým Chludem, kde se v pravém úhlu stáčí k jihovýchodu a běží vzhůru. Val je zde neobvykle výrazný, u paty je široký 6-8 m a jeho výška dosahuje 1-1,4 m. Vně opevnění zde zůstává již zmíněný pramen, který je nejbližším vodním zdrojem. Průběh valu se pak ztrácí ve svahu kopce, kde je v náznacích patrný jak běží někam k mnou předpokládané bráně. Přesnější průběh fortifikace bude nutno ještě prozkoumat a geodeticky zaměřit, ale již teď se ukazuje, že předhradí osídlené jen ve staromohylovém období mělo rozlohu až 6 ha.

Přírodní podmínky

Chlum patří geomorfologicky do okrsku Sedmihoří, které zaujímá jihozápadní část Stříbrské pahorkatiny. Vytváří kernou plochou vrchovinu na granitoidech s koncentrickou zonální stavbou, má výrazně strukturní reliéf s dominantním vnějším půlkruhovým hřbetem uzavírajícím Mezholezskou kotlinu (*Demek a kol. 1987, 454*). Chlum je výrazný asymetrický kupovitý suk s příkřejším jihovýchodním svahem budovaný výrazně porfyrickou biotitickou žulou s mrazovými

sruby a balvany (Demek a kol. 1987, 224). Půda je zde hnědá kyselá (Půdní mapa ČSR 1987, list 21-21 Bělá na Radbuzou). Klimaticky hradiště leží na rozhraní mírně teplých stupňů MT 3 a MT 5 s méně příhodnými podmínkami (Quitt 1971, 12, mapa), průměrnými ročními srážkami 600 mm a průměrnou roční teplotou 7° C. Geobotanická mapa rekonstruuje na kopci bikové bučiny a borové doubravy (Mikyška 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně), dnešní pokryv tvoří vzrostlý jehličnatý les s převahou smrku, jedle a v menší míře je zastoupena borovice a modřín, podrost je převážně travnatý.

Historie naleziště

Lokalita byla objevena manželi Baštovými v roce 1985 při průzkumu celého Sedmihoří. Ale již r. 1960 byl ARÚ v Praze informován o nálezu keramiky a zvýšeném obsahu fosfátů v pedologických sondách na východním svahu Chlumu (ARÚ Praha, hlášení čj. 5797/60). V roce 1985 a 1986 byl v místech porušených vývraty a z malých sond vytvořených v místech vývratů, z nichž 4 byly rozšířeny, získán početný soubor keramiky. Tyto drobné vkopy byly pak doplněny dvěma sondami 2x2 m. S výjimkou vývratu 4 na vnitřním valu byla ve všech stejná stratigrafie: pod 5-10 cm silnou vrstvou lesního humusu byla 20 cm mocná světle hnědá písčitohlinitá kulturní vrstva s nálezy a pod ní podloží z žlutohnědého hrubého písku z rozpadu podloží (Bašta - Baštová 1989b, 259). Celková prokopaná plocha vývratů a sond v roce 1986 dosáhla 26 m² a v žádném narušení nebyly zjištěny zahlobené objekty ani kúlové jamky, ačkoliv výskyt celých či rekonstruovatelných nádob by nepřímou signalizoval přítomnost nezjištěných nadzemních objektů. O charakteru zástavby také nepřímou vypovídá absence nálezů mazanice. Větší zjišťovací výzkum pak proběhl v roce v květnu 1987, kdy bylo položeno 7 sond na akropoli, 1 v sedle a 1 na vrcholu Malého Chlumu u kóty 582 m o celkové ploše 32 m². Celkem bylo během tří let získáno přes 7.000 keramických zlomků, z nichž naprostá většina patřila horizontu BrA2-BrB1, několik stovek zlomů patřilo nynické kultuře, několik desítek pozdně halštatskému období a 10 patřilo starší až střední době hradištní. V bezprostředním sousedství kóty 609 m byla nalezena také keramika 13. století a v sedle mezi Velkým a Malým Chlumem byla v kmeni zarostlá horní část mladohradištního hrnce (Baštová – Bašta 1989f, 34). Doklady o osídlení ve staromohylové fázi (BrA2-BrB1) nalézáme jak na Velkém a Malém Chlumu tak i v sedle mezi oběma vrcholy. Osídlení z pozdní doby bronzové, pozdní doby halštatské a hradištního období jsou doloženy jen na akropoli na Velkém Chlumu.

V roce 1994 byl na temeni kopce nalezen depot bronzových předmětů obsahující jehlici se šikmo provrtanou kulovitou hlavicí a sekeru se srdčítým schůdkem, který je dnes uložen v Městském muzeu ve Stříbře.

Průběh opevnění byl poprvé zaměřen Zv. Dragounem v roce v roce 1987. V roce 2000 bylo provedeno pro ARÚ v Praze A. Majerem detailní geodetické zaměření fortifikací na Velkém a známý úsek opevnění na Malém Chlumu. Zaměřeny byly také tři nové sondy opevněného areálu na Velkém Chlumu. V sondě I položené ve svahu před valem na severním úbočí vrcholu byla odkryta pod lesním humusem 15-20 cm silná červenohnědá písčitohlinitá vrstva obsahující keramiku nynické skupiny a bronzovou šipku. Sonda II umístěná za zesíleným šíjovým opevněním, přinesla fragmenty na kruhu dotáčených časně laténských keramických mis a v sondě III situované na vrcholové plošině byly nalezeny fragmenty staromohylového období a pozdní doby halštatské až časně doby laténské

Bohužel, nebyl zkoumán val, takže není možné určit stáří fortifikace, i když vzhledem ke kamennému valu na Malém Chlumu a jeho krátkému úseku na jižní straně sedla, kde je doloženo jen osídlení ze staromohylového horizontu, můžeme nejstarší fázi opevnění klást již do tohoto období. Pro toto období tak můžeme počítat s dvojdílnou dispozicí, kdy akropole se rozkládala na temeni Velkého Chlumu a na západě na ni navazovalo rozsáhlé předhradí. Především pro staromohylové období musela být lokalita významným hospodářským a kulturním střediskem, kde existence akropole na vrcholu a rozsáhlejšího předhradí by byla logickým vývojem sídelní struktury. Při průzkumu opevnění na předhradí se také ukázalo, že některé úseky opevnění jakoby nebyly vůbec dobudovány, což naznačuje, že fortifikace předhradí vznikala později a již nebyla zcela dokončena.

Pro pozdní dobu bronzovou a halštatskou pak musíme počítat pouze s jednodílnou dispozicí hradiště menšího rozsahu na Velkém Chlumu. Pro období hradištní pak můžeme předpokládat pouze neopevněné výšinné sídliště se sporadickým osídlením.

Nálezy a datace lokality

Nejstarším a nejpočetnějším sídelním horizontem na hradišti je tzv. staromohylové období (BrA2-BrB1), rozbor keramiky byl důkladně proveden manželi Baštovými (*Bašta – Baštová 1988b*, 389; *1989b*, 260-268), a proto považují za zbytečné jej zde podrobněji rozebírat (obr. 25-30). Kromě celých tvarů nádob je pro toto období typická plastická páska s dvojitými půlobloučkovými kolky či vpichy (obr. 26:8; 28:12), jazykovité výčnělky at' samostatné (obr. 26:12; 28:9) či na plastických páskách (obr. 25:2; 26:5; 30:1). Charakteristické jsou také plochy vyplňované vpichy a lemované rytou linií (obr. 25:5; 26:1, 11; 27:2, 10). Typickým předmětem je také bronzová jehlice s dutou kolovitou šikmo provrtanou hlavicí s rytou výzdobou na krčku z depotu (28:8), do následujícího středobronzového období pak přechází bronzová sekera se srdčitým schůdkem, vějířovitým ostřím a vykrojeným týlem (obr. 28:8a) nalezená společně s jehlicí.

Pro následující osídlení nynickou kulturou pozdní doby bronzové (HaB2-3) jsou typické amfory s vysokým kuželovitým hrdlem se střídajícími se žlábků a svazky rýh a s rozevřeným okrajem (obr. 31:1), misky esovité profilace s odsazenými zaobleným či na vnitřní straně hráněným okrajem (obr. 31:12-14, 15, 18-19), výzdobné pásy tvořené různými kombinacemi žlábků, rýh a obrvení (např. obr. 31:4-9; 32:4, 8) a výzdoba girlandami na vnitřní straně misek (obr. 32:9-10).

Menší kolekcí je v publikovaném výběru zastoupena pozdní doba halštatská (HaD2-3), pro kterou jsou typické mísovité nádoby s nižším kuželovitým hrdlem a výzdobou na podhrdlí, v našem případě dlouhými šikmými záseky (obr. 32:12), dále misky oblých stěn s rovným nebo zataženým okrajem (obr. 32:14, 16 a 17) a výzdoba střídavě mačkanou plastickou páskou (obr. 32:13). Větší kolekce pozdně halštatského a časně laténského materiálu pak již byla publikována (*Chytráček – Metlička 2004*, 159, *Abb.27, 28*).

Posledním obdobím, které je předmětem práce je doba hradištní. Nálezy tohoto období byly získány pouze v jediné sondě (4/87) o rozměrech 3x3 m situované 80 m severně od kóty 609 m. V typické keramice je zastoupený jediný okraj (obr. 32:22), jeden zlomek nese výzdobu z dvou pásů hřebenových vpichů a hřebenové vlnice (obr. 32:18) a zbývající fragmenty jsou zdobené zadrhovanou hřebenovou vlnicí (obr. 32:19-21, 23-24). Autoři výzkumu nálezy datují na rozhraní starší a střední doby hradištní (*Bašta - Baštová 1990*, 13-15), pravděpodobněji se jeví datace do počátku střední doby hradištní.

Současné osídlení v okolí lokality

Staromohylové období (BrA2-BrB1), viz mapa 11

Staromohylové osídlení v bezprostřední blízkosti zatím neznáme, nejbližší jsou ojedinělé doklady osídlení na Černém vrchu u Svržna vzdáleném 13 km jihozápadně. Ve vzdálenosti 4,5 km JZ bylo u Přesu částečně prozkoumáno rozlehlé mohylové pohřebiště se 60-70 mohylami s hroby ze střední doby bronzové (*Šaldová 1971*, 68, *obr. 69:15-18*; *Čujanová-Jílková 1970*, 50-52). Bohužel nálezy nelze chronologicky zcela ztotožnit s osídlením na Chlumu.

Nynická kultura pozdní doby bronzové (HaB2-3), viz mapa 12

Nejbližším dokladem osídlení v okolí jsou ojedinělé nálezy pozdně bronzové keramiky na Racovském vrchu (k.ú. Mířkov) 1,5 km jihozápadně. Nynické skupině patří také depot vyoraný na poli u Přesu (5,5 km JZ), z něhož se dochoval bronzový nůž nákolního typu (*Čujanová-Jílková 1966*, 19). V okolí Sedmihoří dosud nebyly provedeny žádné povrchové průzkumy, což vysvětluje absenci rovinných sídlišť pro všechna sledovaná období.

Pozdní doba halštatská až časná doba laténská (HaD2-3/LtA), viz mapa 13

Na podkovovitém hřebenu Sedmihoří se nachází v k. ú. Mířkov dvě další výšinné lokality z pozdní doby halštatské. Ve vzdálenosti 3,2 km JV se nachází hradiště na „Malém Křakovském vrchu“ (viz katalog) a 3,0 km jižně neopevněné výšinné sídliště na vrcholu kopce „Rozsocha“ (viz katalog). Obě výše uvedené lokality jsou od sebe vzdáleny 3,3 km. Ve vzdálenosti 4,5 km JZ bylo částečně prozkoumáno rozlehlé mohylové pohřebiště u Přesu se 60-70 mohylami s hroby ze střední doby bronzové i pozdní doby halštatské (*Šaldová 1971*, 68, *obr. 69:15-18*; *Čujanová-Jílková 1970*, 50-52).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 27.303-27.447, P 28.595-28.874, P 57.204-57.211, P 63.863-63.892

Muzeum Stříbro, inv.č.: A 1.058-1.059.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 4.436, N 4.439, N 4.449-4.452, N 5.262-5.270.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.134-1.136, P 1.236-1.240, P 1.467-1.477.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. - Baštová, D. 1988b: Pravěké osídlení Sedmihoří. AR 40, str. 378-400, 477-479.

- 1989b: Nová staromohylová sídliště v západních Čechách. AR 41, str. 258-281.

- 1990: Slovanské osídlení v povodí horní Radbuzy. Sborník ZČM v Plzni. Historie 5, str. 5-58. Plzeň.

Baštová D.- Bašta, J. - 1989g: Darmyšl, o. Staré Sedlo, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 34.

Chytráček, M. - Metlička, M. 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA – Supplementum 16. Praha.

12. DOLNÍ HRADIŠTĚ, okr. Plzeň-sever.

„Příkopy“

Poloha lokality

Rozlehlé, členěné hradiště na širokém ostrohu nad soutokem Střely a Kralovického (Lednického) potoka 800 m východně od obce. Koordináty na mapě ZM 12-31-18 měřenými od Z:J sekční čáry jej ohraničují spojnice následujících bodů: 1) 380:140, 2) 386:126, 3) 397:126, 4) 401:113, 5) 390:112, 6) 382:116, 7) 372:114, 8) 369:116, 9) 361:113, 10) 359:122, 11) 364:128 a 12) 369:127 mm. Celá plocha hradiště leží na katastru Dolní Hradiště, akropole na parcelách kat. č. 100/1, 100/2, 101/1, 101/2, 102/1, 102/2, 103/1, 103/2, 104/1, 104/2, 104/3 a 104/4, první západní předhradí na kat. č. 105/1, 105/2, 106 a 108, druhé západní předhradí na parcelách kat. č. 109, 110/1, 110/3 a 110/4 a severní předhradí na následujících kat.č. 95/2, 95/3, 95/4, 95/9, 96, 97/1, 97/2, 98 a 99.

Charakteristika a popis lokality

Vrcholová plošina mající nadmořskou výšku 340-344 m má obdélný tvar s délkou 400 m a šířkou 90-120 m. V minulosti byla dlouhodobě zemědělsky obdělávána, dnes slouží jako pastvina. Na severu z ostrohu vystupují dva výběžky, z nichž na širokém, západním se rozkládá severní předhradí a východní je úzký hřbet beze stop osídlení. Boky jsou jinak příkré, skalnaté, na jihu spadají 60 m do úzkého hluboko se zařezávajícího údolí Střely a na severu stejně strmě spadají do klikatícího se koryta Kralovického potoka. Nejbližší zdroj vody představují oba vodní toky vzdušnou čarou vzdálené 100 m.

Plocha hradiště zhruba obdélného tvaru je členěna na akropoli na špici ostrohu na východě a dvě předhradí na západní straně, která jsou rozdělená dvěma rovnoběžně probíhajícími valy ve směru sever-jih. Třetí předhradí zaujímá svazitou plošinu trojúhelníkového tvaru na severu nad ohybem Kralovického potoka, toto předhradí leží přibližně o 20 m níže než temeno s akropolí a dvěma předhradími.

Nejmohutnější je, i přes velké roznesení orbou, vnitřní přepažující val oddělující akropoli a 1. západní předhradí. Jeho dnešní převýšení dosahuje ještě 2,5 m ve středu průběhu. Na obou koncích je jeho převýšení daleko menší, u paty dosahuje šířky cca 30 m. Přístup na akropoli musel být umístěn na jednom z konců přepažujícího valu při obvodovém valu, kde tento není tak mohutný. J. Maličský uvádí, „že z tohoto valu bylo před časem odvezeno mnoho kamene“ (Maličský 1950, 34). Poničení orbou a těžbou ale smazalo terénní relikt brány. Obvodový val akropole svým průběhem sleduje přírodní hranu nad skalnatými srázy a místy dosahuje malého vnitřního převýšení. První (západní) předhradí je na západě odděleno od druhého značně rozoraným valem, který je roznesen do šířky cca 20 m, jeho vnější převýšení dosahuje maximálně 0,6 m a vnitřní 0,2 m. Průběh 2. přepažujícího valu je rovný, jen v jeho středu je patrné zřejmě druhotné proražení cestou. Vzhledem k silnému porušení si nedovoluji spekulovat o možnosti brány. Třetí (vnější) přepažující val je již zcela snesen a jeho průběh byl v terénu vysledován jen za pomoci letecké fotografie kolegy P. Brauna. Nepatrná terénní vlna široká 30 m dosahuje max. vnějšího převýšení 0,5 m a vnitřního jen 0,3 m, přepažuje ostrožnu obloukovitě od jihu k severu, kde se prudceji ohýbá podle reliéfu terénu. Jeho průběh je ale v tomto úseku nejasný, patrný je opět až jako severní obvodový val probíhající hlouběji po pozvolnějším svahu. Protože jsem jinak v jeho průběhu nezjistil přerušování, můžeme v nejasném úseku při severní hraně předpokládat existenci brány. Za vnějším valem se vrcholová plošina ostrohu dále k západu široce rozevívá do okolní krajiny.

Poslední částí hradiště je zmíněné severní předhradí. To přisedá na severu k 1. západnímu předhradí, od kterého obvodový val, zřetelným jako ostrá hrana plošiny, zprvu prudce klesá cca o

20 m níže a běž po hraně plateau, které je pozvolna skloněné k severu. U paty svahu je umělá terasa široká 4 m, které pravděpodobně nesouvisí s opevněním, ale spíše s pozdějším zemědělským využíváním. Dobře je vyznačena na mapě 1:5 000, Kralovice 4-6. Východní obvodový val nejprve sbíhá po prudkém svahu od severního obvodového valu akropole, na který navazuje. V tomto svém úseku je široký u paty 6-8 m a dosahuje převýšení 1,0 m. Níže po svahu k severu se vnitřní převýšení snižuje, až přechází v severním ohbí v ostrou hranu nad skalnatými srázy Kralovického potoka. Západní obvodový val jakoby navazoval na severní konec 2. přepažujícího valu a v místě, kde prudce sbíhá ze svahu je dnes široký až 15 m s převýšením 0,8 m. Na předhradí jsme bohužel nenašli žádnou zlomkovou keramiku, jen dva zlomky „spečeného“ valu, který je složením hlinitokamenitý se stopami spečení. O stejném složení uvažujeme i u přepažujících valů, kde můžeme zvláště u valu akropole předpokládat složitější vnitřní konstrukci. O spečení těchto valů svědčí vedle vzorků především dočervena vypálené pásy hlíny uváděné ve starších popisech lokality. O struktuře obvodových opevnění nejsme schopni nic bližšího říci. Jejich vnitřní převýšení je většinou naprosto nepatrné, většinou jsou navíc poničeny orbou a překryty hromadami kamenů sesbíraných u polí. V jedné takové hromadě byl mezi kamením nalezen spodní mlecí kámen ze žernovu.

Hradiště zaujímá celkovou plochu 5,61 ha a celková délka linie opevnění je 1505 metrů. Z toho akropole má plochu 1,72 ha a délku valů 530 m, první západní předhradí plochu 1,42 ha a délku 377 m, druhé západní předhradí má plochu 1,20 ha a linii opevnění dlouhou 278 m a konečně severní předhradí zaujímá plochu 1,24 ha a délku obvodového valu 320 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí Kožlanské plošiny a leží při hranicích s východně se rozkládající Radnickou vrchovinou. Obě jsou součástí podcelku Kralovické pahorkatiny. Kožlanská plošina má ráz členité pahorkatiny na proterozoických břidlicích, drobách, fylitech a ojediněle spilitech. Údolí vodních toků provázejí výrazné říční terasy (Demek a kol. 1987, 293). Geologické podloží vlastní lokality tvoří na předhradích fluvialní písčité štěrky a na akropoli vložka křemenného dioritu (*Geologická mapa ČR 1996, list 12-31 Plasy*) a půdy jsou zde hnědé s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří lokalita v západních Čechách nejprůhodnějšího pásma MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrná roční teplota je 8° C a průměrný úhrn ročních srážek je 500 mm. Geobotanická mapa zde rekonstruuje dubo-habrové háje (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Dnes má hradiště travnatý porost, na jižním svahu dominují akáty a na severním smíšený les se zastoupením borovice a dubu.

Historie naleziště

Hradiště je díky svému výraznému opevnění akropole známo již delší dobu. První výzkum provedlo na lokalitě v roce 1926 plzeňské muzeum, které prokopalo pět orbou odhalených kulturních jam. Množství keramického materiálu a ostatních nálezů ukázalo, že hradiště bylo využíváno ve dvou obdobích. Jáma 2, 3 a 5 obsahovala halštatský materiál, zatímco jáma 1 a 4 nálezy hradištní (*Čtrnáct 1951, 89, týž 1964, 223*). Nálezy z obou raně středověkých jam podrobně popsala a zpracovala M. Doubová, která je datuje do středohradištního období, do pokročilého 9. až počátku 10. století (*Doubová 1981, 270*). Materiál ze starší doby železné nebyl doposud souborně publikován, předběžně jej můžeme zařadit do stupňů HaC-HaD. Další průzkumy a drobné sběry na lokalitě pak provedl po druhé světové válce J. Maličský a v 80. letech opakovaně manželé Baštovi. V roce 1984 našli v hromadě kamení na kraji pole polovinu běhounu hradištního žernovu (*Baštová 1987b, 42*).

Na úzkém skalnatém hřbetu vybíhajícím dále k východu ze špice ostrožny nad vlastní soutok Střely a Kralovického potoka je nevelká plošina o rozměrech cca 20 x 30 m obklopená skalními srázy. Od hradiště ji odděluje 100 m dlouhý, úzký skalní hřeben se sedlem zprvu prudce klesající a pak opět zvedající k plošině. Již manželé Baštovi zde položili zjišťovací sondu, která přinesla kolekci zlomků mazanice a střepů (*Baštová 1984, 157-158*). Rovněž při našem průzkumu v roce 1998 byla provedena drobná sondáž o rozměrech 70x70 cm. Pod vrstvou humusu silnou 10-15 cm byla tmavohnědá hlinitá vrstva promísená většími kameny, drobnými zlomky keramiky a mazanice. V hloubce 35-40 cm se táhla nad úroveň podloží světle hnědá až žlutá vrstva s větším množstvím střepů. Zlomky patří s velkou pravděpodobností nynické skupině pozdní doby bronzové. Osídlení na skalce tak nijak nesouvisí s pozdně halštatským a hradištním osídlením doloženým na hradišti.

Nálezy a datace lokality

Nálezy z Dolního Hradiště pochází ze dvou období z pozdní doby halštatské (tab. 33-37), které byly podrobně zhodnoceny v práci o výšinných osadách (*Chytráček – Metlička 2004, 160-167*). Z rozboru vyplývá poměrně dlouhá doba trvání halštatského osídlení od přelomu HaC/HaD až do konce HaD3.

Také nálezy ze střední doby hradištní již byly podrobně zpracovány (*Doubová 1981, 267-271*) a proto jsou zde publikovány pouze nálezy, které nebyly zařazeny do výše uvedeného zpracování a nálezy novější (tab. 38-40). Svým charakterem představují soubor s menší vypovídací schopností a proto se odvolávám na dataci M. Doubové, která lokalitu datuje do pokročilého 9. až počátku 10. století (*Doubová 1981, 270*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 4.944, P 14.886-14.912, P 14.915-14.950, P 20.866-20.921, P 24.201 -24.204, P 25.559-25.570, P 26.991-26.994, P28.506-28.530, P 30.665-30.689, P 31.940, P 32.965-32.979, P 46.212-46.228, P 46.360-46.362.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 2.849-2.850, N 3.276-3.277, N 5.661-5.662, N 6.159-6.176.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 26-27, P 1.784-1.787, P 2.908-2.927.

Základní literatura k lokalitě

Bařtová, D. 1984: Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely. AR 36, str. 156-172.

- *1987b: Dolní Hradiště, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 42.*

Čtrnáct, V. 1951: Plzeňsko v mladší době hradištní. Život Plzeňska II, str. 88-90. Plzeň.

- *1964: Plzeňsko v pravěku. Minulostí Západočeského kraje III, str. 208-225. Plzeň.*

Doubová, M. 1977: Sborník Muzea okresu Plzeň-sever I, str. 12-15. Mariánská Týnice - Kralovice.

- *1981: Středohradištní nálezy v povodí dolní Střely, okr. Plzeň-sever. Praehistorica 8, str. 267-271. Praha.*

Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách. PA 43 (1947/48), str. 21-42.

13. DRUZTOVÁ - DOLANY, okr. Plzeň-sever

hrad Věžka

Poloha lokality

Hradiště se rozkládá přibližně 500 m východně od jádra Druztové nad ústím Drahotínského potoka do Berounky, který je jeho levobřežním přítokem. Tvoří jej dvě části, jednak nevýrazná ostrožna otevřená k severu zvaná „Homolka“ a jednak pod jeho opyší vystupujícím skalní suk oddělený hlubokým sedlem, na kterém byl ve středověku postaven hrad Věžka, který dal název poloze lokality. Plocha opevněné výšinné polohy zasahuje na dvě katastrální území. Skalní suk s hradem leží na území Druztová, na kat. č. 426 a ostrožna na území Dolany, která má kat. č. 1047/1. Koordináty na mapě ZM 12-33-13 jej vymezuje spojnice následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 016:312, 2) 024:315, 3) 023:303, 4) 020:290, 5) 016:290, 6) 015:296 a 7) 018:302 mm.

Charakteristika a popis lokality

Polohu opevněného sídliště obtéká na východě Berounka, na jihu až západě Drahotínský potok, na kterém byl pod západním svahem ostrožny a suku vybudován v r. 1956 rybník. Vlastní ostrožnu s nejvyšším bodem v nadmořské výšce 338 m chrání na východě prudký sráz s převýšením nad řekou 45 m a na západě stejně strmý 40 m vysoký svah. Od skalního suku pod opyší ostrohu je oddělen 20 m hlubokým strmým skalnatým sedlem, které mohlo být na straně k ostrožně ve středověku zvýrazněno odlámaním části skály. Skalnatý suk je dobře chráněn rozsochatou skálou po celém obvodu, jeho nejvyšší bod má výšku 320 m n.m. a převýšení nad řekou a potokem přibližně 20-25 m. Nejbližším vodním zdrojem jsou oba toky vzdálené jen 50 m, pro lepší přístupnost byl zřejmě častěji využíván Drahotínský potok.

Na ostrožně zvané „Homolka“ je proti čelu hradu mohutné vrcholně středověké valové opevnění považované dosavadní literaturou za obléhací tábor. Vzhledem k malé opevněné ploše,

mohutnému opevnění obracejícímu se proti ploše ostrožny před hradem a absenci fortifikace proti hradu soudí T. Durdík, že spíše půjde o předsunutou baštu (Durdík 1981, 35). Středověký val je situován na skalnatém srázu spadajícím do sedla, od jeho hrany je vnitřní pata vzdálena 6 m. Tento pruh mezi valem a srázem je urovnán. Val je dlouhý jen 35 m a na obou koncích je porušen lesními cestami. Široký je 14 m a dosahuje z vnitřní strany výšky 6,0 m. Na jeho vnější straně je část terénu odkopána a vznikl zde jakýsi příkop široký 8-10 m mající od vrcholu ostrohu zahloubení až 2,5 m. I příkop je využíván pro lesní cestu. Val je hlinitokamenitý, sypaný.

Ve vzdálenosti 80-100 m před tímto valem byla zjištěna ještě jedna linie opevnění, kterou zaznamenal na svém plánu z roku 1963 již V. Uchytíl (archiv odd. prehistorie ZČM). Jde o přepažující val s nevýrazným vnějším příkopem, který šikmo obloukem od východu k západu přehrazuje ostrožnu. Na několika místech je jeho průběh porušen mladšími jámami po těžbě, které by mohly souviset se stavbou hradu. Na východě nad Berouňkou je val a podstatná část svahu zničena lámáním kamene, jeho další průběh k západu je porušen dvěma menšími jámami a při západní hraně ostrohu jím prochází lesní cesta. I přes porušení se dá jeho průběh poměrně přesně rekonstruovat podle pruhu do červena přepáleného tělesa valu. U paty je opevnění široké cca 8-9 m, z vnější strany dosahuje převýšení do 1,2 m, z vnitřní maximálně 0,5 m, ale většinou je minimální. Těleso valu zde plynule přechází ve vnitřní plochu hradiště. Vnější příkop je široký přibližně 5 m a hluboký do 0,6 m, převýšení koruny valu nad dnem příkopu dosahuje až 1,8 m. Profil a charakter valu, nálezy mazanice a dvou pravěkých zlomků z porušení a absence středověkého materiálu ukazují, že jde o val pravěký. Bránu bych předpokládal při západním konci přepažujícího valu, kudy prochází lesní cesta. Plocha skalnatého suku se svahy dosahovala 0,41 ha a plocha na ostrožně 0,58 ha, celkem tak plocha možného osídlení mohla dosáhnout 0,99 ha a vnější přepažující opevnění je dochováno v délce 75 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí okrsku Kozlanské plošiny v západní a jihozápadní části Kralovické pahorkatiny. Má ráz členité pahorkatiny na proterozoických břidlicích drobách a fylitech, má charakter plochého tektonicky méně porušeného erozně denudačního reliéfu s erozními údolními vodními toků v povodí Berouňky, Třemošné a Střely (Demek a kol. 1987, 293). Geologické podloží vlastní lokality tvoří metabazalt – spilit (Geologická mapa ČR 1994. list 12-33 Plzeň), půdní mapa uvádí v okolí lokality hnědé půdy s podzoly na terasových uloženinách (Tomášek 2000, mapa). Klimaticky patří do nejteplejší západočeské oblasti MT 11 s příhodnými klimatickými podmínkami (Quitt 1971, 13, mapa), s úhrnem ročních srážek mezi 500-550 mm a průměrnou roční teplotou mezi 7° až 8°C. Rekonstruovány jsou subxerofilní doubravy, při řece luhy a olšiny (Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň). Dnešní pokryv tvoří 30-ti až 50-ti letý smíšený les na vrcholu s borovicemi a duby, na svahu k řece převažují akáty s křovinatým podrostem z trnky a šípku, stejně jako na skalním suku s hradem.

Historie naleziště

První zpráva o výkopech v této poloze pochází z roku 1863, kdy byly na hradě nalezeny „hroby pohanské“. Bližší údaje však nejsou známy (Sklenář 1992, 54). Další a zatím nejrozsáhlejší výzkum (bohužel amatérský) proběhl v 60. letech pod vedením akademického malíře V. Uchytily. V roce 1962 byl hrad pionýrským kroužkem odlesněn a byla zde vybudována pohodlná přístupová cesta, která vedla sedlem na hrad. Podle V. Uchytily tudy směřovala i původní přístupová cesta na hrad a skála zde byla zčásti odlámána. Pod původním koncem skály v sedle byly v suti nalezeny spečené kameny, žárem až rozlité podobné spečeným valům na Bukovci. Val byl podle autora zbudován na nejpřístupnějším místě, jinde nebylo opevnění třeba. V sypké půdě za původní skálou byly nalezeny pravěké střepy. Je zde však ještě jedna velice důležitá zpráva, že kusy těchto spečených kamenů byly nalezeny zazděné do zdí hradu (zpráva V. Uchytily z r. 1962, archiv odd. prehistorie ZČM). Poměrně přesvědčivě je tak podán důkaz, že v sedle existoval ještě jeden pravěký val a při stavbě hradu byly spečené kameny z jeho tělesa použity. Přes oslovení Archeologického ústavu vedl i v dalších letech výzkum V. Uchytily, který sice rozměřil hrad na sektory a v nich prováděl výzkum, ale jelikož nebyl archeolog, neznal metodiku a nesledoval důležité stratigrafické vztahy. Výzkum hradu přinesl doklady pravěkého osídlení, a to hned z několika období. Nepočtené jsou nálezy kultury s lineární keramikou, naopak nejpočetnější jsou eneolitické keramické nálezy, kdy zde bylo chamské výšinné sídliště. V roce 1967 provedla při opravách (zabezpečení zdiva?) hradu na severozápadě, v blízkosti brány, menší záchranný výzkum

v prostoru hradu M. Doubová, která zde našla keramiku chamské kultury a nynické skupiny pozdní doby bronzové (Šaldová 1981, 9).

Nálezy a datace lokality

Z různých výzkumů získané soubory nálezů prokázaly nejstarší osídlení neolitickou kulturou s lineární keramikou (Metlička 2000, 253) a kulturou chamskou, kdy zde existovalo neopevněné výšinné sídliště. Do následující fáze osídlení, do nynické kultury pozdní doby bronzové můžeme uvažovat o vzniku opevnění a to jak na ostrožně, tak asi i v sedle oddělujícím suk od ostrohu. S největší pravděpodobností tak jde o dvojdílné hradiště s akropolí na skalním suku a předhradím na ostrohu. Pozdně bronzové nálezy keramiky byly již zpracovány a vyobrazeny (Šaldová 1981, 9, Abb. 1) a nijak se nevymykají ostatním pozdně bronzovým nálezům z hradišť, takže je můžeme zařadit do HaB2-3 s větší intenzitou v závěru tohoto časového úseku.

Vedle několika nevýrazných zlomků ukazuje nález modrozeleného korálu s modrobílými očky využití suku i v pozdní době halštatské (Venclová 1990, 226).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 12.697-12.999, P 21.016-21.798, P 63.089-63.090.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 2.172, N 2.205-2.222, N 2.241-2.254, N 2.260-2.266, N 2.268-2.274., N 6.703-6.712.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 764, P 3.446-3.452, HA 48, HA 315.

Základní literatura k lokalitě

Durdík, T. 1981: Druzťová, hrad Věžka, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1976-77, str. 35.

Šaldová, V. 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Praha.

14. DÝŠINA, okr. Plzeň-sever.

„Hradiště“

Poloha lokality

Hradiště na skalnatém suku ve stejnojmenné poloze s vrcholovou kótou 430 m východním směrem od obce, za říčkou Klabavou. V literatuře je lokalita uváděna jako Hradiště u Ejpovic (Maličský 1950, 24). V údolí jsou rozlehlé stopy dolování železné rudy, která mohla být využívána i v pravěku. Dnes je reliéf značně změněn lomy, haldami a odvaly. Lokalita leží na parcele kat. č. 1585/1 katastru Dýšiny a na mapě ZM 12-33-18 ji vymezují následující body: 1) 411:290, 2) 421:292 a 3) 418:287 mm měřené od Z a J sekční čáry.

Charakteristika a popis lokality

Skalka vystupuje na jihozápadním konci rozlehlého dnes zalesněného oblého návrší a její převýšení nad tokem Klabavy činí 80 m. Na severovýchodě je od paty suku terén rovný a na jihu a západě se svažuje do údolí Klabavy, která jej ve vzdálenosti 800-1000 m obloukem obtéká. Pro obyvatele hradiště představuje také nejbližší vodní zdroj. Přitéká od západu, stáčí se k severu a po několika kilometrech ústí jako pravobřežní přítok do Berounky. Vlastní suk má ve směru JZZ-SVV protáhlý tvar, na severu obvodu je skoro kolmá skalní stěna, na jihu je svah prudký, ale přece jen pozvolnější alespoň v horní části. Tato plocha je jako jediná vhodná k sídlení. Strmé srázy suku se nad okolní terén zvedají o 14-18 metrů a na severu i více.

Kamenný val obíhá vrchol od jihozápadu k severovýchodu a jeho oba konce ústí do severní skalní stěny. Těleso valu je tvořeno většími i menšími kameny, dnes se jeví zřetelný jako cca 2-3 m široký ochoz s vystupujícími většími balvany na jeho hraně. Destrukce kamenů vytváří na vnější straně kamenné pole široké místy až 10 m. Místy se z valu zachovala pouze základová řada velkých kamenů, zbytek valu se celý svezl po srážu. Na jihozápadě obvodu vede na hradiště a přes val klikatící se stezka, která byla zbudována v pozdější době na vrchol, odkud je rozhled do údolí Klabavy a Plzeňské kotliny. Druhé porušení v délce 2 m jsem zjistil na jihovýchodní straně, ale pravděpodobně jde o zaniklou lesní cestu a nikoliv o zbytky brány. Přístup na opevněnou plochu vedl asi od SVV po skalním hřbetu mezi skalisky. Rozlohou 0,23 ha jde o jedno z nejmenších hradišť v západních Čechách. Délka obvodového valového opevnění činí 140 metrů.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí Klabavské pahorkatiny ležící na západě a jihu podcelku Rokycanské pahorkatiny. Členitá pahorkatina kerného typu složená z ordovických břidlic s křemenci a výrazně zastoupenými proterozoickými břidlicemi a drobami (Demek a kol. 1987,

266-267). Podloží vlastního hradiště tvoří silicitový (buližníkový) suk (*Geologická mapa ČR 1994, list 12-33 Plzeň*) a půdy jsou v okolí hnědé kyselé (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří oblast do nejpříhodnější jednotky mírně teplé oblasti MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrná roční teplota je 7-8 °C a průměrný úhrn ročních srážek 550 mm. Geobotanická mapa zde předpokládá acidofilní doubravy (*Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň*) a dnes je pokryta jehličnatým lesem s převahou borovic, smrků a ojedinělými břízami.

Historie naleziště

Hradiště je v literatuře zmiňováno již od konce 40. let a považováno za zničené (*Maličský 1950, 24; Sklenář 1993, 75*). Na základě keramických zlomků získaných z jižního svahu pod hradištěm tady předpokládá J. Maličský předhradí a nevýraznou keramiku zde získanou datuje do mladší doby bronzové. V roce 1977 jej V. Šaldová považuje za zničené závaly bývalých Ejpovických hrudkoven (*Šaldová 1977, 144*).

Při průzkumu Západočeského muzea v roce 1994 byla zjištěna pravěká keramika pozdně halštatského rázu pod sukem na jihozápadě, cca 50 m pod valem (*Metlička 1997, 54*), na stejném místě, kde nálezy učinil i J. Maličský.

O čtyři roky později, při geodetickém zaměřování, jsme se proto soustředili na získání datovacího materiálu přímo z opevněného areálu. Na vnitřní straně valu byla v místě porušení vývratem položena sonda o rozměrech 70x70 cm, která přinesla pozdně halštatskou keramiku. Podle mého názoru jde o jednodílné hradiště, kde kromě opevněné plochy byl vzhledem k malému prostoru osídlen i mírný jižní svah pod patou suku, který ale nebyl opevněn. Vyloučit nelze lehčí opevnění např. palisádou. Existence hradiště mohla souviset i v pravěku s možným využíváním ložisek železné rudy v údolí Klabavy.

Nálezy a datace lokality

Nálezy z hradiště u Dýšiny nejsou zatím nijak početné (tab. 41:1-6), ale přesto dovolují hradiště jednoznačně datovat do pozdní doby halštatské, což dokládá jednak výzdoba střídavě mačkanou plastickou páskou (tab. 41:1) a výzdoba vnitřní strany tuhovanými pásy (tab. 41:3, 4). Nálezy byly také zhodnoceny (*Chytráček – Metlička 2004, 167-168, Abb.38*) a umožňují obecnou dataci do HaD..

Současné osídlení v okolí lokality

Ve vzdálenosti 0,5 km SZ od hradiště, na Z úpatí kopce se nachází pohřebiště se 103 mohylami u Horomyslic (k. ú. Dýšina) s nálezy ze střední doby bronzové a z pozdní doby halštatské (*Smolík - Křikava 1882/84, 293-294, 345-346, Tab. XV*), 2,5 km severně u Nové Huti v lese „Háj“, se nachází mohylové pohřebiště, odkud pochází z mohyly 9 i časně laténská maskovitá spona (obr. 1:9) (*Horák 1909, 119; Macháček 1919, 158-161*), na druhém břehu údolí Klabavy se ve vzdálenosti 1,8 až 2,5 km západně až jihozápadně nacházelo na polích 5 skupin mohyl mezi obcemi Dýšina a Kyšice s nálezy halštatskými a časně laténskými (*Šaldová 1968, 324, obr. 23-26; Smolík – Křikava 1882/84*). V roce 1990 byl u Kyšic v meliorační rýze prozkoumán pozdně halštatský žárový hrob se 4 nádobami, který byl podle zaměření součástí skupiny mohyl II mezi výše uvedenými obcemi (*Metlička 1992, 109-116*). Ve vzdálenosti 3 km Z v Plzni-Červeném Hrádku byly porušeny v roce 1931 tři mohyly. V mohyle 2 byl kostrový pohřeb se dvěma bronzovými turbany, 14 bronzovými náramky a 5 nádobami (*Šaldová 1957, 679-682, obr. 287-288*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 46.229-46.231, P 46.628-46.632.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 5.333-5.341.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 2.673-2.681.

Základní literatura k lokalitě

Chytráček, M. – Metlička, M 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen.

PA - Supplementum 16. Praha.

Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách. PA 68, str. 21-42.

Metlička, M. 1997: Dýšina, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1993-95, str. 54.

15. HAVLOVICE, okr. Domažlice

„Na Zámku“

Poloha lokality

Jihozápadně od Domažlic se zvedá rozsáhlý kopcovitý masiv Dmoutu, který je do vnitrozemí vybíhající částí pohraničního hvozdu lemujícího přechod pohraničních hor. Hradiště se nachází asi 2,5 km jihozápadně od centra Domažlic a 600 m jihovýchodně od Havlovic, na severním výběžku zmíněného masivu v poloze „Na Zámku“. Vrchol s opevněnou polohou leží na katastrálním území Havlovice u Domažlic, na lesní parcele kat.č. 612. Koordináty na mapě ZM 21-23-14 je jeho plocha vymezena následujícími body měřenými od Z:J sekční čáry: 1) 267:002, 2) 276:001, 3) 276:007 a 4) 268:006 mm.

Charakteristika a popis lokality

Nejvyšší bod „Dmoutu“ leží v nadmořské výšce 602 m, v jeho severní části vystupuje homolovitý výběžek s nadmořskou výškou 578 m, který je na jihu oddělený širokým sedlem o 12 m nižším než vrchol. Z této strany je hradiště nejpřístupnější, na ostatních stranách je dlouhý prudký svah. Vrchol má nad tokem Zubřiny, která polohu obtéká od západu k severu, převýšení 130-140 m. Svahy jsou z počátku strmé s drobnými skalkami, níže pak pozvolnější. Nejprudší jsou na severu a severozápadě, rozhodující pro obranu, ale byla jejich délka a převýšení. Vodním zdrojem mohla být Zubřina vzdálená 550 m se značným převýšením, pravděpodobnějším zdrojem je pramen vzdálený 700 m východně s nižším převýšením.

Poloha hradiště má několik shodných rysů s mladě až pozdně hradištním opevněním Oprechtice „Příkopy“. Obě polohy leží při ústí důležitých hraničních přechodů. Jsou zbudovány na severních výběžcích rozlehlejších kopců obrácených do vnitrozemí tak, aby jim nejvyšší vrcholy paradoxně bránily rozhledu na druhou stranu obou průsmyků. Polohy tím ale byly dobře skryty proti útočníkovi vyššími vrcholy kopců, které byly pro svoji malou vzdálenost od hradišť ideálními místy pro pozorovací a strážní místa s výhledem na rozlehlou oblast sousedního Bavorska.

Dnes je severozápadní část hradiště zničena lomem, který odebral zhruba 1/2 plochy hradiště a snad i pozdější tvrze? Zbývající část vrcholové plošiny má mírně obdélný tvar, byla záměrně upravena a na jihozápadní a jižní straně směrem k sedlu je chráněna kamenným valem s vnitřním příkopem.

Val probíhající pod vrcholovou plošinou je u paty široký 4-6 m a má vnější převýšení do 2,0 m. Vznikl odlámaním části svahu, čímž vznikla strmá stěna vysoká 4-5 m a na jeho vnitřní straně je 3-4 m široký příkop, z jehož dna má koruna valu převýšení mezi 0,5 až 1,0 m. Na severozápadě je zničen lomem, na jihovýchodě v úseku dlouhém 10 m se stáčí k východu, kde přetíná přírodní skalnatý hřbet, který běží po svahu k jihovýchodu. Dále na východ je již jen strmý, 4-5 m vysoký sráz. Menší hřbet skalek vybíhá i na severovýchodě z vrcholové plošiny. Východní svah je vymezený oběma hřbety, není tak prudký a je příhodný pro případné předhradí. Doklady osídlení ani stopy fortifikace se mi v nečitelném terénu nepodařilo zjistit.

Vrcholová plošina je porušena několika jámami, snad po lámání kamene. Zvláštní je čtvercová prohlubeň vylámaná do skály při hraně lomu o rozměrech 3,5x3,5 m s kolmými stěnami u níž by mohlo jít o základy středověké stavby. Doklady po těžbě jsou zřetelné i na svazích, stejně jako na severozápadě na svahu pod lomem, kde je opět částečně dochován původní terén. Celková plocha hradiště původně činila asi 0,48 ha, dochovaná délka opevnění je 75 m, původně mohla dosahovat při přepažení celého sedla 100-110 m.

Přírodní podmínky

Hradiště leží v okrsku Babylonská vrchovina, která tvoří západní a severozápadní část Českokubické vrchoviny. Je to kerná vrchovina v oblasti hlavního evropského rozvodí se strukturálními hřbety a sukly složená z proterozoických svorů, ruly a žuly (*Demek a kol. 1987, 101*). Podloží lokality tvoří muskovit-biotitická pararula a amfibolit (*Geologická mapa ČSR 1986, list 21-23 Domažlice*), půda je hnědá kyselá nevyvinutá (*Půdní mapa ČR 1990, list 21-23, 21-14 Domažlice*). Klimaticky patří do oblasti MT 7 (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrný roční úhrn srážek se pohybuje mezi 650-700 mm a průměrná roční teplota je 7°C. Rekonstruovány jsou acidofilní doubravy a květnaté bučiny (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*). Dnešní pokryv tvoří vzrostlý listnatý les se zastoupením břízy, javoru, buku, ojediněle i dubu, četněji je z jehličnanů zastoupen modřín. Na západě je vzrostlý smrkový les, podrost je travnatý na západě s ostružinami.

Historie naleziště

Lokalita je uvedena již v Soupisu památek historických a uměleckých v politickém okrese Domažlickém pod názvem Dmout a kromě odpovídajícího popisu již v té době bylo hradiště poničeno lomem na kámen (*Vaněk - Hostaš 1902, 14*). Před rokem 1941 lokalitu navštívil P. Holý, který popsal hradiště a průběh jeho opevnění (*Holý 1941*) a obecně jej datuje do středověku. Do nedávné doby pak bylo spojováno s vrcholně středověkým osídlením Dmoutu zmiňovaném v literatuře.

Nálezy, datace lokality

Z odtěžené plochy hradiště je v muzeu v Domažlicích uloženo několik střepů z počátku 13. století (tab. 41:7) a bronzová esovitá záušnice o průměru 32 mm (tab. 41:12) nalezená na jihozápadním valu. Drobnou kolekci keramiky získanou z porušených situací (hrany odtěženého areálu) předal ZČM v r. 1993 Z. Procházka z Domažlic. Při průzkumu v lednu 1999 se podařilo ve vývratu v suťovém kuželu pod jihovýchodní stěnou lomu najít několik mladohradištních střepů (tab. 41:8, 10, 13) a jeden středohradištního charakteru (tab. 41:9; *Břicháček - Metlička 1999, 265-266*; *Břicháček 2000, 63*). Závěrem mohu shrnout, že někdy na konci 10. století zde vzniklo malé (strážní) hradiště, jehož existence trvala až do 13. století. Doklady trvalejšího využívání polohy ve vrcholném středověku zatím chybí.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 43.819, P 43.864, P 43.871, P 46.544-46.551.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.051-6.058.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 2.823-2.829.

Základní literatura

Břicháček, P. 2003: Havlovice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 2000, str. 63.

Břicháček, P. - Metlička, M. 1999: Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku.

Archeologie ve středních Čechách 3, str. 259-282. Praha.

Holý, P. 1941: Havlovice (okr. Domažlice), hradiště „Na Dmoutě“. ARÚ Praha, NZ čj. 5232/41.

Vaněk, F. - Hostaš, K. 1902: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Domažlickém, str. 14. Praha.

16. HODOVÍZ, okr. Plzeň-sever .

"Vyšohrad"

Poloha lokality

Malé jednodílné hradiště na severním výběžku masivu vrchu Číteř vzdáleného od obce 700 m severovýchodně. Nevýrazný trojhranný ostroh obtéká na západě až severovýchodě bezejmenná vodoteč, která je levobřežním přítokem Chladné, pramenící za obcí Hodovíz. Na jihu ho od severního svahu vrchu Číteře odděluje široké nehluboké sedlo, svahy na západě až severovýchodě nad vodotečí jsou příkré. Vodoteč vzdálená 100 m je nejbližším vodním zdrojem. Oblá oválná vrcholová plošina má nejvyšší bod v nadmořské výšce 498 m, převýšení nad údolím je od 30 do 45 m na severovýchodě. Vrchol ostrohu s nalezištěm leží na třech parcelách č. 170, 1796 a 1797 katastrálního území Hodovíz, koordináty na mapě ZM 11-42-15 ji vymezují následující body měřené od Z:J sekční čáry: 1) 237:221, 2) 240:218, 3) 236:214 a 4) 233:216 mm.

Charakteristika a popis lokality

Na jihu je jednodílné hradiště chráněno kamenným valem místy zvýrazněným navezeným kamením z přilehlého pole. Šířka valu, který má nepatrné převýšení, je dnes u paty široký cca 8 m a vnější převýšení pak dosahuje 0,5-1,0 m. Na západní straně je v délce asi 30 m neznatelný, dále k severu po obvodu se jeví jako ostrá hrana nad prudkým srázem či jako úzký ochoz. Probíhá zde po vrstevnici cca 8 metrů pod vrcholem, konstrukcí je nejspíše hlinitý. Vstup na hradiště musel být na jihozápadě, v místě, kde severní přepážující val přechází v západní obvodový, a kde jeho průběh nebyl zjištěn. U nejvyššího bodu leží hromada kamení o průměru 4 m a výšce 0,5 m s vybraným středem. Podobná zčásti rozebraná hromada byla zjištěna i na jihozápadním svahu. Na severovýchodě plošiny je dobře viditelná umělá vlna vzniklá snad při starším obdělávání vrcholové plošiny. Na základě tohoto zjištění nemohu vyloučit, že i obvodové opevnění je takto zvýrazněno, i když probíhá hlouběji po svahu. Celková rozloha osídlení je 0,36 ha, délka přepážujícího valu je 105 m a obvodové opevnění je zachováno v délce 58 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí Dolnobělské vrchoviny ležící při severozápadním okraji Kaznějovské pahorkatiny. Plochá vrchovina leží na proterozoických fylitech, méně pokrývačských břidlicích, se spility a jejím významným bodem je i vrch Čiteř (*Demek a kol. 1987, 165*). Podloží vlastního hradiště tvoří chlorit-sericitické fylity, kontaktně metamorfované (*Geologická mapa ČR 1995, list 11-42 Manětín*) a půdy jsou zde hnědé kyselé (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří již do nepříliš příhodné jednotky MT 3, v rámci mírně teplé oblasti již chladnější a vlhčí (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrná roční teplota je 7 °C a průměrný roční úhrn srážek je 500 mm. Geobotanická mapa rekonstruuje květnaté bučiny (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Vrcholová plošina je dnes travnatá, na jižním svahu k sedlu je rozsáhlé křoví z trnek s lískami, na ostatních svazích roste jehličnatý les s převahou smrku a modřínu.

Historie naleziště

V Místopisném slovníku historickém Království českého (*Sedláček 1908, 283*) autor uvádí domněnku, že nějaký hrad stával na Hůrce u Hodovíze, protože nižší poloha na východ od Hůrky se nazývá „Pod Hradem“. Přitom na současných mapách je poloha „Hrad“ vyznačena na severovýchodním svahu sousedního vrchu Čiteř. V roce 1972 připomíná regionální badatel nad údolím Chladné zalesněný kopec „Vyšohrad“ s opevněním, naznačující existenci tvrze (*Vorel 1972, 3*) a turistický průvodce uvádí „málo známé středověké hradiště zvané „Vyšohrad“ (*Birner 1979, 2*). Tyto nesrovnalosti vedly manžele P. a V. Rožmberské v roce 1979 k povrchovému průzkumu. Zjistili, že na vrchu Čiteř se žádné opevnění nenachází, zato bylo prokázáno opevnění na ostrožně nad ohybem potoka Chladná. V následujícím roce byla vrypy získána pravěká zlomková keramika (*Rožmberský 1987, 56-57*) a na základě tohoto zjištění provedla v témže roce průzkum a sondáž D. Soukupová (Baštová), která položila za kamenným valem na východní straně sondu o rozměrech 1x1 m. Ač získala pouze neurčitelné zlomky keramiky, zařadila hradiště podle charakteristické polohy mezi eneolitická výšinná sídliště (*Soukupová 1983, 152*). Přesvědčivý datovací materiál přinesla až sonda o rozměrech 0,8x0,8 m položená na západním svahu za valem při zaměřování opevnění v roce 1998. Byla vypracována do hloubky 40 cm až na kamenité podloží, kulturní vrstva s nálezy mazanice a keramiky se táhla v hloubce 25-40 cm a byla tmavě hnědá, hlinitá. Získaný soubor potvrdil předpokládané eneolitické stáří lokality a řadí ji mezi ostatní opevněná chamská výšinná sídliště.

V roce 2008 bylo zjištěno porušení několika vkopy na západní straně, nedaleko od místa, kde byla v roce 1998 položena sonda. Jedno místo s vyházenou keramikou za valem bylo začištěno v sondu 1,0x0,7 m s delší osou po spádnicí, která byla vypracována na úroveň podloží v hloubce 40-60 cm. Pod 20-25 cm silnou vrstvou ornice se nacházela až na dno tmavě šedá hlinitá splachová vrstva s četnými různě velkými břidlicovými kameny, která obsahovala četné zlomky mazanice a keramiky. Soubor jednoznačně prokázal osídlení chamskou kulturou, ale přinesl také několik fragmentů datovaných s velkou pravděpodobností do pozdní doby halštatské (*Metlička 2008, archiv odd. prehistorie ZČM v Plzni*).

Nálezy a datace lokality

Soubor nálezů z roku 1998 (tab. 42:1-11) ukazuje na osídlení ve dvou obdobích. Chamské kultuře patří úlomek hrdla zdobený otisky šnůry (tab. 42:2), zlomek podhrdlí zdobený pásem řídkých vpichů (tab. 42:3), zlomek zdobený plastickým pupkem (tab. 42:10) a pravděpodobně i zlomek užitkové nádoby s vysokou plastickou důlkovanou páskou (tab. 42:1).

Do doby halštatské pak řadím zlomek nálevkovitě rozevřeného hrdla se zaobleným okrajem (tab. 42:4) a esovitě profilovaný zlomek se zaobleným okrajem (tab. 42:5). Daleko přesvědčivější kolekci nálezů poskytlo začištění porušení zjištěného na jaře 2008. Nálezy zde nejsou vyobrazeny, ale potvrdily předchozí dataci do obou uvedených období.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 25.455-25.458, P 46.613-46.625.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.514-6.518.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.256-3.261.

ZČM Plzeň, dig. č.: bez. čísel, složka foto 2008

Základní literatura k lokalitě

Baštová, D. 1984: Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely, AR 36, str. 156-172.

Rožmberský, P. 1987: Hrádek a Vyšehrad. Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 87, str. 52-57. Plzeň.
Soukupová, D. 1983: Nová eneolitická výšinná sídliště v okrese Plzeň-sever, AR 35, str. 148-157.

17. HOLÝŠOV, okr. Domažlice

"Trní"

Poloha lokality

Přibližně 2,5 km severovýchodně od Holýšova leží dominantní kopec s kruhovým výhledem do širokého okolí a zejména do údolí Radbuzy tekoucí západně. Celé temeno leží na parcele kat. č. 659/1 a koordináty na mapě ZM 21-22-13 od Z:J sekční čáry jej vymezují následující body: 1) 025:091, 2) 031:090, 3) 035:082, 4) 026:080 a 5) 027:085 mm.

Charakteristika a popis lokality

Temeno má dva vrcholy, větší a vyšší na jihu s výškou 516 m a menší protáhle vybíhající k severu s výškou 510 m. Navzájem jsou oddělené 8 metrů hlubokým sedlem. Svahy kopce jsou strmé zvláště na nižším, kde stojí pravěké hradiště. Převýšení nad okolní krajinou činí 90-100 metrů, nad údolím 2 km vzdálené Radbuzy pak 160 m.

V nejnižším místě sedla je severní výběžek opevněn valem s vnějším příkopem přetínajícím jej ve směru východ-západ. Val je dlouhý cca 115 m, jeho východní konec končí v prudkém svahu, jehož hrana uzavírá prostor mezi vnějším a vnitřním přepažujícím valem. Na druhé straně v pozvolnějším svahu se u malého skalního výchozu stáčí dovnitř a po krátkém úseku vyznívá. Prostor mezi oběma přepažujícími fortifikacemi není uzavřen. Situace dále na západní straně pod vrcholem není v terénu jasná. Není vyloučeno, že val klesl o několik metrů níže a vytvořil na západní straně menší předhradí. Vnější přepažující val má u paty šířku 2,0-3,0 m, vnitřní převýšení místy až 1,0 m, příkop je široký 3,0-4,0 m a hluboký je 1,0-1,5 m. Převýšení koruny valu nade dnem příkopu dosahuje 3,0-3,5 m. Příkop není na obou koncích dokopán až na boční svahy sedla, jeho konce jsou jakoby uzavřeny. Ve středu jeho průběhu je porušen úpravou terénu pro novodobou lesní cestu, val je snesen a příkop zčásti zasypan. Val je konstrukcí patrně sypaný, hlinitý.

O 25-30 m dále dovnitř probíhá na hraně svahu lemovaného řadou drobných skalek a stoupajícího ze sedla k vrcholové plošině rovnoběžně s vnějším, méně patrný vnitřní přepažující val. Konstrukcí se povrchovým ohledáním jeví jako hlinítokamenitý, místy až kamenitý, u paty je široký 3,0-4,5 m, vnitřní převýšení je malé, dosahuje max. 0,5 m a vnější kolísá podle terénu mezi 1,0-1,5 m. Na východě navazuje na přepažující val špatně pozorovatelné obvodové opevnění, jeví se jako ostrá hrana. Zřetelnější úseky jeho průběhu naznačují, že byl hlinitý, sypaný. Na severu vybíhá ke skalce a na západní straně můžeme jeho průběh jen odhadovat podle hrany vrcholové plošiny spojující drobné skalní výchozy vysoké až 4 m. Pokud zde vůbec byl zbudován, probíhal pouze mezi skalisky. Stejně i západní konec vnitřního přepažujícího valu se stáčí dovnitř a po několika metrech vyznívá. Na této straně předpokládám přístup na vnitřní plochu hradiště. Vedle pozvolnějšiho svahu to naznačuje právě neuzavřené vnější opevnění. Není vyloučeno, že zde mohlo existovat neopevněné nebo částečně opevněné předhradí. Sběry toto zatím nepotvrdily.

Vnitřní plocha hradiště je přibližně obdélná s rozlohou 0,42 ha a s využitelným prostorem mezi vnějším a vnitřním valem na jihu 0,64 ha. Vnější přepažující opevnění s příkopem je dlouhé 115 m, vnitřní pak 64 m. Celková délka opevnění včetně nezřetelných úseků obvodového valu dosahuje 377 m. Nejbližší vodní zdroj je vzdálen asi 900 metrů severně.

Přírodní podmínky

Vrch Trní je nejvyšším bodem Vytuňské pahorkatiny rozkládající se v západní části Merklínské pahorkatiny. Je to rozsáhlý kupovitý suk tvořený přeměněnými proterozoickými fylity s fylitovými balvany na svazích (Demek a kol. 1987, 515). Půdní pokryv tvoří v okolí lokality hnědozemě (Tomášek 2000, mapa). Klimaticky oblast patří do mírně teplého pásma MT 10 s poměrně příhodnými podmínkami (Quitt 1971, 13, mapa). Průměrný roční úhrn srážek je 550 mm a průměrná roční teplota 7-8° C. Geobotanická mapa předpokládá na vrcholu kopce dubo-habrové háje v sousedství s subxerofilními doubravami (Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň), dnešní pokryv je na svazích borovými a smrkovými lesy a na vrcholu vzrostlým listnatým lesem s výrazným dominantním zastoupením dubu.

Historie naleziště

Existence opevnění na vrchu Trní se traduje již od 1. pol. 19. století. Na vrcholu podle pověsti stával hrad loupežného rytíře a o ohrazení svědčí i název trati „Zámka“ či „U zámku“. Podle pověsti má být na kopci ukrytý poklad (Maschek 1929a, 1929b). V roce 1875 dostali občané

Holýšova a blízkých Střelic povolení hledat na kopci poklad. Tři týdny prý kopali na severním vrcholu a našli podkovy, láhve, střepy spirálu ze zlatého drátu (*Maschek 1929a, 11-12*). Na základě těchto a jiných zpráv se o kopec v 60. letech začali zajímat kronikáři z Holýšova J. Kulhánek a J. Poslední, kteří sebrali z porušených míst atypickou pravěkou keramikou. V roce 1974 navštívily místo E. Čujanová a V. Štefanová, které poprvé popsaly hradiště a uvedly jej do odborné literatury (*Čujanová-Štefanová 1977, 49-50*). Podrobnější popis lokality pak pochází z následujícího roku 1975 (*Beneš-Justová 1975*). Z této zprávy vychází autorka i při svém zpracování raně středověkých nálezů z Hradce u Stoda (*Justová 1979, 193-194*). Teprve ale drobná zjišťovací sondáž ZČM v Plzni o rozměrech 1,0x1,5 m na východním okraji hradiště z roku 1980 poskytla bezpečný datovací materiál, který lokalitu řadí mezi pozdně halštatská hradiště (*Baštová 1984b, 33*).

Nálezy a datace lokality

Spolehlivý datovací materiál přinesla sondáž z roku 1980. Typické jsou střídavě mačkané plastické pásky (tab. 42:12; 43:1, 2, 22), výzdoba rastrovými pásy (tab. 42:13, 23, 24) a šrafovanými trojúhelníky na podhrdlí (tab. 42:14, 25). Soubor keramiky můžeme zařadit do pozdní doby halštatské (*Chytráček – Metlička 2004, 168-170, Abb 40*).

Současné osídlení v okolí lokality

Za uvedení stojí nové sběry ve vývratech na jižním svahu pod vrcholovou kótou 516 m, které přinesly nezdobené zlomky keramiky s prstovaným povrchem. Je to dokladem, že osídlen byl i jižní vrchol. Pravděpodobně zde stálo výšinné sídliště a podle prstování můžeme soudit na střední až pozdní dobu bronzovou.

Ve vzdálenosti 1,5 km JZ od hradiště bylo v k.ú. Holýšov zachyceno časně laténské sídliště, z něhož byla v r. 1926 prozkoumána polozemnice o rozměrech 7,5x4,0 m s ohništěm uprostřed (*Bergmann 1928, 192-193*) a 2 km JZ byla na témže katastru (parcela č. 689/1) prokopána mohyla s inventářem HaC (*Čtrnáct, archiv odd. pravěku ZČM Plzeň, čj. 757/35*). Severně ve vzdálenosti 3,2 km se nachází sídliště stupně HaD v k. ú. Střelice (*archiv odd. pravěku ZČM Plzeň*). a 6,5 km JZ v k. ú. Štíchov v poloze „U Křížku“ byla v r. 1974 prozkoumána mohyla ze střední doby bronzové s dodatečným časně laténským pohřbem (*Čujanová-Jílková - Soukupová 1977, 241-252*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 19.100, P 19.106, P 23.277-23.308, P 34.778-34.786, P 46.274-46.276.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.127-6.143.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.881-1.889, P 2.883-2.893.

Základní literatura k lokalitě

Baštová, D. 1984b: Holýšov, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1980-81, 33. Praha.

Beneš, A. - Justová, J. 1975: Holýšov, vrch Trní, okr. Domažlice. Hlášení o průzkumu v archivu NZ AÚ ČSAV Praha, čj. 2861/75.

Čujanová, E. - Štefanová, V. 1977: Holýšov, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1974, 49-50. Praha.

Justová, J. 1979: Slovanské hradiště v Hradci u Stoda a Stodsko v raném středověku. PA LXX, 193-194. Praha.

18. HORNÍ HRADIŠTĚ, okr. Plzeň-sever.

"Sokolov"

Poloha lokality

Lokalita se rozkládá na temeni ostrožny 1 km jihozápadně od obce Horní Hradiště, na levém břehu v ohybu Střely. Ostroh je součástí rozsáhlé parcely č. 803/1 katastrálního území Horní Hradiště. Koordináty na mapě ZM 12-31-11 měřeními od Z:J sekční čáře jej vymezují následující body: 1) 294:150, 2) 297:146, 3) 308:154, 4) 304:158 a 5) 299:154 mm.

Charakteristika a popis lokality

Střela vymezuje polohu od severozápadu k jihu, na jihovýchodě teče bezejmenná vodoteč pramenící u Horního Hradiště a zařezávající se hluboko do terénu. Nejsnazší přístup na protáhlou

jazykovitou ostrožnu se dvěma sedly je od severovýchodu, kde terén zprvu klesá o 10 m, pak se vyrovnává do nevelké podélné plošiny a dále k jihozápadu se zužuje v 5 m široký hřbet s přepažujícím valem v místě, kde se špice ostrohu opět rozšiřuje do kapkovité plošiny skloněné k jihu až jihozápadu. Na severozápadní straně je sráz skalnatý, na druhém boku je méně strmý. Plošina s hradištěm leží v nadmořské výšce 410 m a má převýšení nad dnem údolí Střely 70 metrů a nad bezejmennou vodotečí 50-70 m. Ta je svojí vzdáleností 70 m nejbližším vodním zdrojem pro lokalitu. Jde pravděpodobně o hradiště dvoudílné s akropolí na opyši. Má nepravidelný kapkovitý tvar a rozlohu nepřesahující 0,20 ha. Plošinu akropole skloněnou k jihu vymezuje val přepažující úzký hřbet. U paty je široký 6 m a dosahuje max. převýšení 0,7 m. Vychází ze skalní stěny na severozápadě a běží k jihu a vymezuje obvod akropole na východní straně až k menší skalce, kde se ostře lomí k severozápadu. Přibližně po dalších 20 metrech již není v terénu zřetelný. Jeví se jako ostré zalomení hrany vrcholové plošiny, místy s náznakem zvlnění s vnitřním převýšením do 0,4 m. Více jak ostré zalomení prozrazuje jeho průběh pás dočervena vypálené hlíny. Tento pás je vidět i na jihozápadní straně, kde jej v terénu nelze jinak rozpoznat. Vývraty hluboko pod plošinou ukazují, že těleso valu je většinou svezeno po svahu. Na severozápadě je akropole chráněna prudkým srázem přecházejícím ve skalní stěnu.

Povrchovým průzkumem při zaměřování v roce 1996 jsme zjistili, že na mírnějším jihovýchodním svahu cca o 10 m níže než vrcholová plošina probíhá po vrstevnici terénní vlna či lépe ochoz široký asi 5 m. Ten vybíhá pod skalkou na níž se lomí východní obvodový val akropole a v délce 120 m sleduje vrstevnici směřující k severovýchodu, kde se stáčí proti svahu a po několika metrech mizí. Bohužel další průběh přepažujícího valu předhradí není možné v terénu vysledovat. Na severozápadě jej opět ohraničuje skalní sráz. Předpokládaná plocha předhradí je 0,46 ha. Dočervena přepálená hlína byla zjištěna i ve vývratech na předhradí. Jediné keramické nálezy však pochází z akropole z prostoru za přepažujícím valem (Baštová 1984, 160).

Předhradí mohlo podle odhadu zabírat plochu 0,46 ha, spolu s akropolí (0,20 ha) pak mělo hradiště celkovou plochu cca 0,66 ha. Na akropoli je opevnění dochováno v délce cca 80 m a na jihovýchodním svahu předhradí v délce 105 m. Celkově tedy v délce 185 m a připočteme-li délku, kde opevnění předpokládáme, mohlo dosahovat až 330 metrů.

Přírodní podmínky

Hradiště leží v Dolnobělské vrchovině, která zaujímá prostor při severozápadním okraji Kaznějovské pahorkatiny. Jde o plochu vrchovinu ležící na proterozoických fylitech a méně na pokrývačských břidlicích a spilitech (*Demek a kol. 1987, 165*). Podloží ostrožny tvoří choritsericitický fylit (*Geologická mapa ČR 1996, list 12-31 Plasy*), půdy jsou zde hnědé s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří v rámci západních Čech do nejpříhodnějšího pásma MT 11 s dlouhým teplým a suchým létem a krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 13, mapa*). Průměrná roční teplota 7-8 °C a průměrný roční úhrn srážek 500 mm. Geobotanická mapa předpokládá na ostrohu dubo-habrové háje (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Dnešní porost tvoří vzrostlý jehličnatý les s převahou borovice, na předpolí ostrožny, na severovýchodě, se vyskytují listnáče, nejčastěji je zastoupená bříza.

Historie naleziště

Hradiště objevili při systematickém průzkumu povodí Střely manželé Baštovi v roce 1982, kteří sondou na akropoli získali i přesvědčivý soubor keramických nálezů, na jejichž základě můžeme lokalitu zařadit mezi hradiště nynické skupiny pozdní doby bronzové (*Baštová 1984, 160*). Výraznější soubor byl pak získán v roce 1998 při zaměřování lokality ve vývratu za valem.

Na závěr upozorňuji, že hradiště označované ve starší literatuře jako Horní Hradiště (*Maličský 1950, Jílková 1957, Sklenář 1993*) leží na protějším břehu Střely, na katastrálním území Plasy, a tak je také uvedeno v tomto přehledu.

Nálezy a datace lokality

Charakteristickou výzdobou nynické kultury pozdní doby bronzové je střídání žlábků a rýh (tab. 43:25, 27, 28), výjimečné nejsou ani samotné žlábků na podhrdlí (tab. 43:24) či samotné vodorovné rýhy (tab. 43:26). Všechny uvedené zlomky řadím bez výjimky nynické kultuře do HaB2-3.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 24.052-24.056, P 46.232-46.233.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.144-6.148.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 2.894-2.901.

Základní literatura k lokalitě

Bašťová, D. 1984: Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely. AR 36, str. 159-160.

19. HOŘEHLEDY-MÍTOV, okr. Plzeň-jih

Kokšín"

Poloha lokality

Hradiště bylo zbudováno na vrcholu kopce zvaného "Kokšín" na rozhraní katastrů Hořehledy a Mítov, přibližně 2 km severozápadně od Nových Mitrovic. Opevněná plocha se rozkládá větší částí na parcele kat. č. 353/1 katastru Mítova a částečně zasahuje na parcelu kat. č. 1456/1 území Hořehled. Koordináty na mapě ZM 22-12-11 jej vymezují spojnice následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 137:000, 2) 133:005, 3) 144:012, 4) 148:011 a 5) 149:004 mm.

Charakteristika a popis lokality

Temeno má dva vrcholy, vyšší východní má nadmořskou výšku 684 m, nižší západní má nejvyšší bod 678 m. Jde o mohutný rozsáhlý vrch vystupující nad údolím Borovenského potoka na severu a Mítovského potoka na jihu. Převýšení nad oběma údolními dosahuje 180 m. Nejbližším vodním zdrojem je pramen ležící 900 m SSZ a 1000 m jihovýchodně vzdálená bezejmenná vodoteč pramenící u obce Planiny.

Plocha hradiště vymezená obvodovým kamenným valem zahrnuje oba vrcholy kopce. Vyšší východní vrchol je na jihovýchodě obklopen skalní stěnou, z níž vybíhá po hraně vrcholové plošiny dále k severu obvodový kamenný val, kde se stáčí k západu. Val je kamenitý s malým vnitřním převýšením pohybujícím se mezi 0,3 až 0,7 metru. Destrukce valu na vnější straně je dobře viditelná až 10 m od koruny valu. Na SSZ hradiště v sedle mezi oběma vrcholy předpokládám bránu. Val je v tomto úseku dvakrát přerušen. Západní přerušení je očividně novodobé proražení valu, kterým dnes probíhá lesní cesta. Zhruba o 8 metrů severovýchodně je druhé přerušení široké 2,5-3 m. Zde předpokládám jediný vstup na hradiště. Vedle vlastního přerušení a příhodné polohy v sedle, mě k tomu vedou ještě následující skutečnosti. V první řadě v tomto úseku neběží val po hraně svahu, jak je obvyklé, ale je cca o 8 metrů posunut dovnitř. Před valem tak vznikla úzká plošina ohraničená na jedné straně valem na druhé příkrým severním svahem, která ústí do již zmíněného přerušení. Navíc je západní konec severního valu u přerušení výrazně rozšířen i zvýšen a jeho destrukce na vnější straně jakoby přehrazovala úzkou plošinu vzniklou před valem. V celém sedle je kamenný val oproti jiným místům poměrně mohutný, vnitřní převýšení dosahuje místy až 1 m a vnější až 1,5 m. Na západě vybíhá ke skalce na severní straně západního vrcholu. Skalka tvoří roh opevnění, z ní kolmo vybíhá západní val běžící v přímém směru k jihu. V severním úseku běží po západní hraně vrcholu, v dalším průběhu protíná plošinu, která se mírně svažuje k jihozápadu, až se na jihu opět kolmo lomí a dále probíhá opět po hraně svahu. V úseku, kde val protíná poměrně mírný jihozápadní svah, je nejmohutnější. Vnitřní převýšení dosahuje 1 m a vnější 1,5 m i více. V šířce 3 metry je zde val opět proražen mladší lesní cestou. Na jihu běží val, jak jsem již zmínil, po hraně svahu, vnitřní převýšení je nepatrné, destrukce valu je zřetelná až do vzdálenosti 8 m po svahu. Na východě pak zabíhá k začátku pásu skal na jihozápadě východního vrcholu.

Vnitřní plocha hradiště, jehož podstatnou částí je zejména sedlo mezi oběma vrcholy, je celá pokryta menšími i většími kameny. Ve stěnách geologických sond byla zvláštní stratigrafie. Na povrchu byla suť drobných i značně rozměrných kamenů a pod ní teprve vrstva světle hnědé podzolové hlíny. Hradiště zaujímá plochu 1,09 ha a délka linie opevnění je 345 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky patří do okrsku Třemšínské vrchoviny, která tvoří jihozápadní část Brd. Kokšín je významným bodem této vrchoviny, jde o rozlehlý suk ve tvaru kupy z proterozoických břidlic s vložkami buližníků. Vrchol oblé se dvěma vrcholy, svahy jsou příkré s četnými skalními výchozy a suťovými proudy (*Demek a kol. 1978, 278, 519*). Půdní pokryv tvoří pseudogleje s hnědými půdami oglejenými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nepříliš vhodné jednotky MT 5 mírně teplé oblasti (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrná roční teplota je 6-7 °C a roční úhrn srážek 650-700 mm, geobotanická mapa předpokládá v širší oblasti květnaté bučiny (*Mikyška*

a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň). Dnes je lokalita pokryta jehličnatým lesem s převahou smrku a jedle, řidčeji je zastoupena borovice.

Historie naleziště

Opevnění na vrcholu Kokšína je známo již od konce předminulého století, kdy ho společně s hradištěm Mítov „Na Hradě“ popsal František Faktor (*Faktor 1884, 566*). Přes výrazné opevnění se ale doposud nepodařilo z lokality získat jakýkoliv keramický materiál, který by umožnil alespoň rámcové datování. Svým charakterem by mohlo jít o pozdně bronzové nebo pozdně halštatské hradiště.

Dokumentace

Bez archeologických nálezů.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 5.556-5.566.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.051, P 1.980.

Základní literatura k lokalitě

Faktor, F. 1884: Předhistorické hradby na Blovicku, PA 12, str. 566.

20. HRADEC U STODA, okr. Plzeň-jih

„Vyšehrad“

Poloha lokality

Raně středověký hrad se nachází na ostrožně nad soutokem Touškovského potoka a Radbuzy v jihozápadní části dnešního intravilánu obce. Akropole, z velké části poničená zářezem železniční trati (kat.č. 1424), se rozkládá na zahradách s chalupami a rodinnými domky na parcelách kat.č. 1, 2, 3/1-2, 4, 1281/2, 1368/4, 5, 15 a intenzivně zastavěné předhradí na později rozčleněné parcele kat.č. 1285, silnice na kat.č. 1370/3 a obvodové opevnění na parcelách 1281 a 1370 a příkop přepažujícího opevnění leží na parcelách kat.č. 1410, 1291, 1294, 1295, 1303/2, 1307/1, 1309/2, 1364/2 a na severu opět na parcele kat.č. 1281. Plocha hradiště je na mapě ZM 21-22-07 vymezena spojnicí následujících bodů s koordináty od Z:J sekční čáry: 1) 437:049, 2) 452:047, 3) 460:042, 4) 459:035, 5) 449:030, 6) 438:015, 7) 431:015, 8) 427:025, 9) 426:037 a 10) 430:045 mm.

Charakteristika a popis lokality

Hradiště leží v intravilánu obce na jejím jihozápadním okraji při silnici do Lisova, která prochází hradištěm. Nevýrazná ostrožna je na jihovýchodě chráněna strmými srázy, pod kterými protéká Radbuza, a na severu, kde srázy nejsou tak prudké a vysoké ji obtéká Touškovský potok. Oba toky byly pro obyvatele raně středověkého hradu nejbližšími vodními zdroji vzdálenými od hradeb 50-100 m. Opevněná plocha hradiště leží v nadmořské výšce 356-370 m, převýšení nad řekou a potokem dosahuje jen 16-25 m. Směrem k severu se terén rozevírá a mírně zvedá k nedalekému návrší.

V dnešní podobě má hradiště dvoudílnou dispozici s akropolí na východní špici ostruhu a předhradím na západě. Během posledních 15 let bylo při různých záchranných akcích zjištěno, že je možné rozpoznat dvě fáze opevnění, starší která zanikla požárem a mladší s nepřepáleným tělesem valu. Ve starší fázi bylo hradiště nejspíše jednodílné, v mladší bylo rozčleněno na akropoli a předhradí. Pokud při popisu reliktního opevnění nebudu uvádět o jakou fázi opevnění jde, tak půjde o mladší.

Akropole

Velká část akropole je dnes poničena jednak hlubokým zářezem železniční trati, materiálem vyváženým na její jihovýchodní obvod a mladší zástavbou zemědělskými usedlostmi a rodinnými domky. Tím vším se terén značně změnil a překryl stopy opevnění. Od severovýchodu k jihu odděluje akropoli od předhradí mohutný val široký u základny nejméně 15, ale spíše až 20 m. Jeho vnitřní strana se z akropole zvedá pozvolněji, jeho koruna převyšuje plochu o 3 m a jeho vnější strana je strmější a ze dna dnes značně zaneseného příkopu dosahuje výšky 4,5-5 m. Na jeho vnější straně je znatelná terasa původní bermy, ale její některé části se ztrácejí mezi četnými terasovitými úpravami zahrad. Vnější příkop byl široký 20-25 m a jeho hloubka je dnes jen 1,5-2 m. Jak val, tak vnější příkop jsou zřetelnější v severní část, na jihu je terén značně poškozený. Na jižní straně akropole, jihovýchodně od trati se z obvodové fortifikace dochoval jen náznak průběhu podél silnice, kde je patrná 1-1,5 m vysoká terasa. V místě dřívější brány dnes stojí chalupa čp. 31. Na východě je val pak zcela zničený návozy a úpravami terénu při stavbě železnice. Jako jediná část

obvodového valu se dochoval krátký úsek valu na pozemku kat.č. 1281/2 a 1368/5 (u čp. 50) při železniční trati. U paty je tento val široký 14-18 m z vnější strany je vysoký 2,5-2,8 m, jeho vnější strana je strmá a vnitřní se ke koruně zvedá pozvolněji.

Severozápadně od trati je val velmi dobře dochovaný, u paty je široký 20-23 m, z vnitřní pozvolnější strany je vysoký 3 m a z vnější až 5,5 m. Vnější příkop zde není zřetelný, ale patrná je deprese svažující se k vnější patě valu.

Na akropoli hradiska stál od sklonku 11. století kostel sv. Vavřince, zmíněný poprvé k roce 1298, zrušený v josefínské době (1780-90) a následně zbořený (*Justová 1979, 139*). V okolí kostela sv. Vavřince můžeme s největší pravděpodobností uvažovat o raně středověkém řadovém pohřebišti, ale jediným důkazem je zpráva z r. 1768, kdy nechal chotěšovský probošt Siard Pfeiffer rozšířit a opravit kostelík a objevil zde kostry a staré zbraně (*Justová 1979, 142-143*).

Předhradí

V místě severovýchodního okraje zářezu trati se od opevnění akropole odděluje severní obvodový val předhradí. Je velkou škodou, že právě toto místo, kde bychom mohli předpokládat bránu, je takto zničené. Severní obvodový val předhradí běží po hraně ostrožny, je široký u základny 10-12 m, jeho vnitřní převýšení je 1,4-1,7 m a vnější 3-5 m, přičemž větší je na východě, kde jej zvýrazňuje úvozový zářez cesty. Na severní (vnější) straně cesty je zbytek starší fortifikace patrný zprvu jako asi 10 m široký a 2 m vysoký val, na němž stojí stavení, ale dále k západu jen jako výrazná hrana terasy bez vnitřního převýšení. Přibližně po 70 m tato terasa končí jako vnitřní rameno ulicové brány. Vně asi o 10 m dále k severu ve svahu začíná druhé vnější rameno brány starší fáze opevnění. Obě ramena mají koruny od sebe vzdálené 10-12 m a u jejich paty je patrný dnes 3 m široký průchod. Vnější rameno je široké v základu 7-8 m, z vnitřní strany je vysoké 3,5 m a z vnější, která navazuje na severní sráz je vysoký až 5 m. Z vnitřní strany je dnes vstup zavážen odpadem a z konce vnějšího ramene je dnes vytvořena skalka odhalující dočervena přepálené těleso valu. Další úsek tohoto opevnění je opět patrný jako výrazná hrana s destrukcí tělesa valu svalenou po svahu. Ještě před stavbou prvního RD bylo patrné, že val se již stácel dovnitř k jihu. Terén je v tomto úseku asi nejvíce poničený novostavbami domků a staršími úpravami terénu i novými planýrkami pro zahrady.

Vnitřní obvodový val mladšího opevnění je v necelé polovině délky prořat mladší cestou vedoucí na předhradí, dále k západu je vysoký až 4,5 m, jeho vzhled na vnitřní straně se nepodařilo zjistit. V dalším průběhu se obloukem stáčí k jihu (dále než starší opevnění) a stává se západní přepažující linií opevnění, na vnější straně je lemován cestou běžící v místě bermy a částečně i vnějšího příkopu. Val je u paty široký zhruba 12 m a z vnitřní i vnější strany (z úrovně cesty) je vysoký 2,3-3 m. Jeho vnitřní strana je rovněž pozvolnější, vnější strmá, u obou jeho pat, stejně jako na koruně jsou četná druhotná porušení. Podle starých zpráv bylo těleso valu odkopáváno a rozváženo na zahrady. Vně valu ležel asi 25 m široký příkop, jehož vnější hrana se dochovala jen v severní části přepažujícího opevnění a pak severně a jižně od silnice do Lisova. Dnes je hrana ještě vysoká 2-2,5 m. Ve střední části je pak zcela zaplněný nahrnutím zeminy vnější hrany do příkopu. Podle výzkumu J. Justové 1972 byla z vnější strany valu 2,5 m široká berma. Jižně od zmíněné silnice k jižnímu okraji ostrohu val mohutní, jeho vnější výška dosahuje 4,0 m a vnitřní asi 2,0 m a jeho nepřepálené těleso je narušováno výběhem pro slepice. Stejně i vnější příkop je na této straně výraznější, ale to může být způsobené druhotně, protože z příkopu se na jihu stává strž vymletá dešťovou vodou. V jižním ohybu byl val zničený rodinným domkem, dnes je zde asi 2 m vysoká terasa se stavbou při okraji terasy. Za ohybem probíhá podél vnějšího úpatí jakási berma, která je v této době nepravidelně rozšiřována vyvážáním odpadu. Zcela zřetelná je asi o 30 m dále, kde je široká okolo 1,5 m. Val je z bermy vysoký 3 m, z vnitřní strany je pouze jako výrazná hrana. Vně bermy je v tomto úseku zřetelný 9-10 m široký příkop hluboký až 2 m. Navíc vně je dochovaný krátký úsek starší fáze fortifikace, na jihozápadě je jeho koruna odebrána, jeho vnější strana se zde již stáčí dovnitř k vnitřnímu opevnění, kde byla při stavbě mladší fáze obvodového opevnění odstraněna. Val je v základě široký asi 12 m, z vnější strany je vysoký 5 m a ze dna příkopu 4 m. V četných porušeních je zřetelné výrazné přepálení jeho tělesa. Také berma vnitřního mladšího opevnění zde má ze dna větší převýšení (přibližně 3,0 m). Východní konce obou linií opevnění jsou zničeny zářezem železniční trati, zrovna v místech, kde se jihovýchodní obvodová fortifikace předhradí musela napojovat na opevnění akropole. Navíc někde v těchto místech musel

také ústít val oddělující akropoli a předhradí. Stejně jako na protější severní straně ostrožny i zde konfigurace terénu naznačuje možnou existenci brány.

Podle našeho nového měření, které vzalo v úvahu druhotné rozšíření akropole a existenci dvou zcela rozdílných fortifikací, mělo hradiště ve starší fázi jednoduchou dispozici o opevněné ploše 4,21 ha a délce linie opevnění 792 m. V dvoudílné dispozici v mladší fázi měla akropole rozlohu 0,9 ha a přehradí 3,7 ha, tj celková opevněná plocha byla 4,6 ha. Délka opevnění akropole dosahovala přibližně 365 m a opevnění předhradí 707 m. Celková délka linie fortifikace dosahovala 1072 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky lokalita leží na západním okraji Staňkovské pahorkatiny při hranicích s Vytůňskou pahorkatinou a tvoří jižní část podcelku Stříbrské pahorkatiny. Leží na proterozoických fylitech, vzácně dvojslídnych svarech a denudačních zbytcích karbonských pískovců, slepenců a jílovců. Vytváří ploše zvlněný denudační reliéf širokých rozvodních hřbetů a široce rozevřených údolí při středním toku Radbuzy (*Demek a kol. 1987, 471-472*). Geologické podloží vlastní lokality tvoří kvartérní deluviální hlinitopísčité a hlinitokamenité sedimenty (*Geologická mapa ČR 1995, list 21-22 Holýšov*) a hnědé půdy se surovými půdami (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky leží v příhodné mírně teplé oblasti s charakteristikou jednotky MT 10 (*Quitt 1971, 13, mapa*). Průměrná roční teplota 7-8 °C a průměrný roční úhrn srážek je 550 mm. Geobotanicky jsou rekonstruovány dubo-habrové háje a borové doubravy, při Touškovském potoce a Radbuze luhy a olšiny (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Dnes je ostrožna zastavěná rodinnými domky se zahradami a ovocnými stromy, půdní pokryv tvoří nejčastěji tráva, na jižním svahu jsou trnky šípkové růže a akáty.

Historie naleziště

Dvojitě opevnění lokality je zaznamenáno již na mapě G. Ch. Müllera z roku 1720 stejně jako na mapě z 1. vojenského mapování z roku 1764. Roku 1768 byly při přestavbě kostela sv. Vavřince na akropoli nalezeny kostry a u nich staré zbraně, které pak byly uloženy v chotětovském klášteře (*Schaller 1788, 106; Köpl 1840, 21*). Lokalita je zaznamenána také v popisných topografických pracích Čech J. Schallera (*1788, 100-101*) a později J. G. Sommera (*1838, 116*), dokonce se u těchto autorů dochovala zpráva vážící se k události z roku 1384 (J. Köpl klade událost do roku 1406), kdy chotěšovský probošt Sulko stál v čele vojska, které se opevnilo ve starém slovanském hradišti nade vsí Hradcem a odtud podniklo úspěšný výpad proti vojsku bavorského vévody Ruperta, který napadal Čechy (*Köpl 1840, 20-21*).

Počátky vědeckého archeologického zájmu o lokalitu představuje zpráva J. Smolíka, který reprodukuje zprávu J. Lehmana o hradišti v Hradci a příležitostných nedatovaných nálezích (Smolík 1881, 370). Ze stejného zdroje pak vychází i záznam o hradišti u J. L. Píče, který lokalitu sám nenavštívil a proto udávaná poloha neodpovídá skutečnosti (*Píč 1909, 367*). Zájem o hradiště výrazně vzrostl po 1. světové válce, kdy se začaly na předhradí stavět rodinné domky. Zasluhou tehdejšího učitele české národní školy v Hradci J. Rádlu se podařilo v roce 1925 zachránit některé nálezy ze stavenišť, které společně s prvním plánkem hradiště předal do plzeňského muzea. Prvním archeologem, který hradiště navštívil a popsal, byl v r. 1948 A. Knorr (*1948*). Od 50. let se zmínky o slovanském hradišti v Hradci vyskytují častěji a zpravidla je lokalita datována do 10.-12. století (*Čtrnáct 1951, 1964; Turek 1965, 1967, 1971, 1975; Hejna 1965*).

Do 80. let minulého století byla jediným regulérním archeologickým výzkumem sondáž J. Justové z roku 1972 přes přepažující západní val předhradí a profilu začištěného na jižním konci dříve porušeného valu v blízkosti sondy (*Justové 1979, 131-212*). Zkoumaná hradba měla čelní kamennou plentu širokou 1,5-1,6 m a dochovanou do výšky 70-80 cm z nasucho kladených kamenů. V sondě se podařilo také zachytit napojení dvou rozdílných úseků hradby, na nichž pracovaly různé stavební čety. Toto rozhraní bylo markantní zejména na dochované části kamenné plenty. Zatímco jižní úsek byl stavěn z modrošedé ostrohranné horniny (fylity) dosti nepořádně naskládané a lící posunutou o 10 cm, tak severní úsek hradby byl ze světle žluté horniny (žuly), pečlivě sestavený, lícovaný a z částečně opracovaných kamenů (*Justová 1979, 171-172*). Jádro hradby bylo hlinito-dřevěně zpevněné dřevěnými rošty, kterých bylo v dochované části hradby zachyceno 5 vrstev v odstupech 20-30 cm. Zachovaná šířka tělesa hradby byla v sondě 3,60 m, ale její zakončení na vnitřní straně se nepodařilo zachytit, protože tato strana valu byla v minulých desetiletích z velké části zničena a rozvezena po přilehlých zahradách. Celkovou šíří vlastní hradby

odhaduje autorka maximálně na 6,5 m. Mezi hradbou a vnějším příkopem byla 2,5 m široká berma vydlážděná drobnými kamínky. Sonda pak zachytila ještě část vnitřní stěny mohutného vnějšího příkopu (Justová 1979, 168-173, 180).

Nyní musím zmínit ještě jeden poznatek z výzkumu západního valu předhradí, který bude důležitý při interpretaci výsledků pozdějších výzkumů. Podle nálezkové situace byla hradba postavena „na zeleném drnu“, tj. na původním jílovitém terénu. Ani vnější příkop neporušil žádnou starší kulturní vrstvu či objekty. Protože sonda valem poskytla jen 3 artefakty (z toho 1 střep pravěký) opřela autorka dataci opevnění o nálezy keramiky sebrané při vnitřním obvodu předhradí. Protože nálezy správně kladla již do 9. století, usoudila, že opevnění a tím i hradisko vzniklo již v této době (Justová 1979, 185).

Právě shrnuté poznatky z výzkumu opevnění a ze zhodnocení starších nálezů pak zůstaly platné až do 90. let 20. století. Poloha opevněného areálu v intravilánu (zastavěné části) obce vedl dříve k značným terénním zásahům a mnohdy přímo k ničení důležitých archeologických situací. Důsledné uplatňování archeologické památkové ochrany v posledních 15-ti letech oproti tomu umožnilo získat nové poznatky o této významné archeologické lokalitě jihozápadních Čech. Archeologické dozory na liniových výkopech při pokládání telefonních kabelů, plynovodu a při dalších stavebních akcích, které zasáhly nejen hradiště, ale i neopevněnou osadu u kostela sv. Jiří v severovýchodní části obce, přinesly mnoho nových sice torzovitých poznatků, ze kterých se ale postupně skládal zcela nový pohled na raně středověký Hradec u Stoda a jeho bezprostřední zázemí. Výchozím bodem nového pohledu je vedle uvedeného shrnutí především celkový plán hradiště s vyznačeným průběhem opevnění (Justová 1979, Abb.5).

K první korekci plánu hradiště došlo v roce 1997, kdy jsme v rámci grantu zaměřeného na dokumentaci a geodetické zaměření opevnění pravěkých a raně středověkých hradišť zjistili, že severní vnější obvodové opevnění předhradí netvoří přímou linii, ale že se zde linie částečně překrývají a vytváří ulicovou bránu. Na poškozené části valového tělesa bylo zřejmé jeho přepálení v důsledku mohutného požáru. Asi o 50 m dále k západu bylo v roce 1998 ve výkopu pro telefonní kabely zachyceno ve svahu k Touškovskému potoku destruované a po svahu svržené přepálené těleso valu, které dále k západu bylo možné v následujících letech sledovat zhruba ještě 50 m při stavbě nových rodinných domků.

Terénní průzkum také odhalil, že vnější linie západního přepažujícího opevnění není druhým valem, ale že jde o výraznější vnější hranu mohutného příkopu. Vnější val se rovněž nepodařilo zjistit na severozápadním a jihozápadním rohu předhradí. O zachycené destrukci valu na severu předhradí jsem hovořil výše a na jihu je dochován jen krátký úsek při železniční trati, kde mezi oběma valy vedla stará cesta (úvoz) do Lisova, která byla užívána před výstavbou železnice.

Zmíněné výkopy pro rozvody telefonních kabelů zasáhly v roce 1998 celý intravilán Hradce u Stoda jak plochu hradiště, tak otevřené sídliště v severovýchodní části vesnice. Liniové výkopy však byly široké jen 40 cm a jejich hloubka dosahovala 60-70 cm. Na akropoli byly vedeny v porušeném terénu podél silnice do Lisova, v zastavěné části předhradí pak po obou stranách ulic. Celkem zde bylo zachyceno a zdokumentováno 29 objektů, převážně sídlištních jam, dokládajících poměrně husté osídlení. Na severu v úzké proluce výkopy procházely obvodovým opevněním předhradí, které bylo z velké části strženo při úpravě uličky. Lépe dochována byla hradba na vnitřní straně fortifikace, kde se podařilo zachytit zbytek vnitřní plenty a z vlastního nepřepáleného tělesa valu se dochovaly jen 1-2 vrstvy dřevěných roštů vyplněných světle hnědošedou hlinitou hlínou. Z nejvíce poničené vnější strany hradby se podařilo zachytit 1,0-1,1 m širokou bermu a dva kameny – snad torzo čelní plenty z nasucho kladených kamenů. Pokud je správně interpretována nálezková situace, pak šířka obvodové hradby dosahovala 11,5 m (srovnej s výsledky výzkumu J. Justové).

K překvapujícímu zjištění došlo při začišťování stěn výkopů na předhradí jednak podél hlavní silnice do Lisova a pak v paralelně běžící ulici o blok domů severněji. Ve výkopech po obou stranách vozovek bylo zachyceno rozsáhlé porušení široké 8,0 m se strmými stěnami, které pokračovalo pod dnem výkopu. Na jeho východní (vzhledem k hradišti vnitřní) straně bylo porušení vyplněné až na dno výkopu spečenou do červena propálenou hlínou. Toto porušení označené v jednotlivých větvích výkopu různými čísly (objekt 10, 11 a 29) bylo zřetelně obranným příkopem, do kterého bylo nahrnuto těleso požárem zničeného valu. Jeho vlastní těleso se nepodařilo vzhledem k jeho důkladnému zplanýrování a pozdějším úpravám terénu rozpoznat. Spečené těleso valu svrženého do příkopu bylo pak ještě zachyceno v délce asi 40 m v úzké

odbočce z hlavní silnice do Lisova směrem k jižnímu obvodovému valu předhradí. Na vnitřní ploše předhradí tak bylo prokázáno starší opevnění a z větší části bylo možné rekonstruovat i jeho průběh. Úzké a nehluboké výkopy ale nedovolily provést jeho důkladnější výzkum.

Průběh tohoto příkopu vyplněný destrukcí valu byl také zachycen v severní části předhradí při stavbě kůlny u domu čp. 144 v roce 2002, kde však byl mylně interpretován jako zásyp vnitřního příkopu hradiště (Čechura 2004, 76). Přesto poskytl další zpřesnění průběhu této linie opevnění.

Bližší poznatky o zničeném starším opevnění na předhradí pak přinesl archeologický výzkum vedený M. Uherským při výkopech pro plynovod v roce 2003, které byly široké 50 cm a dosahovaly hloubky 130 cm. Prozkoumáno bylo 38 objektů, převážně větších sídlištních jam, kterých bylo zachyceno 24. Na ploše hradiště bylo dohodnuto provedení výzkumu v předstihu před stavbou, což umožnilo zaměřit se na důkladnější výzkum klíčových situací, kterými bylo zachycení zbytků valu a výzkum jeho vnějšího příkopu, jak napovídaly výsledky z roku 1998.

Technicky nejsložitější částí byl výzkum obranného příkopu, který měl v řezu šířku 9,5 m, měl hrotitý tvar a dosahoval od původního terénu zahloubení 3,40 cm. Příkop byl ponejvíce zaplněn přepálenou destrukcí z tělesa valu a to zejména na východní (vnitřní) straně, kde se při stěně nacházely četné velké kameny z čelní plenty valu a rozměrné kusy propálené až spečené hlíny. Charakter zásypu ukazuje, že k likvidaci příkopu a valu došlo zcela záměrně a jednorázově. Na vnitřní straně příkopu byla 1,9-2,0 m široká berma a za ní základ valového tělesa, který představovala oranžově červená propálená vrstva, v níž byly nalezeny dřevěné trámy roštové konstrukce. Těleso bylo na svých koncích lemováno koncentracemi kamenů, což naznačuje, že čelní i zadní strana hradby byla zpevněna zdí z nasucho kladených kamenů. Zároveň to ukazuje, že hradba dosahovala šířky 10,5 m.

Na základně tělesa valu byl podélně s výkopem nalezen i mohutný trám dochovaný v délce necelého 1 metru. Jeho mohutnost dovolila celý trám odkrýt, zalít do sádrového bloku, vyzvednout vcelku a pokusit se o určení stáří pomocí dendrochronologie. Analýza vzorku byla provedena v Dendrochronologické laboratoři Ing. Tomáše Kyncla, kde se podařilo určit, že poslední zachycený letokruh je datovaný do roku 870. Strom byl tedy kácen po roce 870, možná přímo v zimě 870/71. Tím máme datovaný vznik zplanýrované hradby na předhradí kolem roku 870.

Bohužel, stejný úspěch jsme neměli s řezem dodnes zachovaného přepažujícího západního valu předhradí z mladší fáze existence hradiště. Výkop vedl v místě novodobého narušení tělesa valu a přinesl pouze potvrzující informace z předcházejících let, že tento val nenesl stopy přepálení požárem.

I situace na akropoli se ukázala být složitější, než naznačoval dosavadní stav. V roce 2000 jsme sledovali výkop kanalizační přípojky z domu do septiku na zahradě. Vedle mělkého sídlištního objektu byla na konci výkopu v místě budoucího septiku zachycena hrana velkého porušení dokopaného do hloubky 1,30 m. Při hloubení nádrže bylo pak zjištěno, že nejde o objekt, ale vrstvy promíseného materiálu, v nichž se až do hloubky 2,5 m nacházela vedle hradištní keramiky i keramika 19. století. Výkopy plynovodu v roce 2003, které vedly podél silnice do Lisova s odbočkami k jednotlivým stavením pak ozřejmily situaci v této části akropole. Všechny tyto trasy (včetně té hlavní, která vedla podél silnice) byly hluboké zhruba 1,3 m a ukázaly, že nejde o původní terén, ale vrstvy navezené hlíny s hroudami tmavé výplně s keramikou hradištní spolu s materiálem 19. století. Zřetelně jde o druhotné rozšíření plošiny akropole k východu a jihu. Nasnadě je vysvětlení, že k tomuto rozšíření došlo v 60. letech 19. století, kdy sem byla vyvážena hlína z hloubení zářezu železniční trati. Toto nakonec potvrzuje i mapa 2. vojenského mapování (kolem r. 1840) s vyznačením parcel (Justová 1979, obr. 3), kde je kromě jediného valu na předhradí vyznačen úzkými parcelami i průběh dochovaného opevnění akropole. Na jihovýchodě akropole se dokonce tato parcela výrazně zatačí dovnitř, jakoby tvořila jedno rameno klešťové brány. Na mapě je také vyznačena původní cesta do sousedního Lisova podél jižního opevnění akropole i předhradí. Směr cesty byl v důsledku stavby změněn a vytvořen zde násep, aby mohla být železnice přemostěna. Je také jasné, že předpokládaný vstup v místě dnešní cesty a přiléhající domnělé opevnění valem (Justová 1979, Abb. 7) vzniklo druhotně až v důsledku terénních úprav v souvislosti se stavbou dráhy.

Nálezy a datace lokality

Na základě rozboru keramiky ze starších akcí a výsledků výzkumu opevnění datuje J. Justová vznik raně středověkého hradu do 9. století, což potvrdily pozdější výzkumy starší fáze opevnění datující její vznik kolem roku 870. Mladší fáze opevnění vznikla v průběhu 10. století a celá sídelní aglomerace dosáhla největšího rozkvětu v 11.-12. století, kdy se stala důležitým střediskem okolí a opěrným bodem na zemské stezce do Řezna. Od 11. století stál na akropoli kostel sv. Vavřince a kolem se rozkládalo řadové kostrové pohřebiště. Zánik hradiště je kladen do sklonku 12. století, kdy postupně dochází k jeho opuštění.

Současné osídlení v okolí lokality

Neméně významné jsou také nové poznatky o zázemí raně středověkého hradu v Hradci u Stoda. V první řadě musíme zmínit raně středověkou opevněnou lokalitu ležící 6 km západně od Hradce u obce Krtín. Jde o jednoduché hradiště o rozloze 2,3 ha, které bylo postaveno na nevýrazné ostrožné poloze nad potokem Hořina a zaniklo, stejně jako starší fortifikace Hradce, požárem. Jeho lokalizace vedle trasy řezenské stezky, která směřovala podél Radbuzy ukazuje, že mohlo být založené na špatném místě, ale zároveň to podporuje názor, že může být předchůdcem pozdějšího Hradce. Z lokality pochází bohužel jen několik málo výrazných zlomků, které dovolují lokalitu datovat do starohradištního období (*Bašta – Bašťová 1988, 14*). Já lokalitu datuji obecněji do konce 8. a do 9. století a její vztah k raně středověkému hradu v Hradci nebude možné objasnit bez zjišťovacího výzkumu na hradišti u Krtína.

K sídelnímu areálu hradiště v Hradci u Stoda bezpochyby patřila i dvě zjištěná otevřená sídliště. Na obou výzkumy prokázaly i existenci raně středověkého pohřebiště. Rozsáhlejší sídliště se rozkládalo na svahu údolí Touškovského potoka v okolí kostela sv. Vavřince. Vzniklo stejně jako hradiště již v 9. století, a největšího územního rozsahu dosáhlo ve 12.-13. století, kdy jeho rozloha byla podle dnešních poznatků asi 5 ha a na východě překračovala hranice intravilánu dnešní obce. Zároveň se ukazuje, že starší osídlení se soustřeďovalo západně od kostela a postupně docházelo k jeho rozrůstání k východu. K posunům docházelo i v rámci raně středověkého pohřebiště u kostela sv. Jiří. Zde se začalo pohřbívat nejpozději od pol. 10. století, jak ukazuje část řadového pohřebiště zkoumaného v roce 1994 na hraně svahu jižně od železnice. V 11.-12. století se pohřebiště posouvá k severu (blíže ke kostelu), má již etážový charakter a v dalším vývoji přerůstá ve vrcholně středověký hřbitov vymezený obvodovou zdí kolem kostela.

Druhé, rozlohou skromnější sídliště (jeho plochu můžeme odhadnout na 1-2 ha), se rozkládalo jihozápadně od předhradí na terase nad Radbuzou. Vzniklo již v 10. století, k jeho úpadku dochází společně s úpadkem hradiště na konci 12. století a můžeme počítat také s jeho přetrváváním až do 13. století. Problematická je zatím datace pohřebiště, ale nález ostruhy ukazuje na možný vznik v 10. století a zároveň naznačuje jeho význam.

Shrnutí dosavadních poznatků

Jak je vidět z výsledků výzkumů za posledních zhruba 10 let, je dnešní pohled na toto jedno z nejvýznamnějších raně středověkých center v jihozápadních Čechách zcela jiný než jak byl prezentován na základě starších nálezů a výzkumu přepažujícího opevnění předhradí v roce 1972 J. Justovou v *Památkách archeologických (1979)*.

Zásadní zlom znamenalo objevení zplanýrovaného opevnění na vnitřní ploše hradiště, které zaniklo mohutným požárem. Vyšlo najevo, že hradiště nebylo jednofázové, jak soudila J. Justová na základě výzkumu valu založeného na zeleném drnu (původním terénu), ale že mělo dvě zcela rozdílné podoby a fáze výstavby opevnění. První fortifikace byla nad soutokem Radbuzy a Touškovského potoka postavena kolem roku 870. Spojením výzkumy zachyceného opevnění a míst s nálezy přepáleného tělesa hradby se ukázalo, že hradiště bylo na přepažující západní straně menší, ale po bocích ostrožny sahalo hlouběji po svazích. S největší pravděpodobností bylo postaveno jako jednoprostorové s bránou na severní straně. Zřejmý je zánik tohoto opevnění mohutným požárem, ale otázkou zůstává datum této zkázy. Můžeme je spojit s dobou vzniku druhé fáze opevnění lokality, kdy západní přepažující val byl předsunut před zničené opevnění. K této změně mohlo vést stavitele několik důvodů:

- sypké přepálené těleso valu nebylo možné opravit
- hradiště bylo nutné dispozičně upravit podle nových společenských podmínek a struktury společnosti jako dvojdílné s akropolí na špici ostrožny, přičemž opevnění oddělující akropolí zabíralo příliš velký vnitřní prostor původní dispozice

- nové opevnění bylo stavěno v politicky či vojensky nestabilní době, kdy jako dočasná obraná linie sloužilo částečně opravené požárem zničené starší opevnění

Rozhodně však můžeme předpokládat, že ke stavbě nového opevnění došlo těsně po shoření starší fortifikace. Přestavba byla vskutku důkladná, na opyši ostrožny vznikla od předhradí mohutně opevněná akropole, boční opevnění bylo posunuto výše na hranu svahu, čímž vynikla výška hradby. Otázkou, na kterou nejsme schopni zatím přesněji odpovědět, je doba, kdy k této přestavbě došlo. S velkou mírou pravděpodobnosti můžeme uvažovat o první polovině 10. století.

Oproti původnímu je dnešní vzhled akropole zcela změněný. Velké terénní úpravy zde proběhly při stavbě železniční trati v 60. letech 19. století, kdy došlo k umělému rozšíření vrcholové plošiny akropole na jihovýchod a k zániku reliktní obvodové fortifikace včetně brány. Přesto se dá průběh opevnění jak akropole, tak předhradí dobře sledovat podle průběhu úzkých parcel na mapě 2. vojenského mapování prováděného kolem roku 1840 (*Justová 1979, obr. 3*). Zřetelně můžeme na jižní straně akropole rozeznat místo původní brány, do které se vcházelo od řeky Radbuzy. Plocha akropole byla také výrazně menší, dosahovala rozlohy 0,9 ha. Mapa také vylučuje existenci druhého přepažujícího valu na předhradí. Jedinou otázkou zůstává vstup do prostoru předhradí. Stejně jako J. Justová ho předpokládám v místech, kde se obvodová fortifikace předhradí napojuje na opevnění akropole. Obě tato místa (jak na severu, tak na jihu) byla zničena zářezem železniční trati.

Bohužel, přesněji nemůžeme datovat pohřebiště na akropoli, o kterém máme kusé informace z písemných pramenů. Někdy na konci 11. století je nejspíše v jeho těsné blízkosti založen kostel sv. Vavřince, zrušený za josefských reforem a zbořený na počátku 19. století.

Hradiště v Hradci u Stoda na okrese Plzeň-jih patří mezi nejvýznamnější raně středověká centra v západních Čechách. Bylo zbudováno na důležité zemské stezce spojující střední Čechy s bavorským Podunajím, kde bylo cílovým městem Řezno, podle něhož je stezka nazývána řezenskou. Hradec u Stoda leží přibližně v polovině cesty mezi dalšími dvěma důležitými středisky, kterými jsou jihovýchodně od Plzně ležící Starý Plzenec (vzdálený vzdušnou čarou 26 km) a na Domažlicku hradiště na kopci zvedajícím se nad Radbuzou mezi Tasnovicemi a Štítary, které je vzdáleno 23 km. Tato raně středověká hradiště spojuje ještě jedna důležitá věc. Na všech byl na akropoli postaven na konci 11. či na počátku 12. století kostel zasvěcený sv. Vavřinci (*Justová 1976, 89-93*).

Touto cestou nejspíše šlo roku 845 čtrnáct českých knížat nechat se pokřtít do Řezna, roku 976 tudy táhlo vojsko německého císaře Otty II., které bylo téhož roku pod Starým Plzencem poraženo a roku 992 se tudy vrací pražský biskup sv. Vojtěch z Říma a zakládá s 12 benediktinskými mnichy malý klášter v Plzni-Doubravce a následujícího roku klášter v Břevnově.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 10.418-10.542, P 10.646-10.798, P 11.209-11.216, P 11.229b, P 14.952, P 34.808-34.811, P 34.949-34.955, P 43.820-43.831, P 68.261-68.270, RP 22/1998, RP 14/2000, RP 92/2003.

Muzeum Stříbro inv.č.: A 36-49, A 60, A 672, A 735, A 777.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 2.224-2.225, N 2.239, N 2.306-2.362, N 2.419-2.546, N 2.572-2.573, N 5.317-5.326, N 6.847-6.855, N 7.297-7.418.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 753-763, P 3.557-3.559, P 3.824-3.848.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. – Bašťová, D. 1988: K problematice počátků a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách. In: *Studia mediaevalia pragensia* 1, str. 9-31. Praha.

Braun, P. 1992: Hradec, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 44.

Čechura, M. 2004: Hradec, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 2002, str. 76.

Hejna, A. 1965: K některým pozdně hradištním lokalitám a nálezům na Plzeňsku. *Archeologické studijní materiály* II, str. 119-122. Praha.

Justová, J. 1976: Příspěvek k otázce českých kostelů z doby knížecí, zasvěcených sv. Vavřinci.

Sborník Západočeského muzea v Plzni I (Tisíc let staré Plzně), str. 89-94. Plzeň.

- 1979: Slovanské hradiště v Hradci u Stoda a Stodsko v raném středověku. *Památky archeologické* 70, str. 131-212.

21. HRADIŠTĚ NAD BEROUNKOU, okr. Rokycany

v obci

Poloha lokality

Hradiště se nachází na ostrožně nad pravým břehem Berounky v centrální části dnešní obce. Podle následného pokusu o určení jeho rozsahu lokalita ležela na následujících parcelách katastrálního území Hradiště nad Berounkou, kat.č. 3, 4/1, 4/2, 5/1, 5/2, 6, 6/3, 8/4, 9, 10 a 11. Předpokládaný rozsah opevněné lokality vymezují spojnice následujících bodů na mapě ZM 12-32-11 s koordináty měřenými od Z:J sekční čáry: 1) 444:244, 2) 457:249, 3) 459:241 a 4) 448:237 mm.

Charakteristika a popis lokality

Dnes jsou fortifikační prvky již zcela zničené a jejich zbytky v terénu těžko identifikovatelné. Reliéf terénu zde vytvořil zhruba trojúhelníkovou nepravou ostrožnu s delší osou ve směru východ-západ rovnoběžnou s tokem řeky. Prudký sráz hlubokého údolí Berounky vymezuje ostrožnu na severu, převýšení nade dnem údolí je 65 m. Na západě je poloha vymezená hlubokou roklí skoro kolmou v hraně údolí a na východě zářezem bezejmenné vodoteče pramenící zhruba 1 km jižně od obce. Ta je nejbližším vodním zdrojem vzdáleným asi 150 m, když dnešní rybníček na návsi naznačuje, že pramen pravděpodobně byl hned v jižním sousedství hradiště. Zmíněná vodoteč na východě obtéká špici ostrožny vybíhající asi 200 m k východu. Přístup na ostrožnu byl od jihu, kde ji odděluje mělké široké sedlo.

Centrální část ostrožny s hradištěm v nadmořské výšce 320 m je rovná, výhodní část tvořící zmíněnou špici se pozvolna sklání k severovýchodu a na bocích jsou strmé srázy. V tomto prostoru můžeme předpokládat osídlené předpolí hradiště, případně lehčeji opevněné předhradí. Podle starších písemných zpráv mělo hradiště obdélný tvar a zaujímalo pouze centrální část ostrožny. Podle údajů místních starousedlíků (zejména F. Krůty) v konfrontaci s dnešním reliéfem terénu jsem se pokusil rekonstruovat vzhled hradiště, jehož průběh opevnění se na severu a západě ukazuje jako ostrá hrana vrcholové plošiny, kde je místy pod ní patrný suťový pás destrukce valu. Rekonstrukce průběhu opevnění na jihu a východě, kde bylo opevnění zesílené vnějším příkopem je daleko složitější. Náznak zbytků východního příkopu je patrný na severní straně ve svahu, kde je hluboký zářez, který dále k jihu pokračuje jako nehluboká deprese. To také koresponduje hranicemi parcel a dnešní zástavbou, která respektuje směr uvedené deprese. Také přidělení parcelních čísel naznačuje možné hranice. Vně opevnění na východě zřejmě stály větší statky s kat.č. 1 a 2, uvnitř pak ležely pozemky s kat.č. 3-10, průběh opevnění na západě pak naznačuje protáhlá parcela č.11 v prudkém svahu.

Raně středověké hradiště by pak mohlo mít rozlohu zhruba 1,1 ha a celková délka opevnění by mohla dosahovat asi 420 m. Na polovině této délky je průběh opevnění vysoce pravděpodobný, v druhé polovině předpokládaný a zesílený vnějším příkopem. Podle zpráv bylo opevnění dosti mohutné, jak je u raně středověkých lokalit obvyklé.

Přírodní podmínky

Lokalita leží přibližně ve středu okrsku Radnické vrchoviny, která vyplňuje jihovýchodní část Kralovické pahorkatiny. Jde o plochou vrchovinu na obou březích Berounky složenou z proterozoických břidlic a drob a vložkami spilitů a buližníků. Vyznačuje se strukturně denudačním reliéfem se sukami, rozvodními hřbety a hlubokými zářezmi údolí Berounky a jejich přítoků se skalními stěnami (*Demek a kol. 1987, 431-432*). Podloží ostrožny je tvořené proterozoickými břidlicemi a prachovci (*Geologická mapa ČR 1992, list 12-32 Zdice*), půda v oblasti hnědá se surovými půdami (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky oblast patří do nejvhodnějšího západočeského stupně mírně teplého pásma MT 11 s příhodnými podmínkami (*Quitt 1971, 13, mapa*). Průměrný roční úhrn srážek se pohybuje mezi 500-550 mm a průměrná roční teplota je 7-8°C. Geobotanická mapa předpokládá na terase dubo-habrové háje, v údolí pak subxerofilní doubravy (*Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň*).

Historie naleziště

Hradiště bylo známé již nestorům české archeologie M. Kalinovi z Jäthensteinu a V. Krolmusovi, kteří zde společně v roce 1833 sondovali na pěti místech. Hojné střepy nádob a zvířecí kosti byly uloženy v Kalinově sbírce na blízkém zámku ve Zvíkovci, ale dnes jsou ztracené. M. Kalina zároveň zaznamenal, že kus valu ještě zbyl na návsi a uvádí, že val byl hliněný a z části kamenný. Zároveň publikuje některé nálezy (*Kalina z Jäthensteinu 1836, 85, tab. XXVIII-XXX*). J.

L. Píč ve svých Starožitnostech píše, že val byl po požáru v roce 1792 snesen, aby vesnice rozšířiti se mohla, a zbytek valu na východní straně, že byl snesen roku 1820. Píše také, že dnes zbyla pouze paměť, které domy na sneseném valu stojí (*Píč 1909, 370*). Lokalita je také známa J. E. Vocelovi, který ji uvádí ve svém Právěku země České (*Vocel 1868, 431*). Po tomto zájmu o hradiště v předminulém století na něm proběhla odborná sondáž až v roce 1976, kdy F. Frýda ze ZČM v Plzni položil zjišťovací sondáž o rozměrech 2x1,5 m na západní straně obce na zahradě domu čp. 17 na vnější straně valu. Zachycena byla splachová vrstva silná 30 cm obsahující bohatou zlomkovou keramiku a zvířecí kosti (*Frýda 1976*). Nejucelenější přehled o všech akcích a citacích lokality v odborné literatuře podává K. Sklenář (*1989, 23-24; 1992, 72*).

Nálezy a datace lokality

Jediný ucelenější soubor nálezů poskytl výzkum ZČM ve zmíněném roce 1976. Nálezy je možné datovat do 12.-13. století, některé jednotlivé zlomky snad již do 11. století (tab. 44-48).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 25.453-25.454, P 46.604-46.611, HA 14.297, HA 21.164-21.170,
HA 21.304-21.732.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.288-6.297.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.037-3.040, HA 276.

Základní literatura k lokalitě

Frýda, F. 1976: Hradiště, okr. Rokycany. Archiv odd. prehistorie ZČM v Plzni čj. 100/1983.

Kalina z Jäthensteinu, M. 1836: Böhmens heidnische Opferplätze, Gräber und Alterthümer. Praha.

Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země České. Díl III. Čechy za dob y knížecí. Sv. 1. Praha.

22. HRADIŠTĚ U BOŘÍKOV, okr. Klatovy

„Na Skále“

Poloha lokality

Ne zcela jednoznačné hradiště se nachází na temeni kopce v poloze „Na Skále“, zhruba 250 m jihozápadně od středu nevelké vsi situované na jeho východním úpatí. Vrcholová plošina s hradištěm leží na částech dvou lesních parcel kat.č. 167/1 a 167/3 katastrálního území Hradiště u Boříkov. Plocha obehnaná valem je na mapě ZM 22-31-01 vymezena spojnicemi následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 369:059, 2) 363:068, 3) 367:078, 4) 378:080 a 5) 379:071 mm.

Charakteristika a popis lokality

Jednodílné nepravidelně oválné (kapkovité) hradiště s delší osou ve směru sever-jih se rozkládá na jižním, nejvyšším vrcholu většího kopce. Na jižním okraji vrcholové plošiny je skalka s vrcholovou kótou 718 m (celá opevněná plocha leží ve výšce nad 700 m) a na severu ji odděluje nevýrazné sedlo od nižšího vrcholu Kovářská (kóta 706 m). Určení převýšení lokality je vzhledem ke kopcovitému okolí složitější, na východě, kde leží obec Hradiště dosahuje jen 40-50 m, zato na jihu 130 m a na západě, kde je hluboké údolí až 200 m. Tyto svahy jsou dosti prudké pokryté kamennou sutí a drobnými skalními útvary (*Hrubý – Parma 1998, 54*). Nejbližším vodním zdrojem jsou prameny na jižním okraji obce vzdálené cca 250 m.

Dnes dochovaná podoba fortifikace není zdaleka typická pro vzhled pravěkých ani raně středověkých valových opevnění, protože daleko více připomíná terasy na okrajích polí v kopcovitém terénu. Z tohoto pohledu je naopak nesmyslná terasa na severozápadě obvodu, kde plošina pokračuje nevýrazným sedlem k druhému vrcholu kopce. Na základě vizuální prospekce je tak velice těžké rozhodnout, zda jde skutečně o opevnění, jehož vzhled byl změněn v důsledku zemědělské činnosti ve vrcholném středověku, nebo pouze o terasy po zemědělském obdělávání. Tuto činnost dokládají drobné zlomky keramiky 14. až 16. století stejně jako daleko mladší zlomky glazované keramiky.

Na severu až západě obepíná plošinu terasa s ostrou hranou bez vnitřního převýšení, ale s vnějším dosahujícím 2,5-3,5 m. Svým složením je těleso hlinito-kamenité, na vnější straně se nachází větší množství kamenů. Na severu prochází přes linii opevnění mladší lesní cesta. Nejasný je průběh na jihozápadě, kde je na méně strmém svahu několik méně zřetelných teras porušovaných klikatící se lesní cestou procházející mezi nimi. Za torzo valu v tomto úseku považují terasu, která se na jihu přimyká ke skále s vrcholovou kótou a z níž na druhém konci přibližně o 4 m níže pokračuje další terasa-val, která zde má vnější převýšení až 4,0 m, která je opět porušena

přístupovou cestou mladšího data. Na jihovýchodě obvodu je pod valem postavena vyhlídková plošina (snad romantická stavba) s panoramatickým rozhledem k jihu. Směrem k severu (na severovýchodě hradiště) se opevnění jeví jako ochoz široký 4-6 m s četnou kamennou destrukcí po svahu. O existenci případné brány nemůžeme na základě vizuálního průzkumu nic bližšího říci, jako nejpříhodnější se podle konfigurace terénu jeví její umístění na jihozápadě, v místě porušeném cestou.

Celková plocha vymezená terasami-valy je 1,81 ha, délka zřetelné linie opevnění je 373 m a délka nejistého průběhu opevnění je 78 m, tj. celková délka opevnění mohla dosahovat 451 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky naleziště leží ve Velhartické vrchovině, která zaujímá severozápadní část Svatoborské vrchoviny. Jde o členitou vrchovinu z injikovanych rul moldanubika s vložkami amfibolitů a kvarcitů. Má erozně denudační reliéf s menšími zbytky zarovnaných povrchů na plochých rozvodích (*Demek a kol. 1987, 532-533*). Podloží lokality tvoří paleozoický biotitický granodiorit s vložkou moldanubické biotitické migmatitizované pararuly (*Geologická mapa ČR 1991, list 22-31 Sušice*) a půdní pokryv na lokalitě tvoří ranker a hnědá půda silně kyselá (*Půdní mapa ČR 1995, list 22-31 Sušice*). Klimaticky oblast patří nepříliš příhodné mírně teplé oblasti MT3 s krátkým mírným až mírně chladným, suchým až mírně suchým létem, přechodným obdobím normálním až dlouhým a zimou normálně dlouhou s normálním až krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 12, mapa*). Průměrná roční teplota je 6-7° C a průměrné roční srážky se pohybují kolem 700 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa na lokalitě předpokládá květnaté bučiny (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XXVI Strakonice*). Dnes je plocha porostlá většinou mladým smrkovým lesem, na severozápadě je mýtina s výsadbou javoru, po obvodu a na svazích lokality je vzrostlý listnatý bukový les s ojedinělým dubem. Podrost tvoří keře lísky a vysoká tráva.

Historie naleziště

Lokalita je známa již od 70. let minulého století, kdy byla pod třemi různými polohami zapsána do seznamu archeologických památek na Památkovém ústavu v Plzni. Proto byl v r. 1978 za účelem lokalizace památky proveden průzkum, který polohu jednoznačně identifikoval, ale nepřinesl bližší informace (*Braun - Frýda - Soukupová 1982b, 34*). Přesnější popis a charakteristiku opevnění přinesl až průzkum a zpráva P. Hrubého a D. Parmy v roce 1998, kteří zároveň provedli sběry v severním sedle směrem k vrcholu Kovářská (706 m). Z předpolí na severozápadě, z plohy hradiště, stejně jako z míst jihozápadně a západně od skalního suku a zhruba ze středu vrcholové plošiny byl získán vrcholně středověký střepový materiál. V roce 1999 bylo provedeno ZČM v Plzni geodetické zaměření lokality včetně nivelačních profilů.

Nálezy a datace lokality

Jediné drobné pravěké zlomky, z nichž jeden má rovně seříznutý okraj, na hradišti našli manželé Baštovi v roce 1986, kteří střep datují do pozdní doby halštatské. Nejvýraznější kolekci nálezů přinesl průzkum P. Hrubého a D. Parmy, kteří všechny nálezy datují převážně do 15.-16. století, jediný zlomek by mohl pocházet se 13. století. Jejich vrypy na ploše lokality také prokázaly, že středověké nálezy se nachází pod vegetačním drnem v půdní vrstvě v hloubce 30-40 cm (*Hrubý - Parma 1998, 54-57; 2000, 54*). Autoři také v krátkosti hodnotí písemné prameny vztahující se k obci Hradiště, zabývají se otázkou lokalizace tvrze a poplužního dvora a vyslovují názor, že není možné vyloučit, že zdejší terénní jevy mohou být ryze středověkého původu a mohou souviset s existencí tvrze doloženou prameny (*Hrubý - Parma 1998, 57*). Osobně se přikláním k názoru, že relikty skutečně s velkou pravděpodobností mohou být středověkého původu, ale nemohu souhlasit se názorem, že mohou souviset se středověkou tvrzí. Tomu odporuje zvláště rozloha vymezeného areálu 1,81 ha. Doposud poslední nálezy byly získány při zaměřování opevnění v roce 1999, kdy byla z porušených situací sebrána opět pouze středověká keramika.

Současné osídlení v okolí lokality

Do vzdálenosti 6 km není dosud známa z okolí hradiště žádná pravěká lokalita.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 28.480-28.481, P 46.698.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.579-6.582.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.231-1.232, P 3.328-3.331.

Základní literatura k lokalitě

Braun, P. – Frýda, F. – Soukupová, D. 1982b: Hradiště, o. Boříkovy, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1978-79. str. 34.

Hrubý, P. – Parma, D. 1998: Hradiště nebo tvrziště u vsi Hradiště na Klatovsku. Hláška IX, č. 4, str. 54-57. Plzeň.

- 2000: Hradiště, o. Boříkovy, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1998, str. 54.

23. HRADIŠTĚ U PLZNĚ, okr. Plzeň-město

"Pod Homolkou"

Poloha lokality

Hradiště severovýchodně od stejnojmenné obce ve vzdálenosti 250 m položené v šíji meandru na pravém břehu Úhlavy v poloze „Pod Homolkou“. V literatuře je rovněž označováno jako hradiště „u Černic“ nebo „u Doudlevec“. Někdy je podle starších map uváděna i trať „Na Hradě“. Vnitřní plocha hradiště leží na pastvinách kat.č. 237/1-3, 238, 239, 241, 242, 243, 244, část obvodového valu a svahy pod ním na kat.č. 236, silnice na jihovýchodě má katastrální č. 1243 a vnějšího opevnění v šíji na severovýchodě včetně vnějšího příkopu se nachází na parcelách kat.č. 245 (případně 250), 518, 519, 521/1, 521/25-32 a 521/34 katastrálního území Hradiště u Plzně. Koordináty na mapě ZM 12-33-22 je plocha hradiště vymezena spojnicemi následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 079:150, 2) 086:161, 3) 095:157, 4) 093:152, 5) 087:149 a 6) 081:140 mm.

Charakteristika a popis lokality

V zaškrcení meandru Úhlavy vznikla výrazná skalnatá ostrožná poloha chráněná na jihovýchodě a severozápadě strmými srázy, k nimž znemožňuje přístup tok řeky. Na jihozápadě terén klesá a otvírá se do ohbí řeky, kde stojí dnešní obec Hradiště, a na severu až severovýchodě je od hrany vysoké říční terasy oddělena širokým sedlem zvýrazněným na severozápadě strží. Vnitřní plocha hradiště leží v nadmořské výšce 337 m, převýšení na jihovýchodní straně, kde je skalnatý sráz nejprudší, činí nad hladinou řeky 24-27 m, stejně jako na severozápadě, kde je sráz mírnější. Nejbližším vodním zdrojem je řeka vzdálená 100 m přístupná jednak strží na severozápadě a od jihozápadu z meandru řeky.

Nejmohutněji je poloha opevněna v místě širokého, ale výrazného sedla na severovýchodě. Před obvodovým valem je předsunut ještě jeden mohutný val s vnějším příkopem, který je dnes bohužel z velké části poničen stavbou rodinných domků a úpravou terénu v přilehlých zahradách. Jeho severozápadní konec také zničila silnice do Hradiště, která zcela setřela stopy po celém jihovýchodním obvodovém valu, i když je možné, že na této nejnepřístupnější straně bylo opevnění lehčího charakteru. Když mluvíme o porušeních hradiště nemůžeme opominout, pískovnu ve střední části lokality, která se od jihovýchodu zakusovala do vnitřní plochy. Těžbou byla poničena zhruba 1/5 vnitřní plochy. Dnes jsou stopy po těžbě neznatelné, protože celá pískovna vyla zavezena a rekultivována.

Vnější přepažující val je dnes i po četných zásazích, zejména po zplanýrování horní části jeho tělesa značně mohutný. U paty dosahuje šíře 12 m a vnitřního převýšení 2,0 m, které však muselo být v minulosti daleko větší. Vnější příkop je na pravěké hradiště až neobvyklý. Je široký 15 m a dodnes hluboký 2 m, ze dna příkopu na korunu valu je dnešní převýšení asi 4,0 m. Směrem k severozápadu je jeho konec porušen zmíněnou silnicí, ale za ní jakoby navazoval na hranu rokle probíhající ve směru přepažení. Zda i zde bylo předsunuté opevnění není zřejmé, i když hrana této uměle upravené terasy sleduje vnitřní opevnění a mizí v prudkém svahu nad řekou. Stejně osa příkopu směřuje k přirozené rokli na severozápadě, do které příkop ústí.

Vnitřní plocha hradiště má nepravidelný ledvinovitý tvar s délkou 200 m a šířkou kolem 100 m. Na severozápadní přepažující straně je vnitřní obvodový val nejmohutnější, v úrovni vnitřní plochy hradiště byl široký 8 m, jeho vnitřní převýšení dosahuje až 3,5 m a vnější 6-7 metrů. Na severozápadě nad řekou se obvodový val jeví jako ostrá hrana, jen místy je zřetelné vnitřní převýšení do 0,8 m. Při hraně se terén v důsledku dlouhodobé orby pozvolna zvedá k valu v šířce do 10 m. Destrukce tělesa valu je podle přepálené hlíny pozorovatelná až do hloubky 10-12 m po svahu. Výrazné stopy spečení jsou vidět po celém obvodu vnitřní plochy. Na jihovýchodě až jihu, kde se terén otvírá do meandru řeky je opevnění opět výraznější, terén se zvedá k valu již v pásu širokém 20 m, vnitřní převýšení pak dosahuje až 1,7 m a vnější 4-5 m. Obvodové opevnění zde vytváří špičatě se otáčející k jihovýchodní hraně, kde je obvodový val zcela zničen jedinou přístupovou silnicí do obce Hradiště sevřeným meandrem řeky. Z hlediska konfigurace terénu není

možné vyloučit lehčí vnější opevnění i před jižní špicí, ale terén je značně porušen pískovými jámami a odvaly.

Otázkou je, kde hledat bránu na vnitřní plochu hradiště. U vnějšího valu ji můžeme s velkou pravděpodobností předpokládat někde v místě dnešní silnice, ale u vnitřního valu je situace složitější. Zřejmě musela být v místě dnes porušeném silnicí. Východní úsek přepažujícího vnitřního valu se zde stáčí již před zničeným úsekem a před hranou svahu dovnitř. To by mohl být pozůstatek jednoho ramene brány, druhé by tvořil jihovýchodní obvodový val běžící od jihu po hraně svahu. Tak by byla vytvořena ulicová brána s útočником přicházejícím natočeným pravým bokem. Pro tento názor svědčí i mohutné vnější opevnění právě při jihovýchodním nejprudším svahu nad řekou, které vytváří malé trojúhelníkové předhradí.

Podle našeho měření má vnitřní plocha hradiště plochu 1,65 ha, celková délka obvodové fortifikace i s předpokládaným valem na jihovýchodě by dosahovala 545 m a vnější přepažující opevnění je dochováno v délce asi 60 m, pokud pokračovalo i nad strží na severozápadě, pak by jeho délka dosahovala až 175 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky lokalita leží na jihovýchodním okraji Touškovské kotliny tvořící severní část Plzeňské kotliny. Jde o strukturně denudační sníženinu tvořenou převážně karbonskými prachovci, jílovci, pískovci, arkózami a slepenci, méně proterozoickými břidlicemi. Představuje nejnižší položenou část Plzeňské kotliny při soutokové oblasti plzeňských řek (*Demek a kol. 1987, 513-514*). Geologické podloží lokality tvoří proterozoický metabazalt, metatuf (spilit) (*Geologická mapa ČR 1994, list 12-33 Plzeň*) a půdním pokryvem jsou na lokalitě i v okolí hnědé půdy se surovými půdami (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky území patří do nejpříhodnější západočeské mírně teplé oblasti, do jednotky MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*). Průměrný roční úhrn srážek je 550 mm a průměrná roční teplota 7-8°C. Geobotanická mapa rekonstruuje na ostrožně v meandru subxerofilní doubravy a při řece luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnes je plocha hradiště ponechána ladem, většinou je zde travnatý povrch, který začíná být porostlý náletem listnáčů, na jihovýchodě je sráz porostlý vzrostlými akáty.

Historie naleziště

O hradišti „Pod Homolkou“ jako první informoval F. Olbricht, který jej navštívil spolu s plzeňským radou Pecháčkem roku 1862 (*Sklenář 1992, 169*). O třicet jedna let později, roku 1893, jej uvádí J. Šnajdr v článku: K otázce o původu spečených valů (*Šnajdr 1893, 491-492*), který píše, že před léty tu pozoroval ve valu alespoň dvě spálené vrstvy a na jižní straně našel jámu rázu kultury halštatské. Podobně o hradišti s odkazem na Šnajdra píše J. L. Píč ve svých Starožitnostech (1909, 369). První menší výzkum provedl roku 1911 a 1912 „na valu“ F. B. Horák z Historického muzea v Plzni (*Macháček 1926, 22*). Jeho nálezy označené jako profil I a II přinesly materiál z pozdní doby bronzové a pozdní doby halštatské. V roce 1911 také vznikl barevný vrstevnicový geometrický plán a barevně kreslený řez valu (profil A-B). Z tohoto výzkumu (profil II) pochází také bronzový knoflík a pozdně halštatská bronzová spona (*Eisner 1923, 14, obr. 10*). Po první světové válce byla na tehdejším poli kat. č. 113 a následně i na sousední parcele kat.č. 114 otevřena pískovna. V roce 1932 zde bylo sebráno několik mohylových střepů a na zákrok muzea byla těžba zastavena. Ta byla obnovena pro vojenské účely na počátku druhé světové války. Přitom byl vybudován tunelový kryt protiletectvé baterie. V letech 1946-50 zde prováděl menší záchranné výzkumy V. Čtrnáct, který ve větší jižní pískovně v roce 1947 odkryl dvě silné kulturní vrstvy či rozsáhlejší objekty. První byla zachycena v jižní části pískovny a měla délku několika metrů a sahala do hloubky 80 cm V západní stěně byla V. Čtrnáctem odkryta část větší jámy (zachovaná část měla lichoběžníkový či polokruhový tvar) o maximálních rozměrech 480x370 cm dosahující stejného zahloubení 70-80 cm. Výplň byla kompaktní naředlá zemitá a obsahovala střepy staromohylového horizontu a zvířecí kosti, ve východní části byly nalezeny zlomky mozkovny a zuby dítěte (*Čtrnáct 1954; Jílková 1957, 41*). Při výzkumu v roce 1947 lokalitu navštívil J. Maličský, který ji stručně popsal a všiml si možné vstupní brány (*Maličský 1950, 34*). V roce 1975 zhotovil ARÚ v Praze na podkladě původní mapy z r. 1911 podrobný celkový plán hradiště.

Na konci 70. let ze souboru nálezů z výzkumu F. B. Horáka vyřídila materiál nynické kultury V. Šaldová, která lokalitu zařadila mezi opevněná sídliště tohoto období (*Šaldová 1977, 142; 1981, 9-10, Abb. 2:15-23*). Pozdější sběry na zemědělsky obdělávané vnitřní ploše přinesly

většinou nevýrazné soubory materiálu. V současnosti jsou obě pískovny zavezeny a vnitřní plocha, poničená pozdějším zemědělským obděláváním je dnes ponechána ladem.

Nálezy a datace lokality

Keramika získaná sondážemi a sběry dokládá osídlení této polohy ve čtyřech obdobích. Nejstarší a nejbohatší nálezy patří přechodnému staromohylovému horizontu BrA2/Br1 reprezentovanému především materiálem z objektu zkoumaném v roce 1947 (obr. 49-57:1-4). V malé míře je toto období zastoupené také v kolekcích ze sběrů (obr. 57:5-16). Otázkou je, zda některé zlomky i celé tvary z objektu z roku 1947 (např. obr. 55:6) není možné zařadit již na počátek vlastní mohylové kultury střední doby bronzové. Vybrané nálezy ze staromohylového horizontu publikovala E. Jílková (1957, 41, obr. 22.2-5).

Méně zastoupeným obdobím je pozdní doba bronzová HaB2-3) (Šaldová 1981, 9-10, Abb. 2:b). Protříděním souborů byl vybrán ještě další materiál nynické kultury (obr. 57:17-25; 58:1-27).

Druhým nejpočetněji zastoupeným obdobím je pozdní doba halštatská (HaD2-3), nálezy tohoto horizontu (obr. 59-62; 63:1-12) byly již zhodnocené v publikaci o výšinných sídlištích doby halštatské a laténské v západních Čechách. Sem také patří bronzová samostřílová spona pozdně halštatského schématu (obr. 63:3), která je datovaná do stupně HaD3 (Chytráček – Metlička 2004, 224-229, Abb. 105-107).

Poslední fázi osídlení polohy prezentují nálezy z mladší doby laténské (LtC/D). Jde o poměrně výrazný, i když málo početný soubor především zlomků vyrobených na rychle rotujícím hrncířském kruhu (obr. 63:13-23).

Pro všechna výše uvedená čtyři období je typické budování opevněných výšinných sídel, otázkou zůstává, zda každá z těchto fází osídlení využívala polohy jako hradiště. Bez výzkumu opevnění se zřejmě nepodaří tuto otázku kvalifikovaně zodpovědět. Vzhledem k tomu, že z výzkumů B. Horáka 1911-12 „na valu“ pochází především materiál nynické kultury a pozdní doby halštatské je zřejmé, že v tomto období již byla poloha opevněna, nemůžeme však říci, zda byla obklopena valy již ve staromohylovém horizontu, i když se to zdá být pravděpodobné. Opevnění lokality je nanejvýš nepravděpodobné v mladší době laténské.

Současné osídlení v okolí lokality

Staromohylový horizont BrA2-BrB1, viz mapa 14

Jediným prokazatelně staromohylovým nálezem z okolí hradiště je nález sídlištního objektu zachyceného při stavbě FN v Plzni-Roudné (vzdálenost 5,7 km severně). Ostatní nálezy spíše reprezentují osídlení vlastní mohylové kultury, i když na sídlištním materiálu získaném sběry a drobnými akcemi je složité při absenci výrazných prvků obě fáze rozlišit. Ve vzdálenosti 4,2 km SSZ byl v roce 1990 severně od dvora v Lochotínské 26 prozkoumán sídlištní objekt ze střední doby bronzové (Metlička 1996, 55-73) a ve vzdálenosti 4 km západně byla v pískovně v meandru Radbuzy zachycena keramika ze střední a mladší doby bronzové spolu se zlomky odlévací formy z kamene (Doubová 1975, 96).

Nynická kultura (HaB2-3), viz mapa 15

Sídlištní objekty pozdní doby bronzové byly zjištěny v dnes neexistující pískovně mezi dnešními ulicemi Sladkovského a Plzeneckou (Archiv odd. prehistorie ZČM Plzeň, zpráva z 26.10.1930) vzdálené od hradiště 2,4 km severně. Ve vzdálenosti 1,4 km SZ byly roce 1996 v rýze pro telefonní kabely v Plzni-Doudlevcích zachyceny sídlištní jámy a zbytky kulturní vrstvy s pozdně bronzovými nálezy (Archiv odd. prehistorie ZČM Plzeň). Ve vzdálenosti 4,7 km SZ byl roce 1896 v Plzni Na Jíkalce při výkopu pro základy domu nalezen depot bronzů střední doby bronzové, v jeho blízkosti unikátní okrouhlý bronzový štít z pozdní doby bronzové (Kytlicová 1986, 413-454), ve vzdálenosti 5,4 km SZ byl při kopání kanalizace u čp. 38 ve Vejprnické ulici v roce 1949 nalezen koflík z pozdní doby bronzové. Nelze vyloučit, že šlo o pohřeb (Šaldová 1981, 146), ve vzdálenosti 2,1 km JJV bylo v sousedství ul. K Rečici v roce 1996 při stavbě kanalizace pro rodinné domky plošně zkoumána část výšinného sídliště nynické kultury (Archiv odd. prehistorie ZČM Plzeň), ve vzdálenosti 2,6 km jižně byla v Plzni Radobyčicích v ulici Na Valu nalezena kromě jiného sídlištní keramika z pozdní doby bronzové (Šaldová 1981, 14) a ve vzdálenosti 4,7 km JJV bylo sběrem zjištěno sídliště nynické kultury mezi vodotečemi asi 1 km východně od Štěnovic (Archiv odd. prehistorie ZČM v Plzni). Poslední rovinné sídliště bylo zkoumáno v letech 2005-2006 ve vzdálenosti 2,1 km JVV v Plzni-Černicích SV od nákupního centra Olympie.

Pozdní doba halštatská (HaD2-3), viz mapa 16

V okolí hradiště se nachází jedno další hradiště Litite vzdálené 3,9 km JZZ (viz katalog), 4 pozdně halštatská sídliště, 2 mohylová pohřebiště zřejmě s dodatečnými pozdně halštatskými pohřby a 4 plochá pohřebiště s žárovými pohřby. V roce 2002 bylo na trase přeložky silnice 1/20 na k.ú. Bručná, 1,9 km jihovýchodně, prozkoumáno několik halštatských sídlištních objektů (*Metlička, archiv odd. pravěku ZČM Plzeň*). V roce 1999 bylo ve vzdálenosti 1,8 km JVV zjištěno sídliště JV od Koterova na pravém břehu Úslavy. Z orbou narušených objektů byly získány zlomky keramiky, které lokalitu datují do pozdní doby halštatské (*Metlička, archiv odd. pravěku ZČM Plzeň*) a halštatské sídliště bylo také zkoumáno při stavbě dálničního obchvatu v poloze „Dolejší borovice“ u Koterova, které je vzdálené 3,3 km východně. Pozdně bronzové a pozdně halštatské sídlištní objekty byly zjištěny v pískovně mezi dnešními ulicemi Sladkovského a Plzeneckou (*Archiv odd. prehistorie ZČM Plzeň, zpráva z 26.10. 1930*).

Ve vzdálenosti 2,4 km jižně bylo prozkoumáno v Černicích „Na Hačkách“ 15 mohyl s nálezy ze střední doby bronzové a doby halštatské (*Šaldová 1968, 322*) a druhé mohylové pohřebiště bylo r. 1890 kopáno na pastvině u mlýna (ppč. 1972/1) 4,3 km JZZ. Rozebrané mohyly pochází z mladší doby bronzové a z doby halštatské (*Šaldová 1988, 228*).

Z plochých hrobů jsou nejbližší (1,2 km JV) dva pozdně halštatské žárové hroby objevené na zahradě p. Pohořelického, čp. 428 (ppč. 570/1) při kopání jámy pro stromek (*V. Čtrnáct, zpráva z 3.1.1944 a 4.5.1944, Archiv odd. prehistorie ZČM Plzeň; Archiv ARÚ Praha, čj. 154/44*). V roce 1971 byly při výzkumu milavečského sídliště ve Štěnovicích „V Rybnících“ (4,5 km jižně) prozkoumány 2 pozdně halštatské žárové hroby (*Doubová 1975, 162*) a nedaleko od nich se zřejmě rozkládalo k nim příslušné rovinné sídliště (*Beneš 1974, 180*). Ve vzdálenosti 3,2 km SSV byly v Polední ul. v roce 1929 zachráněny dva zahloubené žárové hroby z pozdní doby halštatské (*Doubová 1963, 24; Šaldová 1971, 69*) a stejným směrem ve vzdálenosti 4,6 km se nachází mladě bronzové pohřebiště v Doubravce - Masarykově ulici zkoumané ZČM v Plzni v letech 1912-14 a 1926-27. Z prostoru pochází i sídlištní keramika z pozdní doby bronzové a zřejmě hrobové nálezy z pozdní doby halštatské (*Doubová – Metličková – Mašková 2002, 83-104*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 1.656-2.031, P 2.257-2.280, P 7.786-7.787, P 15.217-15.254, P 19.042-19.077, P 19.093-19.099, P 20.277-20.278, P 20.854-20.865, P 25.449-25.450, P 28.537-28.550, P 30.539-30.540, P 30.947, P 31.181-31.202.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 256-263, N 384-385, N 408-430, N 448-453, N 455, N 459, N 468-475, N 546-548, N 573, N 639-646, N 694-704, N 706, N 772-773, N 856, P 1.014, N 1.727, N 1.738, N 1.742-1.744, N 1.746-1.759, N 1.826, N 2.639-2.652, N 2.964-2.982, N 4.097, N 6.834-6.849.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 151-152, P 293-301, P 304-312, P 3.548-3.556.

Základní literatura k lokalitě

Čtrnáct, V. 1954: Hradiště pod Homolkou v Plzni, traťový název Na hradě. Archiv ZČM v Plzni, odd. prehistorie.

Čujanová-Jílková, E. 1957: Západní Čechy na počátku doby bronzové. PA 48, str. 41.

Chytráček, M. – Metlička, M 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA - Supplementum 16. Praha.

Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách. PA 43, (1947/48), str. 21-42.

Šaldová, V. 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Praha.

24. CHYŠE - ZÁHOŘICE, okr. Karlovy Vary

kóta 508

Poloha lokality

Hradiště na úzké táhlé ostrožně přibližně 1200 m jihovýchodně od obce Chyše. Ostrožna vybíhá z krajiny k severovýchodu nad ohyb Střely, která ji obtéká od jihozápadu k severovýchodu. Vybíhající ostroh se zprvu zužuje až k úzkému nehlubokému sedlu, pak se mírně rozšiřuje a zvedá k vrcholové kótě 508 m. Svahy na bocích jsou značně strmé, převýšení nad Střelou dosahuje

necelých 60 m. Řeka představuje rovněž nejbližší vodní zdroj vzdálený vzdušnou čarou 100-150 m. Hradiště leží na rozhraní katastrálních území Chyšce a Záhořice, přičemž větší část leží na katastru Záhořice a to na parcelách kat. č. 711/2, 711/4, 711/5. Zbývající část pak leží na parcelě kat. č. 714/1 území Chyšce. Koordináty na mapě ZM 11-24-19 vymezují obvod hradiště spojnicemi následujících bodů měřených od Z a J sekční čáry: 1) 341:250, 2) 348:249, 3) 353:246, 4) 351:242 a 5) 347:243 mm.

Charakteristika a popis lokality

Ostrožna je v místě úzké šíje přepažena mohutným valem širokým u paty 12 m a dosahujícím výšky 3-4 metry z obou jeho stran, stopy po příkopu nebyly zjištěny, materiál na jeho stavbu musel být přinesen. Na severovýchodě při hraně svahu je val zřejmě sekundárně roznesen, dnes tudy prochází lesní cesta. Stejná situace je i na opačném konci přepažujícího valu, kde přes snížený val probíhá lesní cesta. Poslední snížení je zhruba ve středu průběhu, opět jde zřetelně o druhotné proražení pro cestu. Na severovýchodním obvodu je zřetelné zalomení hrany plochy hradiště, která při špici vytváří zřetelný ochoz široký cca 2 m a místy je pozorovatelné i vnitřní převýšení max. do 0,5 m. Pod obvodovou hranou hradiště na severovýchodě probíhá cca o 7 m níže zřetelný zbytek vnějšího valu, který je svým složením kamenitý. Za přepažujícím valem vybíhá šikmo dolů po svahu z obvodové hrany, dále ke špici běží cca o 7 m níže. Ve středu svého průběhu je přerušena a jeho konce se stáčí proti svahu. Naznačuje to, že by zde mohl být vstup na hradiště. Vnitřní hrana ale ve svém průběhu není porušena. Aby situace byla ještě složitější, je hrana svahu výrazná nejen na severovýchodním obvodu hradiště, ale pokračuje i před přepažujícím valem dále k jihovýchodu. Podobná je situace na jihozápadní straně, kde sice obvodové opevnění, které tvoří 3-4 m široký ochoz, běží v neporušené linii, ale na jeho vnitřní straně probíhá v délce cca 30 m ještě jedna terasa, která znenadání začíná i končí. Val je zřetelný na hraně svahu jako ochoz. V místě záhybu opevnění blíže přepažujícímu valu z něj vybíhá po stráni další terasa, která dále k jihovýchodu běží po vrstevnici a po několika desítkách metrů se stáčí proti svahu a znenadání končí. O tom, že terasovité úpravy terénu jsou na ostrohu časté, svědčí lesní cesta směřující k proražení ve středu přepažujícího valu. Před valem šikmo probíhá přes ostrožnu a její směr je zvýrazněn až 1 m vysokou terasou či ochozem. Vyloučíme-li nepravděpodobnou možnost existence předhradí a budeme-li linie teras a hran před přepažujícím valem považovat za pozdější úpravy, vyvstane nám otázka, jak je to uvnitř hradiště. Krátkou terasu na vnitřní straně obvodového valu můžeme rovněž považovat za pozdější. Také obvodový val na této straně byl později využit pro mladší terasovité úpravy.

Nejsložitější se ukazuje situace na severovýchodním boku hradiště. Výrazná vnitřní hrana je pravděpodobně obvodovým valem, zvýrazněným pozdějšími úpravami. Naznačuje to především plynulé napojení na obvodový val na špici, který má i vnitřní převýšení do 0,5 m a nejde tedy o terasu. Také vnější kamenitý val na prudkém svahu není asi terasou. Situace ukazuje, že by na této straně mohlo být opevnění zdvojeno a přerušeno vnějšího valu i se zahnutím obou konců naznačuje proč. Může jít o zesílení obrany vstupní brány. Hradiště pak má celkovou plochu 0,57 ha, délka přepažujícího valu je 42 m, délka obvodového opevnění 293 m a vnější val na severovýchodní straně je dlouhý 156 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je součástí Vladašské vrchoviny, zaujímající jižní část podcelku Žlutické vrchoviny, která tvoří plochou vrchovinu mezi údolím Střely a Manětínskou kotlinou. Budovaná je převážně proterozoickými dvojslídnatými svory a pararulami a třetihorními vulkanity (*Demek a kol. 1987, 546*). Geologické podloží samotné lokality tvoří metamorfované břidlice a droby (*Geologická mapa ČR 1995, list 11-24 Žlutice*) a půdy jsou zde hnědé kyselé (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří v rámci mírně teplé oblasti do značně chladné a vlhké jednotky MT 4 (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrný roční úhrn srážek je 500-550 mm, a průměrná roční teplota 7 °C. Geobotanická mapa předpokládá dubo-habrové háje (*Mikyška 1969, mapa M-33-XIV Teplice*). Dnes je hradiště porostlé vzrostlým smíšeným lesem s nejčastějším zastoupením borovice a břízy. Povrch je travnatý s kopřivami a na opyši je bohatý křovinatý podrost.

Historie naleziště, nálezy a datace lokality

Lokalitu objevili v roce 1982 manželé Baštovi, kteří provedli drobnou sondáž na ploše hradiště, kterou získali jen mazanici a zlomek drtidla (*Baštová 1984, 160, též 1985, 51*). Lokalitu se podařilo datovat až při zaměřování opevnění na podzim 1997, kdy jsme v porušení terénu divokými

prasaty na severovýchodního svahu těsně pod vrcholovou kótou našli keramiku a mazanici. Keramika jasně prokázala osídlení v raném středověku, někdy od konce střední doby hradištní, ale hlavně na počátku mladší doby hradištní. Staršího charakteru je drobný zlomek s hřebenovou vlnicí (tab. 108:10) a zlomek s hřebenovými vpichy (tab. 108:5) naopak mladší by mohly být především zlomky vzhůru vytažených okrajů (tab. 108:8, 9). Pro časový rozsah osídlení chybí dostatečně velký soubor datovatelných nálezů. Kromě toho byla plocha hradiště osídlena i ve starším období. Dokazují to nálezy jednoznačně pravěké keramiky (tab. 108:3-4), zatím bez možnosti bližšího časového zařazení, snad z pozdní doby halštatské.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 24.057-24.059, P 46.394-46.408.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.548-6.558.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.295-3.308.

ZČM Plzeň, dig. č.: bez č., složka foto 2008

Základní literatura k lokalitě

Bařtová, D. 1984: Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely, AR 36, str. 156-172.

- 1985: Chyše, okr. Karlovy Vary. Výzkumy v Čechách 1982-83, str. 51.

25. KORYTA, okr. Plzeň-sever

„Mlýniště“

Poloha lokality

Na ostrožně vybíhající z pravého břehu do úzkého dlouhého meandru Střely, situované přibližně 1,1 km severozápadně od vsi, se nachází jednodílné hradiště s mohutným přepažujícím valem v poloze zvané „Mlýniště“. Leží na katastrálním území Koryta, okr. Plzeň-sever na parcelních číslech 261/5, 261/6, částečně na číslech 245, 246, při severozápadním okraji ostrožny prochází cesta s číslem 1268/4 a na vnitřní ploše hradiště stojí chaty s čísly 209/8, 269/5, 269/7, 269/8, 269/9 a 269/10. Koordináty na mapě ZM 12-31-18 lokalitu vymezují souřadnice následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 136:046, 2) 141:044, 3) 149:058, 4) 160:068, 5) 158:078 a 6) 151:078 mm.

Charakteristika a popis lokality

Ostrožna je dlouhá více jak 500 m, a v nejužším místě je její vrcholová plošina široká jen 30 m. Směrem k severu, do ohbí meandru, postupně klesá a rozšiřuje se, až těsně nad řekou dosahuje šíře cca 110 m. Severozápadní bok ostrohu chrání skalnatý sráz vypínajícím se do výšky až 30 m nad tok Střely, jihovýchodní pak není tak strmý, přesto poskytuje v úseku blíže přepažujícímu valu dostatečnou ochranu. Nejvyšší bod hradiště má nadmořskou výšku 324 m a maximální převýšení nad hladinou řeky 35 m.

Jak uvádí D. Bařtová (1984, 160-161) můžeme na klesajícím ostrohu rozlišit dvě terasovité plošiny. Vyšší v jižní části při přepažujícím valu a nižší v ohbí meandru, kde plošina s nálezy keramiky neleží výše jak 5 m nad hladinou Střely. Přesto je i tato část hradiště poměrně dobře chráněna, neboť na protějším břehu řeka meandrem vytvořila mohutný skalní amfiteátr vysoký až 40 m. Nejbližším a zároveň asi jediným vodním zdrojem byla řeka, vzdálená od nejvíce osídlené nižší plošiny jen několik desítek metrů s minimálním převýšením.

V nejužším místě ostrožny přibližně 150 m od její paty přepažuje horní plošinu s využitím přírodního zvlnění terénu mohutný val široký u paty 25-30 m, jehož uměle navršená část je vysoká 3 m a s přírodním zvednutím terénu až 5 m. Délka tohoto valu byla původně 40 m, dnes je na západním konci jeho část zničena lesní cestou, probíhající po celém hřbetu ostrohu až k brodu přes řeku na špici. Z porušení valu cestou a při úpravách okolí chaty postavené přímo na koruně valu je dobře patrný jeho charakter. Jde o tzv. „spečený val“ bez pozorovatelné vnitřní konstrukce, jehož těleso byla místy dočervena vypáleno a spečeno. Na vnějším úpatí valu je i přes úpravy terénu zřetelná deprese, která se zvláště na jihovýchodě jeví jako zbytek vnějšího příkopu širokého 8-10 m a hlubokého minimálně 1 m.

Obvodové opevnění není patrné, i když na západním boku ostrožny je ostrá hrana nad nepřístupným skalnatým srázem. Stejně je tomu ale i před přepažujícím valem. Vznik této hrany spíše souvisí s cestou směřující přes ostroh k brodu. Proti existenci obvodového opevnění svědčí i skutečnost, že na jihovýchodním boku, kde je svah pozvolnější jsem nebyl schopen stopy opevnění

vysledovat. Nevyřešená zůstává i otázka opevnění špice s osídlenou dolní plošinou zvednutou jen 5 m nad Střelu. Terén je v těchto místech porušen zřetelnými stopami po těžbě písku, přesto jsou zde nejčtenější doklady osídlení s nálezy jak keramiky, tak mazanice. Tmavé výplně objektů a kulturní vrstvy jsou vidět i v zářezu cesty. Existenci opevnění se nepodařilo na tomto nejslabším místě hradiště zjistit. S určitostí můžeme říci, že v případě existence valu, by se alespoň nějaká jeho část, i přes poničení těžbou, dochovala, nebo by byly zachyceny stopy po spečení valu. Vystává tak několik otázek, z nichž nejdůležitější je ta, proč nebylo sídliště chráněno ve směru od řeky. Protější břeh byl sice nepřístupný, ale mohlo dojít k napadení po Střele. Z této základní se odvozují další otázky, na které je odpovězeno v textu o lokalitě Babina-Dolní Hradiště.

V místě přepažujícího valu brána nebyla, přístup na vnitřní plochu je nutné hledat ve směru od řeky. Délka linie přepažujícího opevnění byla pouze 40 m a osídlená plocha zaujímá plochu 0,55 ha.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky lokalita leží v okrsku Kozlanské plošiny, která zaujímá západní a jihozápadní část podcelku Kralovické pahorkatiny, v sousedství lokality probíhá hranice s okrskem Hornobřízské pahorkatiny. Kozlanská plošina má ráz členité pahorkatiny na proterozoických břidlicích, drobách, fylitech, ojediněle spilitech. Je charakterizována plochým erozně denudačním reliéfem s erozními údolními v povodí Berounky, Třemošné a Střely (*Demek a kol. 1987, 293*). Geologické podloží ostrožny tvoří jemně a středně zrnité droby, na nižších terasách deluviofluviální a fluviální šterky (*Geologická mapa ČR 1996, list 12-31 Plasy*), půdy jsou v předpolí hradiště hnědé s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky lokalita patří do stupně MT 11 s dlouhým, teplým a suchým létem, krátkým přechodným obdobím a krátkou zimou s krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrný úhrn ročních srážek je 450-500 mm a průměrná roční teplota 8°C. Geobotanickou mapou jsou na terasách nad řekou rekonstruovány dubo-habrové háje a v údolí luhy a olšiny (*Mikyška 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnešní pokryv tvoří vzrostlý borový les s příměsí dubu, na severním svahu převládají listnáče zastoupeny dubem a habrem, místy je křovinatý podrost lísky a trnky.

Historie naleziště

Lokalitu objevili při systematickém průzkumu povodí Střely manželé Baštovi v roce 1982, kteří získali začištěním zářezu cesty a sběrem na dolní plošině soubor 101 zlomků keramiky (*Baštová 1985b, 62*). Při zaměřování průběhu a nivelaci profilu přepažujícího valu na jaře 1999 jsme získali další kolekci nálezů rovněž z dolní plošiny, která potvrdila předchozí datování. Doposud se nepodařilo i přes četná porušení a úpravy terénu získat materiál z horní plošiny při přepažujícím valu.

Nálezy a datace lokality

Nálezy keramiky získané z hradiště patří výlučně nynické kultuře HaB2-3. Datující je zejména zlomek se žlábkem lemovaným rýhami (tab. 64:2), vodorovnými rýhami (tab. 64:5) stejně jako řada oválných důlků na rozhraní hrdla a těla (tab. 64:6, 7). Z okrajových střepů jsou charakteristické především zlomky misek na vnitřní straně s odsazeným zaobleným (tab. 64:10) nebo hráněným okrajem (tab. 64:16). Stejně lokalitu datovala na základě skromnějšího souboru nálezů i D. Baštová (*1984, 160-161*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 24.060-24.066, P 46.363-46.364, P 46.717-46.728.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.466-6.472.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.199-3.208.

Základní literatura k lokalitě

Baštová, D. 1984: Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely. AR 36, str. 156-172.

- *1985b: Koryta, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1982-83, str. 62.*

26. KOTANEČ, okr. Plzeň-sever

"Na Hradišti"

Poloha lokality

Opevněná poloha leží na dlouhém, vysokém ostrohu přibližně 1,2 km severovýchodně od Kotanče, jihovýchodně od pomístního názvu „Na Hradišti“. Ostroh na pravém břehu Střely s

úzkým hřbetem na temeni vybíhá v délce 450 m k jihovýchodu. Na severovýchodě až jihovýchodě jej obtéká Střela a na jihozápadě bezejmenná vodoteč pramenící severně od Kotanče. Boky ostrohu jsou značně strmé, místy skalnaté a vysoké až 80 m. Nejvyšším místem je skalnatý hřbet (472 m n.m.) blíže hlubokému sedlu dlouhému cca 100 m, oddělujícím ostrožnu od polohy „Na Hradišti“. Sedlo leží o 16 metrů níže než nejvyšší bod. Nejbližším a nejpřístupnějším zdrojem vody je jihozápadní vodoteč vzdálená vzdušnou čarou od obvodu opevnění 120 m. Celý ostroh leží na jediné parcele kat. č. 400 katastrálního území Kotaněč. Koordináty na mapě ZM 11-42-05 hradiště vymezují následující body měřené od Z:J sekční čáry: 1) 314:207, 2) 327:201, 3) 335:198, 4) 343:190, 5) 340:184, 6) 326:198 a 7) 314:205 mm.

Charakteristika a popis lokality

U paty ostrožny za nejvyšším bodem, ležícím na podélně probíhajícím skalním hřbetu, je přepažena příkopem dnes značně zaneseným úpravou lesní cesty vedoucí až na špici. Příkop vytesaný do skály v délce 19 m, je 14 m široký, dnes ještě 2,0 m hluboký, původně snad dosahoval hloubky až 3,0 m. Na jeho vnitřní straně a částečně i na jihozápadním svahu je v délce cca 11 m patrný kamenitohlinitý val široký u paty maximálně 7 m a s vnitřním převýšením do 0,7 m. Podle náznaků po stranách cesty porušující fortifikaci se domnívám, že vně příkopu byl rovněž val, který byl skoro zcela zničen. Původně mohl být široký rovněž 7 m s dochovaným převýšením 0,5 m.

Asi o 110 m dále po hřbetu ostrohu ji přetíná druhý méně výrazný příkop. Je dochovaný v délce cca 15 m, široký je 8 m a dodnes dosahuje maximálního zahloubení 0,7 m. Po obou jeho stranách jsou náznaky náspů. Za příkopem se hřbet postupně rozevívá do protáhlé plošiny dlouhé 200 m a široké 50 m, která je nejpříhodnější k sídlení. Opevnění na jejím obvodu nebylo zjištěno, na severovýchodní straně ji vymezuje prudká skalnatá stěna, na jihozápadě je zprvu svah pozvolnější, hlouběji pak strmý až nepřístupný. Stejně srázy jsou i pod opyší ostrožny, jen k jihu vybíhá z vrcholové plošiny v délce několika desítek metrů úzký postupně klesající hřbet. Celková rozloha plochy vhodná k osídlení je 0,57 ha.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky se lokalita nachází přibližně ve středu Rabštejnské pahorkatiny ležící v západní části Žihelské pahorkatiny. Je to členitá pahorkatina vzniklá na proterozoických fylitech, dvojslídňných svorech, žule a granodioritu, tvoří klínovitou kru omezenou zlomovými až strukturními svahy (*Demek a kol. 1987, 428*). Přímo na lokalitě tvoří podloží fylit s hojnými polohami štípatelných pokrývačských fylitů (*Geologická mapa ČR 1995, list 11-42 Manětín*). V okolí se skutečně nachází několik míst po těžbě těchto fylitů. Půdy v zázemí lokality jsou hnědé kyselé (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nepříliš příhodného pásma MT 4 (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrná roční teplota je 7°C a průměrný roční úhrn srážek 500 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa předpokládá na lokalitě dubo-habrové háje (*Mikyška 1969, list M-33-XIV Teplice*). Dnes je lokalita pokryta vzrostlým jehličnatým lesem s převahou jedlí a smrků, občas se vyskytne borovice a výjimečně listnáč. Povrch je většinou travnatý.

Historie naleziště

Toto naleziště je známo již od roku 1938, kdy zde byla nalezena kamenná broušená sekera, která se podle A. Beneše dostala do sbírek muzea v Třebenicích. Z průzkumu P. Brauna v roce 1978 pochází naopak tulejka železného kopí.

Jako hradiště lokalitu identifikovala při průzkumu ZČM v Plzni v roce 1981 D. Soukupová (Baštová). Následujícího roku položili s J. Baštou na severním okraji plochy dvě zjišťovací sondy, které přinesly nálezy umožňující datovat lokalitu. do eneolitu, pozdní doby bronzové a za zmínku stojí i 5 nezdobených zlomků charakteru středověké keramiky 13-14. století. Pro fázi eneolitického osídlení potvrzeného i nálezem broušené sekerky (*Beneš 1970, 1*) a pro pozdní dobu bronzovou výšinné sídliště, či hradiště (*Soukupová 1983, 149-150; 1984, 161*). Nevyřešený zůstává vztah opevnění ke keramice středověké.

V roce 1998 bylo při fotografické dokumentaci hradiště zjištěno porušení vývratem na jihozápadní hraně ostrožny v místě, kde se ostrožna rozšiřuje do plošiny na špici. Získána byla poměrně reprezentativní monokulturní kolekce nálezů nynické kultury. V roce 2005 zde provedl sběr M. Chytráček.

Nálezy a datace lokality

Problematické je zatím datování osídlení ostrožny ve středním eneolitu, o kterém svědčí nálezy broušené kamenné sekery zmíněné výše. Pro eneolit je pravděpodobnější pouze neopevněné výšinné sídliště na samé špici ostrohu. Pozdní doba bronzová je v kolekci nálezů zastoupena zlomky misek s okrajem na vnitřní straně odsazeným a hráněným (tab. 64:21, 22) a zlomky zdobené na rozhraní hrdla a těla řadou oválných důlků (tab. 64:18, 23). Za zmínku stojí i 5 nezdobených zlomků charakteru středověké keramiky 13-14. století.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 24.219-24.222, P 30.832-30.833, P 46.648-46.654, P 67.197-67.199.

Muzeum Třebenice, inv.č: ?

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.324-6.330.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.066-3.076.

Základní literatura k lokalitě

Bařtová, D. 1984: Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely. AR 36, str. 156-172.

Soukupová, D. 1983: Nová eneolitická výšinná sídliště na okrese Plzeň-sever. AR 35, str. 148-157.

Beneš, A. 1970: Pravěk Manětínska. Manětín.

27. KRCHLEBY, okr. Domažlice

"Holubí hlava"

Poloha lokality

Hradiště se rozkládá na nevýrazném oblém ostrohu v poloze „Holubí hlava“ cca 1 km severně od obce. Ostroh je na severu obtékán bezejmennou vodotečí a na jihu až západě další drobnou vodotečí. Představují také nejbližší vodní zdroj vzdálený vzdušnou čarou 50-100 m. Obě se stékají severně od špice a z pravé strany se vlévají do Srbeckého potoka. Široký ostroh má oblé temeno s pozvolným svahem klesajícím k severu, jeho boky jsou zprvu pozvolnější a teprve až cca 6-10 m nade dnem údolí strmě spadají, což je zvláště patrné na severní straně. Nejvyšší bod hradiště leží v nadmořské výšce 450 m a na severním předhradí plocha hradiště klesá až k vrstevnici 420 m. Převýšení nad oběma vodotečemi se pohybuje v rozmezí 14-30 m. Hradiště leží na parcele kat. č. 49/1 a koordináty na mapě ZM 21-22-22 ho vymezují spojnice následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 385:294, 2) 397:294, 3) 401:287, 4) 398:275, 5) 383:282 a 6) 380:287 mm.

Charakteristika a popis lokality

Na východě je ostroh obloukem přepažen mohutným přepažujícím příkopem lemovaným po obou stranách valy. Na severu opevnění značně klesá po nepřilíš prudkém svahu, a příkop je na dvou místech přerušen. Nejde o zasypání, ale spíše o nedokopání těchto dvou úseků. Oba valy jsou zde sice nižší, ale jejich průběh není přerušen. Může jít rovněž o doklad budování opevnění v úsecích (shodná je situace i na stejně starém hradišti Krtín II „Ve skalách“). Příkop je široký cca 8 m a hluboký až 2,5 m. Z koruny valů na dno příkopu dosahuje převýšení 3,5-4,0 m. Stejně jako příkop, jsou i oba valy na dvou místech druhotně poničeny lesními cestami. Z valů je mohutnější vnitřní, který má u paty šířku 4-6 m a převýšení nad vnitřní plochou do 1,5 m. Svoji konstrukcí je sypaný, hlinitokamenitý, stejně jako vnější. Ten je u paty široký jen 3-4 m a jeho koruna se zvedá oproti vnějšímu terénu max. o 1,0 m. V severním úseku je dobře patrný, v jižní části vyznívá až mizí zcela a na jižním konci je opět dobře viditelný.

Sledovat průběh obvodových valů bylo složitější. Průzkum linií opevnění ukázal, že jde o hradiště dvoudílné s akropolí na jižním hřbetu ostrohu a předhradím na severním pozvolném svahu. Na jižní straně se obvodový val jeví jako drobné zvlnění terénu nebo ostřejší zalomení hrany svahu. Daleko lépe jej můžeme sledovat pásem destruovaných kamenů. Na opyši využívá i drobné skalky a kamennité zvlnění široké 6 m má i malé vnitřní převýšení. Linie opevnění se na špici rozdvouje, vnitřní se ostře zatáčí k východu a tvoří severní obvodový val akropole. Oproti severnímu valu předhradí je mohutnější a v terénu se jeví jako cca 2 m široký kamenitý ochoz u paty dosahující šířky okolo 5 m, který se na východě napojuje na přepažující opevnění.

Vnější severní val předhradí od rozdvojení zprvu klesá po hraně svahu na špici k drobné skalce, kde se v pravém úhlu stáčí k východu. V dalším průběhu jej můžeme špatně sledovat,

patrný je jeho nevýrazná hrana, jejíž průběh je přerušen a prochází jí lesní cesta. Za ní k východu je v úseku dlouhém cca 50 m opět zřetelnější a pak v terénu zcela vyznívá. Od severního konce přepažujícího valu ji dělí vzdálenost 30 m. Celá severovýchodní část hradiště s chybějícím vnějším obvodovým opevněním a nedokopanými úseky přepažujícího příkopu by mohla být nedobudovanou částí hradiště.

Hradiště je dvojdielné s akropolí o rozloze 1,17 ha na jižním hřbetu a předhradím na severu o ploše 1,15 ha. Celková rozloha pak je 2,32 ha. Délka linie opevnění akropole činí 435 m a délka obvodového valu předhradí 285 m, celkem tedy 720 m.

Umístění a typy bran jsme nebyli schopni rozpoznat. S určitostí žádná brána na přepažující opevnění nebyla. Vstup na severním předhradí by mohl být v místě, kde je severní val přerušen a kudy vede lesní cesta. Severozápadní konec tohoto valu je před přerušením podle náznaků v netřetelném terénu snad mírně předsunut (vyhnut ven). Brána na akropoli vedla z předhradí a pravděpodobně byla umístěna na špici ostrohu podél vnitřní strany obvodového valu na východě, který zde prudce stoupá vzhůru. Dnes tudy rovněž vede mladší lesní cesta.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky lokalita leží v členité Staňkovské pahorkatině, která se rozprostírá v jižní části Stříbrské pahorkatiny. Je budována na proterozoických fylitech a vzácně na dvojslídnych svorech (Demek a kol. 1987, 471). Vlastní ostroh leží na rozhraní fylitických drob a břidlic se slepenci a pískovci (Geologická mapa ČSR 1995, list 21-22 Holýšov) a půdy jsou zde hnědé kyselé (Tomášek 2000, mapa). Klimaticky patří do mírně teplé oblasti MT 10 (Quitt 1971, 13 mapa), průměrná roční teplota je 7° C a průměrný roční úhrn srážek 600 mm, geobotanicky jsou rekonstruovány borové doubravy (Mikyška a kol. 1968, mapa M-33-XX Plzeň). Dnešní porost tvoří vzrostlejší smrkový a borový les s občasnými listnáči, zejména dubem.

Historie naleziště

Hradiště na Holubí nebo též Kobylí hlavě je uváděno v Památkách archeologických 16, str. 812, ale v terénu nebylo dlouhou dobu ověřeno ani popsáno. Teprve v letech 1985-88 provedli manželé Baštovi na lokalitě několik průzkumů a zjišťovacích sond (Bašta-Baštová 1989c, 85, tíž 1992, 70). Kulturně určitelný materiál přinesla až sonda 0,5 x 0,5 m na špici ostrožny, na jejímž základě je možné hradiště zařadit mezi pozdně halštatská (Bašta-Baštová 1992b, 70). Při zaměřování v roce 1998 bylo zjištěno, že nejde o hradiště jednodílné, ale že je členěno na akropoli a severně ležící předhradí.

Nálezy a datace lokality

Nevýrazná zlomková typická keramika pochází z různých částí hradiště. Nejcharakterističtější je zlomek dna zdobený rastrovými pásy lemovanými krátkými čárkami a kruhovými kolky po obvodu dna (tab. 64:26). Zlomky misek s tuhovanými pásy pod okrajem jsou pro pozdní dobu halštatskou rovněž typické (tab. 64:32, 33). Nálezy můžeme časově zařadit do HaD2-3 (Chytráček – Metlička 2004, 175-176).

Současné osídlení v okolí lokality

Mohylové pohřebiště v k. ú. Horní Kamenice (Šaldová 1968) se nachází ve vzdálenosti 1,3 km V od hradiště, jedna mohyla obsahovala materiál stupně HaC1 a 6,5 km východně byla v k. ú. Křenovy v poloze „Příčiny“ zachycena ve výkopu vodovodu sídlištní jáma HaD (Baštová - Metlička 1995, 152; Štěrbová 2004, 141-143, obr. 2-3).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 28.971-28.972, P 33.399-33.402, P 46.757-46.763.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 2.881, N 6.310-6.323.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.048, P 3.053-3.065.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. - Baštová, D. 1989c: Krchleby, o. Staňkov, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 85.

Bašta, J. - Baštová, D. 1992b: Krchleby, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 70.

28. KRTÍN I, okr. Domažlice

"Hradišťanský vrch"

Poloha lokality

Raně středověký hrad se nachází na nevýrazné ostrožné poloze nad Skapeckým potokem 2,3 km jižně od obce, při hranicích katastrů Krtín, Jivjany a Hradišťany. Pod posledně uvedeným názvem se také hradiště objevuje ve starší literatuře. Opevněný areál se rozkládá na lesní parcele kat. č. 446 k.ú. Krtín. Na mapě ZM 21-22-06 je poloha hradiště vymezena spojnicemi následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 130:049, 2) 140:051, 3) 147:037 a 4) 138:030 mm.

Charakteristika a popis lokality

Jednodílné slovanské hradiště se rozkládá na nevýrazné skalnaté ostrožně vystupující k jihu zvané Hradišťanský vrch. Na severní straně se ostrožna rozevírá a nevýrazným sedlem přechází v pozvolně se zvedající náhorní rovinu vrchu. Na západě a jihu ostroh obtéká Skapecký potok, který se jihovýchodně, před obcí Hradišťany zleva vlévá do Hořiny. Potok byl pro obyvatele hradiště nejbližším vodním zdrojem vzdáleným od hradeb 50-100 m, převýšení dosahovalo jen 20-24 m. Vnitřní plochu hradiště utváří návrší s nejvyšším bodem, zhruba v jejím středu s nadmořskou výškou 449 m. Naopak nejnižším bodem hradiště je prostor na jihovýchodě za valem, kde terén klesá a má výšku jen 434 m. Na jižní straně je terén zprvu pozvolnější, hlouběji pak strmý a na západě kde obvodově opevnění chybí, hradiště dostatečně chrání prudké skalnaté srázy.

Na severozápadě ostrožny vybíhá ze skály nad Skapeckým potokem zprvu nízký val, který k severovýchodu mohutní a z vnější strany se k němu v místech kde se terén rozevírá připojuje vnější příkop. Mezi valem a příkopem v této části není patrná berma, val je u paty široký zhruba 10 m, vnitřní převýšení je 0,8 m, vnější příkop je široký necelých 8 m a hluboký je z vnější strany 1,3 m, převýšení koruny valu nad dnem příkopu je 3,5 m. Po krátkém průběhu je opevnění přerušeno, J. Justová soudí, že jde o druhotné proražení opevnění lesní cestou (Justová 1979, 186). Vzhledem k tomu, že jak příkop, tak val na sebe úplně nenavazují si myslím, že zde stála stejně jako na východě brána. Oba konce, jak valu tak příkopu, se stáčí dovnitř, přičemž konec východního ramene je zachován dobře a západní je porušený starou jezevčí norou. Průchod mezi rameny brány je široký jen 2-2,5 m. Dále k východu je val mohutný, ale v ohybu na severovýchodě je v délce asi 8 m silně porušený jezevčí norou. Na plánu z roku 1975 toto porušení není zaznamenáno a je tak zřejmé, že je mladšího data. Severovýchodní val je z celého hradiště nejmohutnější, u paty je v tomto úseku široký okolo 11 m, jeho vnitřní převýšení dosahuje 2,5 m, na jeho vnějším úpatí je patrná dnes zhruba 0,8-1,0 m široká k příkopu mírně skloněná berma (původně byla její šířka daleko větší, podstatnou část dnes zakrývá destrukce valu), vnější příkop je široký 7 m a hluboký 1,4 m. Na dalším úseku severovýchodního obvodového valu není žádné zřetelné porušení a v celém jeho průběhu je zřetelně viditelná berma. Před východní bránou je val dnes široký 10,5 m, vnitřní převýšení má 1,5 m, berma je široká 0,8 m a vnější příkop 6,5 m při hloubce 1,4 m. Brána na východní straně má severní rameno valu zahnuté dovnitř, zatímco příkop v délce asi 1,5 pokračuje rovně a končí. Jižní rameno valu brány běží rovně a tak vzniká mezi oběma rameny ulicová brána. Vnější příkop, který lemují jižní rameno se na jeho konci stáčí před konec ramene a chrání ho i od východu (viz plán). Před bránou je upravená plošina vybíhající až 5 m před východní opevnění. Na jihovýchodě je v úseku necelých 50 m od brány ještě patrný málo výrazný příkop, který vyznívá, jak se val přibližuje ke strmému srázu. Val je zde široký 11 m, vnitřní převýšení je 0,5 m a příkop je široký 3,0 m, z vnější strany je jeho hloubka jen 0,2-0,5 m. Dále k jihozápadu není val již zdaleka tak výrazný a je možné, že v tomto úseku ani nebyl zcela dokončen. Val je na jihu široký 9 m, jeho vnitřní převýšení je 0,3-0,4 m a vnější je stále až 1,7-1,9 m. Na jihozápadě se pak fortifikace napojuje na prudký skalnatý západní sráz, kde již opevnění bylo zbytečné.

Kromě jihovýchodního úseku jsem všude pozoroval silné spečení valového tělesa svědčící o požáru. Zvláště dobře se to dalo sledovat v porušení valu jezevcem v severovýchodním ohybu fortifikace. Hradiště zřejmě mělo krátké trvání, naskytá se také možnost, zda jeho opevnění bylo zcela dokončené. Hradiště zaniklo požárem, jak dokládá spečené těleso valu. Vnitřní plocha hradiště má rozlohu 2,29 ha a délka jeho opevnění na většině obvodu tvořená valem s vnějším příkopem byla 398 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí členité Staňkovské pahorkatiny tvořící jižní část podcelku Stříbrské pahorkatiny. Leží na proterozoických fylitech, vzácně dvojslídnych svarech a denudačních zbytcích karbonských pískovců, slepenců a jílovců. Vytváří ploše zvlněný denudační

reliéf širokých rozvodných hřbetů a široce rozevřených údolí při středním toku Radbuzy (*Demek a kol. 1987, 471-472*). Geologické podloží vlastní lokality tvoří proterozoické fylitické břidlice (*Geologická mapa ČR 1995, list 21-22 Holýšov*) a půdy jsou zde hnědé kyselé (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky leží v příhodné mírně teplé oblasti s charakteristikou jednotky MT 10 (*Quitt 1971, 13, mapa*). Průměrná roční teplota 7-8 °C a průměrný roční úhrn srážek je 550 mm. Geobotanicky jsou rekonstruovány borové doubravy, při Skapeckém potoce pak luhy a olšiny (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Dnes je ostrožna pokryta vzrostlým jehličnatým lesem složeným ze smrků a borovic.

Historie naleziště

Hradiště je známé již od počátku minulého století, kdy jej nad obcí Hradišťany zjistil A. Sedláček (1908, 285). V roce 1965 o novém mohutném slovanském hradišti informuje v novinovém článku A. Vešta (1965, 2), který se považuje za jeho objevitele. Následně jej ve svém soupise uvádí také V. Šaldová (1967, 18). V roce 1975 provedli geodetické zaměření hradiště M. Šimana a J. Morávek z ARÚ v Praze, kteří rovněž zdokumentovali devíti nivelačními profily opevnění (*Justová 1979, obr. 34-37*). Při zpracovávání svého výzkumu opevnění v Hradci u Stoda J. Justová také zpracovává dosavadní raně středověké osídlení v okolí. V této části práce také podrobně popisuje opevnění na Hradišťském vrchu a správně předpokládá jeho slovanské stáří, i když v té době nebyl z lokality znám žádný archeologický materiál. Pro jeho vznik snad na konci 10. století se vyslovuje i R. Turek (1975, 154) a V. Šaldová (1977, 145).

První a doposud poslední soubor nálezů z lokality přinesla sondáž manželů Baštových v roce 1987, kteří položili 3 sondy za valem v severovýchodní části hradiště. První dvě o velikosti 1x1 m zachytili pod 10 cm lesního humusu 10-15 cm silnou šedohnědou jílovitou vrstvu obsahující rozplavená zrnka mazanice, uhlíky a čtyři atypické zlomky keramiky. Datující keramika byla nalezena až v třetí sondě 1,4x0,8 m situované cca 5 m severozápadně od severního křídla brány v jihovýchodním rohu hradiště. Pod 10 cm humusu se nacházela 25-30 cm silná pracovitá jílovitá kulturní vrstva s uhlíky, úlomky mazanice a zlomky nádob. (*Bašta - Baštová 1990, 16-17; obr. 4:13-16*).

Nálezy a datace lokality

Nepočetný soubor čítá jen 8 keramických zlomků, z nichž ale pět nese výzdobu. Jediný zlomek je okrajový, hranu má skoro kolmo seříznutou a na podhrdlí řídkou řadu hřebenových vpichů (obr. 64:35), stejnou výzdobu má i zlomek stěny (obr. 64:37), nevýrazně rytou hřebenovou vlnici nese jiný zlomek (obr. 64:36) a dva slepené zlomky jsou zdobené oběžným svazkem rýh a hřebenovou vlnicí nad ním (obr. 64:34). Na základě výzdoby můžeme odmítnout dataci hradiště až na sklonek 10. století (*Turek 1975, 154; Šaldová 1977, 145*), ale rovněž málo pravděpodobná se jeví jeho datace do sklonku starší doby hradištní (*Bašta - Baštová 1989, 86-87*). Soudím, že materiál spíše odpovídá konci 1. poloviny 9. století, čemuž by lépe odpovídal i poměrně vyspělý fortifikační systém hradiště.

Současné osídlení v okolí lokality

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 29.010-29.016.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.177-6.197.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.890-1.893, P 2.928-2.948.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. –Baštová, D. 1990: Slovanské osídlení v povodí horní Radbuzy. Sborník ZČM v Plzni.

Historie V, str. . Plzeň.

Justová, J. 1979: Slovanské hradiště v Hradci u Stoda a Stodsko v raném středověku. PA 70, str. 131-212.

29. KRTÍN II, okr. Tachov.

"Ve Skalách"

Poloha lokality

Jednodílné hradiště položené na plochem ostrohu vybíhajícím k západu z vyššího táhlého návrší v poloze s pomístním názvem „Ve skalách“. Od obce Krtín je vzdálena 1600 m jižním

směrem. Celý výběžek ostrohu je obloukem od severu k jihu obtékán Skapeckým potokem, který svojí vzdáleností 50-100 m od plochy hradiště, představuje nejbližší a poměrně snadno dostupný zdroj vody. Nadmořská výška nejvyššího bodu je 447 m a převýšení nad potokem činí max. 20 m. Celá opevněná lokalita se rozkládá na parcele kat. č. 446 a koordináty na mapě ZM 21-22-06 je vymežována následujícími body měřenými od Z a J sekční čáry: 1) 102:095, 2) 106:096, 3) 113:095, 4) 114:087 a 5) 104:089 mm.

Charakteristika a popis lokality

Na východě, kde se ostrožná poloha široce rozevírá a mírně zvedá a odkud je nejspíše přístupná, je přepažena obloukovitým úsekovým valem s vnějším příkopem. Úseky valů a příkopů jsou navíc poničeny mladší lesní cestou. Opevnění je přerušeno na třech místech a rozděluje jej na čtyři nedlouhé úseky. Val je konstrukcí sypaný, hlinitý s kameny navršený při hloubení příkopu. Široký je místy až 6 m, jeho výška z vnitřní strany kolísá od 0,5 do 0,9 m. Příkop je široký 3-4 m a hluboký okolo 1,0 m. Ze dna příkopu na hřbet valu je převýšení cca 1,5 m. Na severní straně, kde je mírnější svah, se konec opevnění stáčí dovnitř, na jihu končí na hraně prudkého nehlubokého srázu. Délka přepažujícího valu s vnějším příkopem je 82 metrů a plocha vymezená zhruba svahy je 0,89 ha.

Větší část vnitřní plochy hradiště se mírně sklání k severu ke Skapeckému potoku. Za oblou hranou je svah prudší nikoli však nepřístupný, neboť převýšení nad potokem je jen 14 m. Na západě je svah strmější a dále nad ohyb potoka vybíhá úzký skalnatý hřbet oddělený cca 6 m hlubokým sedlem. Ten zřejmě již nebyl součástí osídlené plochy, neboť v početných vývratech jsme nezjistili žádné nálezy. Na jihozápadě vymezuje obvod skalní stěna, na jihu je pak 18 metrů vysoký svah opět méně strmý a lépe přístupný.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je součástí členité Staňkovské pahorkatiny ležící v jižní části Stříbrské pahorkatiny. Leží na proterozoických fylitech, vzácně dvojslídnych svarech a denudačních zbytcích karbonských pískovců, slepenců a jílovců (*Demek a kol. 1987, 472*). Geologický podklad vlastní lokality tvoří fylitické břidlice (*Geologická mapa ČR 1995, list 21-22 Holýšov*), půdy jsou na lokalitě a okolí hnědé kyselé (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky leží v příhodné mírně teplé oblasti s charakteristikou jednotky MT 10 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrný roční úhrn srážek je mírně pod 550 mm a průměrná roční teplota 7-8 °C. Geobotanicky jsou rekonstruovány borové doubravy, při Skapeckém potoce pak luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Dnes je ostrožna pokryta vzrostlým jehličnatým lesem složeným ze smrků a borovic.

Historie naleziště

Opevněná poloha byla objevena roku 1987 při průzkumu manželů Baštových. Ti soudí, že fortifikace nebyla zřejmě dokončena a že na lokalitě tak zůstala zachována počáteční fáze výstavby, z níž je patrné, že se na stavbě opevnění podílelo několik pracovních čet. Za přepažujícím valem, zhruba ve středu, byla umístěna sonda 1x1 m, kde byla nalezena mazanice a atypická pravěká keramika (*Bašta - Baštová 1989d, 86-87*). Zařazení hradiště k pozdně halštatským polohám se podařilo až v roce 1998 při geodetickém zaměřování Západočeským muzeem, kdy byla z několika čerstvých vývratů získána určující zlomková keramika.

Nálezy a datace lokality

Nepočetný soubor je těžké přesněji datovat. Hladká páska trojúhelníkového průřezu (tab. 65:1), rozevřené prohnuté hrdlo se zesíleným zaobleným okrajem (tab. 65:2) a zlomek misky oblých stěn s rovným okrajem ukazuje na dataci do pozdní doby halštatské (*Chytráček – Metlička 2004, 176-177*).

Současné osídlení v okolí lokality

Ve vzdálenosti 2,3 km SZ od hradiště byl v roce 1906 na poli v k. ú. Skapce vyoraná patrně z hrobu bronzový meč s jazykovitou rukojetí z doby halštatské (*Šaldová 1967, 23, obr. 11:1*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 28.969-28.970, P 46.381-46.385.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.856-6.860

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.894-1.899, P 3.560-3.564.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. - Bašťová, D. 1989d: Krtín, o. Kladruby, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 86-87.

30. LHOTA U CHRŮČE, okr. Plzeň-sever

"Hradiště"

Poloha lokality

Hradiště na stejnojmenném výrazném kopci ležícím 900 metrů SSZ od obce Lhota u Chřívce. Hradiště leží na parcele kat. č. 483 a koordináty na mapě ZM 12-31-10 ho vymezují následující body měřenými od Z a J sekční čáry: 1) 374:220, 2) 379:228, 3) 387:230, 4) 395:232, 5) 389:227 a 6) 379:218 mm.

Charakteristika a popis lokality

Protáhlý kopec se dvěma vrcholy spojenými ve směru přibližně východ-západ širším hřbetem. Vyšší na JZZ s hradištěm má vrcholovou kótu 446 m a nižší na SVV má vrchol 434 m. Na severu teče pod kopcem Javornice a na západě až jihozápadě její bezejmenný pravobřežní přítok pramenící u obce Slatina. Převýšení nad Javornicí je 125 m a nad okolní krajinou 40 metrů. Přístupnějším a nejbližším zdrojem vody je bezejmenná vodoteč na západě vzdálená 200 m ovšem s převýšením 80 m. Jedině na jihu je svah pozvolnější, na ostatním obvodu jsou příkré srázy prudce spadající do sevřených údolí.

Na temeni kopce byl ve vrcholném středověku postaven hrad porušující vnitřní prostor pravěkého hradiště, rozkládajícího se vedle temena i na mírnějším, jihozápadním svahu, než tyto začnou strmě spadat do údolí. Vrcholová plošina se středověkým hradem má silně oválný tvar o osách 85x15 m. Na východě, kde svah prudce spadá o 10 m je na hraně cca 15 m dlouhý, do skály zasekaný příkop s vnějším valem. Šířka příkopu je 3-4 m a jeho max. hloubka 2 m. Na severní straně, kde je prudký sráz, přechází příkop ve 2-3 m široký ochoz, který je v krátkém úseku na severovýchodě nejasný. Na západě, s nejsnazším přístupem, je do skály zasekan 4-6 m široký a 2,5 m hluboký příkop s vnějším valem. Další jeho průběh se stáčí a běží v krátkém úseku pod hranou jižního svahu. Zde je obvodové opevnění v délce 30 m přerušeno. Dostatečnou ochranu zřejmě poskytoval 10 m vysoký sráz. Toto opevnění temene je celé s určitostí vrcholně středověké, jak ostatně dokládají starší nálezy keramiky 15. století.

Pravěké hradiště, jehož součástí byla bezesporu i vrcholová plošina, se rozkládalo na celém mírnějším jihozápadním svahu. Na jihozápadě obvodu temene je vidět, jak zpod středověkého valu vybíhá pravěký kamenný val pokračující šikmo po svahu k jihozápadu. Tento jeho úsek je nejzřetelnější a v terénu je patrný jako 12-14 m široké zvlnění s vnitřním převýšením do 0,5 m a vnějším max. 1,5 m. V místě, kde se jihovýchodní svah vyrovnává je proťat pozdější lesní cestou, která ještě porušuje obvodové opevnění hradiště na druhé, severozápadní straně. Jihozápadní obvodový val pak běží po hraně plošiny nad bezejmennou vodotečí a jeví se jako její ostré kamenité zalomení. Na vnější straně je vidět až 10 m daleko po svahu kamenná destrukce. Na severu obvodu je val zcela nezřetelný a jeho průběh můžeme jen odhadovat. Terén je porušen nejen na severu, ale na celé ploše stopami těžby. Bránu můžeme předpokládat podle konfigurace terénu nejspíše na nejvíce porušené severozápadní straně hradiště.

Otázkou zůstává, zda jde o hradiště jednoduché, nebo členěné na akropoli při temeni, jejíž fortifikace pak byla přebudována hradem, a předhradí na jihozápadním svahu. Pravděpodobnější se zdá, že hradiště bylo jednoduché, jehož celková plocha i s prostorem hradu činila 1,08 ha a dochovaná délka opevnění je 387 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je kopec „Hradiště“ součástí členité Pavlíkovské pahorkatiny v severní části Kralovické pahorkatiny. Tvořená je proterozoickými břidlicemi, drobnými a vložkami spilitů s ojedinělými reliktmi miocenních štěrků, písků a jílu (*Demek a kol. 1987, 399*). Geologické podloží damotné lokality tvoří bazalt, bazaltový tuf (spilit) (*Geologická mapa ČR 1999, list 12-31 Plasy*), půdy zde hnědé s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky leží v nejteplejší jednotce mírně teplé oblasti MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrný roční úhrn srážek je 500-550 mm a průměrná roční teplota 7-8° C, geobotanická mapa rekonstruuje rozhraní dubo-habrových hájů a acidofilních doubrav (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*), dnes je plocha hradiště porostlá skoro výhradně dubem, jen níže na svazích je smrkový les občas s borovicí a při jižním úpatí je mladší borový les.

Historie naleziště

Opevnění na kopci „Hradiště“ je známo již od minulého století, kdy zde byly prováděny výkopy (Kalina z Jäthensteina, V. Krolmus). V minulosti bylo spojováno s hradem Deliba (naposledy Beneš 1981, 133) a až T. Durdík konstatoval na základě materiálu pokročilého 15. století, který získal mikrovrypy v areálu hradu, že ji nelze pokládat za fortifikaci 13. století (Durdík 1995, 168). Pomístní název Deliba se dnes vztahuje k místu na soutoku Javornice s levobřežní vodotečí ležícímu 1 km západně.

Jelikož se aktivita všech starších průzkumů zaměřovala na prostor hradu na temeni (zřejmě z důvodu nerozpoznání linie opevnění na jihozápadním svahu), položili jsme na plošině za jihozápadním obvodovým valem sondu o rozměrech 1,2x1,2 m, jejíž poloha byla geodeticky zaměřena. Vypracována byla až na rozpad podloží v hloubce 25-30 cm. Pod vrstvou lesního humusu silnou 5-10 cm, byla 10-15 cm mocná hnědá, sypká, hlinitá vrstva se zlomky keramiky, křemennými oblázky a zlomkem strusky.

Nálezy a datace lokality

Charakteristické keramické zlomky získané při průzkumu ZČM datují hradiště na jihozápadním svahu kopce „Hradiště“ do pozdní doby halštatské HaD (Chytráček – Metlička 2004, 177-178). Typické zlomky nesou výzdobu střídavě mačkanou plastickou páskou (tab. 66:1, 2). Mezi zlomky misek jsou zastoupeny jak misky se zalomenou stěnou (tab. 66:6), tak misky se zataženým okrajem (tab. 66:4).

V kontextu pravěkého hradiště jsou zajímavé dva nálezy uložené původně v M Kožlany a dnes většinou nezvěstné. Jedná se o ostří asymetricky broušené kamenné sekery a dvě hřivny ze starší doby bronzové. Poloha v tomto kontextu nevylučuje existenci starobronzového (respektive již eneolitického) výšinného sídliště (Beneš 1981, 133) na temeni kopce.

Současné osídlení v okolí lokality

Ve vzdálenosti 5,5 km JZ od hradiště na k. ú. Černíkovice byla při stavebních pracích nalezena keramická nádoba z pozdní doby halštatské pocházející pravděpodobně ze žárového hrobu (Beneš, archiv ARÚ Praha, NZ čj. 5922/63).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 46.633-46.64052.

M Kožlany, inv.č.: 156-160. (dnes část předmětů zachována ve sbírce Muzea okresu Plzeň-sever v Mariánské Týnici, inv.č. 7.594, 7.858).

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.730-6.741, N 6.901-6.903.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.486-3.497, P 3.606.

Základní literatura k lokalitě

Beneš, A. 1981: Slatina, o. Chříč, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1976-77, str. 133.

Durdík, T. 1995: Lhota, o. Lhota, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1990-92, str. 168.

31. LHOVICE, okr. Klatovy

"Tuhošť"

Poloha lokality

Pravěké hradiště se nachází na temeni a svazích výrazného vrchu zvaného „Tuhošť“, který se vypíná 1,2 km jižně od obce. Na druhé straně se na jihozápadním úpatí kopce rozkládá vesnice Mezihoří, pod kterou je také někdy lokalita uváděna. Opevněná plocha leží na lesní parcele kat.č. 1465 k.ú. Lhovice. Na mapě ZM 21-24-10 je jeho plocha vymezena spojnicemi bodů se souřadnicemi od Z:J sekční čáry: 1) 023:368, 2) 030:365, 3) 045:367, 4) 045:357, 5) 038:351, 6) 041:334, 7) 033:331, 8) 013:343, 9) 011:355 a 10) 015:367 mm.

Charakteristika a popis lokality

Hradiště se nachází na kuželovitém vrchu bez výrazné vrcholové plošiny s kótou 601 m. Svahy jsou skoro na všech stranách poměrně strmé, s několika méně prudkými plošinami, které využívali pravěcí lidé k sídlení. Vrchol má převýšení na západní straně 120 m a nad údolím Úhlavy tekoucí východně až 220 m. Nejbližším vodním zdrojem je Mezihořský potok vzdálený 500 m jihozápadně tekoucí ale o 120 m níže.

Podle starších zpráv má být lokalita opevněna třemi pásy valů, z nichž spodní běží zhruba v polovině kuželovitého kopce. Nejvýraznější je opevnění akropole, které je dobře patrné po obvodu pod vrcholem od severozápadu po jihovýchod. Val má značné vnitřní i vnější převýšení, jeho severozápadní konec vyznívá v prudkém srázu stejně jako na jihovýchodě, kde končí u skalek. Na jihozápadě opevnění akropole je dobře patrná ulicová brána, jejíž jihovýchodní rameno se zatačí dovnitř, zatímco severozápadní běží rovně po vrstevnici.

Složitější je situace s dvěma pásy dalšího opevnění, z nichž se nám podařilo identifikovat pouze jediný, k němuž byla připojena dvě drobná předhradí, jedno na severovýchodě označené jako A a druhé na jihojihovýchodě označené B. Obě tato předhradí mohla chránit dnes nerozpoznané vstupní brány. Vnější linie opevnění běží zpravidla po hranách svahu na menších či větších spočincích kopce a je patrné jako výrazná hrana bez vnitřního převýšení s destrukcí tělesa valu do vzdálenosti zpravidla kolem 8 m. Místy, kde val běží ve strmějším svahu je patrný jako ochoz široký 2-5 m, případně je viditelné malé vnitřní převýšení. Složením je val většinou hnilito kamenitý se stopami spečení, místy je pouze kamenitý.

Akropole při vrcholu kopce zaujímalu plochu 0,76 ha a délka jejího opevnění dosahovala 270 m, předhradí obklopující akropoli mělo plochu 6,26 ha a délka zjištěné fortifikace dosahovala 1127 m, drobné předhradí A na severovýchodě mělo plochu 0,24 ha a délka opevnění byla 150 m a předhradí B na jihojihovýchodě mělo délku opevnění 197 m a ohraňovalo plochu 0,36 ha. Celková délka linií fortifikací dosahuje 1744 m a opevněná plocha 7,62 ha.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky „Tuhošť“ patří do okrsku Korábské vrchoviny, která zaujímá okrajové a méně střední část podcelku Chudenické vrchoviny. Má ráz členité vrchoviny, ojediněle ploché hornatiny vytvořené na proterozoických spilitech, břidlicích a fylitech. Charakterizována je kerným reliéfem s rozsáhlými strukturními hřbety se sukly. Vrch Tuhošť je z geologického hlediska rozsáhlý suk budovaný proterozoickými fylitickými břidlicemi s buližníkovými vložkami, které na bocích tvoří vystupující skalky (*Demek a kol. 1987, 283, 520*). Ač leží na okraji Chudenické vrchoviny patří již do klimaticky nepříliš příhodného pásma MT 4 s krátkým mírným létem a normálně dlouhou zimou (*Quitt 1971, 12, mapa*). Půda je zde hnědá, kyselá nevyvinutá, místy na svazích hnědá půda eutrofní (*Půdní mapa ČSR 1989, list 21-24 Klatovy*). Průměrná roční teplota je 7° C a průměrný roční úhrn srážek je 550-600 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa na lokalitě předpokládá dubo-habrové háje (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*).

Historie naleziště

Hradiště objevil při lovu roku 1824 hrabě E. Černín z nedalekých Chudenic, který jej spojuje s raně středověkou Tuhoští a zmiňuje se o valech na vrchu (*Černín 1865, 56-58*), o tři roky později je navštívil J. Dobrovský, který jej původně považuje za středověký hrad (*Sklenář 1992, 119-120*, kde také další literatura). Trojitě spečené valy na lokalitě podrobně i když neucitě popisuje K. Jičínský, který uvádí, že spodní val se nachází asi v polovině kopce. Vzorky valů, které při průzkumu získal daroval Národnímu muzeu v Praze (*Jičínský 1868, 215-216*). Roku 1869 byly na Tuhošti při sázení stromků nalezeny pohromadě bronzové předměty - depot složený z hrotu kopí, srpů a nože (*Jičínský 1870, 391*) a před rokem 1881 depot 11 bronzových náramků zdobených rytím (*PA 1881, 271; Šaldová 1981, 10-11*).

Před rokem 1885 vrch Tuhošť podrobně prozkoumal F. Leger, když mu byly ukázány vzorky spečených valů mylně pokládány za důkaz, že vrch je vyhaslou sopkou (*Leger 1886, 217-219*). Když v roce 1907 lokalitu navštívil J. L. Píč byl kopec porostlý smrkovým mlázím, takže nemohl provést žádný výkop ani nemohl zaměřit valy (*Píč 1909, 362*).

V druhé polovině 40. let minulého století hradiště navštívil J. Maličský, který popisuje jen vnitřní opevnění s ulicovou bránou a vnější dvě linie považuje za zcela zničené (*Maličský 1950, 33*). Při průzkumu získal nedaleko brány soubor keramiky, který V. Šaldová podle typické výzdoby správně zařadila do pozdní doby bronzové, kam také datuje celé hradiště (*Šaldová 1981, 10-11*). V roce 1984 provedla průzkum D. Baštová, které se kromě vnitřního opevnění podařilo identifikovat jednu z vnějších linií opevnění asi o 70 m níže na úbočí, kde v kamenné suti pod valem našla masivní střep s lištou. V jihozápadní části opevněného areálu položila sondu 1x0,5 m, která obsahovala mazanici a 49 keramických zlomků, potvrzující osídlení hradiště v pozdní době bronzové (*Baštová 1987c, 104*). V létě 1999 provedlo ZČM v Plzni pod vedením autora geodetické

zaměření rozpoznaných reliktnů opevnění, kdy se kromě vnitřní linie podařilo identifikovat linii nejméně jednoho pásu fortifikace.

Nálezy a datace lokality

Podíváme-li se na soubor keramických nálezů doposud z lokality získaných, zjistíme, že zdaleka není tak homogenní. Nejpočetněji jsou sice zastoupené zlomky nynické kultury, mezi které bezesporu patří zlomky misek esovité profilace s odsazeným hráněným krajem (obr. 66:24, 25, 32), zlomky stěn zdobených vodorovnými žlábkami (obr. 66:12, 15, 16) nebo výzdoba girlandami jak na vnitřní straně misek (obr. 66:17), tak na vnější straně nádoby s důlkem ve vrcholech (obr. 66:22). Z užitkové keramiky pozdně bronzové nynické kultury s největší pravděpodobností patří zlomky s důlkovanými plastickými páskami (obr. 66:8, 14) nebo zlomek stěny s řadou důlků na rozhraní těla a hrdla (obr. 66:7).

Rozhodně sem nemůžeme zařadit dva zlomky se stopami po obtáčení okraje (obr. 66:23, 35), které mohou patřit až časně době laténské, do pozdní doby halštatské bych zařadil také zlomek misky se zataženým okrajem (obr. 66:29) a možná i (obr. 66:28). Pro dobu laténskou je také typická výroba nádob z materiálu s příměsí tuhy, z kterého je vyroben zlomek užitkové nádoby s válcovitým hrdlem a vodorovně vytažený okrajem (obr. 66:21). Všechny výše uvedené zlomky pochází z prostoru akropole a proto snad můžeme alespoň hypoteticky předpokládat, že na vrcholových partiích existovalo hradiště také v pozdní době halštatské až časně době laténské. Provéřit to však můžou až další nálezy či cílený výzkum.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 20.220, P 26.077-26.083, P 46.244-46.249, P 46.764-46.793.

NM Praha, př. č.: 29/1868 (dále nevidované)

Muzeum Hořovice, inv.č.:

M Klatovy, inv. č.: 1.569.

NHM Vídeň, prehistorické odd., inv.č.: 35.233.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.:

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.934, P 3.670-3.673.

Základní literatura k lokalitě

Bařtová, D. 1987c: Lhovice, o. Švihov, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 104.

Jičínský, K. 1868: Zpečené valy na Tuhošti. PA 7 (1866-67), str. 215-216.

- 1870: Zpráva. PA 8, str. 391.

Leger, F. 1886: Mohyly Podtuhošťské. PA 13 (1885/86), str. 217-224.

Šaldová, V. 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Praha.

32. LIPNO, okr. Plzeň-sever

"Staré Lipno"

Poloha lokality

Jednodílné hradiště se složitým systémem opevnění se nachází přibližně 1,5 km jižně od jádra obce na ostrožně nad hrází Hracholuské přehrady, původně nad kaňonovým údolím Mže. O starobylosti zdejšího osídlení svědčí pomístní název „Staré Lipno“. Opevněná poloha se rozkládá na katastrálním území Lipno u Hunčic na lesní parcele kat.č. 492/1, na špici stojící chaty mají kat.č. 495/2-6 a přístupová cesta kat.č. 492/7. Koordináty na mapě ZM 11-44-13 ji ohraničují spojnice následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 402:334, 2) 405:332, 3) 397:322, 4) 391:304, 5) 376:289, 6) 370:297 a 7) 373:311 mm.

Charakteristika a popis lokality

Ostrožna má nepravidelný kapkovitý či hruškovitý tvar s nejužším místem v šíji na severu, kde je přístupná od Lipna. K jihu vrcholová plošina mírně klesá a rozšiřuje se. Opyš ostrohu výrazněji nevystupuje ze skalnatého srázu na levém straně údolí v ohybu Mže (dnes zatopeného Hracholuskou přehradou). Do srázu se na jihovýchodě až východě úzkou roklí zařezává bezejmenný levobřežní přítok řeky pramenící u vsi Písek. Bok ostrožny je zde strmý dosti nepřístupný. Na opačné, severozápadní, straně se zařezává jiná rokle s občasnou vodotečí. Svah zde není tak prudký, vedla tudy také cesta ke dnes zatopenému Hoblovu mlýnu. Nejvyšší bod hradiště v šíji má nadmořskou výšku 400 m, převýšení nad hladinou přehradní nádrže je 20-25 m a nad původním tokem bylo ještě asi o 25 m vyšší. Nejbližším vodním zdrojem byla řeka vzdálená 100-

150 m s výše uvedeným převýšením nebo bezejmenný tok pod východním srázem, kde k vodě bylo převýšení 25-30 m.

Na přístupové severní straně je hradiště chráněno dvojitým valem, před který je přibližně o 70 m předsunuta ještě jedna linie opevnění. Tvoří ji nízký val u paty široký 8 m, s vnitřním převýšením jen 0,5 m a na vnější straně s mělkým příkopem širokým 5-6 m. Převýšení z jeho dna na korunu valu je max. 1,0 m. Val nese stopy tzv. „spečení“ a svojí stavbou se jeví jako hlinitokamenitý. Na jihovýchodním konci nad strmým srázem je špatně čitelný, jeví se jako ostrá hrana, naopak na severozápadě nad nehlubokou roklí má vnitřní převýšení 0,5 m a z vnější strany navazuje na strmý sráz rokle a má zde výšku 2-4 m.

Vlastní plocha hradiště je na severu chráněna dvojitým valem, který ostrým obloukem přepažuje ostrožnu. Jejich koruny jsou od sebe vzdáleny 16-18 m, mezi valy je odstup široký 12-14 m. Vnější val je mohutnější, u paty široký okolo 7 m a největší vnitřní výšky dosahuje ve středu přepažení, kde je asi 2,0 m a vnější ze dna příkopu činí 3,0 m. K bokům ostrožny se jeho výška postupně snižuje. Příkop na vnější straně je široký 8-10 m a hluboký maximálně 1,30 m, ale většinou okolo 1,0 m. Podle zářezu protínající cesty je hlinito-šterkovitý (s drobnými úlomky břidlice). Stejně i vnitřní val je nejmohutnější ve středním úseku, ale nedosahuje rozměrů vnějšího. U paty je široký 8-10 m, má vnitřní převýšení 0,7-1,0 m, vnější do 1,5 m a stavbou shodný s vnějším. Oba valy jsou prořaty lesní cestou, vnitřní na dvou místech. Na bocích se jeho oba konce stáčí, severozápadní v úseku dlouhém necelých 300 m zdvojuje opevnění nad méně strmou roklí a jihozápadní se asi po 70 m napojuje na vnitřní – obvodový val. Vnitřní je zde patrný jako ostrá hrana, vnější probíhající o 4 m níže je zřetelný jako ochoz široký 3-4 m, který je místy poničen vývraty. Dále běží jihovýchodní val po hraně plošiny, bez vnitřního převýšení, jen v malém úseku ve středu svého průběhu dosahuje vnitřní převýšení 0,7 m. Na tomto místě je val v délce 4 m přerušen a vzhledem k absenci materiálu z tělesa valu nejde o druhotné proražení. Je možné, že zde byla jednoduchá brána. Až k místu, kde se skoro v pravém úhlu lomí, nemá vnitřní převýšení, za ohybem je zase výraznější, má vnitřní výšku do 0,6 m a z vnější strany je patrná destrukce do vzdálenosti 8 m. Šířka valu je asi 6 m a složením je hlinitokamenitý.

Na opyši se val opět v pravém úhlu podle konfigurace terénu lomí a běží po hraně skalnatého srázu, za ohybem je sníženina, kde je val zřetelný jako ostré zalomení okraje plošiny. Tento prostor je silně poničen pěti chatami stojícími kolem sníženiny. V dalším průběhu se stáčí k severu až severovýchodu a běží po skalnaté hraně, kde pod ním o několik metrů níže vybíhá nad údolí skalnatý hřbet.

Na severozápadě, hned za ohybem se obvodový val zdvojuje, přičemž vnitřní má jakýsi náznak bermy. V terénu je val patrný jako ostrá hrana a místy jako ochoz široký 4-6 m. Vnější převýšení k „bermě“ dosahuje až 3 m. Od ní o 3 m níže probíhá na svahu vnější val, který hned v počátečním úseku je proražen drobnou roklí. Můžeme jej pozorovat jako 2-3 m široký ochoz většinou bez, či jen s malou vnitřní výškou, ale na vnější straně je díky svahu jeho výška až 3,0 m a jeho destrukce je do vzdálenosti 6 m. V místech, kde se již blíží k přepažujícímu jeho vnitřní výška stoupá. Vnitřní val je ve středu tohoto úseku v délce asi 100 m zcela nebo z části zničen. O tomto poničení již hovoří M. Kolář v 70. letech předminulého století: „Západní val ukázal se býti spečeným, avšak skrovný kus ho jen již zbývá, nebo lidé okolní jej rozkopávají, červenou jeho zem po svých polích roznášejíce, poněvadž osení výborně v ní se daří“ (*Kolář 1878, 253*). Za zničeným úsekem je opět dobře viditelný jako ostrá hrana nad srázem rokle, jeho těleso je ale poničeno novověkým příkúpkem označujícím hranici katastrů, dosud je hranice vyznačena mezníky. Z tělesa valu jsou vyházeny kusy spečené hmoty mnohdy s otisky kúlů vnitřní konstrukce. Vnitřní val je široký 6 m, vnitřní převýšení 0,3-0,5 m, vnější pak asi 1,5 m, vnější běžící níže po svahu je sledovatelný jako 2 m široký ochoz většinou bez vnitřního převýšení, u paty byl široký 5 m a vnější převýšení dosahovalo 1,1-1,4 m.

Vnitřní plocha hradiště je 4,31 ha a prostor mezi vnějším přepažujícím valem a předsunutým opevněním je 0,38 ha, hradiště pak zaujímá celkovou plochu 4,69 ha. Délka valového místy zdvojeného opevnění akropole je 892 m, délka vnějšího valu 435 m a předsunutého opevnění na severozápadě 138 m. Celková délka fortifikace pak činí 1462 m.

Přírodní podmínky

Hradiště „Staré Lipno“ je geomorfologicky součástí Svojsínské vrchoviny zabírající střední a západní část Stříbrské pahorkatiny. Je to plochá vrchovina na proterozoických fylitech, zbytcích

karbonských pískovců, slepenců a jílovců a třetihorních sedimentů. Vyznačuje se homogenním erozně denudačním reliéfem s hlubokými údolími Mže a jejích přítoků (*Demek a kol. 1987, 491*). Podloží vlastní lokality tvoří fylitické břidlice (*Geologická mapa ČR 1994, list 11-44 Nýřany*).a na lokalitě i v okolí jsou hnědé půdy se surovými půdami (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nejpříhodnějšího západočeského stupně MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrný roční úhrn srážek se pohybuje mezi 500-550 mm a průměrná roční je teplota 7-8° C. Rekonstruovány jsou na lokalitě acidofilní doubravy a acidofilní bory a reliktní bory (*Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnešní porost tvoří na předsunutém opevnění houština z mladých borovic, na vlastní ploše je většinou vzrostlý smrkový a borový les, části plochy byly po poničení vichřicí vykáceny a znova osázeny. Na skalnatých svazích na jihu rostou (vedle ovocných stromů u chat) duby a břízy.

Historie naleziště

První zmínka o hradišti je datována k roku 1829 a pochází z tzv. Eichlerovy sbírky, zprávu o starých ruinách podala fara v Líšťanech. Zprávy později využil J. G. Sommer ve své topografii Čech (1838, 360) a zmíněna je také u F. A. Hebera (1845, 213). O rozebírání spečeného tělesa valu roku 1874 píše M. Kolář (1878, 253), který uvádí, že lid si vypravuje o hradu a městysi, který zde stával. Terénní pozorování na lokalitě prováděl L. Šnajdr (1891, 73; 1893, 489-491, 1911, 61), který na základě rozlišení dvou vrstev s odlišnými zlomky keramiky rozlišil dva sídelní horizonty, starší datuje do období halštatsko-laténského a mladší do doby hradištní. Roku 1881 předal správce dvora v Lipně J. Lysý množství keramiky, kusy hliněných kotoučů zdobených nehty, drtidla na obilí a deformovaný hrot bronzového kopí z hradiště do muzea v Plzni (dochoval se bronzový hrot a koflík s hrotitým dnem). O těchto nálezech se také zmiňuje L. Šnajdr, který v této souvislosti uvádí, že J. Lysý již léta odváží z hradiště kulturní vrstvu jako hnojivo na svá pole (*Šnajdr 1893, 489-491*). Vedle keramiky z hradiště pochází zmíněný bronzový hrot kopí a bronzový kroužek (*Šaldová 1964, 47, obr. 2:25, 26; 1981, 11, Abb. 4:25, 26*). Ojedinělý nález představuje také železná sekera se čtyřhrannou tulejí (*Šaldová 1971, 94*). J. L. Píč ve svém sobě slastnému stručnému popisu hradiště vyjmenovává mezi nálezy bronzové bodce, jehlici se spirálovou plochou, bronzový šíp a laténskou sponu – nálezy jsou dnes již ztracené (*Píč 1909, 360*). V roce 1937 C. Streitová srovnává nálezy z Luhova, Lipna a z Okrouhlého Hradiště a shledává je za shodné (*Streitová 1937, 113-116*). Ve svém soupise je uvádí také J. Maličský (1950, 33), který pokládá pozdně halštatskou fázi hradiště za bezpečně zjištěnou. V roce 1976 provedl ARÚ v Praze pod vedením V. Šaldové geodetické zaměření lokality. V roce 1983 bylo zjištěné narušení hradiště chataři, kteří zdě těžili hlínu na své záhony a o rok později zde ZČM provedlo záchranný výzkum při kopání 70 cm hlubokého výkopu pro el. kabel vedoucí přes obvodový val na jihovýchodní straně, který dále pokračoval na špici ostrohu. Val měl čelní kamennou plentu, ke které nasedala hlinitá sypaná část, která byla patrně zpevněna dřevem, neboť val nesl stopy spečení (*Bašťová - Svobodová 1987, 110*).

Nálezy a datace lokality

Především rozbor keramických nálezů může ukázat na intenzitu osídlení v jednotlivých horizontech. Doklady využití ostrožny v eneolitu jsou zlomky s pupkem a krátkou plastickou páskou (obr. 67:1, 2), procentuálně nejbohatěji zastoupeným obdobím je nynické kultura pozdní doby bronzové HaB2-3 (obr. 67:3-23; 68:1-22; 69:1-17) typické jsou především: koflík se zahroceným dnem (67:9), zlomky zdobené žlábkou, rýhami a jejich kombinacemi (např. obr. 67:4, 7, 22; 68:3-8, 12, 14, 16; 69:2,4), misky s hráněným odsazeným okrajem (obr. 68:17-21) nebo s odsazeným vyhnutým nehráněným okrajem (obr. 68:15) a misky oblých stěn s okrajem zeslabeným (obr. 69:7, 8, 14, 17). Širší časový rozsah mají plastická zpravidla důlkovaná páska (např. obr. 67:3; 68:2, 9; 69:1) a rozhraní hrdla těla s řadou důlků nebo větších vrypů (obr. 67:6, 23; 68:22). Pro nynickou kulturu je méně obvyklé je svislé jemné rýhování (obr. 69:3, 5, 6), naopak u užitkové keramiky jsou často okraje nádob šikmo dovnitř seříznuté (obr. 67:11, 13, 17, 20, 21). S největší pravděpodobností do tohoto horizontu patří i žarem deformovaný hrot kopí (obr. 68:1). Záchranný výzkum obvodové fortifikace v roce 1984 prozrazuje, že obvodový val byl vybudován v pravěké době a na základě rozboru nálezů lze usuzovat, že byl zbudován v pozdní době bronzové.

Do pozdně halštatského období (HaD2-3) patří vedle železné sekery s obdélnou tulejí (obr. 69:19) jednoznačně zlomek misky zdobený tuhovými pásy (obr. 69:31), zlomky hrncovitých nádob (obr. 69:24, 25), kyjovitě zesílený dovnitř seříznutý okraj (obr. 69:23) a vysoká prohnutá hrdla

s rozevřeným zaobleným okrajem (obr. 69:21-22, 26), která se ale výjimečně vyskytnou již v pozdní době bronzové. Zarážející je absence misek obličných stěn se zataženým okrajem, tento typ bez zatažení zastupují pouze dva zlomky (obr. 69:29-30).

Dalším sídelním horizontem na hradišti je střední doba hradištní. Část níže uvedených zlomků již publikoval jako Újezd nade Mží F. Frýda, který je ale pokládal za doklad mladšího horizontu (Frýda 1977, 3, 41:2-5). Střední dobu hradištní v našich souborech reprezentují zlomky zdobené řadami šikmých hřebenových vpichů (obr. 70:1, 11), různými typy hřebenových oběžných vlnic (např. obr. 70:2, 4, 6, 9, 10, 12) někdy v kombinaci se svazky oběžných rýh (obr. 70:3, 11). Další dva zlomky publikovala V. Šaldová (1967, obr. 14:15, 16). Zatím základní nevyřešenou otázkou pro toto období je zda poloha byla v tomto období opevněna, či zde existovalo jen výšinné sídliště využívající pouze výhod polohy a zbytků staršího opevnění.

S poslední fází z 11.-12. století pak snad souvisí i sám název polohy „Staré Lipno“ jako předchůdce později vzniklé vsi Lipno ležící 1,5 km severně. Typické jsou zlomky s jednoduchou vlnicí (obr. 70:15), hustou šroubovicí (obr. 70:16) a složitěji profilované okrajové zlomky (obr. 70:13-14, snad i 70:8).

Současné osídlení v okolí lokality

Pozdní doba bronzová HaB2-3 (viz mapa 17)

Jen 3 km západně se nachází hradiště v k.ú. Luhov (viz katalog), odkud pochází z výzkumu C. Streitové i keramika pozdní doby bronzové. Jihovýchodně ve vzdálenosti 5 km bylo v letech 2000-2002 zkoumáno ZČM v Plzni polokulturní sídliště s intenzivním pozdně bronzovým osídlením v poloze „Za Školou“ (Metlička 2002, 8-10). Na hranici sledované oblasti ve vzdálenosti 5 km JVV bylo na západním okraji Města Touškova u hřbitova zjištěno jiné nynické sídliště a o 300 m východněji byly dokumentovány pozdně bronzové objekty také na náměstí. Ve vzdálenosti 4,8 km severně bylo při stavbě kravína SZ od Náklova prozkoumáno 8 sídlištních objektů nynické kultury (Šaldová 1967, 21).

Pozdní doba halštatská HaD2-3 (viz mapa 18)

Ve vzdálenosti 4 km jihovýchodním směrem se nachází výšinné sídliště v Bdeněvsi na ostrožně západně od obce Na protějším břehu Mže byla zjištěna u osady Dobronice (k. ú. Újezd nade Mží) v melioračních rýhách kulturní vrstva s keramikou z pozdní doby halštatské (Baštová - Metlička 1989a, 207) a severně v téže směru byly při stavbě plynovodu na k. ú. Újezd nade Mží odkryty dva žárové hroby HaD-LtA (Beneš - Sankot 1997, 614, Abb. 2). Severozápadně ve vzdálenosti 1,8 km se nachází hradiště v k. ú. Třebobuz (viz katalog) a 3 km západně hradiště v k.ú. Luhov (viz katalog) s předpokládanou pozdně halštatskou fází osídlení. Ve vzdálenosti 3,7 km jihozápadně pak byla u Pňovan v poloze „Am Radischken“ v roce 1927 vykopána časně latéská jáma (Šaldová 1967, 22, obr. 13:2, 5-10). Jiné pozdně halštatské sídliště bylo zjištěno sběrem na JZ okraji Luhova (vzdálenost 3,1 km SZ).

Střední doba hradištní (9.-1.pol. 10. století) viz mapa 19.

V roce 1944 byly 1,7 km jihozápadně od hradiště na poli na jižním okraji Těchoděl na svahu ke Mží vykopány kosti a zlomková keramika 9. století (Šaldová 1967, 25). V roce 1932 byla v Bdeněvsi (5 km jihovýchodně) před čp. 32 na návsi narušena vedle hrobů (viz níže) také vrstva 9.-10. století (Čtrnáct 1934; Charvátová - Spurný - Venclová 1992, 14). V letech 1996-97 proběhl opodál v západní části návsi záchranný výzkum při stavbě plynovodu, kterým byly zachyceny i objekty starší až střední doby hradištní, 8.-9. století (Nováček 1997, 496). V roce 2000-2002 proběhl před stavbou RD plošený výzkum v poloze „Za Školou“ na západním okraji Bdeněvsi, kde byla odkryta část sídliště z konce starší a ze střední doby hradištní (Metlička 2002, 8-10). V roce 2004 bylo 4,5 km jihovýchodně zjištěno povrchovým sběrem rovinné sídliště u Pňovan východně od polohy „U Chotěšoviček s osídlením 10. století (Metlička 2004).

Mladší doba hradištní (11.-12. století).

V roce 1946 bylo nalezeno na poli u Těchoděl asi 1,7 km jihozápadně od hradiště 5 zlomků nevýrazné keramiky 12.-13. století (Frýda 1977, 33). Asi 2,1 km jihovýchodně byla na břehu Mže pod hradem Buben (k.ú. Plešnice) nalezena keramika 12. století (Frýda 1977, 21). V roce 1932 byly v Bdeněvsi (5 km jihovýchodně) před čp. 32 narušeny kostrové hroby bez milodarů a vrstva z 10.-13. století (Čtrnáct 1934).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv.č.: P 231, P 8.590, P 10.153, P 23.918, P 24.100-24.118, P 25.433-25.445, P 25.590-25.607, P 25.932-26.014, P 46.365-46.371, P 46.416-46.418, P 63.001-63.024.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.583-6.601.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.500-1.502, P 2.118-2.120, P 3.332-3.350.

Základní literatura k lokalitě

Bašťová, D. Svobodová, H. 1987: Lipno, o. Hunčice, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 110.

Kolář, M. 1878: Památky na Plzeňsku. PA 10 (1874-1877), str. 253. .

Šaldová, V. 1964: K datování hradiště na Mži u Lipna, ASM I, str. 47-51. Praha.

- 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Praha.

Šnajdr, L. 1891: Počátkové předhistorického místopisu země České. Pardubice.

- 1893: K otázce o původu spečených valů. Český Lid II, str. 489-491.

33. LITICE U PLZNĚ, okr. Plzeň-město

hrad Litice

Poloha lokality

Hradiště s vrcholně středověkým hradem na špici se nachází na široké jazykovité ostrožně na severozápadním okraji intravilánu obce nad řekou Radbuzou. Špice ostrožny s hradem se rozkládá na parcele kat.č. 1562/1, čelní hradební zeď má kat. č. 1563/2, západní předhradí se rozkládá na kat. č. 1563/1 a východní předhradí na kat. č. 1564/1, 3-5 a 1569/10. Plocha hradiště je vymezena spojnicemi bodů od Z:J sekční čáry, na mapě ZM 12-33-21 body 1) 219:004, 2) 214:009, 3) 201:002 a na mapě ZM 22-11-01 body 4)201:373, 5) 213:377 a 6) 218:376 mm.

Charakteristika a popis lokality

Pravěké hradiště a středověký hrad leží na široké nevýrazné jazykovité ostrožně, která je přístupná od severovýchodu, kde se terén dále rozevírá a pozvolna zvedá. Terén se zhruba o 6 m (vrcholová kóta 357 m) také zvedá na samotné špici ostrožny, kde vystupuje skalnaté podloží. Drobné skalky jsou také na západě a jihozápadě ostrožny. Na severu, kde pod hradištěm teče Radbuza je strmý sráz a plošina ostrohu (350 m n.m.) dosahuje převýšení až 36 m, zatímco nad bezejmennou vodotečí (Litickým potokem) je převýšení maximálně 20 m. Vodoteč obtéká ostrožnu na jihu a západě a pod opyší se vlévá z pravé strany do Radbuzy. Oba toky jsou nejbližším vodním zdrojem vzdáleným 50-150 m.

Dnešní terén ostrožny je značně pozměněn jednak výstavbou středověkého hradu, zemědělským využíváním pozemků a pak mladší zástavbou v 19. a 20. století. Abychom tak mohli správně charakterizovat vzhled pravěkého hradiště a interpretovat dochované zbytky fortifikačních prvků musíme se nejdříve soustředit na starší popisy vzhledu hradu. Ze zpráv z 1. pol. 19. století se dovídáme, že hradní areál byl rozdělen na tři části, obytněobránné jádro na špici, druhé předhradí (západní) a první předhradí (východní). Východní předhradí bylo opevněno příkopem, který se bohužel nedochoval, ale víme, že se nacházel někde v prostoru západního líce školy a vedl severojižním směrem. Patrný byl ještě v polovině předminulého století. Před rokem 1927 bylo vidět místo, kde příkop vyúsťoval do severní stráně nad řekou Radbuzou (*Novobilský – Rožmberský 1996, 8-9*). Zbytky valu na východním okraji východního (prvního) předhradí pozorovali ještě v roce 1975 F. Frýda a D. Soukupová (*1978, 48*) a ještě na konci 90. let bylo možné rozeznat na jižním svahu místo, kde ústil vnější příkop, dnes je již místo zavezeno hlínou a upraveno. Celou situaci kolem prvního příkopu značně narušila orba a poslední jeho stopy zcela setřela stavba měšťanské školy v r. 1927. S přihlédnutím k výsledkům archeologického výzkumu a k novým poznatkům o stavební podobě hradů stavěných ve 13. století se zdá být první příkop nejspíše pozůstatkem opevnění někdejšího hradiště většího rozsahu. Teprve druhý příkop (dnes částečně dochovaný) a vzdálený od předešlého podle starých popisů 26 kroků je nutné považovat za první příkop související s hradem (*Novobilský – Rožmberský 1996, 9*).

Co se týká prvního přepažujícího příkopu, můžeme jeho průběh rekonstruovat podle výše uvedených záznamů. Obloukem protínal od jihu k severozápadu ostrožnu a můžeme předpokládat, že na jeho vnitřní straně byl původně postaven i val, který zanikl jako první. O podobě příkopu se však podrobnější informace nedochovaly.

Také dnešní podoba vnitřního přepažujícího opevnění, která je skutečně nejspíše vrcholně středověká, je výsledkem mnoha mladších úprav a devastací. Původně tuto linii tvořil val z obou stran lemovaný příkopy. Dobře patrný je průběh vnějšího příkopu této fortifikační linie, i když je dnes z velké části zanesený (dnes tudy vede šterková přístupová cesta). Jeho šířka je 6-8 m (širší je na severozápadě) a jeho původní hloubku můžeme podle jeho zbytků na severním svahu odhadnout na 2-2,5 m. Vnitřní příkop stejně jako val nejsou v jižní (JJV) části dnes patrné, ale na opačném konci je vnitřní příkop patrný jako výrazná deprese a těleso valu je zde zachováno velmi dobře. Výška valu stejně jako zřetelnost vnitřního příkopu směrem k severu postupně narůstá. Val je v úrovni původního terénu široký asi 5,0 m, z vnitřního zaneseného příkopu dosahuje převýšení 1,4 m, z vnější strany je dochován do výšky přes 2,0 m. Konstrukcí je hlinitokamenitý sypaný bez stop spečení. Vnitřní příkop není na jihu patrný a také na severním konci je z velké části zasypaný. Podle náznaků byl oproti vnějšímu příkopu mohutnější, jeho šířka byla 10-12 m a hloubku se podařilo odhadnout až na 3,5 m.

Složitější je situace s obvodovým opevněním pravěkého hradiště, protože popisy ani konfigurace terénu toto opevnění jednoznačně neprokazují. V současnosti může jeho existenci prokázat pouze cílený archeologický výzkum. Jeho průběh může naznačovat výrazná hrana na severozápadě ostrožny za vnitřním přepažujícím opevněním stejně jako úsek na jižním boku ostrožny. Obě hrany mohou být také pozůstatky předpokládaného ohrazení předhradí, nebo výsledkem mladšího zemědělského využívání plošiny předhradí.

Mohutný příkop na severu a východě vymezuje mírně lichoběžníkový půdorys hradu o rozměrech 45x41 m. Severní příkop ze šíře ostrožny odděluje asi 10-20 m široký pruh, který je součástí předhradí, příkop je na této straně široký cca 20 m a hluboký je ze strany předhradí 5-6 m. Čelní východní příkop je ještě mohutnější, má šířku 30 m a jeho hloubka dosahuje z vnější strany 7 m a z vnitřní až 10 m. Někdy okolo poloviny 13. století došlo buď k zásadní přestavbě hradu, nebo byl teprve nyní v místech starého dvorce postaven nový kamenný hrad, který můžeme charakterizovat jako hrad bergfritového typu raného období gotiky. Případnou starší fázi hradu by mohl zjistit jen archeologický výzkum (*Novobilský - Rožmberský 1996, 8*). Oba autoři zde také podávají nejuplněnější přehled o vývoji hradu a jeho držitelích.

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že hradiště postavené na ostrožně v Liticích bylo nejspíše jednodílné, i když nemůžeme ani pominout možnost, že i vnitřní přepažující opevnění mohlo vzniknout na pravěké fortifikaci. Celková rozloha opevněné plochy byla 1,59 ha a délku vnějšího přepažujícího opevnění můžeme odhadnout na 125 m, délka vnitřního středověkého opevnění dosahovala 110 m. Obvodovou fortifikaci se nepodařilo doložit, i když nějakou její formu můžeme pro zdejší pozdně halštatské hradiště předpokládat.

Přírodní podmínky

Lokalita leží na výhodní okraji Štěnovické vrchoviny při hranicích s Touškovskou a Nýřanskou kotlinou. Jde o plochu vrchovinu při dolních tocích Radbuzy, Úhlavy a Úslavy tvořenou proterozoickými břidlicemi a drobami se spility. Charakterizována je strukturně denudačním reliéfem ploché tektonické klenby s výraznými suky a strukturními hřbety. Území přetíná široce rozevřené údolí Úhlavy (Demek a kol. 1987, 501). Geologické podloží lokality tvoří metabazalt, metatuf (spilit) (*Geologická mapa ČR 1994, list 12-33*) a půdním pokryvem jsou na lokalitě i v okolí hnědé půdy se surovými půdami (*Tomášek 2000, mapa*).

Klimaticky území patří do nejvhodnější západočeské mírně teplé oblasti, do jednotky MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*). Průměrný roční úhrn srážek je 550 mm a průměrná teplota 7-8°C. Geobotanická mapa rekonstruuje na ostrožně dubo-habrové háje a v údolí Radbuzy luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnes má hradiště travnatý povrch, na vrcholové plošině a valu byly vyloučeny trnkové křoviny, na předhradí je ovocný sad, hlavně višně, ojediněle jablůň.

Historie naleziště

První nálezy pochází z roku 1973 z prostoru východního předhradí ze školní zahrady. Kolekce nálezů obsahuje jak halštatskou keramiku, tak i keramické zlomky z 13.-15. století. Nálezy byly podnětem k sondáži ZČM v roce 1975, kdy byla na západním předhradí položena sonda 25x2 m s osou východ-západ kolmá k přepažujícímu opevnění. Zachyceny byly pozdně halštatské objekty sídlištního charakteru a souvislá kulturní vrstva téhož období, v níž byly druhotně rozptýlené eneolitické nálezy. Mladohradištní a středověké nálezy (12.-15. století) obsahovala hlinitá vrstva

pod ornici (Frýda - Soukupová 1978, 48). V roce 1999 byl pracovníky ZČM zaměřen průběh viditelných reliktů a rekonstruován průběh vnějšího přepažujícího opevnění.

Nálezy a datace lokality

Nejbohatší kolekce nálezů pochází z výzkumu v roce 1975. Nejstarší fázi osídlení ostrožny představují nepočtené časně eneolitické nálezy řazené předběžně k schussenriedské kultuře (Bašta - Baštová 1989, 96-97, obr. 1). Typický je zvláště zlomek těla s rytým ornamentem (obr. 70:23), zlomky s pupkem pod okrajem (obr. 70:17, 21) a jazykovitým výčnělkem (obr. 70:22).

Chamské kultuře středního neolitu bezesporu patří zlomky s několikanásobnými plastickými přesekávanými páskami (obr. 70:25, 26) či jednou vysokou přesekávanou páskou (obr. 70:24) a zlomek s vpichy vyplňovanými trojúhelníky (obr. 70:20). Oběma výše uvedeným obdobím mohou patřit 2 kusy štípané industrie (obr. 70:18, 19).

Zcela výjimečně se mezi zlomky objeví zlomky patřící nynické kultuře pozdní doby bronzové. Nejbohatěji je zastoupené pozdně halštatské období, rozbor keramiky ukazuje na déle trvající osídlení od stupně HaD1 do konce HaD3. Mezi tvary vycházející z předchozího stupně HaC patří torzo nádoby se žlábkovaným hrdlem a podhrdlím zdobeným trojúhelníky ze žlábků a rýh a se „sluníčky“ mezi nimi (obr. 71:1), stejně jako zlomky mísovitých nádob s nízkým rovným kónickým hrdlem a ven vyhnutým okrajem (obr. 71:2, 11, 14). Pro mladší úsek jsou naopak charakteristické misky se zalomenou stěnou, které jsou často zdobené na vnitřní straně rastry lemované rýhami (obr. 73:13; 74:3, 4, 12) nebo vlešřovanou mřížkou (obr. 74:6; 75:4) či tuhovanými pásy, které jsou také obvyklé na miskách oblých stěn (obr. 74:9, 10; 72:17; 73:2, 12; 75:2). Klasické jsou také pozdně halštatské misky se zataženým okrajem (např. obr. 71:9, 10; 72:6-9, 13). Z užitkové keramiky jsou typické hrncovité nádoby s nízkým hrdlem odděleným od těla střídavě mačkanou plastickou páskou (obr. 71:5; 72:1, 2, 18; 73:1, 4, 11). Význam lokality v době halštatské naznačují dva malované keramické zlomky, které jsou buď importy či spíše napodobeninami importů (obr. 71:7, 8; Chytráček - Metlička 2004, Bild 3). Mladohradištní období a vrcholný středověk zůstávají v tomto případě již stranou mého zájmu.

Současné osídlení v okolí lokality

Pozdní doba halštatská (HaD)

V roce 1890 byly 300 m severozápadně od hradiště rozebrány mohyly z mladší doby bronzové a doby halštatské na pastvině nad mlýnem (ppč. 1971/1) v Liticích poblíž mostu přes Radbuzu (rozlišeno celkem 18 mohyl). Z milodarů byly zachráněny železné nože a železné hroty kopí i šípů, zlatý kroužek, zlomky bronzových kruhů a snad i jehlic, dvě keramické nádoby (Franc 1906, 228, tab. 34). Dva kilometry severně, na pravém břehu Radbuzu u Valchy byly v roce 1990 zachyceny v liniovém výkopu 2 časně laténské objekty (Metlička 1995, 248). Na pravém břehu Úhlavy 4 km SVV leží v meandru Úhlavy hradiště v Plzni-Hradišti rovněž s osídlením z pozdní doby halštatské (viz katalog lokalit; Chytráček - Metlička 2004, 180-186).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 18.695-18.907, P 19.338-19.359, P 19.375-19.381, P 21.799-23.215, P 24.262-24.264, P 30.478-30.480, P 64.992-64.993, HA 133/75.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 5.617-5.658, N 6.949-6.975, N 7.295.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.640-3.653.

Základní literatura k lokalitě

Frýda, F. – Soukupová, D. 1978: Litice, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1975, str. 48.

Novobilský, M. – Rožmberský, P. 1996: Hrad Litice u Plzně. Edice zapomenuté hrady, tvrze a místa 7. Plzeň.

Chytráček, M. - Metlička, M. 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA – Supplementum 16. Praha.

34. LUHOV, okr. Plzeň-sever

"Vojenský tábor"

Poloha lokality

Rozlehlé jednodílné hradiště se nachází na rozlehlé ostrožně hruškovitého tvaru přibližně 1,7 km jižně od Luhova. Pomístní název „Vojenský tábor“ naznačuje, že zdejší opevnění je známo

již od dřívějších dob. Lokalita se rozprostírá na lesní parcele kat.č. 964/1 katastrálního území Luhov u Líšťan. Většinou mimo vnitřní plochu hradiště stojící chaty na kat.č. 964/2 a 964/31-63. Koordináty na mapě ZM 11-44-13 ji vymezují spojnice následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 056:353, 2) 098:372, 3) 117:366, 4) 122:361, 5) 118:352 a 6) 084:341 mm.

Charakteristika a popis lokality

Ostrožna má delší osu ve směru východ-západ, s opyší na západě a volným přístupem od východu. Od severu k jihu ji kolem špice obtéká Žebrácký potok, který na jižní straně ústí z levé strany do Mže. Dnes jsou břehy skoro celého ostrohu omývány zvednutou hladinou Hracholuské přehrady. Severní bok není ve středu ostrožny prudký jako na obou stranách a od potoka byl poměrně snadno přístupný. Na špici je skalnatý sráz, stejně prudký a skalnatý je i jižní bok nad údolím zatopené Mže. Nejvyšší bod hradiště s kótou 402 m leží na vnitřním přepažujícím opevnění, nadmořská výška vnitřní plochy se pohybuje mezi 380-400 m. Převýšení nad původní hladinou řeky dosahovalo 65 m a nad Žebráckým potokem bylo asi o 5 m nižší. Nejbližším a též nejpřístupnějším zdrojem vody byl tok potoka vzdálený cca 100 m od linie opevnění pozvolným svahem ve středu severního boku ostrožny.

Na přístupové východní straně je ostrožna v šíři přepažena dvojitou linií opevnění, na vnější straně lemovanou příkopem. Přes obě linie a pak dále přes celou ostrožnu probíhá lesní cesta. Před vnějším valem odbočuje k jihu cesta, která v části úseku vede v prostoru příkopu, který zde byl obděláváním přilehlého pole zcela zanesen. Vnější opevnění výrazným obloukem přepažuje ostrožnu, val je z vnější strany strmý, z vnitřní se terén postupně zvedá k jeho koruně. U paty je široký 12-15 m, vnitřní převýšení kolísá mezi 1,0-1,5 m, z vnější strany má ze dna příkopu ke koruně převýšení 3,0-3,5 m. Na jižním konci končí u příkopu vnitřního přepažujícího opevnění. Příkop je široký 6-7 m a hluboký cca 1,0 m. Stavbou je hlinitokamenitý. Na severním konci stejně jako na jižním končí před příkopem vnitřního valu a částečně jakoby uzavíral vstup ze strany do vnitřního příkopu. Nelze ovšem vyloučit, že jde o mladší zásah. V pásu mezi oběma valy širokém cca 30 m jsou severně od cesty patrné tzv. příčné valy kolmé k průběhu přepažujících linií fortifikace. Začínají na vnitřní straně vnějšího valu a končí na vnější hraně vnitřního příkopu. Zřetelných je 7 příčných valů, které probíhají rovnoběžně s korunami vzdálenými od sebe 3,5-4,0 m. Dochovaná výška není větší než 0,5 m. V prostoru jižně od cesty zachyceny nebyly.

Vnitřní val přepažuje ostroh mírnějším obloukem, je vyšší, celkově mohutnější a oproti profilu vnějšího valu je zde několik rozdílů. U paty je široký 12-14 m, má vnitřní převýšení 2,5-3,0 m. Příkop je široký 7-10 m a dosahuje od vnějšího terénu hloubky 2,0-2,4 m, v jižním úseku je jeho hloubka asi o 1 m menší. V úseku jižně od cesty je náznak bermy a převýšení ze dna příkopu na korunu valu dosahuje 4-4,5 m (nivelační profil opevnění 4). V severním úseku je namísto bermy ještě jeden menší val široký 3,5-4,5 m, jeho výška z úpatí velkého valu je 0,4-0,8 m, ze dna příkopu pak 2,5-3,0 m, z koruny v místě bermy na korunu velké přepažujícího valu je výška 2,0-2,5 m, ze dna příkopu pak dosahuje převýšení na korunu velkého valu 4,5-5,5 m (nivelační profil opevnění 3). Jak vyplývá z uvedeného, jsou výrazné rozdíly mezi konstrukcí vnitřního přepažujícího valu v severním a jižním úseku. Ukazuje to, že severní úsek byl v nejmladší fázi přebudován, zatímco k přestavbě jižního již nedošlo. Stavbou je val hlinitokamenitý místy jsou viditelné stopy tzv. spečení. V místech, kde těleso valu částečně narušila cesta je zřetelná čelní kamenná plenta o šíři 1,2 m s destrukcí kamenů na vnější stranu. Na vnějším valu plenta viditelná nebyla.

Na obou koncích přechází přepažující opevnění v obvodové, které již není tak výrazné. Zprvu je severní obvodový val patrný jako ostrá hrana, místy s nepatrným vnitřním převýšením, jeho destrukce je po svahu zřetelná až do vzdálenosti 8 m. Dále k západu, kde svah není tak prudký, je výraznější, u paty široký 8-10 m, s vnitřním převýšením okolo 0,5 m a vnějším 2,5 m. Za ohybem valu je přerušení, které nese stopy mladšího zásahu. Vzhledem ke tvaru a absenci materiálu z tělesa valu zde můžeme předpokládat jednoduchou bránu, kde jedno rameno je přibližně o 1-1,5 m předsunuto, šíře přerušení je 6-8 m, konstrukcí je val hlinitokamenitý.

Blíže k opyší byla zjištěna dvě čerstvá porušení valu při těžbě dřeva. Radlicí bylo v šířce 2,5 m srovnáno těleso valu, odebrán byl zhruba 1 m jeho výšky. Obě proražení jsou vzdálena cca 100 m. Zásahy ukázaly, že val je stavbou hlinitokamenitý s úlomky přepálené hlíny a se stopami spečení. V obou byla ve stěnách patrná vnitřní dřevěná konstrukce – zuhelnatělá dřeva. Začištění stěny ve východním porušení ukázal, příčně a podélně pokládané kulatiny, tj. roštovou konstrukci opevnění. V severozápadním úseku val neběží po hraně, ale přibližně o 8-13 m níže po svahu a

hrana jakoby místy zdvojovala opevnění. U opyše opět vybíhá vzhůru jako 3-4 m široký ochoz, na špici se pak skoro o 180° otáčí a běží po jižní hraně vrcholové plošiny. V ohybu je u paty široký 7 m, vnější převýšení má 1,3 m a vnitřní jen 0,5 m. Stavbou je rovněž hlinitokamenitý. Před ohyb valy vybíhá do vzdálenosti 70 m úzký skalnatý hřbet, který nebyl součástí hradiště.

Na jižní straně ostrohu stojí podél celé vnější strany valu rekreační chaty, sice již mimo vlastní plochu opevněného areálu, ale přesto úpravy terénu v jejich okolí porušují archeologické situace. Po valu zde probíhá přístupová cesta k chatám, jeho koruna je cestou zarovnána. Dále k východu je průběh opevnění zasunut cca o 5-15 m od hrany srázu. U paty je široký 8-10 m, má vnitřní převýšení 0,5-0,7 m a vnější od 1,5 do 2,5 m. Ve středním úseku, kde v krátké části vybíhá po svahu má vnitřní převýšení až 2,0 m. Směrem k přepažujícímu valu je pak opět pozorovatelný jako ochoz či ostrá hrana nad srázem.

Délka obvodového opevnění včetně vnitřního přepažujícího valu činí 1410 m, délka vnějšího přepažujícího valu pak 155 m a celková délka linie fortifikací je 1565 m. Vnitřní plocha hradiště má plochu 9,99 ha, plocha mezi oběma přepažujícími valy činí 0,77 ha, ale ta nemohla být vzhledem k příčným valům využita k sídlení. Otázkou zůstává poloha brány. Na nepřerušném přepažujícím opevnění (cesta jím procházející přechází přes val) můžeme její existenci vyloučit. Zbývá tak jedině přerušení ve střední části severního obvodového valu, kde je jedno jeho rameno mírně předsunuto. Terén je zde navíc pozvolný a od Žebráckého potoka dobře přístupný.

Přírodní podmínky

Luhovské hradiště je geomorfologicky součástí Svojšínské vrchoviny zabírající střední a západní část Stříbrské pahorkatiny. Je to plochá vrchovina na proterozoických fylitech, zbytkách karbonských pískovců, slepenců, jílovců a třetihorních sedimentů. Vyznačuje se homogenním erozně denudačním reliéfem s hlubokými údolími Mže a jejích přítoků (*Demek a kol. 1987, 491*). Podloží vlastní lokality tvoří na svazích fylitické břidlice a na temeni ostrohu fluviální písčité štěrky (*Geologická mapa ČR 1994, list 11-44 Nýřany*) a půdy jsou na lokalitě a v okolí hnědé s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nejpříhodnějšího západočeského stupně MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrný roční úhrn srážek se pohybuje mezi 500-550 mm a průměrná roční teplota 7-8° C. Rekonstruovány jsou na lokalitě acidofilní doubravy a bikové bučiny (*Mikyška 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnešní pokryv tvoří mezi přepažujícími valy převahou listnatý les se zastoupením dubu, buku, habru, břízy a ojediněle jeřábu, z jehličnanů jsou zastoupeny borovice a modřín. Na vnitřní ploše se pak střídají sektory vzrostlého jehličnatého lesa s převahou smrku (zastoupena též borovice a modřín) se sektory mladé výsadky borovice s ojedinělou břízou. Na svazích, zejména na špici je častý výskyt dubu.

Historie naleziště

Hradiště je známé nejméně od poloviny 30. let, kdy na něm uskutečnila první výzkum C. Streitová (v roce 1936). Nálezy z výzkumu jsou bohužel neznámé, čerpat můžeme jen z fotografické dokumentace nálezů v článku o výsledcích výzkumu (*Streit 1937, 113-116, Tafel 1*). Zdobené zlomky umožňují přesvědčivou dataci do střední doby bronzové a mladší doby bronzové s možným přesahem do pozdní doby bronzové. Nalezen byl také třmenový bronzový náramek. V roce 1983 proběhl na hradišti záchranný výzkum při výkopu pro pokládku elektrického kabelu k chatám na jižní straně hradiště. Výkop v délce 400 m probíhal podélně valem či přílehlou vnitřní plochou, odbočky k chatám pak procházely horní částí obvodového valu. Zachycena byla 50-65 cm mocná vrstva propálené hlíny z destrukce zadní části hradby a kromě propálené hlíny byla registrována kulturní vrstva s pravěkou keramikou a bohatě profilovanou bronzovou jehlicí (*Svobodová 1992a, 55, obr. 3*). Doposud poslední drobná akce proběhla v roce 1987, při hloubení studny pro chatovou osadu na jižním svahu.

Nálezy a datace lokality

Veškerý dosud známý keramický materiál ukazuje, že lokalita byla intenzivně osídlena ve střední době bronzové a mladší době bronzové, kdy již byla i opevněna. Některé zlomky by pak naznačovaly, že osídlení přetrvávalo do pozdní doby bronzové. Mohylové kultuře střední doby bronzové patří zlomek podhrdlí s řadou vpichů lemovanou dvěma rýhami (tab. 76:1), dvěma řadami hlubokých vpichů (tab. 76:2) a zlomek se zakončenou hladkou vodorovnou páskou (tab. 76:4) a zlomek užitkové nádoby s důlkovanou páskou pod okrajem (tab. 76:24).

Milavečské kultuře pak zlomky zdobené svíslými kanelurami (tab. 76:7, 8, 11, 15), vodorovně vytažené okraje zásobnicových amfor (tab. 76:14, 19; 77:5) a zlomky s důlkovanou

čelní hranou okraje (tab. 76:19,20) a silnostěnné zlomky s plastickou důlkovanou páskou (tab. 77:1,4). Zatím chybí zlomky, které by přesvědčivě lokalitu datovaly do nynické kultury, i když jeden zlomek publikovala C. Streitová (1937, *Taf. 1*).

V keramickém materiálu jsou zatím ojedinělé doklady osídlení v době halštatské, ale z jižní části hradiště pochází bronzový třmenový náramek s jemnou rytou výzdobou nalezený C. Streitovou. Na základě tohoto nálezu předpokládá V. Šaldová i pozdně halštatskou fázi osídlení (Šaldová 1981, 12). Tomu z naší kolece odpovídal zlomek misky se zataženým okrajem (tab. 77:2) a střepek zdobený plastickou střídavě mačkanou páskou (tab. 76:25).

Otázkou je, se kterou fází osídlení máme spojovat přestavbu severní části vnitřního přepažujícího opevnění. Malé příčné valy jsou známy z doby laténské (např. oppidum Třísov) a z opevnění Hradiště u Písku. Zůstává nevyřešené, zda tento fortifikační prvek máme spojovat s nedoloženou halštatskou fází (náramek může být ojedinělým nálezem nemajícím vztah k hradišti). Vhledem k osídlení obou hradišť v přechodném období mezi střední a mladší dobou bronzovou nemůžeme ani vyloučit, že k jeho přestavbě došlo již v tomto období. Za problematické se na základě dnešních znalostí zdá spojení přebudování opevnění v pozdní době bronzové, z které není známa analogie tohoto prvku opevnění. Vyřešení by přinesl výzkum přepažujícího opevnění a možná i nabízející se výzkum severního obvodového valu se zbytky zuhelnatělých trámů v místech nového porušení těžbou dřeva.

Současné osídlení v okolí lokality

Jeden a půl kilometru SVV se nachází hradiště na k. ú. Třebobuz (viz katalog) a 3 km východně hradiště v k. ú. Lipno (viz katalog). Na protějším břehu Mže ve vzdálenosti 2,5 km se nalézají mohylové pohřebiště u Pňovan (60 mohyl) z něhož pochází halštatský bronzový meč s jazykovitou rukojetí a dva časně laténské bronzové náramky (Šaldová 1967, 22, obr. 10:1, 13:3, 4; 1968, 325, obr. 27:5) a časně laténská sídlištní jáma (Šaldová 1967, 22, obr. 13:2, 5-10).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 24.119-24.183, P 25.446-25.448, P 29.047-29.051, P 29.739, P 30.405-30.424, P 63.087-63.088.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 4.458, N 6.741-6.806.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 810-814, P 1.103, P 1.497-1.499, P 1.981-1.982, P 3.498-3.537.

Základní literatura k lokalitě

Streit, C. 1937: Das „Heerlager“, Sudeta 13, str. 113-116. Reichenberg.

Svobodová, J. 1992a: Příspěvek k poznání dvou západočeských pozdně bronzových hradišť.

Sborník ZČM v Plzni, Historie 8, str. 49-58. Plzeň.

Šaldová, V. 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Praha.

35. MALECHOV, okr. Klatovy

"Malechovská hůrka"

Poloha lokality

Hradiště se nachází na vrcholové plošině a severozápadním svahu vrchu Malechovská hůrka, který vystupuje z pravého úpatí údolí Úhlavy. Lokalita je vzdálena 1 km jihovýchodně od Malechova a zaujímá část lesní parcely kat.č. 374/1 stejnojmenného katastrálního území okresu Klatovy. Koordináty na mapě ZM 21-24-15 ji vymezují spojnice následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 025:230, 2) 033:233, 3) 037:237, 4) 031:240, 5) 023:248, 6) 019:246, 7) 017:241 a 8) 021:233 mm.

Charakteristika a popis lokality

Malechovská hůrka výrazněji nevystupuje nad údolí Úhlavy, přesto poskytuje dobrý výhled na sever až jihozápad. Nejvyšší bod hradiště leží v nadmořské výšce 462 m a nad řekou má převýšení přibližně 80 m. Na této západní straně je také prudký sráz, zatímco na jihu a severu je pozvolnější, nejprístupnější je poloha od jihovýchodu, kde ji odděluje širší sedlo, z kterého má vrchol převýšení jen 30 m. Nejbližším vodním zdrojem je Úhlava, jejíž tok je vzdálený jen 200 m, ale se značným převýšením. Vhodnější se pak jeví dva prameny severovýchodně od hradiště ve vzdálenosti přibližně 400 m.

Hradiště má dvojité poměrně výrazné opevnění, z nichž vnitřní má pravidelný oválný tvar, naopak vnější je nepravidelné a vytváří jakási dvě předhradí. Na východě je poměrně malé a vnější val spíše jen využívá konfigurace terénu, druhé vymezuje poměrně velký prostor na severozápadním svahu a jazykovitým výběžku. Na zbývajících stranách probíhá vnější fortifikace v nevelké vzdálenosti skoro souběžně s vnitřním opevněním. Nejmhutnější je východní vnitřní val akropole mající u paty šíři 9-10 m, vnější převýšení 2-3,5 m a vnitřní v průměru 1,5 m. Svoji konstrukcí je kamenitý, některé kameny nesou stopy spečení. Val na severu končí při hraně srázu, kde se v pravém úhlu lomí k západu a kde je před hranou zřejmě druhotně snížen. Asi 2-3 m pod hranou probíhá na svahu severní vnější val, který směrem k východu vybíhá na mírné rovince a vytváří nevelké východní předhradí a na jihu se jeho průběh opět přibližuje na vzdálenost okolo 15 m k vnitřní linii opevnění, čímž je fortifikace jakoby zdvojnásobena. Val předhradí je v terénu viditelný v severním úseku nad srázem jako ostrá hrana plošiny a ve východním a jižním úseku jako 4-6 m široký ochoz s vnitřním převýšením do 0,5 m a s vnějším podle konfigurace terénu mezi 2-3 m. Stavbou se jeví jako hlinitokamenitý až sypaný hlinitý.

Vnitřní severní val je patrný jako ochoz široký okolo 5 m bez vnitřního převýšení, ale s vnějším v rozmezí od 3 do 4 m s kamennou destrukcí do vzdálenosti až 8 m. Vnější severní val sbíhá od vnitřního zprvu po prudkém svahu cca o 10 m níže, dále pak běží po severovýchodní hraně jazykovitého výběžku a vytváří tak poměrně velké severozápadní předhradí. Je u paty široký 7-8 m, vnitřní převýšení většinou nemá žádné, výjimečně dosahuje 0,4 m, vnější pak je 2-2,5 m. Stavbou je kamenitý se stopami spečení. U špice plošiny znenadání končí, jakoby šlo o nedokončenou část opevnění, na západě u špice plošiny není patrný, v úseku kdy již stoupá zpět k vrcholové plošině je patrný jako ostrá hrana, která plynule navazuje na jižní vnější obvodový val. Na jihovýchodě se vnější val přibližuje k vnitřnímu na vzdálenost 10-20 m, výškový rozdíl mezi korunami obou valů je 5-8 m. Na západě a jihu se vnitřní val jeví jako 6-8 m široký ochoz bez vnitřního převýšení ale na vnější straně je převýšení 3-4 m a destrukce tělesa je viditelná až do vzdálenosti 8-14 m. Stavbou je val hlinitokamenitý. V těchto místech je za valem na akropoli několik starších obdélných či čtvercových porušení o rozměrech od 3x3 do 4x5 m vyhloubených do 50 cm. Dále k východu měl jižní vnitřní val stále zřetelnější vnitřní převýšení

Na jihovýchodě akropole za valem byla na jaře 1999 (společně s D. Baštovou a M. Chytráčkem) začištěna východní stěna jednoho porušení kolmá k průběhu valu. Dokumentovaný řez byl dlouhý 2,5 m, zachytil kulturní vrstvu částečně porušenou pařezy, která dosedala k vnitřní straně tělesa valu, z kterého byla zachycena jen zadní strana. Kulturní vrstva byla při valu převrstvena destrukcí kamenů z valu. Svým složením byl val hlinitokamenitý bez zjištěných stop vnitřní konstrukce. Přes začištěný řez byl veden profil, který sesazením s řezem sondy ukázal, že původní těleso valu mohlo být v této části široké asi 5 m, v terénu se však val jeví jako 5-6 m široký ochoz s vnitřním převýšením do 0,3 m vnějším pak 1,8-2,3 m s šíří u paty 9-12 m.

Vnější val je na jihu dobře sledovatelný jako ochoz široký 4-6 m pod patou kamenné destrukce vnitřního valu. Na jihozápadě je v délce asi 10 m porušen, vzhledem k mohutné destrukci kamenů po svahu zřejmě došlo k sesunutí tělesa valu. V žádném případě nejde o doklad brány. Přes důkladné procházení celé linie opevnění se nepodařilo přesvědčivě určit polohu brány. Na akropoli je možné vstoupit z předhradí od severoseverovýchodu, kde je vnitřní val přerušen a kde jeho oba konce postupně vyznívají bez známek po záměrné konstrukci brány. Na tomto místě předpokládá bránu i J. Maličský (nepublikovaná disertační práce). U tohoto přerušování začíná vnější val klesat na severozápadní předhradí a v krátkém úseku je nezřetelný. Tudy by pak mohl být vstup na předhradí, rovněž bez záměrné konstrukce brány.

Akropole hradiště má délku opevnění 248 m a plochu 0,48 ha, délka opevnění vnějšího valu s předhradími činí 525 m a plocha 1,54 ha. Celková délka linií opevnění je 773 m a opevněná plocha 2,02 ha.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je součástí Kamýcké vrchoviny v západní a jihozápadní části Radyňské vrchoviny. Je to plochá vrchovina ve středním toku Úhlavy složená z proterozoických břidlic a drob mající denudační reliéf s široce rozevřenými údolími a krátkými strukturními hřbety. Malechovská hůrka je plochý kupovitý suk budovaný proterozoickými břidlicemi (*Demek a kol. 1987, 261, 337*). Půda je hnědá silně kyselá nevyvinutá (*Půdní mapa ČSR 1990, list 21-24 Klatovy*). Klimaticky lokalita patří do pro západní Čechy velmi příhodné oblasti MT 10 (*Quitt 1971, 13, mapa*), úhrn

ročních srážek činí 550-600 mm, průměrná roční teplota 7-8 °C. Rekonstruovány jsou acidofilní doubravy a v údolí luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XX Plzeň*). Dnešní pokryv tvoří vzrostlý les, ve východní části smrkový, jinde smíšený s převahou listnáčů, zastoupeny jsou borovice, habr, dub, jeřabiny a podrost tvoří lísky, ostružiny, maliní a místy je povrch travnatý.

Historie naleziště

Hradiště bylo známo již J. L. Píčoví, který o něm uvádí jen krátkou zmínku (*Píč 1909, 360*). Nejlépe je doposud popsáno J. Maličkým ve své nepublikované disertační práci a který jej také zahrnul do své stati o před slovanských hradištích v jižních a západních Čechách (*Maličský 1950, 33*). Při revizním průzkumu v roce 1987 položili manželé Baštovi v jižní části akropole bezprostředně za valem ve starším narušení sondu velikosti 1x1 m. Sonda zachytila část zahloubeného objektu s černou výplní, obsahující mazanici, keramiku a zvířecí kosti. Materiál z ní získaný potvrdil dataci J. Maličkého do pozdní doby halštatské (*Bašta – Baštová 1989e, 111*). V roce 1999 bylo zjištěno další porušení na akropoli za valem, kde pracovníci ZČM v Plzni společně s M. Chytráčkem vytvořili z porušení nevelkou sondu. Zaměřili její polohu a zdokumentovali řez s 20cm silnou černohnědou hlinitou vrstvou obsahující keramiku a mazanici. Vrstvu částečně překrývala destrukce zaniklé hradby.

Nálezy a datace lokality

Nově získané kolekce keramiky potvrzují stejně jako starší nálezy (tab. 77: 10-35; 78:1-3, 5-12) datování hradiště (*Maličský 1950, 33; Šaldová 1977, 144*) do pozdní doby halštatské HaD2-3 (*Chytráček – Metlička 2004, 188-190*). Ze sběrů J. Maličkého však pochází zlomek ústí s torzem hřebenové vlnice náležející do střední doby hradištní (tab. 78:4).

Současné osídlení v okolí lokality

HaD

Ve vzdálenosti 6,2 km západně od hradiště leží mohylové pohřebiště v k. ú. Lučice, ve vzdálenosti 6,1 km JZZ skupina mohyl s nálezy pozdně halštatskými a časně laténskými v k. ú. Poleňka (*Hostaš 1884, 326-327*). Jižně ve vzdálenosti 4,5 km se rozkládá mohylové pohřebiště v k. ú. Tajanov les „Husín“ s pozdně halštatskými a časně laténskými hroby (*Hostaš 1887/89, 3-12, 257-259, tab. I; 1900/01, 115-126, tab. XII-XV*), 2,8 km východně od hradiště se nachází v k. ú. Vícenice v poloze „Vícenická hůrka“ mohylové pohřebiště s 36 mohylami s hroby HaD-LtA, další skupina mohyl s HaD/LtA hroby se nachází východně od obce (*Píč 1900, 147, obr. 11*) a 4,5 km V v k.ú. Točnick v poloze „Špitál“ se nalézá mohylové pohřebiště s hroby z doby bronzové a z doby halštatské a časně laténské (*Šaldová 1968, 327*). Ve vzdálenosti 6 km S leží na svahu pod „Tuhoštěm“ 3 mohyly s inventářem HaC/HaD (bronzové nádoby) v k.ú. Červené Poříčí (*Leger 1886, 217-224, tab. IX*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 20.217-20-219, P 28.953-28.963, P 46.372-46.380, P 46.810-46.850.

M Klatovy, inv. č.: 1.569.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.298-6.309.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.592-1.594, P 3.041-3.052, P 3.674-3.675.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. - Baštová, D. 1989e: Malechov, o. Dolany, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 111. .

Maličský, J. 1950: Před slovanská hradiště v jižních a západních Čechách, PA XLIII, str. 21-42.

Píč, J. L. 1909: Starožitnosti III/1. Čechy za doby knížecí, str. 360. Praha.

36. MILÍKOV, okr. Tachov

nad Otročínským potokem a Mží

Poloha lokality

Pravěké hradiště se nachází asi 1,0 km severovýchodně od obce na ostrožně na levém břehu Mže, která je na západě obtékána Otročínským potokem a na jihovýchodě bezejmennou vodotečí tekoucí od severovýchodu. Oba toky se pod opyší ostrohu vlévají do Mže. Plocha výšinného sídliště se rozkládá na části lesní parcely kat.č. 1207/6. Na mapě ZM 11-43-20 je ohraničeno

spojnicí následujících bodů určených následujícími koordinátami od Z:J sekční čáry: 1) 216:184, 2) 218:182, 3) 216:177, 4) 212:175 a 5) 210:180 mm.

Charakteristika a popis lokality

Ostrožna na níž bylo zbudováno malé jednoduché hradiště má trojboký tvar, jehož jeden vrchol tvoří výrazné zaškrčení šíje, za níž se terén pozvolna rozevírá a zvedá. Temeno ostrožny s nejvyšším bodem 406 m je oblé na jihovýchodě v horních partiích je svah méně prudký, níže strmý až neschůdný. Při skalnaté jihozápadní špičce, která je druhým vrcholem trojúhelníka, byla část svahu odlámana při stavbě silnice Stříbro-Rozvadov. Na západní straně je ostroh strmý s vystupujícími drobnými skalkami. Poslední vrchol tvořil dnes odtěžený skalní výchoz na severozápadě. Na severu je bok ostrožny hned značně strmý. Temeno ostrožny má nad Otročínským potokem převýšení 32 m, na jihovýchodě nad vodotečí jen 26 m a nejbližším vodním zdrojem jsou oba toky vzdálené jen 70 m.

Na severovýchodě je ostrožna oddělena již zmíněnou úzkou šíjí a sedlem, v jehož nejnižším bodě (snad zvýrazněným stavbou valu) byl navršen mohutný přepažující val, dlouhý jen 30 m, ale široký u paty 23 m a dosahující z vnější strany převýšení 3,0 m a z vnitřní 2,5 m. Dojem příkopu na vnější a částečně i vnitřní straně vytváří situování valu v nejnižším místě sedla, i když můžeme předpokládat, že alespoň část materiálu byla odsud odebrána při stavbě valu. Na jihovýchodním konci je druhotně porušený lesní cestou proraženou pro těžbu dřeva. Těleso valu je hlinitokamenité, v jeho porušení cestou se větší kameny kumulují paradoxně u vnitřní paty valu (zadní plenta?). Ojedinelé dočervena přepálené fylitové kameny jsou pouze na povrchu tělesa valu. Na hřebeni valu jsou čtyři okrouhlé či oválné jámy s materiálem vyházeným kolem. S určitostí nejde o vývraty, ale pozůstatky lidské činnosti, snad jámy po sondách A. Vešty, který právě těleso valu považoval za středověké tvrziště.

Daleko méně zřetelná je obvodová fortifikace. Na přepažující val na obou koncích navazují krátké úseky, kde je možné ještě zbytky opevnění rozpoznat. Na severní straně je viditelné v délce 15 m jako ostrá hrana zvláště zřetelná v místě šíje. Na opačné, jihovýchodní straně, je za poničeným úsekem lesní cestou zřetelné zvlnění terénu, které zprvu obloukem klesá po svahu a pak běží po vrstevnici. Podle porušení vývratem jsou zbytky valu tvořeny dočervena přepálenými kameny a hlínou, které se roztroušené nacházejí i hluboko po svahu. Ač v tomto úseku nebyl val nikdy mohutný, dnes je z velké části svezlý po svahu. Otázkou zůstává opevnění na západní straně, kde je pouze v zimních měsících, kdy je vegetace slehlá, patrná mezi skalkami nezřetelná hrana, která však může být i přírodní. Rozhodně můžeme konstatovat, že pokud obvodové opevnění vůbec existovalo, muselo jít o lehčí spíše ohrazení např. palisádou. Vstup na vnitřní plochu se nepodařilo identifikovat, ale můžeme ho předpokládat na svahu za jihovýchodním koncem přepažujícího valu, kde je jediné možné místo.

Celková délka zjištěného opevnění je 70 m, přitom rozhodující je délka mohutného přepažujícího valu, který je dlouhý u paty 30 m. Vnitřní plocha hradiště je malá dosahuje jen 0,26 ha.

Přírodní podmínky

Lokalita je geomorfologicky součástí Svojsínské vrchoviny, která tvoří střední a západní část Stříbrské vrchoviny. Jde o plochou vrchovinu na proterozoických fylitech a zbytcích karbonických pískovců, slepenců a jílovců. Má homogenní erozně denudační reliéf s hluboko zařiznutými údolími hlavních toků především Mže (*Demek a kol. 1987, 491; Balatka 1979, 37*). Geologické podloží výšinného sídliště tvoří proterozoické fylitické břidlice (*Geologická mapa ČR 1996, list 11-43 Bor*) a pedologická mapa zde uvádí pseudogleje s hnědými půdami oglejenými (*Tomášek 2000, 47, mapa*).

Klimaticky území patří do oblastí s nejpříhodnějšími podmínkami v rámci jihozápadních Čech do mírně teplého pásma MT 11 s dlouhým, teplým a suchým létem, krátkým přechodným obdobím a krátkou zimou s krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 13, mapa*). Průměrná roční teplota je 7°C a průměrný úhrn ročních srážek dosahuje 550 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa předpokládá v oblasti borové doubravy v sousedství s acidofilními doubravami, při Otročínském potoce a vodoteči luhy a olšiny (*Mikyška 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*). Dnešní pokryv lokality tvoří vzrostlé borovice, na valu jsou zastoupeny i smrky, v severní části

temene a na svahu prorůstají menší duby a břízy, podrost stromů tvoří křoviny: trnky, šípkové růže a ojediněle jalovce. Na jihovýchodním svahu je travnatá paseka.

Historie naleziště

Lokalitu zmiňuje v Kronice města Stříbra archeologický nadšenec A. Vešta, který ji bez jakéhokoliv zdůvodnění nazývá hradem Boleslav. Uvádí rozměry hradu, kde v nejužším místě ostrožny stála věž, která je dnes v rozvalinách a kolem níž byl příkop (*Vešta 1974, 191*). Při povrchovém průzkumu na jaře 1987 rozpoznal P. Rožmberský, že se nejedná o hrad ani jinou středověkou lokalitu. Správně identifikoval a popsal mohutné přepažující valové opevnění, i když funkci opevnění spíše spojuje s militárním využitím ostrožny v mladších obdobích. Nejspíše ho k tomu vedla absence jakýchkoliv archeologických nálezů (*Rožmberský 1987, 55-56*).

Teprve v roce 2004 se podařilo R. Trnkovi nalézt ve vývratu asi 6 m jižně od valu pravěký zlomek keramiky, který předal do ZČM v Plzni. Na základě tohoto nálezu bylo v roce 2005 provedeno geodetické zaměření lokality a na jihovýchodním svahu za valem byla v místě staršího porušení položena sonda o celkové ploše 5 m². Pod 15 cm silným drnem a vrstvou lesní hrabanky se nacházela podle skalnatého podloží 25-45 cm mocná vrstva obsahující pravěkou keramiku a drobné zlomky mazanic, která lokalitu jednoznačně identifikuje jako pravěké hradiště (*Metlička, v tisku*).

Nálezy a datace lokality

Jedinou větší kolekci nálezů přinesl sběr a sondáž ZČM v roce 2005 (viz výše). Sběrem v porušených situacích (rozrytí plochy divočáky) bylo získáno 6 a ze sondy dalších 38 keramických zlomků, z nich 7 bylo okrajových či zdobených. Ani tento soubor však není jednoznačně datovatelný, umožňuje jen obecnou dataci do doby bronzové.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 68.231-68.239.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, dig. č.: bez čísel, složka foto 2005 a 2008.

Základní literatura

Metlička, M. v tisku: Milíkov, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 2005.

Rožmberský, P. 1987: Hrádek a Vyšehrad. Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 87, str. 52-57. Plzeň.

37. MÍRKOV, okr. Domažlice

„Malý křakovský vrch“

Poloha lokality

Malý křakovský vrch s hradištěm na temeni se nachází 3,0 km severovýchodně od Mírkova a 1,5 km jižně od Mezholez. Je součástí půlkruhového až podkovového hřbetu Sedmihoří a je situován na jeho jihovýchodním konci s širokým rozhledem do Mezholezské pánve a okolí. Leží na katastrálním území Mírkova, okr. Domažlice na lesní parcele kat.č. 837 a koordináty na mapě ZM 21-21-14 plochu hradiště vymezují spojnice následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 344:172, 2) 350:170, 3) 355:173, 4) 352:181 a 5) 349:181 mm.

Charakteristika a popis lokality

Obvodové opevnění jednoduchého hradiště lichoběžníkového tvaru probíhá po hranách vrcholové plošiny lichoběžníkového tvaru lemované drobnými skalkami a mrazovými srubovými útvary, které jsou záměrně zakomponovány do systému opevnění. Nejvyšší bod hradiště v jeho severní části má nadmořskou výšku 532 m a převýšení nad okolním terénem je okolo 80 m, jen na jihu je 30 m hluboké sedlo oddělující Malý křakovský vrch od vyššího Křakovského vrchu (563 m). Výšku svahu zde nahrazuje jeho strmost a četnost skalek a mrazových srubů. Ty zpřístupňují terén i na ostatních svazích kopce. Nejbližším vodním zdrojem je bezejmenná vodoteč vlévající se do Mezholezského rybníka, která je vzdálená 500 m severozápadně, převýšení 80 metrů.

Opevněný areál rozčleňuje na dvě části 9 m široká, 45 m dlouhá terénní vlna s max. převýšením 0,5 m, která prochází plošinou ve směru západ-východ, přičemž na západě vychází od obvodového valu a na východě nedosahuje až k obvodové fortifikaci (*Chytráček - Metlička 2004, 197-199, Abb. 70*). Osobně soudím, že tato vlna je přirozeného původu.

V obdélné jižní části o rozloze 0,15 ha je před jihozápadním zalomením průběhu valu původní brána. U ní je obvodový kamenný val široký 5-6 m a dosahuje vnitřního převýšení až 1,0 m. Fortifikace je zde jednoduše přerušena, ale oba konce jsou zesíleny a vytvářejí nálevkovitě formovaný vstup. Na vnější východní straně opevnění navazuje na bránu 20 m dlouhý a 7 m široký ulicový průchod mezi dvěma krátkými skalními hřbety, k nimž se obvodová hradba na západním okraji přimyká. Ještě dnes patrná cesta se stáčí k jihovýchodu a prochází dále mezi skalisky po jižním úbočí až do sedla mezi Velkým a Malým křakovským vrchem.

Větší severní areál o rozloze 0,31 ha vymezuje na západě kamenitý val u paty široký 4-6 m, v jižním úseku dosahující až vnitřního převýšení 1,0 m a na severu viditelný jako ostrá hrana okraje plošiny. Ve svém severním úseku se stáčí a k severovýchodu, kde stoupá k nejvyššímu bodu vrchu, po svahu jej obíhá jako ochoz široký většinou okolo 4 m, vnějším převýšením 2,0 m s kamennou destrukcí tělesa do vzdálenosti 4-6 m. Val zde odděluje vrcholovou plošinu hradiště od severního skalnatého zužujícího se hřbetu. I na tomto skalnatém ostrohu byly ve dvou vývratech nalezeny zlomky keramiky a mazanice. Vzhledem ke konfiguraci terénu můžeme vyloučit splach (*Bašta - Baštová 1988a, 390*). Hřbet byl zřejmě přechodně osídlen či spíše jen využíván. Na severovýchodě se val v pravém úhlu lomí a na východní straně běží rovně ke zmíněné jihovýchodní skalce. Na severovýchodě je dobře patrné nedávné porušení tělesa valu mechanizací při těžbě dřeva. Val byl svým složením hlinitokamenitý v terénu sledovatelný jako ostrá hrana s destrukcí kamenů až 4 m po svahu. Na jihovýchodě u skalky se opět v tupém úhlu stáčí.

Jižní val spojuje dva skalní výchozy v rozích plošiny na jihovýchodní a jihozápadní straně hradiště. Před jihozápadní skoro pravoúhlý ohyb valu vybíhá větší skalní srub. Jižní obvodové opevnění je v terénu sledovatelné jako ostrá hrana na vnější straně s destrukcí patrnou do vzdálenosti 4-5 m po svahu. Svou stavbou se val jeví jako hlinitokamenitý. Celková délka obvodového opevnění je 215 m a vnitřní plocha hradiště dosahuje 0,46 ha.

Přírodní podmínky

Malý Křakovský vrch patří geomorfologicky do okrsku Sedmihoří, které zaujímá jihozápadní část Střibské pahorkatiny. Tvoří kernou plochou vrchovinu na granitoidech s koncentrickou zonální stavbou s dominantním vnějším půlkruhovým hřbetem uzavírajícím Mezholezskou kotlinu (*Demek a kol. 1987, 454*). Vrch je nesouměrný kuželovitý suk z porfyrické biotitické žuly s plochou vrcholovou částí a příkrými okrajovými svahy s drobnými mrazovými sruby a izolovanými skalami (*Demek a kol. 1987, 340*). Půda je hnědá kyselá (*Půdní mapa ČSR 1987, list 21-21 Bělá na Radbuzou*), klimaticky patří do mírně teplé oblasti MT 5 s méně příhodnými podmínkami (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrnými ročními srážkami okolo 600 mm a průměrnou roční teplotou 7° C. Geobotanická mapa rekonstruuje bikové bučiny (*Mikyška 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*), dnešní pokryv tvoří většinou tráva, plocha je porostlá vzrostlým jehličnatým lesem se smrkem a borovicemi, časté jsou i olše.

Historie naleziště

Lokalitu objevili manželé Baštovi při systematickém průzkumu Sedmihoří v roce 1985. Téhož roku položili na hradišti dvě sondy, první (1/85) o rozměrech 1x1,5 m v porušení za jižním valem a druhou (2/85), stejných rozměrů, na mírném svahu nad úžlabinou na západním okraji. V obou byla zachycena 20 cm silná hlinitá kulturní vrstva obsahující mazanici a pravěkou keramiku. Ze sběru v bezprostředním okolí sondy 1/85 pochází kus strusky dokládající slévání barevných kovů na lokalitě, pravděpodobně mědi (*Bašta - Baštová 1988a, 390-391, obr. 10*). Sběry také prokázaly osídlení i na severním skalnatém výběžku vně fortifikace hradiště.

V září 1987 byl průběh fortifikace geodeticky zaměřen Z. Dragounem. V roce 2000 pak nechal M. Chytráček detailně hradiště zaměřit a do celkového plánu nechal zanést polohu starých sond i nový nález kamenného drtidla na vnitřní straně západního obvodového valu (*Chytráček - Metlička 2004, 199*).

Nálezy a datace lokality

Části keramických nádob pocházející z obou sond z roku 1985 i sběrů na celé ploše hradiště patří výhradně pozdní době halštatské (HaD). Typické jsou zejména střídavě mačkané plastické pásky (obr. 78:13, 18, 26; 79:2, 4, 26, 38), méně časté je její umístění na vnějším okraji užitkového hrnce (obr. 78:19) a zcela neobvyklé je střídavé mačkání na vnitřní straně kyjovitě zesíleného okraje mísy (obr. 79:3). Určující je také výzdoba tuhovanými pásy a plochami (obr. 78:14, 25; 79:1), stejně jako svazky šikmých rýh (obr. 79:35, 37). Z okrajových zlomků jsou to především

zlomky kuželovitých hrdel užitkových nádob s rovně seříznutým okrajem (např. obr. 78:15, 16, 21; 79:6) a zlomky misek s rovným nebo zataženým okrajem (obr. 79:8-13). Pro halštatské období v západních Čechách je také charakteristický výskyt keramických placek (obr. 79:16, 27) stejně jako vyšší kuželovitý přeslen (obr. 79:39). V souboru je zarážející absence misek se zalomenou stěnou, které jsou typické pro HaD3.

Současné osídlení v okolí lokality

Na podkovovitém hřebenu Sedmihoří se nachází dvě další výšinné lokality z pozdní doby halštatské. Ve vzdálenosti 3,4 km severozápadně se nachází hradiště na Chlumu u Darmyšle z HaD-LtA (viz katalog) a 3,0 km západně neopevňené výšinné sídliště na vrcholu kopce „Rozsocha“ na k.ú. Miřkov (*Bašta - Bašťová 1988a, 392-395; Chytráček - Metlička 2004, 201-202*). Obě lokality jsou od sebe vzdáleny rovněž 3,0 km. Ve vzdálenosti 4,5 km jihozápadně bylo u Mělnice částečně prozkoumáno rozlehlé mohylové pohřebiště se 60-70 mohylami s hroby ze střední doby bronzové i pozdní doby halštatské (*Šaldová 1971, 68, obr. 69:15-18; Čujanová-Jílková 1970, 50-52*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 27.166-27.222, P 27.224, P 46.265-46-268, P 63.197-63.207.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 4.438, N 4.441-4.448, N 6.436-6.442.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.114-1.127, P 3.164-3.170.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. – Bašťová, D. 1988a: Praveké osídlení Sedmihoří. AR 40, str. 378-400, 477-478.

Bašťová, D. 1987i: Miřkov, o. Semněvice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 124-125.

Chytráček, M. - Metlička, M. 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA – Supplementum 16. Praha.

38. MÍTOV, okr. Plzeň-jih.

"Na Hradě"

Poloha lokality

Jednodílné hradiště se nachází přibližně 1 km západně od středu obce v poloze zvané „Na hradě“. Na některých mapách je blíže poloha „Dubičí“ situovaná severně a podle lidové tradice je poloha nazývána Liškův hrad. Na pravé (severní) straně údolí Mítovského potoka, který teče od východu k západu se zvedá ze svahu údolí výrazný oblý pahorek oddělený na severu od okolí nevýrazným sedlem. Na východě se lokality dotýká rozlehlý kamenolom, jehož výsypka končí u paty vnějšího valu na východní straně. Vnitřní plocha hradiště ani linie opevnění nebyly zatím těžbou zasaženy, ale původní reliéf krajiny v těsném okolí je výsypkou lomu značně změněn. Opevněná poloha leží na parcele kat. č. 19/2 území Mítov a koordináty na mapě ZM 22-11-20 ho vymezuje spojnice následujících bodů měřených od J:Z sekční čáry: 1) 476:317, 2) 471:311, 3) 474:308, 4) 480:309 a 5) 481:314 mm.

Charakteristika a popis lokality

Oblý výběžek se sedlem na severu měl na východě a západě svahy prudší vysoké nejvýše 10 metrů, ale nikoli tak strmé jako na jihu nad údolím potoka. Nejvyšší bod opevněné plochy má nadmořskou výšku 533 m a převýšení nad dnem údolí dosahuje 50 m. Mítovský potok je také nejbližším vodním zdrojem vzdáleným 100 m.

Hradiště má vnitřní plochu oválného tvaru o rozměrech zhruba 50x35 m s delší osou ve směru sever-jih a plošinou mírně skloněnou k jihu. Od jihovýchodu k jihozápadu je hradiště obeháno mohutným podkovovitým příkopem s vysokým vnějším valem. Na jihu oba konce opevnění ústí do prudkého jižního svahu. Vnitřní plocha má rozlohu 0,14 ha, délka podkovovité fortifikace příkopu s vnějším valem činí 135 m a délka vnitřního valu na severovýchodě a západě dosahuje cca 55 m.

Nejmohutnějším opevňujícím prvkem je již zmíněný příkop dosahující šířky 15-20 m a hloubky z vnitřní plochy hradiště 5-7 m. Jeho spodní část byla vylámana do skalnatého podloží. Dnes má v řezu většinou strmé stěny a úzké dno, protože stěny jsou u dna zaplněny suťovými a splachovými kužely vzniklými přirozeným opadem ze stran příkopu. Na jeho vnější stěnu nasedá rovněž mohutný vnější val sledující celý jeho průběh, který je kamenitý a nese stopy přepálení a

spečení kamenů. Ve východní části směrem od jihu val postupně mohutně až dosahuje u paty šířky 10-12 m a vnějšího převýšení 3-4 m. Ze dna příkopu na korunu valu je převýšení okolo 5,5 m. U jeho vnější paty se zastavila výsypka kamenů z lomu a v jižním úseku je méně výrazný val již z vnější strany zasypán. Na severovýchodě obvodu je při vnější patě v délce cca 30 m patrný jakýsi náznak bermy z kamenů široké do 1 m, která se místy jeví jako malý valík či zcela rozpadlá zeď. Pravděpodobnější je ale druhotný vznik. V severním úseku západního průběhu valu je nápadné snížení vnějšího příkopu, přesto zde má val šířku 8 m, vnější převýšení 2,5 m a převýšení nad dnem příkopu je 1,5 m. Soudím, že jde o mladší snížení valu a částečné zasypání příkopu. Západní vnější val je nejmohutnější ve své střední části, kde je u paty široký až 18 m, z vnější strany je převýšení až 8 m a z koruny valu na dno příkopu 5-6 m. Dále jihu se postupně stále prudším svahem velikost příkopu a valu snižuje až obloukem ústí na jižním srázu. Přístup bez použití mostu je na plochu hradiště možný od jihu výstupem z údolí okolo ústí západního konce podkovy fortifikace.

Vnitřní plocha oválného tvaru je, kromě příkopu oddělujícího vnitřní prostor od nehlubokého sedla, na severu a západě obehnána vnitřním kamenitým až hlinito-kamenitým valem, který je u paty široký 6 m a jeho koruna dosahuje převýšení nad vnitřní plochou až 1,5 m, většinou však jen 1,0 m. Jeho vnější strana přímo nasedá na vnitřní svah příkopu, jen na severozápadě je před ním nevelký skalnatý výběžek. Na několika místech jsem na kamenech valu pozoroval jejich přepálení a spečení žárem. Stejný je val i na straně západní, kde při jižním okraji plochy postupně vyznívá. Na jihu tvoří obvod hradiště prudký sráz spadající do údolí Mítovského potoka. Na východním obvodu plošiny je před příkopem jen ostrá hrana částečně zvýrazněná nasypnými kameny.

Přibližně 8-10 m od jižní hrany je rozsáhlé porušení o rozměrech cca 8x8 m. Jde o propadlinu s kameny na dně i vyházenými po obvodu. Uvnitř jámy jsou patrné zbytky zdí z nasucho kladených kamenů. V této stavbě lze spatřovat hlavní obrannou a zároveň obytnou věžovitou budovu. Druhý relikt přiléhá k předešlému na jihovýchodní straně. Dnes je patrný jako zvýšená kamenná podezdívka o ploše 8x5 m (Novobilský 1999, 19). Vstup do středověkého hradu byl na východní straně, kde vznikla mezi okružním a prvním valem jakási proluka s přístupovou cestou končící rozšířenou vodorovnou plošinou. Zde se rovněž vytrácí východní část okružního (vnitřního) valu. Cesta se zde v pravém úhlu zatáčela k západu a přes most směřovala do hradu (Novobilský 1999, 18). U těchto reliktů jde s určitostí o pozůstatky středověkého hrádku „Liškův hrad“ zmiňovaného lidovou tradicí (Faktor 1884, 566). Ruin hrádku na jihovýchodě plochy si povšiml i K. Sklenář, který jej v souladu s mojí datací řadí do 13. až 14. století (1993, 141).

Přírodní podmínky

Lokalita patří geomorfologicky do okrsku Třemšínské vrchoviny tvořící jihozápadní část Brd. Je to plochá vrchovina převážně z proterozoických břidlic s vložkami buližníků a spilitů. Má strukturně denudační reliéf se zbytky zarovnaného povrchu a menšími skalními tvary (*Demek a kol. 1987, 519*). Vlastní podloží hradiště tvoří kvartévní diluviální hninitokamenité sedimenty s bloky (*Geologická mapa ČR 1994, list 22-11 Přeštice*) a půdní pokryv tvoří pseudogleje s hnědými půdami oglejenými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří v rámci mírně teplého pásma do stupně MT 5 s horšími klimatickými podmínkami (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrný roční úhrn srážek je 650-700 mm a průměrná roční teplota 6-7° C. Geobotanická mapa předpokládá na lokalitě jako původní vegetaci acidofilní doubravy (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*), dnes tvoří pokryv vzrostlý listnatý les s majoritním podílem buku, menším procentem dubu a ojedinele zde roste planá višně, křovinatý podrost tvoří hloh a líska, povrch pokrývá tráva s množstvím kopřiv. Podle zprávy F. Faktora z roku 1884 byla lokalita porostlá jedlemi a smrky (*Faktor 1884, 566*).

Historie naleziště

Nejstarší zprávu o mohutném opevnění lokality máme od již několikrát zmiňovaného Františka Faktora z konce předminulého století, který hradiště jako první také popsal a který popsal i nedaleké nedatované hradiště na vrchu Kokšín na katastru Hořehledy a Mítov. Drobné sběry provedla na lokalitě v 50. letech M. Doubová a v posledních desetiletích manželé Baštovi. Ze sběrů bylo zřejmé, že hradiště bylo užíváno od konce 11. do 13. století. V kolekcích střepového materiálu se však vyskytly i zlomky pravěkého charakteru. Proto jsme při fotografické a geodetické dokumentaci profilů opevnění položili sondu o rozměrech 50x100 cm v místech porušení starým vývratem za severním vnitřním valem. Od humusového povrchu do hloubky 20-25 cm se nacházela

šedá hlinitá vrstva s četnými drobnými kameny. V ní se nacházela převahou mladohradištní keramika a zlomek rohovcového nástroje. Pod touto vrstvou byla světle okrová, místy načervenalá hlinitá vrstva s drobnými kameny. Ta dosahovala do hloubky 40-45 cm a v jejím obsahu byly početné zlomky mazanice a zlomek slámované stěny nádoby. Početný výskyt mazanice stejně jako slámovaný zlomek, rohovcový nástroj a další pravěké zlomky naznačují, že poloha byla osídlena i v pravěku, a to zřetelně v eneolitu chamskou kulturou. Pravděpodobnější je pro toto období neopevňené výšinné sídliště, i když vzhledem k několika chamským opevněným polohám (např. Řakom, Ondřejov ad.) nemůžeme vyloučit překrytí chamské fortifikace středověkým opevněním. Doposud získaný keramický materiál potvrzuje dataci M. Novobilského, který poukazuje na vznik hradu již ve 13. století a soudí, že zanikl v průběhu století 14. Velmi skromný výskyt nálezů pak ukazuje na krátký sídelní horizont (*Novobilský 1999, 19*).

Nálezy a datace lokality

Pro osídlení chamskou kulturou hovoří vedle štípané industrie (tab. 80:4), slámovaného zlomku (tab. 80: 3) především zlomek s drobnou hladkou páskou pod okrajem (tab. 80:2) a zlomek z rozhraní hrdla a těla zdobený plastickou páskou s obdélnými kolky (tab. 80:1).

Střední době hradištní stejně jako na jiných lokalitách náleží pouze jediný zlomek s dvojicí hřebenových vlnic (tab. 80:5). Zbývající keramické nálezy (tab. 80:6-31) pak náleží konci 12. a 13. století.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 25.451-25.452, P 27.110-27.112, P 28.880-28.890, P 46.386-46.393, P 46.699-46-716.

M Blovice, inv. č.: 436.

M Rokycany, inv. č.: 19.637.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.419-6.435.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.053, P 1.824-1.825, P 1.971-1.974, P 3.152-3.163.

Základní literatura k lokalitě

Faktor, F. 1884: Předhistorické hradby na Blovicku, PA 12, str. 566.

Novobilský, M. 1999: Strašná skála a Liškův hrad. Zapomenuté hrady, tvrže a místa 20. Plzeň

39. NADRYBY, okr. Plzeň-sever

„Kozel“

Poloha lokality

Rozlehlé hradiště na ostrožně necelé 2 km JZZ od obce, proti soutoku Berounky s Klabavkou. Hradiště se rozkládá na parcele kat. č.673/1 území Nadryby a koordináty na mapě ZM 12-33-08 měřenými do Z a J sekční čáry jej vymezují následujícími body: 1) 296:137, 2) 301:162, 3) 304:170, 4) 323:162, 5) 318:152, 6) 308:136, 7) 304:124 a 8) 297:124 mm.

Charakteristika a popis lokality

Dlouhý táhlý ostroh nazývaný „Kozel“ či „Na Kozlu“ vybíhá z rovinaté krajiny k jihojihozápadu až jihu, na jihovýchodě jej ohraničuje údolí Berounky a na jihu až západě bezejmenný levobřežní přítok, pramenící v lesích severně od Dolan. Ostrožna má v podélné ose dva vrcholy oddělené sedlem, vyšší s nadmořskou výškou 376 m u vnitřního přepažujícího valu a nižší na špici ostrožny s výškou 360 m. Strmý, místy skalnatý sráz má nad Berouňkou převýšení 70-80 m, na západě nad vodotečí je svah stejně strmý vysoký jen 40 m. Berounka i přes uvedené převýšení představuje nejbližší vodní zdroj vzdálený 100 m.

Přístup na ostrožnu je od SSV, kde ji mírným obloukem přepažuje vnější val s příkopem z vnější strany. V profilu nejde o klasický val s příkopem, ale o umělé zvýraznění terénu. Příkop je dobře patrný jen na jihovýchodě, kde je široký 3-5 m a zahlučený max. 0,5 m. Val nemá zjevné vnitřní převýšení, ale z jeho hrany na dno příkopu (prohlubně) činí rozdíl 1,0-1,5 m, většinou ale jen 1,0 m. Na severozápadním konci je využito přírodního výběžku, který zvýrazňuje vnější výšku. Je sypaný, hlinitý a nejsou na něm stopy přepálení.

Vnitřní přepažující val s příkopem na vnější straně je daleko mohutnější a probíhá rovnoběžně s vnějším ve vzdálenosti 30-50 m. Val má u paty šířku cca 7 m a vnitřní převýšení jen 1,0-1,5 m. Příkop je široký 5-7 m a oproti vnějšímu terénu je hluboký 0,5-1,0 m. Z koruny valu na dno příkopu dosahuje převýšení 3,0-3,5 m a na severozápadě, kde je využito přírodního terénu až 5

m. Konstrukcí je val hlinitý, místy hlinitokamenitý a silně přepálený (tzv. „spečený“ val). Oba konce vnitřního přepažujícího valu se stáčí dovnitř a přecházejí ve valy obvodové. Mezi vnitřním a vnějším valem probíhá rovnoběžně lesní cesta, která protíná vnější opevnění na severozápadě a při jihovýchodní hraně, kde se spojuje s druhou cestou, prochází vnitřním valem, který porušuje. U přepažujících linií opevnění jsem nezjistil, že by zde mohla být brána. Vstup na hradiště tak musel vést po některé straně obvodového opevnění.

Obvodové opevnění v celém svém průběhu zvýrazňuje hranu vrcholové plošiny a na svazích se jeví jako 2-3 m široký ochoz. Na špici ostrohu je vidět i jeho vnitřní převýšení do 0,5 m. Na jihovýchodě, u nejvyššího bodu plochy, jsou mladší zásahy (snad těžba kamene), které porušují linii obvodového opevnění. Stejně stopy dolování jsou i na vnitřní straně jihovýchodního úseku přepažujícího valu. Ani na obvodu hradiště jsem nebyl schopni identifikovat vstup na hradiště.

Opevněná poloha má vnitřní plochu 4,54 ha a s prostorem mezi přepažujícími valy 5,48 ha. Délka vnějšího přepažujícího valu je 252 m, délka obvodového a vnitřního přepažujícího valu činí 1030 m a linie opevnění měří celkem 1282 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je ostrožna součástí Kožlanské plošiny zaujímající západní a jihozápadní část Kralovické pahorkatiny. Má ráz členité pahorkatiny na proterozoických břidlicích, drobách, fylitech a ojediněle spilitech (*Demek a kol. 1987, 293*). Podloží lokality pak tvoří z části metabazalt a metatuf a z části sedimenty se skluzovými závalky (*Geologická mapa ČR 1994, list 12-33 Plzeň*), půdní pokryv tvoří hnědé půdy se surovými půdami (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nejteplejší jednotky mírně teplé oblasti MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrný roční úhrn srážek je 500-550 mm a průměrná roční teplota 8° C. Geobotanická mapa rekonstruuje acidofilní doubravy a dubo-habrové háje (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Dnes je hradiště porostlé většinou vzrostlým smíšeným lesem se zastoupením dubu, habru, břízy, smrku, borovice, jedle a modřínu. Bohatý, zvláště na opyši, je křovinatý podrost.

Historie naleziště

O hradišti se ve svém soupisu zmiňuje J. Maličský, který jej na základě dnes nezvěstné keramiky datuje do pozdní doby halštatské (*Maličský 1950, 34*). Absence materiálu vedla v roce 1984 pracovníky prehistorického oddělení ZČM v Plzni k revizního průzkumu a sondáži. Při severozápadním okraji ostrožny byla začistěna stěna staršího porušení terénu a o 2 m blíže okraji ostrožny byla položena sonda o rozměrech 1,0x1,5 m. Vypracována byla do hloubky 80 cm, v hloubce 60 cm bylo zjištěno hlínou vymazané ohniště (*Bařtová 1987d, 131*) a poskytla soubor střepového materiálu, na základě kterého H. Svobodová datuje hradiště do pozdní doby bronzové (*1992a, 56-57*), naopak D. Bařtová datuje počátek již do mladší doby bronzové (*1987, 131*). Na základě nového materiálu získaného sběry a vzorkováním vertikálního řezu v porušení na jihovýchodním konci přepažujícího valu v roce 1999 můžeme říci, že osídleno bylo jak mladší době bronzové, tak v následující pozdní době bronzové.

Nálezy a datace lokality

Mezi výzdobné prvky hlásící se ještě do mladší doby bronzové patří zejména výzdoba vodorovnými, svislými a obloukovými kanelurami (tab. 81:6,7), do mladší i pozdní doby bronzové můžeme zařadit zlomek s plastickou důlkovanou páskou na rozhraní hrdla a těla (tab. 81:8). Do nynické kultury se vedle torza zasobnice s mírně kónicky rozevřeným hrdlem a výzdobou plastickou důlkovanou páskou (tab. 81:1) hlásí zejména zlomky, na nichž se střídají žlábků a svazky rýh ve vrcholech kanelur doplněné krátkou řadou kruhových kolků pod výzdobným pásem na hrdle (tab. 81:2).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 25.512-25.513, P 26.072-26.076, P 46.796-46.802.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.248-6.270

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.027, P 1.874-1.878, P 3.008-3.023.

Základní literatura k lokalitě

Bařtová, D. 1987d: Nadryby, o. Hromnice, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 131.

Maličký, J. 1950: Před slovanská hradiště v jižních a západních Čechách, PA 43 (1947/48), str. 21-43.

Svobodová, J. 1992a: Příspěvek k poznání dvou západočeských pozdně bronzových hradišť. Sborník ZČM v Plzni, Historie 8, str. 49-58. Plzeň.

40. NADRYBY, okr. Plzeň-sever

„Korečnický mlýn“

Poloha lokality

Lokalita se nachází asi 800 m jihovýchodně od obce na ostrožně vypínajícím se na pravém břehu Berounky. Temeno ostrožny leží na parcele kat. č. 1559/1 katastrálního území Nadryb. Koordináty na mapě ZM 12-33-09 ji vymezují následující body od Z:J sekční čáry: 1) 064:135, 2) 068:138, 3) 070:135 a 4) 067:132 mm.

Charakteristika a popis lokality

Hradiště leží na malé čtvercové ostrožně v poloze nad Korečnickým mlýnem při soutoku pravobřežního Korečnického potoka, protékajícího jižně, s Berouňkou tekoucí na západě. Přes údolí potoka se nalézá na ostrožně na katastru Sřapole druhé hradiště. Od okolního terénu je opevněná plocha oddělená na severovýchodě poměrně úzkým sedlem, na jihovýchodě až severozápadě ohraničují plochu strmé skalnaté srázy. Vrcholová plošina má čtvercový tvar o rozměrech 30x30 m, je oblé vyklenutá, má nadmořskou výšku 344 m a nad údolí Berounky se zvedá o 55 m. Korečnický potok představuje pro lokalitu nejbližší zdroj vody. Vzdušnou čarou je vzdálen jen 100 m, ale je třeba překonat značný výškový rozdíl.

Hradiště je v místech, kde se již svah zvedá ze sedla k ostrohu přepaženo příkopem s vnějším valem, který obloukem přepažuje po vrstevnici ostrožnu. Přibližně ve středu je val a příkop přerušen, lépe řečeno nedokopán asi v šířce 2,0 m. Zde byl zřejmě vstup na plochu hradiště. Jeho zvláštní opevnění nebylo zjištěno. Prudká vnitřní stěna příkopu je značně vysoká, místy až 5,0 m, neboť opevnění je zbudováno na svahu. Vnější strana i s násypem valu nedosahuje zdaleka takové výšky. Na severozápadě má vnější převýšení až 2,0 m, na jihovýchodě není val tak výrazný, patrně je jen mírné zvlnění vně příkopu, který je v celém průběhu široký okolo 4,0 m. To je i důvod proč byl val zbudován na vnější straně příkopu. Pokud by stál na vnitřní ploše zabíral by další plochu z beztak již malého vnitřního prostoru. Plošina představuje jediné možné místo k osídlení a svou rozlohou 0,19 ha se řadí mezi nejmenší opevněné polohy v západních Čechách. Délka opevnění valem a příkopem dosahuje jen 30 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí okrsku ploché Radnické vrchoviny v jihovýchodní části Kralovické pahorkatiny na obou březích Berounky. Většinou je složena z proterozoických břidlic a drob s vložkami spilitů a buližníků (*Demek a kol. 1987, 431-432*). Podklad vlastní ostrožny tvoří metabazalt - metatuf (spilit) *Geologická mapa ČR 1994, list 12-33 Plzeň*, půdní pokryv tvoří hnědé půdy se surovými půdami (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nejteplejší a nejsušší jednotky mírně teplé oblasti MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrný roční úhrn srážek je 500-550 mm a průměrná roční teplota 8° C. Geobotanická mapa rekonstruuje na lokalitě dubo-habrové háje (*Mikyška 1969, list M-33-XX Plzeň*) dnes je na špičce vzrostlý listnatý les (duby, habry a akáty), od sedla pak les smrkový a borový, podrost je travnatý.

Historie naleziště

Lokalitu zjistili v roce 1984 D. Baštová a J. Bašta při průzkumu vytypovaných vhodných eneolitických poloh. Skutečně na ní zjistili eneolitické osídlení (sondáže v roce 1984 a 1985), ale fortifikaci považovali za pravděpodobný doklad nedostavěného středověkého hrádka (*Baštová 1987e, 131*). Při zaměřování a sondáži v roce 1987 našli vedle chamské keramiky i keramiku rázu doby hradištní a navíc zjistili, že zdánlivě nedostavěný val byl opatřen palisádou. Na základě tohoto zjištění se domnívají, že fortifikace hradiška byla vybudována v raném středověku. Tuto hypotézu podporuje i skutečnost, že na levém břehu Korečnického potoka proti ostrožně se nalézá rozlehlé slovanské hradiště (*Bašta 1991, 320*).

Nálezy a datace lokality

Mezi typické výzdobné prvky chamské kultury patří mnohačetné plastické pásky at' svislé (tab. 65:13, vodorovné (tab. 65:9, 12), nebo i ve vzájemné kombinaci (tab. 65:5). Charakteristická je také výzdoba rytými křížky (tab. 65:7) nebo různými kolky (tab. 65:26). Z dosud známého

souboru nálezů z hradiště nad Korečnický mlýnem vybočuje jediné středohradištní zlomek s rozevřeným okrajem a torzem hřebenové vlnice na podhrdlí (tab. 65:27).

Současné osídlení v okolí lokality

Ve vzdálenosti 1,7 km S se v poloze „Dírka“ na pravém břehu Berounky nachází ostrohu nejbližší chamské výšinné sídliště, ve vzdálenosti 4,2 km SVV známé výšinné sídliště s osídlením chamskou kulturou a v pozdní době halštatské (*Chytráček – Metlička 2004, 243-245*) a ve vzdálenosti 5,7 km JZ chamské výšinné sídliště a pozdně bronzové hradiště u Druztové na skalním suku s hradem Věžka (viz katalog).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 27.096-27.104, P 28.900-28.929, P 46.289-46.291.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.090-6.105

ZČM Plzeň, dia. č.: P 2.853-2.860, P 2.876-2.881.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. - Bašťová, D. 1988: K problematice počátků a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách. Studia mediaevalia Pragensia 1, str. 9-31. Praha.

- *1991: K otázce chybné datace některých pravěkých opevnění. Castellologica Bohemica 2, str. 319-322. Praha.*

Bašťová, D. 1987e: Nadryby, o. Hromnice, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 131.

41. OKROUHLÉ HRADIŠTĚ, okr. Tachov

"Hradišťský kopec"

Poloha

Hradiště se rozkládá 500 m severně od Okrouhlého Hradiště a necelý 1 km jižně od Konstantinových Lázní na vrcholové plošině výrazné čedičové kupy tvořící stolovou horu, která má pomístní název „Hradišťský kopec“ či „Hradišťský vrch“. Lokalita se celá rozkládá nakatastrálním území Okrouhlého Hradiště na lesní parcele kat.č. 173/1, část zničená na západě lomem má kat.č. 173/7. Koordináty ji vymazují spojnice následujících bodů od Z:J sekční čáry: na mapě ZM 11-41-25: 1) 479:015, 2) 432:023, 3) 431:031, 4) 465:052, na mapě ZM 11-42-21: 5) 029:065, 6) 080:032, 7) 113:006, 8) 034:017, 9) 013:008 a na mapě ZM 11-44-01: 10) 075:377 a 11) 097:376 mm.

Charakteristika a popis lokality

Stolový vrch vystupuje nad okolní krajinu o 100-120 m a jeho nejvyšší bod leží v nadmořské výšce 631 m. Hradiště má nepravidelně obdélný tvar s delší osou 1700 m a maximální šířkou 550 m. Jednoduchý obvodový val probíhá po hraně stolové hory na většině obvodu převyšuje asi 1 metr vnitřní plochu, místy je však patrný jen jako ostré zalomení na hraně svahu. Je zbudován z kamene a hlíny, místy je jen kamenný z volně navršených kamenů. Na několika místech byly zjištěny stopy po požáru (tzv. spečený val). Při stavbě bylo využito konfigurace terénu, do valu jsou začleňovány přírodní skály u drobné skalky.

Popis fortifikační linie můžeme začít na severovýchodním obvodu stolového vrchu úsekem jihovýchodně od brány C, kde se střídají úseky valu na povrchu zřetelně kamenitého s úseky hlinitými, či spíše hlinitokamenitými. Val je v těchto místech rovný, běží již v místě, kde se terén sklání k severu a před něj na několika místech vystupují drobné skalky. Po jeho vnitřním úpatí běží lesní cesta, která ho využívá jako tarasu. Val je široký 9-11 m, z vnitřní strany dosahuje výšky 0-1,0 m a z vnější strany 1,5-2,0 m. V místech, kde je před valem schůdnější terén je val mohutnější, naopak na hranách svahu je jeho destrukce často patrná ve svahu až do vzdálenosti 7-9 m.

Ve střední části severovýchodní linie obvodového opevnění se nachází brána C, jejíž ramena jsou mírně ven vyhnuta a na vnitřní straně je uprostřed vstupu krátká příčná zeď (krátký val), která brání přímému vstupu na hradiště. Ze severovýchodního svahu vede přístupová cesta pod skaliskem, ze kterého je případně možné přístup dobře hájit. Na druhou stranu by bylo daleko výhodnější toto skalisko, ze kterého se dá přístup dobře ovládat zapojit do linie opevnění. Konfigurace terénu naznačuje ještě možnost, že brána vznikla druhotným proražením a krátký úsek na vnitřní straně je zbytkem původní linie opevnění. Nejasné však zůstává, kdy k tomuto proražení došlo, vzniklo-li ještě za fungování hradiště, nebo je pozdějšího data.

Mezi branami C a B je val většinou kamenitý s vnitřním převýšením do 1,0 m. V úsecích mezi skalisky a v úžlabině s prudkým svahem jsou patrné dva úseky, kde došlo k sesutí tělesa valu. Jinak je široký 6-8 m, jeho vnitřní výška kolísá mezi 0,3-0,8 m a vnější mezi 1,4-1,8 m. Brána B se nachází na severozápadě obvodu, za místem, kde se severovýchodní val stáčí k jihozápadu. Je situována v širším úžlabí mezi dvě skaliska a dnes jí prochází užívaná lesní cesta. Východní rameno brány není nijak zakončené, jeho konec je zničen cestou a západní rameno v rovné linii sbíhá dolů prudším svahem, kde je zřetelný jako terénní vlna. Na dně úžlabí je asi 6 m široké přerušování kudy vede lesní cesta. Západně od tohoto místa je patrné proražení valu vodou. Jak je vidět, situace v tomto úseku není zdaleka jednoduchá a je složité rozhodnout, zda zde skutečně nějaká brána existovala. Nezbytvá než věřit starším popisům, kdy situace byla v terénu více čitelná.

Severozápadní úsek mezi branou B a severním okrajem lomu je dobře zachovaný, val zde běží po hraně vrcholové plošiny, u paty je široký stejně jako v jiných úsecích 6-8 m, jeho vnitřní převýšení dosahuje 0,4-0,8 m vnější 1,8-2,2 m a směrem k západu mohutní. Pak jeho šířka vzrůstá na 9-11 m, vnitřní dosahuje až 1,2 m, vnější je 2,0-2,5 m a svojí stavbou je kamenitý. U západního konce hradiště se těsně u severní hrany lomu nachází brána A, přes kterou rovněž prochází lesní cesta. Terén je sice značně porušený skrývkou v prostoru lomu, ale zbytky fortifikace jsou v terénu dobře patrné. Východní rameno se mírně stáčí ven a v délce asi 10 m šikmo klesá po svahu, naopak západní se zhruba ve stejné délce stáčí dovnitř a tak vzniká typická ulicová brána. Hned za branou A začíná na jihozápadě lom a opevnění tu je v délce asi 220 m zničené.

Na druhé (jižní) straně lomu val nejprve běží od stěny lomu k jihu, pak se obloukem v pravém úhlu zatáčí k východu. Za tímto ohybem byla V. Šaldovou přes val položena sonda označená jako 6. Řez valem ukázal, že hradba byla vybudována ze dvou souběžných řad větších balvanů vzdálených 250 až 275 cm, prostor mezi nimi byl vyplněn hlínou a menším kamením. Vzhledem k rozsahu destrukce můžeme soudit, že hradba byla původně vysoká asi jen 150 cm, dřevěná palisáda ani její zbytky nebyly zjištěny (Šaldová 1979, 263). Val v tomto úseku běží po svahu ve vzdálenosti 10-30 m od hrany lomu, svojí stavbou je kamenitý, vnitřní převýšení je maximálně 1,0 m, vnější asi 2,0 m a jeho šířka u paty přibližně 6 m. Dále k východu linie fortifikace vybíhá proti svahu a můžeme ji identifikovat jako 3,4 m široký ochoz s destrukcí hlinitokamenitého až kamenitého tělesa do vzdálenosti 6-8 m po svahu. U nejvyššího místa hradiště (kóta 631 m), kde je val stále pozorovatelný většinou jako ochoz, nejprve vybíhá po hraně vrcholové plošiny a pak zase klesá, podle konfigurace terénu, přičemž využívá drobných skalek a skalních výchozů. Východně od vrcholové kóty má malé vnitřní převýšení do 0,5 m, u paty je široký asi 7,0 m a jeho vnější převýšení dosahuje 1,5 m.

Ve střední části jižního obvodového valu se nachází ulicová brána E, jejíž západní rameno se vyklání ven a v krátkém úseku šikmo klesá a východní rameno se stáčí od hrany plošiny dovnitř a vytváří tak vstup, kudy dnes rovněž vede lesní cesta. V dalším úseku jsou hned za valem dva vodní zdroje (prameny). Pramen blíže braně E ústí do pravoúhlé cisterny o rozměrech 4x4 m vyhloubené hned za valem. Dnešní podoba cisterny není původní, je možné, že vznikla v místě geologické sondy, či je pravděpodobnější, že geologická sonda byla položena v místě deprese po starší cisterně. Těleso valu sloužící jako hráz cisterny je novodobě opraveno. Druhý pramen je odsud vzdálený 250 m situace je i zde identická. Pramen vyvěrá v malém úžlabí a jeho voda teče do blízké kruhové cisterny o průměru 5 m. Tato cisterna nevykazuje stopy po mladších zásazích, i když v jejím okolí jsou patrné terasovité úpravy, snad plužiny mladšího data. Val pak probíhá asi ve vzdálenosti 6 m jižně od cisterny, kde je v tomto úseku nejvýraznější. U paty jeho šířka dosahuje 8-10 m, koruna má vnitřní převýšení 0,6-0,9 m, vnější 1,5 m a stavbou je kamenitý, v porušeních jsou patrné stopy jeho spečení.

Nejmohutnější je opevněná zdvojená brána D na východním konci hradiště. Těsně před branou je na jižní straně obvodové opevnění mohutné, kamenitý val zde běží po vrstevnici, je široký 10-11 m, vnitřní výšku 0,8 m, ale z vnější strany výška dosahuje až 3-4 m s destrukcí hradby až do vzdálenosti 10 m. Obvodové opevnění v místě brány je jednoduše přerušeno, žádné vyhnutí ramen, jak ukazuje plán V. Šaldové jsem nezjistil (Šaldová 1981, Pl. 1). Ze západního ramene vybíhá před vstup z obvodového valu druhé vnější rameno, které využívá skalnaté plošiny před branou, ležící asi o 4 m níže. V úseku dlouhém asi 60 m běží pod obvodovým opevněním po hraně zmíněné plošiny lemované na jihovýchodě skalkami. Asi v polovině délky je jednoduše přerušeno vnějším vstupem, kterého využívá dnešní lesní cesta. Za ním se val obloukem stáčí proti svahu a

ústí pod skalkou s obvodovým opevněním. Val je zde ve všech částech kamenitý z velkých kamenů, vnitřní převýšení dosahuje max. 0,5 m nebo je patrný jako 3,0 m široký ochoz s vnější výškou do 1,2 m.

Pozdně bronzové hradiště na temeni stolové hory zaujímá plochu 51,01 ha, obvodové opevnění je zachováno v délce 2.065 m a celková délka linie fortifikace v době funkce hradiště dosahovala 3.480 m.

Přírodní podmínky

Kopec je geomorfologicky součástí Pernarecké pahorkatiny v severní části Stříbrské pahorkatiny, jde o členitou pahorkatinu na proterozoických fylitech, tvoří erozně denudační reliéf s ojedinělými výraznými neovulkanickými vrchy. Jedním z nich je právě stolový vrch Hradištský kopec z leucitického bazanitu, na příkrých svazích se skalnatými hřbítky, mrazovými sruby, izolovanými skalkami a balvanovými proudy (*Demek a kol. 1987, 211 a 401*). Půdy jsou na lokalitě hnědá kyselá (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do méně příhodného stupně MT 5 (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrné roční srážky se pohybují okolo 550 mm a průměrná roční teplota je 7° C. Podle geobotanické mapy jsou rekonstruovány subxerofilní doubravy a květnaté bučiny (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*), dnes je severní polovina porostlá vzrostlým smrkovým lesem s příměsí jedle, na pasekách rovněž jsou vysázeny smrkové stromky, příměs tvoří modřín, dub, buk, a ojediněle bříza. U brány C, ke středu hradiště je lípa srdčitá, jíva a topol. Naopak na jižní polovině převažuje listnatý les s dominantním zastoupením dubu, buku, méně bříza modřín a lípa srdčitá. Podrost tvoří šípky, maliny, ostružiny a trnky.

Historie naleziště

O kamenných valech uváděných jako „švédské šance“ je záznam již v rukopise Kaliny z Jäthensteinu datovaného před rok 1843 (*Sklenář 1992, 160*). Na existenci valů později upozornil (r. 1925) prof. G. Dürr z Lince plzeňského profesora O. L. Lenze (*Streit, 1934, 36*), který tam následně s učitelem L. Bittnerem vykopával keramiku, kterou určil F. Macháček z Historického muzea v Plzni v rámci tehdejší datace jako halštatskou. V roce 1932 provedl na hradišti sondování L. Franz (*1933, 111*) a následného roku uskutečnila výzkum C. Streitová. Ta položila na hradišti celkem 12 sond, většinou v prostoru za valem nebo přímo na něm, rozložených po celém obvodu hradiště. Výzkum prokázal souvislost valového opevnění se získaným souborem nálezů a zjistil, že s různou intenzitou byla osídlena celá vrcholová plošina. Na konci výzkumu 1933 získala C. Streitová dva bronzové náramky, které našli dělníci odklízející suť po odstřelu v lomu (*Streit 1934, 36-42, obr. 1-2*). Náramky jsou dnes uloženy na Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou FF Karlovy Univerzity. Lom na západním konci stolového vrchu, který se nemilosrdně hluboko zakusoval do kopce, byl otevřený roku 1906 a těžilo se zde až do konce 60. let minulého století. Intenzivní těžba po druhé světové válce vedla k tomu, že r. 1958 bylo hradiště zapsáno do seznamu chráněných památek a byl vymezen těžební prostor, který byl z této ochrany vyňat.

J. Maličský hradiště již určuje jako pozdně knovízské a to nejen podle keramiky, ale především podle jeho charakteru a rozlohy (*Maličský 1950, 24*).

V letech 1960-64 proběhl v prostoru bezprostředně ohroženém těžbou rozsáhlý záchranný výzkum pod vedením O. Kytlicové a především V. Šaldové z Archeologického ústavu v Praze. Zhruba ve středu prostoru vymezeném pro těžbu bylo položeno 5 sond o celkové rozloze 1818 m². V nich bylo prozkoumáno 146 sídlištních objektů a 532 kůlových jamek. Za obydlí sloužily jednoprostorové zahloubené, původně obdélné nebo čtvercové chaty-polozemnice (30 objektů), jejichž zahloubená část nepřesáhla 110 cm. Nadzemní část stěn byla podle řídky rozmístěných kůlů na obvodu chat z lehčí dřevěné nebo proutěné konstrukce. Nedostatek mazanice ukazuje, že stěny nebyly omazány hlínou. Kůlové jamky uvnitř některých chat i ojedinělé lavice při stěnách byly zbytky jejich vnitřního vybavení. Pravděpodobná velikost chat byla v delší ose 200-540 cm, v kratší 200-460 cm a vnitřní plocha většiny chat měřila 8-16 m². Ohniště (41 objektů) byla většinou v mělkých oválných nebo kruhových jamách, delší osa nejčastěji 200-300 cm, připojených k chatám nebo v jejich bezprostřední blízkosti (u 10 obydlí), uvnitř chat byla v 5 případech. K jednotlivým chatám patřil 1-2 menší hospodářské objekty, nejspíše zásobárny a sklípky. Nezahloubené chaty nebo jiné nadzemní stavby nebyly zjištěny. Jednotlivé chaty byly od sebe nanejvýš vzdáleny a také jejich orientace nebyla jednotná. Ukazuje to, že na prozkoumaném prostoru nebyla obydlí postavena kolem návsi, ani netvořily ulice a ani jich nebylo více seskupeno do dvorců (*Šaldová*

1979, 263-265). Hustota jednotlivých sídlištních objektů, jejich ráz a inventář vylučují, že by hradiště bylo dočasným útočištěm nebo „panským sídlem“. Byla zde opevněná výšinná osada převážně zemědělsko-dobytkářského charakteru trvale obydlená po dobu několika generací (Šaldová 1979, 272). Význam lokality je také v tom, že na rozdíl od jiných pozdně bronzových hradišť nebylo vrcholové plateau výrazněji osídleno v jiných obdobích, takže všechny prozkoumané objekty náleží nynické kultuře.

Hradiště na Hradišťském kopci je svoji rozlohou 51,01 ha druhým největším v západních Čechách (po hradišti na Vladaři) a v době jeho existence se na něm soustřeďoval hospodářský život širší oblasti. Je výrazným dokladem sociálně ekonomických změn na sklonku doby bronzové. Bohužel, z okolí nejsou dosud známa žádná rovinná sídliště tohoto období, která by daleko více napověděla o struktuře osídlení a vztahu rovinné sídliště - hradiště.

Nálezy a datace lokality

Výzkum přinesl poměrně značně bohatý soubor nálezů, především keramiky čítající 37.400 keramických zlomků, ale i drtidel, mazanice a uhlíků. Nálezy z výzkumu souborně publikované v monografii (Šaldová 1981) dokládají výhradně osídlení nynickou skupinou pozdní doby bronzové (HaB2-3). V této práci jsou publikovány nálezy pocházející ze starších sběrů uložených v Městském muzeu ve Stříbře, mezi nimiž byly nalezeny i sběry J. Maličského (tab. 82-83). K zajímavějším nálezům patří jedině zlomek keramického kruhu (tab. 82:7).

Již z výzkumu C. Streitové (r. 1933) pochází několik zlomků hradištní keramiky, která se hlásí do střední doby hradištní. Další ojedinělé hradištní nálezy přinesl výzkum V. Šaldové. Charakterem i výzdobou bychom je mohli zařadit již na konec 8. či počátek 9. století (Šaldová 1981, Taf. R:7).

Nálezy z ostatních období pocházející z plochy hradiště jsou ojedinělé. Nejstarším dokladem je nález eneolitické šipky s plošnou retuší, která je uložena v Městském muzeu ve Stříbře (Šaldová 1981, Taf R:4). Dva masivní náramky získané C. Streitovou od dělníků v lomu pochází z mladší doby bronzové (Šaldová 1981, Taf R:2-3) a z výzkumu Archeologického ústavu pochází i keramika 13. století a pozdně středověký džbán (Šaldová 1981, Taf R:6 a 9).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 20.212-20.216, P 30.527-30.538, P 31.383-31.489, P 36.957-41.287, P 46.803-46.809, P 62.953-62.957.

M Stříbro, inv. č.: A 67-68, A 217-223, A 638, A 648, A 836-837, A 880-938, A 1.000-1.002, A 3.220.

FF UK Praha, Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, inv. č.: 1.088-1.089.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 1.984, N 2.302, N 5.159-5.170.

ARÚ, Praha, neg.č.:

ZČM, Plzeň, dia. č.: P 1.668, P 1.991, P 1.998-2.000, P 2.548-2.559, P 3.453-3.463.

Základní literatura k lokalitě

Franz, L. 1933: Sudeta, str. 111. Reichenberg.

Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách, PA 43 (1947/48), str. 21-43.

Streit, C. 1934: Der Radischberg bei Konstantinbad, Sudeta 10, str. 36-42, Abb. 1-2. Reichenberg.

Šaldová, V. 1979: Zpráva o výzkumu na Hradišťském vrchu u Okrouhlého Hradiště, Minulostí západočeského kraje XV, str. 263-272. Plzeň.

- 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Praha.

Vildová, J. 1965: Archeologické památkové rezervace v západočeském kraji. ASM II, str. 127-131. Praha.

42. OKROUHLÉ HRADIŠTĚ, okr. Tachov

osada Šipín

Poloha lokality

Hradiště se nachází přibližně 2,2 km jihovýchodně od Pakoslavi a 1,2 km severně od Mydlovar proti soutoku Úterského potoka s pravobřežním přítokem Hadovkou. Západně přes údolí potoka ve vzdálenosti 250 m vzdušnou čarou leží známé bezemínské hradiště s přilehlým slovanským mohylovým pohřebištěm zkoumané J. Kudrnáčem. V literatuře je lokalita uváděna pod

názvem Šipín nebo pod kat. územím Pakoslav, okr. Plzeň-sever, kam dříve správně patřila. Plocha opevněného areálu se nyní rozprostírá na katastrálním území Okrouhlé Hradiště, na parcelách kat. č. 1456/1, 1456/2, 1460, 1462, 1512, 1567, dále na stavebních parcelách č. 56, 57/1, 58, 59 a částečně zasahuje i na lesní parcelu kat. č. 1455 obepínající lokalitu po svazích. Koordináty na mapě ZM 11-44-01 jej vymezuje spojnice následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 327:237, 2) 334:239, 3) 340:234, 4) 344:234, 5) 344:230 a 6) 327:229 mm.

Charakteristika a popis lokality

Šipínské hradiště se rozkládá na nepravé ostrožně hruškovitého vystupující z východní strany hlubokého údolí Úterského potoka proti ústí Hadovky. Dnes stojí na jejím temeni vedle dominantního kostela sv. Barbory ještě budova bývalé fary, hájovny a školy. Některé objekty jsou využívány k rekreačním účelům, jiné (škola) jsou opuštěny. Na severu až jihozápadě obtéká hradiště Úterský potok, na jihu ji vymezuje hluboká rokle s občasnou vodotečí. Ta je, společně s železitým pramenem u kaple sv. Martina ležící severovýchodně, nejbližším vodním zdrojem. Oba jsou vzdáleny asi 100 metrů. Zda tehdy existoval dnešní pramen (či studna) přímo na hradišti není zřejmé. Boky ostrohu na severu, západě a jihu jsou strmé, místy skalnaté, převýšení nad potokem činí 45-50 m, na jihu je převýšení nad dnem rokle jen 20-30 m. Nadmořská výška nejvyššího bodu lokality je 442 m. V úzké šíři na východě ostrožny, která ji odděluje od okolní krajiny byl v nejužším místě vyhlouben příkop široký 10-14 m využívající přirozené sníženiny terénu. Dnes je částečně zasypaný tělesem recentní přístupové cesty. Na jeho vnitřní straně byl zbudován mohutný vnější přepažující val mající u paty šířku 15-17 m, dochované vnitřní převýšení okolo 1,5 metru a výškový rozdíl mezi korunou valu a dnem příkopu dosahující 3-4 m. Celková délka valu je 40-45 m s tím, že v jižní části je stejně jako vnitřní přepažující val porušen pozdější přístupovou cestou. Na jihu tato cesta zřetelně využila obvodového opevnění, které se zde i díky cestě jeví jako ostrá hrana a cca 3-4 m široký ochoz. Na severu se lomí v pravém úhlu a běží po hraně ostrožny a v délce asi 12 m k vnitřnímu přepažujícímu valu, kde má ještě vnitřní převýšení 0,5-1,0 m. Na severním svahu pod ním se nachází destrukční vrstva patrná jako 1,0-1,5 m vysoká terasa - pod 10 cm lesního humusu je vrstva kamenů obsahující též přepálenou břidlici a mazanici, prostor mezi kameny není vždy vyplněn hlínou (Bašťová 1984, 449). Vnitřní přepažující val je z velké části snesen a roztažen a dnes se jeví jako mocná terénní vlna široká u paty 15-18 m s převýšením na obou stranách 1,0-1,5 m. Oba valy jsou svojí vnitřní konstrukcí nejspíše hlinitokamenité. Na jihu je jeho průběh pro úpravy terénu při stavbě školy nejasný, dále k jihu v místech napojení na obvodové opevnění je porušen zmíněnou cestou. Prostor mezi oběma přepažujícími valy o šířce 15-20 m je upraven způsobem, který naznačuje, že zde stávala dnes zaniklá novověká usedlost (Bašťová 1984, 499). Vzhledem k liniím obvodového opevnění po bocích je nepravděpodobné, že mezi valy byl původně ještě příkop. Obvodová fortifikace je daleko méně zřetelná. Na jihu je zřetelné ostré zalomení hrany, u zdi kolem kostela je její průběh nejasný. Na západě a severu opět viditelná jako hrana a místy jako 4-6 m široký ochoz bez vnitřního převýšení. Destrukce části tělesa valu, svojí konstrukcí hlinitokamenitá je viditelná svezená po svahu. Přibližně uprostřed severního obvodového valu je jeho průběh v terénu nečitelný. Oba konce valu v přerušení jakoby na sebe svým předpokládaným průběhem nenavazovaly. Je proto důvod předpokládat v tomto místě bránu, dnes zcela rozrušenou. Navíc tudy vede pěší turistická stezka a snad i stará přístupová cesta do Šipína. Podle charakteru opevnění bych soudil, že lokalita byla rozhodně opevněna v době hradištní, i když je vysoce pravděpodobné, že opevněna byla již v pozdní době bronzové.

Opevněný areál hradiště má plochu 1,27 ha a prostor mezi přepažujícími valy má plochu 0,17 ha. Celková délka linií fortifikací je 450 metrů.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky leží v Pernarecké pahorkatině, která zaujímá severní část podcelku Stříbrské pahorkatiny. Je členitou pahorkatinou na proterozoických fylitech s ojedinělými vložkami spilitů. Tvoří erozně denudační reliéf nevýrazné kerné stavby (Demek a kol. 1987, 401). Geologické podloží vlastní ostrožny tvoří fylitické droby nebo fylitické břidlice (Geologická mapa ČR 1992, list 11-44 Nýřany) a půdní pokryv lokality a okolí tvoří hnědé půdy se surovými půdami (Tomášek 2000, mapa). Klimaticky patří lokalita do stupně MT 7 mírně teplého pásma (Quitt 1971, 12, mapa), průměrná roční teplota je 7° C a průměrný roční úhrn srážek 550 mm. Geobotanická mapa předpokládá acidofilní doubravy v sousedství květnatých bučin a subxerofilních doubrav (Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň). Plochu hradiště vedle zmíněných staveb pokrývají zahrady, louky a

na severu občasně pole. Skalnaté svahy jsou porostlé na západě a jihu borovicemi a na jihozápadě listnatý les.

Historie naleziště

O nalezišti se poprvé zmiňují L. Franz a C. Streitová (1933, 112) v souvislosti s nezvěstnými nálezy keramiky získané při stavbě školy v roce 1886. V roce 1935 našel L. Bittner ve výkopu pro vodovod k hájovně slovanskou keramiku, kterou datoval do 10.-13. století (NZ č. j. 1215/35 v archivu ARÚ Praha). Přesnější oporu pro datování lokality přinesly až průzkumy manželů Baštových v letech 1982-83, kteří sběry na poli v severní části hradiště a drobnou sondáží ve splachových vrstvách na severním a jižním svahu získali bohatou kolekci keramického materiálu.

Zaměření celého průběhu opevnění bylo provedeno pracovníky ZČM v Plzni v květnu 1998. V roce 2003 byla při výkopech pro telefonní kabely podél přístupové cesty a ke hřbitovu u kostela sv. Barbory zachycena při okraji jižního srázu mladohradištní kulturní vrstva a zahloubený objekt z mladší doby hradištní a z 15. století (Metlička 2002b, 172-173).

Nálezy a datace lokality

Přibližně jen 10 % všech nálezů náleží pravěkému období, a to podle typické výzdoby pozdně bronzové nynické skupině (tab. 84:1-11). Zda již v této době byla lokalita opevněna alespoň přepažujícím valem nelze bez výzkumu fortifikace rozhodnout. Neprostá převaha nálezů patří raně středověkému osídlení ostrožny (tab. 84:12-32; 85:1-36; 86:1-23). Počátek hradištního osídlení můžeme klást ještě do středohradištního období (Baštová 1984c, 502), těžiště však spadá do doby pozdější, někdy do 11. století a závěr užívání šipínské ostrožny spadá pravděpodobně do 2. pol. 13. století. Zajímavé je srovnání s datací protilehlého bezemínského hradiště. Nelze vyloučit, že po zániku bezemínského hradiště převzalo jeho funkci hradiště Šipín jako přemyslovské správní centrum (k problému více Baštová 1984c, 502-504). Rozbory keramiky z obou hradišť však naznačují, že alespoň po nějakou dobu existovala obě hradiště současně.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 25.321-25.432, P 34.795-34.807, P 62.886-62.927.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 5.252, N 6.271-6.287.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.100-1.102, P 1.793-1.794, P 3.024-3.036.

Základní literatura k lokalitě

Baštová, D. 1984c: Šipín a Všeruby - nové hradištní nálezy z Plzeňska. AR 36, str. 498-511.

Franz, L. - Streitová, C. 1933: Böhmerwald-Forschungen 1933. Sudeta 9, str. 101-115.

Reichenberg.

Metlička, M. 2002b: Pakoslav, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 2002, str. 172-173.

43. ONDŘEJOV - VRÁŽNÉ, okr. Plzeň-sever

ostrožna nad Střelou

Poloha lokality

Dlouhý, úzký, skalnatý ostroh vyběhající nad Střelou a ležící na rozhraních katastrů Ondřejov a Vrážné, asi 800 m jihovýchodně od Ondřejova. Větší část lokality leží na parcele kat. č. 806/2 katastrálního území Ondřejov nad Střelou a část na kat. č. 1190 území Vrážného. Koordináty na mapě ZM 12-31-11 ji vymezují následujícími body měřenými od Z:J sekční čáry: 1) 203:280, 2) 218:279, 3) 220:277, 4) 218:276 a 5) 203:276 mm.

Charakteristika a popis lokality

Na severu a východě pod ním protéká Střela a na jihu teče bezejmenná vodoteč pramenící severně od Vrážného. Skalkami členitá ostrožna s delší osou ve směru západ - východ, je dlouhá cca 200 m s prudkými srázy, vysokými na severu nad Střelou 26 m a na straně vodoteče asi 15 metrů. Z obou toků je přístupnější vodoteč vzdálená cca 50 m, která představuje nejbližší zdroj vody. Skalka zvedající se na špici má nejvyšší bod v nadmořské výšce 384 m.

V místě, kde se terén zužuje a přechází v táhlý hřbet ostrožny, za zděnou chatou, je ostrožna v nejužším místě přepažena nevýrazným, mírně šikmo vedeným, 5 metrů širokým příkopem. Příkop je dlouhý 10-15 m, dnes značně zanesen, jeho zahloubení dosahuje cca 0,5 m, původně mohl být hluboký asi 1,0 m. Za ním běží až na špici skalnatý, značně členitý hřbet, široký jen několik metrů. Další dvě sedla oddělují plošinu na špici, která se zvedá cca o 4 m. Plošina o

max. rozměrech 10x4 m je dále členěna vystupujícími skalkami. Na bocích ostrožny jsou další neširoké stupně. Na východě nad Střelu pokračuje hřbet cca ještě o 10 m dále, který je snížen oproti plošině o 6 m. ídlení bylo sběry zjištěno jak na plošině, tak na nižších stupních. Celková plocha hřbetu je 0,31 ha, ale plocha vhodná k sídlení uvnitř přepažení je, díky velké členitosti skalkami, daleko menší.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky leží v okrsku Dolnobělské vrchoviny při severozápadním okraji Kaznějovské pahorkatiny. Plochá vrchovina je složena z proterozoických fylitů, pokrývačských břidlic, se spility (Demek a kol. 1987, 165). Podloží samotné lokality tvoří chlorit sericitický fylit (Geologická mapa ČR 1996, list 12-31 Plasy), půdy jsou hnědé se surovými půdami v sousedství hnědých půd kyselých (Tomášek 2000, mapa). Klimaticky patří do nejpříhodnější jednotky mírně teplé oblasti MT 11 (Quitt 1971, 13, mapa), průměrná roční teplota je 7-8° C a průměrné roční srážky 500 mm. Geobotanicky jsou rekonstruovány dubo-habrové háje (Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň). Dnes je ostrožna porostlá vzrostlým smíšeným lesem se zastoupením borovice, smrku, břízy a lísky. Podrost je travnatý s ostrovy kopřiv, bohatá jsou křoviska.

Historie naleziště

Lokalitu objevil při systematickém průzkumu povodí Střely J. Bašta v roce 1982, který získal první nálezy naznačující její eneolitické stáří. Při opakované návštěvě téhož roku věnovali Baštovi pozornost jednak rozsahu osídlení a jednak příkopu, z kterého získali zlomky mazanice. Stopy osídlení byly vedle plošiny na špici zjištěny i na nižších stupních na bocích ostrožny (Baštová 1985c, 121). Při zaměřování lokality v roce 1998 jsme zjistili doklad eneolitického osídlení i na předpolí vlastní ostrohu cca 50 m západně od přepažujícího příkopu. Vně oblouku, kde se cesta prudce stáčí k severozápadu a vede po svahu dolů, je nevelký blok původního terénu ze všech stran odkopaný pro otáčení aut. V jeho stěnách byla patrná kulturní vrstva, ve které jsme našli početné zlomky mazanice a zlomek stěny nádoby. V eneolitu tedy byl osídlen nejen skalnatý ostroh, ale i prostor před ním, v místě, kde se úzký hřbet rozevírá do okolní krajiny. Vystává tak otázka, zda příkop je skutečně umělý, nebo jde o přirozenou depresi.

Současné osídlení v okolí lokality

V okolí Ondřejova je poměrně výrazné středoneolitické osídlení, i když ve všech případech jde o výšinná sídliště. Nejbližším je 2,0 km JJV vzdálené chamské výšinné sídliště a pozdně halštatské hradiště v meandru Střely v poloze „Hrádek“ u Plas (viz katalog), ve vzdálenosti 4,7 km JV se rovněž na k.ú. Plas nachází výšinné sídliště na ostrožně nad železniční stanicí, ve vzdálenosti 4,7 km JZ sídliště u Lomničky a ve vzdálenosti 4,5 km Z chamské hradiště Hodovíz „Vyšohrad“ (viz katalog). Ve vzdálenosti 5,3 km jihozápadně pak dvojice chamských výšinných sídlišť Dražeň-Osojno I a II.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 24.239-24.247, 46.626-46.627.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.559-6.562.

ZČM, Plzeň, dia. č.: P 3.309-3.315

Základní literatura k lokalitě

Baštová, D. 1985c: Ondřejov, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1982-83, str. 121.

44. OPRECHTICE - PODZÁMČÍ, okr. Domažlice

"Příkopy"

Poloha lokality

Přibližně 2,0 km jihovýchodně od Oprechtic a 1,2 km severovýchodně od Podzámčí se na severním výběžku strmého kopce Kravaře v poloze „Příkopy“ nachází malé, ale silně opevněné hradiště v literatuře též uváděné jako Příkopy u Kdyně, Žižkovy valy, Starý Rýzmbek nebo Kout na Šumavě. Skoro celá lokalita se nachází na lesní parcele kat.č. 1916/2 a jen část vnějšího opevnění na kat.č 1916/1 nově vytvořeného katastrálního území Podzámčí a na severu se vnější fortifikace dotýká lesní parcela kat.č. 391/1 k.ú. Oprechtice, pod kterou je lokalita nejčastěji uváděna. Koordináty na mapě ZM 21-24-16 raně středověký hrad vymezují spojnice následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 438:256, 2) 447:255, 3) 443:237 a 4) 432:240 mm.

Charakteristika a popis lokality

Raně středověký hrad byl založen na severním výběžku kopce Kravař (691 m n.m.), od kterého je oddělen táhlým a poměrně úzkým sedlem. Sama lokalita leží v nadmořské výšce 651 m. Výběžek Kravaře je na západě chráněn strmými svahy, které jsou na severu a východě méně prudké, ale přesto dostačující k přirozené ochraně. Na těchto stranách jsou oba dva pásy opevnění zbudovány na svazích. Převýšení nad okolní krajinou je značné, nad údolím Oprechtického potoka na severu 130-150 m nad Podzámčím 70-80 m. Nejbližším vodním zdrojem je jednak pramen západně na svahu kopce vzdálený 450 m a na východě prameniště Oprechtického potoka, které je vzdálené asi 500 m.

Hrad je dvoudílný s předhradím na jihu směrem k sedlu a s akropolí (vnitřní plochou), která je oválná a má rozměry 40x25-30 m. Plocha akropole nenese stopy kamenných staveb, což potvrdil i výzkum R. Turka v roce 1959 (*Turek 1967, 203-208*). Opevněna je mohutným příkopem s vnějším valem a s vnitřním valem, který chybí na východní straně. Akropole je pak společně s jižním předhradím obehnána dalšími dvěma liniemi fortifikace příkopů a valů.

Opevnění akropole je nejmohutnější na jihu z prostoru předhradí, kde vnitřní val je u paty široký 6 m a dosahuje z akropole výšky až 2,0 m. Na zbývajících stranách (na severu a západě) je zpravidla široký 4-5 m a dosahuje výšky do 1,0 m. Jeho vnější strana plynule navazuje na vnitřní stranu příkopu, který je široký 6-8 m a hluboký 3-4 m a z části je vysekán do skály. Vnější val vzniklý z materiálu z příkopu je složením hlinitokamenitý, místy až kamenitý, u paty je široký 4-5 m a jeho převýšení koruny ze dna příkopu je 2-3 m. Na jeho vnější patě je na západě, severu a východě (tj. kromě jihu, kde se rozkládá předhradí) patrný 1-2 m (zpravidla 1 m) široký ochoz, který je podle návaznosti na plochu jižního předhradí částí původního terénu, který zřejmě plnil funkci bermy. Pouze na severovýchodě je menší skalní výchoz, který tento ochoz rozšiřuje na prostor velký 8-10 m. Koruna valu má nad bermou výšku 2-2,5 m.

Jižní předhradí oddělené od akropole výše popsanou fortifikací má tvar širokého srpečku. Ze severu (od akropole) je vnější val vnitřní linie opevnění u paty široký 5 m a jeho převýšení nad plochu předhradí dosahuje 2,5 m a jeho strana na předhradí je pozvolnější. Po stranách předhradí (na východě a západě), kde jeho plochu vymezuje střední příkop nebyl zbudován vnitřní val, ten je zřetelný jen na jižní straně od sedla, kde je u paty široký 6-7 m, má výšku 1,5-2,0 m a méně strmou vnitřní stranu. Složením je kamenitohlinitý. Z vnější strany valu plynule nasedá příkop vytesaný do skály, který je široký 6-8 m a hluboký z obou korun valů, které ho lemují 3,5 m. Na bocích předhradí již střední příkop není tak mohutný, většinou je široký jen 4-6 m a hluboký 2-2,5 m. Na jižní straně je z vnější strany příkopu prostor mezi středním a vnějším příkopem mírně rozšířený a patrná jsou zde dvě kamenitá zvlnění-valy, jedno patřící ještě střednímu příkopu a druhý je nevýrazný vnitřní val vnějšího příkopu. Oba malé valy jsou široké 2,5 m a dosahují výšky 0,5-0,7 m. Vnější příkop částečně opět zasekaný do skály je na této jižní straně opět nejmohutnější, jeho šířka kolísá mezi 6-8 m a hloubka mezi 2,5-3,0 m. Vnější val složením kamenitohlinitý a lemující příkop je pak u paty široký 6 m a ze sedla dosahuje výšky 1,5 m. Stejně jako střední, není ani vnější příkop na bocích předhradí tak výrazný. Jeho šířka je 2-4 m, vnitřní převýšení do 2,0 m, za vnějším valem jen 0,5-1,5 m a z vnější strany ho lemující těleso valu je široké 3-5 m a z vnější strany má výšku 2,0-2,5 m.

Střední a vnější linie fortifikace akropole má na všech třech stranách (kromě jižní, kde je předhradí) skoro shodný tvar a rozměry. Střední příkop je na vnitřní straně zasekaný do skály, je široký 3-4,5 m a z vnitřní strany je hluboký 2-3 m. Z vytěženého materiálu byl navršen val (složením hlinitokamenitý) mezi středním a vnějším příkopem, který je široký 4-6 m a jehož koruna dosahuje ze dna středního příkopu výšky 1-1,3 m. Vnější příkop je široký 3-4 m a převýšení jeho dna nad korunou valu na vnitřní straně je 3,5-4,0 m, zatímco převýšení nad korunou vnějšího valu jen 0,5-0,8 m. Vnější val vnější linie opevnění je u paty široký 4-7 m a jeho koruna nad vnějším terénem dosahuje výšky 2-3 m, složením je opět hlinitokamenitý a jeho destrukce je vidět svezená po svahu.

Na východní straně v místech, kde se vnější dvě linie fortifikace přimykají k opevnění akropole, vede od jihovýchodu šikmo přes vnější a střední linii přístupová cesta. Po jejím severovýchodním okraji běží za středním opevněním kamenný val. Vnitřní opevnění není přerušené, takže přístup na akropoli byl možný pouze mostem. Tomu by nasvědčovala i úprava terénu na hraně akropole. Jiný možný vstup nebyl průzkumem zjištěn, otázkou zůstává přístup na

jižní předhradí. Podle měření plocha akropole je jen 0,1 ha a přičteme-li k tomu i plochu předhradí, mohla plocha vhodná k sídlení dosáhnout maximálně 0,2 ha. Zajímavé je, že plocha, kterou zabírá fortifikace, asi desetkrát převyšuje uvedenou plochu.

Přírodní podmínky

Raně středověký hrad Příkopy leží v kopcovitého masívu Korábské vrchoviny, který zaujímá okrajové a střední části Chudenické vrchoviny. Má ráz členité vrchoviny, ojediněle až ploché hornatiny (*Demek a kol. 1987, 283*). Podloží samotné lokality tvoří paleozoický biotit-amfibolický a amfibolický křemenný diorit na vrcholu s vložkou amfibolického rohovce (*Geologická mapa ČSR, 1987, list 21-24 Klatovy*) a pedologicky pokrývá kopec hnědá půdy kyselá nevyvinutá (*Půdní mapa ČSR 1989, list 21-24 Klatovy*). Klimaticky leží v málo příhodném stupni MT 4 (*Quitt 1971, 12, mapa*). Průměrný roční úhrn srážek je 650-700 mm a průměrná roční teplota 6-7°C. Geobotanická mapa předpokládá na lokalitě květnaté bučiny (*Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnes je lokalita porostlá vzrostlým listnatým lesem se zastoupením lípy a buku, níže po svazích je vzrostlý smrkový les, povrch je s vrstvou listí, jen místy prorůstá tráva.

Historie naleziště

Zprávy o této výrazné lokalitě nemohly zůstat stranou zájmu nestorů české archeologie. Již v listině ze 16. století se lokalita objevuje jako hrad Starý Rýzmbek. V roce 1826 zhotovil stavitel A. Stolle první plán lokality pravděpodobně pro hraběte E. Černína z blízkých Chudenic. Lokalitu uvádí J. G. Sommer (*1839, 114*) a o něco později také F. A. Heber (*1846, 169-170*). V roce 1867 lokalitu navštívil J. E. Vocel, který ji pak několikrát výstižně popisuje a který také zhotovil další plán hradiště (*1966-68, 433; 1870, 326-327*). Nejpodrobnější přehled o všech akcích na lokalitě do roku 1870 podává K. Sklenář (*1992, 105*).

Jediným výzkumem, který doposud na lokalitě proběhl je sondáž NM v Praze v roce 1959 pod vedením R. Turka. Na akropoli byla tehdy položena sonda 15x1,5 m směřující od valu ke středu hradištního prostranství. Nebyly v ní zachyceny žádné zahloubené objekty, pouze dvě vrstvy; humusní sahající do hloubky 22,5-27,5 cm a spodní hrudkovitá světle žlutá, přecházející již po 10 cm ve sterilní podloží. Přesto, že nebyly zachyceny zahloubené objekty, byl získán poměrně reprezentativní soubor keramiky, na jehož základě autor lokalitu datuje do 11. století a zánik do konce 11. nejpozději na počátek 12. století (*Turek 1967, 206*). V roce 1965 získal na lokalitě na východní hraně jak na předhradí, tak na akropoli početný soubor keramiky Z. Procházka a další v roce 1988 manželé Baštovi ve vývratu nacházejícím se v boku dobře patrného nadzemního objektu. Sebranou keramiku datují na rozhraní 12. a 13. století (*Baštová - Bašta 1990, 39*). Rovněž nemůžeme souhlasit s názorem, že keramika z výzkumu v r. 1959 datovaná do 11. století pochází ze staršího hradiště (*Perlinger - Procházka 1996, 109*), protože materiál publikovaný R. Turkem rovněž pochází až ze 13. století. Podrobnější zasazení do historických souvislostí a interpretace lokality viz (*Perlinger - Procházka 1996, 108-109; Durdík 1999, 460-461*), kde je i poměrně přesný terénní náčrt opevnění.

Nálezy a datace lokality

Nejbohatší nálezy se podařily získat sondáží v roce 1959 R. Turkovi, ale nemůžeme souhlasit s datací jím získaného materiálu do 11. století. V publikovaném souboru (*Turek 1967, obr. na str. 205*) jsou pouze zlomky jejichž počátek můžeme nejdříve hledat na přelomu 12. a 13. století, ale spíše až do 1. pol. 13. století. Této dataci odpovídají i soubory získané sběrem a uložené v ZČM v Plzni. Výjimečně se ještě objeví jednoduchá vlnice (tab. 95:2, 3), nejčastější výzdobou je však šroubovice v různých variantách (tab. 95:1, 4, 5, 8, 9, 16-27). Mezi okraji se vyskytují buď oboustranně vytažené (tab. 95:13, 14), nebo výrazněji vzhůru vytažené (tab. 95:6, 12, 15) případně dolů vytažené (tab. 95:7).

Na základě nové datace stávajících keramických nálezů nezbyvá, než posunout vznik opevnění na Příkopech do 1. pol. 13. století případně na přelom 12. a 13. století. To by společně s absencí kamenné zástavby naznačovalo, že půjde o středověký hrad přechodného typu. I v rámci těchto hradů však jde vzhledem k charakteru opevnění k výjimečným lokalitám. Starší označení Starý Rýzmbek by mohlo naznačovat, kam bylo později sídlo přesunuto. Vrcholně středověký hrad Rýzmbek leží na stejnojmenném kopci vzdáleném vzdušnou čarou jen 1,6 km jihozápadně. Nezbyvá, než konstatovat, že tato lokalita již nepatří do kategorie lokalit, jak jsem si ji stanovil na počátku práce.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 33.852-33.859, HA 23.730-23.738.

NM Praha, inv.č.:

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.390-6.418

ZČM Plzeň, dia. č.: P 749, P 1.024, P 3.125-3.151, P 3.654-3.655, HA 502-503.

Základní literatura k lokalitě

Břicháček, P.-Metlička, M. 1999: Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku. Archeologie ve středních Čechách 3, str. 259-282. Praha.

Turek, R. 1967: Hradisko Příkopy u Kdyně na Domažlicku (k problémům tvrzí na sklonku raného středověku), Sborník národního muzea, řada A-historie, 21, str. 203-208.

Vocel, J. E. 1870: O hradištích a branách zemských. PA 8 (1868-70), str. 321-330.

45. OSTROV U BEZDRUŽIC, okr. Plzeň-sever

"Hlaváčkův mlýn"

Poloha lokality

Hradiště na protáhlé ostrožně nad soutokem Blažimského a Úterského potoka ležící 2,2 km JJV od obce v poloze nad „Hlaváčkovým mlýnem“. Celá plocha lokality leží na jediné parcele kat. č. 1203 k. ú. Ostrov u Bezdruzic. Koordináty na mapě ZM 11-42-21 je vymezena spojnicí mezi následujícími body, které jsou měřené od Z:J sekční čáry: 1) 316:139 mm, 2) 330:130 mm, 3) 330:125 mm a 4) 319:128 mm.

Charakteristika a popis lokality

Kapkovitá ostrožna má delší osu ve směru severozápad-jihovýchod a na severovýchodě je od terasy potoka oddělena hlubším sedlem a úzkou šjíjí. Svah nejprve o 30 m klesá do sedla a pak se pozvolna zvedá k nejvyššímu bodu s nadmořskou výškou 462 m. Převýšení ostrožny nad úzkými sevřenými údolními obou toků dosahuje 40 m. Ty jsou pro hradiště nejbližšími vodními zdroji vzdálenými vodorovně 50-100 metrů. Na severovýchodním boku je pás skal běžících až na špici, na jihu až jihozápadě jsou prudké srázy s malými skalními výchozy. Vrcholová plošina se sklání od skalní stěny na severovýchodě k jihozápadu a směrem ke špici ostrožny se rozšiřuje až na 80 m. Svah je zprvu pozvolnější, dále pak prudší. Na ploše jsou stopy po stupňovitých úpravách. Patrně jsou tři terasy a toto morfologické členění našlo svůj odraz v původním parcelním rozdělení a můžeme tedy předpokládat, že na dvou nižších terasách bylo pole a na horní pastvina (*Baštová 1986, 17*).

V místě, kde se svah již zvedá ze sedla, je ostroh přehrazen v úzké šjíjí vnějším valem, který využívá přírodní skalky, na které je dosypán valový násep. Do svého průběhu začlenil i skalku na severozápadním srázu, a proto val běží vzhledem k ose šjíjí šikmo. U paty se skalkou je široký 15 m, převýšení se skalkou činí asi 4 m a jeho délka je 15-20 m, boky jsou značně rozneseny po svazích. Po jihozápadním svahu jej obchází novodobá lesní cesta.

Přibližně 35 m od prvního přepažuje ostrožnu vnitřní val, který po stranách přechází v obvodový. Je široký 8 m a z vnější i vnitřní strany má převýšení 2 m. Val je prořatý lesní cestou, díky čemuž můžeme říci, že je svou konstrukcí sypaný, hlinitokamenitý. Na vnitřní straně za ním je výrazné skalnaté zvlnění terénu, které mohlo být rovněž začleněno do systému obrany. Severovýchodní obvodový val zpočátku prudce klesá šikmo po svahu o přibližně 15 m a dále sleduje vrstevnici. Není již tak mohutný jako val přepažující, vnitřní převýšení činí maximálně 0,5 m nebo se jeví jako 2-4 m široký ochoz probíhající na hraně skalnatého srázu nad Blažimským potokem. Přibližně v polovině délky ostrožny je patrný průběh lesní cesty, která pro svůj vstup na vnitřní plochu využívá původní brány. Průběh valů zde vytváří uličku, kdy severozápadní konec probíhá o 6 m dále (níže) než jihovýchodní zakončení. Tento konec je jakoby zesílen a zvýrazněn. Pravděpodobně i cesta má svůj základ v původním přístupu. Dále k jihovýchodu běží val po vrstevnici pod skalní stěnou vysokou až 20 m. Pás opevnění tak probíhá zcela netypicky zhruba v polovině svahu. Směrem k opyši vybíhá do stráně nad skalky na špici ostrohu. Zde má hlinitokamenitý val šířku 4-5 m a vnitřní převýšení max. do 1,0 m. Na špici a jihozápadní straně probíhá zhruba po vrstevnici jako ochoz široký 2-4 m většinou bez vnitřního převýšení. Na celém jihozápadním obvodu neprobíhá tak hluboko jako na protější straně. Linie opevnění leží cca 6 m pod vrcholem plošiny. Blíže přepažujícímu valu je jeho průběh porušen dvěma vývraty nebo

destrukcí tělesa po srážu. Z vývratů známe jeho vnitřní složení, které je hlinitokamenité jako na jiných místech. Hradiště zaujímá plochu 1,10 ha a délka obvodového opevnění ostrožny činí 465 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky ostrožna patří do okrsku Pernarecké pahorkatiny v severní části podcelku Stříbrské pahorkatiny. Jde o členitou pahorkatinu na proterozoických fylitech s ojedinělými vložkami spilitů (*Demek a kol. 1987, 401*). Chlorit-sericitické fylity tvoří geologické podloží i samotné ostrožny (*Geologická mapa ČR 1995, list 11-42 Manětín*), a půdy jsou zde hnědé kyselé a hnědé s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky oblast patří do mírně teplé oblasti MT 7 (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrná roční teplota je 7° C. a průměrný roční úhrn srážek 550 mm. Geobotanicky jsou rekonstruovány borové doubravy hraničící s acidofilními bory v údolí s luhy a olšinami (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*), dnes je porostlé vzrostlým smíšeným lesem, jehličnany zastupuje smrk a jedle, listnáče dub a bříza. Na jihovýchodním svahu je mladší jehličnatý les, podrost je travnatý s trsy vřesu.

Historie naleziště

Hradiště nad soutokem Blažimského a Úterského potoka objevili při systematickém průzkumu v roce 1982 manželé Baštovi. Sběry z krtin a vývratů na ploše získali jen úlomky mazanice, keramiku přinesla až drobná sondáž za jižním valem z téhož roku (sondy 1/82 a 2/82). Nepřinesly však datující materiál, navíc situace svědčila o recentním porušení vrstev. Sondáž na různých místech hradiště proto pokračovala v roce 1984. Sonda 1/84 (1,1 x 3,0 m) na nejvyšším místě, 2/84 (1,0 x 1,0 m) 12 m severně od sondy 1/84 a 3/84 (0,5 x 0,5 m) na druhé terase na jihovýchodním svahu. Další sondu (4/84) o velikosti 1,0 x 6,0 m pak položili ve splachu na východním úbočí. Při dalším průzkumu zjistili starší narušení o rozměrech 2,0 x 2,0 m (pedologická sonda?) v jižní části hradiště mezi 1. a 2. terasou, jehož stěny začistili a prohlédli vykopanou hlínu. Poslední sondu (5/84) o rozměrech 0,5 x 0,5 m položili 6 m Z od porušení na prudkém svahu za valem (*Baštová 1986, 15-16*).

Nálezy a datace lokality

Takto získaný materiál představuje dostatečně velký a bohatý soubor nálezů pro datování této opevněné lokality. O jeho vynikající strategické poloze výmluvně hovoří skutečnost, že je prokázáno osídlení ve třech fázích, v pozdní době bronzové (tab. 86: 27-30), pozdní době halštatské (tab. 86:31-34; 87:1-19) a v době hradištní (tab. 87:20-32). Bližší časové zařazení v rámci poslední jemnované fáze osídlení na základě rozboru keramiky ukazuje na starohradištní období (*Bašta-Baštová 1988, 16*).

Před výzkumem valů nemůžeme zodpovědně posoudit, zda ve všech případech šlo o opakované využívání opevnění nebo jen o nechráněnou otevřenou osadu v areálu hradiště, což bývá předpokládáno zejména pro hradištní období.

Současné osídlení v okolí lokality

Nynická kultura pozdní doby bronzové (HaB2-3), viz mapa 20

Osídlení v pozdní době bronzové reprezentují pouze nálezy z dalších hradišť v okolí což jasně ukazuje na nedostatečné archeologické poznání regionu. Ve vzdálenosti 2,7 km jižně se rozkládá hradiště na osadě Šipín v k.ú. Okrouhlé Hradiště a 3,2 km JZZ nynické hradiště na stolové Hradišťský kopec na témže katastru (viz katalog).

Pozdní doba halštatská (HaD2-3), viz mapa 21

Nejbližším známým halštatským osídlení je neopevněné výšinné sídliště v k. ú. Skupeč vzdálené 5,2 km JVV (*Chytráček - Metlička 2004, 239-240*) a 7,2 km západně ležící výšinné sídliště na vrchu Krasíkov u Kokašic (*Chytráček - Metlička 2004, 173-174; Metlička - Orna - Zelenka v tisku*).

Starší až střední doba hradištní, viz mapa 22

Stejně jako u pozdní doby bronzové jsou i pro dobu hradištní známé především opevněné lokality. 2,7 km jižně hradiště Okrouhlé Hradiště – Šipín (viz katalog), 3,7 km JZZ vzdáleného západního konce hradiště na Hradišťském kopci pochází středohradištní keramika z výzkumu V. Šaldové (*1981*) (viz katalog). Významnou lokalitou je pak hradiště u Bezemína s přilehlým raně středověkým mohylovým pohřebištěm (viz katalog).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 24.265-24.268, P 26.015-26.064.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.443-6.456.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.014-1.019, P 3.171-3.185.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. - Bašťová, D. 1988: K problematice počátku a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách. *Studia mediaevalia Pragensia I*, str. 9-31. Praha.

Bašťová, D. 1985d: Ostrov u Bezdržic, okr. Plzeň-sever, *Výzkumy v Čechách 1982-83*, str. 123.

- 1986: Pravěké osídlení povodí Úterského potoka, *AR 38*, str. 3-31.

46. OTROČÍN, okr. Tachov.

„Hrádek“, kóta 444 m

Poloha lokality

Hradiště na ledvinovitém výběžku vystupujícím z levé strany sevřeného údolí Otročínského potoka tekoucího od severu k jihu. Ten se po 700 m z levé strany vlévá do Mže. Lokalita leží v lese cca 1,7 km jižně od obce. Ostrožna vybíhá z boku údolí k jihojihozápadu nad klikatící se tok, který ji obtéká ze západu. Z jihovýchodu je ohraničena roklí s bezejmenným přítokem. Od okolní krajiny je oddělena širším sedlem, na západě jsou strmé srázy s menšími skalkami znesnadňujícími přístup stejně jako na špici a z větší části na jihovýchodní straně, zde však bez skalek. Nejvyšším bodem je kóta 444 m, převýšení nad Otročínským potokem činí 45 m, nade dnem rokle přibližně o deset metrů méně. Nejbližším vodním zdrojem je 100 m vzdušnou čarou vzdálený tok potoka. Celý ostroh se rozkládá na lesní parcele kat. č. 747/1 a koordináty na mapě ZM 11-43-20 jej vymezují následujícími body měřenými od Z:J sekční čáry: 1) 205:245, 2) 209:243, 3) 203:235 a 4) 201:236 mm.

Charakteristika a popis lokality

Na severovýchodě v místě, kde se terén ze sedla zvedá ke kótě na ostrohu je dobře patrný a na pozdně halštatské hradiště mohutný přepažující kamenný val, na který dále navazuje val obvodový. V místech přepažení ostrožny je val mnohokrát porušen pravděpodobně vojenskými okopy, neboť v blízkosti je vojenské cvičiště. Do tělesa valu jsou tak vyhloubeny jámy s hromadami kamení navršeného po okrajích. Val je u paty široký okolo 11 m s vnitřním převýšením 1,0 m a vnějším 1,5 m. Při východním rohu přepažujícího valu protíná val mladší lesní cesta. Vhledem k silnému porušení se nepodařilo určit místo brány, její existenci ale předpokládáme v místě porušení dnešní lesní cestou.

Na jihovýchodě probíhá sypaný kamenný val po hraně svahu, na většině úseku je zřetelný jako ostré zalomení hrany svahu s kamennou destrukcí až do vzdálenosti 10 m. Na jihozápadě na opyši, kde skalnaté srázy strmě spadají k Otročínskému potoku je val daleko lépe v terénu viditelný a ukazuje, jak asi vypadal po celém obvodu. V této části nedošlo k jeho destrukci, vnitřní převýšení je dnes 0,4-0,8 m a jeho těleso je opět kamenité. Na západě opevnění probíhá po hraně svahu a v úseku pod nejvyšším bodem probíhá pod skalkou po úzké plošině, zde je patrné i jeho vnitřní převýšení do 0,5 m. Dále jej můžeme sledovat jako ostré zalomení hrany svahu s kamennou destrukcí viditelnou hluboko po svahu. K severu pozvolna stoupá proti svahu a v pravém úhlu se lomí a napojuje na přepažující fortifikaci. Opět má charakter ostré hrany s destrukcí svezenu po svahu. Celková plocha jednodílného opevnění je pouhých 0,36 ha a celková délka opevnění dosahuje 233 metrů.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je součástí okrsku Svojšínské vrchoviny ležící ve střední a západní části Stříbrské pahorkatiny. Plochá vrchovina je tvořena proterozoickými fylity a denudačními zbytky karbonových pískovců, slepenců a jílovců (*Demek a kol. 1987, 491*). Geologickým podložím lokality jsou proterozoické fylitické droby a metadroby s tufitickou příměsí (*Geologická mapa ČR 1996, list 11-43 Bor*) a pedologická mapa zde uvádí pseudogleje s hnědými půdami oglejenými (*Tomášek 2000, 47, mapa*). Klimaticky je zařazena do nejteplejší a nejsušší jednotky MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), geobotanická mapa předpokládá borové doubravy, v údolí luhy a olšiny. Průměrná roční teplota je 7°C a průměrný roční úhrn srážek se blíží 550 mm (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*). Dnešní porost tvoří vrostlý jehličnatý les s převahou borovice, menším zastoupením smrků a se sporadickým výskytem listnáčů.

Historie naleziště

Poloha zvaná „Hrádek“ vztahující se k naší lokalitě byla známa již Augustu Sedláčkovi, který popisuje její polohu na skalnaté stráni západně od Stříbra pod Šibenným vrchem, uvádí na ní zbytky rozpadlých zdí a považuje ji za středověkou tvrz (*Sedláček 1905, 250*). Na základě této zprávy lokalitu navštívil v roce 1975 P. Rožmberský, který našel na ploše několik pravěkých zlomků a poznal, že nejde o středověkou tvrz. Následoval průzkum pracovníky ZČM v Plzni (*Soukupová 1978, 61*) a příštího roku byl pod vedením D. Soukupové (Baštové) realizován zjišťovací výzkum. Sondy byly položeny na severozápadní straně za přepažujícím valem, poblíž nejvyššího místa ostrožny ani vnitřní straně valu na opyši hradiště. V sondách nebyly zachyceny žádné zahloubené objekty ani vrstvy, zlomky keramiky byly roztroušené v hloubce 20-30 cm pod povrchem. Nejbohatší nálezy poskytla sonda položená na severozápadě za přepažujícím valem. Sondáží byl získán dostatečně reprezentativní soubor nálezů, který lokalitu jednoznačně datuje do pozdní doby halštatské (*Soukupová, 1981, 98*).

Nálezy, datace lokality

Soubor nálezů získaný sondážemi není příliš bohatý. Charakteristické jsou misky se zataženým okrajem (tab. 89:1, 7; 90:1,3), střídavě mačkané (tab. 88:8; 89:2) nebo hladké plastické pásky (tab. 88:2; 89:3, 4) a nebo odsazená prohnutá válcovitá hrdla mísovitých nádob s okrajem ven vyhnutým a zaobleným (tab. 88:1; 90:2). Mezi staší výzdobné prvky patří kruh vytvořený nalepenou střídavě mačkanou plastickou páskou (tab. 88:8). Kolekci nálezů můžeme datovat na rozhraní HaD1/2 (*Chytráček – Metlička 2004, 209-211*).

Současné osídlení v okolí lokality

Ve vzdálenosti 5,2 km SSV od hradiště se nachází mohylové pohřebiště HaC2-LtA u Kšic v poloze „Čertův kámen“ (*Šaldová 1974, 120-151*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 25.463-25.511, P 27.117, P 46.269-46.270.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 4.091, N 6.106-6.117.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.495-1.496, P 2.861-2.875.

Základní literatura k lokalitě

Chytráček, M. - Metlička, M. 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA – Supplementum 16. Praha.

Rožmberský, P. 1987: Hrádek a Vyšehrad. Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 87, str. 52-57. Plzeň.

Soukupová, D. 1978: Otročin, o. Těchlovice, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1975, str. 61.

- 1981: Otročin, o. Těchlovice, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1976-77, str. 98.

47. PAVLOVSKO, okr. Rokycany

"Žďár"

Poloha lokality

Hradiště leží asi 2 km severně od obce Pavlovsko na vrchu zvaném Žďár s vrcholovou kótou 629 m, z které je panoramatický rozhled na západ do Plzeňské pánve, k jihu na Brdy a k severu ke vzdálené Berounce. Akropole lokality leží na lesní parcele kat.č. 426/41, předhradí pak i na lesních parcelách kat.č. 126/31 a cestě č. 126/43 katastrálního území Pavlovsko. Koordináty ji vymezuje spojnice následujících bodů od Z:J sekční čáry: na mapě ZM 12-33-20: 1) 466:036, 2) 438:020, 3) 443:004, na mapě ZM 12-33-25: 4) 444:379, 5) 440:369, 6) 453:361, a na mapě ZM 12-34-16: 7) 008:004, 8) 029:000, 9) 049:006, 10) 041:006, 11) 027:015 a 12) 016:029 mm.

Charakteristika a popis lokality

Relativní výška hradiště nad okolní krajinou je 190 m. Hradiště je dvoudílné s akropolí na temeni kopce a předhradím rozkládajícím se na jihovýchodním až západním svahu.

Akropole zvaná „Zahrádka“ má tvar obdélníku se zaoblenými rohy s vnitřní plochou 120x65 metrů. Na severu je chráněna 8-15 m vysokou kolmou skalní stěnou se suťovým polem dlouhým 40 m. Ze zbývajících tří stran je chráněna mohutným valem ze sypaných kamenů dlouhým 198 m. Na vnitřní straně má val převýšení 1-2 metry, na vnější dosahuje převýšení 6-10 m a u základny je široký až 12 m. Na severozápadě, kde val začíná u vystupující skály na hraně severní stěny je brána se vstupem širokým 2,5-3,5 m, její severní rameno stvoří zmíněná skála a jižní kamenný sypaný val, jehož konec se v délce 5 m stáčí dovnitř. K bráně vede podél vnějšího úpatí západního valu cesta, kterou na druhé straně lemuje skalnatý sráz. Val je zde u paty široký asi 10 m,

jeho vnitřní převýšení je 1,5 m a vnější 4 m. Tento západní val akropole směrem k jihu mohutní, což je zvláště patrné z vnější strany, jeho šířka je v tomto úseku 14 m, vnitřní výška 1,5 m a vnější 6 m. Z jihozápadního rohu vybíhá při vnější patě úhlopříčně do předhradí 12 m dlouhý a 8 m široký a 0,8-1,0 m vysoký kamenitý val zpevňující nároží.

Na jižní straně akropole ještě částečně mohutní, u paty je široký 16 m, vnitřní výška zůstává stejná (1,5 m) a vnější kolísá mezi 7-8 m. Podobně jako na jihozápadě, také na jihovýchodě vybíhá z úpatí nároží valu v délce 6-8 m kamenná suť zpevňující těleso valu. Na východě se val stáčí, jeho vnější převýšení již není tak velké a končí na hraně severní skalnaté stěny. Val na východě je značně porušený, zpravidla je široký u paty 12-14 m, vnitřní převýšení je 2,0 m a vnější 3-4 m.

Vnější val chránící předhradí již není tak mohutný jako na akropoli, je převážně zbudován ze sypaných kamenů, jen místy je hlinitý či hlinitokamenitý. V plánech geodetického zaměření ARÚ v Praze z roku 1975 chybí úsek severního valu předhradí, který vybíhá ze sedla pod skalami chránící přístupovou cestu směřující k bráně na západě akropole. Ten začíná v suťovém poli pod akropolí, klesá po svahu, kde je patrný jako kamenný hřbet vyplněný na rozdíl od suťového pole menšími kameny. Jeho šíře je asi 4 m a dnešní výška dosahuje 0,5-0,9 m. Hned pod suťovým polem je přerušeno nebo rozebráno, v místě dnes vede přístupová cesta a vyloučit ani nemůžeme existenci jednoduché brány. Dále za přerušením je val kamenitý, u paty široký 8 m, jeho vnitřní převýšení je nepatrné, vnější pak 1,0-1,8 m. Val pak klesá ke skalce zhruba o 15 m níže, běží šikmo po svahu, kde je zřetelný jako 2 m široký kamenitý ochoz s destrukcí tělesa po svahu do vzdálenosti 4-5 m. Na západě pak končí u skalního výchozu, který dále přechází s souvislou skalní stěnou vysokou 10-20 m, kde opevnění bylo zbytečné. Za ní dále k západu je jeho průběh nejistý, ale na svahu je výrazná kamenitá hrana, snad zbytek valu. Průběh fortifikace se pak stáčí k jihu opouští hranu svahu a z vnější strany obchází pramen, který je od jeho tělesa vzdálený asi 15 m. Zřejmá je zde ochrana vodního zdroje. Západní val sbíhající do úžlabí od severozápadu je kamenitý u paty široký 4 m a vysoký 0,5-0,8 m. Na protějším svahu zase vybíhá vzhůru pod nevelkou skalku a je mohutnější, jeho šířka u paty je 5-6 m, vnitřní převýšení 0,5 m a vnější 1,5 m. Val dále pokračuje z vrcholu zmíněné skalky u její paty je asi 1,5 m široké přerušení, které však je asi druhotné. V dalším průběhu se linie opevnění v délce asi 100 esovité prohýbá a před druhým ohybem je prořata mladší dodnes užívanou lesní cestou. Na jihozápadě, kde val ohraničuje ploché návrší, které je na celém hradišti nevhodnějším místem k sídlení, je opevnění z celého předhradí nejmohutnější, val je u paty široký 6-7 m z vnitřní strany je vysoký 0,6-1,0 m a z vnější až 1,8 m. Na jihovýchodě val zprvu šikmo klesá v poměrně prudkém svahu a jeho průběh je porušený četnými mladšími lesními cestami. Široký je zde 7-9 m (částečně je destruovaný po svahu), vysoký je vně 2-2,5 m a uvnitř jen 0,5 m a svým složením je hlinitokamenitý. V dalším úseku naopak stoupá skoro kolmo proti svahu ke skalkám o 30 m výše. Patrný je spíše jako kamenitý ochoz s vnitřním převýšením do 0,3 m, ale vnějším dosahujícím 1,0-1,5 m. Mezi skalkami které spojuje, pak běží po vrstevnici a jeví se jako ochoz široký asi 1,5 m s destrukcí kamenitého tělesa do vzdálenosti 8 m. Na východním konci, kde opět stoupá po skalnatých srážech je málo zřetelný a jeví se jako vlna široká 6-10 m s převýšením z obou stran 0,5-0,6 m a jeho průběh umě využívá drobných skalních výchozů. Svůj průběh končí na rozeklané severní stěně.

Jak bylo uvedeno, na západě předhradí byl do areálu zahrnutý i pramen, který je jediným zdrojem vody na lokalitě. Z akropole je tento zdroj vzdálený ale 500 m s převýšením 100 m. Svoji celkovou rozlohou 27,38 ha je hradiště na Žďáru, po Vladaři a Okrouhlém Hradišti, třetím největším v západních Čechách. Mohutně opevněná akropole má rozlohu jen 0,78 ha a délka jejího opevnění je 198 m. Délka opevnění předhradí činí podle našeho měření 1183 m a celková délka fortifikace 1381 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky leží Žďár na severozápadním okraji Brd, je nejvyšším bodem členité Strašické vrchoviny, která tvoří severozápadní část Brd. Jde o členitou kernou vrchovinu z kambrických slepenců a drob silně členěnou širokými údolími. Žďár je krátký strukturální hřbet z kambrických slepenců, křemenných porfyrů a porfyrových tufů s četnými vrcholovými skalisky a na svazích se suťovými proudy (*Demek a kol. 1987, 477 a 578*). Půdní podmínky tvoří převážně podzol, místy pak ranker (*Pedologická mapa ČSR 1987, list 12-34 Hořovice*). Klimaticky lokalita patří do mírně teplé oblasti MT7 (Quitt 1971, 12, mapa), průměrné roční srážky se pohybují mezi 600-650 mm a průměrná teplota je 7°C. Rekonstruovány jsou květnaté bučiny (*Mikyška 1969, list*

M-33-XX Plzeň). Akropole je dnes porostlá vzrostlým jehličnatým lesem, v němž dominuje smrk, zastoupen je také modřín a z listnáčů bříza a dub. Předhradí je porostlé vzrostlým smrkovým lesem, zastoupeny jsou také jedle a výjimečně borovice a z listnáčů bříza, buk a ojediněle dub.

Historie naleziště

Hradiště je známé již od poloviny předminulého století, asi v roce 1857 Žďár navštívil V. Krolmus, který však mluví o „obětišti“ a zmiňuje kameny s rytými značkami. O šest let později (r. 1863) hradiště navštívili a popsali F. Petera-Rohoznický a rokycanský A. Kraft, který také r. 1864 zaslal do Národního muzea popis a plán hradiště a následujícího roku ještě kresbu valu. Hned následujícího roku lokalitu navštívil J. E. Vocel a opět A. Kraft. Prvně jmenovaný pak kresby A. Krafta publikuje včetně podrobného popisu lokality (*Vocel 1965, 256-257, obr. 2-4; 1868, 104-106, obr. 52-54*). Poněkud schematictější plán pak pochází od J. L. Píče, který sondoval na akropoli hradiště, ale nezískal žádný archeologický materiál (*Píč 1909, 210, 222-223, 363*). Drobnou sondáží ve východní části akropole získal někdy před rokem 1948 hráněné ouško J. Maličský, další jeho sondy na vrcholu akropole a na předhradí již byly bezvýsledné (*Maličský 1950, 24*). V roce 1975 provedl pod vedením V. Šaldové geodetické zaměření lokality ARÚ v Praze. Jediným nedostatkem plánu je absence části severního valu předhradí a vyznačení pramene na západě předhradí. Tato část opevnění byla doměřena včetně 7 nivelačních profilů opevnění ZČM v Plzni v roce 2001. V souvislosti s pozdně bronzovými hradišti v západních Čechách lokalitu několikrát uvádí V. Šaldová (*1977, 142; 1981, 12-13, Pl.4*). Nejucelenější přehled o všech akcích a citacích lokality v odborné literatuře podává K. Sklenář (*1989, 36-38; 1992, 164-165*). V roce 1953 bylo poleší Žďár pro svoji jedinečnou flóru vyhlášeno státní přírodní rezervací.

Nálezy a datace lokality

Kromě drobných sondáží různých autorů neproběhl na této tak rozsáhlé lokalitě žádný větší archeologický výzkum. Nezbyvá než se opřít o drobné nálezy ze sběrů a náhodných nálezů, u nichž není místo nálezu mnohdy přesněji známé. Jednoznačně jsou datované keramické zlomky: hráněný na vnitřní straně odsazený zlomek misky ze sběru J. Krafta v roce 1968 (tab. 90:8), a nálezy autora z roku 1992 z vývratu za valem v jihozápadním rohu akropole, zlomek drobné amforky zdobený vodorovnými žlábkami a rýhami (tab. 90:6) a vyhnutý zaoblený okraj (tab. 90:7). Všechny jednoznačně patří nynické kultuře. Problematická není ani datace dvou kruhů (tab. 90:4, 5), které byly nalezeny kolem roku 1900 na vnitřním úpatím vnějšího valu v místech, kde valem prochází cesta, nedaleko od pramene. Společně s nimi měl být nalezen také hliněný plochý mírně dvojkónický přeslen, dnes nezvěstný. Takovéto předměty známe v jihozápadních Čechách jak z rovinných sídlišť, tak hradišť pozdní doby bronzové. V roce 1970 bylo na akropoli „Zahrádce“ nalezeno železné kopí, ale jeho datace je problematická.

Otázkou zůstává jaký vztah k lokalitě má místo zvané „V Srdci“ nacházející se podle pomístního názvu asi 1 km severozápadně od akropole. Pochází odtud depot šesti zlomků bronzových náramků datovaných do pozdní doby bronzové, železná sekera s obdélníkovou tulejí pocházející z mladší doby halštatské až časně doby laténské.

Výše uvedený rozbor ukazuje, že hradiště pochází z pozdní doby bronzové, čemuž také odpovídá jeho velká rozloha. Využití lokality i v dalších obdobích se na základě dosavadních nálezů jeví jako málo pravděpodobné, v případě pozdní doby halštatské by nejspíše byla osídlena pouze tzv. Zahrádka, tj. akropole.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 19.105, P 46.209-46.211.

M Rokycany, inv. č.: 4.351, 4.366, 4.507.

Fotografická dokumentace:

ZČM, neg.č.: N 3.030-3.032, N 5.185-5.207, N 6.668-6.690.

ZČM, dia.č.: P 158-159, P 274, P 2.561-2.580, P 3.409-3.433, HA 236-238.

Základní literatura k lokalitě

Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země České. Díl III. Čechy za doby knížecí. Sv. 1. Praha.

Šaldová, V. 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Praha

Vocel, J. E. 1865: Keltické ohrady. PA 6, str. 254-263.

Poloha lokality

Opevněná lokalita leží ve vzdálenosti cca 2,5 km jihozápadně od obce, na levé straně hlubšího úzkého údolí. Koordináty na mapě ZM 11-44-07 ji vymezují následujícími body: 1) 176:208, 2) 178:211, 3) 178:213, 4) 181:213 a 5) 179:210 mm měřené od Z:J sekční čáry. Plocha hradiště zabírá malou část lesních parcel kat. č. 418/1 a 457 katastrálního území Pernarec.

Charakteristika a popis lokality

Hradiště na skalnatém ostrohu vybíhající k jihozápadu nad údolím Úterského potoka, který teče od severu k jihu. Na JJV a SSZ ohraničují ostroh hluboké rokly, JJV s občasnou vodotečí. Plošina s doloženým osídlením má nepravidelný kapkovitý tvar, dosahuje celkové délky 70 m, šířky 35 m a mírně se sklání k jihozápadu. Její boky jsou strmé, skalnaté, převýšení plošiny s nadmořskou výškou 388 m činí nad potokem 20-25 m, nad oběma roklemi je převýšení přibližně o 10 m nižší. Občasná vodoteč vzdálená 50 m je nejbližším vodním zdrojem.

V šiji přepažuje ostroh 12 m dlouhý val široký u paty 9 m a dosahující vnitřního převýšení 1,0 m a vnějšího 1,5 m. Složením je hlinitokamenitý a při jeho stavbě bylo využito skalky vystupující z terénu. Za ním je trojúhelníková plošina a z ní dále nad Úterský potok vybíhá úzký skalnatý hřbet dlouhý 35 m. Na jihovýchodní straně je cca 2,5 m pod plošinou protáhlá nevelká terasa o délce cca 30 m, šířce kolísající mezi 4-8 m, kde byly ve vývratu a pozdější sondě bohaté nálezy mazanice. Na západní straně přechází osídlená plocha v prudký svah bez skalek a na severozápadě je opět skalnatý sráz. Celková rozloha plochy využitelné k osídlení je 0,11 ha.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí okrsku Pernarecké pahorkatiny na severu podcelku Stříbrské pahorkatiny. Je to členitá pahorkatina na proterozoických fylitech s ojedinělými vložkami spilitů (*Demek a kol. 1987, 401*). Geologický podklad vlastní lokality tvoří fylitická břidlice (*Geologická mapa ČR 1992, list 11-44 Nýřany*). Půdy jsou na lokalitě hnědé s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky leží v nejteplejší a nejsušší jednotce mírně teplé oblasti MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*). Průměrná roční teplota je 7° C a průměrné roční srážky se pohybují kolem mírně pod 550 mm. Geobotanická mapa předpokládá v údolí luhy a olšiny a na terase acidofilní doubravy (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*), dnes je temeno ostrožny porostlé vzrostlým smrkovým a borovým lesem s tujemi na jihovýchodním svahu. Na ploše hradiště dnes v současnosti stojí dřevěná chata (srub) a ač vlastní stavba bez základů nezasáhla výrazněji do terénu, zahloubení ohniště a další úpravy porušují kulturní vrstvu.

Historie naleziště

Lokalitu objevili v roce 1984 při průzkumu povodí Úterského potoka manželé Baštovi, kteří zde v témže roce položili dvě sondy a získali přesvědčivý datovací materiál. Problematická se jevila datace opevnění pernareckého hradiště, přestože nalezená keramika i typ polohy zařazují lokalitu jednoznačně do eneolitu (*Baštová 1986, 20*). Skutečnost, že opevnění nemusí být rovněž stejně staré potvrdila další sondáž v roce 1986, kdy byly na několika místech položeny zjišťovací sondy a začistěna místa porušená novými vývraty. Na jižním svahu skalního hřbetu vybíhajícího dále k jihozápadu byl ve vývratu nalezen vedle eneolitické také nezdobený zlomek ode dna nádoby hradištního rázu. Otázku datace valu tak nelze bez jeho výzkumu jednoznačně vyřešit. Na západním svahu byla ze sondy získána bohatá kolekce nálezů obsahující vedle zlomků chamské kultury i zlomky, které jsou výzdobou blízké kultuře kulovitých amfor.

Nálezy a datace lokality

Nálezy z hradiště u Pernarce již předběžně zhodnotila J. Bašta a D. Baštová (*1989a, Abb. 3:15-29*). Pro chamskou kulturu je typická výzdoba vysokými plastickými páskami (tab. 92:9), řadami důlků či vpichů (tab. 91:26; 92:2, 8) často přerušeny jazykovitým výčlénkem (tab. 91:1). Klasická je rovněž výzdoba otisky šňůry (tab. 92:1), v tomto případě atypické voštinování (tab. 92:4). Netypickou výzdobu představuje výzdobný pás s nepravidelnými rozně směřujícími rýhami (tab. 91:10, 11). Výzdobu ukazující na vliv kulovitých amfor nese zlomek zdobený dvěma kosodélnými plochami vlichů (tab. 91:25). Kolekci doplňuje kolečkový přeslen (tab. 92:1), štípaná industrie (tab. 92:7) a zlomky broušené kamenné industrie (tab. 92:5, 13).

Současné osídlení v okolí lokality

V okolí Pernarce se ve vzdálenosti 2,8 km S rozkládá výšinné sídliště na skalnatém ostrohu nad Křelovickým potokem Z od Krukanic (*Metlička 1995, 151*) a ve vzdálenosti 5,2 km SSV

výšinné sídliště s chmaskou a pozdně halštatskou fází u Skupče na temeni vrchu „Vinice“ (Chytráček – Metlička 2004, 239-240).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 26.903-26.931, P 28.328-28.375.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 4.422-4.423, N 5.065, N 6.198-6.208.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 798-807, P 1.225-1.226, 2.949-2.958.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. - Baštová, D. 1989a: Neue Erkenntnisse über die Chamer Kultur in Westböhmen. Praehistorica 15, str. 85-93.

Baštová, D. 1986: Pravěké osídlení povodí Úterského potoka. AR 38, str. 3-31.

49. PLANÁ, okr. Plzeň-sever

„Na Zámku“

Poloha lokality

Pravěké hradiště osídlené i v raném středověku se nachází na ostrožně na pravém břehu Berounky 0,6 km východně od Plané, která leží na protějším břehu řeky. Poloha je nejčastěji označovaná jako Radná, Starý zámek nebo Pustý zámek. Lokalita se rozkládá na lesních parcelách 1311, 1312/1 a 1313 dnešního katastrálního území Olešná u Radnic okr. Rokycany (dříve k.ú. Planá u Nynic pod kterou je lokalita známá), hranice s k. ú. Vranovice probíhá na vnitřní straně valu vnějšího opevnění, takže val a příkop již leží na parcelách kat.č. 624/1, 625/1 a 1136/1 tohoto katastru. Koordináty na mapě ZM 12-33-04 je jeho plocha vymezena spojnicemi následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 017:237, 2) 037:231, 3) 049:235, 4) 070:233, 5) 071:212, 6) 052:222, 7) 037:226 a 8) 018:231 mm.

Charakteristika a popis lokality

Lokalita se nachází na ostrožně, jejíž čelo nevystupuje nad údolí před hrany říčních teras na jihu a severu, ale vytvořily ji dva hluboce se zařezávající pravobřežní přítoky Berounky, Velká Radná vymezující ostrožnu na severu a Malá Radná ohraničující ji na jihu. Podle názvu potoků je také lokalita často uváděná jako Planá-Radná. Ostrožna má protáhlý trojúhelníkový tvar a její temeno se pozvolna svažuje ke špicí na západě nad Berouňkou. Hradiště má trojdílnou dispozici s akropolí na západě, která má nadmořskou výšku 300-328 m a převýšení nad údolím na skalnaté špicí jen 15 m. Výše položené části akropole mají na bocích převýšení nad potoky až 35 m. Na východě se nacházející první a druhé předhradí leží v nadmořské výšce 330-358 m a převýšení nad Malou Radnou 20-25 m a Velkou Radnou 30-35 m. Oba potoky jsou také nejbližším vodním zdrojem vzdáleným 50-80 m s výše uvedeným převýšením.

První předhradí je od postupně se k východu rozvírající a zvedající části ostrohu odděleno obloukovitou přepažující fortifikací sestávající z valu s vnějším příkopem. Na vnitřní straně valu je mělký vnitřní příkop s nevýraznou vlnou na vnitřní straně. Celkově tak můžeme s určitou rezervou opevnění prvního (východního) předhradí charakterizovat jako zdvojené. Na severní straně ostrožny val začíná na hraně prudkého srázu, zprvu je jeho průběh rovný a stoupá po svahu, zde je vnější val široký u paty 5-6 m, vnější příkop dosahuje šířky 3-5 m a hloubky z vnější strany 1,0-1,5 m, koruna valu má nad dnem příkopu převýšení 2,0-2,5 m. Příkop na vnitřní straně této fortifikace je široký 2,5-3,5 m a z předhradí má hloubku do 0,7 m, na jeho vnitřní straně je patrné zvlnění terénu či zbytek druhého valu širokého dnes 3 m a dosahující max. výšky 0,3 m. Val je sypaný složením hlinitokamenitý. V jižní části, kde se průběh opevnění obloukem stáčí, má linie fortifikace stejný charakter i rozměry. Na temeni ostrohu je opevnění porušeno dvěma lesními cestami, třetí jej porušuje na jižním svahu. Na jižním konci se opevnění lomí a klesá v prudkém svahu až k Malé Radné. Podle konfigurace nejde o přirozenou rokli, ale o záměrně navržený val, který však také může souviset s vyznačením hranice katastru, která tudy probíhá. Zřetelnější je situace na severním svahu v místě, kde vnější val a příkop končí, vnitřní linie (příkop s náznakem valu) prochází přes severní obvodový val a pokračuje dále po svahu k Velké Radné, kde nevýrazné vnitřní opevnění na svahu mohutní, ve spodní části je zvyrazněno stékající vodou. Situace ukázala, že vnitřní příkop a val jsou mladší a nemusí souviset s pravěkým opevněním a je pravděpodobné, že jde o vymezení katastrální hranice, i když připouštím, že trochu nesmyslně vzhledem k paralelně probíhajícímu výraznému valu a příkopu. Severní obvodové opevnění prvního předhradí se jeví jako nevýrazný

ochoz na svahu široký 3-4 m s destrukcí tělesa valu na vnější straně. Podobně i na jižní straně je obvodové opevnění nevýrazné, ostrá hrana zde zhruba běží po vrstevnici 340 m.

Druhé předhradí (na západě) odděluje od prvního další přepažující linie opevnění tvořená valem s vnějším příkopem. Jejich průběh obloukem přetínají ostrožnu od severu k jihu a oba konce stáčí dovnitř a přecházejí v obvodové opevnění. Přepažující val je u paty široký 6-8 m a z vnitřní plochy, kde se terén zvedá pozvolněji, dosahuje převýšení do 1,5 m. Vnější příkop je široký 5-6 m a z vnější strany hluboký asi 1,5 m. Složením je val hlinitý s menšími kameny. Jižní konec přepažujícího opevnění se stáčí a běží po vrstevnici svahu, kde je v délce 70 m viditelný jako ochoz a dále pak jako ostré zalomení vrcholové plošiny a před přepažujícím opevněním akropole již není zřetelný. V místě, kde přepažující opevnění přechází v obvodové, jím prochází mladší lesní cesta. Také severní konec přechází v obvodové opevnění a v místě, kde se stáčí, jím prochází lesní cesta, která dál běží po vnitřní straně valu. Ten je patrný jako ochoz široký 3-4 m ještě zvýrazněný zmíněnou cestou.

Akropole je na východě chráněna vysokým a mohutným přepažujícím valem zbudovaným v nejužším místě ostrožny. Val je u paty široký 20-30 m a vysoký z obou stran 5-6 m a z obou stran jeho výšku zvýrazňují příkopy. Vnější je 5-6 m široký a hluboký 1,0-1,8 m a vnitřní je široký 10-14 m a hluboký 3-4 m s tím, že hlubší je v severní části. Na jižním konci přepažujícího valu, v místě kde prochází cesta, zjistil V. Klein při výzkumu objektů na severní straně akropole, že val je postavený jen z hlíny a že měl v základech silně zuhelnatělé dřevěné kmeny (*Klein 1931*).

Na severním konci jsou oba příkopy přehrazeny valem, vnitřní je výraznější, u paty je široký 6-8 m a jeho vnitřní výška dosahuje 1,5-2,0 m a směrem k západu pokračuje jako severní obvodové opevnění. Přepažující val je složením hlinitý s menšími kameny a vykazuje stopy spečení. Na jihu je vnější příkop druhotně zasypaný pro lesní cestu, která dále obíhá po vrstevnici těleso valu. Vnitřní příkop, který zde využívá terénní deprese není dokopán až k jižní hraně svahu. Na jihu přechází přepažující opevnění v obvodové, na hraně je patrné ještě asi 40 m a pak končí. Přibližně o 5 m níže začíná jiná linie patrná na svahu jako 3-4 m široký ochoz, která dále pokračuje jako jižní obvodové opevnění akropole. Oba konce opevnění se částečně překrývají a tvoří tak ulicovou bránu. O dalších 10 m níže je ve svahu patrná ještě jedna výrazně profilovaná terasa široká 3-4 m, která končí u skalnaté špice ostrožny. Destrukce obou valových těles jsou patrné hluboko po svahu.

Severní obvodové opevnění akropole je viditelné jako ostrá hrana, místy i s nepatrným vnitřním převýšením do 0,3 m, častěji jako cca 5 m široký ochoz s destrukcí hluboko po svahu. Složením je hlinitý se stopami spečení. Po jeho vnitřní straně běží zářez lesní cesty, v kterém byly v roce 1931 V. Kleinem zkoumány zahlobené chaty a další objekty sídlištního charakteru. U samotné špice jsou patrné dvě linie opevnění, méně zřetelná vnější, kde V. Klein zkoumal objekt III a která je silně poničena cestou. Za místem, kde cesta opouští hradiště a klesá pod špici ostrožny k brodu přes Berouнку, se val stáčí k jihu a stoupá ke špici, je rozpoznatelný jako vlna s výškou asi 0,5 m. Vnitřní linie odpovídající zaměření ARÚ v roce 1975 vede od lesní cesty na severu po vrstevnici ke špici ostrožny, mírně se stáčí dovnitř a končí na skalnaté špici. V tomto úseku je 5-7 m široký, dosahuje nepatrného vnitřního převýšení a jeho destrukce je patrná na svahu ostrožny.

Co se týká bran, tak identifikovat se podařilo pouze výše popsanou bránu na akropoli, daleko složitější je to se vstupem na obě předhradí. Přepažující opevnění (kromě druhotných proražení lesními cestami) není nikde přerušeno. Vstup na druhé předhradí bych předpokládal na jihovýchodě, kde přepažující opevnění se prudce stáčí a pokračuje jako obvodové, tj. v místě, kudy dnes prochází lesní cesta, která také mohla terén značně pozměnit. Vstup na první předhradí nejsem schopný odhadnout.

Akropole hradiště má rozlohu 1,04 ha a délka obvodového opevnění (místy zdvojeného) je 605 m, druhé předhradí (vnitřní) má plochu 1,17 ha, délka přepažujícího opevnění 145 m, včetně obvodového opevnění pak 418 m, první vnější předhradí má plochu 2,81 ha, přepažující opevnění dlouhé 205 m a s obvodovým celkem 588 m. Celková plocha hradiště je 5,02 ha a celková délka opevnění dosahuje 1.611 m.

Přírodní podmínky

Lokalita leží na západním okraji okrsku Radnické vrchoviny při hranicích s Kozlanskou plošinou, vrchovina tvoří jihovýchodní část Karlovické pahorkatiny. Jde o plochou vrchovinu na obou březích Berouunky složenou z proterozoických břidlic a drob a vložkami spilitů a buližníků.

Vyznačuje se strukturně denudačním reliéfem se suký, rozvodnými hřbety a hlubokými zářezy údolí Berounky a jejích přítoků se skalními stěnami (Demek a kol. 1987, 431-432). Podloží ostrožny tvoří proterozoické sedimenty se skluzovými závalky s vložkami černé grafitoidní břidlice (Geologická mapa ČR 1994, list 12-33 Plzeň), půdy jsou v oblasti hnědé se surovými půdami (Tomášek 2000, mapa). Klimaticky oblast patří do nejpříhodnějšího západočeského stupně mírně teplého pásma MT 11 s příhodnými podmínkami (Quitt 1971, 13, mapa). Průměrný roční úhrn srážek se pohybuje mezi 500-550 mm a průměrná roční teplota se blíží 8°C. Geobotanická mapa předpokládá na terase květnaté bučiny na jihu v sousedství dubo-habrové háje, na severu bikové bučiny a v údolí při Berounce pak luhy a oššiny (Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň). Dnešní pokrov tvoří na předhradích vzrostlý smrkový les s příměsí jedle, na akropoli jsou borovice a na svazích častější bříza a dub, zřídka líska.

Historie naleziště

První zmínka o lokalitě je datována rokem 1826 a pochází z tzv. Eichlerovy sbírky, kde je místo popisováno jako zbytky starého hradu. O deset let později jej uvádí také Kalina z Jäthensteinu (1836, 116), ale ještě roku 1863 ho F. Petera-Rohoznický, který lokalitu navštívil a zhotovil její první plánec snad pokládá za středověký hrad (Sklenář 1992, 167 - zde i další literatura). Omyl obou předchozích autorů uvádí na pravou míru J. E. Vocel, který lokalitu popisuje a píše, že způsob opevnění svědčí o mnohem dávnějším původu (Vocel 1868, 431-432). Hradiště pak uvádí i J. L. Píř (1909, 379) a krátce ho uvádí také J. Maličský (1950, 34).

V roce 1931 provedl V. Klein z Historického muzea v Plzni na severní straně akropole záchranný výzkum vyvolaný úpravou lesní cesty. Při vnitřní straně severního obvodového opevnění se podařilo prozkoumat 6 zahloubených objektů (Klein 1931; Šaldová 1977, 122-137).

Dvě kruhové jámy (jáma 1 - průměr 220 cm, hloubka 65 cm; jáma 1a - průměr 160 cm, hloubka 75 cm) obsahovaly části keramických nádob, mazanici, předměty z pálené hlíny a zvířecí kosti. Neznáme tvar a velikost objektu III, který obsahoval opět keramiku, mazanici a zvířecí kosti.

Tři prozkoumané rozdílně velké (6-30 m²) čtyřúhelníkové zahloubené chaty s kůly u rohů, se zásobní jámou uvnitř a vypálenou mazanicovou plochou byly zřejmě obydleny delší dobu a zanikly náhle při požáru. Chata I (255x260 cm) zahloubená ve svažitém terénu měla vodorovné dno (hl. 27-70 cm pod povrchem), na kterém se podařilo rozpoznat dvě podlahy z dusané hlíny. Dvě kůlové jámy zachyceny v blízkosti nároží na vnější straně čtvercového objektu. Uprostřed chaty bylo odkryto kruhové ohniště ze dvou vrstev vypáleného jílu s keramickým přeslenem a zlomkem hliněného závaží. Pod ohništěm posunutá více k západu se nacházela na úrovni spodní původní podlahy třetí vrstva vypáleného jílu. Pod vrstvou uhlíků a spálených trámů byla odkryta oválná jáma (60x70 cm, hl. 35 cm) s kamenným drtidlem při okraji. Podle inventáře muzea pochází z této chaty také železná plochá tyčinka. Částečně prozkoumaná chata II měla podobně upravené dno i s ohništěm z vypálené rovné desky, ale s vyhloubeným delším žlábkem v hladkém povrchu. Kruhová jáma o průměru 110 cm a hloubce 65 cm v podlaze se spáleným obilím a luštěninami obsahovala také zlomky keramiky, uhlíky a kosti, v blízkosti ležely fragmenty drtidla z pískovce. V nevelké vzdálenosti byla částečně prozkoumána chata IV s 6 m dlouhou jižní stěnou vyznačenou žlábkem a kůlovou jámou v rohu (východní stěna byla zachycena v délce 490 cm). Jižní část chaty IV vyplňovala souvislá vrstva mazanice s otisky dřev, na níž spočívaly rozbité nádoby. Pod mazanicí těsně u J stěny chaty ležel sklad 14 kusů celých i dalších rozbitých jehlancových závaží. Pod mazanicí vedle závaží byla odkryta další skupina nádob, pod závažími ležel malý pohárek a pod velkou mísou plochý hliněný závěsek se třemi otvory. Ve stěně nad mísou bylo nalezeno kostěné šídlo, na podlaze nalezen pazourek, kančí zuby a drtidlo z pískovce. V západní části chaty IV byla prozkoumána oválná jáma (90x60 cm, hl. 30 cm) vyplněná spáleným obilím a luštěninami. Ve středu chaty byl trojúhelníkovitý útvar (110x90 cm) z vypáleného jílu vyvýšený 20 cm nad podlahu; jeho povrch tvořila vypálená hliněná deska členěná žlábkem do pravoúhlého, snad meandrového ornamentu. Na podlaze z udusané hlíny mezi vypálenou zdobenou deskou a jámou s obilím ležel zdeformovaný bronzový třmenovitý náramek zdobený hustým příčným rýhováním s pěti dvojicemi příčných žlábků, dále železný předmět z přeložené ploché tyčinky sevřený kroužkem, zlomky keramických nádob a zvířecí kosti. Na severovýchodě od zdobené desky byly zjištěny v podlaze vyhloubené dvě obdélníkové jamky. V severní části chaty ležela hrouda polovypálené hlíny s otisky prstů a se stopami po modelování. Podle muzejního inventáře pochází z tohoto objektu také zlomek hliněného disku a podlouhlý železný nástroj sloužící k opracování

dřeva, který má pracovní stranu lžičkovitě zahnutou, opačný konec roztepaný ve dva protilehlé háčky. Ve svrchní šedé vrstvě překrývající chatu IV byl nalezen železný kroužek s navlečeným článkem, který může být částí koňského udidla a s užíváním objektu již evidentně nesouvisí (Šaldová 1977, 119-137; Chytráček – Metlička 2004, 211-220). V rámci zpracovávání pozdně bronzových nálezů z hradiště Planá-Radná nechala V. Šaldová v roce 1975 toto geodeticky zaměřit.

V roce 1985 bylo na akropoli hradiště za mohutným vnitřní přepažujícím valem a u severního obvodového valu zjištěno silné porušení terénu jezevčí norou. Ve zvířetem vyhrabaném materiálu rozptýleném po svahu byla sebrána početná kolekce keramiky, mazanice a zvířecích kostí (Bašťová 1987a, 146). Situace se opakovala v roce 1987, kdy jezevec dále budoval své obydlí a pokračoval v devastaci očividně zasaženého objektu a další nálezy z tohoto místa byly získány v roce 1988, 1990 a drobná kolekce i v roce 2001 (Bašťová 1987b; 1990; Sklenářová 2003, 177).

Nálezy a datace lokality

Kruhové jámy 1 a 1a patří pozdní době bronzové a stejnému období lze pravděpodobně přisoudit také částečně prozkoumaný objekt III (Šaldová 1977, 137). Tři zjištěné chaty I, II a IV byly postaveny v období stupně HaD2-3 na místě staršího sídliště z pozdní doby bronzové (Chytráček - Metlička 2004, obr. 89-98). Datování do pozdní doby halštatské vychází z nálezů keramických nádob i kovových předmětů, mezi nimiž vyniká zvláště bronzový třmenovitý náramek z chaty IV (Chytráček - Metlička 2004, obr. 91:5). Fragmentů nádob z pozdní doby bronzové bylo použito ke zpevnění podlah a ohnišť v pozdně halštatských chatách. Je zřejmé, že chaty byly zahlobeny do starší pozdně bronzové vrstvy, což naznačuje, že již v době nynické kultury zde stálo opevnění. Nepatrné množství keramiky z raného středověku (střední doba hradištní) se na místo výzkumu mohlo dostat z výše položených míst akropole. O osídlení středního předhradí a prostoru mezi druhým a třetím šíjovým valem nejsou doklady. J. Maličský (1950, 34) pokládá za nejstarší pouze 2. šíjový val, který navazuje na obvodové opevnění; 3. šíjový val na východě a mohutný 1. val na Z spojuje se slovanským osídlením. Já považuji za největší rozsah v HaB, naopak v době hradištní byla snad osídlena jen akropole, využívající staršího opevnění. Složitost opevnění naznačuje jeho nejméně jednu přestavbu.

Současné osídlení v okolí lokality

Nynická kultura (HaB2-3), viz mapa 23

Ve vzdálenosti 1,7 km JZ na druhé straně Berounky se nachází eponymní pohřebiště v k. ú. Nynice z pozdní doby bronzové, HaB2-3 (Šaldová 1965, 1968, 1971), ve vzdálenosti 2,4 km JJZ bylo sběrem objeveno nynické sídliště jižně od Nynic v poloze „Nad Hutí“ (Metlička 2007, archiv odd. prehistorie ZČM), 3,6 km SZZ bylo objeveno rovinné sídliště ve výkopu plynovodu východně od Jarova (Bašťová – Bašta 1989b, 67). Jen 5,2 km JJZ se pak nachází rozlehlé nynické hradiště u Nadryb na ostrožně zvané „Kozel“ (viz katalog).

Pozdní doba halštatská (HaD2-3), viz mapa 24

Ve vzdálenosti 1,7 km JZ na druhé straně Berounky se nachází pohřebiště v k. ú. Nynice z pozdní doby bronzové, doby halštatské až časně doby laténské (HaC2-LtA) (Šaldová 1965, 1968, 1971), ve vzdálenosti 2,4 km JJZ bylo sběrem objeveno pozdně halštatské sídliště jižně od Nynic v poloze „Nad Hutí“ (Metlička 2007, archiv odd. prehistorie ZČM), ve vzdálenosti 1,6 km V se nalézají mladě bronzové a halštatské mohylové pohřebiště v k. ú. Újezd u Radnic (Hralová 1993) a JV ve vzdálenosti 3,8 km v k. ú. Kříše-Stupno leží mohylové pohřebiště stupně HaC/HaD v poloze „Bašta“ (Píč 1900, 137, tab. XXIX:1-15; Sklenář 1987, 8-21, obr. 3, 5-12; Hralová 1987, 25-31, obr. 1-3). Z cihelen u Radnic, vzdálených 4,7 km východně, pochází halštatská keramika z narušených mohyl a plochých hrobů (Šaldová 1968, 325). Ve vzdálenosti 4,7 km JV se nachází halštatské výšinné sídliště na skanatém suku Křemenáč u Stupna-Břas (Chytráček – Metlička 2004, 243-245).

Střední doba hradištní, viz mapa 25

Středohradištní osídlení v zázemí hradiště je chudé. Jedinou lokalitou se středohradištními nálezy je 5,1 km jižním směrem vzdálené hradiště Střapole „Na Hradišti“. Na protějším břehu Berounky byly při rozšiřování silnice porušeny u kostela v Plané (vzdálenost 0,7 km západně) mladohradištní hroby (Doubová 1977, 14). V roce 2002 bylo zachyceno ve výkopech pro optický kabel mladohradištní osídlení v Čivicích (3,2 km severně), které bylo součástí raně středověkého osídlení ostrožny (Kostrouh 2006, 49-50).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 14.767, P 15.017-15.025, P 15.119-15.135, P 15.137-15.142, P 15.145-15.196, P 27.130-27.165, P 29.226-29.321, P 33.329-33.362, P 46.250-46.264, P 64.994-64.995.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 2.592, N 2.899-2.935, N 6.621-6.644.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 102-110, P 3.375-3.397.

Základní literatura k lokalitě

Chytráček, M. – Metlička, M 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA - Supplementum 16. Praha.

Klein, V. 1931: Planá. Výzkum 5.8.-19.9.1931. Nálezová zpráva uložená v ZČM v Plzni, odd. prehistorie.

Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách. PA 43, (1947/48), str. 21-42.

Šaldová, V. 1977: Sociálně-ekonomické podmínky vzniku a funkce hradišť z pozdní doby bronzové v západních Čechách. PA 68, str. 117-163.

- 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Praha.

Vocel, J. E. 1868: Pravěk země České. Praha.

50. PLASY, okr. Plzeň-sever

"Hrádek"

Poloha lokality

Jednodílné hradiště přibližně 1,5 km severozápadně od Plas v meandru na pravém břehu řeky Střely. Ta zde vytváří velký oblouk obtékající ostroh od severu k jihovýchodu na protější straně s mohutným skalním amfiteátem. V nejužším místě zákrutu je vrcholová plošina, na jejímž temeni stávalo hradiště. Celé se rozkládá na parcele kat. č. 255/8 území Plasy a koordináty na mapě ZM 12-31-11 je vymezují následující body měřené od Z:J sekční čáry: 1) 345:093, 2) 350:097 a 3) 346:089 mm. V literatuře je mylně uváděno jako Horní Hradiště (*Maličský 1950; Jílková 1957 a naposledy Sklenář 1993*), na jehož katastru manželé Baštovi v roce 1982 nově objevili v poloze Sokolov rovněž hradiště.

Charakteristika a popis lokality

Hradiště je na jihozápadě od okolní krajiny odděleno hlubším sedlem se strmějším svahem, na straně k hradišti vysokým až 8 m. Pod sedlem vede tunelem železniční trať Plasy - Mladotice. Na opačné severovýchodní straně je také prudký sráz vysoký 8-10 m a pod ním se terén vyrovnává a postupně klesá do oblouku meandru. Po bocích nad řekou jsou prudké srázy, na jihovýchodě až skalnaté. Zde činí převýšení 50 m, na protější straně 45 m, vrcholová plošina leží v nadmořské výšce 382 m. Nejbližším vodním zdrojem je Střela vzdálená vzdušnou čarou 100 m, přístupnější je až ve vzdálenosti cca 200 m. Od jihozápadu k severovýchodu probíhá přes hradiště lesní cesta protínající v kratších stranách opevnění a směřující dále k chatám na břehu řeky v oblouku meandru.

Vrcholová plošina má protáhlý tvar, kde vlastní hradiště přibližně lichoběžníkového tvaru zaujímá její jihozápadní část. Nad sedlem je přepažující val nejmohutnější, u paty má šíři 8 m, vnitřní převýšení 1,5 m a vnější s využitím svahu sedla až 6 m. Val je svojí konstrukcí hlinitý až hlinitokamenitý, J. Maličský charakterizuje val jako spečený (*Maličský 1950, 34*). Na jihovýchodě tvoří obvod ostrá hrana skalnatého srázu, na severozápadě, kde je svah o něco pozvolnější, je opevnění na západní straně zprvu patrné jako 2-3 m široký ochoz, dále k severovýchodu jako ostrá hrana zalomení vrcholové plošiny, která je místy až neznatelná.

Na severovýchodě, kde plošina pokračuje užším výběžkem k severu je tento oddělen příčným přepažujícím valem s dobře znatelným vnějším příkopem. Příkop a val odděluje úzký hřbet od vlastního opevněného areálu. Příkop je široký 10 m, dnešní zahloubení je 1 m, převýšení nad korunou valu, který zde tvoří úzký ochoz či ostřejší terénní hranu, činí 1,70-1,80 m.

Severní hřbet zřejmě nebyl opevněný. Bylo na něm zjištěno stejně jako na vnitřní ploše hradiště eneolitické chamské osídlení. Kromě toho se nám na vnitřní ploše podařilo najít i zlomky pozdní doby halštatské, což potvrzují i starší zmínky (*Maličský 1950, 34; Jílková 1957, 40-41*). Můžeme důvodně předpokládat, že opevnění patří pozdní době halštatské, zatímco eneolitické výšinné sídliště zřejmě opevněné nebylo a zaujímal celou ostrožnu včetně severozápadního

výběžku ležícího mimo opevněný areál. Bez výzkumu, ale nemůžeme vyloučit existenci přepažujícího valu nad sedlem již v eneolitu, jak naznačují obdobné přepažující valy na chamských výšinných sídlištích (např. Pernarec, Svojšín). Přes snahu jsme nebyli schopni určit místo brány - vstupu na hradiště. To má vnitřní plochu o rozloze jen 0,19 ha a celková délka opevnění je 222 metrů. Na ploše hradiště stojí při hraně na jihovýchodní straně rekreační chata a terén je na několika místech porušen několika zásahy s ní souvisejícími.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky patří do okrsku Hornobřízské pahorkatiny při hranicích s Dolnobělskou vrchovinou, obě jsou pak součástí podcelku Kaznějovské pahorkatiny. Jde o členitou pahorkatinu složenou převážně z karbonských a permských sedimentálních hornin (*Demek a kol. 1987, 201-202*). Geologické podloží ostrožny tvoří metabazalt – zelená břidlice (spilit) (*Geologická mapa ČR 1996, list 12-31 Plasy*), půdní pokryv tvoří hnědé půdy s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří hradiště do nejpříhodnějšího pásma MT 11 s dlouhým teplým a suchým létem a krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrná roční teplota je 7-8° C a průměrný roční úhrn srážek je 500 mm. Geobotanická mapa předpokládá na jako původní dubohabrové háje (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*), dnešní porost tvoří smíšený les, v němž jsou z jehličnanů zastoupeny borovice a modřín, listnáče zastupuje převahou dub a na severu bříza. Podrost tvoří kromě trávy křoviny jako jíva, hloh a šípky.

Historie naleziště

Lokalitu znal již J. Maličský, který ji zařadil do svého soupisu hradišť pod názvem Horní Hradiště (*Maličský 1950, 34*). Zcela správně ji zařadil mezi opevněné polohy halštatskolaténské. V náleзовé zprávě ale vyslovil některé pochybnosti a část nálezů s určitou pravděpodobností zařadil do eneolitu. Eneolitického charakteru některých nálezů si povšimla také E. Čujanová-Jílková (*Jílková 1957, 40-41*). Při průzkumech v 80. letech našli manželé Baštovi na hradišti pouze chamskou keramiku, i když ve shodě s J. Maličským předpokládali dataci opevnění do pozdní doby halštatské. Naše sběry při fotodokumentaci a geodetickém zaměřování v místech upravovaných chatařů (jámy na odpadky, zářezy chodníků, úpravy ohniště, terásky) a ve vývratech za přepažujícím jihozápadním valem potvrdily vedle převažujícího materiálu chamské kultury i osídlení v pozdní době halštatské.

Nálezy a datace lokality

Zatímco mimo opevnění na severním výběžku byla zjištěna pouze eneolitická keramika a mazanice, vyskytují se na opevněné ploše vedle i pozdně halštatské nálezy. Keramika chamské kultury (tab. 92:31-34; 93:1-16) je zastoupena zlomky s dvojitými plastickými pásky (tab. 92:32, 33), zlomky s řadou vpichů (tab. 92:31, 34; 93:12) a broušenou (tab. 93:13, 15) a štípanou industrií (tab. 93:14, 16). Z nálezů halštatských (tab. 93:17-19, 21-22) je typická zlomek mísovité nádoby s kónickým hrdlem (tab. 93:21) a zlomek misky na vnitřní straně s tuhým pásem (tab. 93:22).

V eneolitu osídlili příslušníci chamské kultury celou vrcholovou plošinu v meandru Střely a v pozdní době halštatské bylo pak na její jihozápadní části zbudováno hradiště opevněné valem na severovýchodě i s vnějším příkopem. Železné kopí (tab. 93:20) bylo nalezeno u řeky Střely pod hradištěm a s lokalitou přímo nesouvisí.

Současné osídlení v okolí lokality

V roce 1933 bylo zjištěno ve vzdálenosti 1,1 km jižně pozdně halštatské sídliště na poli pod „Borem“, za kanálem Mozolínem v k. ú. Plasy (*Baštová 1984, 164*). Nalezena byla pozdně halštatská keramika (ZČM Plzeň, inv. č.: P 20.263-20.264). Jihovýchodně ve vzdálenosti 1,7 km bylo v r. 1933-34 porušeno sídliště z pozdní doby bronzové a z pozdní doby halštatské až časně laténské při stavbě školy v Holubově čtvrti. V roce 1981 na téže místě narušil výkop pro vodovod 5 sídlištních objektů, při následném záchranném výzkumu ZČM Plzeň bylo prozkoumáno dalších 16 menších sídlištních objektů (HaB, HaD-LtA; *Baštová 1984, 164*) a 2,5 km jihovýchodně v Plasích bylo objeveno sídliště situované na okraji říční terasy (viz katalog).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 23.844, P 24.372-24.384, P 24.468-24.481, P 28.532, P 46.655-46-681.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.498-6.510.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.234-3.249.

Základní literatura k lokalitě

Bařtová, D. 1984: Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely. AR 36, str. 156-172.

Jílková, E. 1957: Západní Čechy na počátku doby bronzové. PA 48 str. 15-57.

Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách. PA 43, str. 21-43.

51. PODMOKLY, okr. Rokycany

„Čihátko“

Poloha lokality

literatuře nesprávně uváděno jako Slap. Druhým často užívaným názvem je Čilá podle blízké obce severně od lokality. Celá plocha však leží na katastru obce Podmokly. Plocha hradiště leží na parcele kat. č. 843/3 území Podmokly a koordináty na mapě ZM 12-32-12 ji vymezují následujícími body měřenými od Z:J sekční čáry: 1) 172:055, 2) 189:060, 3) 189:054, 4) 199:036, 5) 194:026 a 6) 176:040 mm.

Charakteristika a popis lokality

Hradiště na výrazném kopci zvaném Čihátko nad hájovnou Slapy, se rozkládá na levé straně hlubokého sevřeného údolí Zbirožského potoka, který obtéká hradiště od jihu až k severovýchodu. Nad údolím potoka, který je nejbližším vodním zdrojem vzdáleným vzdušnou čarou 150 m, má kopec poměrně strmé srázy se skalkami. Převýšení vrcholové kóty 384 m činí 95 až 100 m. Pozvolnější je svah na severozápadě, kde jej od mohutnějšího masívu Černé skály odděluje široké sedlo.

Na severu až severozápadě, odkud je přístup nejsnazší, probíhá sypaný kamenný val na hraně sice krátkého, ale dostatečně prudkého svahu. Severní val je ve východní části prořatý mladší lesní cestou a u paty má šířku 4-6 m s kamennou destrukcí svezenu hlouběji po srázu a místy je patrné i vnitřní převýšení dosahující 0,5 m. Směrem od východu val vybíhá proti svahu k temeni kopce. Na severozápadě hradiště, kde není svah tak prudký, vybíhá z obvodového valu vnější (předsunutý) v délce 98 m, který zprvu běží šikmo po svahu a pak po vrstevnici kopíruje průběh vnitřního. Na západě, kde je svah kopce opět strmý se vnější val stáčí proti svahu a vyznívá, či se napojuje na vnitřní. Hned za rozdělením valu na SV předpokládáme bránu na akropoli, vnitřní val je tady přerušen (pokud zde nedošlo k pozdějšímu zásahu) a jeho oba konce jsou zesíleny. Vnější val se jeví jako cca 3 m široký ochoz, který je nejvýraznější v severní části, kde jeho vnější převýšení kolísá mezi 1,20-2,00 m. Vytváří jakési předsunuté opevnění chránící bránu akropole. Svoji konstrukcí je hlinitý nebo hlinitokamenitý.

Na straně západní klesá postupně obvodový val šikmo po svahu, je stejně jako při vrcholu kamenitý, vnitřní převýšení dosahuje maximálně 0,5 m, vnější 1,0-1,5 m při šířce destrukce 10-12 m. Na jihu se jeho průběh stáčí a probíhá pod lesní cestou, která jej prořala. Průběh po vrstevnici pod cestou je nezřetelný, patrný je úzký ochoz na prudkém svahu. Dále se stáčí k jihovýchodu, kde běží po hraně plochého výběžku nad záhybem Zbirožského potoka. Rovná plocha výběžku je z celého hradiště nejvhodnějším místem k osídlení. Val je v této části zřejmě hlinitokamenitý nebo hlinitý a v terénu sledovatelný jako zvýrazněná hrana plošiny. Když výběžek oběhne, stoupá na východě po prudkém svahu k severovýchodnímu konci severního valu. Na svahu je špatně viditelný, jeho průběh dokládá nízký ochoz a větší koncentrace destruovaných kamenů. Hradiště zaujímá plochu 4,76 ha a délka obvodového a předsunutého opevnění na severu dosahuje dohromady 1052 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí okrsku Radnické vrchoviny ležící v jihovýchodní části podcelku Kralovické pahorkatiny. Nachází se na jejích hranicích s Vlasteckou vrchovinou. Jde o plochu vrchovinu složenou z proterozoických břidlic a drob s vložkami spilitů a buližníků (Demek a kol. 1987, 431). Podloží samotného kopce tvoří břidlice střídaná na severovýchodě ryodacitem (Geologická mapa ČR 1992, list 12-32 Zdice), půdní pokryv tvoří hnědé půdy se surovými půdami v sousedství s illimerizovanými půdami (Tomášek 2000, mapa). Klimaticky patří do nejpříznivější oblasti západních Čech do jednotky MT 11 (Quitt 1971, 13, mapa), průměrná

roční teplota je 7° C a průměrný roční úhrn srážek 550 mm, rekonstruovány jsou zde dubo-habrové háje a květnaté bučiny (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Dnes pokrývá vrch smíšený les, převahou listnatý s majoritním podílem dubu a habru.

Historie naleziště

Hradiště objevil v roce 1947 J. Maličský, který správně určil shodné rysy opevnění s polohami u Malechova, Dolního Hradiště a Plas, které je uvedeno pod názvem Horní Hradiště (*Maličský 1950, 35*). Přesvědčivý datovací materiál, potvrzující zařazení mezi pozdně halštatská hradiště, poskytly ale až pozdější sběry a zjišťovací sondy Západočeského muzea, zvláště manželů Baštových (*Baštová 1986a*).

Nálezy a datace lokality

Typické nálezy doby halštatské z této nepočetné kolekce představují zlomky se střádavě mačkanými páskami (tab. 94:1, 4) a strýdavě promčkávaný okraj užitkové nádoby (tab. 94:9). Mezi typické také patří zlomky misek se zataženým okrajem (tab. 94:7, 8, 11) a misky oblých stěn s rovným okrajem (tab. 94:2, 6, 13). Charakteristický je také zlomek misky s nízkou kónickou stěnou se zaobleným okrajem (tab. 94:19). Nálezy již byly podrobně zpracovány (*Chytráček – Metlička 2004, 229-231*).

Současné osídlení v okolí lokality

Ve vzdálenosti 8 km severovýchodně se nachází výšinné sídliště v k. ú. Hracholusky v poloze „Pístný“ (*Bašta 1991, 320*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 28.479, P 28.485-28.490, P 33.290-33.302, P 46.271-46.273.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.059-6.083

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.233-1.234, P 2.830-2.845.

Základní literatura k lokalitě

Baštová, D. 1986a: Čilá-Podmokly, okr. Rokycany. (archiv odd. prehistorie, ZČM v Plzni).

Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách. PA 43, str. 21-42.

52. PODRAŽNICE, okr. Domažlice

"Zámek"

Poloha lokality

Opevněná poloha v trati „Zámek“, v německé literatuře „Schlossberg“, leží v těsném severovýchodním sousedství obce na nevysokém temeni oblého kopce s výhledem na jih do údolí Semošického potoka, který obtéká lokalitu na západě. Ten je také nejbližším vodním zdrojem vzdáleným 80 m. Po východní straně ji ve větší vzdálenosti obtéká bezejmenná levobřežní vodoteč uvedeného potoka, která se do něj vlévá cca 400 m jižně od hradiště. Na severu nízký oblý ostroh otevřený do krajiny, na východě je pozvolný svah klesající k vodoteči a na západě a jihu jsou strmější srázy ve spodní části se skalní stěnou vysokou okolo 8 m. Nejvyšší bod leží ve výšce 452 m, převýšení nad údolím je okolo 25-32 m. Celá plocha hradiště leží na parcela kat. č. 2209 území Podražnice a koordináty na mapě ZM 21-21-25 vymezují jeho obvod následující body měřené od Z:J sekční čáry: 1) 300:312, 2) 301:302, 3) 297:301 a 4) 296:311 mm.

Charakteristika a popis lokality

Plocha hradiště má oválný tvar s delší osou sever-jih, výrazný je průběh opevnění na přístupné východní a severní straně. Od jihu probíhá východní val rovně, dosahuje vnější výšky 3-4 m a na jihu se z vnitřní strany terén postupně zvedá v pásu širokém cca 8 m. K zarovnání s korunou valu došlo zřejmě v důsledku zemědělského obdělávání vnitřní plochy hradiště. Tomu nasvědčuje i terénní vlna na jihu a západě, mylně považovaná za obvodový val. Pravděpodobné je využívání pozemku i ve vztahu k poloze v těsném sousedství vesnice.

Dále k severu je vnitřní převýšení již klasicky modelovaného profilu valu do výšky 1,3 m, vnější převýšení dosahuje max. 4,5 m. Na jihu je na vnější straně pouhý náznak příkopu, směrem k severu je však zřetelnější a dosahuje šířky 3,0-5,0 m a dnešní hloubky do 0,5 m. Východní průběh je na několika místech značně poničen, přibližně ve středu délky je těsně za průběhem opevnění jáma o rozměrech 5x5 m a cca o 15 m dále k severu je do tělesa valu v nedávné době vyhloubena „zemljanka“ o rozměrech 3x3 m a hloubce 2,0 m. V její stěně je vidět konstrukce valu, který je

hlinitokamenitý a spečený žárem. Dřevěné prvky vnitřní konstrukce jsme nepozorovali, ty zjistil až výzkum E. Čujanové-Jílkové (1998, 206-209).

Na severovýchodě je obvodový val stejný jako východní, jen příkop je zde nejmohutnější s šířkou 4,0-5,0 m a dnešním zahloubením do 0,7 m. Příkop vyznívá krátce před hranou svahu, což můžeme klást do souvislosti s předpokládanou bránou. Jeho průběh je, stejně jako valového tělesa, již před tím porušen očividně novodobou lesní cestou. Průběh valu zde vyznívá v místě, kde se terén začíná svažovat k západu. Přibližně o 5 metrů níže začíná na hraně svahu ostrá hrana či lépe ochoz široký 3-4 metry, který běží rovnoběžně s druhým ramenem brány. Oba konce se v délce cca 30 m překrývají, takže zde přesvědčivě naznačují možnost vstupu ulicovou bránu. Vstup na hradiště v tomto místě předpokládá i E. Čujanová-Jílková (1988, 205).

Ochoz k západu zprvu klesá po pozvolnějším svahu až na hranu skalní stěny, kde je pozorovatelný v šířce od 1,5 do 4,0 m. Na západní straně běží těsně nad hranou skalní stěny, místy je až neznatelný či svezlý, ale většinou je patrný jen jako ostré zalomení hrany, či zvlnění terénu na západním svahu nad stěnou. Podobná jako na severu je situace i na jižní straně, kde se val nad jihozápadním rohem lomí a mírně se zvedá proti svahu. V dalším úseku je jeho průběh neznatelný až se po cca 20-25 metrech začíná opět postupně zvedat východní val. Asi jde v tomto úseku o druhotné porušení, nelze ani vyloučit druhý vstup na hradiště.

Na jihu a západě cca o 30 m dovnitř hradiště než běží val, v místech kde svah začíná pozvolna klesat k západu, je patrná terénní vlna lomící se na jihozápadě v pravém úhlu. Ač tato byla Archeologickým ústavem v Praze zaměřena jako obvod, jde podle mého názoru o hranu vzniklou obděláváním vnitřní plochy hradiště v pozdější době. Vede mě k tomu přesvědčení, že takovýto nezřetelný val kontrastuje s opevněním na severu a východě a skutečnost, že takového umístění valu by umožňovalo obejít hradiště po pozvolném jižním a západním svahu mezi tímto „valem“ a skalním srázem. Sběrem ve vývratech byly i na tomto svahu získány zlomky keramiky. Hradiště je jednodílné a má rozlohu 0,76 ha a délka patrných reliktních opevnění dosahuje 417 m.

Přírodní podmínky

Lokalita leží ve Staňkovské pahorkatině při rozhraní s Poběžovickou kotlinou a zaujímá jižní část podcelku Stříbrské pahorkatiny. Jde o členitou pahorkatinu na proterozoických fylitech a dvojslídnatých svorech, vytváří plošně zvlněný denudační reliéf širokých rozvodních hřbetů (Demek a kol. 1987, 471-472). Geologické podloží vlastního hradiště tvoří biotitický fylit, jehož vrstvení je vidět na skalních stěnách na západě (Geologická mapa ČSR 1983, list 21-21 Bělá nad Radbuzou), půdní pokryv tvoří illimerizované půda (Půdní mapa ČSR 1984, list 21-21 Bělá nad Radbuzou). Klimaticky je ještě součástí příhodného stupně MT 10 (Quitt 1971, 12, mapa), průměrná roční teplota je 7° C a průměrný roční úhrn srážek činí 550-600 mm. Geobotanická mapa předpokládá v širším okolí lokality acidofilní doubravy (Mikyška a kol. 1968, mapa M-33-XIX Mariánské Lázně). Dnes je v jižní části plochy lesní školka s výsadbou borovice, terén byl před tím zorán tzv. švédskými branami a poničen. V severní části a při západním obvodu je pokryto smíšeným lesem s převahou dubu, na severu je v menší míře zastoupena jedle a modřín, výjimečně se vyskytne se buk. Podrost tvoří maliny, místy i ostružiny, pod listnáči je častá zvláště na západě tráva.

Historie naleziště

V odborné literatuře hradištěm poprvé zmínil L. Franz a C. Streitová v roce (1933, 110), o něco rozsáhlejší je zmínka prvně jmenovaného autora z roku 1935 (Franz 1935, 31) a v polovině 40. let provedl prohlídku J. Maličský (1950, 33), který hradiště podle nálezů keramiky zařadil mezi pozdně halštatské lokality. Teprve výzkum E. Čujanové-Jílkové v letech 1975-76 umožnil přesnější časové zařazení a odhalil vnitřní konstrukci valového opevnění. K průzkumu hradiště vedla autorku výzkumu skutečnost, že v okolí hradiště byly na třech mohylových pohřebištích zjištěny hroby přechodného horizontu BrA2-BrB1. Sonda I/75 byla položena napříč východním valem, cca 50 m jižně od severního nároží, kolmo na průběh opevnění. Byla 22,45 m dlouhá a 1 m široká a vedla přes východní příkop a val na vnitřní plochu. Relativní převýšení úpatí valu nad jeho korunou činilo 3,65 m. Příkop pod valem byl 4,5 m široký a 0,7 m hluboký a zanesený patrně ze shora splavenou hlínou. Vlastní těleso valu představovala velká kra červené přepálené a spečené hlíny až struskovitěho vzhledu. Výška vlastního valového tělesa měřila 1,35 m a šířka 3,50 m a podle míst se spáleným dřevem v profilech se zdá, že se konstrukce skládala ze svisle a vodorovně kladených trámů nebo kúlů mezi nimi vyplněných hlínou a pouze povrch byl ještě upevněn kameny, které se

druhotně nacházely na příkrém svahu pod valem. V půdorysu zachycená kúlová jamka s podélným žlábkem tvořila nejspíše jeden z opěrných bodů vnitřní valové stěny. Za vnitřní valovou stěnou terén neklesal a na skalní podloží zde nasedala až 50 cm mocná sytě černá kulturní vrstva (Čujanová-Jílková 1998, 206-209).

Bohaté keramické nálezy z kulturní vrstvy za valem byly důvodem pro pokračování výzkumu v následujícím roce sondou II/76 navazující na jižní stěnu sondy I/75 na vnitřní ploše za valem. Měla rozměry 7x5 m a v jejím prostoru byl odkryt půdorys kúlové chaty. Vrstva do níž byly zapuštěny kúlové jamky, jamky s obilím a mazanice podlaha s jehlancovými závažími byly překryty pouze nadložními vrstvami hlíny. Byly, jak se zdá nejmladší sídlištní aktivitou na hradišti. Podle nejmladší nalezené keramiky by se jednalo o pozdní dobu halštatskou. Výše zmíněné kúlové jamky by mohly být součástí ne zcela jasného půdorysu kúlového objektu (Čujanová-Jílková 1998, 209-210).

Nálezy a datace lokality

V bohatém souboru keramických nálezů kompletně již publikovaném (Čujanová 1998; Šaldová 1998) můžeme rozlišit tři fáze osídlení této polohy. Nejstarší osídlení na výšinném sídlišti u Podražnice lze klást do časně mohylového stupně (BrA2-BrB1), kdy patrně ještě nebylo opevněno (Čujanová-Jílková 1998, 211). Intenzivní osídlení, kdy již lokalita byla opevněna, pochází až z následujících dvou období. V keramickém inventáři převládá však materiál z pozdní doby bronzové, který doplňuje početný soubor bronzových předmětů. Rozbor keramiky, v jejíž ornamentaci chybí obrvení a převažuje girlanda, ukazuje, že hradiště bylo užíváno v mladší fázi nynické skupiny ve stupni HaB3 (Šaldová 1998, 224). Méně početné jsou nálezy dokládající existenci hradiště v pozdní době halštatské (HaD) jeho konec kladou až na rozhraní HaD-LtA (Šaldová 1998, 225).

Současné osídlení v okolí lokality

Osídlení v pozdní době bronzové, viz mapa 26

Zatím jediným dokladem osídlení nynickou kulturou v okolí Podražnice je sídliště zjištěné v liniovém výkopu JV od Semošic na levém břehu Radbuzy vzdálené 3,0 km jihovýchodně.

Osídlení v pozdní době halštatské, viz mapa 27

Hradiště je téměř kruhovitě obklopeno osmi mohylovými pohřebišti (od 500 m do 2-5 km), z nichž čtyři byla částečně prozkoumána a bylo zjištěno, že se na nich pohřbívalo ve střední a mladší době bronzové (Čujanová-Jílková 1998, 205). Severozápadně ve vzdálenosti 2,7 km se nalézá JV od Věvrova na poli mohylové pohřebiště. Z rozrušených mohyl po orbě zde byla nalezena časně laténská zdobená keramika (Čujanová - Karásek 1975, 190-191). Nejbližší další lokality se nachází 3,2 km jihozápadně v k. ú. Horšovský Týn, kde byly ve výkopech na náměstí zachyceny sídlištní objekty doby halštatské HaC-HaD (Metlička 1993, archiv ZČM, odd. prehistorie). Nevýrazná keramika byla také nalezena při výzkumech na ostrožně, kde stojí zámek (Durdík - Krušinová 1992, 40-41). Pozdně halštatské výšinné sídliště se rozkládá také 5,2 km JZ od Podražnice u kostela sv. Anny ležícího jihozápadně od Horšovského Týna (Chytráček - Metlička 2004, 170-172) a jedna zachloubená chata byla také prozkoumána na poli jižně od města (vzdálenost 5,5 km) západně od silnice do Domažlic (Břicháček 1993, 64). Poslední známé sídliště se nachází ve vzdálenosti 4 km JV u Křenov v poloze „Příčiny“ (Štěrbová 2004, 140-148).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 34.929-34.931, P 36.001-36.956, P 46.347-46.349, P 57.020.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 5.542-5.549.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 737, P 1.356-1.370, P 1.606, P 1.905-1.911, P 2.414-2.431, P 2.493, P 3.676-3.678.

Základní literatura k lokalitě

Čujanová, E. 1978: Podražnice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1975, str. 65.

- 1981: Podražnice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1976-77, str. 103-104.

- 1998: Výšinné opevněné sídliště v Podražnici (okr. Domažlice) a jeho první obyvatelé z rozhraní starší a střední doby bronzové. PA 89, str. 205-215.

Franz, L. 1935: Aus der Vorzeit des politischen Bezirkes Bischofteinitz. Horšovský Týn.
Šaldová, V. 1998: Pozdně bronzové a pozdně halštatské nálezy z opevněného výšinného sídliště u Podražnice, okr. Domažlice. PA 89, str. 216-226.

53. PODŠTĚLY, okr. Karlovy Vary

"Jezerký vrch"

Poloha lokality

Pozdně halštatské hradiště se nachází na výrazné dominantě oblasti, na temeni „Jezerkého vrchu“ vzdáleného asi 0,5 km severně od obce. Opevněný areál se nachází z části na lesní parcele kat.č. 140/1 a z části na pastvině kat.č. 142/1 a 155. Na mapě ZM 11-24-15 plochu hradiště vymazují spojnice následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 079:143, 2) 102:150, 3) 119:132, 4) 110:125, 5) 098:136 a 6) 081:139 mm.

Charakteristika a popis lokality

Opevněný areál na vrcholové plošině má nepravidelný protáhlý tvar a je členěn na zhruba trojúhelníkovou akropoli situovanou na vrcholu kopce s kótou 589 m a oddělené rovněž trojúhelníkové předhradí (582 m n. m.) položené na výběžku vybíhajícím k západu. Vrch vystupuje nad okolní terén přibližně 90 m, ze severu z údolí Blšanky je tento rozdíl ještě větší. Nejbližším vodním zdrojem je nejspíše pramen v jižně ležících Podštělech vzdálený 500 m.

Sledování linií opevnění je na této lokalitě nesnadné. V mnohých úsecích jej spíše můžeme tušit, či odvozovat větší koncentrace kamenů. Nejzřetelnější je průběh fortifikace na hraně strmého severovýchodním svahu, kde je ale hustý křovinatý les. U vrcholové kóty je tu na hraně obloukový kamenný taras a na něm čtvercové základy pravděpodobně rozhledny. Odsud byl široký rozhled k severu do údolí Blšanky a k jihu ke Sťeale. Východně od kóty je zřetelný jako ostré zalomení hrany vrcholové plošiny s destrukcí až 15 m. Dále k jihovýchodu jeho průběh mírně klesá a více jak v pravém úhlu se lomí, běží po vrstevnici jako asi 6 m široké a 0,5 m vysoké zvlnění terénu a vyznívá na okraji úžlabiny na jihovýchodě vrcholu. V úžlabině, kterou prochází lesní cesta není možné jeho průběh sledovat a to ani v zářezu cesty. To společně s konfigurací terénu naznačuje, že by se v tomto místě mohla nacházet klešťovitá brána s rameny zahnutými dovnitř po hranách úžlabí. Jižně od tohoto místa je val pozorovatelný jako zalomení hrany, obloukem se stáčí k severozápadu a zde přestává být díky mladším terasovitým úpravám čitelný. Celý jihozápadní svah byl v minulosti zřetelně dlouhodobě zemědělsky využíván a dne slouží jako pastvina. Průběh opevnění tak můžeme pouze odhadovat a předpokládat, že některá z teras využila pravěkého valu. Od východní úžlabiny vybíhá nevysoký hřbet mající i převýšení na vnitřní straně, je pravděpodobné, že jde o zbytek valu. Ten dále běží k západu jako hrana-terasa nad jihozápadním svahem a přibližně v polovině délky kopce se prudce zatáčí k severozápadu a běží dalších 120 m až vyznívá na okraji vzrostlého lesa u lesní cesty, která prochází podélně přes celé temeno vrchu. Z vnější strany je tato terasa vysoká až 3 m, většinou však daleko méně.

Budeme-li postupovat od vrcholové kóty druhým směrem, tj. k severozápadu, je val nad severovýchodním svahem opět zprvu patrný jako ostré zalomení vrcholové plošiny, dále pak jako 6-8 m široký ochoz s ostrou místy svezoucí hranou. Jak jsem usoudil z porušení je val v tomto úseku hlinitokamenitý. Na severozápadě, kde terén vytváří nevýrazný výběžek se val prudce stáčí k jihozápadu, mírně klesá po svahu a je zde pozorovatelný jako terénní vlna široká 5-6 m s vnitřní výškou 0,5 m a vnější 0,8 m. Jeho konec se stáčí dovnitř a klesá do nevýrazné úžlabiny a postupně vyznívá. Na druhé straně úžlabiny je zřetelné druhé rameno tvořené výraznou terasou, které se rovněž stáčí v úžlabině dovnitř. Stejně jako na východě i zde můžeme předpokládat vstupní bránu, která by však v tomto případě umožňovala vstup na předhradí. Od severozápadního úžlabí vybíhá k západu výrazná terasa, která obepíná celý trojúhelníkový západní výběžek a její jižní obvod se napojuje na opevnění akropole. Terasa je z vnější strany vysoká až 4-5 m, místy ji můžeme také charakterizovat jako širší ochoz. Otázkou zůstává, zda celý tento západní výběžek (předhradí) byl skutečně součástí hradiště. Situaci ale nebude možné rozřešit bez cílené větší sondáže případně výzkumu opevnění.

Dnešní poznatky naznačují, že by mohlo jít o dvoudílné hradiště s akropolí v okolí nejvyššího bodu a s předhradím rozkládajícím se na západním výběžku kopce. Podle našeho měření

(geodetické zaměření ZČM v Plzni v r. 1999) má akropole rozlohu 2,05 ha, a předhradí 1,79 ha, celková plocha hradiště by pak byla 3,84 ha. Zjištěná délka opevnění akropole je 518 m a s předhradím dosahuje linie fortifikace 1078 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky lokalita náleží do okrsku Rabštejnské pahorkatiny, které leží v západní části podcelku Žihelské pahorkatiny. Jde o členitou pahorkatinu tvořenou proterozoickými fylity, svory rule a grannodioritu, tvoří klínovitou hrást'ovou kru omezenou na východě, severu a západě zlomovými až strukturními svahy. Jezerský vrch je vulkanický suk tvaru krátkého hřbetu, složený je z nefelinického leucititu a vulkanické brekcie (*Demek a kol. 1987, 247, 428*). V širokém okolí lokality jsou půdy hnědé kyselé (Tomášek 2000, mapa). Klimaticky lokalita patří do méně příhodného stupně MT 4 s krátkým mírným létem, krátkým přechodným obdobím, zima je normálně dlouhá s krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrný úhrn ročních srážek je mezi 500 a 550 mm a průměrná roční teplota 7°C. Geobotanickou mapou jsou na lokalitě rekonstruovány květnaté bučiny (*Mikyška a kol. 1969, List M-33-XIV Teplice*). Dnes je kopec porostlý v severní části lesem s akáty, borovicemi (limba), smrky, modřín, z listnáčů je zastoupený javor a dub ojedinele višň, křovinatý podrost tvoří hloh a šípek, povrch je travnatý a kopřivami. V jižní části kopce jsou pastviny s křovinami na hranách teras ze šípku, hlohu a jeřabin.

Historie naleziště

Hradiště na Jezerském vrchu objevili v roce 1981 manželé Baštovi, kteří na vrcholové plošině v okolí kóty 589 m položili celkem 5 zjišťovacích sond, z kterých získali datovací kolekci keramických zlomků, přeslen a úlomky mazanice. Sondu 1 položili na pastvině 3 m pod valem, sondu 2 (0,5x0,5 m) 20 m východně od vrcholové kóty, sondu 3 (1x1 m) 60 m západně od kóty a 3 m jižně od valu, sondu 4 položili 70 m západně od kóty a sondu 5 v sousedství sondy 3. Nálezy se nacházely v 10-30 cm mocné zpravidla tmavěhnědé hlinité vrstvě ležící pod 10-15 cm silným drnem či vrstvou lesního humusu. Rozsah osídlené plochy pak sledovali na pastvině v krtinách, děrách hrabošů a nečetných vývratech, kde nalézali drobné zlomky mazanice, a odhadli ji asi na 3 ha (*Soukupová 1981a; Soukupová-Baštová 1984, 93*). Od té doby neproběhla na lokalitě žádná další sondáž ani sběry. V roce 1999 provedli pracovníci ZČM v Plzni pod vedením autora zaměření hradiště.

Nálezy a datace lokality

Na základě tvarového a výzdobného rozboru zlomkové keramiky a přeslenu můžeme lokalitu jednoznačně datovat do pozdní doby halštatské HaD2-3 (*Chytráček – Metlička 2004, 235-136*). Určující jsou vedle přeslenu (tab. 94:20) zejména zlomky misek zdobené tuhovými pásy (tab. 94:28, 30) a drobný zlomky zdobený střídavě mačkanou páskou (tab. 94:21).

Současné osídlení v okolí lokality

Dokladů pozdně halštatského osídlení v okolí hradiště není mnoho. Asi 1,0 km jižně bylo v hliništi cihelny u Podštěly na pravém břehu potoka pramenícího pod Jezerským vrchem narušeno v r. 1964 asi 20 sídlištních objektů z pozdní doby halštatské a časně laténské HaD-LtA (*Plesl - Hájek - Martínek 1983, 18, 55, tab. 17-19*). Jihozápadně ve vzdálenosti 6,0 km se rozkládá pozdně halštatské až časně laténské hradiště na temeni stolové hory Vladař (*Chytráček - Šmejda 2005, 37, obr. 19-22*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 31.203-31.220.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.602-6.609.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.351-3.363.

Základní literatura k lokalitě

Baštová, D. 1984: Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely. AR 36, str. 156-172.

Soukupová, D. 1981a: Podštěly, okr. Karlovy Vary. ZČM Plzeň, archiv odd. prehistorie, čj. 18/1981.

Soukupová-Baštová, D. 1984: Podštěly, o. Chyše, okr. Karlovy Vary. Výzkumy v Čechách 1980-81, str. 93.

Chytráček, M. – Metlička, M 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA - Supplementum 16. Praha.

54. PODZÁMČÍ, okr. Domažlice

"Rýzemberk"

Poloha lokality

Hradiště se nachází na dominantním kopci 1,5 km severozápadně od Kdyně, 2,0 km východně od Koutu na Šumavě a necelých 500 m západně od obce Podzámčí, která se rozkládá na jejím východním úpatí. Kopec dostal jméno podle zříceniny hradu Rýzemberku stojícího na temeni, kde dnes rovněž stojí vyhlídková věž a restaurace. Raně gotický hrad byl založen v 2. polovině 13. století, opraven byl po požáru roku 1448 a zanikl po zpusťování Švédy roku 1641. Jeho hradební zdi, vnější příkopy a valy zaujímají podstatnou část akropole dřívějšího pravěkého hradiště. Hradiště je v literatuře uváděno pod názvem Kout na Šumavě, na jehož katastrálním území se nacházelo před reorganizací. Z katastru Kouta na Šumavě bylo nově vyčleněno katastrální území Podzámčí, okr. Domažlice, pod kterým jej uvádím. Hrad se rozkládá na parcele kat. č. 175, opevněný areál hradiště dále na lesních parcelách kat. č. 1766, 1767/2, částečně na kat. č. 1767/1 a na cestě kat. č. 1964 katastrálního území Podzámčí. Koordináty na mapě ZM 21-24-16 vymezují celý areál spojnice následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 277:178, 2) 290:181, 3) 297:174, 4) 299:162, 5) 287:155, 6) 277:160 a 7) 273:170 mm.

Charakteristika a popis lokality

Kupovitý suk kopce vystupuje proti ústí Všerubského průsmyku, vzdáleného 4,5 km, který byl již v pravěku důležitým přechodem do Podunají. Svoji nadmořskou výškou vrcholu 665 m patří mezi nejvýše položená hradiště v západních Čechách. Převýšení nad údolím Koutského a Zahořanského potoka u Koutu na Šumavě dosahuje 230 m a nad obcí Podzámčí obklopenou vedle Rýzemberka vrcholy Škarmaň, Kravař, Slupný je převýšení jen 80 metrů. Nejbližším zdrojem vody je pramenná pánev u Podzámčí vzdálená 800 m východně s převýšením 90 m. Kuželovitý kopec má strmé svahy, jen na východě je již mimo opevněný areál hradiště jazykovitý výběžek. Menší výběžek je i na jihu a skalní hřbet se dvěma stupni vystupuje i na severním svahu, kde je zapojen do průběhu fortifikace.

Pravěké hradiště se rozkládá na temeni a svazích kopce a je obklopeno dvojitým obvodovým valem stejně jako identicky situované hradiště Lhovice „Tuhošť“. Vyloučit však nemůžeme ani existenci ještě jedné linie pravěkého opevnění na temeni kopce později zničené či využitě středověkým hradem. Uvnitř vnitřní linie je zřícenina hradu a středověkých fortifikací, zbytky středověkého valu s vnitřním příkopem jsou zvláště výrazné na jihozápadě, na jihu pak hradební zeď běží po hraně svahu. Od jihu vedoucí hradní přístupová cesta prochází oběma pravěkými fortifikacemi a za vnitřní se rozděluje. K jihu vedoucí stoupá šikmo po svahu a na východě je sledována mohutným středověkým valem, který využil pravěkého. Cesta dál prochází branou do areálu hradu. Zmíněný val je u paty 12-14 m široký, z cesty má jeho koruna převýšení 2,0 m, vnější dosahuje až 4,0 m. Složením je kamenitý, materiál na jeho stavbu pravděpodobně pochází z hradního příkopu, který přehrazuje vstup do hradu, dnes je zčásti zasypán pro přístupovou cestu. Zvláštností je krátký úsek valu zbudovaný při ústí příkopu pod svahem, zamezující přístupu do příkopu. I tento val využil původní vnější pravěké fortifikace hradiště, kterou přebudoval. Středověký úsek je u paty široký 4-5, z vnitřní strany je vysoký 1,5-2,0 m a z vnější 3,0 m. Dále k jihu za koncem středověké přestavby val zhruba po 10-15 m končí ve strmém jihovýchodním srázu. Na druhé straně směřuje k přístupové cestě a je zde patrný jako nevýrazná terénní kamenitá vlna široká 6 m s vnějším převýšením 1,0 m a destrukcí tělesa do vzdálenosti 5-6 m po svahu. Není vyloučeno, že původně mohutnější opevnění bylo ve středověku rozebráno. Na východě, za přístupovou cestou, je rozlehlé porušení terénu, které délce 30-40 m zcela zničilo vnější val. Mohou to být stopy těžby kamene, pravděpodobnější se jeví existence přechodné středověké osady v podhradí.

Odbočka přístupové cesty využila severovýchodního vnitřního obvodového valu, po kterém probíhá. V dalším úseku val běží přibližně o 20 m níže pod cestou, kde ústí do skalnatého hřbetu na severním svahu. Vnitřní val je v severovýchodním úseku zřetelný jako 4-6 m široký ochoz bez vnitřního či s nepatrným převýšením, ale kamenitou destrukcí 10-12 m po svahu. Složením je hlinitokamenitý, jeho průběh byl v minulosti pravděpodobně rovněž využíván lesní cestou. Vnější val probíhá cca o 35-50 m níže po svahu, je více kamenitý a sledovatelný v terénu jako 2,0-3,5 m široký ochoz bez vnitřního převýšení s destrukcí kamenů 8-10 m pod hranou. Místy

je pouze kamenitý, za východním porušením běží po vrstevnici a ústí do nižšího stupně severního skalního hřbetu.

Na severozápadní straně hradiště za hřbetem vnitřního valu opět využívá lesní cesta, která po něm běží až k přírodnímu divadlu. Val znatelný jako 3-4 m široký ochoz bez vnitřního převýšení, dobře patrná je opět jeho destrukce po svahu. U amfiteátru je jeho průběh poničen úpravami terénu, kde valu bylo využito pro rovinu jeviště. Na přístupové cestě u divadla bylo při návštěvě lokality zjištěno v délce 30 m a šířce 5 m nové rozšíření cesty. Odbagrována byla část prostoru za valem, místo archeologicky nejexponovanější. Ze stěn zářezu a hromad hlíny nahnuté ze svahu bylo sebráno množství keramických nálezů. Ve stěně nebyly zjištěny žádné zahloubené objekty. Povrch cesty byl následně upraven škvárou. Níže probíhající vnější val je na této straně viditelný jako 3-4 m široký kamenitý ochoz s vnější destrukcí do vzdálenosti 8 m.

Na západě hradiště, za divadlem, je vnitřní opevnění výrazné, má vnitřní převýšení do 1,0 m, šířku 4-5 m, z vnější strany výšku 4,0 m a destrukci do vzdálenosti 6-9 m. Na jihozápadě pak opět přechází v 4-5 m široký ochoz s kamennou destrukcí tělesa do vzdálenosti 8-10 m. Svoji stavbou je hlinitokamenitý.

Na jihu pak vnitřní val běží opět jako ochoz stejných rozměrů, stáčí se dovnitř proti svahu, kde se dotýká hradního opevnění v prostoru poblíž brány. Vnější val ve svahu je sledovatelný jako 3-5 m široký ochoz, místy je vidět kamenité zvlnění svahu a destrukce sahá do vzdálenosti 6-8 m. Na jihu vnější val mírně stoupá, jeho průběh není dobře čitelný a končí zahnutím na strmém jižním svahu. Sledovat jej můžeme jen jako 4,0 m široké kamenité zvlnění terénu s destrukcí 6-8 m po svahu. Jeho průběh je porušen četnými vývraty a mladšími zásahy do terénu. Za současného stavu a bez výzkumu je otázka bran hradiště i díky středověkým zásahům neřešitelná. V celém obvodu obou linií fortifikace jsou dvě přerušení, jednak na jihovýchodě, kde valy končí na strmém a značně nepřístupném srázu s přerušením několik desítek metrů a jednak na východě, kde je terén porušen cestou a středověkými zásahy. V tomto úseku jsou brány na pravěké hradiště nejpravděpodobnější.

Plocha vymezená vnitřní linií fortifikace je 2,82 ha a celková plocha hradiště po započtení plochy mezi vnitřní a vnější linií opevnění je 4,64 ha. Délka vnitřního valu je 548 m a vnější linie 622 m a celková délka fortifikace je 1170 metrů.

Přírodní podmínky

Kopec Rýzmbek leží na jihozápadním okraji kopcovitého masívu Korábské vrchoviny, který zaujímá okrajové a střední části Chudenické vrchoviny. Má ráz členité vrchoviny, ojediněle až ploché hornatiny. Rýzmbek je kupovitý amfibolitový suk s ojedinělými skalkami a svahovými sutěmi (*Demek a kol. 1987, 283, 447*). Pedologicky pokrývá kopec hnědý ranker Půdní mapa (ČSR 1989, list 21-24 Klatovy). Klimaticky leží ve stupni MT 7 v těsném sousedství již poměrně málo příhodného stupně MT 4 (*Quitt 1971, 12, mapa*). Průměrný roční úhrn srážek je 650-700 mm a průměrná roční teplota 6-7°C. Geobotanická mapa předpokládá na lokalitě rozhraní acidofilních doubrav a květnatých bučin (*Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnes je kopec pokryt vzrostlým listnatým lesem se zastoupením javoru, jeřábu, habru, buku, dubu, lípy. Zvláště mohutné jsou některé duby, buky a lípy. Podrost tvoří lísky, kapradiny a tráva. Plocha hradu byla zčásti odlesněna.

Historie naleziště

Někdy před rokem 1883 obdržel J. N. Woldřich z Rýzmbeku bronzovou sekeru se srdčítým schůdkem a vykrojeným týlem (*1883, 26, tab. II:43*). V roce 1959 byla M. Doubová upozorněna na nálezy keramiky v místě nové přístupové cesty k nedávno zbudovanému přírodnímu divadlu na svahu pod Rýzmbekem. Na severním svahu již byla odkopána cesta vedoucí po vrstevnici (po tělese vnitřního pravěkého valu), jejíž zářez odhalil v délce asi 50 m 30-40 cm, někdy i 50 cm mocnou kulturní vrstvu s nálezy. Již při terénních úpravách cesty zde byl nalezen bronzový nůž nákolního typu a dříve při stavbě divadla bronzový srp předaný rovněž r. 1959 do ZČM (*Doubová 1959*). V roce 1999 bylo při dokumentaci lokality zjištěno čerstvé narušení terénu dalším rozšířením výše zmíněné cesty, tentokrát na severozápadním svahu těsně před divadlem. V odkrytém vertikálním řezu dlouhém 30 m byla zachycena kulturní vrstva a četnými keramickými nálezy (*Metlička 2003a, 107*). V letech 1999-2000 provedlo prehistorické oddělení ZČM v Plzni geodetické zaměření pravěkých fortifikací hradiště. V posledních letech je lokalita silně narušována detektoráři, podle zpráv zde již bylo vykopáno několik depotů bronzových předmětů.

Historii a vývoj středověkého hradu, který dal název celému vrchu, nejpodrobněji zpracovali Z. Procházka (*Perlinger - Procházka 1996, 116-120*) a T. Durdík (*1999*).

Nálezy a datace lokality

Bronzová sekera se srdčítým schůdkem získaná Woldřichem patří mohylové kultuře střední doby bronzové a podobně datuje bronzový srp (tab. 96:8) nalezený při stavbě divadla V. Šaldová (*1981, 10*). Mezi keramickými zlomky je těžké najít zlomky, které by nesly charakteristickou výzdobu tohoto období. Snad jen vysoká důlkovaná páska (tab. 96:3) a okrajový zlomek s rovně seříznutým okrajem (tab. 96:5) by mohly patřit mohylové kultuře.

Naprostá převaha keramického materiálu získaná jak v roce 1959 (Šaldová 1981, 10, Abb.3), tak o čtyřicet let později jednoznačně patří nynické kultuře (HaB2-3). Zcela nezaměnitelný pro toto období je bronzový nůž nákolního typu (tab. 97:6) stejně jako misky s odsazeným zesíleným hráněným okrajem (tab. 96:13-18), výzdoba žlábků, rýhami a obrvením včetně vzájemných kombinací (např. tab. 96:9-11, 23-24; 97:4, 7, 11, 20; 98:3-6), girlandami (tab. 96:4, 97:5, 18), nebo obecně rozšířeným důlkovaným páskami (tab. 96:1,6; 97:2, 8).

Jak z rozboru vyplývá bylo naleziště osídleno jednak ve střední době bronzové českofalckou mohylovou kulturou, kdy zde předpokládám neopevněné výšinné sídliště a pak v pozdní době bronzové nynickou kulturou (HaB2-3), které na základě analogií s velkou pravděpodobností patří doložená dvojitá skoro rovnoběžně vedoucí valová fortifikace na svazích kopce.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 3.033-3.034, P 20.221-20.260, P 23.829-P 23.830, P 46.730-46.756.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 1.152, N 6.473-6.497.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.209-3.233, HA 504-505.

Základní literatura k lokalitě

Doubová, M. 1959: Kout na Šumavě, okr. Domažlice, hrad Rýzmberk. ARÚ Praha. NZ čj. 3947/59.

Metlička, M. 2003a: Kout na Šumavě, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 2000, str. 107.

Šaldová, V. 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Praha.

55. PŘETÍN, okr. Klatovy.

"Chlumec"

Poloha lokality

Vrch Chlumec, na některých mapách uváděný též jako Chlum leží zhruba 900 m severozápadně od obce. Jde o poměrně nevýrazný kopec s nepřilíš strmými svahy oválného až ledvinovitého tvaru. Hradiště zaujímá vrchol kopce a jihovýchodní svah, místy probíhá obvodový val až 30 m pod vrcholem. Celá plocha hradiště leží na parcele kat. č. 94/1 katastrálního území Přetín. Na mapě ZM 21-24-03 je jeho rozsah vymezen následujícími body měřenými od Z a J sekční čáry: 1) 380:074, 2) 389:074, 3) 402:075, 4) 410:069, 5) 403:059, 6) 392:063 a 7) 382:070 mm.

Charakteristika a popis lokality

Vrchol kopce má nadmořskou výšku 489 m a nad okolní krajinou převýšení 50 metrů. Nejbližší vodní zdroj představuje 400 m vzdálený Starý potok obtékající hradiště na severu. Nad jeho hladinou má vrchol převýšení 75 m.

Jde o hradiště jednodílné, jehož průběh valového opevnění je místy velmi těžké sledovat. Jihozápadní svah kopce je poměrně strmý, průběh valu se v těchto místech nepodařilo zjistit. Směrem k severozápadu vybíhá temeno vrchu do špice na níž se opevnění prudce lomí. Povrch je zde skalnatý s kamennou sutí na svazích. Val tvoří nevýrazná kamenná mulda se sutí na strmých svazích. Severní val probíhá nejprve po hraně srázu, kde se projevuje jako ostré zalomení hrany, pak šikmo sbíhá po svahu dolů. V těchto partiích se dá velmi těžko sledovat přes bujný lesní podrost, předpokládat můžeme i jeho sesutí. Na severovýchodě je velmi dobře zřetelný, projevuje se jako výraznější vlnění terénu s vnějším převýšením až 1,2 m, vnitřním od 0,5 m a základnou šířkou 3-4 metry. V této části, stejně jako na východě je val hlinitokamenitý. Na východě sleduje vrstevnici 450 m a v úseku dlouhém asi 10 metrů silně porušený až nezatelný. Na jihu je opět kamenitý s vnějším převýšením do 1 metru, pak se stáčí k jihozápadu, mírně vybíhá do svahu a po krátkém úseku vyznívá. Přístup na hradiště můžeme na základě terénních pozorování předpokládat

na dvou místech. Na severovýchodě v místech, kde je opevnění nejzřetelnější je val přerušen a jeho oba konce jsou zahnuty dovnitř, severozápadní konec je mírně předsunut (brána A). Podobně vypadá i přerušení valu na jihovýchodě (brána B) včetně zahnutí obou konců valu. V obou případech ale nelze vyloučit, že jde o pozdější deformace při proražení valu pro mladší lesní cestu. Z tohoto pohledu je zarážející i nevelká vzdálenost obou bran.

V obou případech by šlo o klešťový typ brány, ale ani v jednom případě nemůžeme jednoznačně vyloučit, že přerušení valu včetně zahnutí obou konců vzniklo jeho pozdějším proražením při úpravách lesních cest. Rozřešení této otázky by přinesl teprve archeologický výzkum.

Jak již bylo řečeno, hradiště je jednodílné se zjištěnou délkou opevnění v délce 470 m a podle reliéfu terénu a za předpokladu, že val byl zbudován po celém obvodu dosahovala celková délka opevnění 690 m. Vnitřní plocha by měla rozlohu 2,74 ha.

Přírodní podmínky

Hora Chlumeck je geomorfologicky součástí Poleňské pahorkatiny tvořící severovýchodní a střední část Chudenické vrchoviny. Jde o členitou pahorkatinu s níže položeným strukturálně denudačním reliéfem s drobnými sukami, odlehilými a krátkými hřbety (*Demek a kol. 1987, 412*). Geologické podloží tvoří kontaktně metamorfovaný bazalt (*Geologická mapa ČSR 1987, list 21-24 Klatovy*), půdní poměry charakterizuje hnědá půda kyselá nevyvinutá (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří po mírně teplé oblasti s příhodnými podmínkami charakterizovanými stupněm MT 10 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrná roční teplota je 7° C a průměrný roční úhrn srážek je mezi 600-650 mm. Rekonstrukce původní vegetace předpokládá na lokalitě acidofilní doubravy (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Dnešní pokryv tvoří smíšený les s výraznou převahou jehličnanů - borovice a smrku.

Historie naleziště

Hradiště bylo objeveno J. Baštou a D. Baštovou na základě studia mapy 1:10.000 v červnu 1987 při terénním průzkumu. V nízkém listnatém lese na jižní straně byl z tělesa valu sebrán atypický pravěký zlomek (*Bašta - Baštová 1989f, 161*). Jde doposud o jediný nález, na jehož základě můžeme lokalitu jen rámcově datovat do pravěku.

Osídlení v okolí hradiště

Ve vzdálenosti 2,7 km severovýchodně se nachází v k. ú. Biřkov mohylové pohřebiště v lese „Zderaz“ s nejméně 16 mohylami, z nichž 9 v roce 1896 prokopali J. Szombathy. Jedna mohyla náležela halštatské mohylové kultuře (*Šaldová 1975, 217*). Na k. ú. Křenice, 1,5 km V od hradiště byly v roce 1966 v hloubce 100 cm nalezeny části dvou hrubších nádob nejspíše z pozdní doby halštatské (*Beneš 1967, 16*). Ve vzdálenosti 2,5 km JZ se nachází mohylové pohřebiště v k. ú. Zichov, z jedné mohyly pochází časně laténský bronzový náramek a lahvovitá nádoba (*Šaldová 1971, 70*) a 4,2 km S leží hradiště v k. ú. Buková (viz katalog).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 28.965.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.904-6.907.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.607-3.608.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. - Baštová, D. 1989f: Přetín, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 161.

56. RADKOVICE, okr. Klatovy

"Jindřín"

Poloha lokality

Dvoudílné hradiště se rozkládá na výrazném dominantním vrchu zvaném „Jindřín“ asi 1,3 km jihovýchodně od obce. Na jeho severovýchodním úpatí leží obec Dolce a jihozápadním úpatím Příchovického potoka obec Horšice, pod jejímž názvem je hradiště někdy uváděno. Celé rozlehlé hradiště se nachází na jediné lesní parcele kat.č. 513 kat. území Radkovice u Příchovic a koordináty na mapě ZM 22-11-21 jeho plochu vymezují spojnice následujících bodů měřených od Z:J sekční

čáry: 1) 431:174, 2) 436:187, 3) 448:194, 4) 461:198, 5) 473:199, 6) 463:192, 7) 463:185, 8) 450:172 a 9) 436:170 mm.

Charakteristika a popis lokality

Nejvyšší bod vrchu má nadmořskou výšku 535 m, jeho svahy jsou prudké zejména na jihozápadě, kde nad Příchovickým potokem dosahuje vrchol převýšení až 150 m, zatímco na pozvolnější severní a východní straně, je převýšení jen 50-70 m. Nejbližším vodním zdrojem je sice Příchovický potok vzdálený 500 m, ale vzhledem k velkému převýšení můžeme předpokládat, že byly využívány prameny na přístupnějším severovýchodě a severozápadě vzdálené 800 m. Na vrcholových partiích se skoro přes celý vrch obloukem táhne od severovýchodu k jihozápadu skalní hřbet se dvěma stupni, lemovaný na severozápadě skalními stěnami vysokými 5-10 m. Tento hřeben tvoří přirozenou ochranu temene, která se stala součástí opevnění lokality. Za linii opevnění můžeme považovat až vnější nižší stupeň hřbetu, kde jsou přístupnější místa mezi skalisky vyplněna sypanými kameny nahrazujícími val. Na severovýchodě skalní stěna přechází v řadu skalních výchozů. Od prvního vybíhá k jihu vnitřní obvodový val, který se obloukem stáčí k jihozápadu. U skalního výchozu je méně zřetelný, ve vzdálenosti cca 30 m od něho je proťat mladší lesní cestou, a v dalším průběhu se přibližuje vnějšímu valu a v krátkém úseku zde oba valy běží paralelně. Toto zdvojení mělo chránit nejpřístupnější část kopce od východu. Vnitřní val má v tomto úseku šířku 9 m, jeho vnitřní převýšení dosahuje 0,4 m a vnější od 1,0 do 1,6 m, místy s náznakem asi 2,5 m širokého vnějšího příkopu. V místě, kde se k němu od severovýchodního předhradí přibližuje vnější val jsem identifikoval bránu označenou jako B. Průběh vnitřního valu se zde esovitě stáčí dovnitř a pokračuje po vrstevnici asi 50 m, kde pak vyznívá a vytváří tak severní rameno ulicové brány. Před esovitým zvlněním začíná jižní rameno, jehož začátek je nejzřetelnější, ale vzápětí je jeho průběh poničený procházející lesní cestou a úsekem narušeným lámáním kamene. Průchod mezi oběma rameny je 4 m.

Dále k jihozápadu val běží po hraně svahu jako ostré zalomení či spíše ohoz široký 4-5m. V některých částech je patrné i malé vnitřní převýšení, val je široký 8-10 m a vnější převýšení se pohybuje kolem 1,0 m. Svým složením se jeví jako hlinitokamenitý a jeho těleso je z velké části svezené po svahu. V dalším úseku je jeho průběh problematický. Snad klesá po svahu cca až o 20 m k velkému skalisku, u něhož se v ostrém úhlu lomí a běží zpět k severozápadu k menšímu skalnímu hřbetu. Na jaře rok po zaměření, kdy terén byl po zimě slehlý, byla vidět nevýrazná terénní vlna spojující jižní val obloukem s výše zmíněným hřbetem na severozápadě. Je pravděpodobné, že jde o zbytek fortifikace. Val by pak neklesal o 20 m ke skalce, ale běžel po vrstevnici ke hřbetu na severozápadním okraji hradiště. Rovnoběžně s tímto hřbetem běží severozápadně ve vzdálenosti asi 30 m ještě jeden hřbet. Oba hřbety jsou spojeny dobře patrným kamenným valem širokým asi 7 m s vnitřním převýšením 0,5 a vnějším asi 1,0 m. Ze severozápadněji položeného skaliska vybíhá pak k severovýchodu dobře viditelný úsek kamenného valu širokého 10-12 m s vnitřním převýšením 0,6 m a vnějším 1,0-1,6 m. Za tímto úsekem je průběh valu málo patrný, jeho průběh je narušený těžbou kamene a lesní cestou. Směr naznačuje, že vedl k další skalce a za ní vybíhá dále k severovýchodu, kde se na vrcholové plošině napojuje na vnější stupeň skalního hřbetu tvořící severozápadní linii opevnění hradiště. Val je před hřbetem pozorovatelný jako ostré zalomení vrcholové plošiny s destrukcí jeho tělesa po svahu.

Na severozápadě je k akropoli připojeno trojúhelníkové předhradí, jehož severozápadní obvod tvoří řada skalisek propojených v přístupných místech kamenným valem. Na severozápadním konci předhradí probíhá rovnoběžně se skalním hřbetem ve vzdálenosti 20-25 m jiný hřbet (místo je podle lidové tradice nazýváno „roztržená skála“). Obě skály tak vytváří mohutnou přirozenou bránu dlouhou 50 m, které využili i stavitelé opevnění. Z jihozápadního konce jihovýchodního hřbetu místy doplněného sypanými kameny pak vybíhá rovný jihovýchodní obvodový val předhradí. Místo je značně mohutný, jeho šířka je u paty dnes 7-8 m, vnitřní výška dosahuje 0,7 m a vnější až 1,9 m. Na jihozápadě je doplněný zřetelným vnějším příkopem širokým 2,5-3,0 m a hlubokým maximálně 0,5 m. Na svém jihozápadním konci, v místě kde se přibližuje opevnění akropole, již není tak mohutný, val je široký jen 4 m, vnitřní převýšení je 0,3-0,4 m a na vnější straně je 3 m široký příkop hluboký 0,4 m. Konstrukcí je těleso valu sypané místy je na něm stejně jako na valu akropole patrné přepálení až spečení.

Dvojdílné hradiště s předhradím na severozápadě má celkovou rozlohu 6,36 ha, přičemž plocha akropole je 5,49 ha a předhradí 0,87 ha. Délka opevnění akropole je 1008 m a předhradí 280

m, přičemž nesmíme zapomenout, že fortifikace umě využívá reliéfu terénu a hlavně skalních stěn, hřbetů a skalních suků.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky vrch „Jindřín“ patří do okrsku Kamýcké vrchoviny, tvořící západní a jihozápadní část Radyňské vrchoviny. Tvoří plochou vrchovinu při středním toku Úhlavy složenou z proterozoických břidlic a drob s četnými vložkami buližníků. Vytváří výrazný strukturně denudační reliéf s krátkými strukturními hřbety a kupovitými sukly. Vlastní vrch je rozsáhlý nesouměrný kupovitý suk s vložkami buližníků v proterozoických břidlicích s vrcholovým hřbetem ve směru jihozápad-severovýchod (*Demek a kol. 1987, 250, 261*). Půdní horizont tvoří na kopci a v jeho okolí pseudogleje s hnědými půdami oglejenými (Tomášek 2000, mapa). Klimaticky lokalita leží na rozhraní mírně teplých pásem MT 7 a MT 10 s poměrně příhodnými podmínkami (*Quitt 1971, 12-13, mapa*). Průměrná roční teplota je 7° C a průměrný roční úhrn srážek je 600 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa na lokalitě předpokládá acidofilní doubravy při Příchovickém potoce luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*) a pokryv hradiště tvoří smíšený les na temeni s převahou jehličnanů (borovice, modřín a v menší míře smrk), na svazích pak převažují listnáče (dub, habr a buk). Podrost zejména na skaliskách a mýtinách tvoří ostružiny a vysoká tráva.

Historie naleziště

O valech kombinovaných se skalisky nacházejících se na Jindříně prvně informuje E. Řičák píšíci o hradě Skála u Přeštic (*Řičák 1861, 129*). Lokalitu také zmiňuje J. L. Píč (*1909, 360*), který ji podrobněji nepopisuje. Zatím nejpodrobnější charakteristiku vrchu a opevnění podal J. Szombathy, kterou publikoval v roce 1926 A. Šlégl. Ten také uvádí, že hradiště nebylo doposud archeologicky zkoumáno a naznačuje jeho spojitost s hradem Skála a nabízí možnost, že právě Jindřín se stal útočištěm Soběslava v letech 1178 a 1179 a na hrad Skála (*Šlégl 1926, 15-17*). Přes jeho vybudnutí doposud na hradišti neproběhl žádný archeologický výzkum, který by ozřejmil stáří fortifikace. Jediný zlomek hradištní keramiky byl nalezen při průzkumu V. Čtrnácta a učitele Černého v roce 1955, kdy byly prohlédnuty vývraty na ploše a prokopány tři jámy (*Čtrnáct 1955*). Při dalších průzkumech se do ZČM dostaly pouze zlomky mazanice a vzorky spečeného valu. Hradiště také uvádí V. Šaldová (*1977, 144*) která pouze cituje zúrávu L. J. Píče.

V roce 1985 našli manželé Baštovi již mimo opevněnou plochu hradiště na severozápadním výběžku vrchu ve splachové vrstvě pravěkou keramiku (*Baštová 1987, 179*). V roce 1988 pak píší: Přesto, že datace fortifikace zůstává nevyjasněná, příslušnost lokality do hradištního období není nepravděpodobná (*Bašta - Baštová 1988, 17*). Osobně soudím, že vzhledem k charakteru opevnění a zejména k jeho rozloze je naopak příslušnost opevnění do hradištního období málo pravděpodobná a spíše bych očekával, i k situování hradiště na vrcholu dominantního kopce, jeho vznik v pozdní době bronzové.

Nálezy a datace lokality

Jediným datovatelným nálezem je zlomek stěny zdobený dvěma dotýkajícími se hřebenovými vlnicemi (tab. 99:1), který našel v roce 1955 V. Čtrnáct.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 19.159-19.160, P 30.797, P 46.292.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 2.157, N 6.228-6.247.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.045, P 1.229-1.230, P 2.989-3.007.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. – Baštová, D. 1988: K problematice počátků a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách, Studia mediaevalia Pragensia I, str. 9-31. Praha.

Čtrnáct, V. 1955: Radkovice - vrch Jindřín. ZČM Plzeň, odd. prehistorie, NZ čj. 233/83.

Řičák, E. 1861: Hrad Skála. PA 4, str. 124-130.

Šlégl, A. 1926: Soupis památek politického okresu Přeštického. Praha

57. ROBČICE, okr. Plzeň-jih

„U Nového mlýna“

Poloha lokality

Jednodílné hradiště na levém břehu Úhlavy, situované přibližně 1 km severoseverozápadně od Předenic v poloze „U Nového mlýna“. Celá plocha hradiště leží na lesní parcele kat.č. 679/1 katastrálního území Robčice, okr. Plzeň-jih a koordináty vymezují jeho plochu spojnice následujících bodů na mapě ZM 22-11-07 měřené od Z:J sekční čáry: 1) 003:009, 2) 006:003, 3) 021:008, 4) 036:029, 5) 032:034 a 6) 016:030 mm.

Charakteristika a popis lokality

Opevněná poloha se nachází na oblém kopci vystupujícím k východu z rozlehlejšího masívu Vysoké. Nejvyšší bod hradiště leží v nadmořské výšce 387 m, převýšení nad řekou obtékající kopec na jihovýchodě a východě činí 50 m. Od rozlehlejšího masívu jej odděluje nevýrazné sedlo, na severozápadě a severu nepřilíší prudký svah, který je nad otevřeným údolím Úhlavy na východě a jihu strmý. Nejbližším a nejpřístupnějším zdrojem vody byla občasná vodoteč, obtékající hradiště na severu ve vzdálenosti cca 50 m od opevnění, trvalým zdrojem pak byla Úhlava vzdálená asi 200 m.

Na západní straně od širokého sedla je hradiště chráněno dvojitým přepažujícím valem, jehož koruny jsou od sebe vzdáleny 25-30 m. Méně výrazný vnější je u paty široký 4-5 m, má vnitřní převýšení asi 0,5 m, vnější se pohybuje kolem 1,0 m. Na jihu zabíhá do neprostupného houští, kde klesá po svahu, za houštím se stáčí k východu, kde je sledovatelný jako nevýrazné zvlnění končící zahnutím proti svahu na prudším jižním svahu. Široký je zde 6-7 m, vnitřní převýšení má do 0,3 m, vnější pak 0,5-0,8 m. Stavbou je, podle průniku cestou, hlinitokamenitý bez stop spečení. Opevnění zde vytváří jakési předhradí a snad i možný vstup na hradiště, i když značně problematický. Houštinu, z níž val na jihu vybíhá, lemují nevýrazná terasa, která by rovněž mohla být součástí opevnění, ale pravděpodobnější je její vznik v souvislosti s obděláváním půdy. Je viditelná jako 2,0 m široký ohoz, destrukce na vnější straně je viditelná do vzdálenosti 4-5 m, vnější převýšení pak do 1,0 m. Na svém východním konci stoupá proti svahu a pravděpodobně by se mohla napojovat na vnitřní linii opevnění, ale pro neprostupnost houští nebylo možno tuto linii dále sledovat. Vnitřní val je v tomto úseku nejméně znatelný, směrem k západu je viditelný jako nevýrazná terénní vlna, která dále mohutní až na přepažující západní straně je val v patě široký 5,0 m, má vnitřní převýšení 20-40 cm, vnější pak 1,2-1,5 m. Na jeho vnější straně probíhá nevýrazný ale zřetelný 2,0 m široký a cca 0,2-0,4 m hluboký příkop. Složením je v průniku cestou hlinitokamenitý beze stop ohně. Směrem k severu se val přibližuje na 10 m k vnějšímu, ztrácí své vnitřní převýšení, ale mohutní jeho příkop. Vnitřní linie opevnění běží dále k severu až severovýchodu, kde se mírně stáčí dovnitř a vyznívá v pozvolném svahu.

Vnější přepažující západní val běží k severu po nevýrazné přírodní hraně, prochází jím lesní cesta, která jej v úseku cca 110 m využívá jako tarasu, dále k severozápadu běží po hraně svahu, kterou zvýrazňuje a na vnější straně je patrná destrukce do vzdálenosti 4,0 m po svahu. Na severu, kde je terén přístupnější jím prochází tři různě staré lesní cesty, které činí terén nečitelným. K východu, nad údolím Úhlavy, kde je sráz nejprudší je val sledovatelný jako ostrá kamenitá hrana s destrukcí 6-8 m po svahu. Nad údolím je jeho průběh hůře čitelný, většinou se jeví jako ostrá hrana svahu a stavbou je v této části opět hlinitokamenitý. Na jihovýchodě je v části pozvolnějšího svahu jakési nevýrazné úžlabí, kde je průběh valu nejistý. Může být i záměrně přerušovaný jako vstup, čemuž by nasvědčovalo vedle zřetelných konců ramen valu také esovitě zvlnění průběhu v délce 25 m. Vnitřní plocha hradiště má plochu 4,14 ha, s prostorem mezi vnitřním a vnějším valem na západě až jihozápadě celkem 5,21 ha. Délka vnitřního obvodového valu je 782 m, příkop na západě má délku 162 m a délka vnějšího, méně zřetelného valu dosahuje 342 m, celková délka opevnění dosahuje 1124 m.

Hradiště celým dojmem působí jakoby nebylo dokončeno, či sloužilo jen jako dočasné refugium. Tuto možnost podporuje i ta skutečnost, že lokalita nebyla doposud přesvědčivě datována. Rovněž průběh opevnění do spirály svědčí o problematičnosti této lokality. K tomu, že opevnění je skutečně opevněním a ne terasami vzniklými obděláváním vrcholu svědčí dvě věci. Za prvé, že oba valy mají na několika místech vnitřní převýšení a za druhé, že vnitřní val má na vnější straně příkop, který by rozhodně nevznikl orbou při obdělávání vnitřní plochy.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí okrsku Štěnovické vrchoviny ležící v západní části Radyňské vrchoviny. Jde o plochou vrchovinu tvořenou proterozoickými břidlicemi a drobnými spility, která je charakterizována strukturně denudačním reliéfem (*Demek a kol. 1987, 501*).

Geologické podloží tvoří proterozoické sedimenty břidlice a droby (*Geologická mapa ČR 1994, list 22-11 Přeštice*), půdy jsou na lokalitě hnědé s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nejteplejšího západočeského stupně MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrné roční srážky jsou 500-550 mm, průměrná roční teplota 7-8°C a geobotanická mapa předpokládá jako původní vegetaci acidofilní doubravy a svazích a v údolí Úhlavy luhy a olšiny (*Mikyška 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnešní porost tvoří vzrostlý převahou listnatý les se zastoupením hlavně buku, ale též dubu, lípy, habru a ojedinele i břízy a javoru. Jehličnany zastupuje borovice, modřín a na východě i smrk. Místy, zvláště na jihu podrost z maliní a stružin.

Historie naleziště

Na základě upozornění lokalitu navštívili v 80. letech manželé Baštovi, kteří se vyjádřili o problematičnosti existence hradiště. Podobně byl na lokalitu upozorněn autor v roce 1999. Při průzkumu byl zjištěn před vnitřním západním valem nehluboký příkop, který vyvrací názor, že jde o terasy vzniklé dlouhodobým obděláváním stejně jako drobné zlomky maznice a zlomky pravěké keramiky (*Metlička 2003, 238*). Na základě těchto zjištění bylo hradiště v červnu 1999 geodeticky zaměřeno.

Nálezy a datace lokality

Lokalitu můžeme na základě dosavadních nálezů pouze rámcově datovat do mladšího pravěku.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 46.794-46.795.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.645-6.667.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.398-3.408.

Základní literatura k lokalitě

Metlička, M. 2003: Robčice, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 2000, str. 238.

58. ŘAKOM, okr. Klatovy

„V Dílcích“

Poloha lokality

Opevněná poloha leží 500 m západně od obce Řakom na táhlém východním svahu masivu Doubravy (727 m n. m.). Jihovýchodně od nejvyššího bodu je druhý vrchol zvaný Malá Doubrava (719 m n. m.) a na jeho východním svahu více jak o 100 m níže v nadmořské výšce 590-600 m je v poloze „V dílcích“ plošina s hradištěm. Jeho plocha zaujímá část lesní parcely kat. č. 823 území Řakom a koordináty na mapě ZM 21-24-14 je vymezují následující body měřené od Z:J sekční čáry: 1) 171:040, 2) 179:045, 3) 174:037 a 4) 172:036 mm.

Charakteristika a popis lokality

Na severozápadě je plošina od nevýrazného širokého sedla oddělena do oblouku probíhajícím příkopem s valy, na východě ji vymezují skalnaté srázy z drobných skalek vysoké až 20 metrů. Plošina má protáhlý trojúhelníkový tvar s delší osou rovnoběžnou s vrstevnicemi svahu. Je dlouhá 70-80 m, v nejširším místě je široká asi 25 m a mírně se svažuje k severovýchodu. Převýšení nad krajinou u Řakomi je 100 metrů a nad údolím Úhlavy vzdáleným 2,5 km východně 200 metrů. Z hradiště je široký rozhled do údolí řeky a na kotlinu s městem Klatovy. Možným vodním zdrojem je pramen s rybníčkem u obce vzdálený 350 m východním směrem.

Hlavním fortifikačním prvkem je příkop vytesaný do skály, který obloukem přetíná sedlo od severozápadu k jihozápadu. Je široký 8-10 m, hluboký v průměru 1,5 m a z koruny vnějšího valu je převýšení až 2,5 metru. Vnější val, nasypaný z vylámaného kamene prosypaného hlínou je u paty široký 4-5 m, dosahuje místy vnějšího převýšení až 1,5 m. Stejně zřejmě vznikl i krátký úsek vnitřního valu lemujícího příkop v jeho jižním úseku. Ten je u paty široký cca 3,0 m a dosahuje max. převýšení nad opevněnou plochou 0,7 m. Směrem k severu po 10 m postupně vyznívá a příkop zde rovnou přechází v plochu hradiště. Vnitřní areál není velký, zaujímá plochu 0,49 ha a délka příkopu je cca 90 m, při součtu všech linií tvořících opevnění pak 198 metrů.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky patří do okrsku Korábské vrchoviny a podcelku Chudenické vrchoviny. Má ráz členité vrchoviny ojedinele ploché hornatiny vytvořené na proterozoických spilitech, břidlicích a fylitech. Podloží vlastního hradiště tvoří buližnickové skalky (*Demek a kol. 1987, 283,*

167). Geologické podloží vlastní lokality tvoří vložka silicit, grafitický kvarcit (*Geologická mapa ČSR, list 21-24 Klatovy*) a půdní pokryv představují illimerizované půdy s illimerizovanými půdami oglejenými (*Tomášek 2000, mapa*). Ač leží na okraji Chudenické vrchoviny patří již do klimaticky nepříliš příhodného pásma MT 4 s krátkým mírným létem a normálně dlouhou zimou (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrný roční úhrn srážek je 650 mm a průměrná roční teplota 7° C. Geobotanicky jsou na lokalitě předpokládány dubo-habrové háje (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*) a dnešní pokryv tvoří řídký jehličnatý les se zastoupením borovice a smrku, v předpolí hradiště je les smíšený s převahou listnáčů (dub a buk).

Historie naleziště

Lokalita je známa již od konce minulého století (*Vaněk - Hostaš 1899, 146*) a byla mylně pokládána za středověkou, čemuž odpovídal i charakter opevnění, zvláště vysekání příkopu do skály. A. Sedláček ji ztotožňoval s hrádkem Čirempkem. Ve třech sondách manželů Baštových z roku 1986 o rozměrech 1x1 m na různých místech byla získána pouze eneolitická keramika a dva přesleny, které ji s určitostí řadí mezi chamské lokality. Prokopán byl i splachový kužel, kde by se případně mohly zachytit mladší vrstvy, ale i zde byla nalezena jen pravěká keramika (*Bašta 1991, 319-322*). Chybně byla manželé Baštovými v rozsáhlém polesí v nepřehledném svažitém terénu určena poloha (správně kat. území Řakom, poloha „V dílcích“) a tím i nadmořská výška lokality (590-600 m). Při dokumentaci lokality jsme prohlédli vedle vývratů na ploše hradiště i vývraty v sedle, v předpolí hradiště. Zatímco na opevněné ploše byla vrstva sypké červenohnědé vrstvy s mazanicí, mimo hradiště bylo hned pod vrstvou humusu kamenité či skalnaté podloží. Ač jde v rámci chamské kultury v západních Čechách o netypický a doposud výjimečný charakter opevnění (zvláště zasekání příkopu do skály) svědčí předchozí i naše výsledky průzkumu, že jde skutečně o eneolitickou fortifikaci.

Nálezy a datace lokality

Typickými chamskými nálezy jsou v souboru především (tab. 99:3, 4) zvláště dvojkónický zdobený řadami nehtových vrypů. Okrajové není možné samostatně datovat (tab. 99:5,6).

Současné osídlení v okolí lokality

Do vzdálenosti 5 km není známé žádné jiné chamské výšinné sídliště.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 26.680-26.686.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.331-6.342

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.077-3.088

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. 1991: K otázce chybné datace některých pravěkých opevnění. Castellologica Bohemica 2, str. 319-322. Praha.

Vaněk, F. - Hostaš, K. 1899: Soupis památek historických a uměleckých v království Českém. Politický okres Klatovský. Praha.

59. SKLENÁ HUŤ, okr. Rokycany

"Bílá skála"

Poloha lokality

Přibližně 1,2 km východně od obce se vypíná na pravé straně údolí potoka Škaredá, tekoucího k severozápadu, rozsáhlejší suk vystupující z masivu Radče, od kterého je oddělen širším nehlubokým sedlem. Celý vrch leží na parcele kat. č. 153/1 a koordináty na mapě ZM 12-33-10 měřenými od Z a J sekční čáry jej vymezují následující body: 1) 445:203, 2) 452:201, 3) 456:188, 4) 450:180 a 5) 445:184 mm.

Charakteristika a popis lokality

Suk je obklopený bělavými skalními křemencovými stěnami, podle kterých dostal název „Bílá skála“. Škaredá pramení cca 400 m jižně od kopce a představuje pro hradiště nejbližší vodní zdroj. Na opačné straně údolí leží ve vzdálenosti 2,5 km jihozápadním směrem slovanské hradiště u Březiny. Vrcholová plošina suku má přibližně oválný tvar s hlavní osou ve směru sever - jih dlouhou 180 m a vedlejší 110 m. Kromě severní strany je po celém obvodu vymezena skalními stěnami vysokými většinou mezi 4-8 m, na západě pod ní leží rozsáhlé suťové pole široké 10-25 m. Na jižní a jihozápadní straně jsou pod stěnou viditelné stopy těžby kamene a úpravy přístupových

cest. Několik lomečků se zde zařezává do svahu kopce. Nejvyšší bod hradiště leží ve výšce 648 m, převýšení nad prameništěm Škaredé je 60 m a nad poměrně svažitém údolím u Sklené Huti již dosahuje 140 metrů.

Vlastní vrchol tvoří několik plateau nestejně úrovně oddělených navzájem hradbami skalisek. Nejvyšší má trojúhelníkový tvar o rozměrech přibližně 40 x 30 m a zaujímá prostor při západním okraji, odkud je široký výhled do údolí Škaredé a na blízkou Březinu. K severovýchodu od ní vybíhá široká přírodní bariéra členící hradiště na další dvě části. Jihovýchodní plošina leží o 3-5 m níže a je vnitřně členěna menšími pásy skalek. Nejnižší je položena severozápadní část hradiště, která je skloněná mírně k severu a přechází v sedlo oddělující vrchol od masivu Radče. Zde, na severní straně, byl zbudován v délce přibližně 58 m přepažující val ze sypaných kamenů uzavírající plochu hradiště o celkové rozloze 1,74 ha. Val je u paty široký 8 m, má vnitřní převýšení okolo 1,0 m a vnější kolísá mezi 1,5-1,8 m. Na východě navazuje na sklaní stěnu, běží nepřerušen rovně k západu, kde končí na hraně srázu s kamenným polem. Vstup na hradiště vedl nejspíše v místě snížení skalního hřbetu u východního konce přepažujícího valu, kudy vede i dnešní pěšina k výhledu na vrcholu. Méně pravděpodobný je již přístup z jižní strany pod nejvyšším plateau, kde končí suťové pole a hradba skal je na tomto místě v krátkém úseku přerušena. Terén je zde ale porušen mladší těžbou kamene.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je křemencová Bílá skála součástí okrsku Radečské vrchoviny zaujímající jihozápadní část podcelku Zbizožské vrchoviny. Jde o členitou vrchovinu z ordovických břidlic a křemenců spočívajících na podloží křemenných porfyrů (*Demek a kol. 1987, 429*). Geologické podloží vlastní lokality tvoří facie skaleckých křemenců (*Geologická mapa ČR 1994, list 12-33 Plzeň*) a půdní pokryv představují pseudogleje a hnědé půdy oglejené (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky je lokalita zařazena do jednotky MT 7 mírně teplé oblasti (*Quitt 1971, 12, mapa*). Průměrný roční úhrn srážek je 600 mm a průměrná roční teplota 7° C. Geobotanická mapa zde rekonstruuje acidofilní bory a reliktní bory silikátových podkladů (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*), dnes je lokalita pokryta vzrostlým smíšeným lesem. Z převládajících jehličnanů dominuje smrk následován borovicí, listnáče reprezentuje bříza.

Historie naleziště

Na základě upozornění J. Vulterina ze Státního ústavu památkové péče v Praze lokalitu navštívil v roce 1975 A. Beneš se spolupracovníky, který ji podrobně popsal, určil jako pravěké hradiště (*Beneš 1978, 81*) a o tři roky později ji nechal geodeticky zaměřit. Ještě v létě roku 1975 položil v prostoru za valem, ale i na jiných místech vnitřní plochy několik sond P. Braun. Výzkum bohužel nepřinesl žádný datovací materiál (*Braun 1975*).

Nálezy a datace lokality

Přesvědčivé nálezy chybí z lokality doposud. Jediné keramické zlomky byly získány při průzkumu Západočeského muzea v roce 1998 na nejvýše položeném plateau z rozsáhlého vývratu. Jde zlomky nezdobených stěn, snad z jedné nádoby, které svým zpracováním a úpravou povrchu naznačují, že by mohlo jít o keramiku hradištního rázu.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 46.234.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 5.550-5.555, N 6.149-6.158.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 2.076-2.079, P 2.902-2.907, HA 1079.

Základní literatura k lokalitě

Beneš, A. 1978: Sklená Huť, o. Přívětice, okr. Rokycany. Výzkumy v Čechách 1975, str. 81.

Braun, P. 1975: Sklená Huť, o. Přívětice, „Bílá skála“, okr. Rokycany. (archiv ARÚ Praha, čj. 623/75).

60. SPÁŇOV, okr. Domažlice

„Na Kopci“

Poloha lokality

Ač hradiště leží na katastru Spáňov, je více známo pod názvem blízké osady Smolov a je spojováno s historickým hradiskem nazývaným v písemných pramenech Tuhoš'. Rozkládá se na plochem návrší s pomístním jménem „Na Kopci“ asi 200 m severně od osady Smolova na pravé,

východní straně širokého údolí Smolovského potoka (na některých mapách je uváděn jako Tlumačovský potok). Plocha hradiště leží na parcelách kat. č. 594, 595, 597, 599/1, 599/2 a 599/3 katastrálního území Spáňov. Na mapě ZM 21-23-20 vymezuje jeho plochu spojnice následujících bodů měřených od Z a J sekční čáry: 1) 278:330, 2) 282:331, 3) 289:323, 4) 290:310 a 5) 283:308 mm.

Charakteristika a popis lokality

Jde o oválné návrší s širokým sedlem oddělujícím ho na východě od okolní krajiny, na západě až severu je dnes obklopeno vodní hladinou rybníka. Nejbližším zdrojem vody byl v době existence hradiště Smolovský potok tekoucí pod návrším ve vzdálenosti okolo 100 metrů. Převýšení nejvyššího bodu s kótou 443 m je pouhých 23 metrů. Jak na severu, tak na západě jsou svahy značně strmé.

Na severovýchodní straně je v malém lesíku dodnes mohutný přepažující val, který je na parcelní mapě vyčleněn pod samostatnými kat. čísly. Jeho jižní úsek ležící na obdělávaném poli je z velké části rozorán. Vně přepažujícího valu probíhal podle sníženiny široké 16 m a hluboké 0,7 m pravděpodobně vnější příkop, který je dnes již zanesen. Val je u paty rovněž široký cca 16 m, jeho vnitřní převýšení dosahuje 2,0 m a z vnější strany je s využitím terénu vysoký až 6 m. Na severní straně obvodu je vnitřní převýšení menší a na západě se val jeví jako ostrá hrana vrcholové plošiny. Vnější převýšení je ale značné, většinou se pohybuje kolem 5 m a v místě skalní stěny dosahuje výšky až 7 metrů. Dále směrem k jihu není převýšení tak velké. V tomto jižním úseku západního obvodu předpokládáme podle nepřírozeného zvlnění průběhu valu a dalších zemních reliktníků bránu. Z vnitřní strany jakoby val ani nebyl přerušen, neboť vlastní vstup brány je zaplněn terénní vlnou, kterou pokládám za druhotně vzniklou na okraji pole v důsledku jeho dlouhodobého obdělávání. Naopak z vnější strany je dobře vidět vyhnutí severního křídla brány, zatímco jižní se mírně zatáčí dovnitř. Jde tedy o klasickou ulicovou bránu. Na severu a západě probíhá pod opevněním ještě jeden terasový stupeň široký 10-15 m, který zřejmě nesouvisí s hradištěm. Na jižní straně je val zcela rozorán, patrně je pouze nevýrazné zvlnění.

Jednodílné hradiště má vejčitý tvar s delší osou 220 m ve směru sever-jih a největší šířkou 100 m. Celková plocha hradiště je 1,83 ha, délka obvodu hradiště je 562 m, dochované zbytky opevnění dosahují délky 480 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky patří do okrsku členité Domažlické pahorkatiny zabírající jižní část podcelku Chodské pahorkatiny. Je tvořena dvojslídnatými svory s tělesy a vložkami žul, amfibolitů a spilitů (*Demek a kol. 1987, 166*). Geologické podloží samotné lokality tvoří granátický dvojslídlný svor (*Geologická mapa ČSR 1983, list 21-23 Domažlice*) a půda je na východní části hnědá, kyselá, na západní je pseudoglej (*Půdní mapa ČR 1990, list 21-23 Domažlice*). Klimaticky leží na rozhraní mírně teplých oblastí jednotek MT 9 a MT 10 (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrná roční teplota je 7° C a průměrný roční úhrn srážek je necelých 700 mm. Jako původní porost jsou rekonstruovány jsou acidofilní doubravy, v údolí potoka luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1968, mapa M-33-XIX Mariánské Lázně*), dnes je plocha hradiště většinou obdělávána, jen na východě je pás listnatého lesa.

Historie naleziště

Hradiště u Smolova je známo již od konce minulého století, kdy na něj upozornil B. Strér z Domažlic, který jej podle starého pomístního názvu ztotožnil s hradištěm Tuhošť vystupujícím v historických pramenech (*Strér 1886, 3-30*). V této souvislosti musíme na základě nově objeveného stejně starého hradiště u sousedních Bořic uvažovat o tom, že název Tuhošť, spíše než pro jednu lokalitu, se od počátku vztahoval na sídelní aglomeraci s oběma hradišti.

Teprve v roce 1959 provedlo prehistorické oddělení NM v Praze pod vedením R. Turka na lokalitě zjišťovací sondáž o rozměrech 5,5x3,0 m, kterou umístilo za severovýchodní obvodový val. Sonda zasahovala zhruba suť valu ve vnitřní třetině jeho dnešního tělesa a úzký pruh sídlištní plochy při něm (*Turek 1967a, 446*). Výzkum ukázal, že spečené těleso valu neslo stopy vnitřní kamenné a dřevěné konstrukce typické pro slovanská hradiště. Bohužel sonda zasáhla jen část tělesa valu, což neposkytuje přesnější informace o jeho stavbě. Kromě drobných sběrů na lokalitě neproběhl žádný jiný odkryv. Průběh opevnění byl geodeticky zaměřen pracovníky ZČM pod vedením autora v roce 1998.

Nálezy a datace lokality

Výzkum prokázal pouze jednu fázi osídlení a na základě nálezů můžeme soudit, že hradisko vzniklo někdy ve druhé polovině 10. století a že ještě v průběhu 11. století zaniklo požárem (Turek 1967a, 449, vyobrazení materiálu viz obr. 143-146 na str. 461-464). Materiál stejného charakteru přinesly pozdější sběry, které prováděli pracovníci Západočeského muzea a Expozitory ARÚ v Plzni (tab. 99:7-22; 100:1-22; 101:1-35). Sběry a nové vyhodnocení nálezů z výzkumu v roce 1959 dovolují rozšířit dataci osídlení po celé mladohradištní období, tedy i ve 12. století (Břicháček - Metlička 1999, 267).

Současné osídlení v okolí lokality

Vhledem k blízkosti staršího hradiště u Bořic vzdáleného jen 700 m SSV odkazují na osídlení okolí popsané u této lokality (viz též mapa 10).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 29.033-29.046, P 43.795-43.807, P 43.811-43.812, P 43.837, P 43.853-43.855, P 43.859-43.860, P 43.867-43.868, P 46.293-46.320.

NM Praha: inv.č.:

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 2.267, N 2.286, N 3.415, N 6.217-6.227.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 770, P 2.966-2.988.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. - Baštová, D. 1990: Slovanské osídlení v povodí horní Radbuzy. Sborník ZČM. Historie 5, str. 5-58. Plzeň.

Břicháček, P. - Metlička, M. 1999: Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku. Archeologie ve středních Čechách 3, str. 259-282.

Strér, B. 1886: Hradiště Tuhošť na Domažlicku, Program vyššího gymnasia v Domažlicích za školní rok 1886, str. 3-30. Domažlice.

Turek, R. 1960: Zur Diskussion über frühmittelalterlichen Stämmegebiete Böhmens. PA 51, str. 406-410.

- 1965: Slovanské osídlení Plzeňska. ASM II, str. 113-117. Praha.

- 1967a: Smolovské hradiště a problém Tuhoště. AR 19, str. 445-451.

61. STARÝ PLZENEC, okr. Plzeň-jih

"Hůrka"

Poloha lokality

Raně středověký hrad, který byl přemyslovským správním centrem, se rozkládá na vrcholové plošině mohutné ostrožny v poloze „Hůrka“ na severním okraji intravilánu města a výhodně od městské části zvané Malá Strana. Opevněný areál akropole a západního předhradí se rozkládá na parcele kat.č. 1307, mohutné přepažující opevnění na kat.č. 1342/10, rotunda na parcele 1342/6 a vlastní stavba má kat.č. 186. Východní předhradí leží na parcelách kat.č. 1342/1 a 1342/10 a poslední areál dnes zastavěného jižního suburbia na kat.č. 1345, 1350, 1353/1-3, 1354/1-5, 1356/1, 1361/2-6 a 1362/1. Koordináty na mapě ZM 12-33-23 je vlastní hradiště (akropole a západní předhradí) ohraničeno spojnici následujících bodů: 1) 120:039, 2) 135:040, 3) 157:061, 4) 163:039, 5) 137:033, 6) 116:032 a 7) 113:035 mm od Z:J s.č. Východní předhradí pak může mít koordináty: 8) 167:055, 9) 178:046, 10) 163:041, 11) 159:048 a jižní suburbium 12) 116:031, 13) 112:022, 14) 116:015, 15) 134:020 a 16) 138:033 mm.

Charakteristika a popis lokality

Opevněná lokalita se nachází na protáhlé ostrožně na pravém břehu Úslavy vybíhající k západu z rozsáhlejšího vrchu Hůrka s plochým temenem a nadmořskou výškou 430 m. Hřbet ostrožny se na předhradí výrazně svažuje od východu k západu, na severu a jihu ji chrání prudké srázy, které jsou nejstrmější na jihu, nad řekou Úslavou. Na severu a západě ostrožnu obtéká bezejmenná vodoteč, která je společně s Úslavou nejbližším vodním zdrojem vzdáleným 50-100 m. Nejvyšší bod hradiště leží na koruně přepažujícího východního valu s nadmořskou výškou 425 m a nejnižší bod opevněného předhradí na špicí ostrožny jen 360 m na jižní podhradí ne jižním okraji má převýšení nad hladinou řeky jen 2m. Akropoli chrání na severu 40 m a na jihu až 70 m vysoké

srázy, zatímco špice ostrožny je vysoká jen 15 m.

Původní dispozice hradiště byla dvoudílná s akropolí při nejvyšším místě opevněného areálu ostrožny oddělenou od neopevněného či lehce opevněného východního předhradí mohutným valem se stejně mohutným vnějším příkopem. Na západě na svažující se opyši ostrožny se nacházelo západní předhradí, k němuž na jižní straně bylo připojeno opevněné jižní suburbium (podhradí).

Akropole

Na východní straně byla akropole oddělena od tzv. východního předhradí mohutným přepažujícím valem, který na severu přecházel v obvodové severní opevnění a které mělo podobu výrazného zalomení hrany vrcholové plošiny. Na jižní straně se konec valu stáčí dovnitř ještě před hranou vrcholové plošiny. Ve střední části je přepažující val v základně široký 25-30 m, z vnější strany (z dnešní úrovně příkopu) je vysoký 7-8 m a na severu, kde není příkop tak silně zaplněný je val vysoký až 10 m. Val je z vnější strany lemován 12-15 m širokým příkopem, který je z velké části zejména na jižní straně asi z 1/2 zasypán kamením a hlínou, ale přesto dosahuje hloubky nejméně 2,0 m a na severu 4 až 4,5 m. Při vnějším ústí příkopu je recentní nepravidelná mulda z kamení nasbíraného z pole na východním předhradí. Stejně jako je poničený příkop je poničené i samotné těleso valu, zejména jeho koruna. Z vnější strany je skoro celá koruna poničená četnými vkopy a průkopy, přičemž materiál je naházený na vnější straně z valu dolů, takže zde není patrná ani berma, kterou zde můžeme předpokládat. Na méně zasaženém severním úseku je 2 m pod korunou nad příkopem asi 2 m široký ochoz, snad horní úroveň dochování čelní kamenné plenty, zatímco samotný vrchol valu může být spíše pozůstatkem zadní plenty (vzdálenost obou plent mohla být 6-7m), která byla z vnitřní strany zpevněna přispanou hlínou. Z vnitřní strany (z akropole) se terén k valu postupně zvedá, zatímco z vnější je prudký sráz. Vnitřní převýšení je na jihu 3-3,5 m a na severu 4-4,5 m, přičemž při severní hraně je terén za valem odkopáním srovnán do zaříznuté plošiny.

Jak již bylo uvedeno, jižní rameno přepažujícího valu se stáčí dovnitř ještě před hranou ostrožny, takže mezi jeho vnějším úpatím a hranou vznikl trojúhelníkový prostor, na jehož vnitřním konci bychom mohli předpokládat bránu. Vlastně je to jediné místo, kde by mohla stát brána zabezpečující komunikační koridor mezi akropolí a východním předhradím. Vnější příkop se však nestáčí, ale pokračuje až na jižní hranu ostrohu a je lemován výrazně menším, ale dobře viditelným valem širokým 10-12 m, z vnější strany ze zaneseného příkopu dosahuje výšky 3,5 m a z vnitřní 2,0-2,4 m. Tento val se pak u hrany ostrožny stáčí k západu a pokračuje jako výrazná hrana jižního obvodového opevnění, která se dále k západu přibližuje k zahnutému ramenu mohutného přepažujícího valu. V ohybu je na vnější straně valu zřetelná asi 2 m široká berma, která v místě, kde val přechází v obvodové opevnění, končí v prudkém srázu. Dovnitř stočené jižní rameno přepažujícího valu je u paty široké asi 8 m, z vnitřní strany má výšku 2,5 m a na konci jen 1,5m, zatímco vnější je zhruba o 1,5-2 m vyšší. Dnešní cesta vedoucí na akropolí z východního předhradí nejprve prochází přes nanesený (možná přerušovaný) příkop, vede přes nižší val jako zvlnění terénu a prochází koncem jižního ramene přepažujícího valu. Z uvedeného popisu je zřejmé, že jde o dvě stavební fáze opevnění, z nichž starší představuje úsek nižšího valu na jihu a mladší mohutný přepažující val s jižním ramenem stočeným dovnitř.

Jižní obvodové opevnění akropole je pozorovatelné jako ostrá hrana na okraji vrcholové plošiny či jako 6 m široký málo výrazný ochoz. Západní val oddělující akropolí od západního předhradí přepažuje ostrožnu obloukem od severu k jihu, přičemž oba jeho konce se stáčí k východu. Val je dnes špatně patrný, protože je celý zarostlý rozlehlým trnkovým trním. Jeho vnitřní převýšení dosahuje ve středu maximálně 0,5 m, vnější až 3,5 m a šířku valu při základně odhaduji na 15 m. Na vnější straně je 6-8 m od paty valu výrazně profilovaná menší terasa vysoká 0,5-1,0 m podle tvaru terénu. Jediné místo, kde mohla být brána mezi akropolí a západním předhradím je při jižním okraji ostrožny, kde je průběh valu špatně viditelný a kudy dnes také prochází cesta.

Západní předhradí

Rozkládá se na značně svažité opyši ostrožny skloněné k západu. Výškový rozdíl mezi nejvyšším místem při valu oddělujícím akropolí a předhradí a špicí ostrohu na západě je 50 m. Vnitřní plocha předhradí je nepravidelná s četnými proláklami, či drobnými stržemi a hromadami hlíny. Průběh severního obvodového opevnění dokládá výrazná hrana s destrukcí do vzdálenosti až

10 m, dále k západu je patrná do vzdálenosti necelých 8 m.

Při jižní hraně předhradí stojí na upravené plošině v horní části ostrožny rotunda sv. Petra, od níž je výhled do údolí Úslavy, na suburbium pod jižním svahem a rozlehlou sídelní aglomerací na protějším levém břehu řeky. Jižní val je kolem rotundy jen těžko zjištělný, zejména vzhledem k mladším zásahům, níže pak je viditelný jako terasa, jejíž některé úseky mají i vnitřní převýšení do 0,5 m. Na koruně valu byla v novověku postavena kamenná zeď, běžící po hranici parcel. Ve středním úseku je při vnitřní straně zdi v délce asi 12 m odstraněna hlína náspu. Na špici má val opět podobu výrazné hrany s destrukcí až do vzdálenosti 10 m pod níž je skalnatý neschůdný sráz. Terasa běžící od severního obvodového valu se u jižního konce stáčí dovnitř a vytváří tak jedno rameno ulicové brány. Druhým ramenem je rovný jižní obvodový val vybíhající asi 6 m před první rameno. Rovné jižní rameno má v základu šířku 7 m, vnitřní výšku 3 m a vnější 2,0 m. Vně tohoto ramene probíhá paralelně po svahu asi 4 m od paty mladší terasy vzniklá snahou využívat zemědělsky jižní svah ostrožny. Vnitřní prostor brány je značně změněný erozí v prostoru dnešní cesty. Úvoz snížil původní terén na špici ostrožny mezi valy asi o 2-3 m. Vznikla tak krátká ulicová brána, která však nemusí být původní, ale mohla vzniknout až později v nejmladších fázích hradiště, nebo po zániku jeho funkce. Asi 50 m od špice opevnění je několik umělých terasovitých odvalů (hromad hlíny s urovnanou plochou) po druhotných zásazích, ale pravděpodobně jde o pozůstatky starých výzkumů.

Jižní suburbium (podhradí).

Jižní suburbium zahrnuje jižní prudký svah ostrožny pod západním předhradím a plošinu při řece Úslavě. Celý tento prostor nebyl až do poč. 20. století zastavěn jak dokládají dobové fotografie (*Píř 1909, obr. 148, 153*). Od špice ostrožny vybíhá obloukem k jihu mohutný val, jehož jižní konec blíže řece je v horní části odkopán. Nové odstranění části jeho tělesa bylo také zjištěno při průzkumu v dubnu 2008. Val je u paty široký nejméně 20 m a na jeho vrcholu je dnes asi 8 m široká plošina, z vnější i vnitřní strany je vysoký 6 m. Na vnější straně byl doplněn 20 m širokým příkopem, který je dnes zřetelný jako 1-1,5 m hluboká deprese. Toto pozorování také potvrzuje zpráva M. Koláře (*1870, 417-418*). Vzhledem k poloze, velikosti a předpokládané hloubce je pravděpodobné, že byl alespoň z části zavodněný.

Na jižní straně bylo suburbium rovněž nejspíše chráněno valem, ze kterého se dnes dochovala pouze 2-2,5 m vysoká terasa podél severního okraje Podhradní ulice. Val také mohl sloužit jako hráz proti možným záplavám. Nelze zatím vyloučit ani potvrdit, že zde bylo menší přístaviště pro říční lodě. Na východě suburbia v místě, kde se prudký jižní sráz ostrožny přibližuje k řece je náznak dnes značně porušeného valu širokého 6 m a dosahujícího výšky 1-1,5 m. U paty straně je nevýrazné úžlabí, kde nemůžeme vyloučit vstup do podhradí. Zbytky zcela zrušeného valu jsou patrné pod obvodovým opevněním předhradí, ze kterého vychází, na prudkém jižním srázu pod rotundou, a to jako 6 m široký kamenitý pás s převýšením z obou stran 0,5-0,7 m. Hluběji je pak průběh valu těžko rozpoznatelný, místy je patrný kamenitý mírně zvlňný pás široký 5-6 m běžící po svahu dolů.

Východní předhradí

Tzv. východní předhradí je interpretačně nejsložitější částí raně středověkého hradu, jehož charakter, funkci a případné opevnění nebudeme schopni bez archeologického výzkumu vyřešit. Na severní hraně vybíhá od příkopu přepažujícího opevnění k východu výrazná hrana vysoká 2-2,5 m a pod ní ve svahu asi o 15 m níže další podobná terasa a níže několik menších terasových stupňů. Pokud zde existovalo nějaké opevnění, tak je nejvýše pravděpodobné, že se stalo základem jedné ze zmíněných teras, nejspíše té horní. Tato terasa se na východním konci v pravém úhlu lomí a mohla by eventuálně probíhat v místě, kde mohlo končit osídlení východního předhradí. Hrana terasy se později stala také hranicí parcely.

Stejně složitá a nečitelná je situace na jižní straně východního předhradí, kde po hranicích parcely běží po hraně ostrožny výrazný zlom, který je asi 1 m od hrany zvýrazněný asi 1,5 m širokým a 0,5 m hlubokým příkopem, který spíše bude označovat hranici mladší parcely. Níže ve svahu jsou pak drobnější terasy, doklad obdělávání. Asi 50 m od východního konce jižní hrany je tento relikt poničený lesní cestou, která se však dnes již nepoužívá. Dnes běží přes předhradí jiná cesta, která rovněž bude staršího data, protože část severně od ní byla využívána jako pole a podél cesty jsou menší hromádky kamení sneseného sem z pole. Menší plocha jižně od zmíněné cesty je značně poničena různými jámami a hromadami hlíny. Jižní hrana s příkřepkem v místě napojení na

přepažující fortifikaci porušuje vnější příkop, což potvrzuje jeho mladší původ.

Zhruba ve středu zde popisované plošiny stál kostel sv. Kříže s přílehlým pohřebištěm. Toto předhradí rozhodně nebylo organickou součástí raně středověkého hradu od jeho počátku a s jeho osídlením můžeme počítat až mladších fázích lokality.

Akropole s kostelem sv. Vavřince má rozlohu 1,46 ha a délka opevnění dosahuje 532 m, západní předhradí s rotundou sv. Petra 1,84 ha a délka opevnění je 640 m, jižní podhradí (suburbium) má včetně nevyužitelného prudkého jižního svahu největší plochu 3,01 ha, mohutný západní val je dlouhý 168 m, jižní poničený val má délku 175 m, a případný východní val, který není možný zatím potvrdit by měl délku asi 120 m. U suburbia můžeme počítat s prokázaným opevněním v délce 343 m. Předpokládaná možná osídlená plocha neopevněného východního předhradí by byla asi 1,33 ha. Celková opevněná plocha je 6,31 ha včetně podhradí a celková délka opevnění by dosahovala 1.515 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky leží na jihozápadním okraji Klabavské pahorkatiny, která zaujímá západní a jižní část Rokycanské pahorkatiny. Je členitou pahorkatinou kerného typu s četnými sukami složenou z ordovických zvrásněných břidlic s křemenci, méně z kambrických slepenců, drob a porfyrů, významně se uplatňují proterozoické břidlice a drobky (*Demek a kol. 1987, 266-267*). Hůrka je krátký strukturní hřbet ve směru JZ-SV tvořený ordovickými křemenci a břidlicemi s vrcholovou částí klesající a zužující se k jihozápadu a s příkrými okrajovými svahy (*Demek a kol. 1987, 218*), půdní pokryv tvoří pseudogleje s hnědými půdami oglejenými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nejpříhodnějšího pásma MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrná roční teplota je 7-8° C a průměrný roční úhrn srážek je 550 mm. Geobotanická mapa zde rekonstruuje subxerofilní doubravy v sousedství s acidofilními doubravami, v údolí Úslavy pak luhy a olšiny (*Mikyška 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnes je lokalita porostlá na akropoli a předhradí řídké višněmi ze zaniklého sadu, místy s duby a četnými křovisky trnek a šípových růží. Na severním svahu je smrkový les, jižní svah je celý skoro zarostlý trnkami. Na jižním podhradí jsou rodinné domky se zahradami a ovocnými stromy. Na východním předhradí je v severní části vzrostlý smrkový les trnkovými křovisky, na jihu a v západní části předhradí jsou vzrostlé borovice, habry, javory duby, akáty s podrostem z trnek a bezu.

Historie naleziště

Zříceniny hradu Stará Plzeň zaznamenal již po polovině 18. století B. Pitr, lokalita je pak uváděna jak v Schallerově topografii (1788, 91), tak následně ve známé topografii Čech J. G. Sommera (1838, 83). M. Kolář uvádí ve Starém Plzenci 8 kostelů. Hlavní kostel na župním hradě se sesul na počátku tohoto (19.) století a stával nad rotundou sv. Petra. Z podstatných informací uvádí ohromný val na Malé straně k řece Úslavě, jehož příkopu se užívá co zahrady a že cesta z podhradí šla vzhůru podél kostela sv. Petra (*Kolář 1870, 417-418*).

První terénní průzkum a zřejmě i sondáž provedl na raně středověkém hradu roku 1889 J. Strnad. O dva roky později zde provádí sondáž společně s J. Hollmannem, ale o rozsahu a poloze sond nemáme zprávy (*Nováček 2004, 3*). V letech 1906-1909 zde provádí rozsáhlý výzkum B. Horák, který se pokusil kombinací větších odkryvů, sondáží a sběrů o souvislé poznání hradu. V roce 1906 byly odkryty základy kostela sv. Vavřince na akropoli, který byl postavený na uměle navržené plošině. V jeho okolí bylo odkryto několik kostrových hrobů a v prodloužení podélné osy kostela směrem k západu, podél hlavní komunikace z akropole na předhradí se nacházela řada velkých staveb rezidenčního charakteru s kamenným i podezdívkami a dlážděnými podlahami (*Horák 1908, 437-448*). Následujícího roku byl výzkum zaměřený na východní valové opevnění, kde výzkum prokázal dřevohlinitou konstrukci tělesa s příčně uloženými trámy (roštová konstrukce) silnými 5-12 cm a dlouhými více jak 2 m (*Horák 1909, 161-162*). Odkryty také byly základy menší zděné stavby na vnitřním úpatí valu (zvonice). V obou sezónách také sondoval i na jiných místech, např. u rotundy sv. Petra na předhradí (r. 1906), kde odkryl kostrové hroby (*Horák 1908, 447*). Během poslední sezóny v roce 1909 byly na tzv. východním předhradí odhaleny reliktů základů kostela sv. Kříže, byly vykopány řezy západním a jihozápadním valem, sondováno bylo na jižním svahu západního předhradí a na neznámém místě byl prozkoumán také val jižního suburbia, který měl shodnou roštovou konstrukci jako východní přepažující val akropole. V roce 1911 pak vznikl barevný vrstevnicový plán Hůrky v měřítku 1:1250 s vyznačením všech tří kostelů, který zároveň ukazuje, že v té době ještě podhradí nebylo zastavěné.

V letech 1920-25 prováděl na lokalitě výzkum A. Friedl z UK v Praze, který byl koncipován jako výzkum revizní. Hned v prvním roce byly znovu odkryty základy kostelů sv. Vavřince a sv. Kříže a prosondován prostor v jejich okolí, přičemž byly v průběhu let 1920-21 odkryty četné kostrové hroby. Menší sondáže pak proběhly na ploše akropole zkoumané již B. Horákem a v rotundě sv. Petra. V letech 1921-22 proběhl velký odkryv na západním předhradí raně středověkého hradu. V roce 1921 byla zachycena mnohačetná řada dřevěných sloupových jam dlouhá 22 m, která hradbu podélně členila předhradí na dvě části. Odkryv z let 1921-22 byl ještě rozšířen v posledním roce výzkumu. V letech 1922-23 pak proběhly menší výzkumy v interiéru rotundy sv. Petra, kde byl odkryt jeden hrob a sondováno také bylo podél vnějšího obvodu na jihu rotundy. Podnětem těchto akcí byla oprava stavby (*Friedl 1921, 262-268; 1925, 581; 1976, 29-47*).

V roce 1934 zdokumentoval V. Čtrnáct a J. Salák z plzeňského muzea dva hroby porušené při sázení živého plotu kolem rotundy a v roce 1972 proběhl před chystanou rekonstrukcí rotundy revizní výzkum interiéru stavby a sondáž vně na její severní a jihozápadní straně (Hejna 1976, 49-60). V roce 1974 bylo provedeno podrobné geodetické zaměření hradiště v měřítku 1:500, z kterého vznikl podrobný vrstevnicový plán.

V roce 1979 byly při úpravě terénu pro novou dlažbu před vstupem do rotundy nalezeny dva zlomky dlaždic vyšehradského typu. Z mladších období pochází z plochy hradiště množství drobných sběrů různých autorů, kteří lokalitu navštívili.

Na již zastavěném jižním podhradí (suburbium) proběhly v 90. letech minulého století tři drobnější akce. V roce 1991 byl dokumentován výkop pro základy skleníku na prudkém jižním svahu na ppč. 1364 v Podhradní ul. čp. 29, kde byla zachycena splachová vrstva se zvířecími kostmi a keramikou střední až mladší doby hradištní (*Bašťová - Metlička 1991*) a v roce 1993 to byl výkop pro bazén, kde tmavá vrstva s bohatým obsahem středo- a mladohradištní keramiky spočívala na sterilní světlé svahovině (*Nováček 2004, 24*). V roce 1997 byla před čp. 585 při sledování výkopů pro plynofikaci byla dokumentována vrstva s bohatými artefakty přemístěnými ze svahů hradiště (*Nováček 2000, 198*).

Nálezy a datace lokality

Nálezové soubory získané v průběhu výzkumů B Horáka (1906-09) a A. Friedla (1920-25) nebyly doposud zpracovány a podrobně zhodnoceny. Přesto, že jde o soubory, které nepůjde přesněji propojit s nálezovými situacemi, bylo by důležité je zpracovat a vypublikovat. Z kolekce získané A. Friedlem při výzkumu západního předhradí pochází zlomky chamské kultury (tab. 104:1-2, 5-6, 8-11) dokládají na špici ostrohu nejspíše neopevněné výšinné sídliště (*Pleslová-Štiková 1969, 70, obr. 1 a 2; Metlička 2004, 156, obr. 8*), jednotlivé zlomky pochází i z mladší doby bronzové (tab. 104:3) a doby halštatské (tab. 104:7; *Metlička 2004, 156*).

Keramické kolekce dokládají osídlení od střední doby hradištní, nejpočetnější jsou ale nálezy z mladohradištního období. Raně středověký hrad vznikl nejpozději v 1. pol. 10. století, (vyloučena není ani datace již do 9. století). První zmínka se vztahuje k roku 976, kdy Boleslav II. porazil pod hradem bavorské vojsko. O významu lokality na počátku 11. stol. svědčí to, že zde krátce fungovala i mincovna. Největší rozkvět hradiště jako přemyslovského správního centra z rozlehlou sídelní aglomerací na druhém břehu řeky trvá až do 1. pol. 13. století, v 2. polovině tohoto století již postupně začíná doba úpadku, která vyvrcholila založením Nové Plzně na konci století. V nálezových souborech je pozoruhodný výrazný výskyt pozdně středověkých a raně novověkých artefaktů téměř z celé plochy hradu, které svědčí o kontinuálním osídlení ještě dlouho po zániku jeho správní funkce (*Nováček 2004, 25*).

Dosavadní poznatky o lokalitě potvrdily základní dvoudílnou dispozici raně středověkého hradu s akropolí na nejvyšším místě opevněné ostrožny a západním předhradí na svažité špici ostrohu. Na akropoli stál hlavní kostel sv. Vavřince s určitostí ve 12. století (*Kodera - Nováček - Široký 2002, 30*), ale pravděpodobnější je jeho vznik již v 2. pol. století předešlého. Jižně a východně se rozkládal řadový hřbitov a západně od kostela rezidence správce hradu. Stejně složitou se v poslední době ukazuje doba vzniku dochované rotundy sv. Petra, kladená nejčastěji do konce 10. století, ale nové vyhodnocení všech dostupných informací ukazuje na vznik nejspíše na konci 11. století (*Nováček 2006, 135*).

K základní dvojdílné dispozici bylo později připojeno neopevněné či lehce opevněné východní předhradí a opevněné jižní suburbium (podhradí). Jižní suburbium muselo být komunikačně propojeno se západním předhradím, o struktuře zástavby jižního podhradí však dosud

chybí přesnější informace. Hypoteticky sem lze klást nejstarší trh, zmiňovaný už vojtěšskými legendami (Nováček 2004, 26). Mohutný západní val prozkoumal v r. 1909 B. Horák, který konstatoval jeho konstrukční shodu s východním přepažujícím valem na akropoli. Mohutnost opevnění naznačuje, že nejspíše vzniklo v 11. století v důsledku rozsáhlejší přestavby hradu. Starší fázi opevnění by pak představoval pouze krátký jižní úsek přepažujícího valu na akropoli, později již do linie opevnění nezačleněný.

Počátky osídlení východního předhradí (buď neopevněného, nebo jen lehce opevněného), s kostelem sv. Kříže a přilehlým řadovým pohřebištěm, lze klást minimálně do počátku 11. století. Podle A. Friedla kostel vznikl až v mladší etapě, neboť jeho základy se zahlubovaly do středo- až mladohradištní vrstvy.

Současné osídlení v okolí lokality

Chamská kultura

Vzhledem k tomu, že pro osídlení ostrožny chamskou kulturou nepředpokládám existenci opevnění není zde uvedena návaznost na stejně staré osídlení v okolí.

Střední až mladší doba hradištní (viz mapa 28)

Rozsáhlá sídelní aglomerace rozkládající se jak na pravém břehu Úslavy pod opyší ostrožny na Malé Straně, tak na protějším břehu řeky ve vzdálenosti 500 m jižně od hradu byla podrobně zpracována a vyhodnocena v nedávné době (Široký – Nováček. – Kaiser 2004, 798-827) a proto není na tomto místě podrobně rozvedena. Ve vzdálenosti 1,3 km JZ se rozkládala mladohradištní osada na nevýrazné ostrožně na levém břehu řeky, kde rovněž stával kostel sv. Blažeje (Turek 1976b, 12; Doubová 1976, 22; Beneš - Richter 1976, 72.). Nově byla zjištěna v okolí staroplzenecké Hůrky další rovinná sídliště. Ve vzdálenosti 1,3 km SZ bylo na k.ú. Starého Plzeňe při bezejmenné vodoteči na pravém břehu Úslavy sběry zjištěno rovinné sídliště existující od střední doby hradištní a po celou mladší dobu hradištní (Řezáč – Metlička 2006, archiv odd. prehistorie ZČM v Plzni, čj. 27/2006) a ve vzdálenosti 1,9 km jihovýchodně menší rovinné sídliště u Sedlce na terase západně od Nového rybníka rovněž s odílením od konce střední doby hradištní do konce mladohradištního období (Řezáč – Metlička 2003, archiv odd. prehistorie ZČM v Plzni, čj. 1/2003). Mladohradištní osídlení bylo také zachyceno při stavbách RD na severozápadním okraji Tymákova ve vzdálenosti 2,9 km severovýchodně od Hůrky (nepublikováno, výzkum ZIP Plzeň). V souvislosti s raně středověkým hradem bych měl zmínit i mladohradištní hradiště ve Štěnovicích, které je vzdálené jen 6 km jihovýchodně (viz katalog) a často bývá se Starým Plzencem spojováno.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 4.945, P 4.962-964, P 10.574-10.585, P 31.171, HA 10.000-13.363, HA 13.393-13.400, HA 14.504, HA 18.401-18.491, HA 18.695-19.179, HA 19.196-19.206, HA 30.000, HA 30.002-30.069, HA 30.071-30.214, HA 30.216, HA 30.218-30.239, HA 30.241, HA 30.260-30.414, HA 30.424-30.434.

M Blovice, inv. č.: A141-152, A155-166, A292, A459.

M Rokycany, inv. č.: 4.379, 4.501, př. č.: D/8.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 1.410, N 1.956-1.957, N 2.156, N 2.166, N 2.190-2.197, N 2.223, N 2.276, N 2.363-2.418, N 2.574, N 2.578-2.587, N 3.049, N 3.193, N 3.322-3.326, N 3.426-3.427, N 3.431-3.434, N 4.092, N 6.807-6.833.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 32, P 135-142, P 144-150, P 693-718, P 720-724, P 778-784, P 1.918-1.929, P 2.128, P 3.538-3.547, HA 113, HA 223-228, HA 622, HA 954, HA 1.149.

Základní literatura k lokalitě

Beneš, A. – Richter, M. 1976: Příspěvek k dějinám osídlení Starého Plzeňe. Sborník ZČM v Plzni. Historie 1. Tisíc let Staré Plzně, str. 9-18. Plzeň.

Doubová, M. 1976: Archeologické výzkumy a nálezy na území Starého Plzeňe, o. Plzeň-jih. Sborník ZČM v Plzni. Historie 1. Tisíc let Staré Plzně, str. 19-28. Plzeň.

Friedl, A. 1976: Tisíc let Staré Plzně promlouvá k dnešku - Tausend Jahre Alt-Pilsen sprechen zur

- Gegenwart. Sborník Západočeského muzea v Plzni I. Tisíc let Staré Plzně, 29-47. Plzeň.
- Hejna, A. 1976: Výzkum na hradišti Stará Plzeň v roce. Sborník Západočeského muzea v Plzni I. Tisíc let Staré Plzně, str. 49-60. Plzeň.
- Horák, B. 1908: Hradiště Plzenecké. PA 22, str. 437-448.
- 1909: Hradiště Plzenecké. PA 23, str. 161-166.
- Friedl, A. 1921: Archeologické bádání na Hůrce u Plzence a u klášterního kostela v Plasech. PA 32, str. 262-268.
- 1925: Zpráva o archeologických výzkumech v Plzenci na Hůrce v létě 1925. PA 34, str. 581.
- 1976: Tisíc let staré Plzně promlouvá k dnešku. Tisíc let Staré Plzně. Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie 1, str. 29-47. Plzeň
- Chytráček, M. - Metlička, M. 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA – Supplementum 16. Praha.
- Kodera, P. – Nováček, K. – Široký, R. 2002: Starý Plzenec, kostely sv. Vavřince a sv. Kříže na Hůrce, rkp. zprávy uloženy v ZIP o.p.s. Plzeň.
- Nováček, K. 2004: Starý Plzenec - přemyslovský hrad Stará Plzeň, rekonstrukce nálezové zprávy o archeologických výzkumech (1889-1925), rkp. zprávy uloženy v ZIP o.p.s. Plzeň.
- 2006: Starobylá a ještě starobylejší. Vytváření historického významu rotundy sv. Petra ve Starém Plzenci během 20. století. Archaeologica Pragensia 18, str. 124-141.
- Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země České. Díl III. Čechy za doby knížecí. Sv. 1. Praha.
- Sláma, J. 1971: K počátkům slovanského osídlení západních Čech. AR 23, str. 725-741.
- 1986: Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. Praehistorica 11. Praha.
- Strnad, J. 1891: Notizen. Mittheilungen der K. K. Central – Commission Sien, Neue Folge 17, str. 182. Sien.
- Široký, R. – Nováček, K. – Kaiser, L. 2004: Zapomenutá Plzeň. Počátky města pod přemyslovským hradem. AR 56, str. 798-827.
- Turek, R. 1976b: Úloha staroplzenecké Hůrky v počátcích dějin západních Čech. Sborník ZČM v Plzni. Historie 1. Tisíc let Staré Plzně, str. 67-75. Plzeň.

62. STŘAPOLE, okr. Rokycany

"Na Hradišti"

Poloha lokality

Lokalita leží na ostrožně přibližně 1 km SZ od obce v poloze zvané "Na Hradišti". Celé hradiště leží na katastru Střapole, jeho vnitřní plocha na kat.č.167, severovýchodní svah leží na parcele kat.č. 131, severozápadní sráz na kat.č. 132 a jižní svah na kat.č. 133 (Beneš 1982, 125). Na mapě ZM 12-33-09 je hranice hradiště vymezena následujícími koordináty bodů měřených od západní a jižní sekční čáry: 1) 047:103, 2) 054:106, 3) 058:111, 4) 064:111, 5) 072:104, 6) 067:088, 7) 057:095 a 8) 050:098 mm. Nejbližší vodní zdroj představuje pramen vodoteče ležící jihovýchodně, v sousedství přepažujícího valu.

Charakteristika a popis lokality

Hradiště leží na ostrožně nad řekou Berouňkou a je ze tří stran chráněno prudkými skalnatými srázy. Na severu jej obtéká Korečnický (někdy též Korečný) potok a na jihu potok Lužnice. Oba toky jsou pravobřežními přítoky Berouňky, do které se samostatně vlévají. Nejsnazší zdroj vody představuje pramen vzdálený 50 m od jihovýchodního rohu přepažujícího valu a který leží přibližně o 10 m níže. Jedině od východu, kde se ostrožna široce rozvírá je na hradiště snadný přístup. Vnitřní plochou hradiště v podélné ose probíhá nevýrazný hřbet, od něhož se větší část plochy hradiště sklání k jihu, menší pak k severu. Nejvyšší bod hradiště s výškou 346 m n.m. leží v jeho východní části hned za přepažujícím valem. Nad tokem Berouňky má relativní převýšení okolo 60 m. Na východě bylo hradiště chráněno příčným valem, který je však dlouhodobým obděláváním pole zcela rozorán. V terénu sice není znatelný, ale po orbě je patrný ve formě dvou cca 20 m dlouhých a 6-8 m širokých pásů červeně zbarvené zeminy (Beneš 1982, 125). V pásech se nacházejí zlomky tzv. "spečeného valu" a v severním pásu i větší množství uhlíků. Val je částečně dochován na jihu v partii, která leží v lese. Jeví se zde jako nevysoké zvlnění široké 3-4 m s výškou do 50 cm. Existenci vnějšího příkopu, který předpokládá A. Beneš ve své zprávě (č.j.480/79) by musel potvrdit archeologický výzkum. V terénu se nijak neprojevuje, ani na letecké fotografii není

patrný. Jediný možný vstup na hradiště vede přes přepažující val. Zda o existenci brány svědčí přerušení mezi oběma výše popsanými pásy červeně zbarvené zeminy může prokázat jedině výzkum.

Problematické je určení obvodového valu. V terénu je sice dobře viditelné ostré zalomení, za nímž následuje prudký sráz, ale nelze vyloučit, že vzniklo orbou jako přirozený okraj pole. Existenci valu podporuje ta skutečnost, že ne vždy je toto zalomení na dnešním okraji pole, v několika úsecích leží v lese a je až 10 m vzdáleno od hranice lesa a pole. Podíváme-li se navíc na hranice parcely kat.č. 167, která zaujímá vnitřní plochu hradiště, jsou na rozdíl od běžných hranic vedených většinou po přímkách, hranice této parcely oblé po celém obvodu ostrožny. Pravděpodobně zde tedy existoval v terénu zřetelný útvar, který parcelu jednoznačně vymezoval. Tímto útvarem byl obvodový val hradiště.

Hradiště je jednodílné, má nepravidelně podélný tvar s delší osou 250 m ve směru východ-západ. Zabírá plochu 3,57 ha, délka přepažujícího valu na východě je 170 m, délka předpokládaného průběhu obvodového valu činí cca 605 m. Celková délka systému opevnění by pak dosahovala 775 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky náleží do okrsku Radnické vrchoviny, ležící v jihovýchodní části podcelku Kralovické pahorkatiny. Jde o plochu vrchovinu na obou březích Berounky s denudačním reliéfem se suký, rozvodními hřbety a hlubokými zářezy údolí Berounky a přítoků se skalními stěnami a svahovým sutěmi (*Demek a kol. 1987, 431-432*). Podloží vlastního ostrohu tvoří metabazalt, metatuf (*Geologická mapa ČR 1994, list 12-33 Plzeň*) a půdní pokryv představují pseudogleje s hnědými půdami oglejenými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky má v rámci západních Čech poměrně příhodné podmínky pro zemědělství, patří do nejteplejšího stupně mírně teplé oblasti MT 11 (*Quitt, 1971, 13, mapa*). Průměrný roční úhrn srážek je 500-50 mm a průměrná roční teplota necelých 8° C. Geobotanická mapa předpokládá při Berounce a na svazích dubohabrové háje a na terase nad řekou acidofilní doubravy (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). V současnosti je plocha hradiště zemědělsky obdělávána, na svazích je smrkový a borový les.

Historie naleziště

Ač bylo hradiště v roce 1979 považováno A. Benešem za nově objevené, píše o něm již roku 1869 Petera-Rohoznický ve svém rukopise Místní jména v Čechách. V této době byly při orbě na hradišti učiněny rozličné nálezy (*Sklenář 1989, 54*). V hlášení A. Beneše je uvedeno, že blíže valu vyoral děd pamětníka J. Šedivce údajně "šavle", které měly být předány do sbírek muzea v Plzni. Není vyloučeno, že by se mohlo jednat o bronzový meč s jazykovitou rukojetí uložený v ZČM (inv.č. P 8.697) pod označením Sedlecko (obec bližší poloze hradiště) (*Beneš 1979a*). Zda obě zprávy spolu vskutku souvisí, nelze říci. Konfrontací zpráv a zápisů v inventáři se nepodařilo zjistit žádné poznatky, které by tuto možnost vylučovaly.

Nálezy a datace lokality

Ze skromných sběrů pochází z lokality dva zlomky středohradištní keramiky, okrajový z hřebenovou mnohanásobnou vlnicí (tab. 104:12) a zlomek podhrdlí s torzem mnohonásobné vlnice (tab. 104:14) a jeden zlomek s rozbíhajícími se rytými liniemi na podhrdlí datovaný do eneolitu. Sběry J. Andrla zachytily navíc čtyři koncentrace redukčně pálených střepů středověké keramiky 13. století (*Beneš 1979a*). S velkou pravděpodobností patří opevnění střední době hradištní, vzhledem k rozloze hradiště nemůžeme uvažovat o zbudování opevnění již v eneolitu.

Současné osídlení v okolí lokality

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 26.995, P 46.238-46.243.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 5.853, N 6.101-6.105, N 6.118.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 2.860, P 2.877-2.881.

Základní literatura k lokalitě

Beneš, A. 1979a: Strápole. Hlášení o nálezu. Archiv ARÚ. čj. 480/79.

- 1982: Strápole, okr. Rokycany. Výzkumy v Čechách 1978-79, str. 125-126.

Sklenář, K. 1989: Pravěké nálezy na Rokycansku. Sborník ZČM, Historie 4, str. 7-94. Plzeň.

63. SULISLAV, okr. Tachov

ostrožna nad Sytenským potokem

Poloha lokality

Hradiště se nachází na výrazné skalnaté ostrožně nad Sytenským potokem s vrcholovou kótou 404 m, přibližně 2 km západně od obce a 800 m východně od Svinné. Lokalita leží na části lesní parcely kat.č. 843/4 katastrálního území Sulislav. Na mapě ZM 11-44-16 je její plocha ohraničena spojnicí mezi koordináty následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 383:208, 2) 387:208, 3) 389:205, 4) 388:202 a 5) 383:204 mm.

Charakteristika a popis lokality

Trojboký skalnatý ostroh s širší opyší a dlouhou úzkou skalnatou šíjí leží nad soutokem Sytenského potoka a jeho bezejmenného pravobřežního přítoku, který teče od východu (od Sulislavi). Sytenský potok vymezuje ostroh na jihu a západě, vodoteč pak na severu. Oba toky jsou nejbližším vodním zdrojem vzdáleným od osídlené vrcholové plošiny 50 m a její převýšení kolísá mezi 10-15 metry. Na východě je ostroh oddělen úzkou skalnatou šíjí či spíše skalnatým hřbetem, klesajícím o 7-8 m.

Opevnění hradiště tvoří dva krátké příčné příkopy s náznaky valových těles na vnitřní straně. Vnější opevnění je trochu nelogicky situováno před nejnižším místem šíje a může se u něj předpokládat spíše symbolická funkce. Příkop vytesaný do skály je široký 5 m, z jeho vnější strany je zřetelně odlámán a hloubka dosahuje max. 1,3 m. Jeho vnitřní strana není tak strmá, možná je zaplněná materiálem z tělesa valu. Délka příkopu je zhruba 12 m, na jeho obou koncích jsou srázy vysoké 4 respektive 6 m. Na vnitřní straně příkopu je terén mírně zvednutý v muldu (možné těleso valu), kterou tvoří větší a menší kamení promísené hlínou. Možný val je ve směru sever-jih dlouhý 8 m, na jihu je svezten po svahu. Široký je 4 m a dosahuje z vnitřní strany převýšení max. 60 cm.

Vnitřní fortifikace je situována na hraně vrcholové plošiny, před jejím rozšířením. Příkop je široký 4 m a hluboký přibližně 1,20 m, z části, zejména v jižní části, je zanesený (jak ukázal vývrat stromu) sypkým kamenitým materiálem. Na jeho obou stěnách vystupuje skalnaté příčně zvrstvené břidličné skalnaté podloží. Na vnitřní straně příkopu je zřetelný val široký u paty 5 m a dosahující z vnitřní strany výšky až 1,5 m. Těleso valu je na jihu poničené, částečně sveztené po svahu a napadané či nahnuté do příkopu. Na opačném konci je těleso poničené dvěma mladšími vývraty. Před touto obrannou linií se z nejnižšího místa šíje zvedá přirozený skalnatý sráz vysoký až 7 m, který na severní straně hřbetu tvoří místy téměř kolmou stěnu vysokou 8 m. Na jižní straně je bok šíje pozvolnější, příkop zde díky zaplnění postupně vyznívá, zato val se na jihu přimyká ke skalce a je z vnitřní strany nasypán na skalnaté podloží.

Osídlená plošina má, jak již bylo zmíněno, trojúhelníkový tvar, její jižní hrana se obloukem stáčí od jižního konce valu se skalkou k jiné skalce tvořící jihozápadní vrchol plošiny. Ta strmě spadá až k Sytenskému potoku. Mezi oběma výběžky je poměrně strmý sráz s převýšením až 15 m. Čelo ostrohu je v horní části pozvolnější, hlouběji pak strmé až neschůdné. Severní vrchol plošiny pak pozvolně klesá k soutoku obou vodotečí, převýšení nad tokem zde dosahuje max. 10 m. V terénu je patrně několik náznaků nesouvislého terasového uspořádání, snad pozůstatky osídlení, ale vyloučit nemůžeme ani porušení terénu vývraty stromů. Rozsah osídlené plochy můžeme odhadnout podle rozsahu výskytu nálezů na 1500 m², celková délka obou linií fortifikace je přibližně 25 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí Svojšínské vrchoviny, která tvoří střední a západní část Stříbrské vrchoviny. Jde o plochou vrchovinu na proterozoických fylitech a zbytcích karbonských pískovců, slepenců a jílovců. Má homogenní erozně denudační reliéf s hluboko zařiznutými údolními hlavními toků především Mže (*Demek 1987, 491; Balatka 1979, 37*). Geologické podloží samotné lokality tvoří proterozoické fylitické břidlice (*Geologická mapa ČR 1992, list 11-44 Nýřany*) a pedologická mapa uvádí v okolí hnědé půdy s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*).

Klimaticky ještě patří do oblasti s nejpříhodnějšími podmínkami v rámci jihozápadních Čech do MT 11 s dlouhým, teplým a suchým létem, krátkým přechodným obdobím a krátkou zimou s krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 13, mapa*). Průměrná roční teplota je 7°C a průměrný úhrn ročních srážek dosahuje 550 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa předpokládá v oblasti borové doubravy, při tocích potoků a vodotečí luhy a olšiny (*Mikyška 1969, list M-33-XX*

Plzeň). Dnešní pokryv tvoří na severu šíje a ostrožny vzrostlý smrkový les s občasnou borovicí, zatímco na vrcholové plošině převažuje borovice. Na jižní straně byl les v nedávné době vykácený a je porostlý zhruba 8 letými jehličnany a náletem listnáči a křovinami (bříza, jeřáb, hloh).

Historie naleziště

Hradiště objevili v rámci svých průzkumů výšinných lokalit v roce 1988 manželé Baštovi, kteří získali první nálezy z vývraty porušených míst na severní straně ostrožny. Na témže místě byla položena sonda o rozměrech 2,5x1,5 m, která pod 10 cm drnu a lesní hrabanky zachytila až 60 cm mocnou splachovou, červenohnědou hlinitopísčitou vrstvu (*Bašta – Baštová 1992a, 151*), která nabývala na mocnosti směrem proti svahu. V roce 2007 pak bylo provedeno geodetické zaměření reliktů opevnění a rozsahu osídlené plochy.

Nálezy a datace lokality

Nejbohatší nálezy dosud přináší porušení vývraty a drobné sondáže na pozvolně klesající severní straně ostrožny. Nálezy se také nacházejí na prudším jižním svahu, a to poměrně hluboko po svahu. Na samotném vrcholu plošiny jsou nálezy výjimečné, zpravidla se zde nalézají pouze drobné zlomky mazanice. Obydlí tak můžeme předpokládat nejspíše po obvodu plošiny, na pozvolnější severní straně můžeme i vzhledem k mocnosti splachové vrstvy až 60 cm (*Bašta – Baštová 1992a, 151*) předpokládat i dochování pozůstatků obydlí.

Nálezy získané ze sondáže manželů Baštových v roce 1988, které obsahují keramiku, mazanici, keramické přesleny, štípanou industrii, otloukače, brousky a drtidla datují osídlení jednoznačně do středního neolitu a náleží chamské kultuře. Nálezy získané z porušených situací při geodetickém zaměření ZČM v roce 2007 tuto dataci jen potvrdily.

Současné osídlení v okolí lokality

Do vzdálenosti 5 km se nenachází žádné další chamské výšinné sídliště ani zde nebyly zjištěny žádné jiné doklady osídlení.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 33.185-33.209. RP /2007.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.595-1.598.

ZČM Plzeň, dig. č.: bez č., složka foto 2007.

Základní literatura

Bašta, J. – Baštová, D. 1992c: Sulislav, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 151.

64. SVOJŠÍN, okr. Tachov

ostrožna nad Dolským potokem a Mží

Poloha lokality

Opevněné neolitické výšinné sídliště se nachází na špici jazykovité ostrožny nad soutokem Dolského potoka a Mže zhruba 1,1 km severozápadně od obce. Celá ostrožna s vrcholovou kótou 426 m leží na jediné lesní parcele kat.č. 125/1. Koordináty na mapě ZM 11-43-14 lokalitu vymezují spojnice následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 307:034, 2) 312:035, 3) 312:032 a 4) 307:032 mm.

Charakteristika a popis lokality

Ostroh je od severu až k západu obtékán Dolským potokem, který se jihovýchodně od opyše vlévá z levé strany do Mže, která dále k východu ohraničuje ostrožnu z jihu. Úzká šíje či spíše zaškrčení na východě vytváří 7 m hluboké úzké sedlo a dává místu jazykovitý tvar. Na severním boku se ostrožna rozšiřuje, svah je zde mírnější, jižní strana je rovná strmá až neschůdná s vystupujícími drobnými skalkami a vrcholová plošina na níž stojí čtyři chaty je mírně skloněná k severu a na západě zakončena skalním výchozem. Dále k opyši na západě ostroh pokračuje nižším stupněm, který je proti vrcholové plošině snížený přibližně o 10 m. Zatímco vrcholová plošina má převýšení nad oběma toky 30-36 m, nižší opevněný stupeň má na špici převýšení nad Mží jen 18 m a nad Dolským potokem 14 m.

Vlastní opevněné výšinné sídliště se nachází až na tomto nižším stupni, i když nelze vyloučit ani osídlení vrcholové plošiny, kde jsou patrné pozdější stopy po těžbě kamene. Pod skalním výchozem na západě přepažuje nižší stupeň málo znatelný max. 2,0 m široký přepažující příkop se zahlobením max. 30-40 cm lemovaný na vnitřní straně náznakem valu širokým 3,0 m a majícím max. převýšení 10-20 cm. Výškový rozdíl mezi korunou valu a dnem příkopu dosahuje

maximálně 60 cm. Délka zřetelného průběhu přepažujícího opevnění je u příkopu 25 m zatímco u torza valu jen 15 m. Opevněná plocha vymezuje neširoký hřbet mírně klesající k západu dlouhý 50 m a široký 10-15 m, na jihu ho vymezuje prudký sráz, který je na západě a severu skalnatý. Fortifikaci můžeme popsat jako lehkou, kterou spíše než jako opevnění můžeme charakterizovat jako ohrazení. Rozloha opevněné plochy je malá dosahuje pouze 0,05 ha. Nejbližším vodním zdrojem jsou oba vodní toky vzdálené jen 50-100 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je lokalita součástí Svojšínské vrchoviny tvořící střední a západní část Stříbrské pahorkatiny. Je charakterizovaná jako plochá vrchovina na proterozoických fylitech a denudačních zbytcích karbonských pískovců, slepenců a třetihorních sedimentů. Vyznačuje se erozně denudačním reliéfem, mírně se sklánějícím k východu s relikty zarovnaného třetihorního povrchu rozčleněných hlubokými údolními Mže a přítoků (*Demek a kol. 1987, 491*). Podloží vlastní lokality tvoří proterozoické fylity a fylitické břidlice (*Geologická mapa ČR 1996, list 11-43 Bor*) a půdy jsou v okolí lokality illimerizované, případně illimerizované oglejené (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky lokalita leží na hranici tří mírně teplých oblastí MT7, MT9 a MT 11 (*Quitt 1971, 12-13, mapa*). Průměrná roční teplota je 7-8°C a průměrné roční srážky se pohybují kolem 500-550 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa na lokalitě předpokládá borové doubravy (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*). Dnešní porost tvoří vzrostlý jehličnatý les s výraznou převahou borovice, na jihovýchodním svahu rostou lísky a podrost je travnatý. Ten zabraňuje lepší viditelnosti reliktní opevnění v letních měsících.

Historie naleziště

Opevněné chamské výšinné sídliště bylo objeveno J. Baštou při průzkumech horní Mže v roce 1984. Společně s D. Baštovou byly následně uskutečněny další průzkumy, v jejichž rámci bylo položeno několik zjišťovacích sond na ploše hradiště a ve splachových vrstvách (*Baštová 1987, 202*). Nejbohatší soubor nálezů přinesla sonda položená na jižním svahu na špicí ostrožny ve splachové vrstvě. Pod 5 cm silnou vrstvou lesního humusu a drnu se nalézala 4-38 cm mocná hnědočervená hlinitá vrstva obsahující kameny, mazanici, keramické střepy a zlomek drtidla (*Bašta 1985*).

Nálezy a datace lokality

Doposud jediný archeologický materiál z této lokality pochází ze sondáží v roce 1984 (tab. 102:1-23; 103:1-25). Čítá asi 300 zlomků keramických nádob a lokalitu datuje do starší fáze chamské kultury (*Baštová 1987, 202; 1989, 89, Abb.2:1-22*).

Současné osídlení v okolí lokality

V okolí hradiště se nachází pouze jediné další chamské výšinné sídliště a to ve vzdálenosti 1,4 km SSV ještě na k.ú. Svojšínské sídliště na ostrožně nad Černošínským potokem.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 27.012-27.092.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 4.512, N 6.575-6.578.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.046, P 3.321-3.327.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. 1985: Svojšíns, okr Tachov. NZ čj. 3/1985. Archiv odd. prehistorie ZČM v Plzni.

Bašta, J. – Baštová, D. 1989a: Neue Erkenntnisse über die Chamer Kultur in Westböhmen.

Praehistorica 15, str. 85-93. Praha.

Baštová, D. 1987: Svojšíns, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 202.

65. SVRŽNO, okr. Domažlice

"Černý vrch"

Poloha lokality

Hradiště se nachází necelý 1,0 km jihozápadně od obce na severním vrcholu dominantního Černého vrchu, který má tvar krátkého hřbetu s orientací ve směru sever-jih. Hradiště na temeni vrchu se rozkládalo na parcele, kat.č. 584/1 a plocha byla vymezena na mapě ZM 21-21-17

spojnicemi následujících bodů měřených od Z:J sekční čáry: 1) 245:115, 2) 257:114, 3) 254:108 a 4) 246:109 mm.

Charakteristika a popis lokality

Celý hřbet má dva vrcholy, které jsou oddělené středovým sedlem. Vyšší severní, vypínající se nad údolím Radbuzy na jejím pravém břehu, vytváří ploché temeno s vrcholovým skalnatým sukem v severovýchodní části s kótou 592 m. Odsud je kruhový výhled do dalekého okolí. Výrazné strmé a nepřístupné srázy s izolovanými skalkami a mrazovými sruby se nacházejí na západní, severní a východní straně vrchu. Mnohem přístupnější je pouze jižní strana obrácená do středového sedla protáhlého hřbetu Černého vrchu. V prostoru sedla nelze vyloučit možnost přístupu ke zdrojům povrchové vody. Nejbližším vodním zdrojem je jinak řeka Radbuza vzdálená necelých 300 m.

Nejvyšší vrchol Černého vrchu obepínal obvodový kamenitý val prozkoumaný na severní, severozápadní, západní a jižní straně při záchranném archeologickém výzkumu. Do opevněného areálu, který zaujímal nepravidelně obdélný prostor, bylo zahrnuto i nejvýše položené místo s kruhovým výhledem na skalnatém suku v severovýchodní části temene vrchu. Fortifikace na západním a severním okraji temene probíhala v přírodních úsecích, v severozápadním rohu bylo opevnění přerušeno a výzkumem se podařilo odhalit základy dvou odlišných stavebních fází brány hradiště. Starší fáze měla podobu jednoduché ulicové branky v palisádě, která zřejmě obepínala celý vrchol, jak prozradily i zbývající řezy obvodovým opevněním. Mladší brána s rameny mírně zatočenými dovnitř hradiště byla již vybudována v oboustranně lícované 2,8-3 m široké hradbě ze dřeva, kamene, šterku a hlíny (*Chytráček 1994, 58, Abb. 2*). Zadní i přední dřevěný líc hradby byl zakotven v základových žlabech a jamách vylámaných ve skále. Těleso hradby široké max. 3 m vyplněné šterkem a zesílené plentami z nasucho kladených kamenů z amfibolitu bylo provázáno vnitřní dřevěnou konstrukcí z horizontálních trámů, které spojovaly přední a zadní líc hradby (šířka fortifikace se blíže k bráně zmenšovala). Celé obvodové opevnění zaniklo silným požárem, při němž došlo k prohoření horizontálních trámů (odkryty byly křížící se zuhelnatělé trámy, černé vrstvy s kusy zuhelnatělého dřeva), ke spečení i natavení šterku a kamenů v tělese hradby (velké struskovitě spečené kusy s otisky dřeva pozorovány pouze na západě a jihu fortifikace - jev pravděpodobně souvisí s převládajícím jihozápadním větrem, který zde vystupňoval intenzitu požáru) a k propálení základových žlabů a jam s vertikálně zapuštěnými kůly. Východní strana temene Černého vrchu byla odtěžena kamenolomem a pouze podle konfigurace původního terénu předpokládám v jihovýchodní okrajové partii vrcholu druhou bránu do hradiště (*Chytráček – Metlička 2004, 247-250, Abb. 130*).

Snadno přístupnou jižní stranu vrcholu chránilo zesílené šíjové opevnění předsunuté před obvodový val. Předsunutá linie opevnění tvořená příkopem a masivní šíjovou hradbou protínala šíji v délce cca 50-65 m. Řezy šíjovou fortifikací, položené na dvou místech jejího průběhu, přinesly statigrafická pozorování ukazující, že se jedná o nejstarší dochované opevnění, které bylo v delším časovém úseku opakovaně obnovováno. Příkop byl široký 2,5-3,5 m a hluboký 1,2 m a jeho délka dosahovala 65 m, měl ploché dno a postupně se zaplňoval kamenitými destrukcemi ze zřícené a později vždy znovu obnovované šíjové hradby. Na obou 20 m od sebe vzdálených řezech byly rozpoznány stopy po zapuštěné palisádě (kůlové jámy se zuhelnatělým dřevem) procházející středem částečně již zasypaného příkopu (*Chytráček – Metlička 2004, Abb. 131*). Výzkum šíjové hradby rozlišil celkem 3 stavební fáze tohoto opevnění. Šířka prvních dvou starších fortifikací se pohybovala v rozmezí 2,8-3 m, třetí stavba s masivním šterkovitým hradebním tělesem mohla dosahovat šířky až 3,5 m. Poslední fortifikační aktivitu snad představuje řada větších kůlových jam se zuhelnatělým dřevem z palisády zapuštěné ve vrcholu již rozpadlého šterkovitého tělesa nejmladší šíjové hradby.

Nejvyšší bod dnes odtěženého vrchu ležel 592 m n. m., převýšení nad údolím Radbuzy činilo 160 m a celková rozloha jednodílného opevněného areálu dosahovala 0,97 ha a délka obvodového opevnění byla asi 340 m a s předsunutou šíjovou fortifikací kolem 400 m.

Přírodní podmínky

Černý vrch se nachází v Hostouňské pahorkatině tvořící severní část Chodské pahorkatiny. Jde o členitou pahorkatinu kerného typu na proterozoických svorech až pararulách a rulách s tělesy amfibolitů, žul, dioritů a gaber. Je charakterizována strukturně denudačním reliéfem rozsáhlých suků a výrazných strukturních hřbetů (Demek a kol. 1987, 206). Geologické podloží Černého vrchu

tvorí především dva typy amfibolitů (prokřemenělé paraamfibolity v západní části a ortoamfibolity ve východní části ložiska), na západě od mocného souvrství paraamfibolitů se vyskytuje parabřidlice svorového charakteru (geologické posouzení - Unigeo Ostrava; *Chytráček - Metlička 2004, 246*). Klimaticky spadá do mírně teplé oblasti, do jednotky MT 5 (*Quitt 1971, 12, mapa*). Půdy rozlišené na lokalitě jsou typické pseudogleje a okolí lokality hnědé půdy kyselé (*Tomášek 2000, mapa*). Geobotanická mapa rekonstruuje na Černém vrchu dubo-habrové háje, v těsné blízkosti borových i acidofilních doubrav, v údolí Radbuzy jsou luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1966, list M-33-XIX Mariánské Lázně*). Dnes je již celá vrcholová plošina vrchu odtěžena kamenolomem.

Historie naleziště

Lokalita byla objevena na jaře 1985 Z. Procházkou, který z temene kopce přinesl do ZČM v Plzni skleněný korálek a pravěkou keramiku. Následně provedla průzkum D. Baštová, která zde rozpoznala pravěké hradiště s relikty opevnění (*Baštová 1987, 202*). Již téhož roku byl zahájen záchranný výzkum (sezóny 1985-1991, 1993), protože lokalita byla ničena těžbou v kamenolomu. Archeologickým výzkumem byl pověřen M. Chytráček z ARÚ Praha.

Systemem sond rozloženým v ohrožené ploše hradiště bylo na několika místech zkoumáno opevnění i přilehlá vnitřní zástavba, která mnohdy dosahovala těsně k zadnímu líci hradby. Plošný odkryv na vnitřní ploše opevněného areálu přinesl poznání řady různých zahloubených objektů, často i ve vzájemných superpozicích. Skalnaté podloží se nacházelo max. v hloubce 40-50 cm, výraznější sídelní vrstvy obsahující často větší množství různých artefaktů se podařilo registrovat především v prostoru přiléhajícím k vnitřnímu líci hradby. Četné nálezy (keramika, kamenná štípaná a broušená industrie, bronzové i železné nástroje nebo šperky, skleněné i jantarové předměty, zuhelnatělé organické látky) rozptýlené na celé ploše temene ve vrstvách i v zahloubených objektech (často již v sekundárním uložení) prozrazují opakované vyhledávání výšinné polohy v různých periodách pravěku a raného středověku. Zánikový horizont hradiště je charakterizován výraznými stopami po rozsáhlém požáru, při kterém zaniklo opevnění i vnitřní povrchová zástavba. Výzkum severní linie fortifikace přinesl také částečně odkrytý obdélný a žlábkem vymezený půdorys (cca 10x5 m) povrchového domu, který byl delší stranou přistavěn k zadnímu líci hradby. Po náhlém požáru a následném zániku fortifikace překryla kamenná destrukce podlahu spáleného domu i s jeho inventářem. Podél stěny obydlí při zadním líci hradby stálo v řadě nejméně 7 celých nádob, které obsahovaly zřejmě zásoby, jak prozrazuje analýza příškvarků (spálené cereálie) na vnější stěně jedné z nádob. V jejich blízkosti leželo železné dláto, nůž a keramické přesleny, v nevelké vzdálenosti bylo nalezeno také železné kovotepecké kladívko. Nelze vyloučit určitý výrobní charakter sídelního objektu (*Chytráček 1991, 106, fig. 2; 1997, 86, Abb. 4-6*). Podobnou situaci se podařilo odhalit i na opačné jižní straně hradiště rovněž v prostoru přiléhajícím k obvodovému opevnění. Také zde lze předpokládat existenci povrchové dřevěné zástavby přistavené těsně k zadnímu líci fortifikace. Pod kamennou destrukcí zřícené hradby se podařilo odhalit skupiny 12-13 keramických nádob, které byly rozmístěny v nápadně přímé linii při základovém žlabu hradby v úseku dlouhém 21 m.

Nálezy a datace lokality

Nejstarší osídlení Černého vrchu bylo prokázáno již ve starém eneolitu kulturou michelsberskou (*Chytráček 1993, 221, fig. 3-7*), zjištěny také byly ojedinělé sídlištní nálezy ze střední a mladší doby bronzové (*Chytráček 1996, 68-71, Abb. 1-3*). Doklady fortifikace pro toto období výzkum nepřinesl, výšinná sídliště neměla zřejmě také žádné ohrazení. Výsledky rozsáhlého terénního výzkumu prozrazují, že založení předsunutého příkopu a dvě nejstarší stavební fáze šíjové hradby patří pozdní době bronzové (HaB2-3). Pozůstatky obvodového opevnění se z této doby nedochovaly, ale řada keramických nálezů i bronzových nástrojů (např. depot bronzů datovaný do HaB2/3 obsahoval tři spy, dvě sekery s týlními laloky a jedno dláto s tulejí (*Chytráček 1992, 59, obr. 3-4; 1996, 75-79, Abb. 4-7*) nebo šperků (např. zdobená bronzová jehlice), které byly na vnitřní ploše hradiště rozptýleny ve vrstvách, kůlových jamkách i v mělce zahloubených nepravidelných jamách; ojedinělý je nález většího množství spáleného obilí v jámě se zdobenou keramickou mísou a úlomky surového jantaru (*Chytráček 1996, 79, Abb. 7*) svědčící o intenzivním osídlení temene vrchu v období HaB2-3.

V pozdní době halštatské se uskutečnila třetí stavba šíjové hradby a obvodového ohrazení temene vrchu jednoduchou palisádou. Ta byla později nahrazena 3,0 m širokou oboustranně lícovanou obvodovou hradbou ze dřeva, kamene a zeminy. Stopy po palisádách v tělese zaniklé

nejmladší šíjové fortifikace a ve výplni částečně již zasypaného příkopu prozrazují v závěru pozdní doby halštatské poslední obnovení obranné funkce 65 m dlouhé linie předsunutého šíjového opevnění. Pozdně halštatské osídlení temene spadá do období stupňů HaD2-3 (do tohoto časového úseku lze zařadit nálezy keramiky, kovových předmětů i jantarové a skleněné korále). K chronologicky významným nálezovým celkům (HaD2/3) patří bronzové, skleněné a železné předměty i zlomky keramických nádob (*Chytráček – Metlička 2004, 135-136*) nalezené v podlaze povrchového obdélného domu, který byl vymezen obvodovým základovým žlábkem. K výjimečným předmětům patří v Čechách zcela ojedinělá bronzová západoalpská pásková spona (*Chytráček - Metlička 2004, 132:1*), kterou lze datovat do stupně HaD2. Zánikový horizont opevnění i povrchové vnitřní zástavby spadá do období HaD3/LtA.

Zcela ojedinělý nález z mladší doby laténské reprezentuje železná drátěná spona středolaténské spojené konstrukce (Kostrzewski, varianta A), která patří stupni LtC2. Mladší době laténské lze snad také přiřadit železnou šipku s tulejí a křídélky, která byla nalezena ve vzdálenosti 11,5 m od spony (*Chytráček 1995, 118, obr. 2*).

Nálezy keramiky prozrazují poslední sídelní aktivity na temeni Černého vrchu v raném středověku. Výběr keramických nálezů tohoto období (obr. 105:1-17; 106:1-17) umožňuje osídlení datovat do konce starší a na začátek střední doby hradištní. Z výsledků výzkumu vyplývá, že nedošlo tehdy k novému vybudování opevnění. Poslední obyvatelé Černého vrchu pravděpodobně jen využili bez výraznějších zásahů zaniklou a znovu již neobnovenou fortifikaci z pozdní doby halštatské (*Chytráček - Metlička 2004, 256-257*).

Současné osídlení v okolí lokality

Záchranný výzkum pro starý eneolit (michelsberskou kulturu) neprokázal existenci opevnění, a proto lokalita není považována za hradiště, jak bylo klasifikováno v úvodu této práce. To samé platí i pro ojedinělé nálezy ze střední a mladší doby bronzové stejně jako pro mladší dobu laténskou. Otázkou zůstává, jak byla fortifikace využita ve starší/střední době hradištní, ale vzhledem k hiátu delšímu než jedno tisíciletí již nemohla hradba plnit bez přestavby (která však nebyly zjištěna) jakýkoliv obranný charakter. Takže i pro toto období lokalitu řadím mezi neopevňovaná výšinná sídliště.

Nynická kultura - pozdní doba bronzová (HaB2-3), viz mapa 29

Jediným dokladem osídlení ve vymezeném okolí hradiště je nález pozdně bronzové sekery s ouškem v Újezdě sv. Kříže 1,2 km SZ od Černého vrchu. Nejbližším dalším dokladem osídlení je 6 km SSV vzdálený depot bronzových předmětů nalezený u Přesu (Čujanová-Jílková 1966, 19), který je však o něco blíže k hradišti u Darmyšle

Pozdní doba halštatská (HaD2-3), viz mapa 30

Opevněné výšinné sídlo na Černém vrchu je vzdáleno 2,5 km od mohylového pohřebiště u Mírkovic s pohřby ze střední i mladší doby bronzové, hroby z doby halštatské až časně laténské (*Chytráček 1990, 74, obr. 1, 2*) a 3,0 km od panského dvora halštatské mohylové kultury (HaC/HaD1/2) na ostrožně ve Štítarech nad Radbuzou-Hosteticích (*Chytráček - Metlička 2004, 257-271*). Při průzkumu u Mírkovic se podařilo severovýchodně od obce zachytit orbou silně narušené mohyly, které patřily podle keramiky období HaD/LTA (*Chytráček 1995, 206*). Ve vzdálenosti 2,7 km jižním směrem od Černého vrchu bylo zjištěno pozdně halštatské rovinné sídliště (*Chytráček – Metlička 2004, 257*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, př.č.: RP 32/2004.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 4.513.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.047, P 1.466, P 1.570-1.571, P 1.868-1.869.

Základní literatura k lokalitě

Bařtová, D. 1987: Svržno, o. Hostouň, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 202.

Chytráček, M. 1987: Svržno, o. Hostouň, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 202-203.

- *1989: Svržno, o. Hostouň, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 192.*

- *1991: A hillfort of the Late Hallstatt and Early La Tene periods on the Černý vrch by Svržno,*

- district of Domažlice. *Archaeology in Bohemia 1986-1990*, str. 105-109. Praha.
- 1992: Doklady metalurgie v pozdní době bronzové na Černém vrchu u Svržna (okr. Domažlice) a otázka možného využívání místních zdrojů nerostných surovin. Sborník ZČM v Plzni. *Historie* 8, str. 59-73. Plzeň.
 - 1992a: Svržno, o. Hostouň, okr. Domažlice. *Výzkumy v Čechách 1988-89*, str. 152-153.
 - 1993: The early eneolithic settlement on Černý vrch near Svržno, district of Domažlice. *AR* 45, str. 221-244.
 - 1994: Štítary n.Radbuzou-Hostětice und Svržno im Bez. Domažlice: zwei befestigte Höhensiedlungen der Hallstattzeit. *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen*. 3. Trefen, str. 58-66. Niedererlbach.
 - 1995: Ojedinelý nález z mladší doby laténské na Černém vrchu u Svržna, okr. Domažlice. *AR* 47, str. 115-127.
 - 1995a: Svržno, o. Hostouň, okr. Domažlice. *Výzkumy v Čechách 1990-92*, str. 343-344.
 - 1996: Übersicht zur bronzezeitlichen Besiedlung im Flußgebiet der oberen Radbuza, Kr. Domažlice. *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen*. 5. Treffen, str. 68-81. Espelkamp.
- Chytráček, M. - Metlička, M. 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA – Supplementum 16. Praha.*

66. ŠTÁHLAVY, okr. Plzeň-jih

"Sedlecká skála"

Poloha lokality

Jednodílné hradiště na dominantním kopci zvaném Sedlecká skála vypínajícím se nad otevřené údolí Úslavy mezi obcemi Sedlec a Štáhlavy. Od středu Sedlce je vzdáleno cca 800 m jihovýchodně a od Štáhlav 1,7 km severně. Zaujímá část lesní parcely kat. č. 953/3 území Štáhlavy a koordináty na mapě ZM 22-11-03 jej vymezují následující body: 1) 347:270, 2) 350:272, 3) 357:269 a 4) 354:267 mm.

Charakteristika a popis lokality

Vrchol kopce s hradištěm vystupuje z plochého hřbetu lemujícího ve východo-západním směru údolí Úslavy. Temeno vlastního suku vystupujícího o 15-25 m nad okolí zakončuje hřbet na západě. Má dva vrcholy, z nichž vyšší východní dosahuje nadmořské výšky 466 m a západnější s hradištěm má výšku 458 m. Uvnitř opevněné plochy probíhá ve směru východ - západ skalní hřbet dlouhý cca 60 m u vrcholu široký 2-5 m, u paty asi 15 m a převyšující okolní terén o 4-6 metrů. Oba vrcholy jsou odděleny úzkým nehlubokým sedlem. Boky suku jsou zprvu strmé, hlouběji klesají do údolí pozvolněji. Nad tokem řeky má hradiště převýšení 110 m a ze skalnatého hřbetu je krásný výhled na obě strany do údolí Úslavy. Nejbližší vodní zdroj pro lokalitu představuje vedle Úslavy vzdálené 600 m stejně vzdálená bezejmenná vodoteč tekoucí jihovýchodně, kde převýšení je zhruba poloviční.

Opevněný areál se rozkládá v západní části temene suku se sklaním hřbetem. V sedle na východě je hradiště odděleno dvěma valy s vnějšími příkopy. Vnější pouze přepažující je dlouhý 25 m, u paty je široký 3,0 m a vysoký asi 0,5 m a příkop je rovněž 3,0 m široký a hluboký max. 0,5 m. Z koruny valu na dno příkopu není převýšení větší než 1,0 m. Val je hlinitý sypaný. Vnitřní přepažující val s vnějším příkopem přechází na obou koncích v obvodové opevnění. V místě přepažení je val u paty široký cca 6,0 m s vnějším převýšením z příkopu do 1,0 metru a vnitřní stavbou je pravděpodobně také hlinitý, nebo hlinitokamenitý. Na profilu opevnění je zřetelné, že příkopy a valy mezi sebou plynule navazují. Na jihu jsou konce přepažujících valů a příkopů porušeny mladší lesní cestou a jsou zcela srovnány.

Na severu využívá obvodové opevnění terénní vlny, která je zvláště, místy i s vnitřním převýšením do 0,3 m. Vnější převýšení se podle konfigurace terénu pohybuje mezi 2 až 3 metry. Vnitřní konstrukcí je hlinitokamenitý, destrukce kamenů je zřetelná po svahu. Na severu se val nejprve přibližuje k východnímu konci skalního hřbetu, pak se vzdaluje, aby se při západním konci hřbetu k němu kolmo stočil. Na druhé straně hřbetu (na jihu) vybíhá o několik metrů níže po svahu a v terénu je částečně viditelný jako nesouvislá řada velkých kamenů. K východu pak poněkud stoupá po svahu a napojuje se na přepažující vnitřní val. Na jihu, kde je sráz značně nepřístupný očividně nebyl kladen důraz na důkladnost opevnění.

Jednodílné hradiště rozdělené skalním hřbetem má nepravidelně kapkový tvar a zaujímá celkovou plochu 0,28 ha, ale k sídlení využitelná plocha je vzhledem ke skalnímu hřbetu ještě menší. Délka opevnění pak dosahuje 215 m. V linii opevnění se nepodařilo zjistit vstup do hradiště, snad byl někde v jižním špatně čitelném úseku.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky leží na jihozápadním okraji Klabavské pahorkatiny, která zaujímá západní a jižní část Rokycanské pahorkatiny. Je členitou pahorkatinou kerného typu s četnými suky složenou z ordovických zvrásněných břidlic s křemenci, méně z kambrických slepenců, drob a porfyrů, významně se uplatňují proterozoické břidlice a droby (*Demek a kol. 1987, 266-267*). Sedlecká skála je krátký strukturální hřbet z kambrických křemenných porfyrů na styku s proterozoickými a ordovickými břidlicemi (*Demek a kol. 1987, 542*), půdní pokryv tvoří pseudogleje s hnědými půdami oglejenými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nejprůhodnějšího pásma MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*), průměrná roční teplota je 7-8° C a průměrný roční úhrn srážek je 550 mm. Geobotanická mapa zde rekonstruuje dubo-habrové háje v sousedství acidofilních doubrav (*Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň*). Dnes je lokalita porostlá vzrostlým jehličnatým lesem s převahou smrku a borovice, méně modřínu. Podrost tvoří listnaté náletové stromy a keře.

Historie naleziště

Hradiště navštívil a následně popsal na upozornění spolupracovníků ČAS J. Andrla a V. Švábka tehdejší vedoucí Expozitory Archeologického ústavu v Plzni A. Beneš v roce 1980. Zlomek misky se zataženým okrajem naznačoval dataci do pozdní doby halštatské (Beneš 1984, 120). Přesvědčivý soubor nálezů potvrzující dataci byl získán až při našem geodetickém měření v roce 1998. Z čerstvého vývratu JV od východního konce skalní kupy jsme získali jeho ohrabáním vedle jiného několik zlomků misky se zalomenou stěnou. Nálezy se soustřeďují hned pod humusem v sypčí šedookrové vrstvě mocné maximálně 15 cm. Byl proveden i průzkum mimo prostor hradiště. Plošina u kóty 462 m stejně jako snížené plateau severně od sedla nepřineslo očistěním četných vývratů žádné nálezy dokládající osídlení.

Nálezy a datace lokality

Pro dataci do pozdní doby halštatské je určující rekonstruované torzo misky sde zalomenou stěnou a omfalovým dnem (tab. 106:22), zlomky misek se zataženým okrajem (tab. 106:18, 20, 21) a zlomek užitkové nádoby se střídavě mačkanou plastickou páskou (tab. 106:24). Podrobná datace již byla publikována (*Chytráček – Metlička 2004, 271-273*).

Současné osídlení v okolí lokality

Severozápadně od hradiště ve vzdálenosti 2,5 km se nachází u Starého Plzeňce „Hůrka“, kde byla nalezena zcela ojedinělá pozdně halštatská, 2 km stejným směrem byly v roce 1986 při výzkumu v historickém jádru Starého Plzeňce odkryty 2 žárové hroby HaD obsahující po dvou nádobách (*Fryda - Hus 1989, 187-188*) a ve vzdálenosti 1,7 km se nachází mohylové pohřebiště v k. ú. Sedlec „Hůrka“. Na protějším břehu Úslavy ve vzdálenosti 1,2 km jihozápadně v poloze „Teplý potok“ byla prozkoumána milavečská mohyla s pozdně halštatskými nádobami a železným kopím, z dodatečných pohřbů (*Franz 1980, 174, Tab. LXXIX*). V poloze „Podmíšky“ vzdálené 0,6 km jihovýchodně od hradiště byla prozkoumána milavečská mohyla s dodatečným pozdně halštatským pohřbem (*Franz 1890, 158, Tab. LXXVIII*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 46.413-46.415, P 46.641-46.647.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.343-6.363.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.089-3.104.

Základní literatura k lokalitě

Beneš, A. 1984: Štáhlavy, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1980-81, str. 120.

Chytráček, M. - Metlička, M. 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA – Supplementum 16. Praha.

67. ŠTĚNOVICE, okr. Plzeň-jih

ostrožna na severovýchodě obce

Poloha lokality

Raně středověký hrad se rozkládá na ostrožně na severovýchodní okraji obce, která je dnes zastavěná rodinnými domky se zahradami. Příkop přepažujícího opevnění leží na samostatných parcelách kat.č. 1012/1-5 a také přepažující val má vlastní parcelní čísla kat.č. 1013/2-4 a 1014/1-3. Předhradí leží na parcelách 1016, 1017/1-2, 1018, 1019/1-4, 1020, 1021, 1022 a 1139/1 a akropole na kat.č. 166/1-2 a 167. Na mapě ZM 22-11-02 plochu hradiště vymezují spojnice následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 100:090, 2) 106:094, 3) 112:100, 4) 115:095, 5) 115:089 a 6) 102:086 mm.

Charakteristika a popis lokality

V raném středověku pravděpodobně dvoudílné hradiště na ostrožně vyběhající k jihozápadu nad soutok Losinského potoka s Úhlavou. Meandr řeky chrání ostrožnu na severozápadě, zatímco na jihovýchodě až jihozápadě ji obtéká klikatící se Losinský potok. Na severovýchodě se ostrožna postupně rozevívá a terén se zvedá k rozlehlému vrchu Valík. Temeno ostrožny pomalu mírně klesá k jihozápadu a má nadmořskou výšku 340-350 m. Nad tokem Úhlavy, kde je strmý neschůdný sráz, dosahuje převýšení 20-25 m a na jihovýchodě nad Losinským potokem, kde je svah méně prudký, dosahuje jen 15-20 m. Oba toky byly pro obyvatele ostrožny nejbližším vodním zdrojem vzdáleným 100 respektive 50 m.

Na severovýchodě je hradiště od předpolí odděleno mohutným přepažujícím opevněním tvořeným valem s vnějším příkopem probíhajícím obloukem od severu k jihu. Val je u paty dnes široký 10-12 m, má plochou korunu širokou 6 m a z vnitřní strany dosahuje výšky až 3,0 m. Z vnější strany je lemován bermou mírně skloněnou do příkopu širokého místy až 20 m, dnes z velké části zaneseného, ale přesto dosahujícího hloubky až 2,0 m. Výškový rozdíl dna příkopu a koruny valu je dnes ještě 5,0 m. Severní úsek valu i příkopu je poničený silnicí vedoucí zprvu po severozápadní hraně ostrožny, pak šikmo přes ostroh a na jihu ho opouštějící v místě, kde ústí příkop tvrziště. Silnice na severozápadě běží v místech, kde byl obvodový val, který je zde částečně zřetelný. Zdaleka ale nedosahoval velikosti přepažujícího opevnění, které je v současnosti zanášeno odpadem z pily stojící v předpolí hradiště při jihovýchodní hraně ostrožny.

Na jihovýchodě se přepažující val stáčí k západu, běží po jižní hraně ostrožny a je dochován ještě v krátkém úseku a postupně vyznívá. Je na nejvyšší pravděpodobné, že původně pokračoval až na špici ostrožny, ale později byl snesen a rozhrnut ze svahu. Dnes je v tomto úseku zřetelné ostré zalomení na hraně ostrožny. Vnější příkop na jihu ústí ve svahu a na jižním obvodu již nebyl zbudován. M. Kolář se v šedesátých letech předminulého století zmiňuje o mohutných čtyřnásobných valech směrem k řece, tj. na jihozápadě pod špicí ostrožny (*Kolář 1870, 420*). Ty jsou pouze později upravenými terasami.

Samotná špice ostrožny, kde stávala mladší tvrz, má terén značně pozměněný. Předpokládané původní obvodové opevnění vzalo za své při stavbě tvrže někdy v první polovině 14. století. Rozlehlý starý hrad nevyhovoval obranné strategii, proto byla špice přepažena asi 10-15 m širokým příkopem, po kterém se v terénu na severozápadě při hraně dochovala pouze nevýrazná deprese hluboká 0,5 m. Jižní úsek příkopu později využila silnice, která tudy dnes prochází a klesá mezi domy k Losinskému potoku. Dále ke špici je však vidět při severozápadní hraně další deprese široká až 15 m, která by mohla být pozůstatkem dnes zcela zaneseného příkopu, který by pak bezesporu patřil k tvrzi. Rozřešení této situace by mohl přinést pouze archeologický výzkum, ale jeho uskutečnění je vzhledem k zástavbě rodinnými domky těžko realizovatelné. Proto se můžeme pokusit nastínit možnosti, které nám situace naznačuje. První možnost vychází z předpokladu, že deprese patrná na samé špici ostrožny je pozůstatkem jiné činnosti a ne příkopu. Pak by příkop využitý silnicí byl opevněním tvrže a raně středověké hradiště by mohlo být pouze jednodílné, i když i tvrz mohla využít staršího opevnění raně středověké akropole. Další možnosti již počítají s existencí dvou přepažujících valů na špici. Pak je daleko pravděpodobnější, že vnější patří akropoli raně středověkého hradu a vnitřní opevnění tvrže, ale vyloučit nemůžeme ani možnost, že obě paralelně vedoucí linie příkopů patřily opevnění tvrže a vznikly až v 1. polovině 14. století. Za současného stavu poznání je také složité rekonstruovat vstupy na hradiště. Pokud by hradiště mělo dvoudílnou dispozici je možné bránu předpokládat na severovýchodě v místech, kudy dnes vede silnice. Druhá možnost vychází z předpokladu jednodílného hradiště, pak by mohla být brána také na jižní straně v místě, kde ústí přepažující příkop se silnicí.

Budeme-li počítat s dvojdílným raně středověkým hradištěm, pak by akropole měla rozlohu 0,32 ha, předhradí 0,96 ha a celková opevněná plocha 1,28 ha. Přepažující opevnění předhradí bylo

dlouhé 125 m, přepažující opevnění akropole 70 m a celková délka fortifikace za předpokladu existence obvodového valu po celém obvodu by dosahovala asi 523 m.

Přírodní podmínky

Lokalita leží v okrsku Štěnovické vrchoviny, která leží v západní části Radyňské vrchoviny. Jde o plochou vrchovinu při dolních tocích Radbuzy, Úhlavy a Úslavy tvořenou proterozoickými břidlicemi a drobnými spility. Charakterizována je strukturně denudačním reliéfem ploché tektonické klenby s výraznými sukami a strukturními hřbety. Území přetíná široce rozvěšené údolí Úhlavy (Demek a kol. 1987, 501). Geologické podloží lokality tvoří na ostrožně deluviální hninitokamenité a hlinitopísčité sedimenty a na samotné špici ostrohu granodiorit (Geologická mapa ČR 1994, list 22-11 Přeštice) a půdním pokryvem jsou na lokalitě i v okolí hnědé půdy se surovými půdami (Tomášek 2000, mapa).

Klimaticky území patří do nejprůhodnější západočeské mírně teplé oblasti, do jednotky MT 11 (Quitt 1971, 13, mapa). Průměrný roční úhrn srážek je 550 mm a průměrná teplota 7-8°C. Geobotanická mapa rekonstruuje na ostrožně dubo-habrové háje a v údolí Úhlavy luhy a olšiny (Mikyška a kol. 1969, list M-33-XX Plzeň). Dnes jsou na lokalitě zahrady s travnatým povrchem, záhony a ovocné stromy.

Historie naleziště

O panském sídle ve Štěnovicích mluví písemné prameny od 1. poloviny 14. století, ale již v polovině 16. století je hrádek či tvrz ve Štěnovicích pustý (Rožmberský 1996, 12). O valech ve Štěnovicích mluví M. Kolář (1870, 420).

V roce 1927 na lokalitě provedl záchrannou akci V. Čtrnáct, který odsud získal mladohradištní střepy datované do 12.-13. století (Bašta - Baštová 1988, 18). V roce 1965 pak mohutné opevnění zmiňuje A. Beneš (1966, 35) a v roce 1981 T. Durdík (1984, 122). V roce 1998 sebral autor v zářezu silnice na straně předhradí mladohradištní zlomek keramiky s hřebenovou vlnicí.

Nálezy a datace lokality

Z hradiště se doposud podařilo získat jen malou kolekci typických nálezů. Převládají zlomky, které můžeme datovat do 12.-13. století. Do 13. století patří zlomek velkého hrnce s rozvěšeným kuželovitě seříznutým okrajem na vnitřní straně odsazeným a šikmo přesekávaným, na podhrdlí je výzdoba jednoduchou vlnicí a šroubovicí (tab. 107:1). Do 12. století řadím jednak horní část nádoby s kalichovitým vzhůru vytaženým okrajem na podhrdlí s oběžnými rýhami lemující nízkou plynulou jednoduchou vlnicí (tab. 107:2), stejně jako zlomek stěny s dvojitou hřebenovou vlnicí (tab. 107:4). Snad již do 11. století může patřit zlomek s vyšší hřebenovou vlnicí a svazkem rýh pod ní (tab. 107:3). Podle tohoto zatím nereprezentativního souboru můžeme určit rozsah užívání hradiště od 11. do 13. století, tj. do doby největšího rozkvětu staropluženské sídelní aglomerace.

Současné osídlení v okolí lokality

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 23.934, P 46.603, HA 24.105.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.563-6.574.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.316-3.320.

Základní literatura k lokalitě

Durdík, T. 1984: Štěnovice, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1980-81, str. 122.

Kolář, M. 1870: Památky na Plzeňsku. PA 8, str. 417-424.

Rožmberský, P. 1996: Štěnovice, hrad, tvrz a zámek. Edice zapomenuté hrady tvrze a místa 10. Plzeň.

68. TASNOVICE, okr. Domažlice
Vavřinec"

"sv.

Poloha lokality

Raně středověký hrad se nachází na rozsáhlém oblém návrší zvaném podle kostela stojícího na jeho temeni sv. Vavřínc. Návrší se nachází asi 500 m západně od obce. Častěji je lokalita nesprávně označována podle obce Štítary ležící západně na druhém břehu Radbuzy. Plocha hradiště leží na katastrálním území Tasnovice, okr. Domažlice a zaujímá parcely kat.č. 325/1, 352/1, 352/2, 353/1, 353/2, 354/1, 356, 361, 368, 370, 372, 373/1, 373/2, 375/2, 376, 377, 379, 380, 381, 382, 383, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417/1, 417/5, 417/6, 417/7, 796 a 801. Lokalitu vymezuje spojnice následujících bodů na mapě ZM 21-21-18 s koordináty měřenými od Z:J sekční čáry: 1) 234:055, 2) 259:070, 3) 266:070, 4) 281:035, 5) 273:025 a 6) 231:031 mm.

Charakteristika a popis lokality

Rozsáhlé oblé návrší je na severovýchodě oddělené nehlubokým sedlem od vyššího kopce s nadmořskou výškou 480 m. Návrší s raně středověkým hradem je situováno mezi Tasnovicemi a Štítary. Na západě, jihu a jihovýchodě je obtékáno Radbuzou, do které se na jihozápadě pod hradištěm vlévá Slatinný potok. Temeno návrší je oblé, zprvu s mírnějšími svahy, hlouběji jsou pak na jihovýchodě až severozápadě strmé 20-30 metrové srázy, které jsou na jihu a jihozápadě skalnaté. Převýšení vrcholu nad řekou je 61-63 m, ta je také nejbližším vodním zdrojem vzdáleným od vnějšího opevnění zpravidla 100-150 m.

Kolem nejvyššího bodu 467 m n.m. se rozkládá akropole na severovýchodě s obdélným hřbitovem obklopeným kamennou zdí s gotickým kostelem sv. Vavřínce. Kolem akropole se rozkládá II. předhradí, na němž se severovýchodně od hřbitova na akropoli rozkládá mladší větší obdélný hřbitov, jehož severovýchodní hřbitovní zeď leží těsně za valem předhradí. Předhradí I. se rozkládá ve východní části hradiště na šíjové straně, kde je ostrožna nejsnáze přístupná. Na jihozápadě až severu se na svazích při špičce ostrožny rozkládá poslední III. předhradí.

Akropole

Severovýchodní val akropole probíhá vně podél hřbitovní zdi stojící kolem kostela sv. Vavřínce a je patrný jako terasa vysoká dnes z vnější strany 2-3 m, která je silně poničená návozy a mladšími úpravami terénu. Na jihovýchodě je do ní zahloubeno několik sklípků. Na východním ohybu má terasa vnitřní výšku jen 1,4 m a vnější kolem 4,0 m při šíři u základny asi 10-12 m. Na jihu má obvodový val akropole jen minimální převýšení, protože plocha byla dlouhodobě obdělávána a tak vznikl na svahu ochoz široký 7-8 m s výraznou vnější hranou a s převýšením z vnější strany 4-5 m. Na západě pak má val vnitřní převýšení až 0,5 m, ochoz je tady široký 11-13 m a vnější výška je stejná jako na jižní straně. Na severozápadě je těleso valu druhotně proražené cestou. Na severu na vnitřní straně začíná jiný val, který běží k východu, stáčí se k jihovýchodu, kde jím u triangulačního bodu prochází cesta a u hřbitovní zdi se napojuje na severovýchodní val akropole. Opevnění je zprvu široké 4-6 m a z vnější strany dosahuje jeho výška 2,0 m. Směrem k východu postupně mohutní až v ohybu u triangulačního bodu má šířku u paty 9 m, vnitřní výšku 1,3 m a vnější 3 m. Tento val tak tvoří jedno rameno ulicové brány A dlouhé asi 20 m. Druhé rameno tvoří vnější severní val, který je pozorovatelný jako výrazná terasa zprvu s největším převýšením 4,0 m a dále na východě jen 2,5 m. Mezi oběma rameny tak vzniká ulicový vstup, ale terén je v tomto místě značně poničený jámami, hromadami hlíny a kamení.

II. předhradí

Severní vnější val akropole běží rovně k severovýchodu, tvoří severní val II. předhradí, kde se jeví jako terasa vysoká z vnější strany 2,5-3,5 m. Zhruba po 80 metrech se skoro v pravém úhlu lomí, běží pak po svahu dolů, kde již odděluje I. a III. předhradí. Má základnu širokou asi 14 m a z obou stran má koruna převýšení 2,5-3 m. Postupně po svahu mohutní, ale jeho průběh je nejprve poničený dvěma proraženými cestami a jeho severní konec je odtěžený. Otázkou je, zda se tady napojoval na vnější fortifikaci, nebo skončil před ní. V horní části jihovýchodně od jeho zalomení jsou četná porušení terénu a mladší úpravy pravděpodobně v souvislosti se založením mladšího hřbitova v severovýchodní části II. předhradí. Výraznější je val až zhruba od severovýchodního rohu hřbitovní zdi, která částečně vybíhá až před korunu valu. Podél severovýchodní zdi je viditelný z vnější strany jako 3,5 m vysoká terasa, která je při jižním okraji hřbitova poničená druhotně proraženou cestou. V dalším průběhu k jihu je val široký u paty 12-13 m, má vnitřní převýšení až 1,5 m a vnější dosahuje podle terénu výšky 3,5-6 m. Na jihovýchodě tento přepažující val běží až k jižnímu okraji ostrožny, klesá po svahu dolů, kde je jeho konec poničený cestou. Na jeho vnitřní straně tak vzniká menší trojúhelníkový prostor, jehož jižní okraj tvoří hrana nad

prudkým jižním svahem. Z této plochy k západu pak vybíhá 4-2 široký ochoz, který tvoří bermu jižního obvodového valu, který se zde stává vnější linií opevnění. Tento val tvořící severní rameno zmíněného trojúhelníku vychází od východního přepažujícího valu asi 40 m výše než hrana svahu. Zprvu je patrný jako terasa a na prudším svahu jako ochoz široký 6-8 m. V nejvyšším místě je terasa vysoká 10-12 m, dále na západ je pak vysoká kolem 5 m. Na úpatí valu je zřetelná již zmíněná berma široká 3 m, která končí na skalnatém srázu na jihozápadě ostrožny, tento úsek tvoří vnější linii fortifikace. Na jihu, kde na jižní straně začínají skály, se val od vnějšího opevnění odklání, běží po vrstevnici obloukem k severu, kde je patrný jako hrana terasy mající vnější převýšení dnes jen 1-2 m. Pod ním pak paralelně probíhá hrana plužiny. V jeho západním úseku je porušení 4x2 m velkým výkopem. Stejný vzhled pak má rovněž na severozápadě, jen jeho vnější výška kolísá mezi 3-3,5 m. Na severní straně je terén značně změněný mladšími zásahy, ale průběh linií valů naznačuje možnost existence brány B. Severní obvodové opevnění zde tvoří jedno rameno brány, druhé tvoří krátký úsek výrazné terasy asi o 6 m výše, který se po 25 metrech stáčí proti svahu a přibližuje se k severnímu opevnění akropole, kde jsou však četné jámy a hromady.

III. předhradí

Na jihozápadě až severu vzniká mezi II. předhradím a vnější linií opevnění další předhradí označené jako III, které se rozkládá již na svažitém terénu s drobnými vystupujícími skalkami na západě. Vnější val běží zhruba po vrstevnici asi 25 m pod vrcholem a je zpravidla patrný jako 10 m široký výrazný ochoz, jehož vnější strana prudce spadá k Radbuze. Na jihozápadě val vybíhá ze skalnatého srázu asi o 10 m níže než jižní val II. předhradí, běží po vrstevnici jako výrazný ochoz široký zprvu 6 m, jehož vnější destrukce je viditelná hluboko po srázu. Na západě je ochoz širší dosahuje zde šířky až 10 m a severní část valu je pozorovatelná jako terasa vysoká 4 m, v esovitém průběhu blíže špici je zřetelné i vnitřní převýšení do 0,6 m. Severní vnější opevnění se již v tomto úseku odklání od prudkého srázu v dolní části ostrohu a stoupá, zřetelné je jako terasa vysoká z vnější strany 4 m.

I. předhradí

Toto předhradí leží severovýchodně až jihovýchodně od II. předhradí na nejpřístupnější straně návrší. Na severu, v místě kde k vnějšímu severnímu obvodovému opevnění klesá již popsaný val mezi I. a III. předhradím je druhotné porušení valu mladší přístupovou cestou, které dnes vypadá jako místo možné brány, ale zřejmě tomu tak nebude. Severovýchodně odsud je val patrný jako výrazná terasa, která má vnější převýšení 4-5 m. Pod ní podél celého severovýchodního obvodu vede cesta, která vytváří jakousi bermu, ale spíše půjde o terasovitou úpravu, protože po svahu jsou viditelné další terasy. Východně od místa možné brány vybíhá kolmo z obvodového opevnění na vnější straně dolů po svahu v délce asi 60 m hninitokamenitý val široký v základně 8 m a dosahující z obou stran výšky 1,5-2,0 m. Jeho napojení na obvodovou fortifikaci zničila cesta vedoucí pod valem. Val se dále obloukem stáčí k jihu a jako východní obvodový val I. předhradí je v nejpřístupnějším místě návrší patrný jen jako 1-1,5 m vysoká nevýrazná terasa, o které bych soudil, že vznikla dlouhodobým obděláváním vnitřní plochy. Z toho vyplývá, že opevnění zde mělo jiný průběh. Val se od severovýchodního obvodu fortifikace nejspíše obloukem stáčil dovnitř a běžel po mírném návrší. Na druhé jižní straně je dobře viditelný podobně se obloukem dovnitř stáčejší val, který běží až k severovýchodnímu rohu hřbitova na II. předhradí. Kamenitý val je v tomto úseku široký 6 m a jeho výška z obou stran dosahuje až 1,8 m. Obě ramena zatáčejší se dovnitř vytváří v nepřilíživé výrazné terénní depresi nálevkovitou úžlabinu zakončenou pravděpodobně bránou C, která byla hlavní bránou celého raně středověkého hradu.

Od jižního ramene brány pokračuje východní vnější opevnění nejprve jako terasa s vnějším převýšením 2,0 m, ale dále k jihu výška stoupá až na 4 m. Zhruba v polovině přepažujícího valu je výrazné přerušení považované dříve za hlavní bránu. Jde ale o druhotné proražení opevnění přístupovou cestou od Tasnovic a pak deformací terénu dlouhodobým obděláváním vnitřní plochy vytvářejícím dojem brány. Za tímto místem je pak val opět sledovatelný jako výrazná 4-5 metrů vysoká terasa. V jihovýchodním úseku je val v délce asi 70 m značně porušený cestami vedoucími od východu na plužiny na ploše I. předhradí. V dalším průběhu se již přibližuje k jižní hraně návrší jako 4 m vysoká terasa na vnější straně s další terasou připomínající bermu. Hlouběji po svahu pak jsou další terasovité úpravy. Na jižní hraně návrší se prudce lomí a běží jako terasa tvořící jižní opevnění I. předhradí.

Terén je na celé ploše hradiště značně pozmeněný zejména v důsledku dlouhodobého zemědělského obdělávání, kdy na ploše vznikaly různé pluziny a s nimi spojené terasy. Místa původních bran, situovaných na nepříhodných místech vzhledem k poloze obou mladších obcí (Štítar a Tasnovic) zanikly, protože nebyly využívány a naopak některé úseky byly na vhodných místech druhotně proraženy. Stejně i tělesa valů, která měla původně i značné vnitřní převýšení byla postupně z této strany za existence hradiště zanášena odpadem, později splachy a orbou, která postupně ničila i koruny valů až vznikly dnešní terasy. To také dokládá statigrafie zjištěná při výzkumu prostoru za valem na II. předhradí v roce 1988. Z výše uvedeného vyplývá, že v určitých úsecích (zejména v prostoru bran) nebude možné průběh opevnění a jeho charakter odhalit bez archeologického výzkumu a zvláště, když výzkum v roce 1988 doložil dvě fáze opevnění, které nemusely vždy probíhat ve stejných místech. Proto je třeba tento popis brát pouze jako pokus o rekonstrukci průběhu opevnění a jako jednu z možných variant, která vychází z dnešního dochování fortifikace.

Podle propočtů zaujímal akropole plochu 1,27 ha a délka jejího opevnění byla asi 400 m. Druhé předhradí obklopující akropoli mělo plochu 4,55 ha, I. předhradí na východní nejpřístupnější straně návrší zaujímal rozlohu 5,77 ha a III. předhradí na severu a západě ostrožny, na její špici (vně II. předhradí) mělo rozlohu 3,59 ha. Celková plocha raně středověkého hradu byla 15,18 ha, vnější obvod fortifikace byl 1.555 m a celková délka všech fortifikačních linií byla podle zaměření a stavu poznání dlouhá asi 2.760 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je hradiště na sv. Vavřinci součástí Hostouňské pahorkatiny v severní části Chodské pahorkatiny. Jde převážně o členitou pahorkatinu, méně pak i plochou vrchovinu kerného typu budovanou proterozoickými svory až pararulami a rulami. Má strukturně denudační reliéf rozsáhlých suků a výrazných strukturních hřbetů (*Demek a kol. 1987, 206*). Vlastní lokalita leží na amfibolitu a granitickém dvojslídlném svoru (*Geologická mapa ČSR 1986, list 21-21 Bělá nad Radbuzou*) a pedologicky je na lokalitě a v okolí hnědá půda (*Půdní mapa ČSR 1987, list 21-21 Bělá nad Radbuzou*). Klimaticky patří do méně příhodné oblasti MT 5 (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrný úhrn ročních srážek je 600-650 mm a průměrná roční teplota 7° C. Rekonstruovány jsou na lokalitě acidofilní doubravy při toku Radbuzy pak luhy a olšiny (*Mikyška 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*). Dnes jsou na lokalitě louky a pastviny s travnatým povrchem, dříve byla plochy jednotlivých areálů dlouhodobě zemědělsky obdělávané a tím terén značně pozmeněn terasami pluzin. Na jihu a západě jsou četná rozlehlejší trnková křoví, na valech jsou také převážně trnky a listnaté stromy, duby, kaštany a na východě višně.

Historie naleziště

Lokalita je známa již od konce 18. století, kdy ji ve své topografii uvádí J. Schaller (*1789, 117*), roku 1825 ji uvádí J. Veselý v rukopise zaslaném J. Eichlerovi (*Veselý 1825; Sklenář 1992, 252*) a v roce 1839 o ní píše i J. Sommer (*1839, 185*) a o něco později je uvedena i v Archeologické mapě království Českého (*Schmitt 1856*). Již od počátku 19. století jsou zmiňovány trojnásobné valy a časté nálezy různých předmětů a zvířecích i lidských kostí (*Sklenář 1992, 252*). Roku 1875 byly u gotické stavby kostela sv. Vavřince na nejvyšším místě na akropoli, při rozšiřování hřbitova, odkryty kostrové hroby obsahující kromě jiných milodarů také esovité záušnice a denár Vratislava II. (*Woldřich 1893, 11-13; Píč 1909, 348, 385; Macháček 1926, 26; Franz 1934, 35*). J. N. Woldřich také publikoval první plán trojnásobných valů na hradišti (*1893, Fig. 13*), který ukazuje vstupní bránu na severovýchodě. Nálezy od kostela sv. Vavřince byly dlouho považovány za rozhodující při dataci celé lokality, která byla kladena do 11. století (*Maličský 1950, 33; Turek 1952, 18; 1971, 159; Vildová 1965, 128; Čujanová-Jílková 1966, 22*).

Teprve v 80. letech minulého století položili na hradišti za druhým valem asi 100 m severozápadně od kostela několik sond manželé Baštovi. Ty byly situovány v prostoru, kde val akropole a druhého předhradí se navzájem přibližují asi na 12 m. V roce 1984 zde byla položena sonda 1x0,6 m, která ale nebyla dokopána. Následujícího roku byla rozšířena na 1,3x1,9 m a dokopána na podloží v hloubce 1,7 m. Rozlišeno bylo šest vrstev, z nichž čtyři kulturní v hloubce 10-145 cm (*Baštová 1987h, 20; Baštová - Bašta 1990, 19*). Na tuto sondu navazovala jižním směrem sonda 2x1,4 m kopaná v roce 1986, statigraficky byl stejně jako v předešlé rozlišeno 4 vrstvy, dno leželo na jihu v hloubce 0,9 m a na severu v hloubce 1,3 m (*Baštová - Bašta 1989e, 197; Baštová - Bašta 1990, 19*). V roce 1988 byla východně od předešlých sond položena větší

sonda o rozměrech 4x2 m s delší osou ve směru sever-jih, dno bylo zjištěno na jihu v hloubce 1,05 m a na severním konci až v hloubce 1,9 m. V ní byla zachycena složitá stratigrafická situace, která doložila sekvenci dvou fází opevnění. Ve výplni za valem (tzv. vnitřního příkopu) se podařilo rozeznat čtyři nálezové horizonty hradištní keramiky (Bašta – Baštová 1992d, 155). Na úrovni podloží v severní části sondy (hloubka 1,9 m) byly zachyceny v řadě tři kúlové jamky, zřejmě již konstrukce vnitřní strany hradby (Baštová - Bašta 1990, 19-21). Nalezená keramika umožňuje dataci největšího rozkvětu raně středověkého hradu od počátku 9. do pol. 10. století (Bašta - Baštová 1988, 19-20; Baštová - Bašta 1990, 47). Kromě keramiky byly nalezeny železné nože, přezka opasku a síťáková jehla a velké množství zvířecích kostí. V podorniční vrstvě zlomek keramické dlaždice s motivem pletence, který lze datovat od poloviny 12. do počátku 13. století a může naznačovat možnou existenci románského kostela předcházejícího dochované gotické stavbě (Bašta - Baštová 1992d, 155). Po polovině 10. století intenzita osídlení výrazně klesá, alespoň jak ukazuje sonda na II. předhradí a je možné, že se omezuje jen na plochu akropole. Rozhodně ještě v 11. století, kdy se pohřbívalo u kostela sv. Vavřince bylo významným bodem tohoto regionu. V květnu 1988 bylo opevnění raně středověkého hradu geodeticky zaměřeno ARÚ v Praze. Hradiště na sv. Vavřinci je nejrozsáhlejší slovanskou fortifikací v celých západních Čechách.

Nálezy a datace lokality

Jelikož byly podstatné části souborů z nejvýznamnějších sondáží manželů Baštových v letech 1984-1988 již publikovány, nejsou tyto zde znova rozebírány. V dataci se opírám o publikované závěry (Bašta - Baštová 1988, 19-20; Baštová - Bašta 1990, 47).

Současné osídlení v okolí lokality

Asi 4,9 km západně vzdušnou čarou bylo zjištěno staro až středohradištní výšinné sídliště na Černém vrchu u Svržna (viz katalog). Absence povrchových průzkumů je příčinou, že v okolí neznáme žádné další hradištní lokality (Bašta - Baštová 1988, 18).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 7.869, P 14.334-14.339, P 23.921-23.933, P 26.545-26.554, P 27.608-27.643, P 28.376-28.446, P 33.544-33.851, P 34.438-34.442, P 34.924-34.928, P 43.836, P 43.849-43.852, P 43.838, P 43.856-43.858, P 43.877, P 57.039-57.043, P 57.930-57.935.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 1.179, N 1.184, N 2.149, N 4.757-4.758, N 4.764, N 4.790, N 5.208-5.216, N 6.861, N 6.882-6.884.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 1.023, P 1.219-1.220, P 1.560-1.569, P 1.864-1.866, P 2.581-2.586, P 3.565, 3.585-591, P 3.604-3.605.

Základní literatura k lokalitě

Baštová, D. 1987h: Tasnovice, o. Štítary, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 206.

Bašta, J. - Baštová, D. 1988: K problematice počátků a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách, *Studia mediaevalia Pragensia I*, str. 9-31. Praha.

- 1992d: Tasnovice, o. Štítary, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 155.

Baštová, D. – Bašta, J. 1989e: Tasnovice, o. Štítary, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 197.

- 1990: Slovanské osídlení v povodí horní Radbuzy. Sborník ZČM v Plzni. Historie 5, 5-58. Plzeň.

Franz, L. 1934: Aus der Vorzeit des politichen Bezirkes Bischofsteinitz. Bischofsteinitz.

Kolář, M. 1870a: Hradiště u Štítar na Plzeňsku. PA 8, str. 561-564.

Píč, J. L. 1909: Starožitnosti země České. Díl III. Čechy za doby knížecí. Sv. 1. Praha.

Sláma, J. 1986: Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu. *Præhistorica 11*. Praha.

Woldřich, J. N. 1893: Beiträge zur Urgeschichte Böhmens V. MAGW 13, str. . Wien.

69. TŘEBOBUZ, okr. Plzeň-sever.

"Čelín"

Poloha lokality

Hradiště na úzké protáhlé ostrožně, cca 1600 m jihozápadně od obce, vybíhá v délce 300 m z nevýrazného návrší s pomístním názvem „Čelín“ k jihozápadu. Na jihovýchodě teče Luční potok

a na severozápadě až jihozápadě bezejmenná pravobřežní vodoteč pramenící o 2,5 km severně. Oba toky se stékají pod jižní hranou ostrohu. Temeno hradiště leží v nadmořské výšce 404 m a nad údolím dosahuje maximálního převýšení 25 m. Svahy obklopující polohu jsou prudké, ve spodní části strmé. Nejbližším zdrojem vody jsou oba potoky z vrcholu vzdálené 50 m. Lokalita se rozkládá na parcele kat. č. 334/1 území Třebobuze a hradiště je koordináty měřeními od Z a J sekční čáry na mapě ZM 11-44-08 vymezeno těmito body: 1) 216:022, 2) 225:021, 3) 233:025, 4) 235:023 a 5) 225:015 mm.

Charakteristika a popis lokality

Hřbet ostrožny je široký cca 40 metrů a zhruba v jedné třetině je přepažen valem s patrným náznakem příkopu na vnější straně. Val je u paty široký 7 m a převýšení nad plochou hradiště není větší než 0,4 m. Maximální převýšení jeho koruny nade dnem příkopu není větší než 1,0 m. Příkop má v dnešním stavu šířku 2-3 metry a oproti vnějšímu terénu je zahlouben do 0,6 m. Na jihovýchodním konci je linie opevnění porušena lesní cestou. Na obvodu hřbetu nebyly zjištěny žádné stopy opevnění. Za valem je oblý hřbet ostrohu s možným osídlením široký 40 m a na jeho jihozápadním konci se rozevírá do nevelké ledvinovité plošiny. Délka přepažujícího opevnění je 38 m a plocha vhodná k sídlení dosahuje plochy 0,81 ha.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky je součástí ploché Svojšínské vrchoviny ve střední a západní části Stříbrské pahorkatiny. Rozkládá se na proterozoických fylitech a denudačních zbytcích karbonských pískovců, slepenců a jílovců (*Demek a kol. 1987, 491*). Podloží ostrohu tvoří fylitické břidlice střídané fylitickými drobami (*Geologická mapa ČR, list 11-44 Nýřany*) a půdní pokryv představují hnědé půdy s půdami surovými (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do nejteplejší západočeské oblasti MT 11 (*Quitt 1971, 13, mapa*) a průměrný roční úhrn srážek je 500-550 mm a průměrná roční teplota 7° C. Geobotanická mapa rekonstruuje acidofilní doubravy a v údolí Lučního potoka bikové bučiny (*Mikyška a kol. 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Lokalita je dnes porostlá vzrostlým jehličnatým lesem s bohatými, rozsáhlými křovisky a výskytem jalovce a vřesu.

Historie naleziště

Hradiště bylo objeveno v roce 1983 při průzkumu a ze sondy položené za valem byla získána nevýrazná pravěká keramika a úlomky mazanice (*Baštová - Svobodová 1985, 186*). Nevýrazný soubor s jedním charakteristickým zlomkem (tab. 107:5) naznačuje, že by mohlo jít o pozdně halštatskou lokalitu.

Současné osídlení v okolí lokality

Ve vzdálenosti 1,5 km JZ se nachází hradiště v k. ú. Luhov (viz katalog) a 1,7 km JV je situováno hradiště v k. ú. Lipno (viz katalog).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 24.068, P 33.403-33.404.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.519-6.522,

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.262-3.265

Základní literatura k lokalitě

Baštová, D. - Svobodová, H. 1985: Třebobuz, o. Líš'any, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1982-83, str. 186.

70. ÚSTALEČ, okr. Klatovy

„Hradec“

Poloha lokality

Slovanské hradiště leží asi 1,2 km severozápadně od obce na temeni oblého kopce zvaného příhodně „Hradec“. Plocha opevněné lokality leží na lesní parcele kat. č. 1610 katastrálního území Ústaleč a na mapě ZM 22-31-08 ji vymezují spojnice následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 211:360, 2) 214:366, 3) 194:375, 4) 190:372 a 5) 196:365 mm.

Charakteristika a popis lokality

Z jižní strany jde o nevýrazný kopec mající nad širokým sedlem převýšení necelých 20 m, za sedlem k jihu pak terén stoupá k mohutné hoře Vidhošť (759 m). Z ostatních stran jsou pak svahy daleko prudší a vyšší. Na severu nad údolím Černičského potoka tekoucího od západu

k východu dosahuje vrcholová plošina s nadmořskou výškou 610-612 m převýšení až 70 m, i když svahy nejsou výrazně strmé. Plošina na vrcholu má protáhlý oválný tvar s delší osou ve směru SZZ-JVV. Na vnitřní ploše jsou patrné buď geologické sondy nebo sondy po rudném průzkumu. Nejbližšími vodními zdroji jsou jednak dva prameny na úpatí kopce, jeden na východě a druhý na jihovýchodě, dále pramen vodoteče v sedle na jihozápadě, všechny vzdálené 200-250 m a na jihu pod kopcem tok Černického potoka vzdálený 350, ale zde je již značné převýšení.

Obvodový val obepínající temeno má na jihovýchodě vnější převýšení 2,0 m, vnitřní 0,5 m a u paty je široký 9,0 m. U jeho vnější paty je náznak 3,0 m širokého příkopu či stejně širokého ve svahu upraveného ochozu. Složením je opevnění hlinitokamenité. Směrem k východu vnější výška obvodového valu kolísá mezi 1,5-2,0 m podle konfigurace terénu, vnitřní převýšení je většinou nulové, předpokládaná šířka u paty je okolo 6 m. Za jihovýchodním ohybem val využívá malých, ale četných drobných skalek a výchozů, složením je pak více kamenitý. Na SSV je rovný úsek obvodového opevnění patrný jako 3-4 m široký ochoz běžící pod hranou vrcholové plošiny, z vnější strany dosahuje převýšení 2,0-2,5 m, a na svahu je pod valem patrná berma široká 2-4 m.

Na severozápadě vrcholové plošiny je val u paty široký 7-8 m, místy dosahuje vnitřní převýšení až 0,8 m a vnějšího okolo 2,0 m. Na vnější patu nasedá 2,5-3,5 m široký a maximálně 0,7 m hluboký příkop. Linie fortifikace zde neprobíhá po hraně svahu, ale asi 20 m před ní. Stavbou je val pravděpodobně hlinitokamenitý, o jeho vnitřní konstrukci nemůžeme na základě vizuálního průzkumu nic bližšího říci. Vně západního ohybu opevnění probíhá ve vzdálenosti přibližně 30 m šikmo po svahu krátký (asi 30-35 m dlouhý), ale výrazný úsek valu široký u paty 9-10 m dosahující vnitřního převýšení 0,8 a vnějšího 2,5 m. Také před tímto vnějším valem je patrný mělký příkop. Směrem k jihovýchodu navazuje na tento výrazný úsek nevýrazná terénní vlna pozorovatelná ještě do vzdálenosti asi 50 m. Tento krátký úsek nenavazující na obvodové opevnění naznačuje, že na jižním svahu mohlo být započato budování opevnění předhradí.

Západní úsek jižního valu je z celé obvodové fortifikace nejvýraznější, na vnitřní straně v úseku dlouhém 20 m je na vnitřní straně příkop široký 3-4 m a hluboký asi 1,0 m. Samotný val je u paty široký 8 m, má vnější převýšení 2,0-2,5 m a u jeho vnější paty jsou krátké asi nedobudované úseky příkopu. Zhruba ve středu průběhu jižního valu je patrná ulicová brána, jejíž západní rameno je sice porušené několika mladšími zásahy, ale jeho mírné vyhnutí po svahu je zřetelné. Samotné zakončení ramene je také porušené, tentokrát mladší lesní cestou. V úseku dlouhém asi 40 m je fortifikace ramene zesílena vnějším příkopem širokým 2,0-3,0 m a hlubokým 0,5 m. Mezi oběma rameny brány je 10 m široký průchod, vzájemné překrytí ramen je jen 2-3 m. Východní rameno brány je daleko méně porušené, šíře valu je u paty 7-8 m, jeho vnitřní převýšení je do 1,0 m, ale dále k východu postupně klesá až vyznívá, zatímco vnější převýšení zůstává v celém úseku konstantní a pohybuje se mezi 2,0 a 2,5 m. Přibližně 20 m od konce východního ramene brány je zřetelný 2-3 m široký a do 0,8 m hluboký vnější příkop.

Podle porušených situací je val hlinitokamenitý, ale o jeho vnitřní konstrukci nemůžeme nic určitého říci, jedině snad to, že v žádné části obvodového opevnění nebylo pozorováno spečení valu, které by svědčilo o násilném zániku hradiště. Vrcholová plošina vymezená obvodovým valem má plochu 1,57 ha a délka linie valové fortifikace je 523 m. Do této délky nebyla započtena délka valu „nedobudovaného“ jižního předhradí, který zhruba patrný v délce 80 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky hradiště leží v severní části Vidhoštském hřbetu, který tvoří severovýchodní výběžek Svatoborské vrchoviny. Jde členitou vrchovinu z injikovaných rul moldanubika s vložkami kvarcitů a žilných porfyrů. Je to široký strukturní hřbet ve směru jihozápad severovýchod přerušovaný hlubokým zářezem potoka Pstružná (*Demek a kol. 1987, 542*). Podloží lokality tvoří paleozoický biotitický granodiorit s amfibolitem (*Geologická mapa ČR 1991, list 22-31 Sušice*) a půdní pokryv na lokalitě tvoří hnědá půda kyselá (*Půdní mapa ČR 1995, list 22-31 Sušice*). Klimaticky oblast patří nepříliš příhodné mírně teplé oblasti MT3 s krátkým mírným až mírně chladným, suchým až mírně suchým létem, přechodným obdobím normálním až dlouhým a zimou normálně dlouhou s normálním až krátkým trváním sněhové pokrývky (*Quitt 1971, 12, mapa*). Průměrná roční teplota je 7°C a průměrné roční srážky se pohybují kolem 650-700 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa na lokalitě předpokládá květnaté bučiny (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XXVI Strakonice*). Dnešní pokryv tvoří vzrostlý smíšený les s převahou jehličnanů,

zastoupené jsou smrk, borovice a modřín, listnáče reprezentují dub, bříza a líska. Podrost tvoří bez, ostružiny a místy je travnatý pokryv.

Historie naleziště

Hradiště u Ústalče je v odborné literatuře poprvé uváděno v souvislosti s hledáním západní hranice Slavníkovského panství profesorem E. Šimkem (1930, 75-101), který lokalitu také poprvé popsal a pravděpodobně také objevil. Na základě této zprávy pak provedlo Národní muzeum pod vedením J. Břeně v roce 1955 na lokalitě menší zjišťovací sondáž. Dokumentace k výzkumu se však nedochovala a proto není možné určit rozsah sondáže. A. Beneš uvádí, že se jednalo o jednu obdélnou sondu (Beneš 1980, 22), ale soubor nálezů uložených v Národním muzeu podle popisu na sáčkách ukazuje, že se jednalo minimálně od 3 sondy označené B, D a H (Hrubý – Lutovský 1999, 469). První datovatelný keramický zlomek byl získán manželi Baštovými v roce 1986 sběrem ve vývratu a nejcharakterističtější keramický nález přinesl až průzkum a drobné vkopy P. Hrubého a D. Parmy v roce 1998. Charakteristický zlomek našli ve vkopu v centrální části při severní hraně temene, ale ve zprávě chybí informace o uložení nálezu. Oba autoři (tehdy ještě studenti) zhotovili plánek hradiště a provedli i dokumentaci profilů opevnění na jižní a západní straně (Hrubý – Parma 2000a, 214-215). Nejpodrobněji je lokalita zhodnocena v článku P. Hrubého a M. Lutovského (1999, 469-472), kde je také zhodnocen materiál dochovaný ze sondáže J. Břeně v roce 1955, publikovány oba profily a keramický zlomek (Hrubý – Lutovský 1999, obr. 2 a 3). V létě 1999 provedli pracovníci prehistorického oddělení ZČM v Plzni geodetické zaměření lokality včetně čtyř nivelačních profilů. Při této příležitosti bylo zjištěno čerstvé porušení vývratem v jihozápadním rohu hradiště na vnitřní straně valu. Jeho začištěním vznikla sonda o rozměrech 70x120 cm vypracovaná až na skalnaté podloží do hloubky 40 cm. V jižní části vývratu odkryl destruovanou zadní kamennou plentu, za ní byl do hloubky 15-20 cm lesní humus a hlouběji až na dno světle hnědá písčité vrstva. Ze sondy nebyl získán žádný archeologický materiál.

Nálezy, datace lokality

Sondáže z roku 1955 přinesly podle rozboru vesměs vrcholně středověkou až novověkou keramiku, jediný sáček označený neurčitě jako „dolík“ obsahoval 8 atypických zlomků datovatelných patrně do mladších fází raného středověku (Hrubý – Lutovský 1999, 470). Zlomek získaný manželi Baštovými pochází z přídnní nádoby a je řídce zdobený obvodovými rýhami (tab. 108:2). Poslední je okrajový zlomek z vkopu P. Hrubého a D. Parmy. Jedná se o okrajový zlomek s kuželovitě seříznutým okrajem zdobený na podhrdlí jednoduchou strmou ostře lomenou vlnicí (tab. 108:1). Z uvedeného soupisu vyplývá, že z hradiště doposud pochází skromný soubor nálezů, ale všechny umožňují dataci do mladohradištního období, do 10.-11. století.

Na závěr bych chtěl podpořit závěry P. Hrubého a M. Lutovského (1999, 470-471), že lokalitu nemůžeme spojovat se slavníkovským panstvím, ale spíše s dobou vzniku a existence přemyslovského hradu Prácheň vzdáleného zhruba 15 km. A. Benešem zmiňované doklady rýžování a možná i povrchové těžby zlata (1980, 22) by pak mohly osvětlovat příčiny vzniku tohoto raně středověkého hradu vysunutého mimo oblast typické slovanského sídelní oikumeny. Hradiště u Ústalče by se mohlo zařadit spíše mezi objekty hospodářského nežli vojenského charakteru, které jsou známé ze středních Čech.

Současné osídlení v okolí lokality

Dokumentace

Uložení nálezů:

Národní muzeum Praha, př.č.: 21/55.

ZČM Plzeň, inv.č.: P 28.482-28.483.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg.č.: N 6.691-6.702.

ZČM Plzeň, dia.č.: P 3.434-3.445.

Základní literatura k lokalitě

Beneš, A. 1980: Horní Pootaví v pravěku a na počátku dějin podle archeologických pramenů.

Sborník vlastivědných prací o Šumavě k 650 výročí města Kašperských Hor. Kašperské Hory.

Hrubý, P. – Lutovský, M. 1999: Několik poznámek k hradišti u Ústalče, okr. Klatovy. Archeologie ve středních Čechách 3, str. 469-472. Praha.

Hrubý, P. – Parma, D. 2000a: Ústaleč, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1998, str. 214-215.

Šimek, E. 1930: Západní hranice Slavníkovy říše, pomezí hrad „in monte Osseca“ a potok Surina. Od pravěku k dnešku I. (Pekařův sborník), str. 75-101. Praha.

71. VĚVROV I, okr. Domažlice

ostrožna západně od obce

Poloha lokality

Pravěká opevněná naleziště se nachází asi 800 m západně od středu obce na nevýrazné ostrožně nad soutokem Křakovského potoka s bezejmennou vodotečí přítékající od Věvrova. Hradiště se rozkládá na lesní parcele kat.č. 568/1. Při zaměřování lokality ZČM v Plzni v roce 1998 bylo zjištěno, že nejspíše nejde o jediný opevněný areál, ale o dvě chronologicky ani funkčně spolu nesouvisející opevněné polohy. Jako Větrov I bylo označeno již dříve známé hradiště na nevýrazné ostrožně, jehož poloha je na mapě ZM 21-21-19 vymezená spojnicemi následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 437:170, 2) 443:171, 3) 445:163 a 4) 437:163 mm.

Charakteristika a popis lokality

Již delší dobu známé hradiště se nachází na plochem výběžku návrší vybíhající k západu nad ploché údolí Křakovského potoka, do kterého na jihozápadě ústí z levé strany bezejmenná vodoteč, která výběžek vymezuje na jihu. Nevýrazná ostrožna má na severu, západě a v horní části také na jihu prudké srázy, nejvyšší bod opevněné plochy (452 m) se nachází na východě, kde se terén rozevívá a začíná se zvedat k návrší s kótou 473 m. Převýšení nad údolím Křakovského potoka je 30 m, nejbližší vodní zdroj představují oba toky vzdálené od hradiště 200, respektive 300 m.

Jedná se o jednoduché hradiště, které na východě vymezuje přepažující val s vnějším příkopem. U paty je val široký 3-4 m, nad vnitřní plochou hradiště dosahuje převýšení 0,6-0,8 m a svojí konstrukcí je hlinitý, sypaný bez stop spečení. Příkop, který val lemují na celé přepažující straně je široký 2-3 m a dosahuje zahloubení maximálně 0,5 m. V severní části je linie přepažujícího opevnění druhotně prořata mladší lesní cestou. Na severní straně, kde je strmý sráz, je průběh obvodového opevnění špatně čitelný a zhruba ve středu tohoto úseku chybí (případně může být zcela zničený). Právě v tomto místě můžeme předpokládat vstupní bránu. Porušení a konfigurace terénu však neumožňují její bližší charakteristiku. Na západní a jižní straně můžeme průběh fortifikace sledovat jako ostřejší zalomení hrany vrcholové plošiny. Na jihozápadě z ostrožny vybíhá postupně klesající úzký hřbet, který již nebyl do linie opevnění začleněn. Zde bylo identifikováno při zaměřování druhé opevnění označené jako Větrov II. Plocha jednoduchého hradiště je 0,66 ha, délka přepažujícího opevnění zvýrazněná příkopem je 85 m a celková délka linie fortifikace dosahuje 300 m.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky hradiště patří do Staňkovské pahorkatiny, která tvoří jižní část rozsáhlejší Stříbrské pahorkatiny v povodí Radbuzy. Je charakterizovaná jako členitá pahorkatina na proterozoických fylitech, místy na zbytcích karbonských pískovců a jílovců. Vytváří ploše zvláště denudační reliéf širokých rozvodních hřbetů a široce rozvěvených údolí v povodí středního toku Radbuzy (*Demek a kol. 1987, 472*). Podloží vlastní lokality tvoří biotitický muskovit a biotitický rohovec (*Geologická mapa ČSR 1983, list 21-21 Bělá nad Radbuzou*) a půdy jsou v okolí lokality illimerizované (*Půdní mapa ČSR 1984, list 21-21 Bělá nad Radbuzou*). Klimaticky lokalita leží v mírně teplé oblasti MT5 s již poněkud méně vhodnými klimatickými podmínkami (*Quitt 1971, 12, mapa*). Průměrná roční teplota je 7°C a průměrné roční srážky se pohybují mezi 550-600 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa na lokalitě předpokládá acidofilní doubravy a údolí Křakovského potoka luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*). Dnešní porost tvoří ne zcela vzrostlý smíšený les s bohatým podrostem křovin, ostružin a kopřiv.

Historie naleziště

Hradiště bylo objeveno v roce 1972 lesním správcem Z. Karáskem, který na Domažlicku ve spolupráci s E. Čujanovou-Jílkovou objevil několik pravěkých lokalit, především mohylových pohřebišť. Na lokalitě správně rozpoznal přepažující val, ale vnější příkop nezpozoroval. Podle zprávy byl mimo prostor oběhnaný valem nalezen ojedinělý okrajový hradištní stěp s vlnovkou (*Karásek 1975, 190*). V pozdějším popisu (*Bašta – Baštová 1988, 23*) byl stěp podle ústního sdělení Z. Karáska nalezen v příkopu, ale již tehdy je uváděn jako nezvěstný. Geodetické zaměření lokality provedlo v roce 1998 prehistorické oddělení ZČM v Plzni pod vedením autora.

Nálezy a datace lokality

Ač je lokalita známa více jak 35 let, dosud na ní neproběhla zjišťovací sondáž, která by osvětlila její dataci. Dnes nezvěstný hradištní zlomek nemůže být v tomto případě určující pro dobu vzniku opevnění. Rozlohou i charakterem lokalita spíše odpovídá pozdně halštatským hradištím. Zlomky hradištních nádob se také nachází na mnoha pravěkých opevněných i neopevněných výšinných lokalitách v jihozápadních Čechách, např. Lipno, Nadryby-Korečnický mlýn, Planá-Radná, Holýšov-, Čelákovská hora“.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: bez nálezů.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 1.123, N 6.364-6.368, N 6.372.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.105-3.109, D 3.112-3.115.

Základní literatura k lokalitě

Bašta, J. – Baštová, D. 1988: K problematice počátků a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách. *Studia mediaevalia Pragensia* 1, str. 9-31.

Karásek, Z. 1975: Věvrov, o. Semněvice, okr. Domažlice. *Výzkumy v Čechách 1972*, str. 190.

72. VĚVROV II, okr. Domažlice

jihozápadní výběžek ostrožny

Poloha lokality

Opevněná lokalita se nachází asi 900 m západně od středu obce na úzkém výběžku vybíhající k jihozápadu z ostrožny nad soutokem Křakovského potoka s bezejmennou vodotečí přítékající od Věvrova. Stejně jako předchozí lokalita Větrov I hradiště leží na lesní parcele kat.č. 568/1. Při zaměrování lokality ZČM v Plzni v roce 1998 bylo zjištěno, že nejspíše nejde o jediný opevněný areál, ale o dvě chronologicky ani funkčně spolu nesouvisející polohy. Poloha Větrov II nacházející se na jihozápadním výběžku zmíněného ostrohu je na mapě ZM 21-21-19 vymezena následujícími koordináty: 1) 434:162, 2) 438:160 a 3) 433:159 mm.

Charakteristika a popis lokality

Hřbet vybíhající z ostrožny k jihozápadu je celkově dlouhý 50 m, na severozápadě se terén zvedá a rozevívá k vrcholové plošině ostrožny s hradištěm Větrov I. Temeno hřbetu se ke špici mírně sklání, boky jsou strmé, ale ne neschůdné. Na severozápadě výběžku je lokalita přepažena drobným valem s vnějším příkopem. Val je široký 1,0-1,5 m, jeho převýšení dosahuje 30 cm a je tvořený pravděpodobně sypanou hlínou z vnějšího příkopu. Ten je široký jen 1,0 m a jeho hloubka dosahuje rovněž maximálně 30 cm. Ohrazení hřbetu zřetelně nesouvisí se sousedním hradištěm, protože val a příkop se na obou bočních svazích obloukovitě stáčí ke špici, tak aby byl hřbet alespoň částečně chráněn i po stranách.

Temeno hřbetu leží ve výšce 444-446 m, převýšení na údolím Křakovského potoka je 25 metrů. Nejbližšími vodními zdroji jsou stejně jako u polohy Větrov I oba toky, nad které hřbet vybíhá a které jsou v tomto případě vzdálené necelých 200 m. Celková délka opevnění dosahuje 67 m a ohraničená plocha dosahuje rozlohy přibližně 0,05 ha.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky hradiště patří do Staňkovské pahorkatiny, která tvoří jižní část rozsáhlejší Stříbrské pahorkatiny v povodí Radbuzy. Je charakterizovaná jako členitá pahorkatina na proterozoických fylitech, místy na zbytcích karbonových pískovců a jílovců. Vytváří ploše zvlněný denudační reliéf širokých rozvodních hřbetů a široce rozvětených údolí v povodí středního toku Radbuzy (*Demek a kol. 1987, 472*). Podloží vlastní lokality tvoří biotitický muskovit a biotitický rohovec (*Geologická mapa ČSR 1983, list 21-21 Bělá nad Radbuzou*) a půdy jsou v okolí lokality illimerizované (*Půdní mapa ČSR 1984, list 21-21 Bělá nad Radbuzou*). Klimaticky lokalita leží v mírně teplé oblasti MT5 s již poněkud méně vhodnými klimatickými podmínkami (*Quitt 1971, 12, mapa*). Průměrná roční teplota je 7°C a průměrné roční srážky se pohybují mezi 550-600 mm. Rekonstrukční geobotanická mapa na lokalitě předpokládá acidofilní doubravy a údolí Křakovského potoka luhy a olšiny (*Mikyška a kol. 1968, list M-33-XIX Mariánské Lázně*). Dnešní porost tvoří vzrostlý smíšený les s podrostem křovin a travnatým povrchem.

Historie naleziště

První a dosud poslední nálezy byly získány autorem při průzkumu lokality v roce 1994 ve vývratu na temeni hřbetu (*Metlička 1997a, 315-316*). Opevnění hřbetu ale bylo rozpoznáno až při zaměrování lokality pravěkým oddělením ZČM v Plzni v roce 1998 pod vedením autora.

Nálezy a datace lokality

Z vývratu získaný soubor nálezů obsahující drobné keramické zlomky a úlomky mazanice nedovoluje než rámcovou dataci do pravěku. Podle morfologie terénu a na základě analogie z opevněného výšinného sídliště Svojsín, můžeme předpokládat, že i tato lokalita by mohla patřit mezi chamská výšinná sídliště.

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 59.518.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.369-6.370, N 6.372.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.110-3.115.

Základní literatura k lokalitě

Metlička, M. 1997a: Věvrov, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1993-95, str. 315-316.

73. ZÁHOŘICE, okr. Karlovy Vary

"Vladař"

Poloha lokality

Dominantní mohutná stolová hora se zvedá ve východním sousedství obce, která leží na jejím západním svahu na předhradí pravěkého hradiště. Přes svoji rozlohu se rozkládá na jediném katastrálním území Záhořice. Někdy je lokalita také uváděna pod názvem obce Vladořice ležící na jižním svahu hory. Koordináty na mapě ZM 11-24-19 vymezuje plochu akropole spojnice následujících bodů od Z:J sekční čáry: 1) 167:019, 2) 175:037, 3) 168:051, 4) 199:051, 5) 207:057, 6) 222:058, 7) 219:035 a 8) 206:021 mm. Předhradí pak spojnice bodů vycházejících z bodu 6 a napojující se na bod 8: 9) 240:070, 10) 227:086, 11) 225:110, 12) 132:110, 13) 119:118, 14) 103:100, 15) 116:089, 16) 116:063, 17) 122:038, 18) 114:020, 19) 126:-008, 20) 148:-010, 21) 156:006 a 22) 177:015 mm.

Charakteristika a popis lokality

Nejvyšší bod hory leží ve výšce 693 m n. m., převýšení vrcholu nad údolím Střely činí 230 m a celková rozloha několikanásobně vnitřně rozčleněného opevněného areálu činí 148 ha. Možnými vodními zdroji jsou pro akropoli rozhodně jezírko – cisterna, pro západní předhradí rybníček uvnitř opevněného areálu a pro severní část předhradí pramen a rybníček rovněž uvnitř opevnění. Na severozápadě pak pramení v Záhořicích drobná vodoteč tekoucí dále k severozápadu k obvodovému opevnění předhradí. Pro každé místo hradiště byl vodní zdroj vzdálený maximálně 300 m.

Hradiště v dominantní poloze se rozprostírá nejen na vrcholové plošině, ale i na svazích a vyvýšených plochách při úpatí výrazné stolové hory, která je na severu a severozápadě obtékána řekou Střelou. Jihozápadní úpatí stolové hory je lemováno bezejmenným potokem, který je pravobřežním přítokem Střely a vlévá se do ní přímo pod hradištěm. Ve vrcholové části hory je rozsáhlá zvlněná plošina s rašelinným jezírkem. Z nejvyššího místa je výhled do okolní krajiny.

Akropole

Pozůstatky zaniklé obvodové hradby akropole, která chránila plochu 13,4 ha, dnes mají podobu mohutných kamenných valů tvořených velkými čedičovými bloky. Fortifikace v severní části zanikla mohutným požárem, jak prozrazují početné struskovitě natavené kameny v tělese rozvalené hradby. Vnitřní plocha akropole zahrnuje dvě vyvýšeniny (kóty 688 a 693 m) a řadu patrně středověkých až novověkých terasovitých úprav terénu, z nichž pouze některé využívají relikty starších valů. Vrchol s nápadnou plošinou v okolí kóty 693 m v severovýchodní části akropole nejeví stopy po zvláštním opevnění, terasy jsou patrné pouze na jeho západním svahu. Plošně rozsáhlejší návrší kolem kóty 688 m snad mohlo být v rámci akropole zvlášť vyčleněno, ale bez terénního výzkumu lze obtížně rozlišit pozůstatky možné fortifikace od četných teras na jeho severních i východních svazích. Přes strmé svahy směřovaly k akropoli cesty ústící do tří nálevkovitě utvářených bran, jejichž ramena se obloukovitě stáčejí do vnitřní plochy.

Brána A na západním svahu stolové hory se nachází při horním vyústění širokého přirozeného žlebu, sevřeného dvěma vybíhajícími ostrohy vrcholové plošiny s akropolí. Do tohoto

žlebu se sbíhá několik dodnes v terénu dochovaných úvozových cest. Křídla nálevkovité brány tvoří mohutné kamenné valy, před vstupem se nachází předsunutý, až 25 m široký příkop. Cesta musela procházet v úrovni dna zmíněného široce rozevřeného příkopu, jehož vnitřní hrana je dnes v místě vstupu nezřetelná. Úvozovou cestu ve svahu, směřující od brány D k bráně A na akropoli, zajišťovaly na jižní a severní straně dvě výše položené, zvláště opevněné oválné plošiny se strmými svahy, pod kterými cesta procházela a vedla přes zmíněný široký příkop. Kamenné valy obou plošin se z vnější strany přimykaly k hlavní obvodové fortifikaci akropole a vytvářely tak uzavřené opevněné areály nad hlavním přístupem k bráně.

Brána B na severním okraji akropole se rovněž nachází v široké terénní proláclině, kterou prochází hlavní přístupová cesta ze severního svahu. Křídla nálevkovité brány tvoří opět mohutné kamenné valy, před vstupem na strmém svahu nejsou patrné žádné pozůstatky předsunutého příkopu. V případě brány B byl vstup chráněn ještě z vnitřní strany akropole. Okraj široké, mísovité utvářené deprese uvnitř areálu akropole byl opevněn hradbou po celém průběhu své horní hrany. Vyústění přístupové cesty na plošinu akropole lze předpokládat nikoliv v místech přímo za branou, ale cesta se musela stáčet k západu podél vnitřní strany obvodové fortifikace akropole. Mezi tímto obvodovým opevněním a západním koncem fortifikační linie v areálu akropole se nachází 5 m široká proluka, kterou cesta ústila na centrální plošinu.

Brána C představuje třetí vstup na akropoli, tentokrát z jižní strany. Obvodový val je v těchto místech přerušen a obě krátká ramena brány nálevkovitě zatáčejí dovnitř. Cesta k bráně přicházela od jihozápadu, šikmo po svahu stolové hory, při vnitřní straně dnes již špatně zřetelné zaniklé fortifikace ve svahu, která má podobu souvislého pásu menších kamenů a spojuje opevnění předhradí s fortifikací akropole. Celková délka obvodového opevnění akropole je 1.675 m.

Předhradí

Na severním a západním úpatí stolové hory se rozkládá plošně rozsáhlé a vícenásobně členěné předhradí o celkové ploše 98,8 ha, vymezené hlavním obvodovým systémem opevnění, který tvoří především dva široké paralelní příkopy, provázené v některých úsecích valem na vnitřní straně. Příkopy jsou od sebe vzdáleny 7-12 m a jejich šířka se pohybuje mezi 15 až 20 m. Vnitřní plocha předhradí dnes zahrnuje dva rozdílné typy terénu, jak strmé zalesněné svahy stolové hory, doprovázené místy suťovými poli, tak zemědělsky využívané plochy s mírným sklonem při severním a západním úpatí. Oba typy terénů předhradí jsou výrazně rozčleněny vnitřním systémem příkopů i valů, rozlišit lze také hrany středověkých či novověkých mezí - okrajů plužin, které s fortifikací nesouvisejí. Předhradí je členěno mohutnými valy a příkopy na čtyři vzájemně oddělené plochy.

I. plocha předhradí (vnitřní areál bez plochy příkopů: 13,3 ha) je situovaná pod akropolí na poměrně strmém severním svahu, je vymezena na S i SZ hlubokým příkopem a valem, který na východní i severozápadní straně napojuje až k opevnění akropole. Vstup umožňuje brána G, kterou prochází cesta směřující dále k bráně B na akropolí.

II. plocha předhradí (vnitřní areál bez plochy příkopů: 6,9 ha) se nachází v pravouhlém severovýchodním nároží, ohraničeném mohutnými obvodovými příkopy předhradí. Přístupová cesta sem směřuje od řeky Střely, na severozápad prochází stará komunikace dnem širokých obvodových příkopů a vystupuje pak do brány F, spojující plochu II s největším, III. areálem v centrální části předhradí.

Plocha III (vnitřní plocha: 41,6 ha) je ohraničená mohutným valem, který na třech místech přerušují stavby velkých vstupních bran (D, E, F). Brána D na západním svahu má nápadná klešťovitě formovaná křídla, cesta se za branou mění v úvoz, který pak směřuje k vrcholu, do brány A na akropoli. Další vstup v mohutné fortifikaci představuje rozsáhlá brána E, kterou prochází široký a hluboký úvoz cesty probíhající rovněž vnějším obvodovým příkopem, vnitřní příkop v tomto úseku chybí. Od údolí Střely směřuje k bráně nápadně široký zářez s relikty četných zaniklých cest. Brána E, nacházející se v blízkosti severozápadního nároží opevněného areálu, byla zřejmě hlavním vstupem hradiště. Do vnitřní plochy komplexu III se větví dva hluboké úvozy po zaniklých cestách. Dlouhý úvoz cesty směřuje do areálu plochy III také od velké brány F. Brána G spojovala centrální plochu III se svažitém terénem plochy I pod severní hranou akropole. Na protilehlém jižním úbočí stolové hory chybějí příkopy, a tak pokračující linie fortifikace centrálního areálu III zde získává charakter vnějšího obvodového opevnění, které stoupá po jižním svahu a připojuje se k zaniklé hradbě akropole v blízkosti brány C.

Areál IV. plochy předhradí (vnitřní plocha 15,2 ha) na západní straně opevněného výšinného sídla vyplňuje prostor mezi obvodovými příkopy vnějšího opevnění a západním valem areálu III. V nejsnadněji přístupném úseku jihozápadního obvodu předhradí hradiště je hlavní obranná linie, složená ze dvou paralelních příkopů, ještě zesílena mohutným vnitřním valem. Na vnější straně obvodových příkopů se navíc nachází opevněné předpolí (plocha 3,1 ha), chráněné valem v úseku 500 m. Šířka obvodových příkopů se pohybuje mezi 15 a 20 m, výjimečně dosahuje až 34 m. Příkopy jsou od sebe vzdáleny 7-12 m, výškový rozdíl mezi korunou valu a dnem příkopu dosahuje 12,6 m. Jižní úsek linie obvodového opevnění předhradí protíná novodobá lesní cesta, která zde porušuje oba příkopy i vnitřní val.

Přírodní podmínky

Stolová hora Vladař je významným bodem Vladařské vrchoviny, která tvoří jižní část Žlutické vrchoviny. Jde o plochou vrchovinu mezi údolím Střely a Manětínskou kotlinou bodovanou převážně na proterozoických svorech a pararulách s ojedinělými třetihorními vulkanity. Vladař je výrazná hora na zbytku třetihorního čedičového příkrovu se zvlněnou vrcholovou plošinou a na příkrých svazích mrazové sruby, skalky, hranáčové osypy balvanové proudy a kamenná moře (Demek a kol. 1987, 546). Geologické podloží vrcholu tvoří nefelinický až analcimický tefrit, na severozápadním úpatí hory a svazích nad Střelou vystupuje muskovit-biotitický svorový fylit místy s granátem, metamorfované břidlice a droby, doložené jsou také deluviální hlinitokamenité sedimenty s bloky (Geologická mapa ČR 1995, list 11-24). Na lokalitě rozlišeny hnědé půdy eutrofní, v jejím okolí hnědé půdy kyselé (Tomášek 2000, mapa). Klimaticky lokalita spadá do mírně teplé oblasti MT 4 s již méně vhodnými podmínkami v rámci západních Čech (Quitt 1971, 12, mapa). Průměrná roční teplota je 7° C a průměrný roční úhrn srážek je 500-550 mm. Geobotanická mapa rekonstruuje na vrcholu a svazích stolové hory květnaté bučiny a subxerofilní doubravy a při úpatí hory dubo-habrové háje (Mikyška a kol. 1969, list M-33-XIV Teplice). Vrchol hory a svahy pokrývá smíšený většinou dubo-habrový les, v dolních částech svahů zejména severu smrkové a borové porosty, ve vrcholové části a při úpatí travní porosty zarůstají keři (hlohy, růže šípkové a trnky). Na severu a západě při úpatí louky s osadou Záhořice.

Historie naleziště

Vrch Vladař je zmiňován již v kronice Hájka z Libočan z roku 1541 a pak dalšími autory. Lokalitu také uvádí ve své topografii J. Schaller (1785, 125). Výstavba v obci Záhořice, která leží přímo v areálu předhradí, zasáhla původní terén s pravěkým osídlením, zpráva z roku 1802 se zmiňuje o objevech kostrových hrobů s keramickými nádobami (Kalina 1836, 171; Foedisch 1867, 599-600). Roku 1825 byla K. A. Beckerem podána zpráva o kamenných a místy spečených valech na Vladaři, která je uložena v tzv. Eichlerově sbírce v NM v Praze. Tuto zprávu pak využil při své topografii království českého J. G. Sommer (1847, 186). Roku 1851 je hradiště již známo J. E. Vocelovi, který je uvádí ve svém Pravěku země české (1868, 110 a před tím 1865, 259). Tato zpráva dala podnět J. A. Foedischi k návštěvě lokality a k jejímu bližšímu popisu (Foedisch 1868, 599-600; 1872, 129-130). Další literatura k nejstaršímu období viz Sklenář 1992, 178. Ztracená je dnes také údajně časně laténská bronzová spona nalezená kolem r. 1900 na svahu hory (Weinzierl 1907, 42). J. L. Píč pak jen popisuje dvě linie opevnění zbudovaného z čedičového kamene žárem spečeného (Píč 1909, 362).

Počátkem 50. let byla nalezena na akropoli E. Pochitonovem litá bronzová mužská plastika (Motyková 1995, 138; 1997, 5), údajně z vyhozené hlíny v prostoru menší plošiny za branou A. Z roku 1955 pochází z hradiště sběry J. Koudelky a N. Maška uložené v Muzeu v Karlových Varech (Plesl – Hájek - Martínek 1983,78). V letech 1956-59 prováděli J. Kabát a K. Slepíčka archeologický terénní průzkum kraje Karlovy Vary a v rámci tohoto projektu podali zprávu o opevnění na Vladaři (ARÚ Praha, NZ čj. 4167/59). V letech 1962 a 1964 našel A. Beneš na západě akropole v místě porušeného valu keramické zlomky nádob (Beneš 1969, 161). Sondáž provedená jihozápadně od jezírka F. Proškem nepřinesla výrazné nálezy. V roce 1980 byly při prohlubování rybníka v západní části areálu předhradí nalezeny keramické zlomky, mezi nimi také fragmenty nádob točených na kruhu (obr. 109:2, 3). V roce 1982 provedli společný průzkum E. Plesl a A. Beneš, kteří konstatovali, že průběh fortifikace neodpovídá náčrtu F. Proška. V roce 1985-86 byly vyhloubeny v blízkosti jezírka dvě sondy o rozměrech 0,6x0,6 m a hloubce 0,6-0,8 m, v nichž bylo nalezeno celkem 26 zlomků keramiky a mazanice (Klsák 1992, 169) a v roce 1994 byla týmž autorem na akropoli jižně od rašelinového jezírka položena sonda 2x1 m, která porušila 20cm

silnou humózní vrstvu obsahující pravěkou keramiku i zlomky tuhových nádob (*Waldhauser - Klsák 1998, 90*). V roce 2002 se v jihozápadní obvodové fortifikaci IV. areálu předhradí podařilo dokumentovat řez valem v délce 25 m. Hlavní obranná linie, složená ze dvou paralelních příkopů, zde byla zesílena mohutným vnitřním valem, který vykazuje nejméně tři různé stavební fáze. V roce 2004 byla v prostoru IV. areálu předhradí, v recentním narušení terénu poblíž dětského letního tábora, nalezena atypická pravěká keramika. V roce 2002 byly při geodetického zaměřování fortifikačního systému zjištěny řádově desítky drobných i větších vkopů. Tři takové vkopy byly rozšířeny do pravidelných sond 0,5x0,5 m. první dvě byly položeny severovýchodně od brány B, v mírném svahu za severním valem akropole a třetí (v r. 2004 rozšířená v sondu 1) na ploše za východním obvodovým valem. V sondách byla v hloubce 25-30 cm nalezena keramika z pozdní doby halštatské i pozdní doby laténské. V roce 2003 byl za pomoci muzea v Karlových Varech a Občanského sdružení Vladař uskutečněn náročný výzkum již dříve poškozené obvodové hradby akropole. Téhož roku byly získány první informace o stratigrafii a charakteru výplně oválné vodní nádrže ležící uprostřed akropole (*Pokorný - Kaplan 2004*).

Vzhledem k pokračujícímu narušování terénu byl v roce 2004 uskutečněn rozsáhlejší výzkum. V prostoru s již zmiňovaným vkopem byla položena sonda 1 o rozměrech 5x5 m. Součástí výzkumu se stal rovněž průzkum vybraných ploch akropole i předhradí pomocí detektorů kovů. Rozsah vzorkovaného území i veškeré jednotlivé nálezy a jejich kontexty byly evidovány prostřednictvím stanice GPS. Záchranný charakter měla také sonda 4 o rozměrech 2x3 m, která pouze rozšířila dva propojené výkopy porušující terén bezprostředně za obvodovou fortifikaci akropole, v jejím jihozápadním cípu. Poslední součástí sezónních prací v létě 2004 se stal paleoenvironmentální výzkum sedimentů vodní nádrže (sonda 3) situované uprostřed akropole, který přinesl také archeologické nálezy (*Chytráček – Šmejda 2005, 3-56; Pokorný – Sádlo – Kaplan – Mikolášková – Veselý 2005, 57-99*).

Nálezy a datace lokality

Rozsáhlejší archeologické terénní odkryvy nebyly na lokalitě před sondáží M. Chytráčka v roce 2004 realizovány. Většina nálezů pochází ze sběrů: čepel z pazourku (tab. 108:15), dva fragmenty hliněných závaží (tab. 108:12, 17), keramika (*Plesl - Hájek - Martínek 1983, 78*). V roce 1962 našel A. Beneš (*1969, 161, obr. 20:8, 9*) typický fragment na kruhu točené lahovitě nádoby se třemi oběžnými žlábkami (tab. 109:1) a v roce 1964 fragment stěny tuhové nádoby se svislým hřebenovým rýhováním. Výjimečným nálezem je litá plastika stylizované mužské figurky s přilbou typu Negau (*Chytráček – Metlička 2004, obr. 162:10*). Jedná se pravděpodobně o nožku dřevěné pyxidy kónického tvaru, která původně stála na třech takových nožkách (*Drda - Rybová 1995, 63; Chytráček 2000a, 85, Abb. 2:50, 3; 2002, 129, 133, Abb. 1:1, 7:9*). Z prohlubování rybníčku na předhradí v roce 1980 pochází fragmenty nádob točených na kruhu (tab. 109:2, 3) a ze sondy u jezírka na akropoli v roce 1994 i zlomky tuhových nádob (*Waldhauser - Klsák 1998, 90, Abb. 7:3, 4*). Veškeré nálezy získané do roku 2004 jsou souborně popsány a nebudou zde rozepisovány (*Chytráček – Metlička 2004, 281-283; Chytráček – Šmejda 2005 18-36*).

Nálezy získané ze sběrů nebo z menších sondáží v celém areálu hradiště prozrazují dlouhý časový úsek, během kterého byla poloha vyhledávána. Nejstarší období reprezentuje ojedinělý kus štípané industrie - mezolit? (*Plesl - Hájek - Martínek 1983, 78*). Drobné sondáže a sběry přinesly především keramický materiál, který lze zařadit již do mladší a pozdní doby bronzové, ale především do doby halštatské a časně laténské. K dispozici je také keramika z mladší a pozdní doby laténské v menší míře i ze střední doby hradištní (tab. 109:4).

Současné osídlení v okolí lokality

Pozdní doba halštatská až časná doba laténská (HaD-LtA).

Ve vzdálenosti 6 km severovýchodně od akropole vrchu „Vladař“ se nachází pozdně halštatské hradiště na „Jezerském vrchu“ v k. ú. Podštěly (viz katalog). Ve vzdálenosti 4,5 km stejným směrem od akropole bylo narušeno v hlíně cihelny v k. ú. Podštěly sídliště z pozdní doby halštatské a časně laténské, kde bylo zničeno na 20 sídlištních objektů (*Plesl - Hájek - Martínek 1983, 55, tab. 17-19; Bařtová 1984, 166, obr. 3:34*). Ve vzdálenosti 4,5 km jižně se nachází obec Novosedly. Z území obce pochází pravděpodobně ze zničeného žárového hrobu soudkovitá nádoba z pozdní doby halštatské; v hlíně na dně nádoby zjištěny spálené kostičky (*Plesl - Hájek - Martínek 1983, 51, tab. 16:1*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 8.673, P 25.514-25.519.

M Karlovy Vary, inv. č.: A 229, A 281, A 674-677, A 1.214-1.230, A 2.951-2.963.

NHM Wien, inv. č.: 35.231-35.232.

NM Praha, inv. č.: 141.940.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 6.546-6.547, N 7.420.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 3.290-3.294.

ZČM Plzeň, dig. č.: bez č., složka foto 2008

Základní literatura k lokalitě

Foedisch, J. A. 1867; Kamenné valy na Vladaři. PA 7, str. 599-600.

Chytráček, M. – Šmejda, L. 2005: Opevněný areál na Vladaři a jeho zázemí. K poznání sídelních struktur doby bronzové a železné na horním toku Střely v západních Čechách. AR 57, str. 3-56.

Klsák, J. 1992: Záhořice, okr. Karlovy Vary. Výzkumy v Čechách 1988/9, Praha, 169.

Motyková, K. 1995: Ein bemerkenswerter Bronzefund von der Wallanlage auf dem Berg Vladař bei Žlutice. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen, 4. Trefen, str. 136-144. Espelkamp.

- 1997: Pravěké hradiště na vrchu Vladaři u Žlutic. Historický sborník Karlovarska 5, str. 5-21. Karlovy Vary.

Plesl, E. - Hájek, L. - Martínek, J. 1983: Pravěk Karlovarska a Sokolovska a katalog archeologických sbírek muzeí v Karlových Varech a Sokolově. Šumperk.

Waldhauser, J. – Klsák, J. 1998: Westböhmen und Nordostbayern als Nachbarregionen während der Latènezeit - Západní Čechy a severovýchodní Bavorsko jako sousední regiony během doby laténské. Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie XIV, 74-93. Plzeň.

Weinzierl, R. 1907: Tätigkeitsbericht für das Jahr 1906: Bericht über die im Jahre 1906 in Oesterreich durchgeführten Arbeiten. MAGW 37, 42-45. Wien.

74. ŽINKOVY, okr. Plzeň-jih.

"Obrovo hradiště"

Poloha lokality

Přibližně 1,5 km JV od obce se nad Žinkovským rybníkem zvedá podkovovitý hřbet orientovaný svým obloukem k východu. Na jeho jižním rameni se v poloze „Obrovo hradiště“ či „Na Peklích“ „V Pekle“ nebo též „Žlabiny“ rozkládá pozdně bronzové a slovanské hradiště. Ač nepřilíhne rozsáhlé zasahuje na tři katastrální území. Jeho největší část leží na území Žinkovy na parcele kat. č. 1701/1, část předhradí pak na katastrech Vojkovice (parcela kat. č. 1186) a Nepomuk (parcela kat. č. 1293). Polohu vymezují následující koordináty bodů na mapě ZM 22-13-08 měřené od Z a J sekční čáry: 1) 382:170, 2) 389:165, 3) 394:157, 4) 393:155, 5) 367:153, 6) 363:156, 7) 367:160 a 8) 374:161 mm.

Charakteristika a popis lokality

Jižní rameno obloukovitého hřbetu s kótou 549 m n. m. je ze tří stran chráněno příkrými srázy s vystupujícími balvany a drobnými skalními výchozy z rozpadajícího se žulového podloží. Ty byly částečně začleněny do obvodové fortifikace. Nejsnazší přístup je od SV, kde vybíhá sedlo spojující hradiště se severním hřbetem se zříceninou hradu Potštejn. Relativní převýšení nad hladinou Žinkovského rybníka dosahuje 90 m. Nejbližším vodním zdrojem je bezejmenný pravobřežní přítok Bradavky, který teče jižně a jenž je vzdálený 400 metrů.

Hradiště je dvojdílné, přibližně trojúhelníkovitého tvaru s akropolí na západě a větším předhradím na východě. Celkově zaujímá plochu 2.82 ha, z čehož akropole cca 0.34 ha (Šaldová 1981, 15-16). Délka opevnění akropole činí 250 m a předhradí včetně obou konců vybíhajících před přepážující val 920 m, což znamená, že celková délka dosahuje 1170 m. Kromě jižního obvodového valu předhradí, kde vystupují na povrch větší kameny z vnitřní konstrukce valu, se fortifikace jeví jako hlinitá. O vnitřních konstrukčních prvcích by přinesl poznatky až průkop opevněním. Akropole má stejně jako předhradí trojúhelníkový tvar a leží na špičce hřbetu uvnitř vnějšího obvodového valu. Tím je v této části opevnění jakoby zdvojeno. Vnitřní val akropole má na vnitřní straně převýšení max. 0,5 až 1,0 m, ale značnou základnu o šířce 10-14 m a na západní špičce dosahuje vnější převýšení 1,5-2,0 m. Na severu se jeví jako terasovitý ochoz na hraně svahu a

na jihu jako terénní vlna z vnějším převýšením 1,0-1,5 m. Složením je hlinitý doplněný nepočatými kameny.

Vnější obvodový val byl zbudován na svazích a projevuje se jako terasovitý ochoz o šířce do 4,5 m s vnějším převýšením či spíše hlinitokamenitou destrukcí vysokou 1,5-2,5 m. Na severu je ochoz poměrně výrazný, široký 4 m s destrukcí vysokou 2 m. Blíže k východnímu valu akropole je vnitřní a vnější severní val šikmo po svahu spojen dalším ochozem, u něhož není možné rozpoznat, zda jde o zbytek opevnění, či mladší dnes rovněž zaniklé cesty.

Průběh fortifikací je zejména na západě pod opyší komplikován jednak mladším poničením lesní cestou a terasovitými úpravami hluboko po svahu. Pozdějším zásahem spojených s úpravami obory žinkovského zámku je rovněž polokruhová zídka z nasucho kladených kamenů stojící na hřebenu vnitřního jižního valu okolo dnes ztrouchnivělého velkého pařezu, pravděpodobně památného stromu. Pokud jde o bránu akropole, nepodařilo se jí v dnešním značně porušeném terénu identifikovat.

Na předhradí je nejmohutnější severovýchodní přepažující val mající z vnější strany převýšení okolo 3,5 m, na vnitřní 1,0-1,5 m a u paty široký 12-14 metrů. Velmi dobře zde bylo využito přírodního zvlnění terénu, drobných skalních výchozů a velkých samostatných balvanů. Svým vnitřním složením je hlinitokamenitý až hlinitý. Na severozápadě navazuje severní obvodový val, jehož vnitřní převýšení není skoro žádné a v terénu se projevuje jako ostré zalomení na hraně prudkého srázu. Po vnitřní straně cesty dnes vede lesní cesta využívající rovného terénu v prostoru těsně za valem. V úseku, kde severní val navazuje na přepažující, je na vnějším svahu zbudován v délce 80 m val vybíhající cca 30 metrů kolmo před příčné opevnění. Zde není jasné, zda nejde o mladší terasovou úpravu. Stejná situace je i u východního obvodového valu předhradí, který rovněž pokračuje před přepažující val. Přepažující opevnění se asi 20 m před tímto valem v pravém úhlu stáčí dovnitř. Oba konce tak vytváří ulicovou bránu, u které však zaráží 20 metrový odstup obou ramen. Přesto soudím, že zde byl původní vstup na předhradí. Východní val, podobně jako severní je v terénu viditelný jako terasovitý ochoz široký 4-6 m na hraně srázu spadajícího do rokliny. Zajímavá fortifikace je na jihu předhradí. Val zde má vnitřní převýšení maximálně 0,5 m, vnější se pak pohybuje mezi 2,0-2,5 m a v terénu se z vnější strany jeví většinou jako ochoz široký 5-7 m. U paty valu na vnější straně byla zjištěna řada velkých většinou plochých kamenů, tvořících jakousi bermu. Vzhledem k absenci příkopu však berma postrádá jakéhokoli významu. Nelze však vyloučit, že jde o základ čelní stěny valu zbudovaný při přestavbě pozdně bronzového opevnění. Vnitřním složením je val hlinitokamenitý, při povrchu hlinitý.

Přírodní podmínky

Geomorfologicky patří "Obrovo hradiště" do okrsku Zelenohorské pahorkatiny, která leží na severozápadním okraji podcelku Nepomucká vrchovina. Jde o poměrně členitou pahorkatinu v povodí Úslavy se silně členěným erozně denudačním reliéfem se strukturními hřbety a suky na severozápadním okraji tektonické klenby (*Demek a kol. 1987, 570*). Geologické podloží tvoří hrubá biotitická žula s žilou dioritického porfyritu ve směru východ-západ (*Geologická mapa ČR, list 22-13 Nepomuk*), půdní pokrav tvoří hnědé půdy kyselé (*Tomášek 2000, mapa*). Klimaticky patří do mírně teplé oblasti charakterizované stupněm MT 7 (*Quitt 1971, 12, mapa*), průměrný roční úhrn srážek je 650 mm a průměrná roční teplota 7° C. Rekonstrukce původní vegetace předpokládá na vrcholu kopce květnaté bučiny, na svazích a pod kopcem acidofilní doubravy (*Mikyška 1969, mapa M-33-XX Plzeň*). Dnešní pokryv tvoří na většině plochy listnatý les s dominantním zastoupením buku a ojedinělým výskytem dubu, břízy lípy a na akropoli s častějším výskytem javoru. V jižní části předhradí je les jehličnatý s převahou smrku a ojedinělým modřínem. Podrost je travnatý s častým výskytem kopřiv.

Historie naleziště

První průzkum lokality provedl v roce 1936 V. Čtrnáct. V letech 1938-39 provedl týž pracovník čtyři menší sondáže na ploše akropole a předhradí. Ač jednotlivé sondy označoval za jámy, nejde o uzavřené nálezové celky, ale o zachycení kulturní vrstvy, jak vyplývá z poznámek v jeho deníku. Kromě menších keramických souborů z novějších sběrů představuje materiál ze sond V. Čtrnácta nejbohatší kolekci nálezů z této lokality. Ze souboru nálezů vyniká obdélné železné nákončí se čtyřmi nýty podloženými měděným plechem, které stylově vychází z karolinských předloh a svou výrobou je spjaté spíše s velkomoravskou produkcí (*Metlička - Profantová, 1998*).

Zajímavý soubor nálezů získali v roce 1970 pracovníci Muzea Blovice ve stěnách porušení terénu. V místě označeném u "stélky", tj. zhruba uprostřed předhradí, našli větší množství keramických zlomků, z nichž bylo možné rekonstruovat větší hradištní nádobu zdobenou pásy šikmých hřebenových vpichů, hřebenových vlnic a níže svazky horizontálních rýh, (*Beneš - Škrábek 1973*).

V 70. letech vytyčila V.Šaldová z nálezů V.Čtrnácta keramické zlomky nynické kultury pozdní doby bronzové, které zpracovala a publikovala společně s nálezy z Okrouhlého Hradiště a z ostatních hradišť stupně HB (*Šaldová 1981, obr.11*). Rovněž provedla na lokalitě několik průzkumů, které vedly k zaměření průběhu opevnění. Podařilo se jí velmi dobře identifikovat místy nezřetelný průběh valů. O fortifikaci napsal již v poválečné době J.Maličský, že opevnění této lokality je zničeno, ale podle polohy lze bezpečně souditi, že šlo o sídliště opevněné (*Maličský 1950, 33*).

Nálezy a datace lokality

Jak z výše uvedeného vyplývá, dokládají soubory nálezů osídlení hradiště ve dvou časových horizontech, v nynické kultuře pozdní doby bronzové (tab. 109:6-23; 110:1-28; 111:1-34) a v starší až mladší době hradištní (tab. 112-116). Nálezy obou období byly zachyceny jak na akropoli, tak na předhradí. Novými sběry jsme zjistili pravěkou i hradištní keramiku na Z svahu pod špičkou hřbetu vně obvodového valu. Vzhledem k terasovitým úpravám nelze vyloučit na tomto místě existenci dvou dalších fortifikací. Počátek slovanské fáze osídlení hradiště klademe do závěru starohradištního období a jeho vývoj můžeme sledovat až do mladší doby hradištní, přesněji k přelomu 10. a 11. století. Prostorové rozložení nálezů na základě dosavadních zjištění naznačuje, že zatímco ve starší fázi byla využívána celá plocha hradiště, omezují se nejmladší nálezy na akropoli. Složitost opevnění svědčí o více fázích jeho budování. První je s určitostí z pozdní doby bronzové a vzhledem k délce slovanského osídlení lze předpokládat několik stavebních fází slovanského hradiště (*Metlička - Profantová, 1998*).

Dokumentace

Uložení nálezů:

ZČM Plzeň, inv. č.: P 20.058-20.123, P 30.576-30.643, P 30.842-30.846, P 31.173, P 41.288-41.316, P 46.410-46-412, P 68.014-68.037.

M Blovice, inv. č.: 471-473, 8.351.

Fotografická dokumentace:

ZČM Plzeň, neg. č.: N 2.226, N 2.279, N 5.271-5.284, N 7.206.

ZČM Plzeň, dia. č.: P 742, P 1.613-1.615, P 2.660-2.672.

Základní literatura k lokalitě

Beneš, A. - Škrábek, K. 1973: Žinkovy, okr. Plzeň-jih, Výzkumy v Čechách 1970, str. 176-178.

Maličský, J. 1950: Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách. PA 43 (1947-48), str. 21-42.

Metlička, M. - Profantová, N. 1998: Zum Fund eines eisernen Riemenzeugbeschlages und zur Datierung des Burgwalls bei Žinkovy, Bez. Plzeň-Süd. *Sastuma* 6/7, str. 315-324. Saarbrücken.

Šaldová, V. 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Befestigte Höhensiedlungen - Okrouhlé Hradiště. Praha.

XX. Použitá literatura

- Balatka, B. 1979:* Regionální členění reliéfu Západočeského kraje. Plzeň.
- Bašta, J. 1985:* Svojsín, okr Tachov. NZ čj. 3/1985. Archiv odd. prehistorie ZČM v Plzni.
- Bašta, J. – Bašťová, D. 1988:* K problematice počátků a vývoje slovanských hradišť v západních Čechách, *Studia mediaevalia Pragensia I*, str. 9-31. Praha.
- 1988b: Pravěké osídlení Sedmihorí. AR 40, str. 378-400, 477-479.
 - 1989: Osídlení západních Čech v časném a starším eneolitu. Sborník ZČM v Plzni, Historie 4, str. 95-107. Plzeň.
 - 1989a: Neue Erkenntnisse über die Chamer Kultur in Westböhmen. *Praehistorica 15*, str. 85-93. Praha.
 - 1989b: Nová staromohylová sídliště v západních Čechách. AR 41, str. 258-281.
 - 1989c: Krchleby, o. Staňkov, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 85.
 - 1989d: Krtín, o. Kladruby, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 86-87.
 - 1989e: Malechov, o. Dolany, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 111.
 - 1989f: Přetín, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 161.
 - 1990: Slovanské osídlení v povodí horní Radbuzy. Sborník ZČM v Plzni. Historie 5, str. 5-58. Plzeň.
 - 1991: K otázce chybné datace některých pravěkých opevnění. *Castellologica Bohemica 2*, str. 319-322. Praha.
 - 1992: Březina, okr. Rokycany. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 20.
 - 1992b: Krchleby, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 70.
 - 1992c: Sulislav, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 151.
 - 1992d: Tasnovice, o. Štítary, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 155.
- Bašťová, D. 1984:* Vývoj pravěkého osídlení v povodí Střely. AR 36, str. 156-172.
- 1984b: Holýšov, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1980-81, 33. Praha.
 - 1984c: Šipín a Všeruby - nové hradištní nálezy z Plzeňska. AR 36, str. 498-511.
 - 1985: Chyšce, okr. Karlovy Vary. Výzkumy v Čechách 1982-83, str. 51.
 - 1985b: Koryta, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1982-83, str. 62.
 - 1985c: Ondřejov, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1982-83, str. 121.
 - 1985d: Ostrov u Bezdržic, okr. Plzeň-sever, Výzkumy v Čechách 1982-83, str. 123.
 - 1986: Pravěké osídlení povodí Úterského potoka, AR 38, str. 3-31.
 - 1986a: Čilá-Podmokly, okr. Rokycany. (archiv odd. pravěku, ZČM Plzeň).
 - 1987: Radkovice, o. Píchovice, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 179.
 - 1987a: Planá u Nynic, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 146.
 - 1987b: Dolní Hradiště, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 42.
 - 1987c: Lhovice, o. Švihov, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 104.
 - 1987d: Nadryby, o. Hromnice, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 131.
 - 1987e: Nadryby, o. Hromnice, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 131.
 - 1987f: Svojsín, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 202.
 - 1987g: Svržno, o. Hostouň, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 202.
 - 1987h: Tasnovice, o. Štítary, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 206.
 - 1987i: Miřkov, o. Semněvice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 124-125.
 - 1988: Pravěké osídlení Sedmihorí. AR 40, str. 378-400, 477-478.
 - 1989: Krtín, o. Kladruby, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 86-87.
 - 1989b: Jarov, o. Hromnice, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 67.

- 1989c: Blížeov, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 20.
- 1989d: Buková, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 25.
- 1989e: Tasnovice, o. Štítary, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 197.
- 1989f: Darmyšl, o. Staré Sedlo, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 34.
- 1990: Slovanské osídlení v povodí horní Radbuzy. Sborník ZČM v Plzni. Historie V, str. 5-58. Plzeň.
- Baštová, D. - Metlička, M. 1991: Starý Plzenec, okr. Plzeň-jih, Podhradní čp. 29. Hlášení v archivu odd. prehistorie ZČM v Plzni.*
- Baštová, D. - Svobodová, H. 1985: Třebobuz, o. Líšňany, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1982-83, str. 186.*
 - 1987: Lipno, o. Hunčice, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 110.
- Beneš, A. 1966: Štěnovice, okr. Plzeň-jih. Bulletin záchranného oddělení 3/1965, str. 35.*
 - 1969: Pozdně halštatské žárové pohřebiště v Sovoluskách, okr. Karlovy Vary. PA 60, str. 134-163.
 - 1970: Pravěk Manětínska. Manětín.
 - 1974: Výzkumy expozitury ARÚ ČSAV v Plzni v letech 1963-1972. Minulostí Západočeského kraje X, str. 178. Plzeň.
 - 1978: Sklená Huť, o. Přívětice, okr. Rokycany. Výzkumy v Čechách 1975, str. 81.
 - 1979: Zastávka 1 - hradiště Bukovec. Naučná lesnická stezka Zábělá, str. 5-14. Plzeň.
 - 1979a: Sřápole. Hlášení o nález. Archiv ARÚ. čj. 480/79.
 - 1980: Horní Pootaví v pravěku a na počátku dějin podle archeologických pramenů. Sborník vlastivědných prací o Šumavě k 650 výročí města Kašperských Hor. Kašperské Hory.
 - 1981: Slatina, o. Chříč, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1976-77, str. 133.
 - 1982: Sřápole, okr. Rokycany. Výzkumy v Čechách 1978-79, str. 125-126.
 - 1984: Šťáhlavy, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1980-81, str. 120.
- Beneš, A. - Justová, J. 1975: Holýšov, vrch Trní, okr. Domažlice. Hlášení o průzkumu archivu NZ AÚ ČSAV Praha, čj. 2861/75.*
- Beneš, A. - Richter, M. 1976: Příspěvek k dějinám osídlení Starého Plzně. Sborník ZČM v Plzni. Historie 1. Tisíc let Staré Plzně, str. 9-18. Plzeň.*
- Beneš, A. - Škrábek, K. 1973: Žinkovy, okr. Plzeň-jih, Výzkumy v Čechách 1970, str. 176-178.*
- Birner, Z. 1979: Výlet v pozdním podzimu. Příloha Pravdy z 24.11.1979, str. 2. Plzeň.*
- Bittner, L. 1935: Bezemín. Archiv ARÚ Praha, NZ č. j. 79/35.*
- Blažek, J. - Štauber, B. 1993: Archeologická sbírka obecního úřadu v Petrohradě, okr. Louny. Zprávy ČAS, supplément 17, 6-14. Praha.*
- Braun, P. 1975: Sklená Huť, o. Přívětice, „Bílá skála“, okr. Rokycany. Archiv ARÚ Praha, NZ čj. 623/75.*
 - 1989: Plzeň-Doubravka, okr. Plzeň-město. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 133.
 - 1992: Hradec, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1988/89, 44. Praha.
- Braun, P. - Frýda, F. - Soukupová, D. 1982: Ústaleč, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1978-79, str. 143.*
 - 1982b: Hradiště, o. Boříkovy, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1978-79, str. 34.
- Břicháček, P. 1993: Horšovský Týn, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1993-95, str. 64.*
 - 1997: Milavče, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1993-95, str. 147-148.
 - 1997a: Radonice, o. Milavče, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1993-95, str. 264.
 - 2003: Havlovice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 2000, str. 63.
- Břicháček, P. - Metlička, M. 1999: Domažlická sídelní aglomerace v raném středověku.*

- Archeologie ve středních Čechách 3, str. 259-282. Praha.
- Bubeník, J.* 1988: Slovanské osídlení středního Poohří. Praha.
- Bubeník, J. - Pleinerová, I. - Profantová, N.* 1998: Od počátků hradišť k počátkům přemyslovského státu. PA 89, str. 104-145.
- Buchvaldek, M. - Sláma, J. - Zeman, J.* 1978: Slovanské hradiště u Kozárovic. Praehistorica VI. Praha.
- Čechura, M.* 2004: Hradec, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 2002, 76. Praha.
- Černín, E.* 1865: Tugost. PA 6 (1864-65), str. 56-58.
- Čižmář, M.* 2004: Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Čtrnáct, V.* 1934: Bdeněves u Kozolup. ZČM Plzeň, archiv odd. prehistorie.
- 1951: Plzeňsko v mladší době hradištní. Život Plzeňska II, 88-90. Plzeň.
 - 1954: Hradiště pod Homolkou v Plzni, traťový název Na hradě. Archiv ZČM v Plzni, odd. prehistorie.
 - 1955: Radkovice - vrch Jindřín. ZČM Plzeň, odd. prehistorie, NZ čj. 233/83.
 - 1964: Plzeňsko v pravěku. Minulostí Západočeského kraje III, 208-225. Plzeň.
- Čtverák, V. - Lutovský, M. - Slabina, M. - Smejtek, L.* 2003: Encyklopedie hradišť v Čechách. Praha.
- Čujanová-Jílková, E.* 1957: Západní Čechy na počátku doby bronzové. PA 48, str. 41.
- 1966: Domažlicko s okolím v pravěku a na počátku dějin. Domažlice.
 - 1970: Mittelbronzezeitliche Hügelgräberfelder in Westböhmen. ASM 8. Praha.
 - 1978: Podražnice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1975, str. 65.
 - 1981: Podražnice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1976-77, str. 103-104.
 - 1998: Výšinné opevněné sídliště v Podražnici (okr. Domažlice) a jeho první obyvatelé z rozhraní starší a střední doby bronzové. PA 89, str. 205-215.
- Čujanová, E. - Karásek, Z.* 1975: Věvrov, o. Semněvice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1972, str. 190-191.
- Čujanová, E. - Štefanová, V.* 1977: Holýšov, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1974, 49-50. Praha.
- Demek, J. a kol.* 1987: Hory a nížiny. Zeměpisný lexikon ČSR. Praha.
- Dohnal, V.* 1988: Opevněná sídliště z doby popelnicových polí na Moravě. Studie muze a Kroměřížska '88. Kroměříž.
- Doubová, M.* 1959: Kout na Šumavě, okr. Domažlice, hrad Rýzmberek. ARÚ Praha. NZ čj. 3947/59.
- 1963: Zprávy muzeí Západočeského kraje I. Plzeň.
 - 1972: Březina, okr. Rokycany. Výzkumy v Čechách 1969, str. 18-22.
 - 1975: Štěnovice, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1973, str. 161-162. Praha.
 - 1975a: Litice, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1972, str. 96.
 - 1976: Archeologické výzkumy a nálezy na území Starého Plzeň, okr. Plzeň-jih. Sborník Západočeského muzea v Plzni I. Tisíc let Staré Plzně, str. 19-28. Plzeň.
 - 1977: Sborník Muzea okresu Plzeň-sever I, str. 12-15. Mariánská Týnice – Kralovice.
 - 1981: Středohradištní nálezy v povodí dolní Střely, okr. Plzeň-sever. Praehistorica 8, str. 267-271. Praha.
- Doubová, M. - Metličková, J. - Mašková, M.* 2000: Žárové pohřebiště mladší doby bronzové v Plzni-Doubravce, Masarykova ulice. Sborník ZČM, Historie 15, str. 83-104. Plzeň.
- Durdík, T.* 1981: Druztová, hrad Věžka, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1976-77, str. 35.
- 1984: Štěnovice, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1980-81, str. 122.
 - 1995: Lhota, o. Lhota, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1990-92, str. 168.
 - 1999: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha.
 - 2007: Hrady přechodného typu v Čechách. Praha.

- Durdík, T. – Krušinová, L. 1992:* Horšovský Týn, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 40-41.
- Eisner, J. 1923:* Neolitické a mohylové památky Historického muzea v Plzni. Sborník Městského historického muzea v Plzni VII. Plzeň.
- Fibiger, K. 1969:* Dějiny Jesenicka. Jesenice.
- Faktor, F. 1884:* Předhistorické hradby na Blovicku, PA 12, str. 566.
- Foedisch, J. E. 1866:* Funde in Hügelgräbern in Böhmen. Anzeiger für der deutschen Vorzeit 13, 339-340. Norimberk.
- 1867: Kamenné valy na Vladaři. PA 7, str. 599-600.
 - 1868: Archäologische Funde in Böhmen. Anzeiger für der deutschen Vorzeit 15, 391-395. Norimberk.
 - 1869: Die heidnischen Todtenbestattungen in Böhmen. Mitteilungen des Vereins für die Geschichte der Deutschen in Böhmen 7, 1868-69, 152-159, 196-201. Praha.
 - 1872: Die alten Wallbauten Böhmens. MVGDB 10 (1871-72), 186-203. Praha.
- Franc, X. F. 1890:* Štáhlauer Ausgrabungen (Edit. V. Šaldová), Praha 1988.
- 1906: Přehled nalezišť v oblasti Mže, Radbuzy, Úhlavy a Klabavy (Edit. V. Šaldová), Praha 1988.
- Franz, L. 1933:* Sudeta , str. 111. Reichenberg.
- 1934: Aus der Vorzeit des politischen Bezirkes Bischofteinitz. Bischofteinitz.
 - 1935: Aus der Vorzeit des politischen Bezirkes Bischofteinitz, Horšovský Týn.
- Franz, L. - Streit, C. 1933:* Böhmerwald - Forschungen 1933. Sudeta 9, str.101-115.
- Friedl, A. 1921:* Archeologické bádání na Hůrce u Plzně a u klášterního kostela v Plasech. PA 32, str. 262-268.
- 1925: Zpráva o archeologických výzkumech v Plzenci na Hůrce v létě 1925. PA 34, str. 581.
 - 1976: Tisíc let Staré Plzně promlouvá k dnešku. Sborník Západočeského muzea v Plzni I. Tisíc let Staré Plzně, str. 29-47. Plzeň.
- Frýda, F. 1976:* Hradiště, okr. Rokycany. Archiv ZČM, odd. prehistorie, hlášení čj. 100/1983.
- 1977: Raně středověké osídlení okresu Plzeň-sever. Sborník muzea okresu Plzeň-sever, str. 16-45. Mariánská Týnice – Kralovice.
- Frýda, F. – Soukupová, D. 1978:* Litice, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 1975, str. 48.
- Grimm, P. 1958:* Die Vor- und Frühgeschichtlichen Burgwälle der Bezirke Halla und Magdeburg. Berlin.
- Heber, F. A. 1845:* Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser III. Praha.
- 1846: Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser IV. Praha.
- Hejna, A. 1965:* K některým pozdně hradištním lokalitám a nálezům na Plzeňsku. ASM II, str. 119-122. Praha.
- 1976: Výzkum na hradišti Stará Plzeň v roce. Sborník Západočeského muzea v Plzni I. Tisíc let Staré Plzně, str. 49-60. Plzeň.
- Holý, P. 1941:* Havlovice (okr. Domažlice), hradiště „Na Dmoutě“. ARÚ Praha, NZ čj. 5232/41.
- Horák, B. 1908:* Hradiště Plzenecké. PA 22, str. 437-448.
- 1909: Hradiště Plzenecké. PA 23, str. 161-166.
- Hostaš, K. 1884:* Zprávy a drobnosti. Památky archeologické XII, str. 326-327.
- 1887/89: Mohyly na Husíně. Památky archeologické 14, str. 3-12, 257-259.
 - 1900/01: Mohyly na Husíně. Památky archeologické 19, str. 115-126.
- Hralová, J. 1987:* Archeologický materiál z mohylového pohřebiště u Břas. Časopis Národního muzea 156/3-4, str. 25-32.
- 1993: Das Hügelgräberfeld in Újezd u Radnic. Fontes archaeologici Pragenses 19.

- Praha.
- Hrubý, P. 1998: Výšinné lokality pozdní doby halštatské a časné doby laténské v jižních Čechách. Zprávy ČAS. Supplémentum 34. Praha.*
- Hrubý, P. - Chvojka, O. 2002: Výšinné lokality mladší a pozdní doby bronzové v jižních Čechách. AR 54, str. 582-624.*
- Hrubý, P. – Lutovský, M. 1999: Několik poznámek k hradišti u Ústaleče, okr. Klatovy. Archeologie ve středních Čechách 3, str. 469-472. Praha.*
- Hrubý, P. – Parma, D. 1998: Hradiště nebo tvrziště u vsi Hradiště na Klatovsku. Hláska IX, č. 4, str. 54-57. Plzeň.*
- 2000: Hradiště, o. Boříkovy, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1998, str. 54.
 - 2000a: Ústaleč, okr. Klatovy. Výzkumy v Čechách 1998, str. 214-215.
- Charvátová, K. – Spurný, V. – Venclová, N. 1992: Nálezové zprávy StAÚ 1919-1952. Praha.*
- Chytráček, M. 1987: Svržno, o. Hostouň, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1984-85, str. 202-203.*
- 1989: Svržno, o. Hostouň, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1986-87, str. 192.
 - 1990: Mohylové pohřebiště u Mírkovic, okres Domažlice. PA 81, str. 74-139.
 - 1991: A hillfort of the Late Hallstatt and Early La Tene periods on the Černý vrch by Svržno, district of Domažlice. Archaeology in Bohemia 1986-1990, str. 105-109. Praha.
 - 1992: Doklady metalurgie v pozdní době bronzové na Černém vrchu u Svržna (okr. Domažlice) a otázka možného využívání místních zdrojů nerostných surovin. Sborník ZČM v Plzni. Historie 8, str. 59-73. Plzeň.
 - 1992a: Svržno, o. Hostouň, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1988-89, str. 152-153.
 - 1993: The early eneolithic settlement on Černý vrch near Svržno, district of Domažlice. AR 45, str. 221-244.
 - 1994: Štítary n.Radbuzou-Hostětice und Svržno im Bez. Domažlice: zwei befestigte Höhensiedlungen der Hallstattzeit. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 3. Treffen, str. 58-66. Niedererlbach.
 - 1995: Ojedinělý nález z mladší doby laténské na Černém vrchu u Svržna, okr. Domažlice. AR 47, str. 115-127.
 - 1995a: Svržno, o. Hostouň, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1990-92, str. 343-344.
 - 1995: Mírkovice, o. Hostouň, okr. Výzkumy v Čechách 1990-92, str. 206.
 - 1996: Übersicht zur bronzezeitlichen Besiedlung im Flußgebiet der oberen Radbuza, Kr. Domažlice. Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen. 5. Treffen, str. 68-81. Espelkamp.
- Chytráček, M. - Metlička, M. 2004: Höhensiedlungen der Hallstatt- und Laténezeit in Westböhmen. PA – Supplementum 16. Praha.*
- Chytráček, M. – Šmejda, L. 2005: Opevněný areál na Vladaři a jeho zázemí. K poznání sídelních struktur doby bronzové a železné na horním toku Střely v západních Čechách. AR 57, str. 3-56.*
- Jičínský, K. 1868: Zpečené valy na Tuhošti. PA 7 (1866-67), str. 215-216.*
- 1870: Zprávy. PA 8, str. 391.
- Jílková, E. 1957: Západní Čechy na počátku doby bronzové, PA 48, str. 15-57.*
- John, J. 2002: O hustotě pozdně halštatských a časně laténských výšinných lokalit v jihozápadních Čechách. Archeologie nenalézaného (red. E. Neustupný), str. 63-69. Plzeň.*

- Justová, J. 1976:* Příspěvek k otázce českých kostelů z doby knížecí, zasvěcených sv. Vavřinci. Sborník Západočeského muzea v Plzni I (Tisíc let staré Plzně), 89-94. Plzeň.
- 1979: Slovanské hradiště v Hradci u Stoda a Stodsko v raném středověku. PA LXX, 193-194. Praha.
- Kalina z Jäthensteinu, M. 1836:* Böhmens heidnische Opferplätze, Gräber und Alterthümer. Praha.
- Kamenická, E. - Metlička, M. 2003:* Babina, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 2000, str. 9.
- Karásek, Z. 1975:* Věvrov, o. Semněvice, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1972, str. 190.
- Klein, V. 1931:* Planá. Výzkum 5.8.-19.9.1931. Nálezová zpráva uložená v ZČM v Plzni, odd. prehistorie.
- Klsák, J. 1992:* Záhořice, okr. Karlovy Vary. Výzkumy v Čechách 1988/9, Praha, 169.
- Kodera, P. – Nováček, K. – Široký, R. 2002:* Starý Plzenec, kostely sv. Vavřince a sv. Kříže na Hůrce, rkp. zprávy uložený v ZIP o.p.s. Plzeň.
- Kolář, M. 1870:* Památky na Plzeňsku. PA 8, str. 417-424.
- 1870a: Hradiště u Štítar na Plzeňsku. PA 8, str. 561-564.
 - 1878: Památky na Plzeňsku. PA 10, str. 253.
- Kostrouh, F. 2006: Čivice, o. Dobříč, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 2003, str. 49-50.**
- Koutecký, D. 1993:* Halštatské osídlení v severozápadních Čechách. Nálezy z doby bronzové, halštatské a laténské na Podbořansku III. AR 45, 585-611.
- Köpl, J. 1840:* Das ehemalige Prämonstratenser-Chorfrauen-Stift Chotieschau im Pilsner Kreise Böhmens. Praha.
- Kudrnáč, J. 1951:* Slované v západních Čechách. AR III, str. 185-190, 198-200, 217.
- 1952: Bezemín. NZ č. j. 4706/52 (archiv ARÚ Praha).
- Kytlicová, O. 1986:* Der Schild und der Depotfund aus Plzeň-Jíkalka. PA 77, str. 413-454.
- Leger, F. 1886:* Mohyly Podtuhošské. Památky archeologické 13, str. 217-224.
- Lutovský, M. 2001:* Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha.
- Macháček, F. 1926:* Městské historické museum a městský archiv roku 1911-1925, Sborník městského historického muzea v Plzni IX, str. 1-57. Plzeň.
- Maličský, J. 1950:* Předslovanská hradiště v jižních a západních Čechách, PA 43, 1947/48, str. 21-43.
- Maschek, J. 1929a:* Die Schatzgräber vom TERNY 1875. Der Pilsner Kreis I, str. 11-12.
- Maschek, J. 1929b:* Der TERNY. Der Pilsner Kreis I, str. 19-20.
- Metlička, M. 1995:* Plzeň-Valcha, okr. Plzeň-město. Výzkumy v Čechách 1990-92, str. 248.
- 1995a: Krukanice, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1990-92, str. 151.
 - 1996: Pravěké sídlištní nálezy v Plzni-Karlovarské ulici. Sborník ZČM v Plzni. Historie 13, str. 55-73. Plzeň.
 - 1997: Dýšina, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 1993-95, str. 54.
 - 1997a: Věvrov, okr. Domažlice. Výzkumy v Čechách 1993-95, str. 315-316.
 - 2000: Rozšiřování sídlištní oikumeny a současný stav poznání kultury s lineární keramikou v západních Čechách. PA – Supplementum 13. In memoriam Jan Rulf, str. 247-254.
 - 2002: Výzkum polykulturního sídliště v Bdeněvsi. Výzkumy v Čechách 2001. Zprávy ČAS. Supplément 49, str. 8-10. Praha.
 - 2002b: Pakoslav, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 2002, str. 172-173.
 - 2003: Robčice, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 2000, str. 238.
 - 2003a: Kout na Šumavě, okr. Plzeň-jih. Výzkumy v Čechách 2000, str. 107.

- 2004: Pozdně halštatské hroby ve Starém Plzenci. Sborník ZČM v Plzni. Historie 17, str. 149-158. Plzeň.
 - 2007: Pňovany, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 2004, str. 161-162.
 - v tisku: Milíkov, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 2005.
- Metlička, M. – Orna, J. – Zelenka, A. v tisku: Záchraný archeologický výzkum na hradě Krasíkov (Švamberk). Sborník ZČM v Plzni. Historie 19. Plzeň.**
- Metlička, M. - Profantová, N. 1998: Zum Fund eines eisernen Riemenzeugbeschlages und zur Datierung des Burgwalls bei Žinkovy, Bez. Plzeň-Süd. *Sastuma* 6/7, str. 315-324. Saarbrücken.
- Metlička, M. – Uherský, M. 2007: Zaniklá středověká vesnice v lese Zábělá, k.ú. Chrást u Plzně. Sborník ZČM v Plzni. Historie 18, str. 116-137. Plzeň.
- Mikyška, R. et al. 1968-72 (dle jednotlivých map): Vegetace ČSSR. Geobotanická mapa ČSSR, 1. České země. Praha.
- Motyková, K. 1995: Ein bemerkenswerter Bronzefund von der Wallanlage auf dem Berg Vladař bei Žlutice. *Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern/West- und Südböhmen*, 4. Trefen, str. 136-144. Espelkamp.
- 1997: Pravěké hradiště na vrchu Vladaři u Žlutic. *Historický sborník Karlovarska* 5, str. 5-21. Karlovy Vary.
- Motyková, K. - Drda, P. - Rybová, A. 1984: Opevnění pozdně halštatského a časně laténského hradiště Závist. *PA* 75, str. 331-444.
- Neuhäuslová, Z. a kol. 2001: Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Praha.
- Nováček, K. 1997: Příklad interpretace historického vývoje mikroregionu: Bdeněves u Plzně. *AR* 49, 495-503.
- 2000: Starý Plzenec, okr. Plzeň-jih. *Výzkumy v Čechách* 1998, str. 198.
 - 2004: Starý Plzenec - přemyslovský hrad Stará Plzeň, rekonstrukce nálezové zprávy o archeologických výzkumech (1889-1925), rkp. zprávy uloženy v ZIP o.p.s. Plzeň.
 - 2006: Starobylá a ještě starobylejší. Vytváření historického významu rotundy sv. Petra ve Starém Plzenci během 20. století. *Archaeologica Pragensia* 18, str. 124-141.
- Novobilský, M. 1999: Strašná skála a Liškův hrad. *Zapomenuté hrady, tvrze a místa* 20. Plzeň
- Novobilský, M. – Rožmberský, P. 1996: Hrad Litice u Plzně. *Edice zapomenuté hrady, tvrze a místa* 7. Plzeň.
- Quitt, E. 1971: Klimatické oblasti Československa. *Studia geographica* 16. Brno.
- Perlinger, W. – Procházka, Z. 1996: Hrady v česko-bavorském pohraničí – jejich znovuzrození. *Domažlice – Furt im Wald*.
- Píč, J. L. 1900: Čechy předhistorické. Pokolení kamenných mohyl. I/2. Praha.
- 1909: Starožitnosti země České. Díl III. Čechy za doby knížecí. Sv. 1. Praha.
- Plesl, E. - Hájek, L. - Martínek, J. 1983: Pravěk Karlovarska a Sokolovska a katalog archeologických sbírek muzeí v Karlových Varech a Sokolově. Šumperk.
- Pleslová-Štiková, E. 1969: Nová eneolitická výšinná sídliště v západních a jižních Čechách. *AR* 21, str. 69-94.
- Preusler, K. B. 1841: *Blicke in die vaterländische Vorzeit* I. Leipzig.
- 1843: *Blicke in die vaterländische Vorzeit* II. Leipzig.
- Procházka, Z. 1987: Domažlice, okr. Domažlice. *Výzkumy v Čechách* 1984-85, str. 43.
- 1991: Postavení hradu na Velkém Kouřimu ve vývoji českého hradního stavitelství. *Castellologica Bohemica* 2, str. 67-78. Praha.
- Rožmberský, P. 1987: Hrádek a Vyšehrad. *Ročenka Klubu Augusta Sedláčka* 87, str. 52-57. Plzeň.
- 1996: Štěnovice, hrad, tvrz a zámek. *Edice zapomenuté hrady tvrze a místa* 10. Plzeň.

- Řičák, E. 1861: Hrad Skála. PA 4, str. 124-130.
- Sedláček, A. 1908: Místopisný slovník historický Království českého. Praha.
- Schaller, J. 1788: Topographie des Königreichs Böhmens.... IX. Pilsner Kreis. Praha.
- 1789: Topographie des Königreichs Böhmens.... XII. Klattauer Kreis. Praha.
- Schmitt, A. P. 1856: Archeologická mappa království Českého. Praha.
- Sklenář, K. 1974: Památky pravěku na území ČSSR. Praha.
- 1987: Mohylové pohřebiště ze starší doby železné u Břas na Rokycansku. Časopis Národního muzea 156/3-4, str. 1-24.
- 1989: Pravěké nálezy na Rokycansku. Archeologický místopis okrese Rokycany v pravěku a rané době dějinné. Sborník ZČM v Plzni. Historie 4, str. 7-94. Plzeň.
- 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Prehistorie a protohistorie. Praha.
- 1996: Archeologické lokality plzeňského kraje v tzv. Eichlerově sbírce. Sborník ZČM. Historie XIII, str. 160-164. Plzeň.
- 2002: Hradiště nad Březinou a první archeologická úvaha o hranicích „Slavníkovy říše“. Sborník ZČM, Historie 16, str. 167-181. Plzeň.
- Sklenář, K. a kol. 1993: Archeologické památky - průvodce. Opava.
- Sklenářová, Z. 2003: Planá u Nynic, o. Nynice, okr. Plzeň-sever. Výzkumy v Čechách 2001, str. 177.
- Sláma, J. 1971: K počátkům slovanského osídlení západních Čech. AR 23, str. 725-741.
- 1986: Střední Čechy v raném středověku II. Hradiště, příspěvky k jejich dějinám a významu, Praehistorica XI. Praha.
- 1988: Střední Čechy v raném středověku, III. Archeologie o počátcích přemyslovského státu, Praehistorica XIV. Praha.
- Smolík, J. 1881: Archeologický Sbor Musea království Českého. PA 11, str. 367-371.
- Smrž, Z. 1991: Výšinné lokality mladší doby kamenné až raného středověku v severozápadních Čechách. Pokus o sídelně historické zhodnocení. AR 43, 63- str. 89.
- 1992: Späthallstattzeitliche Burgwälle und Höhensiedlungen in Nordwestböhmen. PA 83, str. 88-104.
- 1995: Höhensiedlungen der Knovízker Kultur in Nordwestböhmen. PA 86, str. 38-80.
- Sommer, J. H. 1838: Das Königsreich Böhmen VI. Pilsner Kreis. Praha.
- 1839: Das Königsreich Böhmen VII. Klattauer Kreis. Praha.
- Soukupová, D. 1978: Otročín, o. Těchlovice, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1975, str. 61.
- 1981: Otročín, o. Těchlovice, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1976-77, str. 98.
- 1981a: Podštěly, okr. Karlovy Vary. ZČM Plzeň, archiv odd. prehistorie, čj. 18/1981.
- 1983: Nová eneolitická výšinná sídliště v okrese Plzeň-sever, AR 35, str. 148-157.
- Soukupová-Baštová, D. 1984: Podštěly, o. Chyše, okr. Karlovy Vary. Výzkumy v Čechách 1980-81, str. 93.
- Streit, C. 1934: Der Radischberg bei Konstantinbad, Sudeta 10, str. 36-42, Abb. 1-2. Reichenberg.
- 1937: Das „Heerlager“, Sudeta 13, str. 113-116. Reichenberg.
- Strér, B. 1886: Hradiště Tuhošť na Domažlicku, Program vyššího gymnasia v Domažlicích za školní rok 1886, str. 3-30. Domažlice.
- Strnad, J. 1891: Notizen. Mittheilungen der K. K. Central – Commission Sien, Neue Folge 17, str. 182. Wien.
- Svobodová, H. 1992: Bezemín, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1988/89, str. 15.

- 1992a: Příspěvek k poznání dvou západočeských pozdně bronzových hradišť. Sborník ZČM v Plzni, Historie 8, str. 49-58. Plzeň.
- 1995: Bezemín, okr. Tachov. Výzkumy v Čechách 1990/92, str. 19-20.
- Šaldová, V. 1955: Ploché žárové hroby halštatsko-laténské v české mohylové oblasti. Pohřebiště v Plzni-Bílé Hoře a Rybově Lhotě u Soběslavi. PA 46, str. 76-100.
- 1957: Turbany v české mohylové oblasti. AR 9, str. 678-698.
- 1964: K datování hradiště na Mži u Lipna, ASM I, str. 47-51. Praha.
- 1965: Západní Čechy v pozdní době bronzové - Pohřebiště Nynice I. PA 56, str. 1-96.
- 1967: Pravěk Stříbrska. Průvodnce archeologickými sbírkami Vlastivědného muzea ve Stříbře. Stříbro.
- 1968: Halštatská mohylová kultura v západních Čechách – Pohřebiště Nynice I. PA 59, str. 297-399.
- 1971: Pozdně halštatské ploché hroby v západních Čechách a jejich vztah k současným mohylám. PA 67, str. 69.
- 1974: Halštatské mohylové pohřebiště u „Čertova kamene“, k. ú. Kšice, okr. Tachov. Archeologické rozhledy 26, str. 120-151.
- 1977: Sociálně-ekonomické podmínky vzniku a funkce hradišť pozdní doby bronzové v západních Čechách. PA 68, str. 117-163.
- 1979: Zpráva o výzkumu na Hradišťském vrchu u Okrouhlého Hradiště, Minulostí západočeského kraje XV, str. 263-272. Plzeň.
- 1981: Westböhmen in der späten Bronzezeit. Befestigte Höhensiedlungen - Okrouhlé Hradiště. Praha.
- 1981a: Rovinná sídliště pozdní doby bronzové v západních Čechách. PA 77, str. 146.
- 1998: Pozdně bronzové a pozdně halštatské nálezy z opevněného výšinného sídliště u Podražnice, okr. Domažlice. PA 89, str. 216-226.
- Šimek, E. 1930: Západní hranice Slavníkovy říše, pomezí hrad „in monte Osseca“ a potok Surina. Od pravěku k dnešku I. (Pekařův sborník), str. 75-101. Praha.
- Široký, R. – Nováček, K. – Kaiser, L. 2004: Zapomenutá Plzeň. Počátky města pod přemyslovským hradem. AR 56, str. 798-827.
- Šlégl, A. 1926: Soupis památek politického okresu Přeštického. Praha.
- Šnajdr, L. 1891: Počátkové předhistorického místopisu země České. Pardubice.
- 1893: K otázce o původu spečených valů, Český lid II, str. 489-493.
- 1911: Paměti konservátora Ludvíka Šnajdra (1839-1090). Pravěk VII, 54-64. Praha - Brno.
- Šobr, J. 1864: Bukovecké valy u Plzně. PA 6 (1866-67), str. 36.
- Šolle, M. 1984: Staroslovanské hradisko. Praha.
- Štěrbová, A. 2004: Nová halštatská rovinná sídliště na středním toku Radbuzy. Sborník ZČM v Plzni. Historie 17, str. 140-148. Plzeň.
- Tomášek, M. 2000: Půdy České republiky. Praha.
- Turek, R. 1960: Zur Diskussion über frühmittelalterlichen Stämmegebiete Böhmens. PA 51, str. 406-410.
- 1965: Slovanské osídlení Plzeňska. ASM II, str. 113-117. Praha.
- 1967: Hradisko Příkopy u Kdyně na Domažlicku (k problémům tvrzí na sklonku raného středověku), Sborník národního muzea, řada A-historie, 21, str. 203-208.
- 1967a: Smolovské hradiště a problém Tuhoště. AR 19, str. 445-451.
- 1971: K problému slovanského osídlení Plzeňska. Minulostí Západočeského kraje 8, str. 149-170. Plzeň.
- 1975: Význam Starého Plzeň v časném středověku. Minulostí Západočeského kraje 12, str. 153-171. Plzeň.

- 1976a: Staroplzenecko v časném středověku. Tisíc let Starého Plzeň, bývalé Staré Plzně, str. 24-28. Plzeň.
- 1976b: Úloha stropzenecké Hůrky v počátcích dějin západních Čech. Sborník ZČM v Plzni. Historie 1, str. 9-18. Plzeň.
- 1982: Čechy v raném středověku. Praha.
- Vaněk, F. - Hostaš, K. 1899: Soupis památek historických a uměleckých v království Českém. Politický okres Klatovský. Praha.
- 1902: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Domažlickém, str. 14. Praha.
- Vencl, S. 1983: K problematice fortifikací v archeologii. AR 35, str. 284-313.
- 1984: Otázky poznání vojenství v archeologii. ASM 14. Praha.
- Venclová, N. 1990: Prehistoric glass in Bohemia. Praha
- Vešta, A. 1965: Další slovanské hradiště objeveno. Lidová demokracie ze dne 23. července 1965, roč. 21, č. 202.
- 1974: Kronika města Stříbra I. (strojopis uložený na MÚ Stříbro).
- Vildová, J. 1965: Archeologické památkové rezervace v Západočeském kraji. ASM II, str. 127-131. Praha.
- Vlček, V. a kol. 1984: Vodní toky a nádrže. Zeměpisný lexikon ČSR. Praha.
- Vocel, J. E. 1865: Keltické ohrady. PA 4, str. 257-258.
- 1868: Pravěk země České. Praha.
- 1870: O hradištích a branách zemských. PA 8 (1868-70), str. 321-330.
- Vorel, J. 1972: V Hodovízi cesty nekončí. Listy VI, č. 2, str. 3-5. Kralovice-Mariánská Týnice.
- Waldhauser, J. – Klsák, J. 1998: Westböhmen und Nordostbayern als Nachbarregionen während der Latènezeit - Západní Čechy a severovýchodní Bavorsko jako sousední regiony během doby laténské. Sborník Západočeského muzea v Plzni. Historie XIV, 74-93. Plzeň.
- Weinzierl, R. 1907: Tätigkeitsbericht für das Jahr 1906: Bericht über die im Jahre 1906 in Oesterreich durchgeführten Arbeiten. MAGW 37, 42-45. Wien.
- Woldřich, J. N. 1883: Beiträge zur Urgeschichte Böhmens I.
- Zápotocký, M. 2000: Cimburk und die Höhensiedlungen des frühen und älteren Äneolithikums in Böhmen. PA, Supplementum 12.
- Zavřel, P. 2000: Nálezy z doby římské na hradišti Sedlo u Sušice. Sborník Národního muzea v Praze 54, str. 153-160.